R559D

A

aron — 22
absinthium / alsem — 1
abrotonum / alderon — 2
asarum / muerhoorn — 3
acorus officinarum / geel vladerlelie — 4
althea / witten hoemst — 5
anagallis guychelhuyl — 6
alsine hoendsdarm — 7
adiantum steenruyte — 28
affodillus — 40
agrimonia — 90
alcea cattestaertkruyt — 27
alliaria looc sonder looc — 36
aloes — 49
amaranthus — 34
amadou conyn — 21
anethum dille — 9
angelica — 43
apium rusticum waltheyde — 105
anisum — 19
apios wiesen met knollen — 46
aquilegia — 35
aristologia bolwoortel — 31
arista bovis — 18
arthemisia — 13
aizoum / hennen minnen / donderbaert — 10
aparine kleffe cleefcruyt — 14
asparagi — 17
aszyron — 24
androsemon — 25
arctosyos ginever boom — 26
aconitum bolwoortel — 30
aphaard vitsen — 38
atriplex hortensis — 41
atriplex sylvestris — 100
[illegible] atricis steendruyt — 47
avena haver — 67
acetosa suerdel — 175
anagallis aquatica / [illegible] — 277
alsine hoenders tanbloet — 282
alsine sylvestris primula veris looc — 100
alsine alsinen vogels looc — 102

argentina ganserik — 237
apium hortense / tuynwortel — 284
acetabulum album / papaver album vroudemytmaenblom — 31
acetabulum album album vrouwenmyt bolsken — 161
agrimonia / steen — 152
anemone sylvestris vrouwken / — 317

B

balsamina tamella balsemmyt vetkruyt — 69
bardana maior groote clissen — 23
berberis — 26
betonica — 132
hippocastanum / coddick — 52
borrago — 51
brassica vulgaris bolderkolen — 150
bulbus sylvestris, vel agrioyen — 60
bugloss. magnum groote bugloss — 129
bursa pastoris — 233
bellis minor hortensis magdelenkens — 53
bellis minor sylvestris — idem
bellis maior. groote bloem — idem
bedelo stinckend / walwort — 46
bechacium bolle bloem — 57
blitum maior. — 62
botris druyvencruyt — 54
barba capri / geytenbaert — 65
battata moskuscruyt — 66
basilicum — 209
bupleurum haesoom — 246
bistorta utraque nacht vrouwken — 298
beta candida witte bieten — 314
beta nigra roode bieten — idem
barba Iovis bocxbaert — 318
brassica crispa groencrulde kooltje — 158
brassica [illegible] babuynkool — 161 [illegible]
betonica clein ginesterken — 133

[illegible] goutbloem — 148
campanula belcruyt — 164
camomille [illegible] — 8
canabis kennep — 148
chamaemelum chrysanthemum geel — 8
chamaemelum vulgare [illegible] — ibidem
capsicum rubrum et nigrum peper van Indien 281
capsicum oblongius lange peper van Indien ibid
capsicum latum [illegible] peper van Indien ibid
calamintha [illegible] [illegible] 165
carota [illegible] — 150
catapultia minor — 173
[illegible] hertsgespan — 149
carduus benedictus — 42
cnicus sylvestris wilde wellsaffraen ibidem fol
carduus mariae [illegible] distel 16
centaurium minus — 145
cassutha [illegible] — 131
[illegible] [illegible] cruyt [illegible] — 69
[illegible] [illegible] 158
crambe cleyn kool — fol
cepa ajuyn — 165
[illegible] [illegible] 161
[illegible] [illegible] — 160
cyanus blauwe corenbloeme — 162
[illegible] [illegible] — 140
cici [illegible]cruyt — 128
[illegible] [illegible] — 129
coriandrum coriander — 130
cynoglossum hondstongh 155
cucumis wilt [illegible] — 156
[illegible] wilde [illegible] 168
[illegible] wilde [illegible] — 263
cyperus wilde galigaen — 172
cyclaminus [illegible] broodt 171
corylus haselaer — 151
corylus sylvestris [illegible] hasselnoot ibid folio
colocynthis — 139
colchicum [illegible] — 134
[illegible] groote [illegible] 138
cucurbita minor [illegible] eodem folio
cucurbita longa lange [illegible] eodem folio
consolida — 147
[illegible] [illegible] — 153
[illegible] [illegible] — 154
[illegible] [illegible] — 157
crocus saffraen — 167
[illegible] [illegible] 169
[illegible] [illegible] 170 170

cucumis sativus [illegible] comcommers 26
cucumis turcicus turcsche comcommers ibid
cucumis [illegible] [illegible] comcommers ibid
cucumis [illegible] [illegible] — ibid
cucumis asininus esels comcommers — 26
~~dipsacus [illegible]~~
~~dipsacus [illegible]~~
[illegible] [illegible]
chelidonium maius gouwe 33
chelidonium minus speencruyt 33
chamaedrys vera mas chamedrys ibid
chamaedrys vulgaris mas chamedr[illegible] 3
chamaecyparissus cypres — 35
chrysanthemum [illegible] — 35
carduus [illegible] [illegible] 35
31

D

dipsacus [illegible] — 32
dipsacus [illegible] ibid
daphnoides [illegible] — 83
dracunculus maior groot slangencruyt 85
dracunculus minor cleyn slangencruyt — 86
[illegible] alexandrina [illegible]cruyt — 87
[illegible] [illegible] vogelnest — 306
digitalis purpurea [illegible] — 315
digitalis lutea [illegible] fol

E

enula campana alantwortel 89
eupatorium agrimonie 90
euphrasia ogentroost 91
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] — 98
[illegible] [illegible] — 96
[illegible] [illegible] — 99
[illegible] [illegible] ibid fol
eupatorium [illegible] [illegible] 100
[illegible] [illegible] — 101
[illegible] [illegible] — 102
[illegible] [illegible] 103
[illegible] [illegible] 104
[illegible] [illegible] 10[illegible]

K

konyn — 21
Korrel — 78
Kool cruyt — 87
Konyn — 148
Koolen — 158
K[illegible]n — 161

L

Loock sonder loock — 36
Laurbeer — 83
Latouwe — 113
Lis oordt — 119
[illegible]e — 137
Lindadtsch linsch — 169
Loudr cruyt — 179
Longdy cruyt — 243
Loock wit soort — 282
Lovistock — 292
Lodt cruyt — 296
Luis cruyt — 303
Lisdodde — 319
Linsch — 331
[illegible] — 3[illegible]
Laurbeer blader — [illegible]
[illegible] — [illegible]

M

Moncken peper — 1
Mosterd — 2
Mandel — 3
Mastick — 4
Mirre — 5
Mandelbloem — 6
Muscaten noot — 7
Muscaten bloem — 8
Mirabolanen — 9
Mandelbloem — 10
Mandel olie — 11
Mirabolanen — 12
Mirabolanen — 13
Mirabolanen — 14
Mirabolanen — 15
Mirabolanen — 16
Mirabolanen — 17
Mirabolanen — 18
Mirabolanen — 19
Mirabolanen — 20
Mirabolanen — 21
Mirabolanen — 22
Mirabolanen — 23
Mirabolanen — 24
Mirabolanen — 25
Mirabolanen — 26
Mirabolanen — 27
Mirabolanen — 28
Mirabolanen — 29
Mirabolanen — 30
Mirabolanen — 31
Mirabolanen — 32
Mirabolanen — 33
Mirabolanen — 34
Mirabolanen — 35
Mirabolanen — 36
Mirabolanen — 37
Mirabolanen — 38
Mirabolanen — 39
Mirabolanen — 40
Mirabolanen — 41
Mirabolanen — 42
Mirabolanen — 43
Mirabolanen — 44
Mirabolanen — 45
Mirabolanen — 46
Mirabolanen — 47
Mirabolanen — 48
Mirabolanen — 49
Mirabolanen — 50
Mirabolanen — 51
Mirabolanen — 52
Mirabolanen — 53
Mirabolanen — 54
Mirabolanen — 55
Mirabolanen — 56
Mirabolanen — 57
Mirabolanen — 58
Mirabolanen — 59
Mirabolanen — 60
Mirabolanen — 61
Mirabolanen — 62
Mirabolanen — 63
Mirabolanen — 64
Mirabolanen — 65
Mirabolanen — 66
Mirabolanen — 67
Mirabolanen — 68
Mirabolanen — 69
Mirabolanen — 70
Mirabolanen — 71
Mirabolanen — 72
Mirabolanen — 73
Mirabolanen — 74
Mirabolanen — 75
Mirabolanen — 76
Mirabolanen — 77
Mirabolanen — 78
Mirabolanen — 79
Mirabolanen — 80
Mirabolanen — 81
Mirabolanen — 82
Mirabolanen — 83
Mirabolanen — 84
Mirabolanen — 85
Mirabolanen — 86
Mirabolanen — 87
Mirabolanen — 88
Mirabolanen — 89
Mirabolanen — 90
Mirabolanen — 91
Mirabolanen — 92
Mirabolanen — 93
Mirabolanen — 94
Mirabolanen — 95
Mirabolanen — 96
Mirabolanen — 97
Mirabolanen — 98
Mirabolanen — 99
Mirabolanen — 100
Mirabolanen — 101
Mirabolanen — 102
Mirabolanen — 103
Mirabolanen — 104
Mirabolanen — 105
Mirabolanen — 106
Mirabolanen — 107
Mirabolanen — 108
Mirabolanen — 109
Mirabolanen — 110
Mirabolanen — 111
Mirabolanen — 112
Mirabolanen — 113
Mirabolanen — 114
Mirabolanen — 115
Mirabolanen — 116
Mirabolanen — 117
Mirabolanen — 118
Mirabolanen — 119
Mirabolanen — 120
Mirabolanen — 121
Mirabolanen — 122
Mirabolanen — 123
Mirabolanen — 124
Mirabolanen — 125
Mirabolanen — 126
Mirabolanen — 127
Mirabolanen — 128
Mirabolanen — 129
Mirabolanen — 130
Mirabolanen — 131
Mirabolanen — 132
Mirabolanen — 133
Mirabolanen — 134
Mirabolanen — 135
Mirabolanen — 136
Mirabolanen — 137
Mirabolanen — 138
Mirabolanen — 139
Mirabolanen — 140
Mirabolanen — 141
Mirabolanen — 142
Mirabolanen — 143
Mirabolanen — 144
Mirabolanen — 145
Mirabolanen — 146
Mirabolanen — 147
Mirabolanen — 148
Mirabolanen — 149
Mirabolanen — 150
Mirabolanen — 151
Mirabolanen — 152
Mirabolanen — 153
Mirabolanen — 154
Mirabolanen — 155
Mirabolanen — 156
Mirabolanen — 157
Mirabolanen — 158
Mirabolanen — 159
Mirabolanen — 160
Mirabolanen — 161
Mirabolanen — 162
Mirabolanen — 163
Mirabolanen — 164
Mirabolanen — 165
Mirabolanen — 166
Mirabolanen — 167
Mirabolanen — 168
Mirabolanen — 169
Mirabolanen — 170
Mirabolanen — 171
Mirabolanen — 172
Mirabolanen — 173
Mirabolanen — 174
Mirabolanen — 175
Mirabolanen — 176
Mirabolanen — 177
Mirabolanen — 178
Mirabolanen — 179
Mirabolanen — 180
Mirabolanen — 181
Mirabolanen — 182
Mirabolanen — 183
Mirabolanen — 184
Mirabolanen — 185
Mirabolanen — 186
Mirabolanen — 187
Mirabolanen — 188
Mirabolanen — 189
Mirabolanen — 190
Mirabolanen — 191
Mirabolanen — 192
Mirabolanen — 193
Mirabolanen — 194
Mirabolanen — 195
Mirabolanen — 196
Mirabolanen — 197
Mirabolanen — 198
Mirabolanen — 199
Mirabolanen — 200
Mirabolanen — 201
Mirabolanen — 202
Mirabolanen — 203
Mirabolanen — 204
Mirabolanen — 205
Mirabolanen — 206
Mirabolanen — 207
Mirabolanen — 208
Mirabolanen — 209
Mirabolanen — 210
Mirabolanen — 211
Mirabolanen — 212
Mirabolanen — 213
Mirabolanen — 214
Mirabolanen — 215
Mirabolanen — 216
Mirabolanen — 217
Mirabolanen — 218
Mirabolanen — 219
Mirabolanen — 220
Mirabolanen — 221
Mirabolanen — 222
Mirabolanen — 223
Mirabolanen — 224
Mirabolanen — 225
Mirabolanen — 226
Mirabolanen — 227
Mirabolanen — 228
Mirabolanen — 229
Mirabolanen — 230
Mirabolanen — 231
Mirabolanen — 232
Mirabolanen — 233
Mirabolanen — 234
Mirabolanen — 235
Mirabolanen — 236
Mirabolanen — 237
Mirabolanen — 238
Mirabolanen — 239
Mirabolanen — 240
Mirabolanen — 241
Mirabolanen — 242
Mirabolanen — 243
Mirabolanen — 244
Mirabolanen — 245
Mirabolanen — 246
Mirabolanen — 247
Mirabolanen — 248
Mirabolanen — 249
Mirabolanen — 250
Mirabolanen — 251
Mirabolanen — 252
Mirabolanen — 253
Mirabolanen — 254
Mirabolanen — 255
Mirabolanen — 256
Mirabolanen — 257
Mirabolanen — 258
Mirabolanen — 259
Mirabolanen — 260
Mirabolanen — 261
Mirabolanen — 262
Mirabolanen — 263
Mirabolanen — 264
Mirabolanen — 265
Mirabolanen — 266
Mirabolanen — 267
Mirabolanen — 268
Mirabolanen — 269
Mirabolanen — 270
Mirabolanen — 271
Mirabolanen — 272
Mirabolanen — 273
Mirabolanen — 274
Mirabolanen — 275
Mirabolanen — 276
Mirabolanen — 277
Mirabolanen — 278
Mirabolanen — 279
Mirabolanen — 280
Mirabolanen — 281
Mirabolanen — 282
Mirabolanen — 283
Mirabolanen — 284
Mirabolanen — 285
Mirabolanen — 286
Mirabolanen — 287
Mirabolanen — 288
Mirabolanen — 289
Mirabolanen — 290
Mirabolanen — 291
Mirabolanen — 292
Mirabolanen — 293
Mirabolanen — 294
Mirabolanen — 295
Mirabolanen — 296
Mirabolanen — 297
Mirabolanen — 298
Mirabolanen — 299
Mirabolanen — 300
Mirabolanen — 301
Mirabolanen — 302
Mirabolanen — 303
Mirabolanen — 304
Mirabolanen — 305
Mirabolanen — 306
Mirabolanen — 307
Mirabolanen — 308
Mirabolanen — 309
Mirabolanen — 310
Mirabolanen — 311
Mirabolanen — 312
Mirabolanen — 313
Mirabolanen — 314
Mirabolanen — 315
Mirabolanen — 316
Mirabolanen — 317
Mirabolanen — 318
Mirabolanen — 319
Mirabolanen — 320
Mirabolanen — 321
Mirabolanen — 322
Mirabolanen — 323
Mirabolanen — 324
Mirabolanen — 325
Mirabolanen — 326
Mirabolanen — 327
Mirabolanen — 328
Mirabolanen — 329
Mirabolanen — 330
Mirabolanen — 331
Mirabolanen — 332
Mirabolanen — 333
Mirabolanen — 334
Mirabolanen — 335
Mirabolanen — 336
Mirabolanen — 337
Mirabolanen — 338
Mirabolanen — 339
Mirabolanen — 340
Mirabolanen — 341
Mirabolanen — 342
Mirabolanen — 343
Mirabolanen — 344
Mirabolanen — 345
Mirabolanen — 346
Mirabolanen — 347
Mirabolanen — 348
Mirabolanen — 349
Mirabolanen — 350
Mirabolanen — 351
Mirabolanen — 352
Mirabolanen — 353
Mirabolanen — 354
Mirabolanen — 355
Mirabolanen — 356
Mirabolanen — 357
Mirabolanen — 358
Mirabolanen — 359
Mirabolanen — 360
Mirabolanen — 361
Mirabolanen — 362
Mirabolanen — 363
Mirabolanen — 364
Mirabolanen — 365
Mirabolanen — 366
Mirabolanen — 367
Mirabolanen — 368
Mirabolanen — 369
Mirabolanen — 370
Mirabolanen — 371
Mirabolanen — 372
Mirabolanen — 373
Mirabolanen — 374
Mirabolanen — 375
Mirabolanen — 376
Mirabolanen — 377
Mirabolanen — 378
Mirabolanen — 379
Mirabolanen — 380
Mirabolanen — 381
Mirabolanen — 382
Mirabolanen — 383
Mirabolanen — 384
Mirabolanen — 385
Mirabolanen — 386
Mirabolanen — 387
Mirabolanen — 388
Mirabolanen — 389
Mirabolanen — 390
Mirabolanen — 391
Mirabolanen — 392
Mirabolanen — 393
Mirabolanen — 394
Mirabolanen — 395
Mirabolanen — 396
Mirabolanen — 397
Mirabolanen — 398
Mirabolanen — 399
Mirabolanen — 400
Mirabolanen — 401
Mirabolanen — 402
Mirabolanen — 403
Mirabolanen — 404
Mirabolanen — 405
Mirabolanen — 406
Mirabolanen — 407
Mirabolanen — 408
Mirabolanen — 409
Mirabolanen — 410
Mirabolanen — 411
Mirabolanen — 412
Mirabolanen — 413
Mirabolanen — 414
Mirabolanen — 415
Mirabolanen — 416
Mirabolanen — 417
Mirabolanen — 418
Mirabolanen — 419
Mirabolanen — 420
Mirabolanen — 421
Mirabolanen — 422
Mirabolanen — 423
Mirabolanen — 424
Mirabolanen — 425
Mirabolanen — 426
Mirabolanen — 427
Mirabolanen — 428
Mirabolanen — 429
Mirabolanen — 430
Mirabolanen — 431
Mirabolanen — 432
Mirabolanen — 433
Mirabolanen — 434
Mirabolanen — 435
Mirabolanen — 436
Mirabolanen — 437
Mirabolanen — 438
Mirabolanen — 439
Mirabolanen — 440
Mirabolanen — 441
Mirabolanen — 442
Mirabolanen — 443
Mirabolanen — 444
Mirabolanen — 445
Mirabolanen — 446
Mirabolanen — 447
Mirabolanen — 448
Mirabolanen — 449
Mirabolanen — 450
Mirabolanen — 451
Mirabolanen — 452
Mirabolanen — 453
Mirabolanen — 454
Mirabolanen — 455
Mirabolanen — 456
Mirabolanen — 457
Mirabolanen — 458
Mirabolanen — 459
Mirabolanen — 460
Mirabolanen — 461
Mirabolanen — 462
Mirabolanen — 463
Mirabolanen — 464
Mirabolanen — 465
Mirabolanen — 466
Mirabolanen — 467
Mirabolanen — 468
Mirabolanen — 469
Mirabolanen — 470
Mirabolanen — 471
Mirabolanen — 472
Mirabolanen — 473
Mirabolanen — 474
Mirabolanen — 475
Mirabolanen — 476
Mirabolanen — 477
Mirabolanen — 478
Mirabolanen — 479
Mirabolanen — 480
Mirabolanen — 481
Mirabolanen — 482
Mirabolanen — 483
Mirabolanen — 484
Mirabolanen — 485
Mirabolanen — 486
Mirabolanen — 487
Mirabolanen — 488
Mirabolanen — 489
Mirabolanen — 490
Mirabolanen — 491
Mirabolanen — 492
Mirabolanen — 493
Mirabolanen — 494
Mirabolanen — 495
Mirabolanen — 496
Mirabolanen — 497
Mirabolanen — 498
Mirabolanen — 499
Mirabolanen — 500
Mirabolanen — 501
Mirabolanen — 502
Mirabolanen — 503
Mirabolanen — 504
Mirabolanen — 505
Mirabolanen — 506
Mirabolanen — 507
Mirabolanen — 508
Mirabolanen — 509
Mirabolanen — 510
Mirabolanen — 511
Mirabolanen — 512
Mirabolanen — 513
Mirabolanen — 514
Mirabolanen — 515
Mirabolanen — 516
Mirabolanen — 517
Mirabolanen — 518
Mirabolanen — 519
Mirabolanen — 520
Mirabolanen — 521
Mirabolanen — 522
Mirabolanen — 523
Mirabolanen — 524
Mirabolanen — 525
Mirabolanen — 526
Mirabolanen — 527
Mirabolanen — 528
Mirabolanen — 529
Mirabolanen — 530
Mirabolanen — 531
Mirabolanen — 532
Mirabolanen — 533
Mirabolanen — 534
Mirabolanen — 535
Mirabolanen — 536
Mirabolanen — 537
Mirabolanen — 538
Mirabolanen — 539
Mirabolanen — 540
Mirabolanen — 541
Mirabolanen — 542
Mirabolanen — 543
Mirabolanen — 544
Mirabolanen — 545
Mirabolanen — 546
Mirabolanen — 547
Mirabolanen — 548
Mirabolanen — 549
Mirabolanen — 550
Mirabolanen — 551
Mirabolanen — 552
Mirabolanen — 553
Mirabolanen — 554
Mirabolanen — 555
Mirabolanen — 556
Mirabolanen — 557
Mirabolanen — 558
Mirabolanen — 559
Mirabolanen — 560
Mirabolanen — 561
Mirabolanen — 562
Mirabolanen — 563
Mirabolanen — 564
Mirabolanen — 565
Mirabolanen — 566
Mirabolanen — 567
Mirabolanen — 568
Mirabolanen — 569
Mirabolanen — 570
Mirabolanen — 571
Mirabolanen — 572
Mirabolanen — 573
Mirabolanen — 574
Mirabolanen — 575
Mirabolanen — 576
Mirabolanen — 577
Mirabolanen — 578
Mirabolanen — 579
Mirabolanen — 580
Mirabolanen — 581
Mirabolanen — 582
Mirabolanen — 583
Mirabolanen — 584
Mirabolanen — 585
Mirabolanen — 586
Mirabolanen — 587
Mirabolanen — 588
Mirabolanen — 589
Mirabolanen — 590
Mirabolanen — 591
Mirabolanen — 592
Mirabolanen — 593
Mirabolanen — 594
Mirabolanen — 595
Mirabolanen — 596
Mirabolanen — 597
Mirabolanen — 598
Mirabolanen — 599
Mirabolanen — 600
Mirabolanen — 601
Mirabolanen — 602
Mirabolanen — 603
Mirabolanen — 604
Mirabolanen — 605
Mirabolanen — 606
Mirabolanen — 607
Mirabolanen — 608
Mirabolanen — 609
Mirabolanen — 610
Mirabolanen — 611
Mirabolanen — 612
Mirabolanen — 613
Mirabolanen — 614
Mirabolanen — 615
Mirabolanen — 616
Mirabolanen — 617
Mirabolanen — 618
Mirabolanen — 619
Mirabolanen — 620
Mirabolanen — 621
Mirabolanen — 622
Mirabolanen — 623
Mirabolanen — 624
Mirabolanen — 625
Mirabolanen — 626
Mirabolanen — 627
Mirabolanen — 628
Mirabolanen — 629
Mirabolanen — 630
Mirabolanen — 631
Mirabolanen — 632
Mirabolanen — 633
Mirabolanen — 634
Mirabolanen — 635
Mirabolanen — 636
Mirabolanen — 637
Mirabolanen — 638
Mirabolanen — 639
Mirabolanen — 640
Mirabolanen — 641
Mirabolanen — 642
Mirabolanen — 643
Mirabolanen — 644
Mirabolanen — 645
Mirabolanen — 646
Mirabolanen — 647
Mirabolanen — 648
Mirabolanen — 649
Mirabolanen — 650
Mirabolanen — 651
Mirabolanen — 652
Mirabolanen — 653
Mirabolanen — 654
Mirabolanen — 655
Mirabolanen — 656
Mirabolanen — 657
Mirabolanen — 658
Mirabolanen — 659
Mirabolanen — 660
Mirabolanen — 661
Mirabolanen — 662
Mirabolanen — 663
Mirabolanen — 664
Mirabolanen — 665
Mirabolanen — 666
Mirabolanen — 667
Mirabolanen — 668
Mirabolanen — 669
Mirabolanen — 670
Mirabolanen — 671
Mirabolanen — 672
Mirabolanen — 673
Mirabolanen — 674
Mirabolanen — 675
Mirabolanen — 676
Mirabolanen — 677
Mirabolanen — 678
Mirabolanen — 679
Mirabolanen — 680
Mirabolanen — 681
Mirabolanen — 682
Mirabolanen — 683
Mirabolanen — 684
Mirabolanen — 685
Mirabolanen — 686
Mirabolanen — 687
Mirabolanen — 688
Mirabolanen — 689
Mirabolanen — 690
Mirabolanen — 691
Mirabolanen — 692
Mirabolanen — 693
Mirabolanen — 694
Mirabolanen — 695
Mirabolanen — 696
Mirabolanen — 697
Mirabolanen — 698
Mirabolanen — 699
Mirabolanen — 700
Mirabolanen — 701
Mirabolanen — 702
Mirabolanen — 703
Mirabolanen — 704
Mirabolanen — 705
Mirabolanen — 706
Mirabolanen — 707
Mirabolanen — 708
Mirabolanen — 709
Mirabolanen — 710
Mirabolanen — 711
Mirabolanen — 712
Mirabolanen — 713
Mirabolanen — 714
Mirabolanen — 715
Mirabolanen — 716
Mirabolanen — 717
Mirabolanen — 718
Mirabolanen — 719
Mirabolanen — 720
Mirabolanen — 721
Mirabolanen — 722
Mirabolanen — 723
Mirabolanen — 724
Mirabolanen — 725
Mirabolanen — 726
Mirabolanen — 727
Mirabolanen — 728
Mirabolanen — 729
Mirabolanen — 730
Mirabolanen — 731
Mirabolanen — 732
Mirabolanen — 733
Mirabolanen — 734
Mirabolanen — 735
Mirabolanen — 736
Mirabolanen — 737
Mirabolanen — 738
Mirabolanen — 739
Mirabolanen — 740
Mirabolanen — 741
Mirabolanen — 742
Mirabolanen — 743
Mirabolanen — 744
Mirabolanen — 745
Mirabolanen — 746
Mirabolanen — 747
Mirabolanen — 748
Mirabolanen — 749
Mirabolanen — 750
Mirabolanen — 751
Mirabolanen — 752
Mirabolanen — 753
Mirabolanen — 754
Mirabolanen — 755
Mirabolanen — 756
Mirabolanen — 757
Mirabolanen — 758
Mirabolanen — 759
Mirabolanen — 760
Mirabolanen — 761
Mirabolanen — 762
Mirabolanen — 763
Mirabolanen — 764
Mirabolanen — 765
Mirabolanen — 766
Mirabolanen — 767
Mirabolanen — 768
Mirabolanen — 769
Mirabolanen — 770
Mirabolanen — 771
Mirabolanen — 772
Mirabolanen — 773
Mirabolanen — 774
Mirabolanen — 775
Mirabolanen — 776
Mirabolanen — 777
Mirabolanen — 778
Mirabolanen — 779
Mirabolanen — 780
Mirabolanen — 781
Mirabolanen — 782
Mirabolanen — 783
Mirabolanen — 784
Mirabolanen — 785
Mirabolanen — 786
Mirabolanen — 787
Mirabolanen — 788
Mirabolanen — 789
Mirabolanen — 790
Mirabolanen — 791
Mirabolanen — 792
Mirabolanen — 793
Mirabolanen — 794
Mirabolanen — 795
Mirabolanen — 796
Mirabolanen — 797
Mirabolanen — 798
Mirabolanen — 799
Mirabolanen — 800
Mirabolanen — 801
Mirabolanen — 802
Mirabolanen — 803
Mirabolanen — 804
Mirabolanen — 805
Mirabolanen — 806
Mirabolanen — 807
Mirabolanen — 808
Mirabolanen — 809
Mirabolanen — 810
Mirabolanen — 811
Mirabolanen — 812
Mirabolanen — 813
Mirabolanen — 814
Mirabolanen — 815
Mirabolanen — 816
Mirabolanen — 817
Mirabolanen — 818
Mirabolanen — 819
Mirabolanen — 820
Mirabolanen — 821
Mirabolanen — 822
Mirabolanen — 823
Mirabolanen — 824
Mirabolanen — 825
Mirabolanen — 826
Mirabolanen — 827
Mirabolanen — 828
Mirabolanen — 829
Mirabolanen — 830
Mirabolanen — 831
Mirabolanen — 832
Mirabolanen — 833
Mirabolanen — 834
Mirabolanen — 835
Mirabolanen — 836
Mirabolanen — 837
Mirabolanen — 838
Mirabolanen — 839
Mirabolanen — 840
Mirabolanen — 841
Mirabolanen — 842
Mirabolanen — 843
Mirabolanen — 844
Mirabolanen — 845
Mirabolanen — 846
Mirabolanen — 847
Mirabolanen — 848
Mirabolanen — 849
Mirabolanen — 850
Mirabolanen — 851
Mirabolanen — 852
Mirabolanen — 853
Mirabolanen — 854
Mirabolanen — 855
Mirabolanen — 856
Mirabolanen — 857
Mirabolanen — 858
Mirabolanen — 859
Mirabolanen — 860
Mirabolanen — 861
Mirabolanen — 862
Mirabolanen — 863
Mirabolanen — 864
Mirabolanen — 865
Mirabolanen — 866
Mirabolanen — 867
Mirabolanen — 868
Mirabolanen — 869
Mirabolanen — 870
Mirabolanen — 871
Mirabolanen — 872
Mirabolanen — 873
Mirabolanen — 874
Mirabolanen — 875
Mirabolanen — 876
Mirabolanen — 877
Mirabolanen — 878
Mirabolanen — 879
Mirabolanen — 880
Mirabolanen — 881
Mirabolanen — 882
Mirabolanen — 883
Mirabolanen — 884
Mirabolanen — 885
Mirabolanen — 886
Mirabolanen — 887
Mirabolanen — 888
Mirabolanen — 889
Mirabolanen — 890
Mirabolanen — 891
Mirabolanen — 892
Mirabolanen — 893
Mirabolanen — 894
Mirabolanen — 895
Mirabolanen — 896
Mirabolanen — 897
Mirabolanen — 898
Mirabolanen — 899
Mirabolanen — 900
Mirabolanen — 901
Mirabolanen — 902
Mirabolanen — 903
Mirabolanen — 904
Mirabolanen — 905
Mirabolanen — 906
Mirabolanen — 907
Mirabolanen — 908
Mirabolanen — 909
Mirabolanen — 910
Mirabolanen — 911
Mirabolanen — 912
Mirabolanen — 913
Mirabolanen — 914
Mirabolanen — 915
Mirabolanen — 916
Mirabolanen — 917
Mirabolanen — 918
Mirabolanen — 919
Mirabolanen — 920
Mirabolanen — 921
Mirabolanen — 922
Mirabolanen — 923
Mirabolanen — 924
Mirabolanen — 925
Mirabolanen — 926
Mirabolanen — 927
Mirabolanen — 928
Mirabolanen — 929
Mirabolanen — 930
Mirabolanen — 931
Mirabolanen — 932
Mirabolanen — 933
Mirabolanen — 934
Mirabolanen — 935
Mirabolanen — 936
Mirabolanen — 937
Mirabolanen — 938
Mirabolanen — 939
Mirabolanen — 940
Mirabolanen — 941
Mirabolanen — 942
Mirabolanen — 943
Mirabolanen — 944
Mirabolanen — 945
Mirabolanen — 946
Mirabolanen — 947
Mirabolanen — 948
Mirabolanen — 949
Mirabolanen — 950
Mirabolanen — 951
Mirabolanen — 952
Mirabolanen — 953
Mirabolanen — 954
Mirabolanen — 955
Mirabolanen — 956
Mirabolanen — 957
Mirabolanen — 958
Mirabolanen — 959
Mirabolanen — 960
Mirabolanen — 961
Mirabolanen — 962
Mirabolanen — 963
Mirabolanen — 964
Mirabolanen — 965
Mirabolanen — 966
Mirabolanen — 967
Mirabolanen — 968
Mirabolanen — 969
Mirabolanen — 970
Mirabolanen — 971
Mirabolanen — 972
Mirabolanen — 973
Mirabolanen — 974
Mirabolanen — 975
Mirabolanen — 976
Mirabolanen — 977
Mirabolanen — 978
Mirabolanen — 979
Mirabolanen — 980
Mirabolanen — 981
Mirabolanen — 982
Mirabolanen — 983
Mirabolanen — 984
Mirabolanen — 985
Mirabolanen — 986
Mirabolanen — 987
Mirabolanen — 988
Mirabolanen — 989
Mirabolanen — 990
Mirabolanen — 991
Mirabolanen — 992
Mirabolanen — 993
Mirabolanen — 994
Mirabolanen — 995
Mirabolanen — 996
Mirabolanen — 997
Mirabolanen — 998
Mirabolanen — 999
Mirabolanen — 1000

[illegible] — 121
[illegible] boom — 153
peper cruyt — 184
peerlen cruyt — 186
plompen geelen wille 203
peterselie — 217
padde bloemen — 22[illegible]
perseboom — 229
polytrychon — 241
persick cruyt — 242
pardye — 244
pestilentie vortel 249
pastinackel en peen 264
pepoenen — 267
peper van indien 281
penseen — 3[illegible]

M

mans oorn — 3
mater — 13
melde 2 sorten — 41
muysen met steerk — 46
madeliens 2 sorten — 53
mayer — 62
motten cruyt — [illegible]
mastbloemen — [illegible]
meye bloemkens 88
moestaer cruyt tamen wilt 99
[illegible] cruyt tamen wilt 107
munte en wilde 110
mollen cruyt — 128
millie ottehirs — 157
monthout — 182
meerst [illegible] 185

[illegible] — [illegible]
[illegible] — 293
[illegible] — 325

N

[illegible] 3 sorten — 37
[illegible] — 107
notebom — 142
nater cruyt — 151
nepte — 165
nigelle 3 sorten — 192
natertongesken — 219
nacht schadde — 264
nater vortel — 298

O

[illegible] appel — 140

R

rodderspoore — 8
reynvaen — 13
[illegible] — 44
[illegible] cruyt — 76
rapen — 77
roode — ibidem
roponcelen — ibidem
rost melkoen cruyt 81
real thymus [illegible] — 93
rosemaryn — 181
roode steenbreke — 212
rosen — 255
[illegible] — 256
258
269
295
340

28

[illegible] cruyt — 7
savel boom — 4
stinkende malroue — 56
steeck rape — 63
stekelbesien — 68
southout — 70
spenen cruyt — 71
serpentine groot 85
slangen cruyt clein — 86
savie — 92
spelte — 108
senesson — 109
satureye — 114
steen steenvaen — 153
saffraen — 167
sena — 169
springvortel 173
steen vilieren 174
surchel alle sorten 175
steen claver en room
steen claver — 20[illegible]
scharleye en wilde 2[illegible]
salomos segel en [illegible] 2[illegible]
[illegible] poot 23
senickel mans vuyt 26
spinagie — 26
standel cruyt — 27[illegible]
scabiose — 273
steeckende vbrange 27[illegible]
steen cruyte — 28[illegible]
s.te Jacobs blom — 28[illegible]
s.te barbara cruyt 28[illegible]
senen getye cruyt 28[illegible]
spaensche [illegible] — 29[illegible]
stinckende andorn 294
sorgsaet — 29[illegible]
stechas cruyt — 300
seep cruyt — 301
seseli — 304
s.te Jans cruyt — 323
s.te peters cruyt 32[illegible]
[illegible] bloemen [illegible]
[illegible] cruyt —

[illegible] — XX
[illegible] — 54
[illegible] savie — 92
[illegible] witte wilge 126
[illegible] — 164
[illegible] — 204
[illegible] fraga rubea rootstoes 212
[illegible] mas et femina 260
[illegible] spenagie 261
[illegible] melckweye 262
[illegible] witte endiue 263
[illegible] nachtschade 265
[illegible] wild pastenac 264
[illegible] magnum [illegible] 266
[illegible] hortensis [illegible] 269
[illegible] trifolium standet 270
[illegible] mas et femina 271
[illegible] duyvels beet — 272
[illegible] — 273
[illegible] aspera [illegible] 274
[illegible] lia witte [illegible] 275
[illegible] cardamine [illegible]
[illegible] — 276
[illegible] millefolia [illegible] 278
[illegible] sarracenica heydensch
[illegible] — 279
[illegible] fraga [illegible] 280
[illegible] alba [illegible] 286
[illegible] sativum magnum [illegible]
[illegible] witte [illegible]
[illegible] — 289
[illegible] spaensch [illegible] 291
[illegible] 294
[illegible] — 295
[illegible] 296
[illegible] — 297
[illegible] 299
[illegible] — 300
[illegible] 301
[illegible] — 302
[illegible] aethiopicum witte [illegible]
[illegible] pelopondesiacum
[illegible] — 304
[illegible] maior et minor
[illegible] — 307

strobilus [illegible] — 308
spatula [illegible] 309
spina incognita [illegible] 340
spina alba sylvestris — 16

T

tagetes reynvaer — 13
tussilago [illegible] — 50
thymus [illegible] 93
tormentilla — 98
thymbra [illegible] — 114
thlaspi [illegible] 115
thlaspi [illegible]
thermos [illegible] — 116
tunicas [illegible] 133
triorchis mas et femina
[illegible] — 211
tritici primum genus tritici [illegible]
genus [illegible] — 251
taraxacon [illegible] — 263
tordylon [illegible] 305
trichomanes [illegible] 310
tithymalus [illegible] 316
trifolium pratense purpureum
album et luteum ibidem 317
tipha [illegible] — 319
turcicum frumentum 320
thymus hortenses 321
teucrium groot [illegible] 322
tilia linde — 332

V

vitus vinifera [illegible] 29
vitus nigra [illegible] 33
urtica romana [illegible] 37
urtica maior [illegible] ibid
urtica minor [illegible] ibid
vincetoxicum [illegible] 45
veronica mas et femina 59
viciae [illegible] 61
uva crispa [illegible] 68
violae matronalis [illegible]
violae punicae [illegible]

[illegible] coronaria [illegible] 133
vinca [illegible] 135
urtica mortua [illegible] 177
verbena [illegible] — 226
verbascum candidum [illegible] 328
verbascum [illegible]
[illegible]
verbascum nigrum verbascum [illegible]
[illegible]
[illegible]
valeriana [illegible]
[illegible] 330

X

xylon [illegible] 221

Z

zea spelte — 108

Leden die ghebroken ſijn heylen. ccxxxvj g.
Leden oft knueckelen weedom verdriuen. xxiij c. xxxvij f. lxxvj h. cv e. clviij e. f. cxc e. ccj g. ccxxxvj d. ccxxxvij c. ccxxxix f. ccc d. cccxj e. cccxliij d.
Leden die ontſtelt oft wt malcanderen ſijn. xv c. xxix d. cxxxvij d. cxlij e. clxvj e. cclix d. cccxxviij h.
Leden die tſamen ghetrocken worden verſaechten. cxlviij e.
Leden die vercout ſijn. ccxxxvj g. ccxlvij c. ccxcij e.
Leden die verleemt ſijn. xxiij c. liij d. cvij d. cxxxij e. cxlix c. clxxj d. ccxlvij c.
Leden pine. xcv c. cij c. cxix e. cclxiij f.
Leden die vermoeyt ſijn. lxxij c.
Lendenſteen breken. lv e. lxxvj g. cxij d. cxxxiij f. cclxxvij c. cclxxxvj d.
Lendenſteen loſſen. cxix e. cclv f. cclxij e. cclxvj d. cclxvij h.
Leuer hitte leſſchen. xciij e. cclv e. cclxv h. ccxxxix e.
Leuer die vercout is. cx f. cxxxj d.
Leuer die verſtopt is oepenen. xj b. xvij b. xxvj c. lviij d. lxxv d. xc c. xcij d. c d. cj c. cvij d. cxvj c. cxxvij c. cxxxj d. cxliij d. cxlv c. clxvij e. ccvij c. ccxvij d ccxxv c. cclxiij g. cclxv i. cclxxv d. cclxxxviij d. ccxcij d. ccxcix d cccxiij c. cccxxxiij c.
Leuer ſtercken. lxxxviij d. clxvij e. cxc c. cxcj d. cclv f.
Leuer ſuyueren. cvij d. cxxxij e.
Leuerſieckte. j d. vj c. viij a. lj c. lxx c. lxxiij c. xc c. cix d. cxij d. cxxvij c. cxcvij b. ccxxxix f. cclxiij g. cclxiij f. cccj d. ccc xij d.
Litteeckenen van quetſuren den anderen vel oft huyt gelijck maken. cxlvj d. clxv e.
dien dat Lijſint fondemēt wtgaet. cxvij c.
Locht reynighen. xxvj b. clxxxj d. ccxxxvj c.
Longhe die ghequetſt is. lix c. clij d. ccxlv c.
Longhen ghebreken. ccxxxix f. ccc d.
Longhen ghebreken aende beeſten. ccxlv c.
Longhen gheſweer. xxxvij e. xlij d. cxiiij c. clij d. ccxxxvj d. ccxlv c.
Longhen hitte. cxxxviij f.
Longhe reynighen. xxviij c. lxxiij e. xcvj c. c d. cxiiij c. cxix c. cxxxij e. cxcix c. ccxvj d. ccxxix e. ccxlj d. cclxvj d. cclxxxviij d. cc xc d. cccv d. ccxcij e.
Longhen profijtelick. cxcj d. cxciij h.
Luyſen ende neten dooden. xxx d. xxxiiij e. cv d. cxxij d. cxxxiiij e. clx e. clxxxij d. cxciiij c. cclxxxij e. ccciij d. ccxxxvj d.

M

Maden wt de keeſen te verdrijuen. xxij d.
Maghen hitte te leſſchen. xxix c. xxxix d. xlviij c. lxx c. cxiij d. cxvij c. cxx d. ccxxxiij c. ccxxxv d cclvij d. cclxj c. cclxij d. cclxv h. ccxxviij c.
Magens opworpen verſaechten. ix c. xix b. cxxxij e. cxl d.
Magenweedom verdrijuen. j b. xiij d. xxxix c. lv d. cviij d. cix d. cc e. cciij e. cclxiij g. ccxcix d. ccxcij d.
Inflatie der Magen. xxxvij f. ccxvij d. cclxiij d. ccxcij d.

Gequetstheyt der Magen heylen. cccrij d.
Maghen profijtelick. j c.d. iiij b. rvj b. rrvj c. rrix c.d. rrrix d. rliij d. rlix c. lxriij e. lxriiij c.d. lxrviij c. lxrrix d. cx f. cxiiij c. cxrvij c. cxl c.d. cl c. clxj d. clxvij e. cxcj d. cciiij e. ccxiij c. cclv f. cclvij d. cclxiij g. cclxrrix d. ccxcij d. ccxciij d.
Maghen reynighen. j b. rlix c.
Maghen schadelick. j c. ij b. rx c. cxrrviij e. cxrrix d. cxlij d. cxlviij d. cliij d. clxrviij d. cxciij f. cxcviij e. ccxliiij d. cclvj d. ccxc c.
Manlick saet vermeerderen. cxrx c. cxcj d. ccxrj c.
Manlick saet te niet doen. cxlviij d. ccxrrvj c. cclxvij h.
Maseren ende cleyn pockens heylen. clxrj e.
Melancholiam wtdrijuen. clxix e.
Melck dattet niet en clontert noch te samen en loope. cx e.
Melck te samen doen loopen. clvj c. ccxc e.
Melck den vrouwen inde borsten vermeerderen. rix b. rrrij d. cj c. cij c. cxcj c. cxcij g. cxciij h. ccviij d. cclxij d.
Melck den vrouwen verdrijuen. cx e.
Melck/als sij den vrouwē inde borsten gheclontert is/verdeylen. cxlvj d. cclxrxiij d. ccxciij d. ccc rrrj d.
Melck den vrouwen inde borsten doen comen. ix c. cij c. cxiij e. clxvj d.
Meluwen die int hayr wassen doo den. cclxriij d.
Menschen beten heylen. cxlij d. ccxvj d.
den Menschē goede verwe maken. clxvij d. ccxc c. ccxciij d. cccrxvj c.
Messen eñ sweerden bereyden dat se ijser houwen. ccxrj d.
Meyskens te ontfangen. clxrx d. ccx e. cclxr c.
Milte cleyn maken. rxrij c. rxriij c. cvij d. cxj c. cxriiij c. cxrrvj c. clxrj e. clxrv f. cxciiij c. cciij e. ccxrviij d. ccl d. cclvj f. cccj d. cccrj d. cccxrij c.
Milten cranckheyt. j c. rxviij c. rxrvij d. c d. cvij d. cxix d. clviij f. clx d.e. clxriiij f. clxrriiij d. cxciiij d. cciiij d. ccxrvij e. ccxlj d. cclvj e. cclxiiij f. cccx c. cccriiij c. cccxrij c.
inflatien inde Milte scheyden. ccxrr c.
Milte die verhert is. cxlv c. cxciiij c.
Milten hitte lesschen. cclv f.
Milten verstoptheyt oepenen. lviij d. cj c. cxvj c. cxrrj d. ccvij c. ccxvij d. ccxrv c. cclxrv d. ccxrrviij d. ccxcij d. ccxcix d. cccxiiij c.
Moeder achterwaerts drijuen. rxrvij e. lxrriiij d. cxl c.
Moeder die gequetst is heylen. cxciij g. cccxij d.
Moeder die gheslote is oepenen. riij d. rx c. rxrvij e. lviij d. cvij d. ccxrviij d. ccxliiij d. cccrj d.
Moeder die gheswollen is. ccxrij c. cccxj c.
Moeder die ontsteken is. v a. cclxij e.
der Moeder opstooten benemen. ix c. rix b. rxvj c. rxrvj c. lxrv d. cxrrij d. clxrij c. cxc e. cciiij c. ccxrviij c. ccxrx c. ccxrxvj d.

cclxix d. cclxiiij f. ccciiij e.
Moeder die verherdt is. cxix e. cxxxvij d. cxciij g. ccxxj c. ccxliiij d.
Moeder suyueren. xxj b. xxxij d. cvij d. ccj g. ccxciij e. cccj e
Moeder weedom doen cesseren. cxxxv c. clxxviij c. ccxxvj e. cclv e. cclxiiij f. cclxxij d. cccxj e.
Montgeswеer genesen. xcviij e. cxlij d. clxxj c. clxxiiij f. clxxxij d. cxcij g. cxcviij f. ccix d. ccxxxix f. cclx d. ccxcviij f. ccciij d.
Mondtwater maken dat heylsam is tot veel dingen. lj c.
des Monts quaden rueck verdrijuen. cccxxix e.
des Mondts seericheyt genesen. cc xcij e.
Mondt welrieckende maken. cclxxxj g.
Motten verdrijuen. j c. xix b. xxxiiij e.
Muesien ende mugghen verdriuen j c. xx c. ciiij d. clxxxvij e. cxcij g.
Muysen ende ratten verdrijuen. ciiij d.

N

NAgel geswеer suyueren. ccxxv d.
Naghelen rouwicheyt benemen. lvij h.
Naterbeten heylen. vj c. viij a. xxiij c. xl e. xc c. xcv b. cxxxij d cxxxvij d. clviij e. clxxj d. clxxij c. ccj g. ccxxv c. ccxxxij d. cclvj e. cclxxxij d. ccxcij d. ccxciij e. ccxcix c. cccij c. ccciij d. cccxxvj d.
Nateren als sij gequetst sijn/waermede sij haer wederom heylen. ccxlviij c.
Natte crauwagie. cxciij g. cccxvj d
Natuerlick saet te behoudē. cxix d. clv c. cclxiij g.
Nauel die te seer wtgaet heylen/oft achterwaert drijuen. ccxliij d. cccxlij c.
Neruen die afgesneden sijn heylen. cxxxvij d.
Neruen die ghequetst sijn. cxlvj d.
Neruen pijne doen vergaen. clvij c. ccxciij e.
Neruen versaechten. cxxxvij d.
Neten verdrijuen. cccxiiij d.
Nieren ghebreken. vj c. xj b. xvij b. xxvj c. xxix d. lxx c. lxxv d. clxvij e. cxcj c. ccxxviij d. cc liij d. cclxj d. cclxiij f. cclxv h
Nieren ghesweer ghenesen. xj b.
Nieren reynigen. xvij b. cclxv i.
Nieren verstoppinge oepenen. ccxcij d.
Nierensteen wtdrijuen. xix b. lxxiij f. lxxix c. cxxxij d.
Nijnagelen verteeren. xxxij c.
Niesen maken. lvij h. cxix e. cciiij c. ccviij e. ccxlvj c. cclix d cccj e.
Nuesen bloeden stelpen. xxvj c. xxxvij e. xlij d. cxxj e. cxxxv c. clxv f. clxxvij d. cxcv e. ccxxxiij d. ccxxxv d. ccxxxvj e. ccxxxvij c. ccxxxix g. ccxliiij d.
Nuesen ghesweer heylen. clx e.

O

OCkselen ghestanck verdrijuen. cccxj e.
Ooghen die druypen. clxvij d.
Oogen die loopen. ccviij e. ccxxxvij c. cclxv h. cclxvij g. cccxxiiij c.
Ooghen donckertheyt verdrijuen. j c. iij a. vj c. viij a. xxvij c. xxix c. lxxvij e. lxxxij e. lxxxv d. lxxxviij d. xcj c. xcviij e. cxx d. cxxvj d. cxxxiij f. cxlv c. clxj d.

clxiij d. clxxj e. clxxiiij f. clxxviij d. cxc e. cxcj d. cciiij e. ccviij d ccxv d. ccxxv d. ccxxxij d. ccxxxvj e.f.h. cclxxxvij d. cclxxxviij d cccj d. cccxxxiij c.
Oogen donckerheyt den dierē verdrijuen. cxcviij c.
Oooghen die wten hoofde willen vallen. lv d. cxlvj d.
Oogen die gequetst sijn. cxlvj d.
voor quade Oogen. xcv c. cccxxj c
Oogen hitte lesschen. iij a. vij d. x c. xj b. cxvij c. cxxviij e. cxxxviij e. cxl d. clxvij d. e. cxcvj e. ccj g. ccviij d. cclxv h. cclxvij g cclxxv d. cclxxxiiij c. cccxxiiij c.
Oogen die graw sijn swert makē. clj e.
Ooghen rootheyt verdriuen. xxxix c. xlvij c. xlix d. clxij c.
Oogen schadelick. cxiij e.
Oogen scherpen. cxiiij c. cxxvij c. cxxxiij f. clxj d. ccxxxvj d.h.
Oogen weedom verdriuē. j c. cxcv e. ccviij d. ccxxxvj d. cclv e
Onmacht verdriuen. lxxiij e. lxxxviij d. cxxix d. ccviij d. cclxvij h
Oozen pine versaechten. j c. xj b. xiiij b. cvj d. cx e. cxiiij c. cxxvj d. cxxxviij e. cxlviij d. clx d. clxxv e. cxcvj e. cc e. cclx d. ccxxv d. ccxxviij d. ccxxxv c. ccxxxvj e ccxliiij e. cclv e. cclxij e. cccxxiiij d
Oozen die ontsteken sijn heylen. v d. xj a. xxxvij d. lxxj c. xcvj c. cj c. cxxiiij c. cxxxiij e. cxlvj d. clxxv f. clxxviij c. cclxv h. ccxc d. cccxj e.
Oozen die van binnen gequetst sijn gheneſen. xix b.
Oozen gheſweer. ccxxxiij d. ccxxxv c.
Oozen gestanck verdriuen. lviij d clxxxix e.
Ossen vet maken. ccxvj c.

P

PEstilentie. xxvj b. xxxj e. xlij d. xliij c. xcviij e. cxxxiij e. clix c. cxcix c. ccxxxij d. ccxxxvj c. cclxxij d. ccxciij d. cccxxx e.
den Peerden wormē int lijf doodē
Pine der voeten. cxcvij e. (ccxlix d
Pleuresis gheneſen. xxxvij e.
Pocken heylen. clv c.
Podagra. x c. xv c. xx c. xxv b. xxxvij f. xliij c. liij c. lxxiij e. lxxvij d. lxxix c. cvj c. cxxvj d. cxxxiij f. cxxxviij e. cxlvj d. cxlviij e. clviij e. g. clxvj d. clxxj e. clxxiij f. cxcvj e. ccxxvj f. cclj f. cclxij g. cclxviij d. ccxc e. ccxciij e. ccxcix d. cccxj e. cccxxiij d.
Popelcije. xxxij c. (cccxxxj c.
Purgeren. xlvj d. xlix c. cxcvij c. ccxcj c.

R

RAserije int hooft verdrijuen. xciij e.
Rimpelen verdrijuen. xxxij b. cclxxj d. cccxxviij i. cccxxxij c.
Ronselen int fondement / geheeten Condylomata gheneſen. ix d. xxix c. cxix e. ccxciij e.
Root melizoen verdrijuen. v a. xj a. xix b. xxvj c. xxvij b. xxix c.d. xxxix d. lv e. lxxxj c. lxxxiiij c.d. xc c. xcij d. xciiij d. xcviij e. cxxj e. cxxxv c. cxxxviij f. cxl c. cxlj c. cxlvj c. clij d. clv c. clx d. clxxv e. clxxvj d. clxxviij d. clxxxvij e. clxxxviij c. ccxviij f. cciij e. ccxxvj f. ccxxxiij d. ccxxxvij c. ccxxxix f. ccxlij d. ccliij c. cclvij d. cclx d. cclxiij g. cclxvj d. cclxxvij c. ccxcviij f. ccxcix d. cccvj d. cccvij e. cccxj e. cccxij d. cccxxxj c.
Roose int aensicht verdrijuē. lxxj c.

ccc=

cccxxix e.
Rouen verdrijuen. xviij c. cxcvij c. ccxlviij e.
Rouwicheyt inde keele verſaechten lxx c. cxvij c. clxj d. cciiij c. ccxxix e. ccxc c.
Rugader gheneſen. xviij c. xxxix d. xlix d. lv d.
Ruydicheyt heylen. xxvj c. xxix c. xxxij d. liij c. xl f. xliiij c. xlix d lvij h. lix c. cj c. ciiij c. cv f. cxxvij c. cxxxvj c. cliij d. cxlix e. clxxv e. clxxxix e. cciiij e. ccix d. ccxxxvj g. ccxxxix f. cclj f. cclxxiij d. cclxxxij e. ccxc e. cccj d. ccciij d. cccvij c. cccix c. cccxj e. cccxiij e. cccxvj e. cccxxvj d. cccxxxj d.

S

Schellen opt hooft verdriuen xxviij c. cxxxvj c. cxxxvij e cccx c. cccxj d. cccxiij d.
Sijden weedom verdriuen. xxxj e. xxxvij e. xcij d. cxxiij c. clxvj c. clxxxix e. ccix d. ccxxv d. ccxxxvj d. cccxvij c. cccxxx d.
Sinnen ſcherpen. cxxxvj c. clxxxj d. cxc e. cclvj e.
Slangen verdriuen. xx c. xxvj b. lxxxv d. clxxxvij e. cxcij g. cciiij f. ccxxvij e. ccxxviij d.
Slapen maken. ix d. xix b. xlix c. cxiij e. cxvij c. cxix d. clxiij e. clxvij e. cxciij h. cxcv d. cxcvj e. ccj f. g. cciij f. cclv f. cclxiij g. cclxxxij f. cccxxiiij e.
Snuf verdriuen. xxvj c. xxxiiij e. clv c. cxcij f.
Splinters ende pijlen wttrecken. vj c. xxxj e. xliiij c. clxxviij d. cxciij h. ccvj c. ccxv d. cccvj d. cccix c. cccxxviij i.
Splinters van ghebroken beenderen wttrecken. xliiij c.
Spouwen maken. xxxvij f. xlvj d lxv e. lxxxiij c. ciiij d. cxxxij d. cc iiij e. cclvj f. cclxvij h. cclxxxiiij d
Sprake wederom brengen. clxxxj d. cclix d.
Sproeten verdriuen. xxxij c. xcix d. clviij f. cxcij f. ccxvj d. ccxxj c. cclj e. cclxvij h.
Steen afdriuen. v a. viij a. ix b xvij c. xxix c. cj c. clx e. clxj d. cxcj d. cciiij d. ccxxij c. ccxxvj f. ccxxxv d. cclvj e. cclxv i. cclxxxiiij d. ccxcij d. cccj d. cccv c.
Steen breken. xiij d. xviij c. xxviij c. xlij d. xlviij c. lxxix c. cj c. cxxiij c. cliij d. clxxv f. clxxxvj d. cxciij h. ccxij c. ccxxix e. cc lvj f. cclxxxviij d. ccxcij d. cccj d. cccx c.

T

Taey ſlimicheyt aſiagen. cv d. cxxxij d. cxxxix d. clxxj c. clxxv f. ccj f. ccxxviij e. ccxxxvj h cclxviij d. cccij c. cccxxj c. cccxxvj d.
Tanden behoudē dat ſij niet en verruylen. cclxxxj g.
Tandē beumicheyt benemē. xxxix d
Tanden die wagghelen oft loteren vaſt maken. xxxix d. lv e.
Tanden weedom verſaechten. j c. v a. xj b. xvj b. xvij b. xviij c. lxxxviij d. ciij d. cxix e. cxxxij f. cxxxv c. cxlij c. clxxv e. clxxxiij d clxxxix d. cxc d. cxcij g. cxciij c. cxcviij f. ccxxvj f. ccxxviij d. ccxxxviij c. ccxlvij c. cclxviij d. ccxc f. cccij d. cccxiij d. cccxxiij e. cccxxvj d. cccxxviij h.
Tanden ſuyuerē. xxxj e. (cccxxxij c
Tanden wit maken. ccix d.
Tantvleeſch dat bloedet. xj b.
Tantvleeſch ſtercken. lv d. lxxij e. cclv e. cccxix e.

Tantvleesch dat geswollē is. xlix d
Tandtvleesch / dat vochtich is wt doen drooghen. cclv f. cclxxxj g.
Tapkens geswel. xxxvij f. lxxxvij c. cliij d. ccix d.
Tapkens ouertolligheyt vochticheyt verteeren. lxxxvij c.
die Tijdelosen geten hebben / hoemen haer helpen mach. cxxxiij d. cxlj c. ccix c.
Tongen rouwicheyt verdriuē. cx e
Toouerie verdrijuen. xliij d. lxviij c. cclxxj d. cccij d.
Tuynen maken. lxviij c.
Tuyten ende suysen inde oozen verdrijuen. cciij e. ccix d. ccxxxvj g. ccxliij e. ccxc e. cccxiij d.

V

VAllende sieckte. xj b. xix b. xxxj e. xxxij c. xxxiij c. lvij d. lxxxviij d. ciij d. cv e. cxij d. cxvij c. cxxxij e. cxxxiij e. cxlix c. clxix e. ccxij c. ccxxvj f. ccxxviij c. ccxxxix f. cclxxj d. ccxc c. cccciij e. cccxxj c. cccxxxij d.
beten van Venijnige dieren heylen iij a. xvij b. xix b. xxj b. xxiij c. xxviij c. xxxj e. xxxij c. xxxiij e. xliij d. xlv e. xlviij c. lv d. lxxiij e. lxxiij c. lxxx c. lxxxvj c. lxxxix d. xcij d. xcv b. cvij d. cxij d. cxiij e. cxix d. cxxxij d. cxxxiij e. cxxxv c. clx e. clxv e. cxc d. cxcj d cxcij g. cxciij h. cxciij d. cxcix d cciij f. ccv c. ccix c. ccxxvj e. ccxxxv c. ccxxxvj f. ccxliij e. cclj f. cclxiij e. ccxciij d.e. cccvj d. cccxxv e. cccxxvij b.
Venijn wederstaen. j b. ij a. xiij b. xvj b. xxvj c. xxxj e. xxxvij f. xlij d. xliij c. lxiij c. lxxiij d. lxxvij e. lxxxiij c. xciij e. xcvj c. xcviij e. xcix d. cxij d. cxxxij d. cxlij d. cxliij d. clj e. clxv e. clxxj d. cxc e. cxciij h. cciij e. ccix c. ccxxv d. ccxxxij d. ccxxxvj c.f. ccxxxix f. cclvj f. cclxxj d. cclxxij d. cclxxiij d. cclxxxij e. cclxxxiij d. ccxc f. ccxcij d. ccxciij d. ccxcix d. cccv d.
die Venijnige campernoelien geten hebben / hoemē haer helpen mach ccxxxvj f. cclvj e.
Venijnige dieren veriagen. xciij e. c d. cxxxvj c. clxv e. cxcij g. ccix d. ccxxvij e. ccxxviij d.
dat geen Venijnich ghedierte eenen mensch niet schaden noch letten en mach met bijten. v a. xiij d. clj e. ccxxxvj c.f. cclxiij e.
Veruuyltheyt van velle verdriuen lix c. cvj c. clxix e. ccxxxvj e. cc lj f. ccxc e.
die Vercout sijn helpen. cxix d.
Vermoeytheyt verdrijuen. viij a. xiij d. lxxij c. ccl d.
die Versticken willen te hulpe comē xxxij c.
Verstoptheyt oepenen. viij a.
Vijchbladeren gheneesen. xxij d. lxxj c.
Vijghen te behouden dat sij niet en verderuen. cccxxviij g.
Visch die cranck sijn ghesondt maken. cclxxxiij c.
Vlceratien oft ander schorftheyt gheneesen. xxix c. xliij c. lix c. cj c. ciij c. cv f. cvj c. cvij d. cx f. cliij d. clxxiij c. clxxix c. clxxxix e. cciij e. ccxxv d. ccxxix e. ccxxxvj e. ccxxxix g. cclj f. cclxviij d. ccxce. ccxciij d. cccviij c. cccxxvj c.
Vlceratien aen heymelijke plaetsen suyueren ende gheneesen. xxxj e.
Vlceratien des mondts verdriuen viij a. xj a. lv d.e. lxxvj h. cxlvij c. ccx e. ccxj c. ccxiij d. cc

xxvj f. ccxxxviij c. cccij d. cccxxix e.

Vlceratien heylen. cxj c. cxxv d. clix c. clx e. clxiij d. clxxvj d. ccxxvj e. cclij b. cccxxx e.

Vlceratien die hittich sijn. ccxix c. cclij b.

Vlceratien die loopen. xj a. xxxj e. cclij b. cccxxxj d.

Vlceratien die onreyn sijn suyuerē xxxv c. xc c. lviij e. clx e. ccxxv d. ccxxvj e.f. ccxxviij e. cclij b.

Vlceratien die oudt sijn gheneſen. viij a. xxij d. xxiij c. xxxiij b. xl f. xlij d. xliij c. xlv c. lxxxj c. lxxxvj c. c d. ciij c. cv f. cxxv d. clviij e. clx e. clxxvij d. ccxxvij e. ccxxviij e. cclxxxiij c.

Vlceratien die vooꝛts eten. lx c. lxxxv d. cvj c. cxxxvj c. clviij f. clxxxix c. ccxj c. ccxvj d. cclij b. cclvj e. cccxxxj d.

Vlceratien die vuyl sijn heylen. cxxv d. clxij c. ccxj c. cccxxiij c.

Vlecken verdꝛijuen. Soeck / Aensicht claer ende suyuer maken.

Vleesch te behouden dat niet stinckindt en woꝛde / noch geen maden daerin en wassen. cxxx c.

ouertollich Vleesch dat inden nueſe wast / Polypus genoempt / verteeren. ccxxiij c.

Vleesch / dat in stucken gehouwen is / wederom te samē maken wassen. ccxlvj d.

Vleesch wassen maken. cxix d. cxxxviij f.

Vloyen verdꝛijuen. xx c. cxcij g. cccxlij c.

Vloten inde ioncturen verdꝛijuen. lxvj d.

Vochticheyt / die ouerluoedich is / verteeren ende wtdꝛoogen. xv c. cxviij c. cxlix c. ccxvij d. ccxxxvj h

Voeten die gheswollen sijn. cccxxxij d.

Voeten die opghewꝛeuen sijn van den schoen. clxiij e. cciij e.

Vꝛine lossen. ij a. iij a. v a. viij a ix c. xj d. xv c. xvj b. xvij b. xviij c. xix b. xxvj b.c. xxviij c. xxxij b. xxxiij c. xxxvij e. xl e. xlij d. xlviij c. lj c. liij c. lviij d. lxiij c. lxxvj g. lxxvij e. lxxviij c. lxxix c. lxxxiij c. lxxxix d. xc ij d. xciij e. xcvij c. xcix d. cd. cj c. cvj d. cvij d. cxij c. cxiij c. cxvj d. cxviij c. cxix e. cxxj e. cxxiij c. cxxxj d. cxxxij d. cxl c. cxlix c. cl c. clvij c. clviij e. clxij e. clxv e. clxvij d. clxxij c. clxxiij f. clxxx d. clxxxvj d. clxxxix d. e. cxcj c. cxcij g. cciij e. ccvij c. ccviij d. ccxij c. ccxvj c. ccxvij d. ccxxxij d. ccxxxv c. d. ccxxxvj c.h. ccxlj d. ccxliij d. cc xlix d. ccl d. ccliij d. cclv f. cc lvj e.f. cclix c. cclxiij e. cclxv i. cclxvij g. cclxix d. cclxxvj d. cc lxxxij e. cclxxxiij c. cclxxxvj d. cc lxxxvij d. cclxxxviij d. cclxxxix d ccxcij d.e. ccxciij e. ccxcix c. cccj d. cccviij c. cccxiij d. cccxxiij c cccxxv e. cccxxx d. cccxxxij e.

Vꝛolickheyt maken. lj b. cx e. cxxix d. cxc e. ccviij e. ccxxvj f.

Vꝛouwen die den witten vloet hebben te hulpe comen. xix b. cxlxxiij c. cclv e. cccv c. cccxvij d

Vꝛouwē helpen dat si lichtelick gebaren. cx f. cxciij h. ccxxv c. ccxxviij d. cclxij e.

Vꝛouwen die vꝛembt beluſtet sijn. xxix c.

den Vꝛouwen haer maentſtonde bꝛengen. j b. ij a. iij a. viij a. x c. xiij d. xvij b. xxj b. xxviij c. xxxj e. xxxiij c. xxxviij e. xvij

xxxvij e. xl e. xlv c. liij c. lxiij c. lxv e. lxxiij e. lxxv d. lxxviij c. lxxxiij c. lxxxvij c. lxxxix d. xcij d. xciij e. c d. cj c. ciij d. cv e. cvij d. cxij c. cxiij e. cxiij c. cxv c. cxvj c. cxviij c. cxix d. cxxiij c. cxxxij e. cxxxvj c. cxliij c. cxliij d. cxlv c. cxlix c. clviij f. clx e. clxiij d. clxv e. clxxj c. clxxij c. clxxiij f. clxxv f. clxxx d. cxc d. cxcj c. cxcij g. cxcix c. cciij f. ccviij e. ccix d. ccxvij d. ccxxv c. ccxxxvj c. ccxlix d. ccliij d cclix c. cclxij g. cclxiij e. cclxviij e. cclxix d. cclxxvij c. cclxxx c. cclxxxij f. cclxxxiij c. cclxxxvj c. ccxc d. ccxcij c.d. ccxciij e. ccxciij c. ccxcix e. cccd. cccj d. ccciij e cccv c. cccvj c. cccx c. cccxxj c. cccxxx c. cccxxxij d.

Vrouwen maentstonde stelpen. iiij a. xj b. xxvj c. xxix d. lv d. lxxv d. lxxx c. lxxxj c. lxxxiij c.d cx e. cxxj f. cxxx c. cxl d. cxlij f. clij d. clxxij d. clxxvj d. clxxxiij c clxxxvij e. cxciij c.d. cxcv e. cxcvj e. cciij e. ccvj c. ccxxxiij c. ccxxxv c.d. ccxxxvij c. ccxlv c. cclv f. cclviij d. cclxv i. cclxvj d. cclxxviij d. ccxcviij f. cccvij d. cccxxiiij d. cccxxix d. cccxxxj c.

Vrouwen na dat sij ghebaert hebben suyueren. lxxv d. cxxxvj g.

Vrouwen verlossen vande tweede gheboorte. v a. xiij d. xxviij c. xxxj c. lxxiij e. lxxxvij c. cvij d. cxliij c. clxxiij f. clxxx d. clxxxix d. cxcix c. ccxij c. ccxxv c. ccxxxvj g. ccxcij c. ccxciij d. cccx c.

Vruchten in moeder lichaem schadelick. xxxij c. cxv c. ccxxvij e.

Vruchtbaer maken. ccxliij e.

Vuyl vleesch verteeren. cv f. clxxij c. cclxxxv c. ccxcix d.

Wandtluysen verdrijuen. ccxxvij e. cccix c.

Waterachtighe vochticheyt afdrijuen. cxiij e.

Water sonder schade drincken. lxxiij f. cclxxxij e.

Watersuchtighen helpen. j c. iij a. xix b. xx c. xlv c. lviij d. cj c. ciij d. cxix e. cxxxij e. clxxij c. cxcj d. cciij f. ccix c. ccxxxvj d. ccxliij e. cclvj e. cclix c. cclxiij e. cclxviij d. ccxc d. ccxcij d. ccxciij d. cccij c. d. cccxvj e.

Weenen de maken. cxxvij c.

Wijnbrauwen rouwicheyt verdriuen. cciij e.

Wijnbrauwen hayr te behouden. clxxxix e.

Wijnbrauwē bewarē datter geen dubbel hayr aen en wasse. cxxvij c

Wilt vier heylē. iij a. x c. xxxix c. l d. lxviij c. lxxvj g. cvj c. cxiij e. cxxv d. cxxviij e. cxxxvij e. c liij d. clxvij d. cxciij g. cxcvj d. e. ccj g. ccxxij c. ccxxvj e. ccxxxiij c. ccxxxv d. ccxxxvj e. cclv f. cclxiij g. cclxv h. cccxiij d. cccxx e. cccxliij c.

Winden inde dermen scheyden. ccxxx c.

Windt inden buyck verdrijuē. j b. viij a. ix c. xix b. cxij c. cxlviij d. cl c. clxvj c. ccxij c. ccxxviij d. cclxxxj e. cclxxxij d. cclxxxiij c. cccxxj d.

Windt inde milte scheyden. ccxxx c den Wolf gheneesen. xj a. ccxj c. ccxxxiij c.

Wolf die van rijden compt gheneesen. cxlvij c. clxxxix c.

Woluen dooden. xxx d. cv f.

Wonden die hittich sijn vercoelen. vij a. cxlvj d. clxxxix d. cxcvj e.

Won-

B die wormen binnen den lijue. Aueroone verdrijft ende scheydet die taeye vochticheyt/daerom is sij goet tegen allerley geswel. Die asschen van de sen cruyde gebernt/eñ met Mollencruyt oft Radijs olie gemengt/is goet teghen dat wtuallen vanden haere. Ende ist dat yemant sijn kinne daer mede bestrijckt/so sal den baert seer eñ snel wassen. Alsmen dit cruyt onder dbedde oft kussens leyt / so maket lust tot den vrouwen / eñ verdrijft oock alderhande toouerije / die desen lust ende begeerte beletten mochte. Maer die Aueroone is der magen gants ende geheel contrarie.

Van Mansoren. Cap. III.

Den naem.

Mansoren wordt in Griecx ende Latijn geheeten Asarum / welcken naem in de Apoteken gebleuen is tot op den dach van heden.

Haetsoen.

Mansoren heeft bladeren ghelijck Veele / maer sij sijn veel saechter eñ ronder. Tusschen de bladeren nae bij de wortel wassen bruyn purpur welrieckende bloemē / in huysskens gelijc Belsencruyt/ eñ daerinne saet den wijnbesisteenen niet onghelijck. Het heeft veel r - telen/gecnobbelt/teer/crom / gelijc als
C aent Gras / maer nochtans veel dunner / ende hebben eenen vriendelijcken lieflijcken rueck / ende sijn tanger ende scherp op de tonge.

Asarum. Mansoren.

Die plaetse waert wast.

Het wast gheerne in doncker plaetsen / ende sonderlinge aen bergen ende in bosschen die veel lombre ende schaduwe hebben. Het heeft geerne row eñ dor eerdtrijck/het wort nochtans somtijts in vochte bosschen oock gheuonden/ende in taey eerdtrijck.

Den tijt.

Mansoren bloeyen twéemael int iaer / te weten in die Lenten eñ in den Herst. Het wordt vergadert van den vijftienden dach Augusti af tot op den achten dach van September.

Die natuer ende complexie.

Mansoren sijn heet ende drooghe in den derden graet/eñ principalick die wortel/die aldermeest gebesicht wort.

A

Die cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde doet wel water maken. Si is oock ghesont den genen die dwater laden/eñ den genen die pijne in die huepe hebben. Si brengt den vrouwen haer bloeme/alsmense met wijn ende hue nick siedet/ende daeraf drinct. Si purgeert oock door den camerganck/gelijck die witte Nieswortel. Die wortel verdrijft oock dat kichen eñ hoesten. Met wijn gedroncken is sij goet den ghenen/die van venijnich ghedierte gebeten sijn. Die bladeren van desen cruyde trecken tsamen. Tsap van desen bladerē is goet voor de pijne int hooft/eñ voor hittige oogen/ende ooc voor dwilt vier/ als men dat aenstrijckt. Mansoren in looge gesoden/ende dat hooft daermede gewasschen/sterckt de hersenen eñ die memorie. Dat sap gemengt met Tutia die bereyt is/is een goede medecijne voor de doncker oogen.

Van geel Waterlelien. Cap. IIII.

Den naem.

B Dit cruyt dwelc wi geel Waterlelien heeten/ende bouen int lant Drakenwortel/geel Sweerdel/ oft Ackerwortel ghenoempt wort/ en is dat cruyt niet dwelc in Griecx ende Latijn Acorus heet/gelijck wi lanck ende breet in onsen Latijnschen boec van de cruyden vercleert hebben/eñ is hier noodeloos dat selue den gemeynen man te verhalen. Want van sulcken ghe schille eñ questien behooren alleen die geleerde luyden te spreken / die verstant hebben van den spraecken. Daerom soo willen wij sulcke disputatien alomme in desen boeck ouerslaen en ongeruert laten.

Faetsoen.

Die bladeren van desen cruyde sijn lanck/gelijck van blaw wilde Lelien/maer nochtans wat smaelder ende scherper/ter wortelwaerts somtijts rootbruyn van coluer. Die stelen die wter wortelen schieten/sijn essen/ront/ende hol/ ende daer op wassen die geel Lelien. In elcke bloeme hangen die drij eerste bladeren nederwaerts / eñ daer tegen wassen drij ander bladeren opwaerts/smaelder dan die onderste. Als die voorghenoemde bloemē afvallen / so volgen daer dicke ende drijcante hawkens nae/die sijn van binnen geuult met geel breet saet/ende elck saeyken is aen te sien gelijck een ghepletterde Wicke oft Vitse. Die wortel wast dweers herwaerts eñ derwaerts ouereen / met veel veesen die daer aen hangen/van binnen is sij root lijfverwich/seer row van smaecke. Van gedaente ghelijckt sij eenen draeck seer wel / ende van des wegen wort sij van den sommigen Drakenwortel ghebeeten.

Die plaetse haerder wassinge.

Die geel Lelien hebben haer wooninge bij dwater eñ vijuers/in vochtige plaetsen/als in vochte beemden/ende watercanten.

Den tijt.

Van geel Waterlelien. Cap. IIII.

A

Den tijt.

In de Lenten eer die bloemen wtcomen/pleech men die wortel te grauen. Dit cruyt bloeyt in den Mey ende int beghinsel van Junius.

Die natuer ende complexie.

Gheel Waterlelien drooghen wt sonder hitte / want bij den rouwen smaeck machmen claerlick mercken / dat dese wortel gheens sins heet en is/maer veel meer cout/ghelijck dat den gheleerden/die Galenum ghelesen hebben/wel kennelick is/ eñ en is niet van noode den leecken veel daer af te scrijuen.

Die cracht ende operatie.

Die geel Waterlelien wortel treckt wt der maten seer te samen / daerom salmense besigen om allerley bloet te stelpen / ende oock den loop des buyck. Si is oock wonderlijcken goet om den vrouwen haer maent stonde te stillene/ als sij die oueruloedich hebben. Men machse ooc wel tot den Ackerman ghebruycken / nochtans niet
B alleene / maer daer toe doende sommighe specerien/als caneel/naghelen/calamus/gengbeer/ende dierghelijcken. Want als sij also ghemengt is / soo is sij van weghen haerder adstrictie oft tsamen treckinghe / der maghen seer goet. Maer alleen en salmen dese wortel / als sommighe pleghen te doene / voor den Acorum niet besighen/ maer men sal daer voor nemen een wortele/ die men nv schier in alle Apoteken vindet/ ende wort gheheeten grooten Galigaen. Want dieselue wortel heeft alle die cracht ende operatie van den oprechten Acorus / ouermids dat sij beuonden wordt scherp te sijne/eñ geens weechs row van smaecke/ ghelijck die geel Waterlelien wortel.

Acorus officinarum.
Geel Waterlelien. +

C

Van witten Hoemst. Cap. V.

Den Naem.

Dit cruyt/dwelck witten Hoemst oft witte Maluwe geheeten wort/heet in Griecx ende Latijn Althea/om sijn heylsame cracht. Want Althea in Griecx is te seggen/ Heylwortel. Die Apotekers noemen dit cruyt Bismalua eñ Maluauiscū/sij hebben altijt geern wat besonds.

Tfaetsoen.

Witten Hoemst wast mans hooghe/het heeft eerst bladeren ghelijck Verckensbroot/daernae ghelijck Wijngaert/nochtans sijnse langer eñ ghehaert oft wollachtich/ende saecht ghelijck als fluweel. Tusschen die saechte bladeren ende ronde stelen comen die bloemen wtgewassen/ghelijck als witte roosskens. Het brengt saet gelijck als die ghemeyn Maluwe/ghelijck caeskens. Die wortel is binnen wit/taey/ende clymerich oft lijmachtich.

Die plaetse waert wast.

Witten Hoemst wast alderliefst in vochte ende vette plaetsen/als in beemden nae bij de watergrachten. Hi is oock seer ghemeyn worden in alle houen/ouermids dat hi daer geplant wordt.

Den tijt.

D Hij bloeyt in Julio ende Augusto. Eñ alsdan behoort men die bloemen ende tsaet te vergaderen/ende die wortel in den Herst.

Althea. Witten Hoemst.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren eñ bloemen sijn warm ende drooge in den eersten graet. Die wortel int beghinsel van den tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van desen cruyde in wijn oft huenichwater ghesoden/oft alleen gedroncken/heylt die wonden/ ontstekinghen bij den oren/clieren/apostueniē/ontsteken borsten/ende den eersdarm die ghequetst is. Si is oock goet tot geheuen inflatien eñ verstijfde senuen/want sij scheydt eñ maect rijp/ sij breeckt op ende heylt wederom toe. Als si gesodē wort/gelijc voorseyt is/ ende met gansen smout/oft verckens liese/oft met termentijn ghemengt/so

is sij

A is sÿ goet voor die moeder die ontsteken is/ alsment in der vrouwen scamelheyt doet. Die wortel in water gheseoden ende ghedroncken / verlost de vrouwen van de tweede geboorte/ Secundine geheeten/ ende van andere overvloedige humoren / die na den arbeyt in moeder lichaem bleuē sÿn. Witten Hoemst wortel in wÿn geseoden ende ghedroncken/ lost die vrÿne eñ den steen/ eñ is ooc goet den genen diet root melisoen oft dysenterie hebben/ ooc voor dat sciatica/ ende den genen die beuen/ ende gebroken oft geschuert sÿn. Met edick oft azÿn geseoden/ eñ den mondt daer mede gespuelt/ verlicht den tandtzweer. Tsaet van desen cruyde gruen ende drooge gepulverizeert/ verdrÿft die swertte eñ witte plecken int aensicht/ alsment met azÿn daer op strÿckt. So wie hem smeert met dit saet ghemengt onder olie eñ azÿn / dien en sal geen venÿnich gedierte bÿten. Het is oock goet tegen troot melisoen / teghen dbloetspouwen / ende allerley loopen des buycks. Dat saet in water ende azÿn/ oft wÿn geseoden ende ghedroncken /heylt ende gheneest alle steken van Byen ende diergelÿcke ghedierte. Die bladeren met olie gemengt/ salmen leggen op beten van alderhande gedierte/ desgelÿcx oock op den brant oft verberntheyt.

Van Anagallis. Cap. VI.

Den naem.

B DEse cruyden hebben voortÿts bouen int landt Guychelheyl gheheeten geweest / want sÿ gheloofden / waert datment aen den stÿl vander doze hinck/ dat alderhande guychelye ende nachtgeesten daer door verdreuen werden. In Griecx ende Latÿn heeten dese cruyden Anagallides.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/ dwÿfken ende manneken. Dat manneken/ dwelck men ooc Muer noempt/ heeft een root bloemken van cinnoberverwe. Dwÿfken heeft een schoon hemelblaw bloemken/ anders ist dmanneken in alder manieren ghelÿck.

Gaetsoen.

Anagallides sÿn ghelÿck struycxkens wtgespreyt op der eerden / met viercante steelkens ende cleyn bladerkens/ een luttel rondt/ ghelÿc Glascruyt oft Mageleyne. So wanneer haer roode ende hemelblaw bloemkens afvallen/ so wordent heel ronde knopkens/ gelÿck Coriander saet/ ende daerin is dreycantich geel cleyn saeyken.

Die plaetse waert wast.

Si wassen beyde in de wÿngaerden/ ende ackerlandt/ maer gemeynlick in natte stoppel velden.

Den tÿt.

Sÿ bloeyen van den Mey af den gantsen somer door / maer meest

C in Augusto. Die bloemkens sijn wter maten schoon / ende principalick van dwijfken.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / so wel dmanneken als dwijfken / sijn warm ende drooge van natueren / sij suyueren ende trecken tot haer.

Die cracht ende operatie.

Beyde de Anagallis versaechten die pijne / maken suyuer ende reyn / sij trecken doornen ende splinters wt alsment daer op leyt. Si sijn goet tot onreyn wunden / want sij suyueren ende reynigen die / ende heylense toe. Tsap van desen cruyden purgeert dat hooft / eñ treckt daer wt die taeye slijmige vochticheyt / pituita genaemt / alsmen dit sap in de nuese neempt. Alsment in deser manierē vseert / so versaechtet den tandzweer. Dit sap gemengt met maechden huenich / ende in doncker oogen gedaen / maeckt die claer ende suyuer. Eest dattet met wijn ghemengt ende also gedroncken wordt / so geneset die van nateren gebeten sijn / ende is goet voor die ghebreken der leueren eñ nieren. Dat wijfken sluyt den eerstdarm / maer dmanneken ontsluytten.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis fœmina.
Guychelheyl wijfken.

Van Hoen-

A

Die natuer ende complexie.

Die Hoenderderm sijn al cout eñ vocht van natuerē/nochtans en adstringeren noch en trecken sij niet te samen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden coelen seer / daerom sijn sij goet tot inflammatie eñ ontstekinghe der oogen/ende tot allerley groote hitte/ want sij lesschen ende blusschen seer/alsment te voren stoot/oft tsap daeraf daer op leyt eñ aenstrijckt. Si dienen oock seer wel tot alle hittige wonden/alsment onder Gersten meel mengt. Dat Cleynvogelkenscruyt is goet den genen die dat feber eñ de coortse hebben/alst in water gesoden wort/eñ gedroncken/ ouermids dien wordet oock van sommigen Coortscruyt gheheeten.

Van Chamillen. Cap. VIII.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Chamille heeten/wort in Griecscher ende Latijnscher talen genoempt Chamemelum / ouermids dien dattet eenen lieflijcken rueck heeft/ als eenen appel. Maer dit is principalic te verstaen van der witte Chamille.

Chamæmelum leucanthemum.
Witte Chamillen.

Chamæmelum chrysanthemum.
Geel Chamillen.

Chamæmelum eranthemum.
Riddersporen.

B Geslachte.

Daer sijn drijerley manieren oft geslachten van Chamille / also Dioscorides dat claerlick beschrijft. Dat eerste heeft witte bloemen / ende wort wt dier oorsaken van den Griecken Leucanthemum geheeten. Wij mogent in duytsch wel witte Chamille heetē.

Dat tweede draecht goudtgeel bloemen / daerom wordet in Griecx ghenoemt Chrysanthemum. In duytsch heeten wij tselue cruyt geel Chamille.

Dat derde heeft purpurbloemē / ende wort van Dioscorides ghenoemt Eranthemum / om deswille dattet in werme landen in die Lenten meest bloeyt. In duytsch heetet Riddersporen / ouermids diē dat sijn bloem eens ridders spore niet ongelijck en is. Die Apotekers noemen dit cruyt Consolida regalis / van des wegen dattet die wonden heylt.

C Tfaetsoen.

Die tacken van dese cruyden sijn selden ouer een spanne hooghe / haer stelen hebben veel vlercken / maer die tacken sijn dunne / daer op wassen ronde bloemen / die sijn binnen goudt geel / eñ van buyten rontomme gheciert met witte / oft geele / oft purpure bladerkens / van de grootte van Wijnruyt bladeren. Die bladeren aen de stelen vande twee sorten / sijn de Dille niet ongelijck. Maer dat ander geslacht heeft bladeren die sijn den Reynvaer oft de Gerwe ghelijck.

Die plaetse haerder wassinge.

Si wassen geerne in herte / drooge / eñ mager eerdtrijc aen den wech. Nochtans deerste eñ tderde / die malcanderen niet qualick en ghelijcken van bladeren / die wassen ghemeynlick op de velden onder de vruchten.

Den tijt.

Dat eerste ende derde gheslacht / bloeyen daer de landen werm sijn in de Lenten / ende daernae oock wederom in den Herft. Maer dat tweede gheslacht bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alle de Chamillen verwermen ende droogen in den eersten graet / ende principalick de witte.

Die cracht ende werckinge.

De wortel / de bloemē / eñ tcruyt / verwermen / maken subtijl eñ dunne / ende

A ende verteeren. Alsmen daeraf drinckt/oft daerinne badet/so brengen sij den vrouwen haer maentstonde/eñ lossen die vrijne ende den steen. Sij verdrijuen oock die inflatien ende winden/ ende oock de pijne in den cleynen derm. Si purgeren die gene die metter geele gequelt sijn / eñ sijn goet den genen die gebreck hebben inde leuer. Chamille in water gesoden ende op de blase geleyt/versaecht die pijne derselver. De beste eñ crachtichste onder alle Chamillen/ is die gene die purpurbloemen draecht. Maer deerste ende tweede maniere van Chamillen/lossen die vrijne machtelijken seer. De Chamillen sijn goet gestreken op de fistelen in den traenhoec vanden oogen/want sij genesen deselue. In water gesoden/ende in den mondt gehouden/so verdrijuen sij die vlceratien binnen den mont. Olie van Chamillen is oock goet gebesicht tot de clysterien/diemen inde cortse vseert. Si versaecht oock allerley weedom/ende neempt wech die vermoeytheyt vanden leden. Wat verstijft eñ ghespannen is/dat maeckt sij slap ende los/ende wat verhert is/datselue versaecht eñ versoet sij. Ende alles wat verstopt ende dick is/dat opent sij ende maket dunne. Men mach oock die Chamille een drachma swaer te drincken geuen/ de genen die van den nateren gebeten sijn/want sij is daer toe seer goet. Die Chamillen/die de purpurbloemen dragen/sijn excellentelijcken goet eñ crachtich teghen den steen/ende voor crancke doncker oogen. Si heylen ende ghenesen oock alle oude wonden ende ghebreken/als sij ghestooten ende
B daer op gheleyt worden.

Van Dille. Cap. IX.

Den naem.

Dille wort in Latijn ende Griecx Anethum ghenoemt/eñ dien naem is tot noch toe inde Apoteken bleuen.

Faetsoen.

Dille wast lanck ende hooge met ronde stelen/ eñ veel schuetkens eñ tackkens / ende draecht cleyn smale bladeren/eenen grouen draet niet ongelijck/ghelijck de Venckel / daertoe oock schoon geel gecroonde bloemen. Tsaet is breet gelijc een cleyn bladeken. Die wortel is houtachtich ende wit/niet seer lanck. In somma / Dille is den Venckel van faetsoene gants gelijck/ alsodatmense niet lichtelijcken en can onderkennen.

Die plaetse waert wast.

Het wast al omme in de houen daert ghesaeyt wort. Het compt oock van selfs voort/ghelijck als de Venckel.

Den tijt.

Het bloeyt ghemeynlick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dille is warm in den tweeden graet/ oft int beginsel van den derden/

Anethum. Dille.

C ende is drooge in den eersten / oft int beginsel van den tweeden graet. De gebrande Dille is werm ende drooge in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dille saet / eñ die opperste sopkens van de stelen ende tackens in water gesoden / brengt den vrouwen weder om soch in de borsten. Het doet ock tgrimsel in den buyck vergaen / ende scheydt die inflatien ende winden in den buyck. Het stilt ooc dat ouergeuē eñ den camerganck. Het lost ock die vrijne. Het versaecht den hick / eñ dat opworpen van der maghe. Het maket onclaer ende duyster gesicht. So wanneer men Dille dickwils drinckt eñ doorgaens vseert / so verteeret eñ verdroocht si tsaet vā geniture. Dille gesoden / eñ ouer dien damp geseten / beneempt dat opstootē van der moe-
D der. Dille saet tot asschen gemaect eñ gepulueriseert / geneest die clieren oft rontselen int fondement / geheeten condylomata. Dille in olie gesoden / verteert / versaecht die pijne oft smerte / maect slaperich / eñ brengt die grone herde geswellē tot rijpicheyt. Gebrande Dille is goet tot vochte sweeren / ende sonderlinghe so heylt ende gheneest sij die sweeren die aen heymelijcke plaetsen staen.

Van Donderbaert. Cap. X.

Den Naem.

Donderbaert wort oock van den sommighen Huyswortel geheeten / want men meynt / so waer dit cruyt op een huys wast / dattet weder daer geen schade doen en can / ende dattet ooc van blixem noch van donder niet en can geraect wordē. In Griecx heetet Aizoum / in Latijn Sedum eñ Semperuiuum / ter causen dattet altijt somer eñ winter groen blijft / ende gheen letsel en crijcht van eenich weder. Desen naem is in de Apoteken bleuen.

Geslacht.

Donderbaert is drijerley / also ons dat Dioscorides beschrijft. Deerste heet grooten Donderbaert / oft groote Huyswortel / daerom dat sijn bla-

deren

C

Die cracht ende operatie.

Donderbaert beyde groot ende cleyne vercoelen seer/ende trecken tsamen oft astringeren ter redelijcker wijse / ter causen van dien sijn sij goet tot dwildt vier/tot ontstekinge der ooghen/brandt/podagra/ende sweeren die vooꝛts eten / alsmen die bladeren alleen / oft met Gersten moudt daer op leyt. Dat sap met Gersten moudt ende olie van Roosen ghemengt/ende ghestreken/beneempt die pijne int hooft. Dat sap ghedroncken / stelpt ende stilt dat root melisoen / ende den loop des buycks. Met wijn ingenomen/verdrijuet die ronde lange wormen wten buycke. Het stilt oock den vrouwen haer cranckheyt oft maentstonde/als sijt in haer heymelijcke plaetsen vseren. Dat derde geslacht/ dwelc men Muerpeper heet/verwermt / eet innewaerts / ende bijdt dat vel dooꝛ. Eest datmen tsap daeraf met liese onder een mengt / so verdrijuet die gheswellen ende halsclieren/alsment daer aen strijckt. Mij verwondert seere dat sommighe medecijnmeesters desen cruyde die operatie van die tweede maniere van Donderbaert toescrijuen / aengesien dattet scerp ende tangher op de tonghe is / ghelijck als bouen verclaert staet / ende ouermids dien de cracht ende operatie niet hebben en can van vercoelen.

Van Wechbree.

Cap. XI.

D

Plantago maior. Groot Wechbree.

Den naem.

Wechbreede oft Wegherick / wordt in Griecx geheeten Arnoglossum / dat is te seggē/ Schaepstonge/ ter causen dattet blat van desen cruyde de tonghe van een schaep ghelijckt. Oock wordt dit cruyt in Latijn ghebeeten Plantago / ende also heetet noch in die Apoteken.

Geslachte.

Naetverclarē van Dioscorides ende alle oude doctoren die vanden cruyden gescreuen hebben / so sijnder twee geslachten van Wechbreede/groot ende cleyn. Maer in onse landē worden drij gheslachten gheuonden/ de grooten/middelbaren / ende den langen oft smalen Wechbree. Den grooten heeten de sommighe/rooden Wechbree. Den middelstē/breede Wechbree. Den derden / langen oft smalen Wechbree/

Van Wechbree. Cap. XI.

Plantago media.
Breede Wechbree.

Plantago minor.
Hondtſribbe.

Ende daerom dat hi ſcherpe eñ ſmaele bladeren heeft/gelijck den grooten/breede bladeren/ eñ deſen heeten wij bij ons Hondtſribbe. De groote Wechbreede wort oock roode Wegherick geheeten/ wt oorſake dat die aren/ oft toortſkens met den ſade een weynich bruynroot van coluer ſijn.

Faetſoen.

De groote Wechbree heeft breede bladerē/gelijck de Beete/die hebben van buyten ſeuen ribben/die al tſamen vergaderē aen dat eynde vanden blade ter wortelen waert. Dit cruyt crijcht ronde oft bi tijden/alſo Dioſcorides oock vermaent/ghehoeckte oft gecante haerachtighe ſtelen / een ſpan hooge/root van coluer/die ſijn ghelijck een tortſe/van de middel af tot opt ſopken toe rondtſomme met ſaet becleet eñ bedeckt. Aen ſijn aren waſſen bi tijden geele eñ ſomwijlen ooc groen bloemkens. De wortel is teer/row van veeſen/wit/eenen vinger groot. De middelbaer eñ breede Wechbree is wat cleynder. Sijn bladeren breyden haer wt op deerde/gelijck een ſterre/ ende ſijn row ende gehaert / met ſeuen geuoude ribben / elck blat alſt volcomen is/ ghelijckt wel eender tonghen. Die ſtelen ſijn ront/haerachtich/een ſpan lanck/ende draghen int opperſte gheaerde welrieckende bloemen/van coluer wit/met purpurbruyn ghemengt. Die wortel is der voorgaender gelijc. Die bladerē vande Hondtſribbe oft ſmal Wechbree/die ſijn ſmaelder/minder/ſaechter/effen eñ teerder.

Die ſtelen

A Die stelen sijn met canten/haer buyghende ter eerden/ende int opperste van den stelen wassen bleecke gheaerde bloemen.

Die plaetse daert wast.

Die groote Wechbree wast geerne in vochtige plaetsen. Desgelijcks oock die Hontsribbe/ende daertoe oock aen de dijcken/in de houen/ende beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen al tsamen in Maio eñ Junio. Dat saet mach men in Augusto vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Wechbreede coelt ende droocht in den tweeden graet.

Die cracht ende werckinge.

Wechbree bladeren drooghen eñ trecken tsamen. Daerom sijnse goet ghebesicht tot alderhande quade/loopende/eñ onreyn wonden. Wechbree stilt dbloet/ende dat root melisoen/principalick tsaet met wijn ghedroncken. Die bladeren heylen ende gheneesen den wolf/ende alle loopende gaten/als men die daer op leyt. Sij sijn oock goet gheuseert voor die ghene die van dulle ende verwoede honden ghebeten sijn. Item tot verbrandtheyt/hittighe apostuenien/sweeringhen ontrent den oozen/ende gheswellen ende houelen. Met sout/verdrijuen sij die sweerende clieren ende apostuenien ontrent der kelen/als sij daer op gheleyt worden. Dat sap vanden bladeren is goet tot vlceratien ende veruuyltheyt binnens
B monts/als men den mont des daechs dicwils daer mede wasschet. Het heylt oock die fistelen/als ment daer in druypt. Het is oock goet gegeuen den ghenen die kichen/ende den genen die de vallende sieckte hebben. Het beneempt die pijne in de oozen/als men dat daer in druypt. Desgelijcks die hitte in de oogen. Het dient oock wel als yemanden sijn tandtvleesch bloedet/eñ doorgaens bloet spout. Dit sap ghedroncken/oft in der vrouwen schamelheyt ghedaen/stopt haer cranckheyt. Dat saet van Wechbree met wijn gedroncken/stilt dat spouwen des bloets. Die wortel van Wechbree ghesoden/ende met dat water den mont gespuelt/oft die wortel ghecnout/beneempt den tandtsweer. Die wortel oock met den bladeren in soeten wijn ghedroncken/gheneest dat ghesweer in de blase eñ nieren. Sij sijn oock goet tot de verstoptheyt der leuer ende nierē. Drij van desen wortelen in vier loot wijns/ende so veel waters gedroncken/verdrijuen die tertiane oft drijdaechsche cortse. Desghelijcks vier van desen wortelen/de vierdaechsche cortse oft quartane. Sommige hangen Wechbree wortelen aen haeren hals/meynende daermede die sweerende clieren ontrent der kelen te verdrijuen.

Van Wa-

C

Van Waterwechbree. Cap. XII.

Den naem.

DEn Waterwechbree heeten ſommighe oock Vorſchlepelcruyt/ daerom dat de bladeren geformeert ſijn gelijck lepelen/ ende dat die vorſchen altijt bi dit cruyt haer woninghe hebben. Ende mids dien dattet den Wechbreede gelijc is/ ende in waterachtige plaetſen geerne waſt/ ſo heetment in Latijn Plantago aquatica. Maer oft dit cruyt den ouden Griecſchen ende Latijnſchen meeſters bekent heeft gheweeſt/ en can ick noch ter tijt niet gheweten.

Faetſoen.

Waterwechbree is een ſchoon cruyt met vette groene bladeren/ den Wechbree/ als voorſeyt is/ niet ſeer ongelijck. Dit crijcht langhe ſtelen/ met veel neuenſchuetkens bouen hooge/ die dragē cleynbloemkens/ wit van coluer/ ghemengt met een weynich purpurverwe. Als deſe bloemkens af vallen/ ſoo worden ſchoon cnopkens/ daerin leyt ſijn ſaet.

Plantago aquatica.
Waterwechbree.

Die plaetſe daert waſt.

Het waſt in ſtaende water/ poelen/ ende watergrachten oueral.

D

Den tijt.

Het bloeyt in den ſomer/ ſonderlinghe in Junio ende in Julio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is cout eñ drooge van natueren/ gelijck de Wechbree/ want van ſmake en is ſi der Wechbree wortel niet ongelijck.

Die cracht ende operatie.

Waterwechbree/ oft Vorſchlepelcruyt/ wort bouen ander cruyden gepreſen ende verheuen om hitte te leſchen/ eñ gheſwel te verdrijuen. Daerwt machmen mercken/ dat dit cruyt den Wechbree in duechden niet ongelijck en is/ ende daerom ſo waert noodeloos hier van ſijn operatie meer te ſcrijuen.

A

Van Bȳuoet. Cap. XIII.

Den naem.

Onder desen naem willen wȳ begrȳpen alle die cruyden/ die in Griecx ende Latȳn Artemisie heeten. Maer welck cruyt desen naem principalic behoort te dragen/dat willen wȳ corts hier na verclaren/ int beschrȳuen van der diuersiteyt van dese cruydē. Maer waerom dat dese cruyden Artemisie heeten/en darfmen hier niet te verhalen / want sulcx staet int lange vertelt in onsen latȳnschen boeck van de cruyden.

Geslacht.

Also ons Dioscorides beschrȳft/so sȳnder drȳ manierē van cruyde die Artemisia heeten. Deerste wort sonderlinge geheeten Bȳuoet/ eñ S. Jans cruyt/ oft S. Jans gordel. Want sommige gorden haer met desen cruyde op S. Jans Baptisten auont. Dit cruyt is ooc tweederhande. Deene met gants bruynroode stelen ende bloemen/ eñ wort daerom rooden Bȳuoet geheeten. Dander met witte groen stelen eñ bloemen/ waer door dattet witten Bȳuoet gheheeten wordt. Ende dese maniere van cruyde wordt in Latȳn geheeten Artemisia latifolia/om sȳn breede bladeren wille. Dander maniere oft geslacht van desen cruyde/wort in Latȳn geheeten Artemisia tenuifolia/om sȳn teer bladerē wille. In de Apoteken heetet Matricaria/dat is te seggen/Mater/oft Moedercruyt.

B Dat derde geslacht/ dwelck in Latȳn ghenoemt wort Artemisia monoclonos/ende Tagetes / ende van sommighen Tanacetum / wordt in duytsch Reynvaer oft Wormcruyt geheeten/daerom dattet die wormē in den buyck doet steruen eñ afdrȳft. Onder dat derde geslachte van dese cruyden mogen oock gherekent worden die lieflȳcke schoon bloemen/ diemen nv schier al omme in de houen ende teylen plant/ ende heeten Genoffelen wt Indien/oft Calcoetsche bloemen/ oft Vilieren van Tunis/ want die bladeren daeraf/sȳn den Reynvaer seer gelȳck/nochtans sȳnse wat teerder. Sȳ hebben oock eenen stercken rueck/ ghelȳck die bladeren van den Reynvaer.

Faetsoen.

Bȳuoet heeft veel schuetkens oft struyckȳkens / het is der Alsen gelȳc/ nochtans heeft den Bȳuoet grooter ende vetter bladerē/die bouen donckergroen/ende beneden heel wit van coluer sȳn/ ende sȳn seer gehackelt ende geclouen/gelȳck als handekens aen te sien. Sȳn bloemen sȳn cleyn ende teer/ende sȳn saet is ront. Mater heeft cleynder ende teerder bladeren/eñ sȳn bleeckgroen/sȳn bloemen sȳn der Chamillen ghelȳck/binnen geel/ ende rondtsom met cleyn witte bladerkens becleet / maer nochtans cleynder eñ teerder. De bloemen/ia oock tgeheel cruyt is sterck van ruecke. Reynvaer heeft gemeynlick eenen bruynrooden steel / somtȳts twee ellen hooge/met veel neuenschueten/ daeraen wassen bladerē die en sȳn niet diep gekerft. Maer op den steel wassen veel geel bloemen/niet gelȳck een sterre/maer gelȳck een knoppe. Die Calcoetsche bloemen hebben

Artemisia latifolia. Bijvoet.

Matricaria. Mater.

Tagetes. Reynvaer.

Flos Indianus. Calcoetsche bloemen.

C ben eenen donckerrooden steel/gelijck den Reynvaer / met veel tacken eñ schueten/ende daeraen staen oock veel teere bladeren/aen beyde sijden gekerft/ende hebben eenen stercken rueck. Op de stelen wassen schoon bloemen/die en sijn den Genoffelen niet onghelijck / ende van coluer mogen sij wel gheleken worden bij geel carmesijn flouweel.

Die plaetse daert wast.

Bijuoet wast gheerne in waterachtighe ongheboude row plaetsen. Mater wast geerne in drooge plecken/bij de mueren/ontrent de tuynen/ende in de houen. Reynvaer wast gemeynlick op de watercanten/aen de dijcken ende dammem. Die Calcoetsche bloemen plantmen in de houen ende teylen / ende sijn cortelinghe hier te lande gebrocht/want voormaels en wistmen niet daeraf te spreken.

Den tijt.

Si bloeyen al te samen in den somer/ende sonderlinghe in Julio ende Augusto. Die Calcoetsche bloemen so wanneermense in stouen/ende in werm cameren/eñ kelders bewaert/ so brengen sij oock haer bloemen voort ontrent Kersmisse/ende den gheheelen winter door.

Die natuer ende complexie.

Dese gheslachten van cruyde sijn werm in den tweeden graet/ende in den eersten graet volcomelick drooghe/ daertoe hebben sij oock een teere
D substancie.

Die cracht ende werckinge.

Dese cruyden gesoden/sijn seer goet voor de vrouwē/als sij den damp daeraf van onder ontfangen / oft in sweetcuypen haer daermede wasschen / want sij brenghen dan haer maentstonde / ende sij drijuen haer af die secundine/ende die doode vruchten. Si openen oock die moeder die ghesloten is / ende sij breken den steen / ende maken dat hi rijst / ende brengen die vijne haeren loop weder. Tsap van desen cruyde met Myrrhe ghemengt/ende in die moeder ghedaen / drijft den vrouwen allerley vochticheyt af. So wie dese cruyden ouer hem draecht/dien en can geen venijnich ghedierte noch anders yet letten oft schaden. Als yemandt die ouer wech reyst/Bijuoet bi hem draecht/so verdriuet die vermoeytheyt.

Mater gheseden/ende met olie van Amandelen ghemengt/ende ghelijck als een plaester op de maghe gheleyt/geneest die pijne ende weedom derselver / het verdrijft oock die pijne der senuwen / alsment in dier manierē daer op leyt/oft alsmen tsap daeraf met olie van Roosen mengt/eñ daer op strijckt / oft daermede wrijft / oft saluet. Die bloemen van den Reynvaer hebben een sonderlinghe cracht tegen die wormen/als sij met wijn/oft melck / oft met huenick inghenomen worden / want sij drijuen die wormen crachtelijcken af. Van de Genoffelen van Indien/oft Calcoeten/en heb ick geen sonderlinge experientie/maer ick achte ende houde dat haer cracht den Reynvaer seer ghelijck is.

Van Cleefcruyt. Cap. XIIII.

Den Naem.

A Cleefcruyt wordt alſo gheheeten om dattet al omme aencleeft/ende gheerne aen de cleederen blijft hanghen/want het is ſeer row ende haeckachtich. In Griecx ende Latijn heetet Aparine eñ Omphalocarpon/om dat ſijn ſaet eenē nauel gelijck is.

Haetſoen.

Cleefcruyt heeft veel teere cleyne viercante rouwe tacken ende ſtelen/ende rondtomme waſſen geſterde bladerkens/van malcanderen ſtaende gheliick aen dat Meecruyt. Wt de ioncturen eñ cnoopkens waſſen oock neueſchuetkens met witte bloemkēs/eñ als die afvallen/ſo compt dat ſaet voort/dwelck graw/hert/ende ront is/ende is in de middelt een luttel wtgheholet/gheliick als eenen nauel/eñ is row. Dat cruyt/de ſtelen/eñ tſaet/haect ende blijft aen de cleederen hanghen/gheliick als bouen verclaert is.

Aparine. Cleefcruyt.

Die plaetſe daert waſt.

B Dit row Cleefcruyt waſt ondert Vlas ende ander vruchten/al omme ontrent de tuynen/heggen eñ hagen.

Den tijt.

Men vindet allet iaer door/ſonderlinghe in den Mey. Het wort vergadert in den ſomer/alſt ſaet brengt.

Die natuer ende complexie.

Cleefcruyt is werm ende drooge van natueren/eñ ſuyuert al wat onreyn is.

Die cracht ende operatie.

Tſap van deſen cruyde/ſtelen ende ſaet/wtgheſtooten/ende met wijn ghedroncken/dat helpt teghen tvenijn van nateren/ende ander venijnich gedierte. Eeſt datment in de ooren doet/ſo verdrijuet die pijne derſelver. Dit cruyt met verckens lieſe geſtooten ende gemengt/dat doet die ſweerende clieren ontrent der kelen vergaen. Alſmen die bladeren op de wonden leyt/ſo ſtelpen eñ ſtillen ſij dat bloet.

Van Beren-

Van Berenclaw. Cap. XV.

Den naem.

A BErenclaw heet oock Berenpoot / daerom dat sijn blat eenen berenpoot ghelijckt/ ende daerwt heetet noch in de Apoteken Branca vrsina. In Griecx eñ Latijn noempt ment Acantha.

Geslachte.

Dit cruyt/dwelck Acantha ghenoempt wort/is tweederley/also dat Plinius lib.xxij.cap.xxij.claerlick betuycht. Deen heeft stekende oft rouwe ende gecrolde bladeren / ende corter dan dat andere / dwelck der bescrijuinge van Dioscorides niet en gelijct/ ende is tselue dat hier te lande alomme in de houen ende beemden wast / ende dit is den valschen Berenclaw. Dat ander is plan eñ effen/ende is langer/iae oock also Dioscorides bescrijft/twee cubitus oft eenen haluen vadem hooge / ende dit is den rechten Acanthus/oft rechten Berenclaw.

Faetsoen.

Den rechten Berenclaw heeft bladeren ghelijck Lattouwe / maer sij sijn breeder ende langher/ geclouen ende ghekertelt ghelijck aen wit Mostaertcruyt/ende sij sijn swert/vet ende effen. Het heeft eenen hoogen oft langhen steel / eenen vinger dick/die met lange stekende bladeren/welcke

Acanthus uera.
Den rechten Berenclaw.

Acanthus germanica.
Den valschen Berenclaw.

B in manieren van schubben oft vischschellen voort comen / tot bouen toe becleet is. Op denseluen steel wast een schoon witte bloeme / als die afvalt/so wort daeraf een hawken/ende int selue leyt lanck eñ geel saet/also groot als een Roomsche erwte. Die wortelen sijn taey ende lijmachtich/ root ende lanck. Onsen duytschen valschen Berenclaw is een swert row cruyt / sijne bladeren sijn ock gheclouen ende verdeylt gemeynlick in vijf sijdbladeren/den steel is ock row/lanck/hol/ somtijts eenen vinger dick/met bruyn aderkens doortrocken/met cnoppen onderset gelijck de Venckel/ int opperste van den steel wassen schoon croonē/die dragen wit bloeysel bijnae ghelijck den Vlier. Tsaet / dwelck van den bloeysel compt/wort breeder dan Dyl saet/ altijt twee breede graenkens te samē/ gelijck dat inde figuere claerlick gheconterfeyt staet. De wortel wast bij tijden een elle lanck/binnen wit/scherp van smake.

Die plaetse daert wast.

Den rechten Berenclaw wast in houen/steenachtige eñ vochte plaetsen. Den valschen Berenclaw heeft sijn stede in grashouen/eñ sandachtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio eñ Julio/bij tijden ock int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren van Berenclaw scheyden eñ verteeren / maer die wor-
C telen sijn van subtijl substancie/waer wt licht te verstaen is dat si werm ende drooghe van natueren sijn.

Die cracht ende werckinge.

Die wortelen van de rechten Berenclaw sijn goet tot verbrantheyt/ ende voor die leden die wt de iuncturen ontstelt eñ wt malcanderē sijn/ alsment daer op leyt. Die wortelen in water gesoden/ ende gedroncken/ lossen die vrijne/ende stoppen den camerganck. Dese wortel is ock wonderlijcken goet voor de gene die de wtdroogende sieckte hebben/eñ voor de gene die gebroken sijn/alsmen die in de spijse besiget/ ende principalick met Gerste. Men mach dese wortelen ock stooten / ende slaen die ouer tfleer sijn in de voeten / gheheeten Podagra. De valsche Berenclaw verdrijft die swellingen/als sij gesoden wort / ende daer op gheleyt. In summa sij heeft schier alle die proprieteyt/ ghelijck de rechte Berenclaw. Maer sonderlinge verteert sij ende droocht wt alle overuloedige humoren ende vochticheden.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

Den naem.

WItte Distelen hebben dien naem ter causen van de witte placken daer de bladeren mede besprengt sijn. Ende sij heeten in Latijn Spine albe.

Geslachte.

Daer sijn tweederley geslachten ende manieren van witte

Van witte Distelen. Cap. XVI.

A witte Distelen. Deerste heet in duytsch onser Vrouwen Distel/ende in de Apoteken Carduus Marie. Dat ander gheslacht heeten wÿ groote witte Distelen.

Tfaetsoen.

Onser Vrouwen Distel heeft eenen hoogen steel/eenen vinger dick/eñ ront/die bladerē sÿn groot/breeder dā eenich Lattouwe/eñ stekende met veel scerpe doornkens/oueral met witte plecken bespreyt. Op de stelen eñ neuentacrkens wassen scherpe stekende ronde Ęghels bollekens/die sÿn rondtsomme ghelÿck als raderkens/met seer langhe scherpe doornen be set. De bloemen sÿn purpurroot/nae dat sÿ ghebloeyt hebben/so dragen sÿ saet dat is den wilden Soffraen gelÿck/maer tis ronder. De groote witte Distelen hebben seer breede eñ stekende lange bladeren/eñ daertoe eenen seer langhen eñ dicken steel/met teere witte wolle ouertrocken/aen alle canten vol doornen ende distelen/het heeft ook neuentacrkens/die dragen al scherpe stekende ronde bollekens gelÿck Ęgels kopkens/gelÿck als onser Vrouwen Distel/die bloeyen ook purpurroot/eñ na dat bloeysel so brengen sÿ swertgraw saet voort/ghelÿck den wilden Soffraen/nochtans ist wat cleynder ende ronder.

Die plaetse haerder wassinge.

Onser Vrouwen Distel wast in cruythouen/aldaert geplant wort.

Carduus Mariæ.
Onser Vrouwen Distel.

Spina alba sylueſtris.
Groote witte Distelen.

B t Maer groote witte Distel vindt men in ongebowde ende sandachtighe plaetsen/ende somtijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

Dese Distelen bloeyen in Julio eñ in Augusto. Sōtijts ooc in Junio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel droocht ende trect een weynich tsamen. Tsaet is van subtijl substancie/ende werm van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die wortel gesoden eñ gedroncken is goet den genē die bloet spouwē/ende den genen die een crancke mage hebben/eñ den genen die geen spijse int lijf en connen gehouden. Sij lost ooc die vijne/ende verdrijft alle geswel/alsment daer op strijct. Dat water daer de wortel in gesoden is/alsment inde mont houdet/verdrijuet den tandtsweer. Dat saet is goet gedroncken van de ionge kinderen/die met de gicht oft met den cramp beswaert sijn/ende den ghenen die van de nateren ghebeten sijn. Ende tis ooc goet teghen alle ander venijn.

Van Coraelcruyt. Cap. XVII.

Den naem.

A Coraelcruyt wort van sommigen ooc Spargen geheeten/want in Latijn heet ment Asparagi.

Asparagi. Coraelcruyt.

Faetsoen.

Inden Mey comē eerst wt der wortel gheloopen lange effen schuetkens/eenē vinger dick/ront/vet eñ maltsch/sonder bladerē/bouen met eenen botten punt/gelijck als die ionge Hoppeschuetkens. Neffens dese wassen lange stelen/die verbreyden haer wte met veel tacken/ende die hanghen vol seer cleyne bladerkens gelijck hayr/oft gelijck als Venckel bladeren/die welcke met der tijt gants herdt ende stekende wordē. Die stelen van dē Coraelcruyde dragen ooc vruchtē als besien/een erwte groot/ende die sijn eerst groen/maer daerna worden sij geelroot gelijck als coral/vol saets/die wortelen sijn geulochten/lanck ende rondt.

Die plaetse

B

Die plaetse waert wast.

Coralcruyt wast geerne in steenachtige/ taeye ende lijmachtige plaetsen/het wort oock in de houen gheset.

Den tijt.

Die ionge schuetkens / als voorseyt is / loopen wt in de Lenten. Dese worden gesoden/ende bereyt met azijn/sout/ende olie/ende men maecter een salaet af. Dat saet moet inden somer vergadert werden.

Die natuer ende complexie.

Asparagi die suyuerē/nochtās en vercoelē noch en verwermē sij niet.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens gesoden eñ ghegeten/maken saecht inden buyck/ eñ iagen die vrijne af. Die wortel in water gheseoden eñ ghedroncken/is goet den genen die swaerlick haer water maken/ende oock den genen die metter geele gequelt sijn. Sij reynicht ooc die nieren/ende dient wel den genē die weedom inde huepe hebben. In wijn gesoden/ becompt sij wel den genen die van venijnich gedierte gebeten sijn. Alsmen den mont/ oft tanden daer mede spuelt/so benemet den tandtsweer. Dat saet gheseoden ende ingenomen heeft in aller manieren de selue virtuyt. Die wortelen eñ dat saet openen die leuer ende die nieren / daerom sijnse oock goet voor den steen in de lenden. Si brengen den vrouwen haer bloeme/ende maken de mans lustich tot haer wijfs.

Van Prangwortel. Cap. XVIII.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi Prangwortel heeten/heeft in diuerse landen diuerse namē/want sommige noement Howheckel/daerom dattet so diep gewortelt is/ datment met houweelen oft met picken moet wtroeden. Sommige heetent oock Hekelcruyt / om der doornen wille die tusschen de bladerē staen/diewelcke een hekel gelijck sijn die men totten vlas besiget. Sommige noement Ossenbreke/om dat sijn wortel somtijts eenen ploech hout staende/ also dat sij den ossen oft den peerdē harē ganck breect ende belet. Die ruyters heeten dit cruyt oock Stalcruyt / daerom dattet die peerden wel doet stallen oft water maken/ alst gesoden is ende den peerden in ghegoten wort. In Griecx eñ Latijn wordet Anonis oft Ononis genaemt. Sommige nieuwe Apotekers heeten dit cruyt Resta bouis/eñ Remora aratri. De oorsaken van alle dese namen staen in onsen Latijnschen cruydenboeck int langhe verclaert.

Gaetsoen.

Prangwortel heeft tacken anderhalf span hooghe/ende langer/ met veel rijskens/die hebben veel ioncturen/ende sijn ghevlerckt / bouen aen

B tsop ront. Die bladeren sijn cleyn/der Wijnruyte oft de Clauerbladeren ghelijck/een luttel row/van goeden ruecke/ende aen sijn tacken draghet gants scherpe ende herte doornen. Sijn bloemen sijn lijfverwroot/den Roomschen boonen oft erwten bloemen also gelijck/datmense nauwelick deen wten anderen en can kennen. Van de bloemen comē cleyn hawkens/als Linsen hawkens/daerin vindt men breet saet/dwelck van saet soene ende smake den Wicken ghelijckt. Die wortel is wit eñ seer lanck.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op gebowde/vette eñ lijmachtighe velden. Het belet die vruchten te wassen/ende verachtert den ploech/ende daerom hatet de landtman dit cruyt seere.

Anonis. Prangwortel.

Den tijt.

Prangwortel loopt wt in den somer/ende is volwassen in den Herst. Het bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is seer werm tot in dē derden graet/ende sij suyuert.

C Die cracht ende operatie.

In den ouden tijden plach men dit cruyt alst noch ionc was/eer dattet sijn scherpe doornē voort bracht/in sout oft pekel te legghen/ende ouer iaer te behoudē om te eten. Sijn wortel verwermt/maeckt subtijl eñ dunne. Die schorssen daeraf in wijn ghesoden/ende daeraf gedroncken/doet wel water makē/het breect den steen/ende gheneest die rugader/Hemorrhoides geheeten. Die wortel siedt men in water eñ azijn/eñ men houtse in den mont tegen den tandtsweer. Sij doet oock die rouen haest afvallen/als sij daer op gheleyt ende ghestreken wort.

Van Anijs. Cap. XIX.

Den Naem.

DEn Anijs heet in Griecx ende Latijn Anisum/ende dien naem hebben de Apotekers tot op den dach van heden behouden.

Faetsoen.

Anijs is een cruyt/dat is van stele/bladeren ende bloemen

A bloemen der Eppe heel gheliick / wtghenomen dat sijnen steel een luttel met voren onderscheyden ende ront is / eñ heeft veel tacken. Maer sijn bladeren die eerst wtcomen sijn ront / maer namaels worden sij ghecloven gelijc als de Eppe bladeren. Op den steel wassen veel schoone witte bloemkens / ende crijcht eenen quispel gelijck de Venckel. Theel cruyt eñ daertoe dat saet heeft eenen goeden rueck.

Die plaetse waert wast.

Dit saet ist eerst wt lant van Syrien ghecomen / maer nv ist also ghemeyn worden / dattet schier in alle hoven wast.

Anisum. Anijs.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio / eñ in dier tijt mach men ooc sijn saet vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit saet is werm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Anijs saet maect eenen langen ende soeten adem. Het versaecht de pijne ende weedom. Het lost de vrijne. Het is goet ingenomen voor de gene die dwater laden / ende verdrijft ooc die opgheblasenheyt eñ inflatien des buycks. Het is goet tot dat biten van gistich oft veninich gedierte / alsment daer op leyt. Het stopt ooc den camerganck / ende is goet voor de vrouwē die met den witte ghequelt sijn. Die vrouwen crijghen van Anijs veel melcks / ende maect lust tot bijslapen. Eenen roock ghemaeckt van Anijs saet / ende in den nuese ontfanghen / verdrijft die pijne int hooft. Dit saet ghestooten ende ghemengt met olie van Roosen / ende in de ooren ghedaen / gheneest die ooren die van binnen ghequetst sijn. Alsmen Anijs in een kusseken oft in een sackken doet / ende voor den nuese hangt / ende daeraen rieckt / so verdrijuet de quade droomen. Dit saet maect lust ende appetijt om eten / ende den hick / oft dat opworpē vander magen vergaet daer mede / eñ men slaept daer wel af / eñ het drijft af den steen in de nierē. Eñ als dit saet gedroocht is / so ist goet voor dat roode melisoen. Het is ooc sonderlinge goet den kinderen die stuypen hebben. Sōmige scriuen / waert sake datmen dit cruyt maer in de hant en hielde / dattet die besmetheyt eñ vallende siecte wederhoudē soude. Het is ooc goet genut oft opgeleyt van de vrouwē / als de moeder

B

opwaerts

opwaerts nae therte treckt. Het doet wel ſweeten / alſment met wijn drinct/ende neempt wech alle verſtoptheyt. Dat cruyt ende ſaet verdriuen de motten wt de cleederen.

Van Vlier. Cap. XX.

Den naem.

A DE Vlier heet in Griecx Acte / in Latijn Sambucus. Sommige noement oock Holder / ter cauſen dat de tacken binnen hol/ende vol merchs ſijn.

Geſlacht.

MEn vindt tweederley Vlier. Deen wast op gelijck als eenen boom/ ende heet in Dapoteke Sambucus/in duytſch Vlier.

Dat ander geſlachte heet in Griecx Chameacte/ dats in duytſch te ſeg ghen/cort/oft leech Vlier / in Latijn Ebulus/ ende in duytſch Adick/oft wildt Vlier.

Faetſoen.

De Vlier ſchiet op ghelijck eenen boom/met ronde/hole/ſtercke ende witgrauwe tacken/gelijck als Riet. Aen de tacken waſſen drij/vier/vijf/ ſeſſe oft ſeuen bladeren/die ſtaen onderſcheydelick van malcanderē/ den Nootboom bladeren niet ongelijck / ende hebben eenen ſtercken rueck/

Acte. Vlier.

Chamæacte. Adick.

ende

B ende sijn rondtsomme aen de canten ghekerft ende ghetandt. Bouen int sop van de tacken wassen ghecroonde witte bloemkens/wtghespreyt gelijck eenen breeden hoet. Ende van dese bloemkens comen ronde besien/die sijn bruyn oft swertroot/ende staen tsamen ghehoopt ghelijck wijnbesien/ende sijn vol saps/smakende schier gelijck wijn. Den Adick is leegher ende minder/ende is meer een cruyt dan eenen boom gelijck/ende heeft eenen viercantighen steel/die heeft veel leden oft cnobbelen/eñ daer wt wassen lange bladeren/die sijn de bladerē van eenen Amandelboom ghelijck/ende spreyden haer wt ghelijck als vlueghelen/ende sijn ringsomme gekerft/sterck van ruecke. Opt sop van de stelen wassen bloemen eñ besien gelijck aen de Vlier. Die wortel is lanck/eñ eenen vinger dick.

Die plaetse haerder wassinge.

De Vlier ende Adick beyde/wassen geerne in de lombre/ende in row plaetsen/ende aen de watercanten. Den Adick nochtans wast oock op sommighe velden ende ackers.

Den tijt.

De Vlier bloeyt in Junio/een luttel voor den sonnenkeer/solstitium gheheeten. Maer den Adick bloeyt spader/te weten int leste van Junius ende in Julio. De besien vergadert men in Augusto.

Die natuer ende complexie.

C Den Vlier ende Adick sijn beyde werm ende drooghe van natueren ende complexie.

Die cracht ende operatie.

Den Vlier ende Adick hebben eenderley operatie ende werckinghe. Sij drooghen eñ drijuen dwater wt/nochtans sijnse der magen quaet. Die ionghe schuetkens ende bladeren/ghelijck als ander cruyden ghesoden/ende inder spijse ghebesiget/purgeert den mensch van slijmige vochticheyt/Pituita geheeten/ende van der gallen. Die wortel in wijn gheseden/ende inde spijse gebesiget/is den watersuchtigen seer goet/want sij is seer crachtich om dat water af te drijuen wt smenschen lijf. Eest datmense drinct/so is sij goet den genen die van nateren/vipere geheeten/gebeten sijn. Alsmen die wortel in water siedet/eñ daerin sidt/so vermorwet ende opent sij die herte ende geswollen moeder. Sulcken cracht hebben oock de besien/als sij met wijn gedroncken worden. Tsap van de besien maect swert haer. De teere versche bladeren van desen cruyde met Gersten mout ghemengt/sijn goet voor ouergrooten brandt ende hitte. Sij sijn oock goet tot verbrandtheyt/ende den genen die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/alsment daer op leyt. Si heylen ooc die diepe eñ hole wonden. Met ossen oft bocx smout ghemengt/versaechten sij de pijne van tfleerzijn in de voeten/alsment daermede bestrijckt. In water te weycke geleyt oft gesoden/verdrijuen ende dooden sij die vloyen ende mueslē/alsmē die plaetse daer die sijn/met dit selue water bespraeyt. Den roock van Adick verdrijft ende veriaecht die slangen ende nateren.

Van Am-

Van Ammi. Cap. XXI.

Den naem.

A Dat cruyt/dwelck in Griecx ende Latijn Ammi heet/dat heeten wij in duytsch oock Ammi/ende heet in Dapoteke Ameos.

Tfaetsoen.

Ammi heeft eenen ronden steel/die is groen/met veel cleyne tacken ende schuetkens. Sijn bladeren sijn lanc ende ringsomme ghekerft. Bouen aen tsop wassen cleyn ghesternde witte bloemkens/die tsamen wtgespreyt staen ghelijck als eenē breeden hoet. Dit wort een cleyn sadeken/dat is van smake eens deels scerp/ende eens deels oock bitter. De wortel is wit/ende heeft veel cleyne veeselinghen.

Ammi. Ammi.

Die plaetse waert wast.

Ammi en wast in sommige landen van hem seluen niet. Maer alsmē dat in de houē plant ende saeyt/so comet wel geerne wt/eñ van sijns selfs saet dat af valt/wasset alle iaer van hem seluen voort.

B

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto/ende daernae so compt dat saet/dwelck in de medecijnen ghebesighet wort.

Die natuer ende complexie.

Tsaet van desen cruyde is werm ende drooghe volcomelijcken in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit saet verdrijft die inflatien ende dat crimsel int lijf. Het is goet den ghenen die swaerlick haer water maken. Het brengt de vrouwen haer suyuerheyt. Tis goet voor de gene/die van venijnich gedierte gebeten sijn/alst in wijn ghesoden is/eñ daernae gedroncken wort. Dit saet is goet gemengt met die cleyne goudtwormkens/Cantharides geheetē/want het beneempt haer de schade eñ letsel/want alsmen dese Cantharides alleen besiget/so brengen sij eenē mensch letsel. Dit saet met huenick gemengt/scheydet tgeronnen bloet/alsmē die plaetse daermede bestrijckt. Met hers gemengt/ende aen ghesteken/oft op gloeyende kolen geleyt/ende den roock daeraf van onder ontfangen/suyuert de moeder. Men seyt oock als die vrouwen bijslapen/ende daeraen riecken/dat sij te lichtelijcker ontfangen.

Van Aron. Cap. XXII.

Den naem.

A ARon heeten wÿ oock Calfsvoet. In sommige landen heet tet oock Papenpint/ende duytschen Gengbeer. In Griecx ende Latÿn heetet Arum eñ Aris. Sommighe Apotekers heetent oock Pes vituli/ende Virile sacerdotis. De oorsake van alle dese namen ist noodeloos te vertellen/ want sÿ staen alle in onsen Latÿnschen Herbario.

Gaetsoen.

Aron draecht bladeren gelÿck Slangencruyt/ maer sÿ sÿn langer eñ breeder/ende niet so seer geplect. Tusschen deselue bladeren sluypt eenen steel wte/ die is een spanne lanck/ ende wordt een weynich purpurbruyn van coluere. Op tsop van desen stele wast een lanck scherp dinck/tsamen gedronghen ghelÿck een hauwe oft are/ ende daer binnen inne leyt een cudseken ghelÿck als oft in een schee lage/eñ is eenen mortierstock seer gelÿck. Maer als die voorseyde schee oft hawken hem opluyck/ ende dat gheschiet in den April/
B so machmen dat cudseken volcomelick sien/ eñ tis purpurbruyn van coluer. Onder dit colfken oft cudseken wast hayr/ende als dat afvalt/so wordt dit colfken beneden ondert hayr rontomme beset met gruen besien/ die worden met der tÿt grooter/ in maniere vã een druyue. In den Herft wordt dit voorseyde druyfken root ghelÿck schoon corael. Sÿn wortel is wit/eerst langachtich/ghelÿckende eender Olÿuen/ met veel hayrachtighe veeselinghen besedt/ daerna als die besien rÿp worden/ so wordt sÿ rondt eenen ayeuynsbol niet onghelÿck.

Arum. Aron.

Die plaetse daert wast.

Aron wast geerne in bosschen/ heggen/ende in lombruese coude ende vochtighe plaetsen.

Den tÿt.

Die bladeren comen wtghespronghen inden Meerte ende April/seer vroech als die aller eerste cruyden wtcomen. In Junio verwelcken ende vergaen die bladerē/ also dat dat druyfken bloot eñ naect blÿft staen/

C ende die besien van dit druyfken blijuen in Julio ende Augusto gruen/ maer inden Herst so worden sij bleeckroot.

Die natuer ende complexie.

Galenus schrijft dat Aron in den eersten graet werm ende drooge is. Maer dat en is van onsen Aron niet te verstaen die seer scherp is / want dien is sonder twijfel tot in den derden graet werm ende drooghe. Ende dat en is geen wonder/want den Aron is ter eender plaetsen scherper van wortel dan ter andere. Ende wt dien wort sijn complexie ock verandert / ghelijck wij dat breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen boeck van de cruyden.

Die cracht ende operatie.

D Aron verteert/ maect subtijl ende suyuert / ende daerom is hi goet tot gheswellen / ende sonderlinghe aen de oren. Die groen bladeren van Aron heylen ende gheneesen die oude quade ghebreken ende fistelen / alsmense daer op leyt. Want eerst suyueren sij die / maer daerna so heylen sij die/ende maken dat die onnutte vochticheyt wtdroocht. Ditselue doet ock die wortel/als sij ghepulueriseert wort/ende daerin gestroyt wort/ so suyuert sij die oude wonden van alle vuylicheyt / ende brengtse daertoe dat sij gheneesen. Sij verdrijft ock dat quaet vleesch dat inde wonden wast. Die bladeren ende wortelen beyde op clieren gheleyt daer de Peste in is / trecken dat vier daer wte ende gheneesen die. Die wortel ghepulueriseert ende met olie van Roosen ghemengt/maect dat aenghesicht claer ende suyuer. Aroncruyt metter wortelen in olie gheseden / ende werm daer op geseten/geneest die vijchbladeren int fondement. Alsmen eenen maedachtigen kase tusschen Aronbladeren leyt/so vergaen die maden/ende den kase blijft goet ende ghedueric.

Van groote Clissen. Cap. XXIII.

Den naem.

A Groote Clissen heeten in Griecx Arcium / Prosopium. In Latijn Personatia. De Apotekers heetent Lappa maior/ ende Bardana. De oorsaken van sulcke namen staen ghenoech in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Groote Clissen hebben bladeren der Cauwoorden ghelijck / maer nochtans grooter / herter / swerter / ende haerachtich / op dander sijde ter eerdenwaerts aschverwich van coluere. Den steel is rondt/ende wit ghemengt met purpurroot / ende heeft veel tackens ter sijden / daeraen wassen groote Clissen / die sijn eerst gruen / ende crijghen veel cromme haeckens / daermede dat sij aen de cleederen blijuen hanghen. Als die Clissen bloeyen/ so sijnse schoon licht bruynroot. Die wortel is slecht en recht/ende lanck/buyten swert ende binnen wit/ende heeft eenen bitteren smaeck.

B ſmaeck. Die plaetſe waert waſt.

Groote Cliſſen waſſen gheerne bÿ de tuynen / aen de canten van ackers / in oude houen ende ongebowde plaetſen.

Arcium. Groote Cliſſen.

Den tÿt.

In Julio brengt dit cruyt ſÿn Cliſſen voort / ende die ſÿn purpurroot als ſÿ bloeyen.

Die natuer ende complexie.

Die groote Cliſſen trecken tſamen / ſÿ drooghen ende verteeren.

Die cracht ende operatie.

Die wortel eē drachma ſwaer met Pÿnnootkens gheſtooten ende ghedroncken / is een coſtelÿcke medecÿne voor de gene die bloet ende etter ſpou
C wen. Si is oock goet gheſtooten ende opgheleyt den ghenen die groote pÿn in haer leden hebben / als die beenen eñ leden gebroken eñ gequetſt hebben geweeſt. Die groen bladerē van deſen cruyde ſÿn goet geleyt op oude vlceratien / want ſÿ heylen ende ghenеſen die. Die bladeren gheſtooten ende met ſout gemengt / ſÿn ſeer goet voor de ghene die van nateren / verwoede honden / ende ander veninich ghedierte ghebeten ſÿn / alſmen die daer op leyt. Deſghelÿcks die wortelen gheſtooten ende daer ouer gheleyt. Si verdrÿft ooc die clieren ende croppen ontrent der kelen / Strume geheeten / alſmenſe met ſmout oft lieſe ondereen mengt / ende daer op leyt. Die bladeren gheſtooten ende met dat wit vanden eye ghemengt / heylt verbrandtheyt / alſmen dat ſelue daer op leyt.

Van Herthoy. Cap. XXIIII.

Den Naem.

A Herthoy heet in Grieck ende Latÿn Aſcyron / eñ en wort inder Apoteken niet ghebꝛuyckt.

Caetſoen.

Herthoy is Sint Janſcruyt niet ongheliÿck / maer tis grooter van tacken ende bladeren. Die ſtelen ſÿn purpur

Boft bruynroot van coluer. Die bloemē sijn geel. Dat saet is Sint Jans cruyt ghelijck / maer trieckt bijna ghelijck als hers / ende alsmen dat met den vingerē in stucken wrijft / so comt daer bruynroot sap wte.

Ascyron. Herthoy.

Die plaetse daert wast.

Herthoy wast geerne in row ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Herthoy bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is van subtijl substancie/ ende verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

CTsaet van desen cruyde twee drachmen swaer in Meede gesoden ende gedroncken / is goet voor dat Schiatica / eñ drijft af wt den mensche die humoren/ Cholera geheeten. Maer men moet sulcx so dicke ende so lange doen/ tot dat die pacienten ghenesen. Herdthoy is seer goet tot verbrandtheyt/ als dat ghestooten / ende daer op gheleyt wordt. Die bladeren in wijn gheseden / ende die wonden daer mede ghewasschen / heeft groote cracht om die te heylen.

Van Coenraet. Cap. XXV.

Den naem.

ACoenraet heet in Griecx ende Latijn Androsemon/ter causen dat wt sijn bladeren oft bloemen bruynroot sap ghelijck bloet compt / alsmen die met den vingheren in stucken wrijft. Dit cruyt en wordt in de Apoteken niet ghebesighet.

Zaetsoen.

Dit cruyt heeft cleyn teere tackens ende schuetkens / die sijn bruynroot van coluere. De bladeren sijn drij oft viermael grooter dan de Wijnruyte / ende als die in stucken ghewreuen worden / so compt daer een sap wte dat is ghelijck bloet. Si sijn oock wtghespreyt inder hoochde ghelijck als twee vlueghelen. Dit cruyt heeft geel bloemen gelijck als Sint Jans cruyt. Dat saet dwelck in cleyn huyfkens oft schaelkens leyt/ is swert

Van Coenraet. Cap. XXV.

Androsemon. Coenraet.

B is swert Huelsaet gheliick / ende heeft veel cleyn tierkens oft punctkens / ende smaect schier gheliick hers.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast gheerne in rouwe onghebowde plaetsen / gheliick dat Herthoy.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Tverwermt ende droocht in alder manieren gelijck als Herthoy.

Die cracht ende operatie.

Coenraet heeft sulcke virtuyt ende cracht gheliick als dat Herthoy. Ende ooc so stelpet bloet / ende is seer goet den ghenen die dat Podagra hebben / alsment daer op leyt.

Van Geneuer. Cap. XXVI.

Den naem.

A Geneuer noempt men in Griecx Arcenthos / ende in Latijn Juniperus. De Sneppen eten geerne Geneuerbesien.

Geslachte.

Geneuer is tweederhande / te weten groot ende cleyn. Den grooten Geneuer schiet op gelijck eenen boom / daerafdat den stock hooge is / eñ die tacken breet / ende die besien veel grooter dan aen den cleynen Geneuer. Den cleynen Geneuer is leeghe / sijn tacken liggen op deerde / ende heeft cleyn besien.

Tfaetsoen.

Alle beyde de Geneueren sijn altijt gruen / ende hebben smale scherpe stekende bladeren. De stoc van den Geneuer heeft een dunne schorsse / die lichtelick splijt / dat hout is leuerverwich. In den somer so loopt wt dat hout een gomme oft hers gheliick wieroock / ende dat wordt in Dapoteken Vernix geheeten. Si dragen ooc besien / die sijn eerst gruen / eñ daer na als sij rijp worden / so worden sij swert / eñ staen wel twee iaer lanck eer sij rijp worden.

Die plaetse haerder wassinge.

Geneuer wast geerne ontrent der Zee / ende op dorre berghen. Het is

Van Geneuer. Cap. XXVI.

Arceuthos. Geneuerboom.

Een wilt gewas / dat hem op plat ende ghebowdt lant niet en laet planten oft setten.

Den tijt.

Geneuerbesien salmē in den Herst vergaderē / maer niet eer voor dat sij twee iaer out sijn.

Die natuer ende complexie.

Geneuer is werm ende drooge in den derdē graet. Maer de besien sijn werm inden derden graet / eñ drooge inden eersten. Sijn gommi is inden tweeden graet werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Beyde de gheslachten ende manieren van Geneuer sijn scherp ende tanger op de tonge / ende lossen die vrine. Den roock daeraf veriaecht die slangen / ende ongheso̅nde locht / daerom so salmē in tijden van Peste dickwils roock maken van Geneuerhout in de camerē binnens huys. Die besien sijn
C der mage goet / om die te stercken. Si verdrijuen den hoest / inflatien eñ steeckten des buyck / eñ alderhande venijn. Geneuerbesien purgeren eñ openen die leuer eñ die nieren / want sij scheyden eñ maken dunne die groue eñ taye humoren eñ vochticheyt. Si lossen die vrijne ter redelijcker wijse. Si sijn den vrouwen ock goet als die moeder opclimt na therte / eest datment stoot eñ drinct. Die schorssen van den houte van Geneuerboom tot asschen ghebernt / ende met water aengestreken / verdrijft die crauwagie ende ruidicheyt. Geneuer hers oft gommi met dat wit vanden eye int slaep vanden hoofde / oft opt voorhooft gestreken / stelpt dat bloeden wt de nuese. Alsmen dese gommi met wieroock ende dwit vanden eye ondereen mengt / ende op die mage leyt / so benemet dat opworpen / braken ende spouwen. Ock so stoppet den loop inden buyck. Gestooten ende gepuluerizeert / eñ in een weeck ey ingenomen / so stoppet dat ouergeuen / ende troode melizoen. Den roock van dese gommi beneempt ende verdrijft den snuff. Het doodet ock die worm̄en inden buyck / eñ gheneest ende droocht wte die quade fistelen oft loopende gaten / ende stelpt der vrouwen bloeme. Waert dat yemants handen oft voeten ghelouen waren / die sal die met dese gommi bestrijcken / ende sij sullen genesen. Geneuer olie is seer goet den genen die den cramp hebben / ende dat Schiatica / ende dient ock wel tot allerley sieckten die van conde humoren comen.

Van Catte-

Van Cattekaeßkens cruyt.

Cap. XXVII.

Den Naem.

A Cattekaeßkens cruyt heet in Griecx ende Latijn Alcea.

Kaetsoen.

De bladeren van dit cruyt sijn gekerft ende diep doorsneden gelijck Yserherdt. Dit cruyt heeft drij oft vier stelen/die sijn rondt/ een elle hooghe/ waeraf die schelle den Kemp gelijck is. De bloemen sijn gelijc Rooskens/ root eñ lijfverwich/ ende als die afvallen so compt dat saet daerna/dat is gelijc als caeßkens ront tsamen gedrongen/gelijc aende Maluwe. Die wortelen van desen cruyde sijn wit/eenen halven arm lanck.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt vindtmen op ongebowde vette velden.

Alcea. Cattekaeßkens cruyt.

Den tijt.

Het brengt bloemen in Julio principalick ende in Auguſto.

B

Die natuer ende complexie.

Cattekaeßkens cruyt droocht/nochtans sonder sonderlinghe wermte oft conde/alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario int lange verclaert hebben.

Die cracht ende werckinge.

Alcea met cruyt ende wortelen in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/stelpt dat roode melizoen/eñ gheneest die rupturen oft ghebrokenheyt van binnen. Die wortel heeft sonderlinge proprieteyt eñ cracht tot doncker oogen / want sommige meynē alsmen die voorseyde wortel aenden hals hanget ende draecht/dat sij tgesichte sterct/ ende die oogen claer eñ suyuer maect.

Van Steenruyte. Cap. XXVIII.

A

Den naem.

Steenruyte/ oft Vrouwenhayr/oft Jonckvrouwen hayr heet in Griecx ende Latijn Adiantum / ende inde Apoteken Capillus Veneris. Maer doorsaken van alle dese namen staen int langhe verclaert in onsen Latijnschen Herd iiij bario.

B bario. Vrouwenhayr eest daerom ghenaempt / om deswille dattet dick ende schoon hayr maect alsment in de looghe vseert.

Faetsoen.

Capillus Veneris heeft bladeren gelijck Coriander als hi noch ionck is / ende niet met sijn stelen opghewassen en is. De bladeren van desen cruyde sijn witachtich / rontsomme ghekerft. De stelen sijn teer eñ bruynswert glickende. Het en brengt noch bloemen noch saet.

Adiantum. Steenruyte.

Die plaetse daert wast.

Vrouwenhayr wast gheerne in de lombre ende vochte plaetsen / bi de mueren ende water.

Den tijt.

In den somer ist gruen / nochtans en verwelcket des winters niet heel.

Die natuer ende complexie.

Capillus Veneris is getempert aengaende die wermte eñ die coude / maer het droocht redelijcken.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die eenen corten adem hebben / ende kichen / die ghebreck hebben in de milte / ende die de geele hebben. Dit cruyt lost die vrijne / breect den steen / ende stopt den loop in den buyck. Die van venijnich ghedierte ghebeten sijn / die sullen dit cruyt met wijn innemen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende iaecht af die Secundine. Tis goet voor dbloet spouwen. Dit cruyt is goet row op de beten van dulle honden geleyt. Ende maeckt dat dat hayr wederom wast. Het verdrijft die swellende clieren aen de keele / gheheeten Strume. Alsmen dit cruyt in looghe leyt / so verdrijuet die schelferen opt hooft. Eñ verdrijft oock die fluymen die op de borst ende longen liggen.

goet voor de milte ende die de geele hebben ende lost de vrine

Van Wijn-

Van Wijngaert. Cap. XXIX.

Den naem.

A Wijngaert heetmen in Griecx Ampelos enophoros/ eñ in Latijn Vitis vinifera.

Geslachte.

Men vindt menigerley Wijngaert/ende die brenghen oock menigherhande wijn/dwelck noodeloos waere hier te vertellen.

Faetsoen.

Den Wijngaert heeft eenen stock die spreyt hem wte met veel rancken. De schorsse vanden Wijngaertstock is alomme gheclouen ende geschelfert/met sijn lange clauwierkens eñ draeykens hangt hij aen latten/stocken ende staken. Aende rancken wassen bladeren die sijn breet/aen de canten gekerft ende doorsneden. Dat bloeysel is een luttel wolachtich/eñ loopt rontsomme de vrucht. De druyuen sijn met veel besien te samen gehoopt/ende die sijn somtijts bruyn/somtijts rootachtich/ende somtijts ende den meestendeel gruen. Elck besie heeft binnen keernen ende steenkens oft saet.

Die plaetse haerder wassinge.

Den Wijngaert wast vele in Vrancken landt/Wirtenbergher landt/aen den Rijnstroom ende Elsaten. Desge
B lijcks oock in ander landen meer.

Vitis uinifera. Wijngaert.

Den tijt.

Dat bloeysel van den Wijngaert thoont hem meestendeel ontrent den Solstitium oft Sonnenkeer/eñ principalijcken ontrent Sint Medardus dach/dat is den achtsten dach Junij. Maer in den Herft so wordē die druyuen rijp.

Die natuer ende complexie.

Die natuere van alle tgene dat aen den Wijngaert wast/machmen wt sijn operatie kennen/die wij hier nae vertellen sullen. Die druyuen die wijl datse noch gruen ende onrijp sijn/so vercoelen ende droogen sij. Maer als sij rijp sijn/so sijn sij werm ende vochtich in den eersten graet.

Die cracht ende werckinge.

Die Wijngaert bladerē eñ clauwieren gestootē eñ ouergeleyt/versaechtē

die pine

C die pine int hooft. Alsmen die met Gersten moudt mengt/so versaechten sij die ontstekinghe ende ouergroote hitte vander maghen. Sulcke operatie hebben de bladeren oock alleene yergens op gheleyt. Dat sap van den bladeren inghenomen is goet den genen die dat roode melzoen hebben/bloet spouwen/eñ een quade maghe hebben. Desghelijcks oock den vrouwen die vremdt beluſtet sijn. Alsmen die draeykens vande Wijngaert/oft de clauwierkens in water te weycke leyt/ende daeraf drinckt/so hebben sij dieselue cracht ende operatie. Dat waterken oft traenkens die wten Wijngaert druypen/met wijn ingenomen/verdrijft den steen. Het gheneest quade scorfticheyt/ruydicheyt ende alderley seericheyt/alsmen dat daer op strijct/nochtans salmen de plaetse eerst met Salpeeter wrijuen. Dat voorseyde water is oock goet voor dooghen/want het maect seer scherp gesichte. Dat sap dat wten Wijngaert rancken loopt/alsmense aensteeckt oft verbernt/dat verdrijuet hayr/ende maeckt die huyt glat ende kael. Die asschen van de afgheſneden wijngaertrancken/ende de basten/ende steenen van de wijnbesien/gheneſen die sweerende froncelen/ende wratten des fondements/alsmen die met azijn daer
D op strijckt. Dese asschen sijn oock goet met olie van Roosen/Wijnruyte/ende azijn gemengt tot de ontstelde leden die wt de cote sijn. Die druyuen versch gheten/blasen de maghe op/ende maken den loop in den buyck. Alsmen die druyuen ophangt/ende een luttel laet verdrooghen. so sijn sij goet voor de maghe/ende brenghen appetijt ende luſt tot eten/ende stercken den onstercken. Die basten van de wijnbesien gesoden/ende ghedroncken/sijn goet den ghenen die den rooden loop ende den loop des buycks hebben. Si stoppen oock de maentstonde van de vrouwen. Die wijnbesisteenen trecken tsamen/adstringeren/ende sijn der maghen aenghenaem. Als sij ghedroocht ende ghestooten/ende ouergeleyt worden/so sijn sij goet den ghenen die den rooden loop hebben/ende gheen spijse inghehouden en connen. Die cleyn wijnbesykens sijn goet voor den hoest/voor de nieren ende blase. Alsmense in den mondt neempt ende knowt/so trecken sij die snoter na haer/ende purgeren thooft van coude humoren.

Van Doolwortel. Cap. XXX.

Den naem.

A Doolwortel oft Wolfswortel heet in Griecx eñ Latijn Aconitum. Oorsaken waerom dit cruyt also ghenaemt is/staen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste heet in Griecx Pardalianches/eñ sommighe Apotekers heetent in Latijn Vua uersa/oft Vua vulpina/oft Vua lupina. Eñ in duytsch Doolwortel/oft Wolfsbesien. Dat tweede heet Lycoctonum in Griecx/om dat dit cruyt die

wolues

B woluen doodet/ende daerom heetet in duytsch Wolfswortel. Ende dit selue cruyt is drÿerley/deen den anderen seer ghelÿckende.

Tfaetsoen.

Doolwortel heeft drÿ oft vier bladeren den Verckensbroode oft wilde Cocommeren niet ongelÿck/maer sÿ sÿn cleynder/ eñ staen in maniere van een sterre van een geset. Ende in den middel van desen bladeren wast een schoon ghesternt bloemken met drÿerley coluer verdeylt/ eerst met vier swertgruene bladerkens/ daerna acht cleyn geele streenkens oft haerkens/ende midden in dit bloemken staet een purpurroot viercantich cnopken/aentesien gelÿck een oogsken/dat wort een schoon bruyn besie/ wildt van smake/ maer nochtans suet. De steel is ront/een span hooge/ ende is effen sonder cnobbelen. De wortel is lanck/eñ ghelÿct wel eenen Scorpioensteert/eñ is glat ende glÿsterende. De Wolfswortel heeft bladeren gelÿc als Mollencruyt/ in stucken gheclouen/elck blat met vÿf onderscheyden ghelÿck als aen de Sanickel/eñ sÿ verwen swertgruen. De stelen sÿn een elle oft twee hooghe/ende die draghen bleeckgeele scherpe huysken/dat worden cleyn hawkens/ende daerin leyt swert gehoeckt sadeken. De wortelen sÿn swert met veel veeselinghen/gelÿck als aen Heylichkerstcruyt.

Aconitum. Doolwortel.

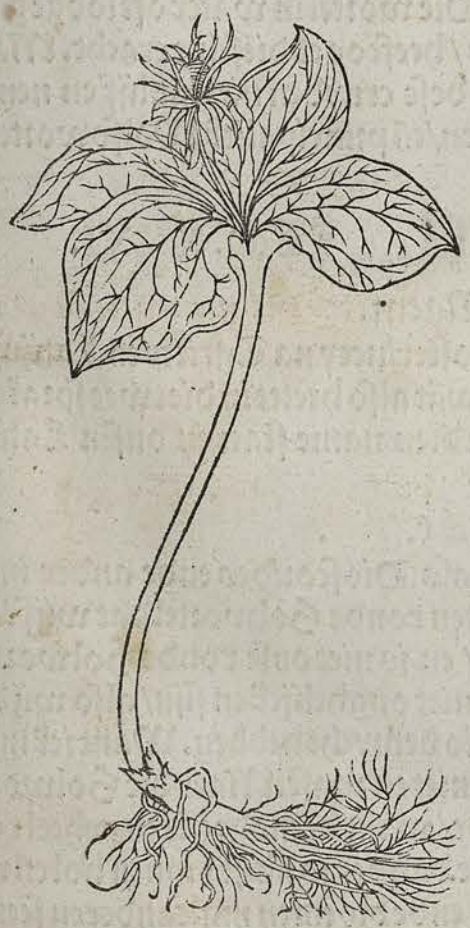

Lycoctonum. Wolfswortel.

De plaetse

C

Die plaetse haerder wassinge.

Doolwortel wast geerne in dicke bosschen daer veel lombre is. Desghelijcks ooc aen sommighe houelen bij de heggen. Maer Wolfswortel vindtmen in wilde diepe dalen/ende foreesten.

Den tijt.

Doolwortel crijcht bloemen op dleste van den April/ende int beginsel van den Mey/maer Wolfswortel bloeyt inde Mey/ Junio ende Julio/na gheleghentheyt van den iare.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn brandich van natuere/ende eten innewaerts/ende ter cause van dien en salmense binnens lijfs niet innemen/ ghelijck als de sommighe meynen.

D

Die cracht ende werckinge.

Doolwortel doodet die wolue gelijc als Wolfswortel/alsmense in row vleesch steect eñ den wolue voorworpt. Dese cruyden dooden ooc ander beesten als sij die eten. Ende al eest dat Dioscorides scrijft datmẽ die Doolwortel tot pijne inde oogen van buyten vseren ende daerop leggen mach/ nochtans ist beter datmen sulcke venijnighe cruyden laet varen/het en ware datmẽ die moeste vseren. Maer men mach dese cruyden ghebruycken om die luysen ende neten daermede te dooden/ alsmen dat cruyt/saet oft wortel gruen stoot/ oft drooghe pulueriseert ende met olie mengt/ende een salue daeraf maeckt. Die wortel in water oft looge ghesoden/eñ thayr daermede gewasschen/ heeft ooc dieselue cracht. Maer een yeghelick sie neerstelick toe dat hij dese cruyden niet int lijf en neme/ want sij mochten eenen mensch dooden/eñ principalick Wolfswortel.

Van Holwortel. Cap. XXXI.

Den Naem.

A

Holwortel heet ooc Oosterlucey na Tgriecx eñ Latijnsch woort Aristolochia/ wãt also heetet in die twee spraken. Ende de oorsake van dien name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

De Oosterlucey is drijerley/ also als Dioscorides ende ander meer dat claerlic beschrijuen. Deerste geheeten ronde Holwortel dat wijfken/ hebbende bladeren ghelijck als Veel/ en is niet onse ronde Holwortel/ die bladeren heeft die der Wijnruyte niet ongelijck en sijn/ also wij dat int lange in onsen Latijnschẽ Herbario betuycht hebben. Want ick meyne dat sulcke Holwortel hier te lande niet en wast. Maer die Holwortel die wij hebben/is ooc tweederhande/ want deene heeft een geheel ronde wortel/ende die en is niet hol/ ende dander is altijt binnen hol eñ wtgehoolt/anders sijn sij van bladeren ende bloemen malcanderen seer gelijck/ also

B lijck/alſo wij hier na breeder ſullen verclaren. Dat ander gheſlachte/ dat in Latijn Ariſtolochia longa heet/eñ niet rotunda/alſo dat in onſen Latijnſchen Herbario mids erruer daer bij geſet is/ende in Duytſch geheeten wort lange Holwortel/dat is dmanneken. Dat derde wort in Latijn Clematitis genoempt/ende is ons noch onbekent.

Faetſoen.

De ronde Holwortel heeft eenen ronden effenen ſteel/een ſpan hooghe/eñ daeraen ſwytſergruene bladeren/die der tamme Wijnruyte bladeren ghelijck ſijn/ende op tſop van elcken ſteel draecht ſij bloemen/die ſijn van faetſoene de Ridderſporen ſeer ghelijck/ſommighe bruyn ende die andere ſneewit. Na dat bloeyſel volghen cleyn hawkens/daerin leyt
C koolſwert ſaet beſloten/ghelijck als cleyn Wickelinſkens. Die wortel is bij tijden hol/eñ bij tijden ooc maſſijf eñ niet hol/van binnen geel van coluere/ende heeft eenen bitteren eñ eens deels ſcherpen ſmaeck. Die langhe Holwortel heeft teere tackens/ende bladeren ghelijck als Veel/een weynich rondt/die bloemen ſijn bleeckgeel ende lanck/gelijck ſcherpe hoedekens/ende riecken ſterck/ende als ſij wtghebloeyt hebben/ſo worden ſij ghelijck een pere. Die wortel is lanck/te ſommighe plaetſen eenen vinger dick/binnen geel/ende rieckt ſterck/ſij is bitter ende een luttel ſcherp.

Ariſtolochia longa mas.
Lange Holwortel.

Ariſtolochia rotunda.
Ronde Holwortel.

D

Die plaetse haerder wassinge.

Onse ronde Holwortel wast gheerne in bosschen/eñ in plaetsen daer veel lombre is. Maer de lange Holwortel vindt men bÿ tÿden in wÿnbergen ende hooge wildernissen/ende in houen daer sÿ gheplant wort.

Den tijt.

De ronde Holwortel compt seer haest wt int beginsel van de Lenten ende van de Meerte. Maer int beghinsel van den April so bloeyt sÿ volcomelick/ende daerna verwelcken haer stelen/ende sÿ en wort niet meer ghesien. De lange Holwortel bloeyt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Holwortelen sÿn werm ende drooge inden tweeden graet perfectelÿcken.

Die cracht ende operatie.

E Die Holwortelen een drachma swaer met wÿn gedroncken/sÿn goet teghen venÿn ende die Peste. Sÿ gheneesen oock wat van slangen ghebeten is/alsment daer op leyt. Met Myrrhe ende Peper gesoden ende gedroncken / so maken sÿ dat die vrouwen haer maentstonde crÿghen / sÿ drÿuen oock wt die Secundine / ende alle onghesonde materie die inde moeder is. Alsmen een tapken oft pessarium daeraf maeckt / so heeft dat dieselue operatie. Voorts so dienen sÿ oock tot cortheyt van ademe / kichen ende hicken/vallende siecte/tot den cramp/ende weedom inde sÿde/ als sÿ in water gheseden ende ghedroncken worden. Dese wortelen als sÿ noch gruen sÿn gheslooten/trecken doornen/splinters ende pÿlen wt/ alsmense daer op leyt. Si sÿn ooc goet tot alderhande loopende eñ verouylde vlceratien/want sÿ suyueren/drooghen eñ heylen die. Maer sonderlinghe suyueren ende gheneesen sÿ die vlceratien ende ghebreken in heymelÿcke plaetsen/alsmense in wÿn siedet ende daermede wasschet/eñ dat puluer oft poeder vande ghedroochde wortelen daerin stroyt. Het suyuert die tanden/alsmen die daermede wrÿft. In somma die Holwortelen verwermen/reynigen/suyueren/ maken subtÿl eñ verdeylen alle groue vochticheyt ende humoren int lÿf.

Van Bryonie. Cap. XXXII.

Den naem.

A Dit cruyt heet in Griecx Bryonia / in Latÿn Vitis alba/ in Duytsch witten Wÿngaert/ende inde Apoteken heetment ooc Bryonie. Sommige noement oock Duyuels kersen/om sÿn roode besien wille.

Haetsoen.

Die stelen van Bryonie schieten haest hooch op/eñ thangt hem alomme met sÿn clauwierkens ende draeykens aen die tuynen/ haghen/ mueren ende struycken / alomme waert ghereycken can ghelÿck de Hoppe.

Sÿn

Van Bryonie. Cap. XXXII.

Bryonia. Bryonie.

Sijn tacxkens/bladeren eñ clauwieren sijn den Wijngaert gelijck/maer nochtans wat rouwer/eñ meer gehayrt. Si draecht cleyn schoon witte bloemkens/dat worden ronde besykens/die sijn eerst gruen/ende daerna als sij rijp worden gants root. Die wortel is wit/groot ende dicke.

Die plaetse daert wast.

Bryonie wast oueral aen tuynen en hegghen/daer climt sij op/also als voorseyt is.

B

Den tijt.

Bryonie bloeyt den gantsen somer door tot inden Herft/sij beghint terstont te bloeyẽ int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die ionghe spruytkens sijn eens deels bitter/ende een luttel scherp/sij adstringeren eñ trecken tsamen. Die wortel droocht eñ verwermt redelic.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens ghesoden eñ geten/lossen die vrijne/ende maken saechten camerganck. Die bladeren/vruchten eñ wortel sijn scherp/eñ daerom sijn sij goet tot alderhande onreyn wonden eñ gesweeren/want sij suyueren eñ droogen sulcke vuyl vlceratien. Die wortel suyuert dat lichaem/eñ verdrijft die rimpelen/ende daerom als sij met Eruen eñ Fenigrieck gemengt eñ aengestreken wort/

C so maect sij een schoon aensicht/verdrijft eñ verteert die plecken/sproeten ende ander swerte masen. Desgelijcke operatie heeft sij ock alsmense in olie siedt tot dat sij morw ende weeck wort. Si verteert ock dat geronnen bloet/alsmen blaw geslagen oft gestootẽ is/eñ die nijnnagelen daer dat vleesch ouer wast. Si breect ock die apostuenien eñ gesweer/alsmense met wijn daer op leyt. Dese wortel gestooten ende opgeleyt/treckt wt die gebroken beenẽ. Si is ock goet den genen die met de vallende siecte/popelcye/swijmelinghe/ende dierghelijcke siecten beuangen sijn/alsmen dicwils int iaer een drachme swaer daeraf inneempt. Waert sake dat yemant van slangen gesteken ware/die mach dese wortel ock innemẽ. Die beruchte vrouwen sullen haer voor dese wortel wachten/want sij doodet die vruchten in moeder lichaem/Eest dat ghij een dunne Electuarie met huenick van dese wortel maect/so is sij goet den genen die versticken willen/die den hoest hebben/ende van binnen gebroken sijn. Dertich dagen van dese wortel met azijn gedroncken/maect de milt cleyn. Alsmense

D met vigen stoot eñ yergens op leyt/ so heeft sÿ dieselue cracht eñ operatie. Men vseert dese wortel ooc om daer ouer te sittē baden / wāt sÿ purgeert die moeder. Alsmen inde Lenten dat sap wt dese wortel perst ende met Meede drinct/ so purgeert dat den mensch van fluymen. De vrucht van Bryonie gestooten ende opgestreken / is goet tot alderley seericheyt ende ruydicheyt. Dat sap van desen besien met Terwe gheseden ende gheten/ maect oueruloedicheyt van melcke.

Van Woudtwÿngaert. Cap. XXXIII.

Den Naem.

A Dit gewas dwelck wÿ hier Woudtwÿngaert heeten / heet in Griecx Ampelos melena/ in Latÿn Vitis nigra/ dat is te seggen swerten Wÿngaert. Sōmige heetent oock Lenen.

Faetsoen.

Vitis nigra. Woudtwijngaert.

Swerten Wÿngaert heeft bladeren gelÿck Veele/ nochtans meer den Roomschen Boonen gelÿc/ sÿnen stock gelÿct ooc denselven wel/ hi haeckt oock met sÿn draeyen aen de boomen/ hi heeft sneewitte welriecken de bloemen/ dat worden ghepluymde eñ wolachtige bollekens/ gelÿck eenen grÿsen baert aen te sien. Sÿn saet is gelÿck als druyf kens tsamen gedrongen/ eerst gruen / ende daerna alst rÿp wort so ist swertbruyn. De wortel is buyten swert eñ binnen geel / gelÿc als Boefboom / dwelck wi Palmboom heeten.

B

Die plaetse daert wast.

Vitis nigra wast geerne in heggen ende haechbosschen / ende cruypt opwaerts aē de boomē/ also voorseyt is.

Den tijt.

Swerten Wÿngaert bloeyt in Julio/ ende brengt sÿn saet in Augusto.

Die natuer ende complexie.

De natuere ende complexie van desen cruyde is der Bryonie gelÿck.

C

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens van desen cruyde machmen eten gelÿck als ander cruyden/ sÿ lossen wel vrÿne / eñ brengen den vrouwen haer maentstonde. Si maken oock de milt cleyn. Sÿ sÿn ooc den genen goet die de

vallende

vallende sieckte hebben/die swijmelinge hebben/eñ die in haer leden verleemt sijn. Die wortel heeft sulcken operatie gelijc als de Bryonie/maer niet heel so crachtich. De bladeren van desen cruyde met wijn gevseert/genesen de beesten die scorft aen haren hals sijn/alsment daer op strijct. Men machse oock in sulcker manieren leggen op de leden die ontstelt sijn wt de coten.

Van Amarant. Cap. XXXIIII.

Den naem.

A Dese cruyden heetē wij Amarant na den Griecsche/daer om dat sijn bloemen niet en verwelcken gheliick als van andere cruyden/want int midden vanden winter besiget men dese bloemen tot de cranskens oft croonen.

Geslachte.

De Amaranten sijn tweederley. Deerste heeft schoon goudtgeel bloemen/eñ die heetmen in sommighe plaetsen Rhijnbloemen/om datse ontrent den Rhijnstroom tusschen Spier ende Worms gheerne wassen. Sommige noement Mottenbloem/oft Mottencruyt/want die motten
B en comen in die cleederen niet als dese bloemen daer bij liggen. Sommige Apotekers heeten dit cruyt Stichas citrina. Dat ander gheslachte

Amaranthus. Mottencruyt. Flos amoris. Flouweelbloemen.

heeft donckerroode bloemen gelijck flouweel/eñ wt dien heetment Flouweelbloemen/ende Flos amoris na den Latijne.

Yaetsoen.

Mottencruyt heeft teere stelen eñ tackens/lange ende smale bladeren gelijck Ysope/ende die sijn bitter van smake/ ende wit ghelijck Aueroone dwijfken. Elck steelken is ront/eñ aschverwich van coluere/ eñ draecht op tsop goudtgeele ronde cnopachtighe bloemkens/die nimmermeer en verwelcken/maer altijt haer verwe houden. De wortel is cort/dunne
C ende swert. Maer de Flouweelbloeme heeft ronde purpur stelen/met schuetkens eñ tackens ter sijden/die bladeren sijn den grootē Basilicom gelijc/maer sij sijn grooter ende langer. Aent opperste vanden steel staen purpurroode bloemen/die staen tesamen gedrongen gelijck een are/ende als die bloeyen/so brengen sij voort swert cleyn sadeken/dat is effen ende gelickende/ende leyt in cleyn huyfkens gesloten. Dit cruyt is seer playsant om sien/maer het en heeft geenen rueck.

Die plaetse haerder wassinge.

Mottenbloemen wassen geerne in row/drooghe ende sandachtighe
D plaetsen/eñ op dorre heyden die bi dwater liggen. Maer Flouweelbloemen plant men inde houen ende in teylen.

Den tijt.

De Mottenbloemen bloeyen in Junio eñ Julio. Maer de Flouweelbloemen inden somer/ende sonderlinge in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Mottenbloemē sijn sonder twijfel werm eñ drooge van natuere/dat can men aenden smaeck kennen/die is bitter. Floramor/oft Flouweelbloemen droogen wt/ende als sommighe meynen so vercoelen sij ock.

Die cracht ende werckinge.

E Rhijnbloemen in wijn gesoden ende gedroncken/sijn goet den genen die met pijne haer water maken/ ende die van slangen gebeten sijn/ ende die met Tsciatica gequelt sijn/ende den genen die gebroken sijn. Si brengen den vrouwen ock haer suyuerheyt. Si verdrijuen dat gheclontert ende gestolt bloet inden buyck/ende inde blase/als si met huenick eñ azijn gemengt/ende also ghedroncken worden. Alsmense anderhalf drachme swaer met slechten witten wijn nuchteren drinct/so stoppen sij den snuf/ende distillatie wten hoofde. Dese bloemen bewaren de cleederen dat sij vande motten niet geten en worden. Die voorseyde bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/iagen de wormen af. Als sij in looghe ghesoden sijn/so dooden sij de luysen. Si verteeren ock ende verdrijuen alderley herte inflammatien. Si sijn ock goet tot verbrantheyt/ als sij met huenick daerop geleyt worden. Floramor/oft Flouweelbloemen gemerckt dat sij seer droogen/als sij met wijn inghenomen worden/so stoppen sij den loop des buyckr. Ende sijn ock voort meer goet tot alle tghene dat wel droogens behoefde.

Van Akeleye. Cap. XXXV.

Den naem.

A AKeley en heet op den dach van heden in Latijn anders niet dan Aquilegia/ende en heeft ooc voortijts in Griecx eñ Latijn anders geenen naem gehadt/so veel als mi kennelic is.

Faetsoen.

Akeley heeft bladeren ghelijck Vergouwe/maer sij sijn ronder eñ saechter. De stelen sijn meer dan een elle hooge/ende sijn ront ende effen/eñ op dieselue wassen veel schoon bloemen/die sijn dubbel gheuult/eñ aende clockē wassen vijf crōme haecxkens/schier ghelijck Ridderspoxen. Dese bloemen sijn hier te lande gemeynlic blaw/men vindter ooc heel witte/ende purpurbruyn/eñ sommige sijn ooc rootbruyn. Als die bloemen afvallen/so wordent bollekens

Aquilegia. Akeleye.

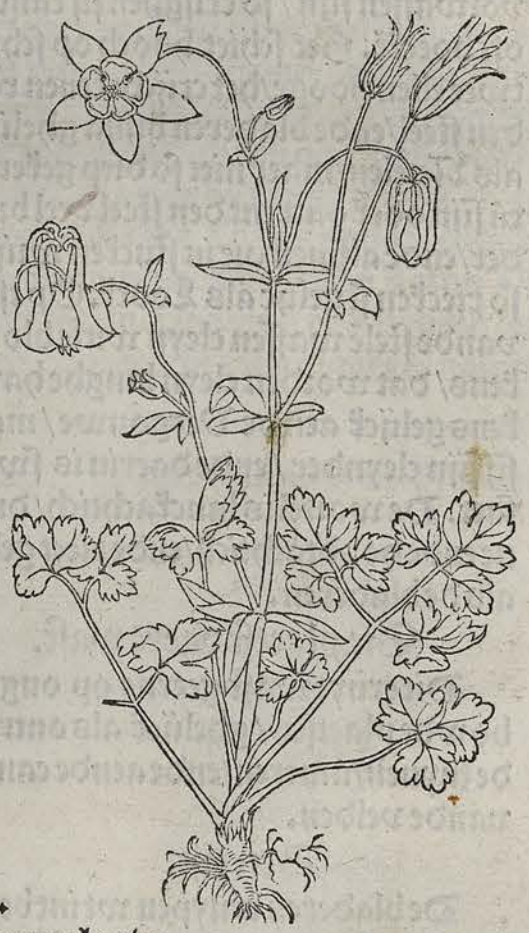

B oft cnopkens met vier oft vijf scherpe dingerkens aen malcanderen/gelijck aen swert Coxiander/ende daerinne leyt lanc swert saet. De woxtel is somtijts eenen vingher dick/met veeselinghen ter sijden.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne inde houen aldaert gheplant woxt. Men vindet oock in vette beemden/eñ in bosschen die hooghe ligghen/somwijlen oock aen steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Akeley bloeyt inden Mey eñ Junio.

C

Die natuer ende complexie.

Gemerct dat dit geheel cruyt geneycht is tot suetichcyt van smake/so eest noot dattet redelijcken werm van complexie is.

Die cracht ende operatie.

De Akeley heeft sulcken operatie ghelijck als de bladeren van witten Hoemst/daeromme so verteert sij/eñ verdeylt ter redelijcker wijse/sij dilateert/sij versuet de pine/eñ brengt die gesweeren eñ vlceratien tot rijpheyt. Alsmen Terwen oft Gersten meel met Akeleyen mengt/so woxt sijn cracht daer door te stercker/eñ droocht dan meer dan te voxen. Eñ daerom mach si in deser manieren tot ruydicheyt eñ ander gesweeren eñ vuyl vlceratien gebesiget worden. Der Akeleyen worden van sommige nieu Apotekers veel versierde eñ valsche proprieteytē eñ operatien toegegeuē.

Van Loock sonder loock.

Cap. XXXVI.

Den naem.

A Loock sonder loock heet in Latijn Alliaria / om dattet van ruecke den Loock gheliick is.

Tfaetsoen.

Dit cruyt so wanneer dattet eerst wtcomt/so heuet ron de bladeren die sijn blaw Violettencruyt gheliick/maer sij sijn breeder ende grooter. Ende als si volwassen sijn / so crijghen sij canten oft hoeckē. Het schiet hooch op schier twee ellen hooge/het crijcht eenen ron den steel/ende bladeren bijna gheliick als Netelen/maer niet so diep gekerft/ eñ sijn oock ontrent den steel veel breeder/ende alsmen die in stucken wrijft/ so riecken si gelijc als Loock. Op tsop vande stelē wassen cleyn witte bloem
B kens/ dat worden cleyn langhe hawkens gelijck aen de Vergouwe / maer sij sijn cleynder / ende daerin is swert saet. De wortel is lanckachtich/ dunne ende houdtachtich/ende riect gelijc als de bladeren.

Alliaria. Loock sonder loock.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op onghebowde plaetsen / gheliick als ontrent de tuynen/mueren/ende aende canten vande velden.

Den tijt.

De bladeren cruypen wt int begin vanden Lenten/ ende inden Meerte. Ende bloeyt inde Mey ende Junio/ende brengt daerna saet.

C Die natuer ende complexie.

Dit cruyt verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Loock sonder loock dient seer wel tot gruen sauce. Het verwermt/eñ verdeylt/ende maect subtijl die groue slijmachtighe humoren ende vochticheyt. Dit saet ghestooten ende daer af een plaester ghemaect/ ende met azijn ghetempert/ ende op de moeder gheleyt / beledt haer dat sij niet opwaerts en trect/eñ brengt de vrouwen wederomme tot haer seluen. Dit cruyt heeft bijna sulcken operatie gheliick als Kersse.

Van Netelen.

Van Netelen. Cap. XXXVII.

Den naem.

A DE Netelen heeten in Griecx Acalyphe oft Cnide/ende in Latijn Vrtica. De redene van dese namen staet beschreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Dioscorides schrijft datter twee gheslachten oft manieren van Netelen sijn. Deerste is gants row / ende is die rechte Netel diemen nv in Latijn Vrtica Romana/ ende in Duytsch Roomsche Netel noempt. Dat ander gheslachte en is niet so row/ende is wat saechter/ende datselue en heb ick noch niet ghesien. Dese twee gheslachten van Netelen sijn tam / ende sij en wassen van haer seluen niet / het en sij datse te voren gheplant oft ghesedt worden. Plinius schrijft noch van sommighe wilde gheslachten van Netelen/ende van dien sijn oock onse Heeren Netelen / die alomme hier te lande wassen / ende dier sijnder oock tweederley. Deen is seer groot/ende heet in Latijn Vrtica maior / ende in
B Duytsch groue Netelen. Dat ander is minder/ende heet in Latijn Vrtica minor/ende in Duytsch Heeren Netelen. Plinius schrijft van een onder de wilde Netelen die rieckt sterck/ dewelcke hi Herculaneam noemt/ ende die en bernt oft en steeckt niet.

Vrtica Romana. Roomsche Netelen.

Vrtica maior. Groue Netelen.

Faetsoen.

Van Netelen. Cap. XXXVII.

Vrtica minor. Heeren Netelen.

Taetsoen.

De Roomsche Netel heeft eenē ronden eñ rouwen steel/die is heel scherp. De bladerē sijn langachtich ende diep gekerft oft gekertelt/ ende crijcht witte bloemē/ende als die afvallen/so worden t ronde cnopkens oft bollekens/vā veel cleyn hole dingerkens te samen geset/daerin leyt saet/dat is Lijnsaet seer ghelijck/maer tis minder. Die wilde diemen Heeren Netel noempt/ wast hooch op/ ende heeft bladeren die sijn de Roomsche Netel niet seer onghelijc/maer sij en sijn so seer niet gekerft. Haren steel is row ende hayrachtich/ eñ daeraen wast saet met wtgespreyde purpurbruyne veepkens/ daerwt wrijft men wit saet gelijck Hirs/maer tis veel cleynder. De wortel is lanck/ ende geel van coluere/ ende vlĳddert
C hier ende daer in deerde. De groue Netelen sijn met stele/ bladeren ende wortel de Heeren Netelen gelijc/maer nochtans cleynder. Maer t saet is grooter dan die voorgenoemde/ende oock swerter/ende is ghelijck Lijnsaet.

Die plaetse haerder wassinge.

Die Roomsche Netelen en wassen niergent hier te lande van haer selues/maer men moetse planten. Die wilde Heeren Netelen vindt men ontrent de tuynen/hegghen ende mueren.

Den tijt.

Dat saet wort vergadert inden Oogst.

Die natuer ende complexie.

Die Netelen sijn van subtijl substancie/werm eñ drooghe/ nochtans en sijn sij niet ouerheet.

D

Die cracht ende werckinge.

Netelbladeren met sout ghestooten ende opgheleyt/ gheneesen tghene dat van dulle honden ghebeten is. Ende groote sweeren. Desghelijcks oock op vuyl vlceratien/ghelijck als de Cancker ende diergelijcke/ gheleyt/ so suyueren sij dieselue ende gheneesen die. In gheliicker manieren verdeylen ende verdrijuen sij alderhande gheswel/ als gheweer ontrent den ooren/ ende diergelijcke inflammatien ende bloetsweeren. Si sijn ooc goet voor de sweerende milte/alsmen een plaester daeraf maect/ ende daer op leyt. Die voorgenoemde bladeren met dat sap ghestooten/

ende

E eñ op twoorhooft gheleyt/ſtelpt dat bloet dat wten tneſe loopt. Alſment met Myrrhe ſtoot/ende tapkens daeraf maect/ eñ in der vrouwen ſchamelheyt doet/ſo brengt dat den vrouwē haer ſuyuerheyt. Maer alſmenſe verſch op de moeder leyt die onder wt wil comen/ſo doenſe die weder om achterwaerts keeren. Dat ſaet van Netelen met ſueten wijn gedroncken/trect den menſch tot luſt om bijſlapen/ende opent die moeder. Dat voorſeyde ſaet met huenick ghemengt/ ende een Electuarie daeraf ghemaect/ is goet voor de ghene die den kichhoeſt hebben/ ende dat Pleureſis/ende gheſweer inde longhen. Het doet oock wel wtlegghen/ende het purgeert de borſt. Die bladeren met moſſchelen gheſoden ende ghedroncken/ maeckt eenen ſaechten camerganck/ ende doen wel water maken. Alſmen die bladeren ſiedt/ ende dat water daeraf met een luttel Myrrhe mengt ende drinct/ſo brengt dat den vrouwen haer ſuyuerheyt. Dat ſap
F vande voorſeyde bladeren inden mont ghenomen ende ghegorgelt/ is goet voor den huych. Dit ſaet is den wilden Peterſelie/Cicuta/ende venijnige campernoelien contrarie. Dit ſaet doet oock lichtelick ſpouwen/ alſment des auonts na den eten met Meede een half drachme ſwaer inneempt. Met ſueten wijn ghedroncken/eeſt goet tot inflatie vander maghe. Netel in looghe gheleyt/ is goet tegen dat wtvallen vanden hayre/ ende verdrijft die quade ſeericheyt/ deſgelijcks oock dat ſaet. Die bladeren met berenſmout geſtooten/ſijn goet tot dat Podagra/ ende alderley pijne ende weedom der leden.

Aphace. Wilde Wicken.

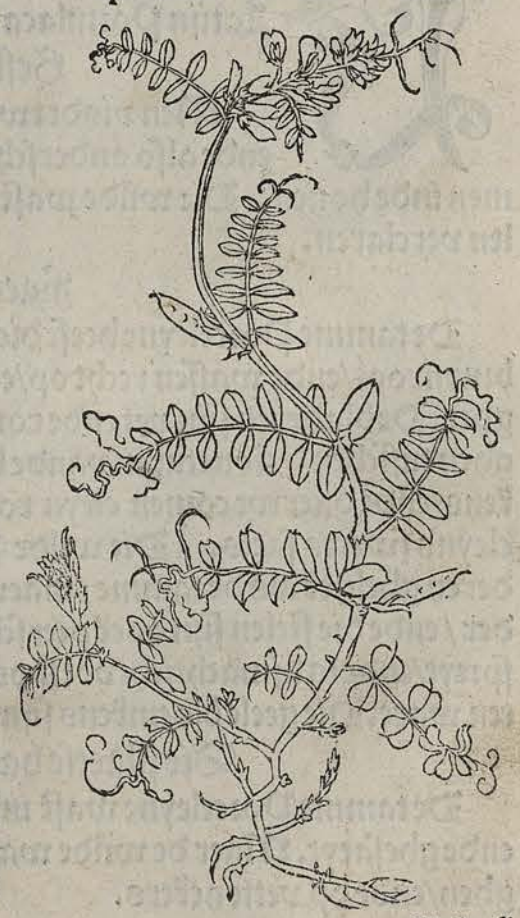

Van wilde Wicken. Cap. XXXVIII.

Den naem.

A Wilde Wicken oft Vitſen heetē in Griecx eñ Latijn Aphace. Sōmige Apotekers heetent Os mundi/eñ Vitia ſylueſtris.

Tfaetſoen.

Wilde Wicken dat is een cleyn gewas/ende is hooger dan de Linſen/ eñ heeft ter ſijden aen ſijnen ſteel teere bladerkens/wtgheſpreyt ghelijck als vlercken/ eñ met ſijn draeykens haket alleſins aen. De bloemen ſijn purpur bruyn/ eñ gelijcken wel dē bloeſel van de Erwten/maer ſi ſijn cleynder. De bloemē dat wordē hawkens/ eē luttel grooter dan aen de Linſen/eñ daerin

ſijn druy

sijn drij oft vier Wicken/die sijn swerter ende cleynder dan Linsen.

Die plaetse daert wast.

Die Wicken wassen van selfs opt veldt ende in hegbosschen.

B Den tijt.

Dit ghewas bloeyt inden Mey/eñ daerna so crijghet hawkens/daer in leyt swert saet.

Die natuer ende complexie.

Die wilde Wicken sijn redelick ende middelmatelic werm/ende drooghen seere.

Die cracht ende operatie.

Die Wicken trecken tsamen/ende daeromme alsmense droocht ende stoot ende yergens op leyt/oft datmen drinckt van den water daer sij in ghesoden sijn/so sijn sij goet teghen dat walghen/ende stoppen den loop des buycks. Drij oft vier van dese Wicken ghegeten/stillen die verbrantheyt ende dat suer opworpen vander maghe. Somma de Wicken hebben meer cracht om te stelpen dan de Linsen/maer anders hebben sij bijna eenderley cracht ende operatie.

Van Porceleyne. Cap. XXXIX.

Den naem.

A Porceleyne oft Burgel heet in Griecx Andrachne/ende in Latijn Portulaca.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Porceleyne/tam eñ wilt/ende also onderscheydse Dioscorides. De tamme plant men inde houen. Die wilde wast van haer seluen/also wij hierna sullen verclaren.

Gaetsoen.

De tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen/die sijn een luttel bruynroot/ende wassen recht op/een span hooge/ende somtijts ooc hoo
B gher. De bladeren sijn vet ende rondachtich inde lengde. Die stelen draghen tusschen de iuncturen vande bladeren/eñ int sop bleeckgeele bloemkens/ende daerwt comen cleyn ronde bedeckte schaelkens/die sijn vol cleyns swerts saets. Die wilde Porceleyne heeft vette stelen ende bladeren ghelijck als de tamme/maer sij sijn cleynder/teerder ende smaelder/ende die stelen sijn ooc peerscher. Sij leyt altijt op deerde wtghespreyt/ende is lijmachtich/vol saps/ende suerachtich/als oft sij ghesouten ware. Die geele bloemkens sijn ooc cleynder dan aen de tamme.

Die plaetse haerder wassinge.

De tamme Porceleyne wast inde houen/aldaer sij gheplant wordt ende ghesaeyt. Maer de wilde wast van sels op steenrootsen/wijnberghen/ende op vette ackers.

Den tijt.

C

Den tijt.

Porceleyne tam ende wilde beginnen te bloeyen van Junio af tot inden Herft. Die bladeren ſalmen vergaderen in Junio ende Julio / ende daerna dat ſaet.

Die natuer ende complexie.

De Porceleynen tam eñ wilde ſijn van natueren coudt inden derden graet/ ende vochtich inden tweeden. Si ſijn oock een luttel ſuer / als oft ſij gheſouten waren / ende daerom werden ſij in ouden tijden inde pekel geleyt gelijck als die Oliuen ende Capers. Die Italianen vſeren die veel heden ſdaechs int ſalaet.

Die cracht ende operatie.

Porceleyne met Gerſten mout gemengt eñ geappliceert/ verdrijft die pijn int hooft/die hitte ende rootheyt van oogen / die pijne inde mage eñ inde blaſe/ende bluſſchet dat wildt vier. Porceleyne geknowt/beneempt
D die buemicheyt vanden tanden / ende die ouergroote hitte inde mage eñ inde dermen/ende ſtopt den loop inden buyck. Si geneeſt ende heylt die gequetſte nieren ende blaſe / ende bluſt eñ beneempt den luſt om bij te ſlapen. Sulcken operatie heeft oock dat ſap / ende is ſeer goet tegen de cortſe. Het doodet oock die wormen inden buyck / ende ſtelpt dat bloetſpou-

Portulaca hortenſis.
Tamme Porceleyne.

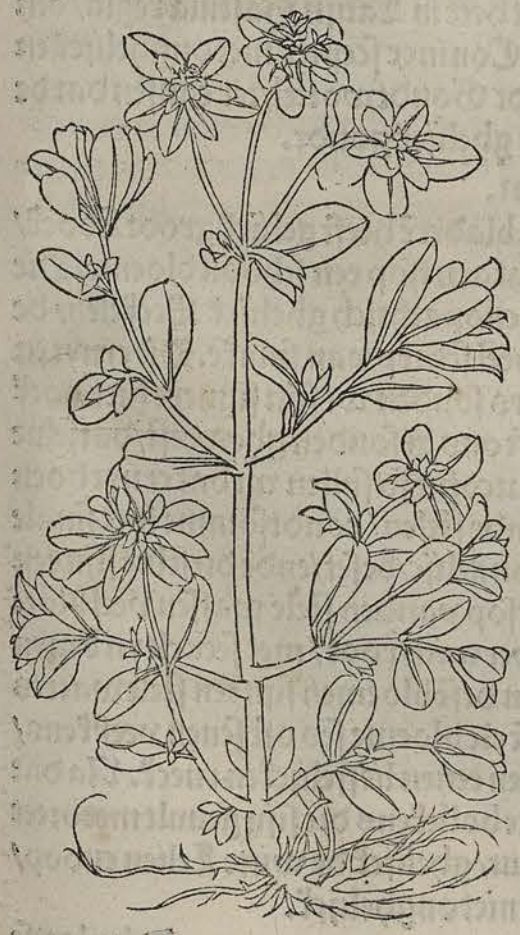

Portulaca ſylueſtris.
Wilde Porceleyne.

wen/den rooden loop/ende die rugader/Hemorrhoides geheeten/ ende alderley bloetloop. Dit ſap doet men ock inde oogeſaluen. Als yemant ſijn hooft wee doet vande ſonne / ſo ſalmen dit ſap met olie van Rooſen mengen/eñ daer op ſtrijcken / oft laten van bouen neder opt hooft druypen. In ſomma Porceleyne vercoelt alderhande hittige gebreken/eñ ghemerckt dat ſij een luttel row is/ ſo is ſij ock goet om alderhande loopen ende fluxien te ſtelpen. Als yemant van binnē inde keele gequetſt is/ſo ſal hi Porceleyne ſieden / ende van dat water gorgelen. Dit cruyt ſalmen knauwen als yemant ſijn tanden loteren eñ waggelen / want het maectſe vaſt. Het maect ock een goede ſtercke maghe / alſment met azijn ende olie bereyt/ende in ſalaet etet.

Van Aſphodelus. Cap. XL.

Den naem.

A Dit cruit daer wi in dit Capittel af handelen/heet in Griecx ende Latijn Aſphodelus/ende inde Apoteken Aſſodillus.

Geſlachte.

Dit cruyt is tweederhande/ alſoo Plinius lib. xxj. cap. xvij. claerlick beſcrijft/eñ wi dat in onſen Latijnſchen Herbario met veel woorden betuycht hebben. Deerſte dat is dmanneken/eñ mach in Duytſch Heydenſche bloeme/oft Heydenſche lelie geheeten worden. Dander is dwijfken / ende dat heet in Latijn Haſtula regia/ om deſwille dattet met ſijn bloeyſel eenen Coninck ſcepter niet onghelijck en
B is. Sommighe heetent bouen int landt Goudtwortel/ter cauſen dat de wortel van deſen cruyde gants geel is ghelijck goudt.

Tfaetſoen.

Dioſcorides ſcrijft dat dmanneken bladerē heeft gelijck groot Loock/ ende heeft eenen langen ſteel/die draecht aen tſop een ſchoon bloeme. Die wortelen ſijn lanckachtich / rondt oft cnopachtich ghelijck Eeckelen/ de Maſtbloemen niet ongelijck/ende is heel ſcherp van ſmake. Dit cruyt en is ons noch niet ter hant comen/anders ſouden wi ſijn figuere hier ock mede geſet hebben. Maer dat ſaet heeft ons geſonden gheweeſt/datſelue willen wi ſaeyen/ ende eeſt dattet voortcomt ſo ſullen wi dat cruyt doen
C contrefeyten. Dat wijfken heeft ronde ſtelen/ rondtſomme met ſmale lange bladeren/de Hondtſtribbe niet ongelijc/beſet/ende dieſelue ſijn een weynich taey/eñ niet ghehackelt. Op tſop vanden ſtele waſſen veel bloemen/die ſijn dickachtich ende vet/lijfverwich root / met ſeer cleyn bruyn tipkens beſpraeyt/ende die bladerē van deſe bloemen ſijn ten ſtelewaerts crom om gewelft. Inde midden heeft elc bloeme ſes oft ſeuen veeſkens/ eñ daeraen waſſen hoykens/ die hebben eenen lieffelijcken rueck. Na dat ſij gebloeyt hebben/ſo comē daer lange bollekens die ſijn genult met breet geel ſaet. Die wortel is geel gelijck gout/ ghelijck de witte Lelien cnoop/ met veel veeſelingen/eenen Loockbol niet onghelijck.

Die plaetſe

Van Asphodelus. Cap. XL.

Asphodelus. Affodille.

D

Die plaetse daert wast.

Dmanneken en wast niet van hem seluen in onse landen / maer men moetet inde houen planten. Dat wijfken wast oueral in hooge wouden oft bosschen / eñ somtijts oock op de beemden die op hooghe berghen ligghen / gelijck als te Tubinghen op den Osterberch / daer wasset met hoopen.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio. Dat manneken en hebbē wi noch niet gesiē.

Die natuer ende complexie.

Die wortel vā dmanneken is werm eñ drooge. Desgheliker oock dat wijfken / maer niet so seer als dmanneken.

Die cracht ende werckinge.

E Die wortel van dat manneken lost die vrijne / het brengt den vrouwē haer maētstonde. Si is goet voor weedom inde sijde / eñ voor den hoest / alsmense een drachme swaer gestooten in wijn drinct. Waert dat yemant van slangē oft nateren gebeten ware / die sal nemen de bladeren / wortel eñ bloemen / ende met wijn tempereren ende stooten / ende daerop legghen. Dese wortel is oock goet tot alderhande vuyl sweeren die voorts eñ voorts eten / ende principalick tot sweerende borsten / als sij in wijndroessem gesoden ende daerop gheleyt wort. In somma / dese wortel heeft schier eenderley operatie gelijck de Mansoren ende Slangencruyt / want sij reynicht eñ scheydt / sij is van subtijl substantie / eñ verteert / sij opent oock al wat verF stopt is / ende daerom so en isser nauwelick gheen beter medicijne tot de geelsucht dan dese wortel / in wijn gheseden ende gedroncken. Eest datmense tot asschen bernt / eñ een salue met huenick daeraf maect / eñ strijct / so wort dat wtvallende hayr wederom wassende. Dat wijfken / waeraf de wortel eñ bladeren taey eñ bitter sijn / heylt sweeren ende wonden / ruydicheyt / ende ander oude gebreken. Die wortel is oock goet met Gerste gheseden voor de ghene die wtdrooghen ende afnemen. Men machse oock met meel menghen / ende broot daeraf maken ende eten. Daeromme so pleechmen in ouden tijden / also Hesiodus ende meer ander scrijuen / dese wortel dagheliker inde spijse te besighen.

Van Melde. Cap. XLI.

Den naem.

A Melde heet in Griecx Atrapharis ende Chrysolachanon/ in Latijn Atripler/ ende dien naem blijft noch inde Apoteke. De oorsake van sulcken namen hebben wij geset in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslacht.

Melde/ als Dioscorides schrijft/ is tweederhande/ deen tam/ dander wildt/ ende die heetmen oock Ackermelde/ oft cleyn Schijtmelde.

Faetsoen.

De tamme Melde heeft van onder opwaerts eenen ronden/ ende int opperste eenen viercantigen steel/ met veel meyen ende tacken. De bladeren sijn meelachtich/ eñ principalick diewijl sij ionck sijn / eer sij op de stelen climmen/ lanck ende breet/ des Arons bladeren niet seer ongelijck. De
B bloemen sijn geel ende seer cleyn/ daerna brenghet saet / dat leyt in dunne vellekens gesloten / eñ tis breet ghelijck een cleyn bladeken. Die wortel is lanckachtich/ niet effen/ maer sij heeft veel veeselingen/ ende cleyn wortelkens aen malcanderē hangende. Ende dese tamme Melde is oock drijerley/ nochtans ist onderscheet alleen inde bladeren eñ stelen/ want de sommige hebben swertgruene bladeren eñ stelen/ die andere die oock de beste

Atriplex hortensis. Tamme Melde.

Atriplex sylvestris. Wilde Melde.

sijn/

sijn/dragen witgroene/die derde bruyntoode/ anders sijn sij malcande ren in alle dingen ghelijck. Die wilde Melde wast seer hooge op/ also dat sij vier cubitus lanck wort / ende heeft eenen gehoeckten steel ghelijck als de tamme / dien is met purpurbruyn besprengt. De bladeren sijn der tamme niet ongelijck/maer nochtans cleynder eñ meelachtiger/ die bloemen sijn geel. Dat saet is hert ende oueruloedich in een ghedrongen/ghelijc als cleyn druyfkens. De wortel is een luttel lanck eñ heeft veel veesen.

C

Die plaetse daert wast.

De tamme wast oueral inde houen. De wilde vindtmen oock inde houen ende in ander plaetsen/nochtans wast sij van haer seluen.

Den tijt.

Beyde de Melden tamme eñ wilde bloeyen den gantsen somer / maer principalick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Melde is coudt inden eersten graet/eñ vochtich inden tweeden/nochtans is de tamme couder ende vochtiger dan de wilde.

Die cracht ende operatie.

D Melde inde spijse/ghelijck ander gruen cruyt / ghenut ende gesoden/ maect weeck inden buyck. Melde row gestooten oft ghesoden/ verdrijft tgeswel vande clieren/als sij daerop geleyt wort. Tsaet met huenickwater gedroncken/verdrijft die geele. Melde is oock goet den genen die heet van natuere sijn. Die tamme is beter tot de hittige sweeren eñ apostuenien/die eerst beghinnen te wassen ende toenemen. Maer die wilde is bequamer als si nv rijp sijn/eñ wederom afnemen. Si maken oock weeck al wat hert is/row ende ghesoden daerop gheleyt.

Van Wilden veldtsoffraen.

Cap. XLII.

Den naem.

A DEse Distelen daer wij in dit Capittel af spreken / heeten in Griecx Atractylides/ende in Latijn Cnicus sylueſtris/dat is wilden Veldtsoffraen.

Geslachte.

Dese Distel/die in Latijn Cnicus sylueſtris heet/is twee derhande. Deerste en is niet seer row/maer tis mild/ende gelijct bat den wilden Soffraen die inde houen gheplant wordt. Den steel van desen cruyde is stijfende hert / daerop pleghen de vrouwen voortijts int stede van eenen spinrock te spinnen. In Duytsch mach dit wel wilden Veldtsoffraen heeten / op datter onderscheyt sij tusschen den wilden Hofsoffraen/ende dese tegenwoordige Distel. Dander is rouwer/ende heet inder Apoteken Carduus benedictus/dats Ghebenedijde Distel / om sijn heylsame cracht wille. Anders heet hi ghemeynlick Cardobenedictus.

Naetsoen.

B Wilden Veldtsoffraen is den wilden Hofsoffraen niet seer ongelijc/ nochtans heeft hi int opperste vande stelen langer bladerē. Sijnen steel is inden Herst eens deels bloot/want dan vallen die bladeren seer af/eñ daertoe row eñ stijf/nochtans dunne eñ cleyne. Op den steel wassen stekende bollekens / ende dbloeysel daeraf is bleeckgeel. De wortel is smal/ eñ en wort inder medicinen niet gebesicht. Dat saet is smal/lanckachtich cleyn ende swert. Cardobenedictus is gants row eñ hayrachtich. Sijn stelen sijn der Melckwey/oft Hasenhuys gelijck/ende cruypen lancr der eerden / om dat sij so weeck ende teer sijn. De stelen brengen ronde wolachtige bollekens/ende als die bloeyen so wordense bleeckgeel. Ende na dat bloeysel so vindtmen inde besloten bollekens lanck ende bleeckgeel C saet/in witte wolle gesloten / datselue saet is bitter / ende heeft int opperste sommige hayrkens gelijck eenen baert. Die wortel is redelijcken lanc ende teeder met veel veeselinghen.

Die plaetse haerder wassinge.

Den wilden Veldtsoffraen wast int velt/ende op de berghen. Cardo benedictus wort nv schier oueral inde houen gheplant.

Den tijt.

Den wilden Veldtsoffraen bloeyt in Augusto/eñ sijn bollekens bliuen

Cnicus syluestris.
Wilden Veldtsoffraen.

Carduus benedictus.
Cardobenedictus.

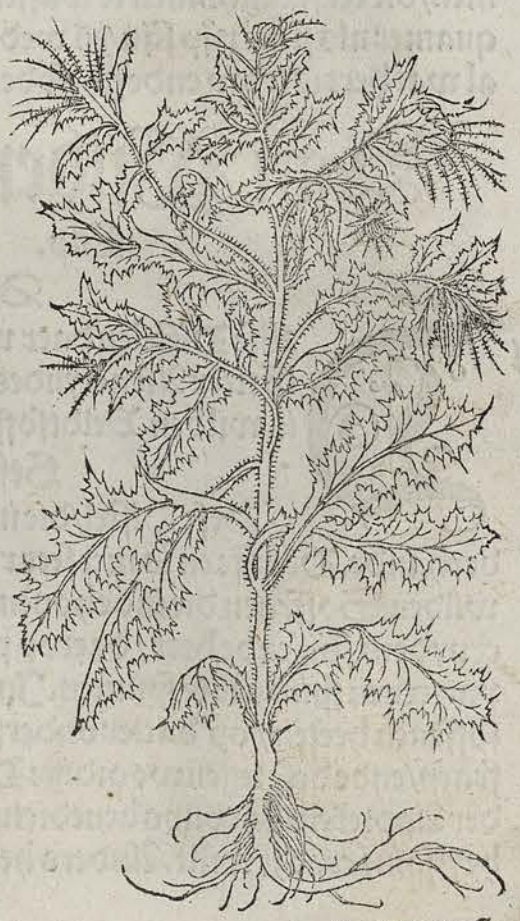

den gantsen

den gantsen winter staen. Dat saet wort eerst inden Herfst rijp. Cardobenedictus bloeyt in Junio oft Julio. Sijn saet wort oock spade rijp.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese geslachten van cruyden/na den mael si bitter schinen te sijn van smake/so sijn si werm eñ droge van natuere/ende sij verteeren.

Die cracht ende operatie.

D De bladeren van dese cruyden / eñ dat saet gestooten/eñ met Peper eñ wijn gedroncken/sijn goet voor de gene die vande Scorpioenē gesteken worden. Daer sijn oock sommige die scriuen/dat de gene die van Scorpioenen gesteken sijn/geen pijne en genoelen/so lange als sij dese cruyden in haer hant houden. Maer de wilden Veltsoffraen is sonderlinge goet tot oude vlceratien eñ fistelen/want hi geneestse. Cardobenedictus bene met allerley verstoptheyt van binnen/lost de vrijne / breeckt den steen/eñ geneest alderley gesweer/ende principalick vande longen. Ende is oock goet den genen die van veninich gedierte gebeten sijn. Dit cruyt is geprobeert tegen alderhande venijn. Daerom eest seer goet gebesiget in tijden van Pestilentien / want het preserueert den mensch van dese sieckte/ende maect gesont de gene die metter pestilentien beladen sijn. In alle de voorgenoemde gebreken machmen dat cruyt in wijn oft water sieden/na gelegenheyt vander sieckte/ oft men mach dat poeder van desen cruyde innemen. Cardobenedictus dient oock seer wel tot veruuylde vlceratien / eñ sonderlinge tot den cancker inde borstē / alsmē dat poeder daerin stroyt. Waerwt wel te merckē is dat dese twee Distelen eē geslecht vā cruyde is.

Van Angelica. Cap. XLIII.

Den naem.

A Dit duechdelick cruyt/ dwelck in Duytsch Angelica heet/ oft Heylich geests wortel/oft Borstwortel/en weten wi met sijnen rechten Latijnschen oft Griecschen naem / eest anders in ouden tijden bekent gheweest/niet te noemen. Daerom en heuet noch bij de Latijnsche geenen anderen naem gheuonden/dan dat sijt Angelica heeten. Ende daer bij laten wij dat te deser tijt rusten ende blijuen.

Geslachte.

Angelica is tweederhande. Deen is tam/waeraf de wortel eenen goeden ende edelen rueck heeft. Dander wildt/wiens wortel niet so lieflick/ maer sterck van rueck is. Anders en sijnse malcanderē niet seer ongelijc.

Faetsoen.

De tamme Angelica heeft eenen steel die is twee cubitus hooge/dick eñ cnoopachtich gelijck een sterck riet/binnen hol. De bladeren sijn gheclouen/ende ringsomme ghekertelt / gheljck de opperste bladeren aen den Valschen oft Duytschen Berenclaw / maer dese sijn teerder. Aen den steel wassen dunne vlimmen als opgheblasen holle sackens / wt den sel-

Buen cruypen schoon croonen/niet anders dan aende Venckel/eñ die dragen witte bloemkens met purpurbruyn ghemengt/daerwt compt breet saet/van rueck eñ smake der wortel gelijck. Dese wortel is dick eñ lanck/met veel clauwieren ende veeselingen ter sijden/ende sij is buyten swert/ende binnen wit. Die wilde is der tamme wat gelijck/maer de bladeren sijn gants ende niet geclouen/ende wat langer. De bloemen sijn wat witter/ende dat saet oock wat breeder. Die wortel is veel slapper van rueck ende smaeck.

Die plaetse haerder wassinge.

Die tamme Angelica plandtmen inde houen/nochtans wast sij oock op sommich geberchte van haer seluen gelijck die wilde/dewelcke geuonden wordt in doncker plaetsen daer veel lomber is/somtijts oock aende watercant/ende in sommige bosschen.

Den tijt.

Beyde Angelica bloeyen in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese gheslachten sijn werm ende drooghe inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

Angelica opent/maect subtijl ende verteert. De wortel is wtnemende

Angelica hortensis. Tam Angelick. Angelica sylvestris. Wilde Angelick.

goet

goet tot alderley venijn/ende principalick tegen vergiftheyt vande Pestilentieuse locht. Want al eest datmense maer inden mont en houdt/so bewaert ende preserueert sij den mensch voor de Peste. Dese wortel gepulueriseert ende een drachme swaer inghenomen/des winters in wijn/ende des somers in Rooswater/ende daerop gheleghen ende wel gedect/maect sweeten/ende verlost den mensch vande voorseyde sieckte. Als yemant des morgens vroech nuchteren van dese wortel inneempt/so is hij dien dach beurijt vander pestilentien/want sij drijft dat venijn wt door
D den sweet ende vrijne. Sij scheydet oock die taeye vochticheyt ende fluymen die op de borst leyt/ende is oock goet voor den hoest die van coude compt. Ende men mach die wortel tot dat voorghenoemde ghebreck in wijn oft water sieden/na ghelegentheyt vander sieckte/ende als dan den dranck besigen/oft men mach dat poeder daeraf innemen. Dat cruyt in wijn oft water ghesoden/heylt die wonden ende quetsuren van binnen. Het scheydet oock dat ghestolt bloet. Het versterckt die maghe ende dat herte. Het verdrijft dat ouergeuen ende walginge van eten/ende brengt wederom goeden appetijt. Waert dat yemandt van eenen verwoeden hont/oft slange gebeten ware/die sal de bladeren van desen cruyde met Ruyte ende met huenick stooten/ende inde wonden doen/oft daerop leggen/eñ daerna salment in wijn sieden ende daeraf te drincken geuen. Dit cruyt inden mont gehouden/bluft te ouergrooten lust tot bijslapen. Dit cruyt is goet tegen alderhande toouerie/alst een mensch bi hem draecht.

Van Ratten. Cap. XLIIII.

Den naem.

A Die Ratten diemen oock peersche Corenbloemen/oft coren Genoffelen heet/worden in Griecx Aera ende in Latijn Lolium geheeten. Sommige heetent oock Pseudomelanthiū/eñ niet sonder sake/want het en is dat recht eñ warachtich Melanthium oft Nigella niet/gelijck als sommige ongeleerde Apotekers meynen/ende wi sulcx in sijn plaetse verclaren sullen.

Raetsoen.

De bladeren van Lolium sijn lanckachtich/smal eñ scerp/ghelijck als Loock/maer sij sijn corter/vet/ende harich/asschenverwich gruen van coluere/met een schoon donckerroode bloeme/ende dat wort een lanck/
B ghehoeckt/row/hayrachtich cnopken/ende daerin leyt swert saet. Dese cnoppe crijcht te voren eer de bloeme wtcomt/vier oft vijf gruen spitsen/ghelijck sulcx de figuere claerlick wtwijst.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet alleen in Terwe ende Gerste/maer oock in alle ander coren/daert groote schade in doet.

Den tijt.

Den tijt.

Het bloeyt gemeynlick in Junio/eñ brengt daerna sijn saet voort.

Die natuer ende complexie.

Het is werm int begin vanden derden graet/ende drooge int eynde vanden tweeden.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gemalen/ gheneest alderley cuydicheyt/rappicheyt/scorftheyt eñ quade veruuylde sweeren/ alst met solfer/wijn/ende azijn daerop gestreken wort. Dat meel van desen cruyde met duyuenmes ende Lijnsaet in wijn gheseoden/verdrijft die sweerende clieren / eñ maect datse vergaen / alsment daerop leyt. Met huenickwater gheseoden/ist wtnemende goet tot Tsciatica / oft weedom inde huepe / alsment daerop leyt. Met huenick ende azijn ghemengt/ versaechtet alderhande pine / ende is sonderlinghe goet tot dat Podagra/alsment daerop leyt. Datselue meel trect oock wt die splinters ende spaenkens van die beenen die gebroken sijn. Het suyuert eñ heylt alderhande oude vlceratien. Met Radijs/sout/eñ azijn/geneset quade seericheyt/alsment daerop strijct. Met gansen smout gemengt ende opt voorhooft gestreken/oft daerop geleyt/benemet die pijn int hooft. Dit cruyt is wonderlijcken goet om dbloet te stelpen/ende gheneest oock wonden/quetsuren ende fistelen / daerom behoorent die Chirurgijns in grooter eeren te houden.

Lolium. Ratten.

Van Swaluwortel. Cap. XLV.

Den Naem.

A Swaluwortel wort dit cruyt geheeten/daeromme dat sijn scherpe hawkens als sij haer ontluycken met witte wolle oft hayr/den vliegenden swaluwen niet ongelijck en sijn. In Griecx ende Latijn heet sij Asclepias/eñ vanden sommigen Hirundinaria. Die Apotekers heeten dit cruyt Vincetoxicum. Die oorsaken van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden verclaert.

Kaetsoen.

Swaluwortel heeft eenen langhen/effenen/ronden/eñ dunnen steel/met veel tacken. De bladeren sijn lanck/den Veel niet seer ongelijc/eñ sijn doncker-

Asclepias. Swaluwortel.

B donckergruen. De bloëkens sijn bleeck wit/sterc van ruecke/ dat worden lange scherpe hawkens/ van binnen gheuult met pluymachtich / oft harich / rootachtich breet saet/ eñ als haer dieselue hawkens ontluycken / so sijn sij een swaluwe niet ongelijck. Die wortel is vol veselen al door malcanderen geulochten met veel cleyn ronde wortelen / schier ghelijck de heylich Kerstwortel/ende is sterck van ruecke.

Die plaetse daert wast.

Swaluwortel wast op rouwe/ hooghe sandtachtighe berghen ende bosschen schier oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio / eñ sijn bloeysel duert tot in Augusto / ende brengt nochtãs in middelen tijde langhe hawkens/als bouen verclaert is.

Die natuer ende complexie.

Swaluwortel is werm eñ drooge/ende subtijl van substancie / dwelc goet te mercken is aen den smaeck vander wortel/die bitter is.

Die cracht ende operatie.

C Swaluwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / verdrijft dat crimsel inden buyck / ende is oock goet voor de ghene die van eenich venijnich ghedierte ghebeten sijn. De bladeren ghestooten/sijn seer goet tot alderhande quaet gheswel/ ende sweeringen van borsten ende der moeder/alsment daer op leyt. Die wortel is seer goet voor de vrouwen die haer maentstonde niet en hebben/want sij helpt daer seer toe. Si is ooc goet voor de ghene die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/ van binnen ende van buyten ghepseert. Een half pont van deser wortel ouernacht in eenen pot witten wijns te weyck ghesedt / ende daerna opt derdendeel ingheseden / ende alle morghen nuchteren int bedde eenen wermen dronck daer af inghenomen/ende daer op gesweet/becompt den genen die dwater laden wonderlijcken wel. De bloemen ende bladeren gedroocht ende ghepulueriseert/ ende in oude wonden ende vlceratien ghestroyt/heylt deselue.

Van Muysen

Van Muysen met steerten.

Cap. XLVI.

Den naem.

A Muysen met steerten / oft Zeeusche Castanien / heeten oock Eerdvÿghen ende Eerdamandelen / daerom dat aende wortel swerte langachtige vruchten hanghen / die sÿn de Haesnoten / oft rÿpe vÿgen / oft den Amandelen gelÿck.

Faetsoen.

Muysen met steerten hebben twee / drÿ oft vier tackens oft steelkens / bÿ tÿden oock meer / ende die sÿn seer cleyn ende teeder / ter eerden waerts rootachtich / ende en wassen niet hooge op / maer metdien dat sÿ ooc draeykens hebben / daer sÿ mede aenhanghen / so helpen die daertoe dat sÿ opwaerts om hooge cruypen. Die bladerē sÿn van faetsoen den Wÿnruyt bladeren gelÿck / maer sÿ sÿn langher

Apios. Muysen met steerten.

B ende gants gruen. Die bloemen hebben de coluer van Roosen / ende eenen lieffelÿcken rueck / ende sÿn van faetsoene den Wicken oft Erue bloemen niet ongelÿc. Na de bloemen wassen de hawkens / daerin is cleyn sadeken. De wortel is lanck ende dunne / ende daeraen wassen cleyn raepkens / oft nootkens / die sÿn gelÿck cleyn peren / ende sÿn swert oft eerdachtich van coluere / ende binnen wit / suet van smake / schier gelÿck de Castanien.

Die plaetse daert wast.

Muysen met steerten wassen int coren / eñ sonderlinge inde Weyte / Ger-

C ste ende Spelte velden / ende als die verckenē daerin comen / eñ dese vruchten soecken / so doorwroeten sÿ deerde seer / want tis haer een medecÿne.

Den tijt.

Sÿ bloeyen in Junio / ende dan behoortmen die liefflÿcke welriecken de bloemkens te soecken.

Die natuer ende complexie.

Die Muysen met steerten sÿn redelÿcken werm ende drooge / dwelck lichtelick wt haren sueten smaeck te mercken is.

Die cracht ende operatie.

D Dat opperste vander wortel inghenomen / lost die galle ende coude slÿmighe

slijmighe vochticheyt ende fluymen door dat spouwen/ende donderste/ door den camerganck. Maer als sij geheel inghenomen wort/ so lost sij onder ende bouen. Dat sap van dese wortel ontrent een derdendeel van een drachma ingenomen ende gedroncken/ purgeert onder ende bouen. Dat sap salmen aldus vergaderen/ die nootkens oft wortelkens salmen stooten ende in een becken vol waters leggen ende wel doorrueren/ ende dat sap dat op dwater swemt met een veder versamen/ende latent drooghe werden ende vseren. Men mach dat voorseyde sap den watersuchtighen ock ingheuen. Bi experientie machmen mercken dat dese Zeeusche Castanien doen spouwen ende ouergheuen.

Van Sterrecruyt. Cap. XLVII.

Den naem.

A Sterrecruyt wort in Griecx eñ Latijn Aster Atticus/ Bubonium ende Inguinalis genoempt. Die redene van sulcke namē staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer daerom wordet Sterrecruyt geheeten/ om dat de bladeren vanden cruyde ende principalic aen de bloemen een sterre gants ghelijck sijn.

Aster Atticus. Sterrecruyt.

Faetsoen.

Sterrecruyt heeft eenen houtachtighen steel/die is met langachtighen/dicken eñ hayrachtigen bladeren becleet. Op tsop vanden stelen wassen schoon purpurgeele bloemen/want den appel is binnen geel/ eñ rondtsomme geciert met purpurbruyne bladerkens die eender sterre gelijck sijn/ ende die worden ten lesten grijs hayr/ eñ vliegen wech. De wortel heeft veel veselen.

B Die plaetse daert wast.

Het wast aen hooghe dijcken/ huevelen ende berghen/ somtijts ock inde bosschen.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto/ eñ die bloemen dueren tot in September.

Die natuer ende complexie.

Sterrecruyt vercoelt gelijck als de Roosen/maer niet so seer/ ende het verteert ock eñ droocht/gheljck dat claerlick te mercken is aen sijnen smaeck/want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Sterrecruyt becompt een heete mage seer wel / alsment daerop leyt. Als yemant clapoozen oft swerende clieren in sijn gemechte heeft/ die sal dit cruyt al gruen stootē eñ daerop leggen/so vergaet dat geswel. Het is oock goet tot ouergroote hitte ende roodicheyt der ooghen. Als yemanden sijnen achterderm wtgaet/so salmen dit cruyt daerop legghen/ende het sal gheneſen. Men seyt dat dit cruyt de pijne int ghemechte doet vergaen/al eest dattet daer maer op ghebonden en wort.

Van Gras. Cap. XLVIII.

Den naem.

A Gras heet in Griecx Agrostis/in Latijn Gramen.

Geslacht.

Daer is menigherley geslacht eñ manieren van Gras/ waeraf dit oock een is/dwelck wij hierna willen verclarē.

Gramen. Gras.

Faetsoen.

Dat Gras cruypt met sijn stelen oft tacrkens op der eerden/ende diesel ue stelen hebbē veel ledekens oft cnoopen/ende daerwt comen suete ende geknoddelde wortelen. Die bladerē sijn spitsich/hert/ende een luttel breet / ghelijck de bladeren van cleyn Riet. Also scrijft Dioscorides van dat Gras. Maer wt dese woorden is lichtelijck te mercken/dat dit cruyt/waeraf hier die figuere ende contrafeytinge staet/ oock een geslecht van Gers is / want het heeft ronde stelen eñ tacrkens met sijn cnoopkens / die ghelijck ledekens van malcanderen staen / ende cruypen lancr der eer den. Die cleyn wortelkens sijn dunne ende suet. De bladeren staen op beyde sijden van de ledekens altijts paer en paer teghen een/ ende sij sijn scherp/ hert ende breetachtich. Sijn bloemen sijn wit / ghelijck als dat Gras dat op den berch Parnaso wast/gelijck een sterre/ ende sijn rondtsomme met vijf bladeren verciert/ende hebben inde midden van dien een kerfken. Als die afvallen/so wast daerna een ront knopken / dat is een vlasbolleken niet onghelijck/ ende is vol cleyns saets.

B

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Dat Gras daer wij hier af spreken/wast geerne in plaetsen daer veel lomber is/ende aen heggen en haghen.

Den tijt.

Int leste vanden April/so brenget schoon witte bloemen.

Die natuer ende complexie.

C Die wortel van dit Gras is redelick coudt ende drooghe. Maer dat cruyt is cout inden eersten graet / ende in droochte ende vochticheyt heel middelmatich. Dat saet is wat swack ende onsterck/maer het droocht.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ende cruyt van Gras groen gestooten / heylt de wonden alsment daerop leyt. De wortel in wijn gheseoden ende ghedroncken / is goet tegen de pijn inden buyck/ende lost die vrijne / ende breect den steen. Dat saet iaecht oock den steen af / ende droocht den loop des buycx. Het is oock goet tottet bijten van venimich ghedierte.

Van Aloe. Cap. XLIX.

Den naem.

A Aloe heeft sijnen Duytschen naem na dat Griecx eñ Latijn/ want in beyden spraken heetet Aloe.

Faetsoen.

Aloe heeft een blat schier gelijc Squillen oft Zee ayeuyn dick ende vet/een luttel breet/ront ende omgewelft. De bladeren hebben op beyde sijden stekende scerpe punctkens / die sijn cort/ende staen wijt van malcander. Den steel is ghelijck de Goudwortel manneken oft Asphodelus/desghelijcx oock dat saet. Maer de bloeme is wit. Dat gantse cruyt riect sterck/ende is bitter van smake. Het en heeft maer een enckel wortel/die is ghelijck eenen staeck die in deerde steect.

B Die plaetse daert wast.

Aloe wast met groote menichte in India. Men vindets oock in Arabia ende Asia/ende wort nv oock te sommighe plaetsen in Duytschlandt inde houen geplant. Maer na dat ick vernomen hebbe/so en ist noch nergens tot perfectie ghecomen/ende en heeft oock noyt bloemen gebracht.

Den tijt.

Ghemerckt dat wij/als voorseyt is/de bloemen noyt ghesien en hebben/so en connen wij oock niemanden recht bescheedt gheuen wanneer dattet bloeyt.

C Die natuer ende werckinghe.

Dat tsamengheronnen oft gestolt sap van Aloe is tweederley. Deerste is seer sandachtich ende dalder onreynste. Dander is sonder sandt/ glijsterende/een luttel root als goudt / ende laet hem oock gheerne in stu-

Aloë. Aloe.

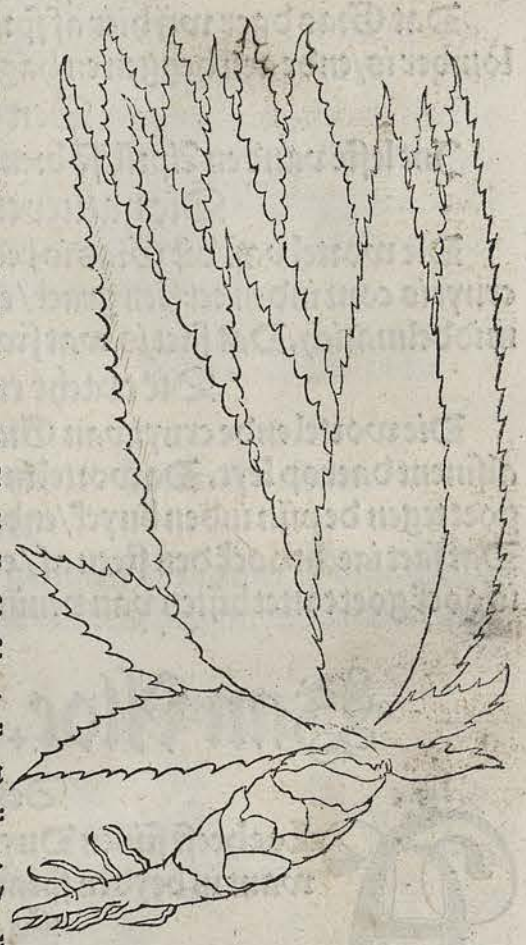

cken wrijuen/ende is te ſamen gheron
nen ghelijck als een leuer/ ende ſeer bit
ter. Dit is dbeſte / ende treckt tſamen/
maect ſlapende/het droocht/eñ maect
camerganck / ende purgeert de mage.
Twee drachma ſwaer met water ghe
droncken / ſtopt dat bloetſpouwen.
Maer een drachma ſwaer inghenо=
men/geneeſt vãder geel. Met huenick
ingenomen / brengt den camerganck.
Drij drachma ſwaer ingenomen pur
geert volcomelick. Als Aloe onder an
der purgerende medicijnen ghemengt
wort/ ſo maket dat ſij der magen min
der letten/want het is der magen ſon=
derlinghe goet ende aengenaem. Aloe
ghedroocht ende in die wonden ende
vlceratien gheſtroyt / heylet dieſelue.
Maer ſonderlinghe eeſt goet tot qua=
de manlickheyt / ende tot dat capken
D vander manlijcker roede als dat ghe=
quetſt/gebroken/oft eenich letſel heeft.
Als dat fondement opgheclouen is /
ende dit met ſueten wijn gemengt/ en=
de daerop gheleyt wordt / ſo gheneſet. Deſghelijckr wanneer die ruga=
der te ſeer loopt/ſo ſtoppet deſelue/ alſt daerop gheleyt wordt. Het heylt
oock den worm aende vingheren oft nijnnaghelen. Met huenick mengt
ment/ende men leytet op blaw gheſlaghen oft gheſtooten plaetſen / ende
verteert dat gheronnen bloet dat daer onder leyt. Als de ſchel vande oo=
ghen een luttel row ende ſchorft wordt / ſo strijckt men dit daerop / ende
het verſaecht die pijne / ende gheneeſt oock dat incken in de hoecken van
de ooghen. Het verſaecht oock die pijne int hooft alſment mengt met olie
van Rooſen ende azijn / ende dat voorhooft ende ſlaep vanden hoof de
daer mede beſtrijckt. Met wijn ghemengt / ende aen gheſtreken/ maeckt
dat dat hayr niet wt en valt. Aloe is goet tot gheſwollen barbelen/tant=
vleeſch / ende alle ſweeringhen binnens monts / alſment met wijn ende
huenick mengt/ ende inden mondt houdet. Tis oock een goede medicine
tot allerley ghebreck inde ooghen / ende ſonderlinghe tot roode ooghen.

Aloe is oock ſeer goet tot alderhande ſchorfte kinnen. Met
huenick ghemengt/ſo ſtelpet dat bloet dat wt de
wonden ende elders wt loopt.

Van Peertſclau=

Van Peertsclauwe. Cap. L.

Den naem.

A PEertsclauwe oft Hoefbladeren wort dit cruyt daerom genoemt/om dat de bladeren/die dun sijn/met haer stremen/hoecken/oft canten/eñ aderkens een peertsclaw gelijck sijn. Sommighe heetent Brantlattouwe/daerom dattet goet is voor brant ende verbrantheyt. In Griecx heetet Bechion/ende in Latijn Tussilago. De oorsaken ende redenē van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tfaetsoen.

Tussilago. Peertsclauwe.

Peertsclaw heeft bladeren die sijn den Veel ghelijck/maer dese sijn meerder/eñ daer comender ses oft seuē van een wortel/eñ onder ter eerden waert sijn sij witachtich oft aschverwich/eñ op dander sijde groen/eñ hebben ooc veel hoecken eñ aderkens. De steel is wit eñ harich/een span lanck/eñ dien
B draecht schoon geele geuulde bloemē/ende dien steel verlieret haest. De bloemen vergaen oock lichtelic/want dat worden graw wolachtige bollekens/die vligen wech. De wortel is wit ende lanck.

Die plaetse daert wast.

Peertsclauwe wast geerne bi dwater/eñ op vette onghebouwde plaetsen/ende op vochte ackers ende velden.

Den tijt.

Int beginsel vandē Meerte/April/eñ Mey so brengt de Peertsclaw sijn wolachtige stelen/eñ daerop geel bloemen sonder eenich bladeren. Daerbi comet dat luttel menschen dese bloemen kennen/want als die bladeren voortcomen/wt dewelcke dit cruyt licht om kennen is/so sijn de stelen eñ de bloemen alreede vergaen/eñ de
C bladeren/stelen/eñ bloemen en worden nimmer bi malcanderen geuonden. Daerom hebbender oock veel geweest die gemeynt hebben/dat dit cruyt noch steel noch bloemen en heeft. Dwelck nochtans valsch eñ gelogen is/want si worden beyde geuonden inden Meerte/April eñ Mey/alsonv verclaert is. Eñ wie sulcx niet ghelooven en wil/die graue de bloemen wt met der wortel/ende sette die ergens in/so sal hi die bladeren met der tijt sien wtcruypen/so en can hi niet geloochenen het en sijn bladeren van Peertsclauwe. Ende dieselue dueren naemaels den gantsen somer.

Die natuer ende complexie

De bladeren van Peertsclauwe vercoelen ende droogen dewijle dat sij noch gruen sijn. Maer wanneer si dorre werdē/so worden sij scherp/ ende ouermids dien van natueren werm.

Die cracht ende operatie.

D Die bladeren als sij groen gestooten eñ gevseert worden/ so lesschen si allerley hitte/eñ genesen dat wildt vier. Maer als sij gedort worden/eñ op gloeyende colen gheleyt worden/ende den roock daeraf door eenen trester inden mont ontfangen wort/ so genesen sij den droogen hoest/eñ dat kichen oft dempicheyt op de borst. Si breken oock de apostuenien op de borst. Diergelijcke cracht heeft oock die wortel/als si ontsteken wort/ ende den roock die daeraf opwaerts slaet/inden hals ontfangen wort. Het is oock te mercken/dat de groene bladerē van Peertsclauwe een sonderlinge medicine sijn tot brant die van vier compt/als sij daerop geleyt worden/ende onderwijlen op een niew verversicht worden.

Van Bornagie. Cap. LI.

Borrago. Bornagie.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi in duytsch Bornagie oft Bernagie noemen/is recht tgene datmen in Griecx Buglossum eñ inde Apoteke Borrago heetet/gheliick wi dat met veel woorden in onse Paradoxis geprobeert hebben/ende niet van noode en is hier sulcx te verhalen.

Faetsoen.

Bornagie heeft eenē rouwen vetten steel/sijn bladeren sijn ooc row/steken de/breet/gefroncelt/ende swert gelijck Wolcruyt/eñ buygen haer ter eerden/ van faetsoene eender coetonge niet ongelijc. Den steel deylt hem int opperste in veel tacxkens/die draghen lieflijcke bloemē gelijck een sterre/gants hemelblaw van coluere/sommige oock snee wit. Als die afvallen/soo wassender swerte corenkens na/somtijts twee/ drij oft vier neffen een/in huysken die sijn bouen open.

Die plaetse daert wast.

B Bornagie wast in effen ende sandtachtighe plaetsen/maer nv vindt

ment

ment oueral inde houen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende duert den gantsen somer.

Die natuer ende complexie.

Bornagie is werm ende vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die bloemkens vãder Bornagie in wijn geleyt eñ daeraf gedroncken/ maken den mensch vrolick eñ blijde/eñ verdriuen droefheyt/melancolye eñ alderhande swaermoedicheyt. Als si met huenickwater gesoden worden/so sijnse seer goet eñ bequaem den genen die row sijn binnẽ der kelen/ eñ daer door hoesten. Den stock vande Bornagie die drij stelen oft tacxkens draecht/seyt men dat goet is tot de derde cortse/tertiana genaẽt/als hi met wortel eñ saet in wijn gesoden eñ gedrõcken wort. Ende als den stock vier tacxkens heeft/ so soude hij nut sijn tot de vierdaechsche cortse/ quartana genaemt/als hij in dier manieren/als voorseyt is/ bereyt ende gesseert wort. Men mach oock dat suycker vande bloẽkens tot de voorseyde cortsen besigen. Dat cruyt van Bornagie tot asschen gebrant/ende met huenickwater gemengt/dat geeft een heylsam mondtwater oft gorgelwater tot alderhande sweeringhen ende quetsuren binnen den hals/ tonge/ende tandtvleesch/alsment doorgaens daermede wasschet. Bornagie lost oock die vrine/ende verslaet den dorst. Dat cruyt ghesoden eñ geten/is goet tot de gebreken der leuer.

Buphthalmum. Coedille.

Van Coedille.

Cap. LII.

Den naem.

A Coedille heet dit cruyt/ daerom dat sijn bladeren der Dylle niet ongelijc sijn/ men heetet ooc Coeooghe oft Rundsooge/om dat de bloemen de coeoogen gelijck sijn. Ende ouermids dien heetet ooc in Griecx ende Latijn Buphthalmum. Anders heetet oock Cotula non fetida.

Faetsoen.

Coedille heeft eenẽ steel die is teer/de bladerẽ sijn de Vẽckel gelijc/ eñ de bloemen sijn de Chamille heel gelijc/ maer nochtans grooter/gelijc wi dat in onsen latijnschẽ Herbario verclaert hebben. Die wortel is dick ende lanck met veel wortelen ende veeselen ter sijden.

Die plaetse daert wast.

B Coeooge en wast niet oueral. Maer waert gheuonden wordt/daer wasset opt velt/ende na bÿ de steden.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio ende Augusto/ende duert tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

De bloemen van Coeooge sÿn wat scherper op de tonge dan de Chamille/ende ouermids dien ooc heeter.

Die cracht ende werckinge.

C De bloemen van desen cruyde ghestooten ende met ghesmolten was gemengt/doen alderhande herte inflatien ende sweeringen die van coude vochticheyt comen vergaen ende verdwÿnen. Men seyt ooc als yemant wt dat badt compt/ ende van dese bloemen/te voren in wÿn gesoden sÿnde/seker daghen lanck daeraf drinct/ datse de geele verdriuen/eñ wederomme een schoon verwe ende coluer maken.

Van Madelieuen. Cap. LIII.

Den naem.

A Die cruyden die wi Madelieuen heetẽ/ worden van Plinio ende in Latÿn Bellius oft Bellis genaemt.

Geslacht.

Bellis minor hortensis.
Dobbel Madelieuen.

Madelieuen sÿn twee derley/groot ende cleyn. Dat cleyn is ooc tweederhande/deen tam/dander wilt. Dat tam is menigerhande/wãt sommige van dien sÿn dubbel/eñ dander enckel/ sommige wit ende dander gants bloetroot. Wederom sÿnder sommige root eñ wit ghespickelt. Eñ dese heeten in latÿn Bellis minor hortensis. Dat wildt heetmen sonderlinge Madelieuen/ende in Latÿn Bellis minor sylueſtris / eñ sommige heetent Primula ueris eñ Consolida minor. Dat groote heeft sÿnen rechten naem Ganßbloeme / ende in Latÿn Bellis maior. Saetsoen.

Die cleyn Madeliefkens als si eerst wtcruypen / soo spreyden sÿ haer op der eerden wt ghelÿck een schoon sterre. Die bladeren sÿn saecht eñ weeck/ ront eñ lanckachtich/den Nagelcruyde niet ongelÿck/ maer si sÿn een luttel

ghekertelt

Van Madelieuen. Cap. LIII.

Bellis minor sylueſtris.
Enckel Madelieuen.

Bellis maior.
Ganßbloem.

gekertelt eñ niet ſo hayrachtich. Het brengt eerſt groen cnopkens ghelijck vlaßbollekens/ die clim̃e op dunne ronde ſteelkens opwaerts een ſpan hooge oft minder/eñ als ſij haer opluycken/ſo worden bloemen/die ſijn wit oft root/oft met beyde die colueren geſpickelt/ als voorſeyt is / eñ die bladerkens die rondtom den appel vander bloemen ſtaen/dier iſſer ghemeynlick drij oft vijfen vijſtich. Die wortel is vol veeſelen ende witachB tich. De Ganſenbloeme waſt anderhalven cubitus hooghe/ende heeft eenen teederen ſteel. Die bladeren ſijn den cleynen Madelief bladerē niet ongelijck/maer ſij ſijn dieper gekerft. De bloeme is de Madelief oft Chamille bloemen ghelijck/maer ſij is veel grooter. Den appel vander bloemen is geel/maer dwielken is wit. De wortel is oock veeſelachtich/ ende wat ſwerter dan de cleyn Madeliefkens.

Die plaetſe haerder waſſinge.

Die tamme Madeliefkens plantmen nv ſchier in allen houe. Die wilde waſſen oueral op de heyde/ende bij dwater. De Ganſenbloeme vindt men met groote menichte inde beemden.

C

Den tijt.

De tamme Madeliefkens vindt men ſchier allet iaer door inde houen. Maer de wilde vindt men int veldt/meeſt inde Lenten. De Ganſen bloem bloeyt inden Mey ſchier in alle beemden.

Die natuer

Die natuer ende complexie.

De Madelieuen sijn sonder twijfel drooch van natuere/ende dat can men daerwt mercken / want men besiget om de wonden ende quetsuren te heylen/ende also Plinius scrijft / doen sij de swerende clieren onder de kinne vergaen ende verdwijnen. Daerom so dolen die seer die segghen dat dese cruyden van natuere vocht sijn. Ende mids dien dat dat wilde een luttel suer is/so houden wijt daer vore dattet ooc vercoelt/maer niet seere. Maer alle dandere sijn werm van natuere/ende dat redelick/ ende sij scheyden ende deylen.

Die cracht ende operatie.

D Dat cleyn Madeliefken is een recht wonden cruyt / want het geneest ende heylt allerley bladerkens / ende dat beckenneel oft herssenpanne als die ghebroken is. Dat sap is goet ghedroncken van de ghene die gequetst oft gewont sijn. De bladeren groen ghestooten/heylen de hittighe wonden/alsmense daerop leyt. De Ganssebloem is wtnemende goet tot lamme leden/ende doet oock die clieren onder de kinne vergaen/ ende is goet tot dat Podagra/ende Sciatica oft weedom inde huepe/want sij doet allerley groue humoren ende vochticheyt verdwijnen ende vergaen.

Van Sauelboom. Cap. LIIII.

Den naem.

Sabina. Sauelboom.

A Sauelboō heet in Griecx Brathys/ in latijn Sabina oft Sauina/ eñ also heetet noch inde Apoteke.

Geslachte.

Seuenboom is tweederhande/ also dat Dioscorides verclaert. Den eenen heeft bladeren gelijck den Cypres/ eñ wast gemeynlick hier te lande. Den anderē is wat vremder/hebbende bladeren ghelijck den Tamarisboom/ eñ dien en hebben wi noch niet ghesien.

Faetsoen.

Den Sauelboom vanden eersten geslachte/ die hier gheconterfeyt staet/ brenget bladeren ghelijck de Cypres/
B maer hi heeft meer doornen/ ende riect sterc/eñ is scerp eñ hittich. Hi en is ooc niet hooge/mer hij breyt hem wijt wt/ also datmen daeronder wel sitten can gelijck onder een hutte oft een gewelf.

Hij is

Hi is altijt gruen/ende bouen breet gheluck den Geneuer.

Die plaetse daert wast.

Sauelboom wast schier in alle houen.

Den tijt.

Sauelboom mach tot aller tijt vergadert worden/ nochtans is dbeste dat hi versaemt worde inden Herst/ als hi saet heeft.

Die natuer ende complexie.

Sauelboom is werm ende drooghe inden derden graet/ende subtijl van substancie.

Die cracht ende operatie.

C Sauelboom bladeren sijn goet om den roock van onder te ontfangen/ want sij brengen den vrouwen haer maentstonde. Si genesen ooc die sweeringen die voorts eñ voorts eten. Met huenic getempert sijnde/ so suyueren sij al wat swert eñ onreyn is. Met wijn gedroncken/ lossen sij dat bloet met de vrijne/ende de doode vrucht wt moeder lichaem. De voorgenoemde bladeren gebruyct men ooc tot saluen die verwermen. Sõmige besigense ooc voor caneel/ als sij in tweenoudich gewichte genomen worden. Men mach van dese bladeren eenen goeden roock maken/ eñ int stede van wieroock vseren. Met den roock van dese bladeren ghenesen die hinnen die de sprow oft pippis hebben. Met wijn ende huenick ghedroncken/ so ghenesen sij de geelsucht.

Van Braembesien. Cap. LV.

Den naem.

A Braembesien heeten in Griecx Batus/ in Latijn Rubus oft Sentes. Maer de vruchten heetẽ in Griecx Batinia/ in Latijn Vacinia/ sommige heetense ooc Mora Vaticana. Also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert hebben.

Geslachte.

Hoewel datter veel geslachten van Rubus sijn/ nochtans vindtmen tweederley Braembesien/ deen groot ende dander cleyn van besien/ also dat die figuere claerlick bewijst.

Tfaetsoen.

B De Braembesien sijn alle man wel bekent. Die stelen oft tacken van deser hage sijn oueral met herte stekende doornen oft angelen verwaert/ ende hangen geerne aende cleederen/ als de lieden daer voorbij gaen. De bladeren sijn wijt en breet doorsneden/ende sijn aen deen sijde swertachtich ende aen dander witachtich van coluere. De bloeme is eerst rootachtich/ daerna wort sij sneewit/ende dat wort een vrucht die is de Moerbesien niet onghelijck/ ende is donckerroot van coluere/ ende binnen vol roots saps.

Die plaetse

Van Braembesien. Cap. LV.

Rubus. Braembesien.

Die plaetse daert wast.

Braembesien wassen oueral aen seker hagen/ende neycht hem van stonden aen nederwaerts teghen deerde/ende wortelt also wederom inne/ende wast so wt hem seluen.

Den tijt.

C De bladerē salmen inde Lenten vergaderen. De bloemen int beghin van den somer/in Junio oft Julio. Die vruchten ontrent den Oogst/want ontrent dier tijt worden sij rijp.

Die natuer ende complexie.

De bladeren als sij eerst wtcomē/so sijnse wat coudt eñ grof van natuere oft substantie/ende hebben in haer eē waterachtige substancie/sij trecken ooc een luttel tesamen. De vrucht als si noch onrijp eñ amper is/so droocht sij seer/eñ is cout van natuere. Maer als sij rijp wort/so wordt sij redelick werm/maer sij treckt nochtans noch te samen.

Die cracht ende werckinge.

D Braembesy rancken oft tacrkens ghesoden ende gedroncken/stoppen den loop des buycx/ende der vrouwen maentstonde. Si sijn oock goet tot dat bijten van veninich ghewormte. Si stercken dat tandtvleesch. Die bladeren geknout sijnde/genesen de vlceratien eñ veruuyltheyt binnens monts/ende schorfte hoofden/ende de oogen die wten hoofde willen vallen/ende sweeringen int fondament/ende die rugaderen/alsmense daerop leyt. Sij sijn oock nut voor de ghene die groote weedom inde mage hebben/ende ouermids dien in onmacht vallen/alsmense stoot eñ daerop leyt. Dat sap dat wte stelen eñ bladerē geperst wort/eñ inde sonne daerna vergadert eñ ghedroocht wort/is veel crachtiger om de voorscreuen gebreken te ghenesen. Dat sap vande vrucht als sij rijp is/is seer bequaem tot allerley gebreken des mondts. Maer als de vrucht halfrijp

Æ is/ende men die etet/oft tsap daerwt geperst wort/so maken sij hert in den buyck. De bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/hebben desgelijcke cracht. In somma de bladeren ende rancken als sij geten ende ghecnowt worden/so genesen sij de veruuyltheyt ende alderley sweeringen des monts. Si heylen oock de ander wonden. Die bloemen ende die onrijpe vruchtē hebben een virtuyt ende operatie. Ende sijn beyde goet tot dat roode melizoen/tot den loop des buycx eñ bloetspouwen. De wortel in wijn gesoden ende gedroncken/breect den lendensteen. De bladeren ghe-

ren gedroocht ende ghepulueriseert/sijn nut tot sweeringhen die dat vee ende de beesten moghen hebben. De nieuwe schuetkens in amperen wijn gesoden/verstercken eñ maken vast de tanden als si waggelen oft loterē.

Van stinckende Malroue. Cap. LVI.

Den naem.

A DE stinckende Malroue heet oock swerten Andoren om sijn steel ende bladeren wille die swert sijn. Anders heet hi oock Andoren wijfken. In Griecx heet hi Ballote/in Latijn Marrubiū nigrum/Marrubiastrum/ende Prasium fetidum/om dat hi sterck riect ende stinct.

Faetsoen.

De swerten Andoren heeft eenē steel die is viercant/swert eñ hayrachtich. De bladeren sijn der Malroue seer gelijck/ende sonderlinge als sij eerst wtcomen/maer si sijn grooter ende meer gekerft/ende een luttel rondt/ende onderscheydenlick van malcanderen geset/ende sterck van ruecke. De bloemē staen rondtsom den steel gheliick als een wielken/purpurroot van coluere.

Ballote. Stinckende Malroue.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast aenden wech/oude huysen/tuynen/kerckhouen/ende ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt int eynde van Junio/ende int beghin van Julio.

Die natuer ende complexie.

Swerten Andoren is werm inden tweeden graet perfectelick/ende droo ghe inden derden.

C Die cracht ende operatie.

Die bladeren groen gestooten/sijn goet voor de ghene die van verwoede honden gebeten sijn/alsment daer op leyt. Ende alsmense in heete asschen droocht/ende alsdan met huenic tempert/so ghenesen sij onreyn sweeringen oft veruuylde vlceratien. De looghe daer swerten Andoren in ghesoden is/die is goet tot schorfte rappighe hoofden/alsmen die daermede wasschet.

Van Boterbloemen. Cap. LVII.

Den naem.

A Boterbloemen oft Hanenvoet heet in Griecx Batrachiũ/ende in Latijn Ranunculus. Sommige heeten dit cruyt Flammula / om sijn scherpe ende bernende cracht wille. Apuleius heet dit cruit Scelerata/dats te seggen/schalck cruyt/ om des wille dat de schalcke bedelaers ende rabauwen met dese cruyden haer armen ende beenen ophalen / ende maken die ongants/om dat de lieden des te meer geuen souden. Maer sulcke quade boeuen/die met sulcken bedroch tgelt vanden lieden crijgen/behoortmen totte hangman te leyden/om sulcken valscheyt namaels niet meer te doe.

Geslacht.

Daer sijn veel gheslachten ende manieren van desen cruyde / maer de principaelste ende diemen gemeynlick vindt/als Dioscorides ende Galenus verclaren/sijn vierderhande. Den eersten Hanenvoet is oock twee derley/den eenen tam/den anderen wildt. Den tammen is oock tweederhande/den eene dubbel/den anderen enckel. Den wilden is tweederley/alsoo die oude Medicijn meesters scrijuen/waeraf den eenen geel bloeme
B heeft/die heeten wi Boterbloemen/ ende dien wast geerne inde beemden ende in grashouen. Den anderen heeft purpurbruyn bloemen/ende dien en hebben wi noch niet cõnen sien. Den tweeden Hanenvoet die bijna bladeren heeft gheliick de Eppe/ ende door dien van sommigen oock wilde Eppe genoempt wort/denselven heeten wi hier Waterhanenvoet. Den derden Hanenvoet is cleyn/ende daerom heete wi hem Cleyne Hanenvoet.

Batrachium. Boterbloemen.

Dat vierde gheslacht is dat alder cleynste/ende heet in duytsch Woudthaenken. Eñ dit is oock/alsoo Plinius scrijft/tweederley/deen met witte / eñ dander met geele bloemen/ ende ouermids dien heete wi deen Wit Woudthaenken / eñ dat ander Geel Woudthaenken.

Faetsoen.

C Den eersten Hanẽvoet oft Beempt hanenpoot heeft bladerẽ/als Dioscorides scrijft/die sijn den Coriander gelijck/maer sij sijn breeder/ende als Plinius verclaert/bijna so breet als Malu bladeren/ende sij sijn witachtich eñ vet. Die bloem is geel / somtijts oock purpuren. Den steel is eenen cubitus lanck/

Ranunculi altera ſpecies.
Enckel Hofboterbloemen.

Ranunculus aquaticus.
Water Hanenvoet.

Ranunculus multiplex.
Dobbel Boterbloemen.

Ranunculus minor.
Cleynen Hanenvoet.

Wilde cppe-

Tertia ranunculi lutei apud Dioſc. ſpecies. Geel Woudthaenken.

Quarta ranunculi apud Dioſc. ſpecies lactea. Wit Woudthaenken.

lanck/maer niet dicke. De wortel is cleyn/wit ende bitter/ met veel cleyn veeſelen die daer aen hangen/ghelijck aen Nieſcruyt. Wt deſe woorden van Dioſcorides is claerlic te mercken/ dat de Boterbloemē een geſlacht is vanden eerſten Hanenvoet / want dit cruyt heeft bladerē die ſijn eerſt ront ende ongeclouen/maer dander die na de eerſte comen die ſijn geclouen/ende geformeert gelijck eenen hinnenclaw/ende hoe ſij hooghер aen den ſteel ſtaen/hoe ſij den hoender oft rauenvoet gelijcker worden / ende ſmal ghelijck aen Coriander cruyt. De bloemen ſijn geel/ende de wortel
D heeft veel veeſelingen/gelijc de wortel van Nieſcruyt. Deſgelijck de Enckel Hof boterbloemen hebben oueral bladeren / gelijck dander Hanenvoeten alleen int opperſte vanden ſteel hebben / gants ſmale / nochtans ſijnſe int opperſte in twee deelen gheclouen. De bloemkens ſijn doncker geel/ende die crijghen een bolleken dat is vol angelen gelijck een eghel/eñ daerin leyt dat ſaet. Die wortel is oock veeſelachtich/ghelijck die wortel van wit Nieſcruyt. De Dobbel Boterbloemen cruyt heeft oock gheclouen bladeren gelijck de eerſte Boterbloemen / eñ heeft eenen langen dunnen ſteel/ daerop waſſen ſchoon dobbel geel bloemen / de wortel is oock vol veeſelingen/ghelijck de voorgaende. Den Waterhanenvoet crijcht eenen hoogen ſteel/ende bladeren die ſijn diep gekerft/gelijck de Eppe/eñ heeft oock ſchoon bleeckgeel bloemkens/ende als die afvallen / ſo crijgen ſij een bolleken dat is tſamen gedrongen ghelijck een druyue/ende daerin

leyt dat

Leyt dat saet. De wortel heeft oock veel veeselinghen. De cleynen Hanenvoet heeft gheclouen ende verdeylde bladeren/eñ is een luttel hayrich/ den steel is ront/ende daerop wassen schoon geel bloemen. Sijn wortele is ront ghelijck eenen cleynen ayeuyn/ende heeft veel cleyn veeselinghen die daeraen hangen. Dat vierde geslacht dat wij Woudthaenken noemen/ heeft oock gheclouen bladeren gelijck den anderen Hanenvoet/sijnen steel en wort niet lanc/ende daerop wassen bloemen die sijn wit lijfverwich/ ende somtijts schoon geel. De wortel is ouerdweers gheulochten/langachtich ende oock wat ghecnobbelt. Sij bernt op de tonghe gelijck den cleynen Hanenvoet.

Die plaetse haerder wassinge.

Dat eerste gheslacht vanden geelen Hanenvoet wast van hem seluen bi dwater ende grachten/ende in vochtighe beemden eñ graßhouen. De dobbel Boterbloemen plantmen inde houen/ende die maechdekens makender cranskens af. Die enckele wassen oock inde houen/ende somtijts oock op natte velden/ende principalick als vochtige iaren sijn. Den Waterhanenvoet wast bij dwater. Den cleynen wast oueral inde graßhouen/beemden eñ opter heyden. Die Woudthaenkens vintmen int wout oft inde bosschen/ende sonderlinge dwit. Dat geel wast aende haghen/ ende op leeghe velden die aen dwater gheleghen sijn.

Den tijt.

Den Beemdthanenvoet bloeyt int begin vanden April/ende vergaet daerna inden Mey. De Boterbloemen beyde dobbel eñ enckel/desgelijck oock den Waterhanenvoet eñ cleynen Hanenvoet bloeyen den gantsen somer. Dat Woudthaenken compt wt inde Lenten/te weten inde Meerte ende April/ende bloeyt inde wouden/bosschen eñ vochtighe platte velden/ende daerna so vergaet het oock/gelijck den eersten Hanenvoet.

Die natuer ende complexie.

Die Boterbloemen oft Hanenvoeten alle gelijck sijn werm eñ drooge van natueren/nochtans so en is den Beempthanenvoet niet sonderlinge scherp gelijck als dandere/also dat hi oock niet so crachtich en is int opereren gelijck als dandere.

Die cracht ende operatie.

De stelen ende bladeren van allerley Boterbloemen oft Hanenvoeten diewijl dat sij noch ionck ende teer sijn/so halen sij twel op ende bernen/ ende maken rappen eñ rouen/als sij gheslooten ende daerop geleyt worden. Ende ouermids dien so nemen sij wech die rouwe eñ ongantse naghelen/allerley ruidicheyt ende vlecken die een mensch aen sijn lijf hebben mach/als wratten ende dierghelijcke. Alsment eenen cleynen tijt leyt op eenich plaetse des lichaems daert hayr wtvalt/daertoe eest seer goet/ nochtans salment haest weder afdoen/want het soude twel ophalen. Die wortel gedort/maect seer niesen.

Van Hoppe. Cap. LVIII.

Den naem.

A HOppencruyt heetet in Griecx Bryon/eñ in Latijn Lupus salictarius/ende inde Apoteke Lupulus/ eñ bi tijden oock Humulus. De oorsake ende reden van dese namen vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Daer sijn tweederhande geslachten van Hoppe/tam ende wildt/alsso wi hierna sullen verclaren. De tamme wort met groote neersticheyt in sommige plaetsen geplant. De wilde compt van selfs voort.

Faetsoen.

Lupus salictarius. Hoppe.

B De tamme Hoppe brengt eerst ionge schuetkens voort/ die sijn rondt eñ bruynroot/sonder loof. Eñ so haest als die mans lengde hooghe sijn/ so worden die stelen gants row/ overal met cleyn doornen ende angelen beset. De bladeren sijn row ende donckergruen/ende gheliicken dloof van witten Wijngaert. Aendē steel wassen witgeele bloemkens die sijn druyselachtich ende dick tsamen ghedronghen/ bijna gelijck de Wijndruyuen/ maer perfecter ende grooter. Wt de voorseyde bloemkens wassen gants bolle/ dubbel/ lichte bollekens oft teskens/ ende tusschen datselue leyt rouwaens ront saet verborgen. De wilde Hop is in alder manieren de tamme Hoppe gheliick.

Die plaetse daert wast.

C De tamme Hoppe wort in duytschlant ter plaetsen daer geenen wijn en wast/inde houen eñ ackers gheplant totten biere. De wilde wast oueral aende tuynen/ aen hegghen ende hagen/aende grachten ende mueren/ende waer hi aenhanghen mach.

Den tijt.

Teghen de Lenten comen de ionge schuetkens vande Hoppe wt/ende daerna climpt hi op aen lange stanghen/eñ in Julio begint hi te bloeyen. Maer in Augusto eñ int beginsel van September so wort hi vergadert.

Die natuer ende complexie.

Sommige scrijuen dat de Hop cout is van natuere. Dander seggen hi is middelbaer/dat is noch cout noch werm. Maer si dwalen op beyden sijden

den sijden. Want gemerct dat den Hoppe seer bitter is ende eenen sterc-
ken rueck heeft/so moet hi wt nooden werm ende drooge sijn inden twee
den graet. Desgelijcx so is ock de wortel van werme natuere.

Die cracht ende werckinge.

D Hop reynicht ende purgeert dat bloet/ende lost ock beyderley gallen/
ende doet alderhande geswel vergaen. De Hoppen sijn goet den genen
die dwater laden. Dat sap van Hoppe row ingenomen/maect crachte-
lijcken camerganck. Ende als hi gesoden wort/so is hi wtnemende goet
tot allerley verstoppinge van inwendige leden / maer hi en maect niet so
seer weeck inden buyck. Dit voorseyde sap ende nat inde oren ghedaen/
verwaert die van alderhande verruyltheyt / eñ verdrijft den stanck die
daerin is. Den Hoppe ontsluyt ock de moeder/ende lost die vrine/ende
heeft in somma alle operatien/die Galenus den bitterē dingen toescrijft.
De wortel verdrijft allerley verstoptheyt / ende sonderlinghe vande le-
uer ende milte.

Van Ereprijs. Cap. LIX.

Den naem.

A Ereprijs heeten de sommige ock Grondtheyl / om sijn
wtnemende cracht ende werckinge om alderhande won
den ende sweeringhen te heylen. In Latijn heetet nv ouer
al Veronica.

Geslachte.

Ereprijs is tweederley gheslachte/ dat manneken eñ wijfken. Dat
onderscheet van alle beyde sullen wi genoechsam verclaren als wij haer
faetsoen beschrijuen.

Faetsoen.

Ereprijs manneken vliddert hier ende daer op der eerden met sijn
dunne rootachtige roedekens eñ harige steelkens. De bladeren sijn lanck
achtich / donckergruen/harich / ende met reyn teere kerfkens ghekertelt.
De bloemkens sijn cleyn/blaw melckverwich / een luttel met purpur ghe
B mengt. Als die vergaen/so crijghet cleyn teskens / daerin leyt cleyn sade-
ken. De wortel is dunne met veel veeselingen. Dat wijfken cruypt ock
met sijn dunne harige stelen op deerde. De bladeren en sijn niet gekertelt/
gruender/saechter/ende weecker dan de bladeren van dmanneken/ende
sij sijn bijna gheformeert ghelijck de bladeren van Penninck oft Nater-
cruyt. De bloemen sijn wat anders gefaetsoeneert dan des mannekens/
eñ sij ghelijcken eens deels de bloemkens van groote Chamedren/ want
sij sijn purpurē van coluere met geel gemengt. Als dese afvallen/so wor-
dent cleyn ronde teskens/ende daerin leyt dat saet. De wortele is graw-
achtich/een luttel dicker dan des mannekens.

Die plaetse daert wast.

Erēprijs wast op ongebowde plaetsen/eñ sonderlinge in bosschē ond

Van Eerenprijs.

Veronica mas.

Eerenprijs manneken.

Cap. LIX.

Veronica fœmella.

Eerenprijs wijfken.

de Eycken boomen/ende op dorre/sandachtighe eñ leemachtige bergen.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende daerna veruolgens brenghen si oock saet.

Die natuer ende complexie.

℄ Beyde Eerenprijs sijn wat bitter van smake/ende adstringeren oft trecken seer te samen/ende ouermids dien sijn sij werm ende drooghe van natueren.

Die cracht ende operatie.

Eerenprijs sijn goet om versche eñ oude wonden te heylen. Men salse oock besighen tot alderhande ruidicheyt ende veruuyltheyt van velle/als cleyn pockens/de maseren/ende diergelijcke. Si sijn ooc wtnemen de goet tot ghequetste longen/alsmen eenen dranck daeraf maect oft een electuarie. De schaepherders hebben sonderlinghe experientie vanden Eerenprijs/want sij pulueriserense ende menghense met sout/ende gheuense de beesten in tegen den hoest. In summa Eerenprijs is een oprecht wonden cruyt/eñ is ouermids dien wel weert dattet seer ghebruyct worde.

Van wil-

Van wilden Ayeuyn. Cap. LX.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi Wilden Ayeuyn heeten / dat heeten sommige Ackerayeuyn oft Veldtayeuyn. In griecx heet ment Bolbos agrios / in latijn Bulbus sylueſtris. Daer sijn oock sommighe die heetent Cepa sylueſtris.

Faetsoen.

Bulbus sylueſtris.
Veldtayeuyn.

Den steel van Veldtayeuyn is een span lanc / ront eñ hol. De bladerē sijn de Looc bladeren gelijck / ende heefter selden ouer twee. Op de stelen wassen geel gesternde bloemkens / waeraf dat elck ses bladerkēs heeft neffen een / eñ elck bloemken ist omge welft / aen te sien gelijck een sterreken / ende binnen de bloem staen ses clepelkens / die sijn soffraengeel van coluere. Van dese bloemen comen cleyn drijcantighe bollekens die sijn vol saets. De wortel is ront / ende is den Loock oft Hofayeuyn niet on
B gelijck.

Die plaetse daert wast.

Desen Ayeuyn wast in sandige plaetsen eñ dalē / bi dwater / somtijts ooc onder de hagē / eñ in beemden die aen bergen liggē.

Den tijt.

Hi bloeyt indē Meerte eñ int begin van den April / eñ alsdan so brengt hi ooc saet / eñ indē Mey verdwijnt hi / eñ en wort vā dien iare niet meer gesien. Hij draecht sijn saet niet alleen aendē steel / maer ooc bij de wortel / daer hangē veel cleyn graenkens.

Die natuer ende complexie.

De Wilde Ayeuynen / gelijc ooc schier alle ander ronde Ayeuyn worte len / sijn een luttel bitter eñ row van smake / daerom purgerē sij / droogen / eñ heylen / eñ sonderlinghe desen Veldtayeuyn / also wi hierna sullen ver=
C claren.

Die cracht ende operatie.

Den Veldtayeuyn is een wtnemende medicijne tot allerley vochtige / loopende / ende etende vlceratien / als hij in heete asschen gebraden is / ende daerna met huenick gheſtooten / ende op eenen doeck gheſtreken / ende daer op gheleyt wordt. In ouden tijden pleech men desen Ayeuyn ende ander Ayeuynen inde spijse te ghebruycken / om appetijt te crijghen tot eten. Als sij tweemael gheſoden worden / so verliesen sij haer bitterheyt / ende sij worden suet / ende wat lieflijcker om eten / eñ voeden redelijcken wel. Nochtans ist best datmense gheheel ete wt azijn ende pekel onder een / want also worden sij lieflijcker om eten / ende voeden oock meer / ende maken

de maken minder windts ende inflatien binnē den lijne/ ende sij worden oock lichtelijcker inde maghe verteert. Si maken oock lust ende begeerte tot de vrouwen. Maer men sal niet te veel van dese aeuynen eten/ want sij sijn den aderen ende zenuwen contrarie. Maer men mach die wel wt wendich nutten ende ghebruycken tot alderley sweeringen ende vlecken int aensicht ende ouer die gheheel huyt.

Van Vitsen. Cap. LXI.

Den naem.

A DE Wicken oft Vitsen heeten also na dat Griecx woorden Bicion. In Latijn heeten sij Vicie/ende niet Orobi/ als sommighe meynen.

Haetsoen.

De Vitsen oft tamme Wicken wassen met hare stelen een cubitus hooghe/ende hebben op beyde sijden bladeren die staen euen verre van een/ende si staen opwaerts om hooghe/ ende met teere draeykens hangen sij allesins aen gelijck de Wilde Wicken. De bloemkens die sij dragen/die sijn purpurbruyn/eñ dat worden rōde hawkens/daerin leyt swertgraw saet/ dat is den Linsen niet onghelijck.

Viciæ. Vitsen.

Die plaetse daert wast.

B De Wicken wassen oueral int corē/ ende sonderlinge in hauer eñ gerste.

Den tijt.

De Vitsen bloeyen in Junio/ ende voorts veruolgēs den gantsen somer in vruchten.

Die natuer ende complexie.

De Vitsen sijn redelijcken werm/eñ drooghe inden tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

C De Wicken sijn gants onlieflic om eten/ eñ swaer om verteeren/ eñ ouermids dien so dienen sij den beesten beter tot voeder/ dan den menschen totter spijse. Si stoppen den buyck/eñ gheuen quaet voetsel/sij maken oock quaet grof melancolieus bloet. Die ander operatien die de sommige den Wicken toescrijuen/ en hooren haer niet toe/ maer de Eruen/ daer wij hierna daert tijt is af scrijuen sullen.

Van Maier. Cap. LXII.

Den naem.

A Dat cruyt dwelck sy bouen int lant Maier heeten/ mach wel in aller manieren ghevseert worden voor dat cruyt/dat in Griecx ende Latijn Blitum genoempt wort/ also wy sulcx int lange verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Tfaetsoen.

Dit cruyt wast snellick hooghe op/ende heeft bladeren ghelijck Beete/ maer sy syn cleynder/ende en syn niet scherp op de tonge/want sy en hebben geenē smaeck. De bloemkens van desen cruyde syn bruynroot/ende dat saet is tsamen ghehoopt ghelijck als cleyn druyfkens / ghelijckerwijs als aende wilde Melde. Die wortel en is niet een alleen/ maer si is in veel deelen ghedeylt/eñ sy en staet niet recht/maer sy leyt dweers in deerde.

Blitum. Maier.

B

Die plaetse daert wast.

Hoewel dat dit cruit seer overal hier te lande gevondē wort/so heuet nochtans eē vremde natuere. Want waer dit eens in eenen hof compt/daer en latet hem niet gheerne wtroeden / maer het besaeyt hem selven alle iaer.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst / eñ dan so brenghet oock aldermeest syn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is vochtich eñ coel inden tweeden graet/ghelijck de Beete.

C

Die cracht ende werckinge.

Dit cruyt en doet geen schade/ men macht met ander hofcruyden wel totter spijs ghebruycken. Het maeckt saecht inden buyck/maer niet seere. Het en voedet oock niet seer. Het en is der maghen niet seer bequaem. Men macht van buyten oplegghen/ghelijck als de Nachtschade/tot alderhande pijne ende weedom des hoofts die van hitte compt.

Van Steck-

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den naem.

A Steckrapen worden in Griecx Bunias / in Latijn Napi genoemt. De reden van sulcke namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Men vindt tweederhande Steckrapen. De sommige sijn tam / eñ die noempt men Drooge Steckrapen. Die ander sijn wilt / ende die heet men Natte Steckrapen.

Gaetsoen.

B Drooge Steckrapen hebben bladeren schier gelijck de witte Rapen / maer sij sijn effender / met eenen ronden steel / eenen cubitus hooghe / ende sij sijn oock langher. De bloemen sijn geel / ende dat worden hawkens / daerinne leyt dat saet. Ende dit gants gewas is de cleyn Coolen seer gelijck. Die wortel is seer lanc. De Natte Steckrapen sijn den voorseyden Rapen niet seer ongelijck / maer de bladeren sijn meer ghekerft / van onder tot int opperste vanden steel. Die wortel en is niet so lanck / maer si is een wilde Peere ghelijck / ende is rondt / ende heeft veel veeselen.

Die plaetse haerder wassinge.

De Steckrapen wassen gheerne in coude plaetsen / si worden ter sommigher plaetsen seer gheüffent.

Napi hortensis. Drooge Steckrapen. Napi sylvestris. Natte Steckrapen.

Den tijt.

C

Den tijt.

De Drooghe Steckrapen worden spade gesaeyt / eñ daerom eest dat sij ock seer spade bloeyen. Alsmen die tijdelick saeyt / so bloeyen sij in Junio / ia somtijts ock inden Mey / gelijck als de Natte Steckrapen.

Die natuer ende complexie.

De Steckrapē sijn werm inden tweedē graet / eñ vochtich indē eerstē.

Die cracht ende operatie.

Steckrapen gesoden / maken veel windts ende inflatie / si voeden min dan de Rapen. Dat saet gestooten ende gedroncken / wederstaet allerley venijn / eñ maect datselue crachteloos. Ende ouermids dien so wordet seer gevseert inde Antidotis. De Rapen leytmen ock inde pekel ghelijck ander dingen. De Steckrapen verwecken den mensch tot bijslapen. Anders hebben sij schier een operatie ghelijck ander Rapen / daeraf wi ock scrijuen sullen alst tijt is.

Van Druyuencruyt. Cap. LXIIII.

Botrys. Druyuencruyt.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi hier Druiuencruyt noemen / dat heet in Griecx eñ Latijn Botrys / om deswille dat sijn saet aende stelen te samen met hoopkens hangt / ghelijck druyfkens.

Faetsoen.

Dat gheheel cruyt is geelgruen / het heeft veel struyckkens / ende breyt hem wt met veel vlueghelen. De bladeren sijn de bladeren van Endyuie seer gelijck / deerste die wtcomen sijn gants root. Dat saet hangt oueral aende stelen met hoopkens tsamen gedrongen ghelijck druyfkens. Ende dit gheheel cruyt riect ock wter maten wel / ende ouermids dien so leytmēt inde cledere

Die plaetse daert wast.

Druyuencruyt wast geerne bij loopende water. Maer men vindts hier te lande niet / mijns wetens / mer men moetet inde houen planten. So waer dattet eens gesaeyt is / daer saeyet hem seluen alle iaer wederomme.

B Den tijt.

In Augusto eñ Septembri so wordt dit cruyt tijdich eñ rijp / daerom

so salmen alsdan sijn saet vergaderen. Ter seluer tijt draechtment te Parijs te coope/also Ruellius scrijft/ende veel lieden coopent om inde cleederen te legghen. Maer hier te lande en wordet noch niet seer ghebseert/ want het is hier noch nieu ende luttel bekent.

Die natuer ende complexie.

Druyuencruyt is werm ende drooghe/ also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

C Dit cruyt is subtijl van substantie/ende het scheydet ende verdrijft de groue taeye vochticheyt/ende humoren ende fluymen. Daerom eest goet in wijn inghenomen voor de ghene die dempich op de borst sijn. Het lost oock de vrine/ende den vrouwen haer maentstonde/ende heeft meer ander virtuyten ende operatien die den bitteren dingen toegeschreuen worden/ghelijck als wi tot ander plaetsen dicwils gheseyt hebben/ende niet van noode en is sulcx hier wederomme te verhalen.

Van Geytenbaert. Cap. LXV.

Den naem.

Barba capri. Wilden Geytenbaert.

A Dit cruyt dat wij hier Geytenbaert noemen heet also daerom dat sijn bloemen van faet soene eenē geytēbaert gelijck sijn/ende daerom heetet ooc in Latijn Barba capri. Maer oft dit cruyt dat Pycnocomum is daer Dioscorides af scrijft/daeraen twijfelen noch veel meesters. Maer wat onse meyninghe is/dat sullen wij hiernae verclaren.

Gheslacht.

Desen Geytenbaert is tweederhande. Den eenen wast in doncker bosschen/ eñ dien heeten wi wilden Geytenbaert/tot meerder onderscheet vāden anderen dye in vochte beemden wast/eñ dien noemen wi Beemptgeytenbaert/ende hi heet oock Ghemeynen Geytenbaert.

B Faetsoen.

Den wilden Geytenbaert is eenen struyck/die wast drij cubitus hooge. Sinen steel is gecantet oft gehoect. De bladeren hebben rontsomme veel schaerden/gelijck dat loof van Castanyen oft Haseler. De bloemen sijn wit

sijn wit/gheueeselt/ met hoopkens tsamen gedrongen / eenen sneewitten baert ghelijck. Ende daerwt comen langhe tappen/ghelijck aenden Haseleer / ende dat is sijn saet. De wortel is swert ende houtachtich / eñ binnen wit. Waerwt wel te mercken is dat dit ghewas niet sijn en can dat Pycnocomum daer Dioscorides afscrijft/ghemerct dat de beschrijuinge met dien niet en accordeert. Den Beemdtgeytenbaert heeft stelen die sijn binnen hol / viercantich/ bruyn / ende somwijlen mans lengde hooghe. De bladeren sijn hert/ghefroncelt/ende is met sijne vouwen den iongen
C Berckenloone ghelijck / ende elck principael blat doorsneden met sijn neuenbladeren ghelijck Agrimonie/maer sij sijn grooter ende langher. De bloemen sijn te samen ghepact/meer dan de bloemen van Adick / ende sij sijn wit/ghelijc een druyue aen te sien / eñ hebben eenen lieffelijcken rueck. So haest als die vergaen/so wordet saet/dat is ghelijck Loock saet/ oft gelijck cleyn scherpe wertekens/elck met drij tapkens. De wortel is lanc/ in aller manieren gelijc de Naterwortel dat wijfken/ wtwendig swert/ inwendig leuerverwich bruyn/sterck van ruecke. Wt deser beschrijuinge can elck wel mercken / dat dit gheslacht niet seer onghelijck en is den Pycnocomo/daer Dioscorides afscrijft/wiens steel is viercant/eñ die bladeren sijn row ende hert. De bloemen sijn wit gelijck als de Basilicom/ dat saet is Loocksaet ghelijck. De wortel is swert ende rondt gelijck een
D cleyn appelken/ ende is binnen geel. Ende ghemerct dat de wortel bitter is/so en sijn sij malcanderen niet seer onghelijck van operatie.

Die plaetse daert wast.

Den Woudtgeytenbaert wast in doncker dicke wouden / somtijts ock in dalen daer veel lomber is. Den anderē wast inde beemden/somtijts ock tusschen doornen ende haghen.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende brengen corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Geytebaerden sijn werm eñ drooghe van natueren/dwelck men lichtelick mercken can aen haren smaeck/want dien is bitter.

Die cracht ende werckinge.

E Beyde dese cruyden ende sonderlinghe den Woudtgeytenbaert maken suyuer ende reyn / ende verdrijuen ock quade vochticheyt ende humoren/die inde aderen vergadert sijn oft elders binnē den lijue. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde. Si doen ock ouergheuen. Dit cruyt ghestooten ende gheleyt op sweeringhen oft gheswel/ doet die verdwijnen. In somma het heeft alle operatien die bitter dinghen pleghen te hebben.

Van Mottencruyt. Cap. LXVI.

Den naem.

A MOttencruyt wort van Plinio Blattaria ghenoempt/ om deswille dattet de motten na hem trect. Dioscorides noch Galenus en maken van desen cruyde gheen mentie.

Haetsoen.

Mottencruyt gelijct den Wolcruyt wel/ maer de bladeren en sijn niet so wit/noch harich / maer s. sijn gruen eñ rontsomme ghekertelt/eñ heeft oock veel stelen. De bloemen sijn bleeckgeel gelijck als de bloemen van Wolcruyt. So haest als die verwelcken/so wordent cnopkens ghelijck de Vlasbollekens / daerin leyt dat saet. De wortel is grawachtich/ eñ heeft veel veeselen.

Blattaria. Mottencruyt.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bij vlietende water.

B

Den tijt.

Het draecht bloemen in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is sonder twijfel werm eñ drooge/ dwelck merckelick is wt sinen smaeck/want het is bitter.

Die cracht ende operatie.

Eest datmen dit cruyt op deerde worpt so comen de motten ende schieters daerin. Gheen virtuyten meer en scrijuen die oude meesters van desen cruyde. Nochtans so heuet alle de operatiē/die ander bitter cruyden toeghescreuen worden/gelijck als den Geytenbaert / vanden welcken wij int voorgaende Capittel gheschreuen hebben ende ander meer.

Van Hauere. Cap. LXVII.

Den naem.

A HAuere heet in Griecx Bromus/ende in Latijn Auena.

Haetsoen.

Hauer is met sijn loof/halm ende cnoopen den Weyte oft Terwe gelijck. De aren sluypen oock wt een grasachtige scheyde/ende si staen wijt van een. Dat saet is scherp

ende

eñ hangt los/tusschē de vluegelen vande aren die haer opdoen/ eñ altijt hangender twee corenkens oft graenkens neffen een/ die sijn geclouen ende wtgespreyt/ aen te siē gelijc als sprinckhanē. De wortel breyt haer op alle siden wt.

B

Die plaetse daert wast.

Hauer wordt hier te lande ende bouen int landt oueral seer ghewonnen/ meer tot voeder vande peerden / dan tot spijse der menschen.

Den tijt.

Hauer wort tegen de Lenten opt leste van Februario ende int begin vanden Meerte ghesaeyt/ende in Augusto ghemaeyt.

Die natuer ende complexie.

De Hauere gevseert in medicinen/alsoo dat Galenus claerlick beschrijft/ is cout van natuere. Maer alsmen die in der spijse vseert/als in hauerbrij etc. so is sij werm van complexie. Maer in beyderley manieren so droocht sij.

Auena. Hauer.

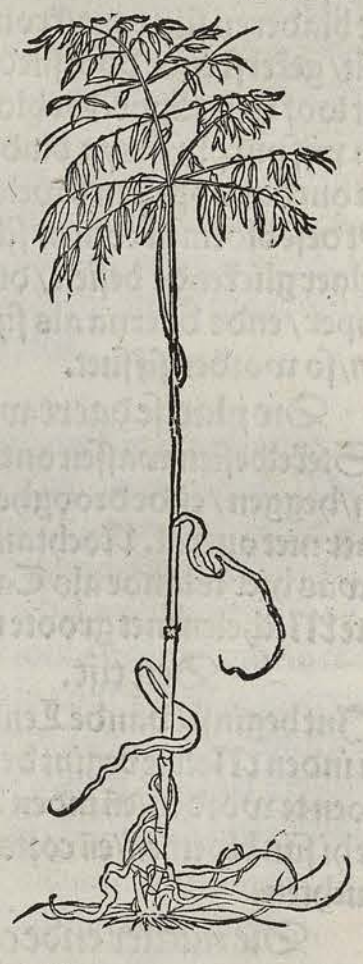

Die cracht ende operatie.

C Hauere dient wel tot plaesteren daeraf te maken gelijck als de Gerste. Hauerenbrij wel bereyt ende gesoden sijnde/stopt den camerganc. Dat sop van gesoden Hauere is goet ghesopen voor de ghene die altoos hoesten. Hauermeel met azijn ghesoden / verdrijft die placken ende vlecken. In somma/Hauer ghevseert in medicinen heeft ghelijcke operatie als de Gerste/want sij droocht / ende digereert oft verteert te redelijcker wijse/ ende adstringeert oft trect ock een wenich te samen.

Van Stekelbesien. Cap. LXVIII.

Den naem.

A Stekelbesien oft Kroesbesien sijn bi auontuerē in ouden tiden onbekent gheweest/ghemerct dat si noch op den dach van heden geenen rechten naem en hebben/ dan datmense na den Duytsche Vua crispa noempt. Want mids dien dat si gecronckelde bladeren hebben/eñ schoon besien dragen/ so heeftmen hem twee namen ghegheuen / alsoo datmen dit ghewas Kroesbesien oft Crolbesien heetet.

Faetsoen.

Kroeselbesien is eenen struyc met veel tacken/daeraen dat oueral veel

scherpe eñ stekende doornen wassen. De bladeren sijn ront/krous/gecronckelt/ gekerst ende doorsneden / gelijck dat loof van Eppe. De bloemen hebben vijf purpurbruyn bladerkes rõtsB om om dat appelken dwelc groen is. Wt dese bloemen comen schoon witte claer glickende besien / die sijn eerst amper / ende daerna als sij rijp worden/so worden sij suet.

Vua crispa. Stekelbesien.

Die plaetse daert wast.

Stekelbesien wassen ontrent de tuynen/heggen / ende drooghe grachten/ maer niet overal. Nochtans wast dit gewas hier te lande als Tantwerpen eñ te Mechelen met groote menichte.

Den tijt.

Int begin sel vande Lenten / te weten inden Meerte begint desen struyck groen te worden/eñ inden April brenget hi sijn bloemen/eñ corts daerna de vruchten.

C Die natuer ende complexie.

Dit gewas is cout inden eersten graet perfectelick/oft int begin sel vãn den tweeden/ende drooghe inden anderen graet.

Die cracht ende operatie.

De bladeren gruen gestooten ende opgeleyt/sijn goet voor de gene die dwilt vier hebben. Men seyt ock dat de tacken van Stekelbesien alder hande tooverie eñ infectie verdrijven / alsmen die voor de doore oft vensteren stroyt oft hangt. Ende daer door comet sonder twifel datmen de tuynen met dit ghewas bewaert / want met sijn doornen so houdet dat goet vrij datter niemant in en mach/eñ daerenbouẽ so verdrijvet alle tooverie ende vergiftinge die den houen schadelick sijn mochte. Geen meerder experientie en weten wi op dit pas te scrijven vande Stekelbesien.

Van Balsemcruyt. Cap. LXIX.

Den naem.

A Dit gewas heeten wij Balsemcruyt / na den Latijnschen naem Balsamine / want also wordet op den dach van heden geheeten / eñ en heeft noch anders gheenen naem/ wt dier oorsaken so ick meyne/dat dit cruyt in ouden tijden niet bekent en heeft gheweest.

Gheslacht.

Van Balsemcruyt. Cap. LXIX.

Geslacht.

Balsemcruyt is tweederhande. Deen is dat manneken/ende dat heet men te sommige plaetsen van Italien/Hierosolymitanum pomũ/dat is appel van Jerusalem. Te sommige plaetsen van Lombardien heetment Charantia ende Balsamina. In Vrancrijck heetet tMirabile pomum. Dat ander is dat wijfken/ende wort in Italien Balsaminũ genaempt/ wiens vrucht den eersten wat gelijck is/ maer si is cleynder. Anders eest
B hem seer gelijc. Het is beyde also schoonen gewas alsmen vinden mach. Si en worden niet sonderlinghe ghevseert in tMedicinen/ maer om der schoonheyt wille hebben wi die laten conterfeyten.

Faetsoen.

Dat eerste geslacht van Balsemcruyt cruypt met sijn langhe eñ dunne rancrkens hier ende daer/ ende heeft ghesneden bladeren ghelijc Witten Wijngaert/ende daerbij wassen clauwierkens / daermede haecket ende hanghet aende stecken/ daerment mede onderset gelijck den Wijngaert. De bloemen sijn gants bleeckgeel ghelijck als de bloemen van wilde Cocommeren / ende si brenghen som vrucht ende som oock niet/ghelijck als dat gheslachte van Cocommeren. De vrucht is rondt/bouen scherp toe gaende / ende is row / ghelijck als de vrucht van Wilde Cocommeren/ eerst gruen van coluere / daerna root. In dese vrucht leyt saet besloten/
C dat is heel breet/ row / ende swertgrawachtich / ende van faetsoene / so

Charantia.
Balsemcruyt manneken.

Balsaminum fœmella.
Balsemcruyt wijfken.

ghelijcket wel tgraen ende saet van Cauwoorde. Die wortel breyt haer wt ghelijck de wortel van een boomken. Dat ander gheslacht van Balsemcruyt heeft eenen dicken steel ghelijck tamme Porceleyne/ende dien is van coluere gruen ende rootachtich. Die bladeren sijn smal ende lanck/ rontsomme gekertelt/den Wilgebladeren seer gelijck. Het draecht wter maten schoon lijfverwige bloemen/die sijn achter om gewelft/ende ghecromt gelijck als de bloemen van Riddersporen. Als de bloemen afvallen/so brenget een vrucht die is heel harich ende rondt/bouen scherp toegaende gelijck eenen top/ende is eerst van coluere gruen eñ daerna bleeck geel. Als dese vrucht rijp ende tijdich wort/so doet sij haer open/eñ daer valt saet wt/dat is de cleyn Wicken niet seer ongelijck. De wortel breyt haer oock wt met veel veeselinghen.

D

Die plaetse daert wast.

Die Balsemcruyden/daer wi hier af spreken/en wassen hier te lande niet van haer seluen/maer men moetse planten. Het is een vremdt ghewas/ende onlancx in Duytschlant ghebracht.

Den tijt.

Dit ghewas brengt sijn bloemen ende vruchten in Augusto ende Septembri. Maer de vruchten van dat wijfken worden eer rijp dan van dmanneken.

Die natuer ende complexie.

Na mijn achtē/so sijn beyde dese cruyden eñ sonderlinge dat wijfken/ droogeinden tweeden graet perfectelick/ende werm inden eersten.

Die cracht ende werckinge.

E Men heeft van dese cruyden mijns wetens noch geen groote experientie. Maer nochtans van deerste geslachte maect men een olie/aldus/De vrucht leyt men sommige dagen in olie te weycke/ende men setse inde sonne/daerna deckt mense met mist oft eerde so langhe tot dat sij verrottet. Ende die olie heeft dan de cracht van Balsem/also sij seggen/om alderley wonden te heylen. Ende door dien heetment Balsemcruyt. In somma/beyde dese gheslachten van cruyden willen wontcruyden sijn/ende hebben sulcken cracht ende operatie/ghelijck als dat cruyt dat Wonden cruyt ghenoempt wort/daer wi af scrijuen sullen alst tijt is.

Van Suethout. Cap. LXX.

Den naem.

A Suethout oft Galissihout heet in Griecx Glycyrhiza/eñ in Latijn Dulcis radix/eñ inde Apoteke Liquiritia. Eñ heet daerō Suethout/om des sueten saps wille dat inde wortelen is.

Tfaetsoen.

Suethout is eenen struyck met veel tacken oft stelen/twee ellen hooge/ eñ deselue geerdekens sijn houtachtich eñ dragē swertgruene dicke eñ vette bladeren/die sijn clijmich int tasten/als oft si met gūmi bestrekē warē.

Tusschen

Tusschen dat loof eñ de stelen comẽ purpurbruyn bloemkens voorts/die sijn den Hyacintho gelijc. Als die wtuallen/so cruypẽ daer rouwe corte hawkens wt/inden welcken twee oft drij graenkens besloten liggen/die sijn de Linsen niet ongelijc. De wortel is lanc/eñ binnen geel gelijck als Bosboomen hout/dwelck wij Palmenhout heeten/oft der wortel van Gentiaen/ende is wat amper/maer nochtans suet/ende daerwt druckt men eñ maect men een dick sap.

Glycyrhiza. Suethout.

B Die plaetse daert wast.

Dat alderbeste Galissihout wast in Cappadocia ende Ponto. Daerenbouen so en wast dat ergste ende slechste niet bouen in Duytschlant/ende principalick ontrent Babenberg/wãt dat wort seer gepresen/eñ wast daer met groote menichte. Waer dattet eens geplant wort/daer cruypet voort ende voort/eñ en laet hẽ niet wel wtroedẽ.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio/ende sijn saet wort inden Herst vergadert.

Die natuer ende complexie.

Suethout is des menschen natuere gants aengenaem eñ bequaem/want het is redelijcken werm/eñ seer bijna middelbaer van wermte. Anders so eest vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

C Dat sap van Galissihout is goet tot een rouwe kele om die te versaechten/alsmen dat inden mont neempt/ende van selfs laet smelten/eñ inden hals af loopen. Het is ock goet tot een hittige mage/ende tot alderhande ghebreken der borst ende der leuer. Alsmen dit met sueten wijn drinct/so ghenesetdie ghequetste blase eñ alderhande ghebreken der nieren. Dit voorseyde sap inden mont ghesmolten ende inghenomen/verslaet den dorst. Het is ock goet tot de wonden/als sij daermede bestreken worden. De wortel versch in water ghesoden/heeft alderhande operatie gelijck als dat sap. Maer als si ghedoret wort ende ghepulueriseert/ende inde wonden ghestroyt wort/so heylt ende gheneest sij die. Ghemerckt dat dit Suethout seer goet is voor de maghe/so machment ock vseren tot alderhande medicine der magen/longen/leuer/blase eñ nieren.

Ende ouermids dien machmen dat Galissihout wel groot achten ende in weerden houden.

Van Spe=

Van Spenencruyt. Cap. LXXI.

Den naem.

A Spenencruyt heet in Griecx Galeopsis / in Latijn Vrtica Labeo. Inde Apoteke heetment Scrophularia maior/ Ficaria/ende Castrangula. De reden van sulcke namen staen eens deels in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Vaetsoen.

Dit cruyt is met sijnen steel ende bladeren den Netelen niet ongelijck/ nochtans sijn de bladerē wat effender/ ende sterck van ruecke/ ende sonderlinge alsmen die in stucken wrijft. De stelen dragen cleyn purpurachtige bloemkens int sop / ende die sijn ghelijck hole sleckenhuyskens oft helmkens / eñ dat wordē ronde scherpe bollekens die sijn vol saets. Die wortel is wit ende heeft veel knobbelen ende veeselinghen.

Galeopsis. Spenencruyt.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast geerne ontrent de tuynen/ oude mueren/ende bi dwater.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/ ende te dier tijt machment ock vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is subtijl van substancie/ het droocht / het verdeylt oft doet verdwijnen/ende maect dunne.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren / dat sap/ de stelen ende tsaet van desen cruyde / verdeylen oft doen verdwijnen alderley geswel/ende verteeren die herde clieren/ende sweeringen inde ooren / alsment met azijn mengt ende stootet / ende des daechs tweemael lawachtich daerop leyt. Men mach ock de voorghenoemde bladeren/ stelen/ ende saet/ sieden/ ende die vlceratien ende geswel daermede baden. De bladeren ghestooten/ghenesen de veruuylde/ rottende ende voorts etende sweeringhen ende den cancker / alsmen die met sout daerop leyt. Dat sap vā desen cruyde verdrijft de roose int aensicht/ende ock der gheenre die bijna voor Lazarus gehouden worden/ alsmen dat aensicht daermede wasschet. Dat poeder van desen cruyde gheneest / ende droocht de vijchwerten oft spene. Dat saet een drachma swaer inghenomen/doodet ende verdrijft de wormen.

Van onser

Van Onser vrouwen Bedstroo.

Cap. LXXII.

Den naem.

A Onser vrouwen Bedstroo heet in Griecx eñ Latijn Gallion/Galation/ende Galerium/daerom dattet dmelck doet rennen ende te gader loopen.

Tfaetsoen.

Onser vrouwen Bedstroo heeft dunne/ronde ende effen steelkens/ende daerõme wassen smale scherpe bladerkens als een wielken oft radeken rondtsom gesedt van onder tot bouen toe/gelijck een sternken euen verre van malcanderen/ghelijck aen Cleefcruyt. Het draecht veel cleyn geele/dicke/ende tsamen gehoopte bloemkens/dier wassender veel bi malcanderen/ende hebben eenen goeden ende stercken rueck. De wortel is seer veeselachtich/ende ghevlochten/ende cruypt hier ende daer.

Gallion.
Onser vrouwen Bedstroo.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ghebowde velden/beemden/ende in sommige vochtige graßhouen.

Den tijt.

Het bloeyt meest ende volcomelicxt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Onser vrouwen Bedstroo is drooghe/ende wat scherp oft tangher.

C Die cracht ende operatie.

De bloemen van Onser vrouwen Beddestroo ghestooten/lesschen den brandt/eñ heylen al wat vanden vier ghequetst is/alsment daer op leyt. Alsmen die in stucken breect ende stoot/ende inden nuese doet/so stelpen sij dat bloet. Si stelpen oock dat bloet dat op ander plaetsen des lichaës wtloopt. Si sijn ooc goet tot vermoede leden/alsmẽt met olie van Roosen ende met was mengt/eñ een plaester daeraf maect. Daerom so machmen van dese bloemen wel een voetwater maken voor de gene die moede sijn/om daerin te baden. De wortel verweckt den lust tot bijslapen.

Van Poleye.

Van Poleye. Cap. LXXIII.

Den naem.

A Poleye heet in Griecx Blechon ende Glechon / eñ in Latijn Pulegium. De oorsake ende reden van desen namē hebben wi in onsen Latijnschen Herbario genoechsaem verclaert/ende en is niet van noode datmen sulcx bediede den genen die dese twee spraken niet en verstaen.

Geslacht.

Plinius ende Apuleius scrijuen datter tweederhande gheslachten sijn van Poleye/deen is dat manneken ende dander dwijfken. Dese sijn bey
B de malcanderen gelijck / ende en hebben gheen onderscheyt dan inde bloemen/ want des mannekens bloemē sijn wit / ende des wijfkens sijn purpurbruyn. Sommige onderscheyden de Poleye aldus/te wetē tamme ende wilde. Vande tamme Poleye maeckt Plinius dmanneken. De wilde is een maniere van Munte / in Latijn geheeten Calamintha/ gheliick wi dat verclaren sullen alst tijt is. Als dit cruyt bloeyt / ende die schapen dat proeuen ende daerafeten/so worden sij bleetende.

Gaetsoen.

C Poleye manneken vlichelt hier ende daer op der eerden / ende wast eenen cubitus hooghe/alst ergens aen mach opclimmen. De bladeren sijn de Mageleyne gelijck. De tacxkens eñ steelkens sijn harich ende rootachtich. De bloemen wassen rontsomme den steel/ gelijc aende Malroue / ende sijn purpurbruyn. Die wortel is vol veese lingē. Dat wijfken draecht wit bloey sel/ anders eest den manneken in aller manieren gheliick.

Pulegium. Poleye.

Die plaetse daert wast.

D Poleye wast geerne op ghebowde ende vochtighe plaetsen/eñ waer datter eens compt/daer bliuet hangen/ eñ voorts en voorts / ende ouertrect een gants veldt.

Den tijt.

Poleye bloeyt inden somer / te weten in Julio ende Augusto/ als ander cruyden van hitte verdrooghen ende verwelcken / ende alsdan so wordet vergadert.

Die natuer ende complexie.

Ghemerct dat de Poleye tangher eñ wat bitter is/ so moet hi ooc werm

ende

ende drooghe sijn inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

E Poleye in wijn gesoden eñ gedroncken/brengt den vrouwē haer bloeme/ende lost oock die Secundina eñ die doode dracht. Als sij met huenick ende Aloe ghedroncken wort/so suyuert sij de longen/ende is goet tegen den cramp. Poleye met water ende azijn inghenomen/verdrijft dat walgen ende dat crimsel/ende knagen inden crop vander maghen/ende iaecht de swertē galle af door den camerganck. In wijn inghenomen/compt sij te hulpe de ghene die van venijnige beesten gebeten sijn. Poleye ghestooten ende met azijn voor de nuese gehouden/brengt de gene die in onmacht gheuallen sijn wederom tot haer seluen. Poleye ghedroocht eñ gepulverizeert oft tot asschen gebrant/sterct dat tantvleesch. Met gersten mout gestooten sijnde/is sij goet tot allerley brant/alsmense daerop leyt. Poleye geleyt sijnde op de leden daer dat Podagra in is/so langhe tot dat sij root worden/versaecht de pijne. Poleye met sout is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/alsment daerop leyt.

F Poleye in water ghesoden/eñ de leden daer mede gewasschen/verdrijft dat iueesel. Alsmen Poleye in water siedet/ende daerinne sidt/so ist goet tot inflatien/hertheyt/ende den cramp der moeder. Een cransken van Poleye gemaect/ende opt hooft gset/verdrijft de pijne ende swijmelige int hooft. De gene die coude eñ vochtighe herssenen hebben/dien is goet dat sij Poleye riecken. Poleye met wijn gesoden eñ ghedroncken/lost de vrijne/eñ iaecht af den steen der nieren. Met azijn ingenomen/is sij wtnemende goet den genen die de vallende siecte hebben. Als men onghesont water drincken moet/so salmen Poleye daerin leggen/oft dat poeder daeraf/daerinne worpen/so en deeret oft schadet eenen mensch niet. Dit cruyt met sout/azijn/eñ huenick gemengt/is goet den genen die den cramp hebben/als sij haer daermede laten strijcken eñ wrijuen. Het is oock wtnemende goet tot dat Sciatica/alsmen dat van buyten op de huepe leyt.

Van Gentiaen. Cap. LXXIIII.

Den naem.

A Gentiaen heeten de sommighe oock Bitterwortel/eñ wort in Griecx ende Latijn genoempt Gentiana/nae den naem vanden Coninck Gentio/die dit cruyt eerstwerf ghevonden heeft.

Haetsoen.

De bladeren van Gentiaen comen eerst bi de wortelen wt/ende sijn de Notebladeren oft Wechbree bladeren gelijck/ende sijn een luttel root achtich. Maer de bladeren die midden aen den steel eñ sonderlinghe die wat opwaerts staen/die sijn een luttel ghekertelt. Den steel is ront/hol/ende effen/eenen vingher dick/cnopachtich/ende twee cubitus hooghe.

C wortel van dmanneken is vingers dick/ende een spanne lanc/ende wit/ ende adstringeert oft treckt te samen. De wortel van dwijfken is knopachtich/ende die cnoppen die daeraen sijn/ die sijn den eeckelen wat ghelijck/inder manieren van dat manneken van Asphodelus.

Plaetse daert wast.

De Peonien wassen op hooch gheberchte. Maer dwijfken plandtmen hier te lande in alle houen.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt inden Mey. Dmanneken en heb ic noch niet gesiē.

Natuer ende complexie.

Mastbloemen adstringerē oft trecken tsamen/ende sijn wat suet. Eñ alsmen die een wijle inden mont hout/so wort men gewaer dat si scherp op de tonge ende wat bitter sijn. Daerom so sijn sij subtijl van substantie/sij drooghen/ende sijn redelijcken werm.

D

Cracht ende werckinge.

De wortel van Mastbloemen gedroocht eñ gestooten / eñ een Amandel groot met wijn inghegeuen/suyuert de vrouwen na den arbeyt/ende brengt haer huer maentstonde. In deser manierē gedroncken/versaecht si oock de pine eñ weedom des buyck. Si is goet voor de gene die de geele hebben/eñ pine inde nieren eñ blase. Si verdrijft oock de verstoptheyt der leuer eñ der nieren. Maer als sij met wijn gedroncken wort/ so stopt si den camergang. Thien oft tweelef roode Peonien keernen in rouwen swertrooden wijn gesoden/ stelpen der vrouwen bloeme. Als de ionge kinderen dese eten oft drincken/so en laten sij den steen niet wassen. Vijfthien swerte Peonien keernen gestooten/ ende in Mede oft in wijn ingenomen / sijn wtnemende goet voor de ghene die meynen dat sij in haren slaep vande Mare ghereden worden / ende sijn oock goet voor de vrouwen als de moeder opwaerts clint. De wortel salmē aenden hals hanghen voor de vallende siecte/dwelck Galenus eerst geprobeert/ ende na hem meer andere waer beuonden hebben.

Van Oyenaersbeck. Cap. LXXVI.

Den naem.

A Oyenaersbeck wort in Griecx ende Latijn Gerania gheheeten/om des wille dat int opperste van den stelen bollekens wassen met lange beckens/ in manierē van Cranen oft Oyenaers hoofden. Eñ daer wt comet dat dese cruyden bi onsen tijden geheeten worden Rostrum Ciconie/dats te seggen/Storckensnauel oft Oyenaers beck.

Geslacht.

Daer sijn sesterley geslachten oft manierē van Oynaers oft Craenbecken. Dat eerste heeft seer lange becken / die gaen bouen scherp toe gelijck als een

B als eē naelde/eñ wort door dien genaemt Acus pastoris/dat is Herders naelde/eñ Acus muscata. In duytsch heetmen dit sonderlinge Gyuaer ß beck. Dat ander geslechte heeft bladeren gelijck als Maluwe/eñ wort van sommigen genoemt Pes colombinus/dats in duytsch Duyuēvoet eñ Schaerdencruyt. Dat derde heeft bladerē die sijn de Mater oft Keruel gelijck/ende heetet herba Roberti oft Robertiana/dats te seggen Robrechts cruyt. Dat vierde geslecht heeft bladeren die sijn diep gesneden/eñ op dattet wten anderē mocht onderkent wordē/so hebbē wijt Craenhals genoemt. Dat vijfde heeft bladerē die sijn den Boterbloemē cruyde gelijck/eñ heet Gratia Dei/dat is Godsgenadecruyt/om sijn heylsame cracht wille. Dat seste dat is van faetsoen den vierden geslechte seer gelijck/maer het is grooter/ende heetet Bloetwortel/daeromme dattet ouermaten crachtich is om bloet te stelpen.

C

Faetsoen.

Deerste geslecht heeft van onder opwaerts roode eñ harige stelen/eñ cleyn geclouen eñ gekerfde bladerē. Sijn bloemkens sijn root als bresil/eñ dat worden bollekens met lange becken/gelijc als naelden/eñ sijn den Gyuaers oft Cranenbecken gelijc. De wortel is eenen vinger lanc/wit/ront eñ suet. Dander heeft teere eñ dūnne steelkens/vā onder opwaerts/root ende harich. Sijn bladeren sijn den bladeren van Malue gelijc/eñ sijn ringsomme gesneden/eñ van coluere niet so groen. De bloēkens sijn seer cleyn eñ purpuren/ende dat worden ooc cleyn hoofdekens met becr

D kens/maer niet so lanc als aen deerste geslecht. Dat derde geslecht heeft oocgants roode eñ hayrachtige stelen/die hebben veel ledekens/eñ heeft eenen onliefliken rueck. De bladerē sijn der Mater oft den Keruel gelijc. De bloemē sijn root gelijc als bresil/ende dat worden cleyn hayrachtige hoofdekens met becrkens. De wortel is binnē groen/ende adstringeert oft trect tsamen. Dat vierde heeft ooc roode gehayrde stelen gelijck als die ander geslechten. De bladerē sijn veel meer eñ dieper wtgesneden/eñ gekerft gelijc eē handeken met veel vingerkens. Sijn bloemē sijn bruyn root eñ redelijcken groot/eñ daerwt comen ooc hoofdekens met gehayrde becrkens/ende als haer die ontpluycken/so vintmen daerin vijf corenkens die rōtsom om dat becrken wassen/ende dat is sijn saet. De wortel

E is binnē wit ende buytē geel. Dat vijfde geslecht is dē naesten oueral vā bladeren ende bloemē gelijc/wtgenomen dat si grooter sijn/ende de bloemen sijn gelijc cleyn roosekens. Den steel is langer ende gehayrt/maer hi is teer ende dūnne. De wortel is seer lanck ende bi tijden binnen gants bruynroot. Dat seste is grooter dan eenich vanden anderen/ende heeft lange/ronde ende gehayrde stelen/eñ sijn van onder opwaerts rootachtich. De bladeren sijn den Boterbloemen gants ende geheel gelijc. Sijn bloemē sijn schoō hemelblaw/ende wt den seluē comē ooc bollekens met Cranenbecken. De wortel is lanc ende dick/ende heeft veel veeselingen.

Die plaetse daert wast.

Alle dese manierē van cruydē wassen vā selfs in ongebowde plaetsen.

Gerania. Oyenaersbeck.

Pes columbinus. Duyuenvoet.

Herba Roberti. Robrechtscruyt.

Craenhals.

Bloetwortel. Gratia Dei. Gods genadecruyt.

F Maer dat eerste wast principalick op sandachtighe mager plaetsen/aen de straten ende op de Corenvelden. Dat tweede wast somtijts op sandachtige berchskens eñ cruythouen. Dat derde in doncker ongebowde plaetsen eñ schier oueral aen heggen en hagen. Dat vierde vintmen somtijts op de corenvelden bi de tuynen/eñ op kerckhouen. Dat vijfde wast geerne op hooge steenachtige bergen. Dat seste wast schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Dat eerste geslecht brengt sijn bloemkens van stonden aen int beginsel vande Lenten/ende sonderlinge inden April/eñ dueren daerna den gantsen somer lanck. Dat tweede/derde ende vierde geslechte bloeyen allermeest inden Mey. Dat vijfde ende seste in Junio ende Julio.

G

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortelen van alle dese manieren van Gyuaersbec trecken te samen ende drooghen/wtghenomen deerste/dat verteert ende verdeylt oft resolueert de humoren.

Die cracht ende operatie.

Alsmen dat eerste geslecht in wijn gepulueriseert oft gesoden drinct/so verdrijuet dat opblasen der moeder. Tis ooc goet in deser manieren tweemael ingenomen voor de gene die wtdroogen. Tsap vande wortel is goet in de oren gedaen. De wortel lost de vrine/eñ is goet den genen die den steen inde lenden hebben. De bladerē eñ wortelen vā dat tweede geslecht

H sijn wtnemende goet tot alderhande wonden ende sweeringen/want si genesen die. Men mach die ooc vseren om de pine te versaesten die inde enokelen ende leden comt. Dat derde geslecht prijsmen sonderlinge tot dat wilt vier oft carbunckel/alsmē dat cruyt stoot ende daerop leyt. Het geneest ooc vuyl monden/ende swerende borsten/heymlijcke plaetsen eñ leden/alsmē dat poeder daerin stroyt/ oft dat cruyt groen gestootē daer op leyt. Maer onder alle dandere so en isser geen dat meer crachten heeft om wonden ende sweringē te genesen/ende bloet te stelpen/dan dat vijfde gheslechte / want het stelpt somtijts dbloet/al eest datment maer inde hant en houdt/ende wt dien so wordet oock Bloetwortel geheeten.

Van Rapen. Cap. LXXVII.

Den naem.

A RApen worden in Griecx geheeten Gongyle oft Gongylides/eñ in latijn Rapa. De reden van sulcke namen staen genoech verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Rapa. Rapen.

Rapen sijn tweederley/tam ende wilt. De tamme Rapen sijn ooc tweederhande / wit eñ root. Dat wilt geslecht van Rapen/ is tgene datmen Raponcelen heetet / dat is te seggen/cleyn Raepkens.

Tfaetsoen.

De tamme Rapen sijn van stelen en de bladeren de Radijs seer gelijc/ hoewel dat de bladerē van de Rapen teerder ende gruender sijn/si climmē oock een luttel om hooge/ende en liggē niet plat opter eerden. Als si beghinnen te bloeyen/so gelijcken si de Coolen in aller manieren met haer geel bloemen/
B hawkens ende saet. De Raponcelen comen inde Lenten vroech wt/ eñ hebben loof gelijc Madelieuen cruyt/dat breydet hem wt op deerde. Int begin van Junio crijghen sij eenen ronden houtachtigen steel / die wast somtijts twee ellen hooge / ende heeft ter sijden veel cleyn tackens/ende die sijn oueral beset met cleyn donckergruen bladerkens die sijn smal/eenen vinger breet/ ende die draghen schelachtighe gesternde bloemkens die sijn wat purpurblaw van coluere. Eñ als die wtuallen/so volgen daer groen ghesloten bollekens oft hawkens na/eñ elck van

Van Rapen. Cap. LXXVII.

Rapa hortensis rubra. Roode Rapen. Rapa syluestris. Raponcelen.

Elck van dien is aen te sien gelijc aen den swertē Comijn oft Coriander/ maer si sijn cleynder/ende elck heeft vijf cleyn scherpe pünctkens/ eñ daer in leyt cleyn sadeken. De wortel is gemeynlick eenen vinger dick.

Die plaetse daert wast.

De tamme Rapen wassen schier oueral / ende sij worden van tsaet in vochtige ackers geplant. De Raponcelen oft wilde Raepkens wassen hier ende daer bij de tuynen ende op de ackers.

Den tijt.

De tamme Rapen bloeyen inden somer/ ende crijgen dan oock hawkens. De Raponcelen inde Lentē/ eer de stelen op schieten/ sijn goet om kennen. Ende dan so trectment met bladeren ende wortelen wt/ eñ men doetet in salaet. In Junio dragen sij bloemen ende daerna oock saet.

D

Natuer ende complexie.

De Rapen sijn werm inden tweeden graet eñ vochtich inden eersten.

Cracht ende operatie.

De tamme Rapeñ gesoden/ sijn swaer om verteeren/ sij maken wint/ ende brengen lust tot bijslapen. Alsmen de Rapen siedet/ ende een doecxken int sop nat maect / dat is goet voor de ghene die dat coudt Podagra hebben / ende oock voor veruroſen voeten oft cackhielen. Men mach de Rapen oock stooten ende opleggen/ want sij hebben ooc cracht

E om de pijne van Podagra te versaechten. De ionge dodden vande Rapen gesoden/lossen de vrine. Raepsaet is goet tegen alderhande venijn/ ende wort ouermids dien tot de Triakel ghebesiget. Het is ock goet eñ bequaem om pijne ende smerte te versaechten. Het brengt lust tot bijslapen. Roode rapen inde pekel gheleyt/maken appetijt ende lust tot eten. Desgelijcx ooc de Raponcelen in de spise gevseert/ ende met sout eñ azijn bereyt gelijck als salaet/maken appetijt/ende lossen de vrine. Alsmen die van buyten vseert/ende principalick alsmen se met Vijchboonen / Weyte oft Rattenmeel mengt/so maken sij een schoon claer aengesicht/ eñ een reyn lijf. Dat sap inden Oogst vergadert ende met vrouwen melck ghe tempert/maect claer ooghen.

Van Keruel. Cap. LXXVIII.

Den naem.

A Keruel wort in Griecx ende Latijn Gingidium geheeten. Die Apotekers heeten dit Cerefolium / maer het en is dat Cherefolium niet daer Plinius af scrijft/ ghelijck als wij sulcx elders genoech verclaert hebben.

Gaetsoen. Gingidium. Keruel.

Keruel is de Petercelie oft wilde Pastenaken bijna gelijck/ maer dit is teerder/cleynder/ ende meer gekertelt. De wortel is wit ende bitter. Den steel is effen/bruynlijf verwich/hol/ende met veel tackens ter siden/ die dragen wit bloeysel. Dat saet is lancachtich/smal ende scherp.

Die plaetse daert wast.

B Keruel wast oueral inde houen/ daer wort sij ghesaeyt.

Den tijt.

Si bloeyt meest inden Mey / ende brengt daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Keruel en heeft gheen merckelijcke wermte/ wãt het is eens deels werm/ eens deels cout. Maer het droocht inden tweeden graet.

C

Die cracht ende operatie.

Keruel dient wel inde kuecken/ wãt sij is goet totter spijse row ende gheso den. Men mach Keruel oock wel inde pekel legghen / ende behouden om daghelicx te besighen. Keruel is

seer

seer goet voor de maghe. Si doet wel water maken. Keruel in wijn gesoden ende ghedroncken/is seer goet ende bequaem tot de blase. Maer si en wil niet langhe ghesoden worden. Alsmense vseert/gelijck voorseyt is/so brengt sij den vrouwen haer maentstonde. De Keruel/ghemerckt dat sij bitter is/ende adstringeert oft tsamen treckt/so is si bequamer tot medicijnen dan totter spijse.

Van Brem. Cap. LXXIX.

Den naem.

A Brem heeten de sommige Ginst na Dlatijn Genista. In der Apoteken heetment Genesta oft Genestra.

Tfaetsoen.

Brem is eenen struyck met groen ende row stelen/ende met veel tacken/die sijn gheciert met veel cleyn bladerkens. De bloemen sijn geel/eñ sijn de Byen seer aengenaem. Als de bloemen afvallen so wassen daer rouwe eñ ghehayrde hawkens na/daerin leyt saet/dat is de Wicken oft Vitsen niet onghelijck. Die wortel is geel van coluere.

B Die plaetse daert wast.

Genista. Brem.

Brem wast geerne op dorre sandachtighe plaetsen/in bosschen/oft niet verre daervan.

Den tijt.

Brem bloeyt in Maio eñ Junio/eñ daerna volgen de hawkens/daerin leyt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Brem is werm eñ drooghe inden tweeden graet/eñ dat kentmen claerlick wt sijnen smaeck/die bitter is.

C Die cracht ende werckinge.

Dat saet purgeert seer gelijck Niescruyt/alsmē des anderhalf drachma in honickwater nüchteren inneempt eñ drinct. Eñ daerom wordet bi onsen tiden seer gevseert tegen dat Podagra/want die groue endé taeye humoren/die een oorsake sijn vant Podagra/die iaghet eñ drijuet sterckelick af door den camerganck. Dat saet lost ock die vrijne/ende breect den steen inde nieren ende inde blase. Het verteert de clieren/ende alderley gheswel. De tacken van Brem met

de bladeren sommige daghen in azijn te weyck gheleyt ende ghestooten/ daerwt compt sap ende vochticheyt/ende alsmen des drij loot druinct/ so ist seer goet voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebben. Sommige leggen die te weycke in zeewater oft ander gesouten water/ende maken daeraf een clysterie. Brem met verckens liese gestooten/ is goet tot weedom inde knien.

Van Eerdbrem. Cap. LXXX.

Den naem.

A Eerdbrem noempt men oock Stekende Brem om sijnder stelen ende bladeren wille die steken. In Latijn wort dit cruyt genaemt Genistella/dat is/Cleynen Ginst.

Haetsoen.

Eerdbrem is een struyckken niet ouer twee spannen hooge/met stekende stelen/die sijn groen van coluere/eñ eens deels rootachtich / ende die sijn becleet met cleyn bladerkens ghelijck de Linsen. Sijn bloemen staen aen elcken steel tsamen aen malcanderen gecliſt / eerst gelijck aren/eñ sijn geel van coluere/den Wicken oft Erwte bloemen niet onghelijck. Eñ dit worden cleyn hawkens/ eñ daerin vindtmen ront rootachtich saet. Die wortel is lanck ende houtachtich.

Genistella. Eerdbrem.

B

Die plaetse daert wast.

Desen cleynen Brem wast op dorre/sandachtige eñ ongebowde veldē.

Den tijt.

In den Mey draecht dē Eerdbrem geel bloemen/ ende dat worden in Julio cleyn hawkens.

Die natuer ende complexie.

Eerdbrem droocht seer wt/ nochtans sonder bijten / ende dat kentmen claerlic wten smaeck/want dien is bitter ende treckt tsamen.

C

Die cracht ende operatie.

Dat saet is den veninigen ghedierte contrarie. De bladeren in water gesoden eñ gedroncken/stelpen den vrouwen haer maentstonde / eñ den loop des buyckr. Ende inder waerheyt dit cruyt heeft seer een operatie ende cracht gelijck als dat cruyt datmen Peertssteert heetet.

Van Root-

Van Rootmelisoencruyt.

Cap. LXXXI.

Den naem.

A Rootmelisoencruyt heeft dien naem daer door dattet seer goet ende bequaem is tottē rooden loop oft melisoen. In Griecx wort dit cruyt gheheeten Gnaphalium/in Latijn Centunculum of Centuncularis herba. De redenen van dese namen vintmen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederley. Dat een heeft breeder eñ witter bladeren dan dat ander/dwelc veel smaelder is/eñ niet so seer witte oft grauwe bladerē en draecht als dat eerste/ende wiens bladerē doc alleen int opperste staen. Nochtans mids dien dat dat onderscheedt van beyde dese cruyden cleyn is/so hebben wi beyde dese geslechten van cruyden onder een form ende figure van cruyde begrepen.

Gnaphaliū. Rootmelisoencruyt.

B

Eactsoen.

Melisoencruyt heeft bladeren die sijn witgraw ende saecht/eñ seer wol achtich. De bloemen sijn wat geel/eñ de wortel is dünne eñ veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

Rootmelisoencruyt is een gemeyn cruyt/eñ wast geerne op dorre plaetsen/nochtans wordet ooc somtijts op vette plaetsen gheuonden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Rootmelisoencruyt adstringeert oft trect tsamen/ende drooghet.

C

Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde in herden wijn inghenomen ende ghedroncken/ghenesen dat roode melisoen/ende den loop des buycx/ende stoppen der vrouwen maentstonde. Si sijn ooc wtnemende goet tot oude ende vuyle vlceratien ende sweeringen/als sij gestooten ende daer op gheleyt/oft ghepulueriseert ende daerin gestroyt worden. In ouden tijden plachmen dit cruyt voor wolle te besighen/ende die bedden ende cussens daermede te vullen.

Van Caerden. Cap. LXXXII.

Den naem.

A LAerden worden oock Weuerscaerden geheeten/want de Wolleweuers ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken eñ wolle daermede te caerden. In Griecx wort dit cruyt Dipsacos/ende in Latijn Labrum Veneris ende Carduus Veneris gheheeten. Inder Apoteken heetet Virga pastoris ende Carduus fullonum.

Geslachte.

B De Caerden sijn tweederley/tam eñ wildt. De tamme Caerden hebben breede bladeren/ende sijn diep gekertelt/ende de bloemē sijn wit. De bollekens sijn gelijck egelshoofden/ eñ hebben scherpe crōme haecxkens. Ende dit geslecht van Caerden heetē wi witte Caerden. Dat ander geslecht van Caerden dat heeft bladerē die sijn smaelder/eñ niet so diep gekerft. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn/anders sijn si den eersten seer gelijck. Ende dese heeten lijfverwige oft bruyn Caerden.

Faetsoen.

De Caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende bouen gecantet oft gehoect/ ende dorenachtich/met cnoopen onderscheyden. Eñ aen elcken knoop staen twee lange bladeren / die staen recht teghen een/ ende

Dipsacos. Caerdencruyt. Dipsacos sylueſtris. Bruyn Caerden.

Cárduus fullonum.

elcken

C daer wast den steel midden door/ende dien is vol cleyn dorenkens. Dese bladeren sijn der Lattouwe niet seer ongelijck/ ende hebben op de verkeerde sijde inde middelt veel doornen ende stekende pünctkens. Op de voorseyde bladeren vint men gemeynlick tot allen tijden water. De stelen draghen bouen int sop row bollekens die hebben scherpe haecrkens/ eñ tusschen die wassen cleyn witte oft lijfverwige bloemkens. De huyskens vande bloemen sijn den Byenhuyskens ghelijck. Nae dat bloeysel vindt men inde huyskens dat saet. Eest datmen die bollekens van een clieft / so vintmen daer wormkens liggen in dat wit merck/ maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick dickwils gesien/mer meest inden Meerte ende April.

D Plaetse daert wast.

De Caerden wassen op vochtighe plaetsen bi dwater. Ende wt dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos/na dat sommige meynen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen de Caerden meest.

Die natuer ende complexie.

De wortel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge/ende purgeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

E De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelijck een plaester wort / die gheneest de fistelen ende de clouen int fondament. Dese medicine blijft in een coperen busse een iaer lanck goet. Sommige seggen ock dat de voorseyde medicine de watten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren geuonden wort/ is goet voor droeue oogen/ alsmen die daermede wascht. Dat voorgenoemde water verdrijft ock alle ander vlecken onder de oogen/alsmen die daermede wasschet. Die wormkens/diemen somtijts int merck van dese Caerden vindt / die sijn goet voor de vierdagelickse Cortse / alsmen die ergens in wint ende aen den hals oft arm draecht/also Dioscorides beschrijft.

Van Laureole. Cap. LXXXIII.

Den naem.

A Laureole wort van sommigen ock Zeelbast genoemt / ende heet in Griecx ende Latijn Daphnoides / ende bi onsen tijden Laureola/daerom dat hi van faetsoene/eñ sonderlinge van bladeren ende vruchten den Lauwerboom ghelijck is/hoewel dat de bladeren wat saechter sijn/ ende die vrucht ock cleynder.

Faetsoen.

Zeelbast is eenen struyck met veel tacken/ende die laten haer booghen gelijck als riemen. De schorsse van de tacken is gants taey. De bladeren

B die wassen vande helst vande tacken opwaerts/ ende sijn den Lauwerbladeren gelijck/maer si sijn weecker/teerder ende clam/ eñ en laten haer oock niet geerne breken/ende sij sijn scherp inden mont. De bloemen sijn een luttel wit ende lijfverwich. De vrucht als si rijp wort so is sij swert. De wortel is houtachtich eñ lanc/eñ en wort inde medicine niet gevseert

Die plaetse daert wast.

Het wast geerne in hooge bosschen schier oueral.

Daphnoides. Laureole.

Den tijt.

Laureole bloeyt inde Lenten vanstonden aen/ eer de bladerē wtcomē. Dit ghewas is lustich om aenschouwen/ende riect wel. Het draecht ende brengt sijn vruchten inden Herst/ eñ die is eerst groen ende daerna root/ ende ten lesten van buyten swert ende binnen wit.

Natuer ende complexie.

Laureole is seer heet ende drooge/ scherp ende amper van natuere.

Cracht ende werckinge.

C De bladeren van Laureole/ groen oft dor gedronckē/ iagen de snoter eñ taeye slijmicheyt af door den camerganck. Si brengen den vrouwē haer maentstonde/ eñ doen spouwen. Als sij inden mont gheknowt worden/ so trecken si de taeye slijmicheyt wten hoofde. Si maken niesen. Vijfthien van desen besien ingenomen ende gedroncken/ purgeren perfectelijcken.

Van Eyckenboom. Cap. LXXXIIII.

Den naem.

A Eyckenboom wort in Griecx Drys/ ende in Latijn Quercus geheeten/ende dien naem is inde Apoteke bleuen.

Faetsoen.

Den Eyckenboom is wel bekent/ niet behoeuende veel afconterfeytens. Het is eenen hoogen boom met een groue/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht tweederley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla geheeten/dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Eyckappelen/ daerom dat

Quercus. Eyckenboom.

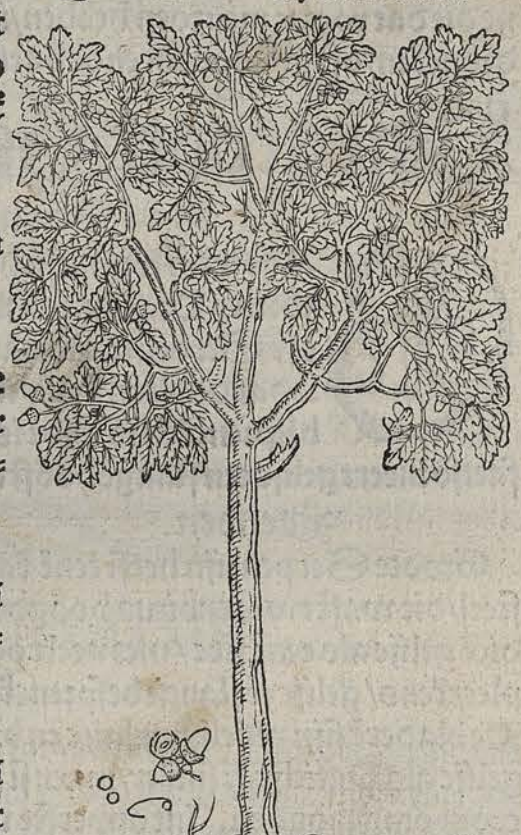

B dat sij een cleyn appelken ghelijck sijn. Die ander tusschen de bladerē die heet men in Latijn Glandes / in Duytsch Eeckelen. Desen boom draecht ooc lijm. De wortel dreyt haer wijt wt.

Plaetse daert wast.

Eyckboom wast oueral in onse landen/ende sonderlinge in bosschen.

Den tijt.

Desen boom wort ooc groen/ende slaet wt inde Lenten / nochtans seer langsaem/als ander boomen bina alle langhen tijt ghebloeyt hebben.

Natuer ende complexie.

Den Eyckenboom droocht wt/eñ adstringeert oft trect tsamen/hebbende seer bijcans middelbare wermte.

C Cracht ende operatie.

Eyckenbladeren trecken tsamen/eñ sonderlinge dat cleyn dün velleke dat tusschen de schorsse eñ den stamvandē boom geuōden wort/eñ tgene dat tusschen de schelle van de eeckel eñ keerne wast. Alsmen dit in water siedt/so genesen si den rooden loop/eñ dat bloetspouwē / eñ stelpen den loop des buycx/eñ der vrouwen maentstonde. Si genesen ooc allerley wonden/ alsmense stoot eñ daerop leyt. Sulcken cracht hebben die eeckelen ooc/si lossen de vrine. Nochtans alsmense eet / so maken si hoofdsweer eñ inflatie. Mer si sijn goet tot alderhande venijn van veninich gedierte. De eycken schorsse met melc gesoden eñ gedroncken/weder staet allerley venijn. Alsmen die row stoot/so versaeften si ouergroote hitte/ alsment daerop leyt. Si is ooc goet gemengt met gesouten verckenliese/ eñ op quaet hert geswel/en oude vlceratien geleyt. De eyckappelen adstringerē seer/ende

D sijn van couder ende grouer natueren/si vercoelen inden tweeden graet eñ droogen inden derden. Alsmen die stoot ende opleyt/so bedwingen si allerley fluxien of catharren die in dat tantvleesch oft op dat tapken van der kele vallen/ouermids dien sijn si ooc goet tot vuyl monden. Alsmen wilt dat de eyckappelen niet seer en bedwingen oft adstringerē/ so salmē die in water sieden. Wil men datse crachtelic achterwaerts druuen of de humoren bedwingen/ so salmē die in herden wijn sieden. Eyckappelen gebrant/stelpen dat bloet. En men sal die so lange inde colen laten liggē tot dat si gloeyende worden/daerna salmē die met azijn oft met wijn wt blussen. Eyckappelen gesoden / eñ in dat water / daer si in gesoden sijn/ gesetē/beneempt die nedervallinge oft wtganc der moeder/ eñ der vrouwen maentstonden. Alsmen die in azijn oft water te weycke leyt / en dat

hayr daermede wasschet/so wordet swert. Si sijn ooc goet voor de gene die dat roode melizoen hebben/in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/oft ghestooten ende daerop gheleyt.

Van groote Serpentine. Cap. LXXXV

Den naem.

A GRoote Serpentijn heet ooc groot Slangencruyt/heet in Griecx Dracontion mega/in Latijn Dracunculus maior/oft Serpentaria maior. Wort also genoempt om deswille dat den steel met veel roode plecxkens/gelijc de slangen/besprenckelt is/ende is lanc. Is int opperste vandē stele gefaetsoeneert gelijc een slangē hooft als si eē roode bloedige tōge wtsteect.

Faetsoen.

Dracontion mega.
Groote Serpentijn.

Groote Serpentijn heeft eenē kalen steel/die wast twee cubitus hooghe/is dick gelijc als eenē stec/met veel roode plecxkens/gelijc eē slange besprenckelt. De bladerē sijn redelijken lanc en breet gelijc als Patich oft sulker/maer si sijn
B crom omgeboghen. Int opperste van den steel wast een lanck ront en scherp dinck/dat gelijct eē hauwe oft schee/vā buyten gruen. Als dat opgaet/so vertoont hē alsdan een purpurbruyn colfken oft horē dz is bouē scherp toegaende. Ēn dien horen draecht rontsom gelijc den Aron/een druyfken met veel besien/die sijn eerst gruen/daerna geel gelijck Soffraen/eñ root. Die wortel is redelic groot/ront en wit/ende is met een teere schelpe oft schorsse becleet.

Plaetse daert wast.

Serpentijne wast op plaetsen daer veel schadue ende lomber is.

C

Den tijt.

Dat saet salmen vergaderē alst root ende rijp wort. Ende de wortel in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Serpentijne is scherp ende bitter/ende adstringeert een luttel/ende is ouermids dien werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Groote Serpentijn gesoden oft gebraden/en met huenic gemengt/eñ gelijc een electuarie ingenomē/is goet voor de gene die seer kichen en hoesten/

D sten/ende dien een quinteerne oft catarre wten hoofde op de borst geual len is/want si scheydt de groue eñ taeye slimige humoren/en doet die ver dwinen. Maect lust tot bislapen/ als sy met wijn gedroncken wort. Die wortel geneest allerley quade vlceratien eñ voorts etende swerinḡe/ als si gestooten en daerop gheleyt wort/ oft alsmense puluerizeert en daerin stroit. Si gheneest ooc de fistelen/alsmense met huenick mengt en daerin doet. Si verdrijft de plecken wten aensichte/en aen tgeheel lijf/alsmē die daermede bestrijct. Tsap vand wortel is goet voor doncker oogen/alsment daerin laet druypen. De bladerē genesen versche wondē/alsmense gruen daerop leyt/wāt als si drooge worden/so sijnse scherp eñ en cōnen den wonden geen duecht doen. Men seyt/dat dese bladeren/so men eenē platten case daerin leyt/bewaren/dat hij niet en verrottet. De vruchten hebben meer crachten om wonden en vlceratien te genesen dan de bladeren of wortel. De bladeren ende wortel veriagen nateren ende slangen/ als yemant die ouer hem draecht oft daeraf drinct.

Van clein Slangencruyt. Ca. LXXXVI

Den naem.

A Cleyn Slangencruyt wort in Griecx Dracōtion micron in Latijn Dracunculus minor geheeten. Eñ hoewel dat de oude meesters inde beschrijuinge van dat cleyn Slangencruyt malcanderen seer contrarie ende ongelijck sijn/nochtans ghemerct dat dit cruyt daer wij nv af spreken/bladeren heeft/die dē Veel/ gelijc wi hierna breeder verclarē sullen/gelijc sijn/so macht nae onsen duncken wel en recht onder de Slangencruyden gherekent worden/diewelcke/ als Plinius verclaert/ drijerhande sijn / waeraf dit teghenwoordighe dat derde is.

Dracontion micron.
Clein Slang ncruyt.

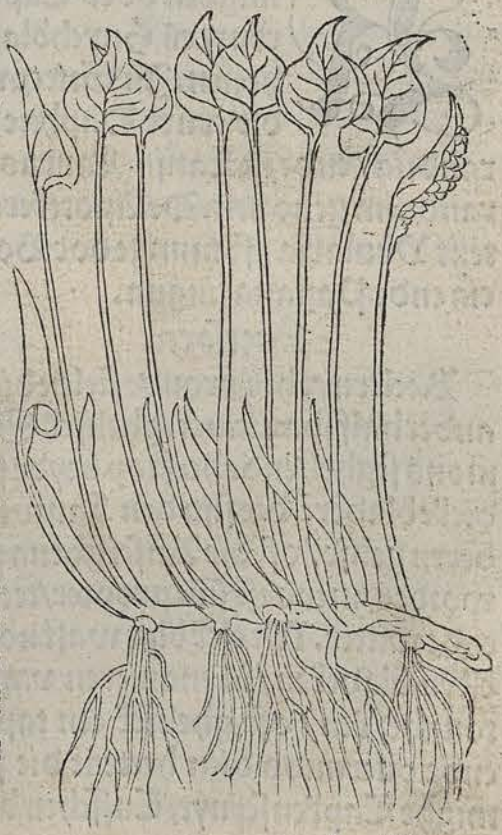

Faetsoen.

Cleyn Slangencruyt heeft bladerē gelijck als Veel/maer si sijn grooter/eñ dier en staeter altijt maer een op eenen langen steel/ die wter wortel wtschiet. De wortel is knobbelachtich / eñ heeft veel leden/ghelijck als Rietwortel. De vrucht dat is een druyfken met veel besien/die worden ten lesten root/ gelijck de besien van Aron / ende van groot Slanghencruyt.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bi dwater.

Den tijt.

Cleyn Slangencruyt compt wt als de slangen haer vernieuwen ende veriongen/ende haer vel oft huyt afstrijcken/ ende het verborcht hem oock met haer in deerde/ also als alle Slangecruyden doen.

Natuer ende complexie.

Gemerct dat de bladeren ende vruchten van desen cruyde/gelijck ooc van Aron oft Calfsvoet/scherp ende tangher sijn op de tonge/ so is sijn complexie en ooc dat faetsoen den voorseyden Aron gelijck.

C Cracht ende operatie.

De bladerē geleyt op dat bijten van veninich gedierte/trect dat venijn daerwt/ende heylt de wonden in corten dagen. Si sijn oock goet tot alle quade oude vlceratien ende fistelen/alsmen salue oft plaesteren daeraf maect/oft groen ghestooten daerop leyt. Alsmen van desen cruyde ende van huenick een salf ken maect/so strijctmen ende verdrijftmen daermede de placken int aensicht. De operatien die dit cruyt meer heeft/staen bouen bescreuen int Capittel van Aron oft Calfsvoet.

Van Keelcruyt. Cap. LXXXVII.

Daphne Alexandria. Keelcruyt.

Den naem.

A KEelcruyt wort vā sommighen oock Tapkenscruyt eñ Huychblat ghe heeten. In Griecx wort dit cruyt Daphne Alexandria/ende in Latijn Laurus Alexandrina genoemt. De Apotekers heetent Vuularia/sommige ooc Bonifacia ende Pagana lingua.

Faetsoen.

Keelcruyt heeft ronde stelen die sijn anderhalf span lanck/ghelijck Salomons seghel/ende heeft op beyde siden dicke bladerē/die sijn den Lauwerbla
B deren gelijc/oft die Rusci ghenaempt worden/mer dese sijn grooter/teerder ende witter. Wt elck blat wast noch eē cleyn bladeken/in manieren van een tonghesken/oft ghelijck een tapken/ende ouermids dien heetent die sommighe Tapkenscruyt. Tusschen beyde

de bla-

B de bladerē wast een schoon vrucht/vā der grootte van Cicerē. De wortel is den Rusco gelijc/maer si is grooter/teerder/eñ van goeden ruecke.

Plaetse daert wast.

Keelcruyt wast in hooge bosschen/eñ wort wt Vngarien in Duytschlant gebracht/ende in sommighe houen gheplant.

Den tijt.

Keelcruyt brengt sijn vruchten tusschen de bladeren inden somer.

Natuer ende complexie.

Keelcruyt is werm ende drooge van natuere/dwelck claerlick blijckt wten smaeck/want dien is scherp ende bitter.

C

Cracht ende werckinge.

De wortel van Keelcruyt gedroocht ende gepulueriseert/ende daeraf vier/vijf oft sesse drachmen met soeten wijn gedroncken/voordert den swaren arbeyt van kinde/ende verdrijft de droppelpisse/ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Si lost ooc de Secondine na den arbeyt. Dit cruyt in wijn oft water gesoden ende daeraf ghedroncken/verteert die ouergroote vochticheyt die van dat tapken in der keelen afdruypt. Dat poluer oft poeder van desen cruyde/eñ wortel/droocht ende heylet alle loopende wonden ende sweeringen/ende sonderlinge inde keele/eñ ontrent dat tapken/ghelijck als den huyghe/ende dier ghelijcke.

Van Meyenbloemkens. Cap. LXXXVIII

Den naem.

A DE Meybloemkens worden in Griecx Ephemeron/ende in Latijn Iris sylueſtris/ende bi onsen tijden Lilium conuallium geheeten/eñ datselue niet qualick. Want na mijn duncken so is dit dat tweede geslecht vā Lelien/daer Theophrastus afscrijft/dwelck inde Lenten bloeyt. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij int langhe gheset in onsen Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Meyebloemkens hebben twee groen bladeren neffen een/die sijn den bladerē van witte Lelien gelijck/maer si sijn veel teerder. Ende tusschen de bladerē wast eenen kalen steel/daeraen hangen vijf oft sesse/somtijts

B oock meer ronde witte knopkens gelijck als Erwten/die pluycken haer op/ende worden schoon sneewitte hole bloemkens/in manieren van een ront cingelclocrken/rontsomme vol schaerden gelijck als een saghe. In elck clocrken is een plecrken. Dese bloemkens riecken wter maten wel/maer si sijn bitter van smake. Als de bloemkens verdroogen ende afvallen/so comen daer schoon besikens wt gelijck root Corael/oft gelijck die vrucht vā Spargen/eñ die sijn seer weec. De wortel is wat lanc eñ veeselachtich/eñ vlidert hier eñ daer/adstringeert/eñ heeft eenē goedē ruec.

Van Meybloemen. Cap. LXXXVIII.

Ephemeron. Meybloemen.

C Die plaetse daert wast.

Meybloemkens hebben haer wooninge in bosschen ende in plaetsen daer veel lomber is.

Den tijt.

Inden Mey brengt dit cruyt sijn lieflijcke welrieckende bloemkens/ende sij vergaen wederom snellic/ende vallen af. Ende in Julio daerna so brenghet sijn vruchten/te weten / die roode besikens/als bouen verclaert is.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft een ghemengde complexie/te weten van repellerē ende van verdeylen. Want die wortel adstringeert ende trect te samen. Ende de bloemen eñ bladeren die discutieren/want sij sijn bitter / gelijckmen wt sijn operatie wel merckende is.

Cracht ende operatie.

D De wortel gesoden ende dat water daerafinden mondt ghehouden/doet den tantsweer vergaen. De bladeren siedtmen in wijn / eñ men leytse op sweeringen daer noch geen etter in en is/ want sij doen die verdwijnen. Dat sap wten bloemen gheperst/ is goet ende crachtich om dat herte/de herssenen ende leuer te conforteren ende te stercken. Ende veel meer dat geheel cruyt met bladeren/ bloemē eñ wortelen / gesoden eñ gedroncken. Ende wort sonderlinge gevseert tot onmacht/swijmeringhe/ eñ vallen de siecte. Men seyt dattet ooc bewaert voor Lazerie / alsmēt indē eersten alle daghe vseert. Dat sap is ooc wtnemende goet tot den oogen/want het verclaert dat ghesichte/ende verdrijft de donckerheyt.

Van Allantwortel. Cap. LXXXIX.

Den naem.

A Allantwortel heet in Griecx Elenium/in Latijn Inula. De Apotekers heetent Enula Campana. De redenen van sulcke namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tfaetsoen.

Enula Campana heeft eenen dicken/gehayrden/langen steel/somtijts drij ellen hooge/eñ is gecantet oft gehoect/eñ daeraen hangen bladeren/waeraf deerste bi der eerden seer breet/ lanck ende gehayrt sijn/gelijck de bladeren van Wolcruyt/ ende hoe sij hooger aenden steel staen

Van Alantwortel.

Cap. LXXXIX.

Elenium. Alantwortel.

Staen/hoe sij cleynder/smaelder ende scherper sijn. Int sop vandē stele wassen groote schoone goutgeele gesterre de bloemen. Ende als de bloemen gebloeyt hebben/so staen ende duerē die harighe bollekens/inden welcken dat saet is/tot inden Herst. Die wortel is van buyten erdenverwich/want nae dat deertrijck is/so is oock de buytenste schorsse/ende van binnen witachtich/somtijts eē luttel root/welriecken de/dick ende groot/wat scherp/ende daer wassen cleyn wortelkens aen.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast somtijts op de bergen eñ op drooghe plaetsen/daer veel lomber is. Somtijts ooc in bosschen ende onghebowde dijcken/dornheggen ende beemden. Men vindet oock schier oueral inde houen/want daer wordet gheplant.

Den tijt.

Enula Campana bloeyt in Julio/ ende sijn wortel salmen inden somer vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel wort sonderlinge ghevseert/ende is werm ende drooghe met ouervloedighe vochticheyt.

Cracht ende operatie.

De Alantwortel gesoden ende gedroncken/lost de vrijne/ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Alsment pulueriseert ende een Electuarie met hueníck daeraf maect/so is sij seer goet voor de ghene die hoesten ende kichen/ende van binnen geborsten sijn/ende bloet spouwen. Item tot inflatien ende winden/ende bijten van veninige gedierte. Dese Electuarie deylt/ende trect wt die groue taeye slijmige vochticheyt/die haer op de borst ende ontrent de longen vergadert heeft. Die wortel in soeten wijn geleyt ende geconfijt/is goet voor de maghe. De bladeren in wijn gesoden/versaechten de pijne inde huepe/alsmen die daerop leyt. Desgelijcx oock alsmen een plaester van die groen wortel maect/so leytmense op gheswel dat van coude vochticheyt ende humoren compt/ want sij verteert die ende doetse verdwijnen.

Van Agrimonie. Cap. XC.

Den naem.

A AGrimonie oft Oderminge wort in Griecx eñ Latijn Eupatorium geheeten/ende inde Apoteke Agrimonia.

Ghaetsoen.

Agrimonie heeft eenen teederen/ langen/houtachtigen/ slechten ende rechten/harigen/rouwen ende swerten steel. Sijn bladerē/diewelcke onderscheydenlick aen den steel opwassen/sijn op beyde siden in vijf oft meer deelen gesneden/ ende gelijck als een sage gekerft/gelijckende den bladerē vā Vijf vingercruyt oft van Kemp / ende sij sijn swertachtich. Int midden vanden steel wassen geel bloemen gelijck sterren/deen aen dandere. Ende als die afvallen/so comē daer cleyne rouwe clisskens/nederwaerts siende / ende wat sij aenrueren als cleederen ende dier ghelijcke/daer blijuen sij aenhangen. De wortel is grootachtich/ lanck ende swert.

Eupatorium. Agrimonie.

B

Die plaetse daert wast.

Agrimonie wast oueral geerne in haechbosschen/in doncker ende ongebowde plaetsen / op rouwe eñ steenachtighe bergen / aen de tuynen ende straten.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/ eñ dan salment ooc vergaderen.

Natuer ende complexie.

Agrimonie is subtijl van substantie/het deylt eñ suyuert sonder merckelijcke hitte/ende adstringeert oock een luttel.

C

Cracht ende werckinge.

De bladeren van Agrimonie heylen de wonden die niet en willen genesen/ist datmen die met oude verckensliese of smeer werm daerop leyt. Sijn saet oft dat cruyt in wijn gesoden ende ghedroncken/ is wtnemende goet tot den rooden loop oft melisoen / ende den leuer suchtigen / ende den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Agrimonie is oock sonderlinghe goet tot verstoppinghe der leuer / ende conforteert ende sterct die. Si heylt ende suyuert oock alderley vlceratien.

Van Ogen=

Van Oogentroost. Cap. XCI.

Den naem.

A Oogentroost wort sonder twijfel in Griecx geheeten Euphrosyne. Desen naem is namaels vanden genen die in deser spraken niet expert en waren / verkeert worden in Euphrasia / wāt also wort dit cruyt noch heden daechs inde Apoteke geheeten. Sommighe heetent oock Ophthalmica ofte Ocularis. Ende alle dese namen comen daer door / dattet seer dienstlich ende bequaem is voor dooghen.

Tfaetsoen.

Oogentroost is een cleyn dick wassende schoō cruydeken / een span lanc / ghelijck een cleyn beuallick boomken / met veel purpuren tackens ende steelkens / ende daeraen cleyn bladerkens / die sijn rontsom ghekertelt. Tusschen deselue bladerkens wast een beuallick schoon bloemken van drij colueren / wit / geel / ende purpuren. De wortel
B is cleyn / ende en wort inde medicijne niet ghebyseert.

Euphrosyne. Oogentroost.

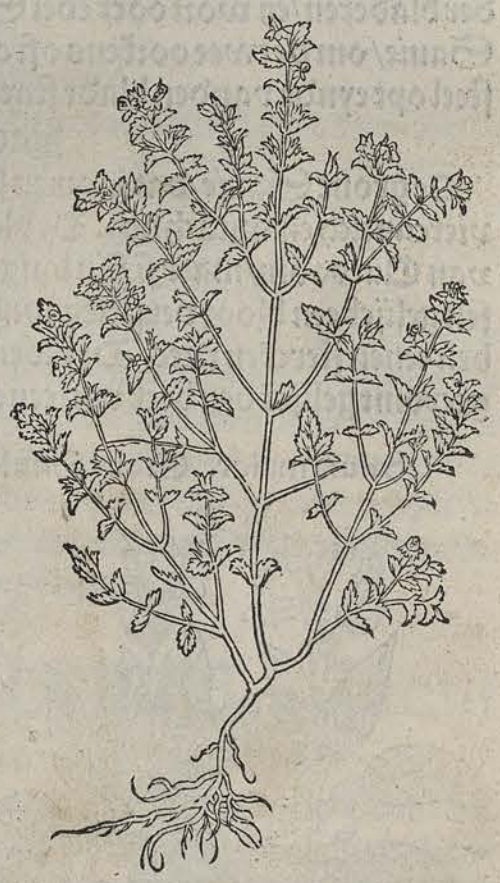

Die plaetse daert wast.

Oogentroost wast op hueuelen / al daer de sonne veel schijnt / ende schier in alle beemden.

Den tijt.

Het is oock een Herstcruyt / want men vinds niet / het en si int begin van den Herst.

Natuer ende complexie.

Ooghentroost is werm ende droo ghe van natuere / alsomen wt sijn cracht ende operatie mach mercken.

Cracht ende werckinge.

C Ooghentroost vseertmen tot doncker ooghen / ende tot de sterre inde ooge / alsmen dit cruyt stoot ende daerop leyt / oft datment in wijn siedt / oft datmen dat sap wt den cruyde persse / ende inde oogen laet druypen. Het versterct ooc de memorie / ende waert dat yemant sijn memorie verloren hadde / so doet dit cruyt die wedercomen / alsmen dit pulueriseert / ende in witten claren wijn inneempt. Het is oock seer goet voor de gene die de geele hebben / alsment in wijn siedet ende werm drinct. Maer sonderlinghe eest goet tot den gesichte / want datselue maket luyter eñ claer / alsmen tsap daeraf inde ooghen doet.

Van Sauie. Cap. XCII.

Den naem.

A Sauie wort in Griecx gheheeten Eleliſphacon ende in Latijn Saluia / ende dien naem is bij de Apotekers bleuen. De redenen van deſe namen ſtaen in onſen Latijnſchen Herbario int langhe verclaert.

Geſlachte.

Sauie is tweederhande/groot ende cleyne. De groue Sauie wort alſo gheheeten om ſijn groote ende breede bladeren wille / ende daerom heetmenſe oock breede Sauie. De cleyn Sauie heeft ſmaelder eñ cleyn der bladeren/eñ wort oock edel Sauie geheeten. Men heetſe ooc Cruys Sauie/ om de twee oorkens oft cleyn bladerkens wille die achter aē den ſteel opt eynde vanden blade ſtaen/in maniere van een cruys.

B

Gaetſoen.

De groue Sauie/dat is eenen ſtruyck met veel tacken eñ ſtelen/die ſijn viercantich eñ witachtich. De bladeren gelijcken eens deels de bladeren van Queboom/maer ſi ſijn langer/herter/ dicker ende row / eñ gefronſelt gelijck een bloot verſleten wullen cleet/ende ſijn witachtich/ende hebben eenen ſtercken ruec. De bloemē ſijn purpurbruyn met wit gemengt/ gecromt gelijck den beck van eenen Arent. Als die afvallen/ ſo brenghet

Saluia maior. Groue Sauie.

Saluia minor. Edel Sauie.

ſijn ſaet

C sijn saet in huyskens oft sackens der Scharley gelijck. De edel Sauie is der voorgaende gelijc/maer de bladeren van dese sijn smaelder/ cleyn der/ende witter/ oft meer aschverwich / ende hebben onder aen den steel twee cleyn oorkens/ende die en heeft de groue Sauie niet.

Plaetse daert wast.

Sauie wast geern op row plaetsen / nochtans plandtmen beyderley gheslechten in allen houen.

Den tijt.

Sauie bloeyt in Junio en Julio/eñ leuert ooc tot sijnder tijt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Sauie verwermt ende adstringeert.

D

Die cracht ende operatie.

Sauibladeren in water gesoden ende gedroncken/lossen de vrine/en de brengen den vrouwen haer maentstonde/ende verlossen de vrouwen van een doode dracht. Die sijn hoost met dit water wasschet/die crijcht swert hayr. Sauie is goet tot allerley wonden/want si suyuert die ende heyltse. Sauie stopt dat bloet dat wt de wonden ende quetsuren loopt/ alsmen die daerop leyt. De bladeren eñ schuetkens in wijn gesoden/verdriuen dat iuecken aen de schamelheyt/alsmẽ die daermede wascht. Sauie leytmen op tgene dat van veninich gedierte ghebeten is/ ende het gheneest. Sauie met Alssen gesoden ende gedroncken/gheneest dat roode melisoen. Sauie trect de wormen wt den oren / alsmense daerop leyt. De bladeren in water ghesoden/verdriuen den hoest / ende weedom inde sijden. Sauie is goet tot verstoppinge der leuer.

Van Kuel oft Thymus. Cap. XCIII

Den naem.

A

Kuel oft Thymus heetmen in Brabant Onser Vrouwen Bedstroo/ende oock wilden Thymus. In Griecx eñ Latijn wordet Serpyllum genoempt/daerom dattet op der eerden leyt ende cruypt.

Gheslecht.

Kuel oft Thymus is tweederhande / also als Dioscorides beschrijft. Den eenẽ is tam dat ander is wildt. Den tammen en hebben wi niet connen achterhalen/daerom staet hier alleẽ den Wilden gemaelt. Den Wilden is oock tweederhande. Deen heeft bloemẽ die sijn purpurbruyn met wit gemengt. Dandẽ is gants sneewit. Anders sijn si malcanderẽ gelijc.

B

Gaetsoen.

Den tammen Kuel oft Thymus is der Hofmageleyne gelijck/ eñ sonderlinge van tacxkens ende bladeren/maer si sijn wat witter. Van smake is hi de Mageleyne niet onghelijck/hij cruypt lancx deerde/eñ en recht hem niet op. Den wilden Kuel en cruypt niet op deerde/maer hi climpt

Serpyllum. Kuel oft Thymus.

COm hooghe met sijn cleyn teeder houtachtighe tacrkens/ende heeft bladeren schier gelijc de Wijnruyte/maer si sijn smaelder. De bloemen sijn purpurbruyn oft sneewit/scherp van smake/ende lieflick van ruecke. De wortel is lanck/ende heeft veel veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

Den tammē Kuel of Thymus saeyt men inde houen/ende wast gheerne op drooghe plaetsen/daer de sonne wel schijnt. Den wilden ende ghemeynen Kuel oft Thymus wast op rootsen/houelen/bergen/drooghe velden ende beemden schier ouer al. Maer den wit
DTen en wast niet op alle plaetsen.

Den tijt.

Den tammen bloeyt principalick in Junio ende Julio. Maer den wilden vandē Mey afdē gantsen somer door.

Natuer ende complexie.

Den Kuel oft Thymus is seer heet van natueren/ende dat is claerlick te mercken aen sijnen smaeck/want dien is scherp op de tonghe.

Cracht ende operatie.

EDen wilden Kuel oft Thymus is heeter dan den tammen/ende is beter ende bequamer tot der medicijne. In wijn gesoden ende gedrōcken/brengt hij den vrouwen haer maentstonde/eñ lost de vrine. Hi stilt dat crimsel/ende also genüttet sijnde/heylt ende geneest hi geborstenheyt ende geschoortheyt van binnen/ontstekinghe ende inflammatie der leuer. Kuel oft Thymus in wijn gesoden ende gedroncken/is goet teghen dat venijn van wormen ende slangen/desgelijcr oock als hi daerop gheleyt wort. Kuel oft Thymus in water gesoden ende ghedroncken/stilt ende versaechtet de pijne int hooft/desgelijcr oock als hi daerop geleyt wort. In azijn te weyck geleyt sijnde/ende daerna gesoden/ende met olie van Roosen gemengt sijnde/ende opt voorhooft geleyt/verdrijft de raserije int hooft/die frenesie ghenoemt wort. Kuel oft Thymus een drachma swaer met azijn ghedroncken/stelpt dat bloetspouwen. Den roock van gebernden Kuel oft Thymus veriaecht allerley venimich gedierte. Ende wt dien pleechmen in ouden tijden/alsomen in Vergilio leest/den maeyers Kuel met ander spijse teten te gheuen/op dat sij van sulcke venimich gedierte bewaert mochten wesen.

Van Pani-

Van Panickoren. Cap. XCIIII.

Den naem.

A Panicum heeten de sommige Paniccoren / boven int lant heetment Pfenich oft Heydel / eñ in Griecx wordet Elymos geheeten / ende in Latijn Panicum.

Faetsoen.

Als dit Coren eerst wtcomt / so ist den Milie of Hirs seer ghelijck / nochtans is sijn loof oft gras veel rouwer / scherper ende spitziger. Sinen steel oft halm is ront / eñ crijcht veel knoopen / somtijts thien aẽ eenen steel / ende so veel bladeren. De aren en sijn niet gelijc als ander vruchten / maer si zijn gants ront / ende buygen haer een luttel nederwaerts / gheuult met veel cleyn sadeken / dat is den Milie oft Hirs gelijck / eñ die aren sijn bi tijden geel / ende bi tijden bruyn / gelijc ooc de graenkens die sijn in sommighe heel geel / ende in sommigen wit.

Panicum. Panickoren.

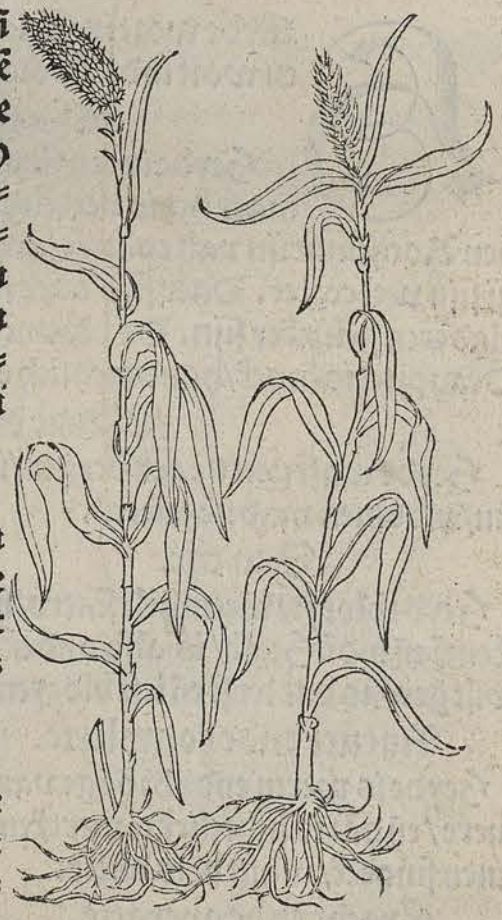

Plaetse daert wast.

B Panicum wort nv tot veel plaetsen boven int lant gesaeyt / eñ wast geerne in rouwe eñ sandtachtighe eerde. Het tiert oock wel int sandt / alst somtijts reeghen heeft.

Den tijt.

Panicum schiet seer haest op / ende compt ghemeynlick in veertich dagen tot perfectien. Inde Lentẽ wordet gesaeyt / ende wort rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

Panicum vercoelt ende droocht / ende sonderlinge alst van buyten geappliqueert wort.

Cracht ende werckinge.

C Panickoren machmen tot spijse / broot / eñ medicine vseren gelijc Milie oft Hirs / maer het voedet min dan Hirs / ende adstringeert ooc min. Ouermids dien so geeft Panicum cleyn voetsel / eñ droocht / eñ stopt den loop des buycx oock een luttel gelijc als Hirs. Dat broot datmẽ van Paniccoren backt / en is niet hertelick / het coelt ende is drooge / ende laet hem in stucken wriuen / gelijc sandt oft asschen. Want het en heeft geen vetticheyt oft taeyheyt met allen / ende daerom drooget oock eenen vochtigen buyck. In summa / Panickoren wijct den Hirs in alle dinghen / eñ en is

D oock niet so lieflick om eten/ende is swaerder om verdouwen/ende voedet min. Panicum in wijn gesoden ende ghedroncken / is goet voor den rooden loop. Het stopt oock den loop des buycx/alst in geytenmelck ghesoden wort / ende des daechs tweemael daeraf gedroncken wort. Men mach dit oock vseren gheliick als Hirs / mitsgaders de sacxkens die men werm applicqueert/om den loop des buycx te stelpen.

Van Heyde. Cap. XCV.

Den naem.

A Heyde wort in Griecx ende Latijn Erica gheheeten/ende en wort inde Apoteke niet ghevseert.

Tfaetsoen.

Heyde is een struycxken/ dat is den Tamaris gheliick/ maer het is veel cleynder ende corter. Sij gelijct ooc wat den Roosemarijn van coluere/ende oock schier met den bladeren / maer sij sijn veel corter. Daer sijn oock sommighe bladeren die den Tamaris bladeren gelijcker sijn. De bloemē sijn purpurbruyn/ gemengt met wit. De wortel is lanck/houdtachtich ende doncker root.

Plaetse daert wast.

Heyde wast geerne aen bergen/in bosschen/ende sandtachtighe plaetsen/ende men vindtse oueral.

Den tijt.

B Heyde bloeyt tweemael tsiaers/inde Lentē eñ indē Herst / is also onder alle wilt gewas dat eerst eñ lest bloeyende.

Natuer ende complexie.

Heyde is werm ende drooge van natuere / eñ dat is lichtelick te mercken wt sinen smaeck/want hi is bitter.

Cracht ende operatie.

De bladeren eñ bloemen van Heyde heylen de wonden die van nateren eñ ander veninich gedierte ghebeten sijn/
C als si daerop gheleyt worden. Si verteeren ooc geswel eñ ander vochticheit die haer ergens vergadert heeft. Sōmige scriuē ooc/dat de bloemē in wijn of water gesoden eñ gedroncken/de pine inde lenden eñ buyck stillen ende versaechten. Tsap vande bladerē eñ bloemen inde ooghen ghedrupt / ende van buyten daerop ghestreken/is goet ende bequaem voor quade ooghen.

Van Herick. Cap. XCVI

Den naem.

A DEn Herick wort van sommighen ock geheeten wilden Mostaert / ende in Griecx Erysimon / in Latijn Irio. Sommige heetent Rapistrum ende Sinapi sylueſtre. Het en wort inde Apoteke niet gebeseert. Die gene die dit cruyt Erucam sylueſtrem noemen / die dolen / also wij sulcx inden Latijnschen Herbario genoechsaem verclaert hebben. Ende aldaer hebben wi de redenen van sulcke namen gheallegeert.

Gaetsoen.

Herick heeft bladeren gelijck wildt wit Mostaertcruyt / maer dese sijn grooter eñ niet so seer gesneden. Sijn stelen sijn taey / ende laten haer buygen gelijck als eenen riem. Die bloemē sijn geel / ende als die afvallen / so wordent lange hawkens / gesaetsoeneert gelijck hoornen / ende dünne gelijc als Bockshoren / Fenigreck genaemt / eñ daerinne vindtmen cleyn saet / dat is de Hofkersse gelijck / ende is gants scherp ende hittich vā smake. Sijn wortel is lanc ende geel.

Erysimon. Herick.

Die plaetse daert wast.

B Herick wast overal bi de steden / houen / oude mueren ende hofsteden.

Den tijt.

Herick bloeyt den gantsen somer / eñ inden Herfst brengt hi sijn saet voort in lange hawkens.

Natuer ende complexie.

Herick saet verwermt ende droocht in aller maten eñ manieren gelijck als dat saet van Hofkerffe. Als dat cruyt drooge is / so heuet gelijcke cracht gheliick als dat saet. Maer alst noch gruen eñ vochtich is / so wordet in sijn operatie bevonden minder ende onstercker te sijne dan dat saet.

Cracht ende operatie.

Dat saet van Herick met huenick gemengt / ende een electuarie daeraf gemaect / is goet eñ bequaem tot allerley vloten eñ fluxien die op de borst vallen / eñ den genen die hoesten / eñ fluymen / ende slimicheyt ontrent der borst hebben / eñ tot de geele / ende Sciatica. Ende alsmen een electuarie daeraf maken wil / so salmen dat saet eerst in water te weycke legghen / ende dan roosten oft dorren. Oft men sal dat in een doecxken binden /

C ende een corste van deech daerom leggen gelijck een pasteye / ende latent dorre worden. Alst in deser manieren in een Electuarie gevseert wort / so scheydet de taey humoren ende slimicheyt die haer ontrent de borst eñ ontrent de longen vergadert heeft. Herick saet is ock goet gedroncken tegen allerley dootlick venijn. Met water ende huenic gesmeert ende op geleyt / is goet tot den heymelijken cancker / tot herde sweeringen / clieren ontrent den oren / ende tot geswel ende inflammatien van borsten / ende heymelijcke plaetsen der menschen. Desgelijcx ist ock goet tot aposte mien vanden voorgenoemden leden / maer nochtans niet int beghinsel / maer opt leste / alsmense soude moeten meesteren / om die te scheyden / ende doen verdwijnen.

Van Clockenscruyt. Cap. XCVII.

Den naem.

A Clockenscruyt wort ock Wijngaertwrange geheeten / na den Griecschen naem Helxine Cissampelos. In latijn machment Conuoluulus heeten. Inder Apoteken heetet Volubilis media ende Vitealis. Ende heetet daeromme Wijngaertwrange / om datment ghemeynlick inde wijn gaerden vindt / ende het wringt ende windt hem om de naeste struycken ende cruyden.

Faetsoen.

Clockenscruyt heeft ronde stelen ende dunne tackens / die windē haer allesins om wat sij reycken moghen.

B Die bladeren sijn dat cleyn Veel niet seer onghelijck / ende staen altijt in ordinancie deen bouen dander. Sijn bloemen oft clocken sijn eerst gants wit / bijna ghefaetsoeneert ghelijck Lelien / ende daernae worden sij lijfverwich. Dat saet is gehoect / ende leyt in ronde cnopkens / ghelijck die wijnbesien / ghesloten.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in wijngaerden / somtijts ock in drooghe beemden ende in cruythouen.

Den tijt.

Clockenscruyt beghint in Junio / ende bloeyt inde twee naevolghende maenden / ende leuert alsdan ooc sijn saet.

Helxine. Clockenscruyt.

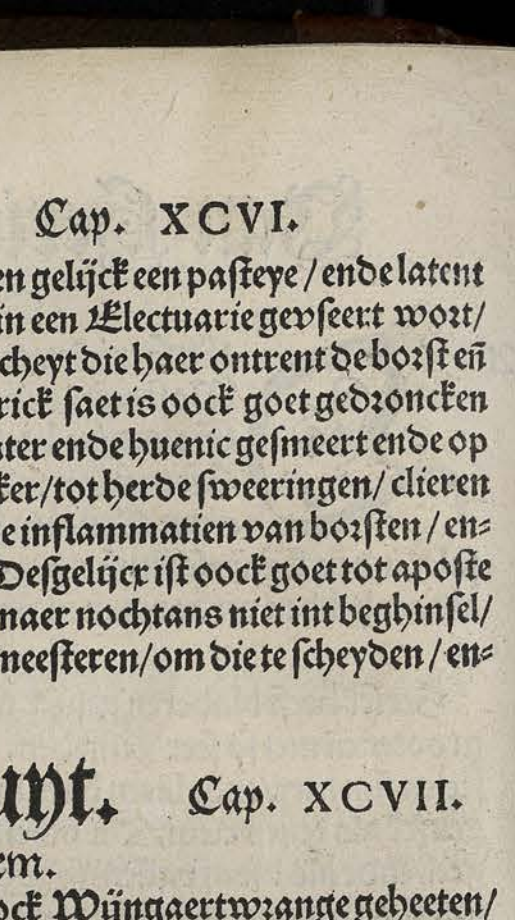

Natuer

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm van natuere / alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie die hier na volghet.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vanden bladeren van desen cruyde ghedroncken / maeckt camerganck / ende ontsluyt dat lijf. Dit cruyt scheydt ende verteert dat ghe swel eñ humoren. Het lost oock de vrine / also als sommige segghen / alsmen tweelef oft sesthien van sijn greynkens stoot / eñ in wijn inneempt.

Van Tormentille. Cap. XCVIII.

Den naem.

A TOrmentille wort oock van sommigen Roode Heylwortel ende Berckwortel geheeten / om des wille dat de wortel root ende heylsam is / ende allermeest in Berckenbosschen wassende is. In Griecx wort dit cruyt Heptaphyllon / ende in Latijn Septifolium ghenaemt. De Apotekers heetent Tormentilla / sommige Bistorta. Maer sij dolen daerinne / want Bistorta is een ander cruyt / also wi op een ander plaetse verclarẽ sullen. Maer den erruer compt daer door / dat die wortelen van beyden dese cruiden root sijn / ende ouermits dien malcanderen wat ghelijck sijn / nochtans is de wortel van Bistorta
B seer gecromt ende in een geulochten.

Septifolium. Tormentille.

Faetsoen.

Tormentille is den Vijfvinghercruyde seer gelijc / het heeft dünne / rõde / biesachtighe geerdekens / somtijts vier / vijf oft sesse wt eender wortele. Dese roedekens sijn van beneden tot bouen toe becleet met bladerkens / die sijn cleyn eñ gheclouen / somtijts in seuen verscheydẽ vingerkens / somtijts oock ende dat meestendeel in vijf ghedeylt / die staẽ bijcans euen verre van malcanderẽ / ende sijn rondtsom met cleyn schaerdekens ghetandt ghelijck als een saghe oft sickel. Sijn bloemkens sijn bleecgeel gelijc als de bloemkens van Vijfvingercruyt. De wortel is bruynroot ende dicke / met veel veeselingen daeraen hangende.

Van Tormentille. Cap. XCVIII.

Plaetse daert wast.

C Tormentille wast geerne in beemden die aen hooge berghen ligghen/ ende inde bosschen schier ouer al.

Den tijt.

De Tormentille bloeyt inden Mey/noch cleyn sijnde/ende niet bouen een span hooge. Maer die grooter is / die compt spader wt/ende bloeyt schier den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Bijna alle de gene die vanden cruyden gescreuen hebben/ meynen dat dese wortel inden derden graet cout eñ drooghe is. Tis waer/ si is drooge inden derden graet/maer niet cout. Want den smaeck/ende desgelijcx oock de operatie/thoonen merckelick/ dat in dese wortel so grooten coude niet en is / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben. Daerom so is dan de wortel van Tormentille inden derden graet drooghe/ noch tans sonder eenige merckelijcke hitte.

D. ### Cracht ende operatie.

Tormentil wortel is seer bequaem tot allerley wonden om die te heylen/eñ men vseertse van binnen/in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/oft van buyten/de wondē daermede wasschende/ ende dat poeder daerin stroyende. Dat cruyt oft de wortel gedroocht eñ gepulueriseert/ ende in sap van Wechbreede ghedroncken/is goet voor de droppelpisse. Desgelijcx oock alsmen dit met dat wit vanden ey tempert / eñ ondereen ruert/so wordet ghelijck als deech/ende dit alsdan in een eerden panne/ oft op een heete tichel ghebacken sijnde als een koeckxken/ is wtnemende goet voor de gene die van onder ende bouen ouergeuen. Dat puluer oft sap vanden bladeren/gheneest die oude fistelen/alsmen dit poeder daer-
Ē in stroyt/oft dat sap daerin laet druppen. Dit voorgenoemde sap maect oock claer ooghen/ alsment daerin druypt. Dit cruyt ende de wortel inden mont gehouden ende geknawt / geneest de vuyl sweringen ende putrefactien inden mont. Dit cruyt eñ de wortel beyde tsamen ghestooten/ scheyden ende verdrijuen de clieren onder de kinne / herte sweeringhen/ swellingen/ende gheronnen bloet/alsmen dat daerop leyt. De wortel is goet teghen alderhande venijn ende tegen de Peste. Si geneest dat roode melisoen/ende stelpt dat bloet. In summa/het heeft alle crachten ende operatien van dat Vijfvinghercruyt.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX

Den naem.

A Wit Mostaertcruyt wort in Griecx Euzomos/eñ in Latijn Eruca geheeten. Maer bi wat redenē dat dit cruyt also heetet/ is wijt en breet inden Latijnschen Herbario verclaert. Dapotekers en kennē desen witten Mostaert niet/maer si vseren den anderen Mostaert daervoor.

Geslechte.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX.

B

Geslacht.

Wit Mostaertcruyt is tweederhande. Dat een is tam / ende dat ander is wilt. Maer dat onderscheet van beyden is lichtelick te mercken wt dat saetsoen/dwelck hierna volghet.

Saetsoen.

Dat tam wit Mostaertcruyt heeft stelen die sijn eenen cubitus hooge/ ende daeraen wassen lange ende smael bladeren/die sijn diep ghesneden eñ gekerft/eñ die sijn seer scherp van smake. Sijn bloemen sijn bleecgeel/ ende dat worden hawkens/een ledt van eenen vinger lanc/ ende daerin leyt saet/ dat is cleyn ende vast. Dat wildt is den tammen seer ghelijck/ maer het is in allen dingen cleynder/ende sonderlinghe van bladeren en de bloemen/die en sijn niet so seer bleeckgeel/maer sij sijn satter/ ende ooc cleynder van hawkens.

Plaetse daert wast.

C Dat tam wit Mostaertcruyt wort inde houen gesaeyt / ende tis oock onlancx hier te lande gecomen. Dat wildt wast geerne bi dwater ende in steenachtighe plaetsen/daer voortijts water geloopen heeft.

Den tijt.

Dat tamme bloeyt den gantsen somer. Dat wilde in Junio/ende dan vindtment sonderlinghe met bloemen ende hawkens.

Eruca. Tam wit Mostaertcruyt. Eruca sylvestris. Wilt wit Mostaertcruit

Natuer

ad Venerem Stimulat tardos eruca maritos

D

Natuer ende complexie.

Dat wit Mostaertcruyt heeft die natuere ende complexie van Herick. Ende die vindij bouen int xcvj. Capittel.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van tam wit Mostaertcruyt veel row geten/verwecken den mensche tot bijslapen/ende lossen die vrine/ende doen wel digererē/ende maecken weeck inden buyck. Maer alsment vseren wil/so salmen Lattow bladeren daer toe nemen/anders so maken si hooftsweer. Dat saet is den venijne van scorpioenen ende spinnen contrarie. Ende verdrijft ooc alle gewormte dat den mensch in sijn lijf wassen mach. Desgelijcx ooc so nemet wech alle mismaectheyt van aensichte/alsment met honick tempert ende daerop strijct. Met coeyen oft ossengalle gemengt sijnde/verdrijuet de swerte vlecken ende litteeckenen. Met azijn ghemengt sijnde/verdriuet die sproeten int aensicht. Men vseret ooc inde spijse/om die te versueten. Sijn wortel in water gesoden/trect ghebroken stucken van beenderen wt/alsmen die daerop leyt.

Van Boelkenscruyt. Cap. C.

Den naem.

A Dit cruyt is van faetsoen de Hoofmageleyne wat gelijck. Sommighe heet tent ooc Hertsclaueren/om des wille dat de herten ende hinden als sij ghequetst sijn/haer seluen met desen cruyde meesterē ende ghenesen. Het en heeft noch gheenen naem in Latijn/dan dat de Apotekers dit cruit Eupatoriū heeten/maer niet sonder groot erruer. Het en is ooc geen Hydropiper/als sommighe qualick meynen/alsо wi dat claerlick proberen in onsen Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

B Boelkenscruyt heeft eenen steel die is ront/lanc/knoopachtich/purpuren ende row/ende daeraen wassen bladeren die sijn lanck/donckergruen/ghekerft ende gesneden bina gelijck de bladeren van Kemp/ende sijn bitter van smake. Op tsop vanden stele staet een groote croone van veel cleyn lijfver-

Eupatorium adulterinum.
Boelkenscruyt.

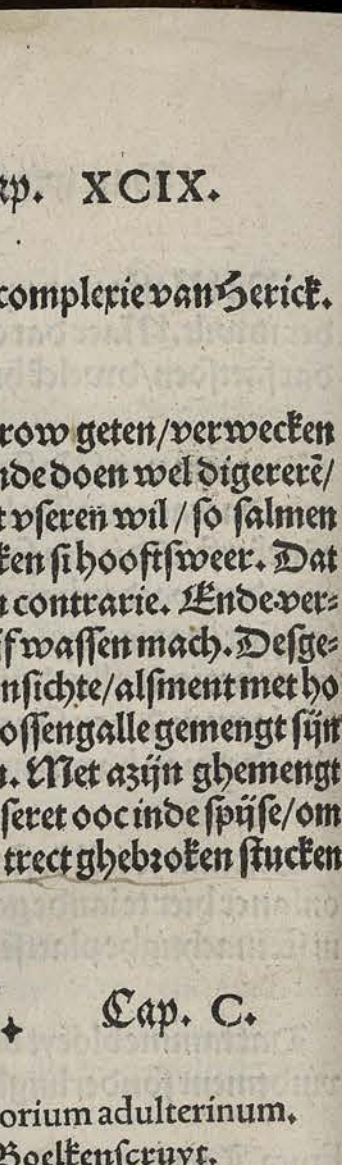

wighe

Van Boelkenscruyt. Cap. C.

C wige bloemkens in een ghedrongen/ende als die rijp sijn/so wordet saet dat vliecht met den wint wech/gelijck men siet aen Melckwey/ende aen Hasenhuys. De wortel heeft veel veeselingen.

Plaetse daert wast.

Boelkenscruyt wast aen dwater ende op ander vochtige plaetsen/eñ principalic bi de viuers eñ staende water/of dat ands langsaem vlietet.

Den tijt.

Boelkenscruyt en bloeyt niet voor in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm eñ drooge indē tweedē graet/oft middē indē derdē. Eñ datselue is claerlick te mercken wt sinen smaeck/want dien is bitter.

D

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt/ouermids dattet bitter is/so reyniget/het scheydt eñ suyuert alle groue dicke humoren/die haer inde aderen vergaderen. Ende wt dien so brenget den vrouwē haer maentstonde/ende lost de vrine/eñ purgeert de borst ende de longen. Het neēpt wech die verstoptheyt der leuer/milte/ende ander leden. Is oock seer crachtich om wonden ende vlceratien te heylen/daerom isset een recht goet wonden cruyt. Dit cruyt gedort ende eenen roock daeraf gemaect/verdrijft alle veninich gewormte. Het is oock goet van binnen ghevseert teghen alderhande venijn.

Van Ciceren. Cap. CI.

Den naem.

A Ciceren heeten in Griecx Erebinthos/eñ in Latijn Cicer.

Geslecht.

De Ciceren sijn tweederhande/wit ende donckerroot. De witte dragen witte bloemkens/ende de donckerroode dragen roode lijfverwige bloemkens. Anders sijn si van stele/cruyt ende wortelen malcanderen gelijc. De roode worden bij ons meest ghevseert.

Faetsoen.

Ciceren hebben eenen houdtachtighen rouwen steel. De stammekens sijn gants drueselachtich ghelijck als cleyn boomkens sonder eenighe
B hayrkens oft draeykens. De bladerē sijn cleyn/ront ende donckergroen/. den looue van Suetheyt niet ongelijck/alleen datse rondtsom gekertelt sijn. De bloemkens sijn wit oft lijfverwich/ende dat worden hawkens/die sijn meer ront dan lanck/ende sijn opgeblasen gelijck een blaesken/en de daerinne vindtmen selden ouer drij Ciceren. De wortel is eerdenverwich/ende niet bouen eenen vinger lanck.

Plaetse sijnder wassinge.

Ciceren wassen geerne in swert vet eerdtrijck.

Erebinthos. Ciceren.

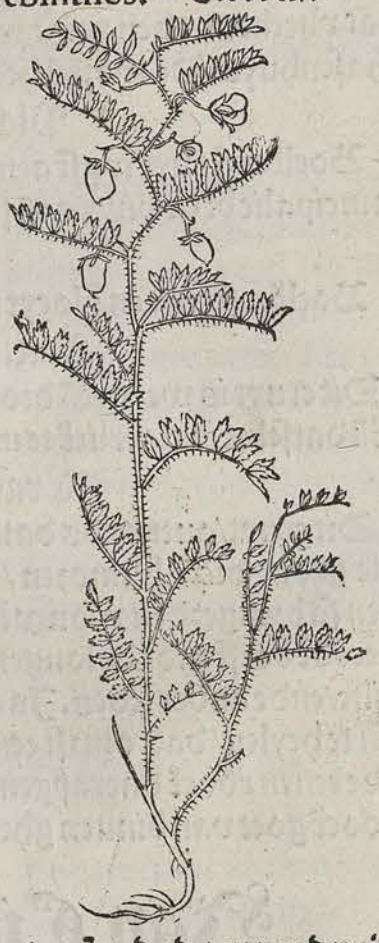

C Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/eñ dragen dan saet in ronde hanskens.

Natuer ende complexie.

Ciceren sijn werm ende drooge inden eersten graedt.

Cracht ende operatie.

Ciceré in water gesoden eñ gedroncken/maken weec inden buyck/eñ losse de vrine/eñ vermeerderen dat saet om te genereren/eñ brengen den vrouwen haer maentstondt/ende vermeerderen dat soch oft melck/eñ verlostse van een doode vrucht. Ciceren in dier manieren gesoden eñ gheyseert/breect eñ iaecht den steen af. Si nemen oock wech de verstoptheyt vander leuer eñ vander milte. Si reynigen eñ suyueré de huyt oft vel/eñ daèrom sijn sij goet tot ruydicheyt eñ schorftheyt/alsment met huenic tempert ende daermede bestrijct. Si ghenesen oock quade swee ren/in deser manieren geyseert. Ciceren verteeré ende doen verdwinen die herte swellingen des gemechts/ende de cliere ontrent den oozen/alsment als een plaester daerop leyt. Sij sijn ooc wtnemende goet voor de gene die de geele hebben/ende die dwater laden/alsmense in water siedet ende drinct. Diens nieren ende blase versweeren/die en sal geen Ciceren yseren. Si maken wint. Alsmen Ciceren ouernacht in water te weycke settet ende inneempt/ende ses vren daerop vastet/so drijuen sij de wormen wt den lijue.

Van wilde Ossentonge. Cap. CII.

Den naem.

A Wilde Ossentonge wort in Griecx Echion/in Latijn Alcibiacum geheeten. De redenen van dese namen hebben wi in latijn genoechsam verclaert. De Apotekers en kennen dit cruyt niet/want si en gebruyckens niet/nochtans so sijnder sommige die heetent Buglosse oft Buglossum syluestre/dats te seggen wilde Ossentonge/ende bi dien naem laten wijt blijuen.

Gaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen teederen/ghehayrden eñ rouwen steel/eñ dien is op beyde sijden becleet met lange/rouwe/gesneden/donckergruene ende stekende

Van wilde Ossentonge. Cap. CII.

Echion. Wilde Ossentonghe.

B stekende bladeren/staende wtgespreyt als twee vluegelen/ende hoe die naerder sijn bi tsop/hoe sij cleynder eñ corter worden. Tusschen de selue opperste bladeren wassen veel schoon hemel blauwe bloemkens/ende elck heeft vijf rõde gesternde bladerkens/aen te sien gelijck een radeken. Eñ als die bloemkens wtuallen/so vindtmen in die hayrige huyskens dat saet/dat is van saet soene een nater oft slangenhoofdeken gelijck. De wortel is eenẽ vinger dick/ende swertgraw.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet op alle plaetsen. Nochtans daert te wassen plach/daer vindtment ouer al bi de weghen ende straten/ende principalick in row plaetsen.

C

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/eñ voorts den gantsen somer door/ghelijck die tam Ossentonghe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe/nochtans niet seer drooghe.

Die cracht ende operatie.

De wortel van desen cruyde in wijn gesoden ende gedroncken/compt te hulpe den genen die van slangen gesteken sijn/ende alsmẽt in deser manieren te voren vseert/so bewaret den mensch dat hij van dien niet gebeten en wort. Desgelijcke virtuyt ende operatie hebben oock de bladeren ende dat saet. Dit cruyt versaecht de pijne in de lenden. Met wijn oft anders in eenich sop ingenomẽ/so maket dat de vrouwẽ veel melck crijgen.

Van Watereppe. Cap. CIII.

Den naem.

A Watereppe wort oock Boereneppe geheeten/eñ heeft dien naem daer door dattet in poelen eñ waterachtighe plaetsen wast. In Griecx heetet Eleoselinon eñ Hydroselinon/eñ in latijn Apiũ palustre eñ rusticũ.

Tfaetsoen.

Watereppe is der tamme Eppe oft Joncfrouwmerck seer gelijc van smake/ruecke/bloemen/saet ende wortel. Sinen steel is rondt/hol/ende

Van Watereppe. Cap. CIII.

Eleoselinon. Watereppe.

B teeder/eñ de bladerē wassen altijt twee teghen een/ende sij sijn weeck ende cael oft glat/ende rondtsom gekerft. Hem comen bouen aenden steel gecroonde bloemkens/die sijn wit.

Die plaetse daert wast.

Watereppe wast gheerne in poelen ende broecklandt/ende daerna heuet sijnen naem/also voorseyt is.

Den tijt.

Watereppe bloeyt in Junio eñ Julio/ende dan draget oock saet.

Natuer ende complexie.

C Watereppe heeft eenderley natuere ende complexie ghelijck Hofeppe/van welcke wi hierna scrijuen sullen.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt heeft gheheelick de cracht vā Hofeppe oft Jonckfroumerck. Eñ daerom en ist niet van noode breeder daeraf te scrijuen. Maer men mach de proprieteyt van Hofeppe in sijn Capittel soecken/ende alsdan desen cruyde toe eyghenen.

Van Niescruyt. Cap. CIIII.

Den naem.

A Niescruyt wort oock witte Niesworteł geheeten/om der worteł wille die wit is als sij bi de swerte Niesworteł gehouden wort. In Griecx heetse Elleboros leucos/in Latijn Elleborus candidus oft albus. Ende dien naem is oock inde Apoteke bekent.

Gaetsoen.

Den steel van Niescruyt wast een elle hooghe/ende somtijts hooger/hij is binnen hol/ende is becleedt met bladeren/die sijn der Wechbreede oft den Gentiaen ghelijck/maer niet so lanck/ende daer gaen ribbekens
B door die sijn purpurachtich van coluere. Tusschen de bladeren/ende bouen aen tsop vanden stele aen beyden sijden/draghet opgehoopte bleeckgeele oft vael bloemkens/dat worden cleyn hawkens/daerinne leyt dat saet. Die wortelkens sijn eenen stroohalm breet ende dicke/ende wassen alle wt eenen ronden lanckachtighen knobbel/dien is van buyten bruyn eerdenverwich/ende binnen wit/als oft daer merc in ware/eñ is scherp op de tonghe.

Plaetse

Van Nieſcruyt. Cap. CIIII.

Elleborus candidus ſeu albus.
Nieſcruyt.

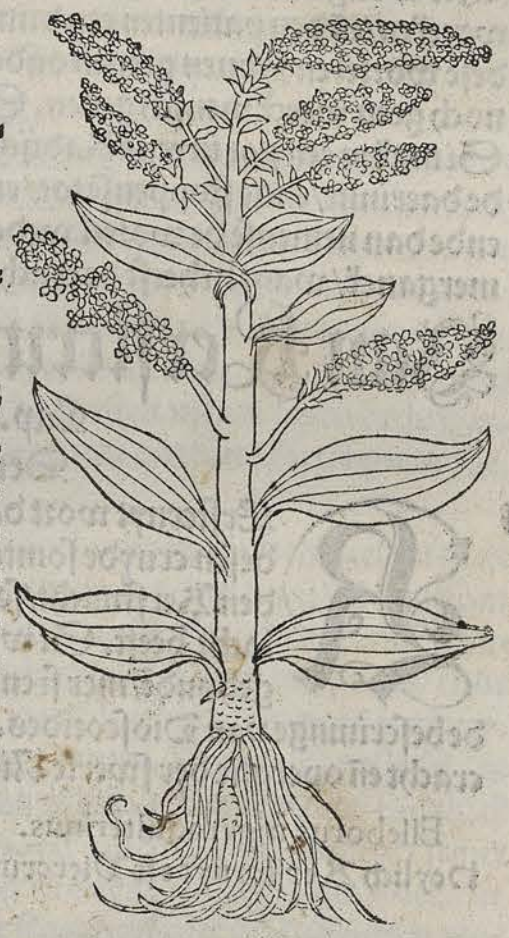

C

Plaetſe daert waſt.

Nieſcruyt waſt gheerne op coude/ rouwe ende berchachtige plaetſen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio eñ Auguſto/ende brengt daerna ſijn ſaet.

Natuer ende complexie.

Nieſcruyt is werm ende drooge inden derden graet.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt doet den menſch ſpouwē/ ende verwect hem tot ouergeuen / dat hij met grooter macht menigerley humoren bouen wtworpt. Eñ tis voorwaer van hem ſelues een ſtercke medicine / die niet en behoort ingenomen te wordē ſonder toedoen van ander medicinē / die haer crachtige operatie verſuetē eñ verſaechtē. Daerōme en ſcrijft Galenus niet datmenſe van binnē yſeren ſal / maer hi thoont alleen hoemen die van buyten beſigen ſal tot ſchorfticheyt / ruydicheyt/ ende allerley vuylicheyt die haer buytens lijfs verthoont. Deſe wortel wort oock gebruyct tot vlceratien/rappicheyt ende oude gebreken/om die daermede te reynigen ende te ſuyueren. Si wort ooc genomen tot de medicinen / daermen de ooghen mede ſuyuer ende claer maect. Si brengt den vrouwen haer maentſtonde/als ſij inde moeder geſet wort. Nieſcruyt gepulueriſeert eñ inde nueſe gedaen/purgeert de herſſenen ende doet nieſen. Nieſcruyt met huenick ende meel gemengt/ende een papken daeraf gemaect/ dat is goet om ratten/muyſen/ende dierghelijcke gedrochte te dooden ende te verjagen. Nieſcruyt in melck gheſoden ende den vliegen voor gheſet / doodet die / want alle die daeraf eten / die moeten ſwellen ende borſten. Als yemanden ſijn tanden wee doen/die mach dit cruyt in azijn ſieden/eñ waſchen oft ſpuelen ſijnen mont daermede/ſo vergaet de pine. Nieſcruyt gepulueriſeert ende met huenick ende azijn ghemengt/ ende daeraf een tapken gemaect/ende van onder gheſet/doet ſpouwen. Ghemerckt dan dat deſe witte Nieſwortel ſo machtich ende crachtich is / ſo en ſalmenſe niet yſeren dan in groote ſiecten/te weten de vallende ſiecte/ſwijmelinge/raſerije/dwater/laſerie/den cramp / Sciatica/ende diergelijcke / ende dat aldus/ De Nieſwortel ſal te voren xxiij. vren in wijn oft Orymel/alſo heetet inde Apoteke/te weycke gheleyt worden/ende dan gedroocht worden/ eñ daeraf ſalmen den pacienten met wijn een half drachma/na ghe

D

Elegentheyt vanden perſoon ingeuen. Men mach oock de voorſeyde wortel twee dagen in wijn legghen / oft in vleesch ſop eenen dach lanck laten weycken / eñ den patienten een dinckglaeſken daeraf vol gheuen. Maer deſe wortel en ſalmen geenen ouden perſoon / noch kindt / noch vrouwe / noch geen weeck menſch geuen. Sommige ghebruycken dit cruyt alſo / Si maken een gat in eenē Radijs / ende ſteken de wortel van deſen cruyde daerinne / ende ſtoppenſe toe / ende latenſe daerinne xiiij. vren lanck / ende dan nemenſe de wortel wederom wt / ſo maect dan deſen radijs camerganck / want hi heeft de cracht van deſen cruyde na hem getrocken.

Van Kerſtcruyt oft Viercruyt.

Cap. CV.

Den naem.

KErſtcruyt wort daerom alſo genoempt / dat de bloem vā deſen cruyde ſomtijts in werm winters haer ontluyct op den Kerſtnacht / ſo ſi anōs op eē plaetſe ſtaet daer ſi werm locht heeft. Si wort vā velen voor de ſwerte Nieſwortel gehoudē / mer ſi en is die niet / gelijc dz goet te verſtaē is wt de beſcriuinge van Dioſcorides. Maer ghemerct dat de Kerſtwortel in cracht eñ operatie der ſwerte Nieſwortel niet ſeer ongelijc en is / niet tegē

Elleborus niger adulterinus. Elleborus adulterinus niger ſylueſtris.

Heylich Kerſtcruyt oft Viercruyt. Wildt Viercruyt.

ſtaende

B staende dat sij van faetsoene daermede niet geheelick ouer een en compt/ so mach sij nochtans wt dier oorsaken wel voor de swerte Nieswortel gheyseert worden. Ende oock isser min perikels gelegen int vseren van dese wortel/dan van de rechte swerte Nieswortel.

Gheslecht.

Kerstcruyt is tweederley/tam en wildt. Dat tam wort inde Apoteke Elleborus niger geheeten/maer het mocht beter Elleborus adulterinus niger hortensis genaēt worden/ also in onsen Latijnschen Herbario verclaert ist. Eñ wort in duytsch heylich Kerstcruyt oft Kerstwortel geheeten. Dat wildt geslecht mach in Latijn Elleborus adulterinus niger sylvestris geheetē worden. Eñ in Duytsch wilt Viercruyt/ oft Luyscruyt/ om deswille dat de vrouwen dit voor de beesten vseren tegen de luysen. Men macht oock wilde Kerstwortel noemen om sijns faetsoens wille.

C

Faetsoen.

Dat tam heylich Kerstcruyt heeft eenen bruynen ronden steel/ dien en heeft geen bladerē dan int sop. De bladerē sijn lanck en smal/ eñ rontsom gekerst. De bloemen sijn van coluer meer gruen dan geel/ eñ wordē hawkens/ somtijts vier oft vijf neffen een/ gelijck de Akeleyen huyskens/ ende daerin leyt swert ront saet. De wortel is ruschachtich/ swert eñ verwerselt/ met veel veesen door malcanderē geulochten. Dat wildt geslecht/ is wildt Viercruyt en Luyscruyt genaemt/ eñ is der Kerstwortel so gelijck in allen dingen/ datmense nauwelic onderkennen en can/ maer het stinct seer. Nochtans sijn de bladerē smaelder eñ cleyns/ eñ de bloemē oock/ die wordē bollekens oft hawkens/ eñ dier staender twee oft drij neffen een/ gelijck men siet aen den swerten Coriander/ ende daerin leyt swert saet. Den steel van desen cruyde is oock dicker/ ende heeft veel leden. De wortel is houtachtich met veel veeselingen/ ende crom omgebogen.

Plaetse daert wast.

D Dat Heylich Kerstcruyt wast schier oueral inde houen. Maer dwilt Viercruyt wast op steenachtige row plaetsen ende bergen/ ende gemeynlick aen de strate daer vindtmens veel.

Den tijt.

Heylich Kerstcruyt bloeyt somtijts ontrent Kersmisse/ ende sonderlinge in werme winters. Anders bloeyet inde Lenten/ gelijck dat wildt Viercruyt/ wiens bloemen men noch inden somer vindt.

Natuer ende complexie.

Heylich Kerstcruyt is van virtuyten de rechte swerte Nieswortel seer gelijc/ maer niet so crachtich eñ schadelick. Daerom acht ick dat si werm eñ drooge is int beginsel vanden derden graet/ oft in eynde vanden tweeden. Dat wildt Viercruyt oft Luyscruyt is gants veninich.

Die cracht ende operatie.

Dat Heylich Kerstcruyt purgeert eñ iaecht af door den camergang allerley vochticheyt eñ humorē/ eñ sonderlinge de galle eñ taey slijmicheyt.

E Ende heeft ſchier alle de cracht ende operatie vande rechte Nieſwortel/ alleen dat ſij niet met ſo groote macht en expelleert / eñ min ſchadelick is. Eñ is ſonderlinge goet voor de gene die de vallende ſiecte hebbē/die dul/ buyten ſinnen ende verſtande ſijn/ ende pijne hebben inde ioncturen/die dwater laden/die lam ſijn inde leden/ende diergelijcke gebreken hebben. Men mach deſe wortel gepuluerizeert een drachma ſwaer met wijn oft ander bequaem nat innemen. Oft men machſe eenē nacht in wijn te weycke leggen/en dan van dien wijn een half glaeſken vol innemen. Alſmen van de Kerſtwortel een tapken maect/ende inder vrouwen ſchamelheyt doet/ſo compt den vrouwē haer maentſtonde met crachte. Dit cruyt gepuluerizeert/ſuyuert de oude vlceratien oft fiſtelen. Alſt met azijn getempert wort eñ gelijck als een plaeſter geapplicqueert oft gheſtreken wort/ ſo gheneeſt ſij alle quade ſcorfte hoofden/ ruydicheyt / rappicheyt / ende diergelijcke miſmaectheyt van lijue. Si wort ooc alſo gebruyct tot erosien ende vuyl vleeſch wt te eten eñ te verteeren. Dat wildt Viercruyt doodet de luyſen/ende daer door wordet ooc Luyſcruyt genaempt/ alſo voorſeyt is. Ende niet alleen de luyſen/maer ooc alle ander ghedierte ende beeſten diet eten. Daerom machmen dit cruyt vſeren tot voſballen oft wolfsballen/om die daermede te vergheuen.

Van Glaſcruyt. Cap. CVI.

Den naem.

A Glaſcruyt wort in Grieck Helxine ende Perdicion geheeten / ende in Latijn Helxine eñ Vrceolaris. Sommighe heetent Parietaria / ende de Apotekens noement Paritaria. Men heetet ooc Muralis/ dats te ſegghen Muercruyt/ daerōme dattet geerne bi de muerē waſt. Glaſcruyt heetet daeromme datmen de glaſen met deſen cruyde ſchoon ende ſuyuer maect. De redenen van dander namen vindtmen in mijnen Latijnſchen Herbario.

Helxine. Glaſcruyt.

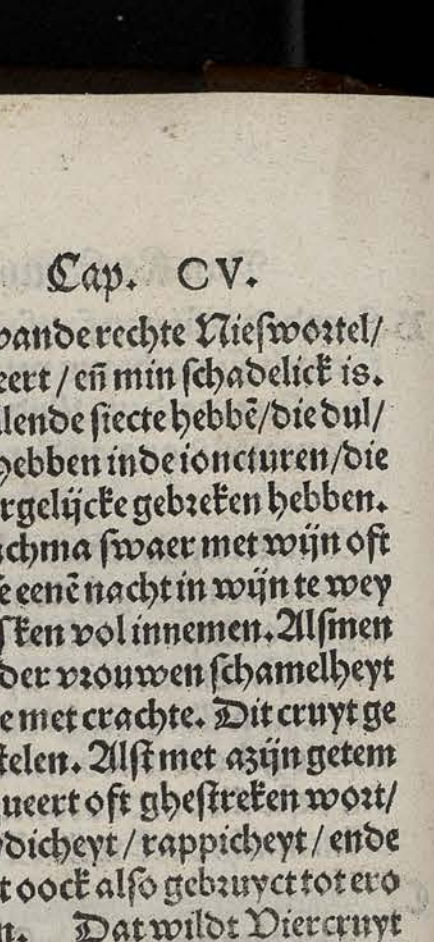

Caetſoen.

Glaſcruyt heeft eenen teeren / rootachtigen oft bruynen ſteel. De bladerē ſijn den Bingelcruyde ghelijck / maer niet rontſomme gekerft/ eñ ſijn row gehayrt. Die bloemkens ſijn ſeer cleyn eñ purpuren. Dat ſaet is ſwert ende ſeer cleyn/

B cleyn / ende leyt in rouwe ſcherpe huyſkens / die aen de cleederen blijuen hanghen. De wortel is rootachtich ende heeft veel veeſelinghen.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Glaſcruyt waſt geerne bi tuynen / mueren ende weghen / ende wordt ock in veel houen gheplant.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meeſt in Julio.

Die natuer ende complexie.

Glaſcruyt maect ſuyuer ende reyn / ende adſtringeert / met coude vochticheyt.

C

Cracht ende operatie.

Glaſcruyt / als geſeyt is / reynicht oft ſuyuert / ende treckt een luttel tſamen ende vercoelt. Daerom ſo iſt goet geleyt op wildt vier / op verbrant heyt / ende op allerley hittich geſweer. Tſap van deſen cruyde met ceruyſe gemengt / is een coſtelijcke ſalue tot de voorgenoemde gebreken. Ende heylt ock alle inetende vlceratien / cleyn pockens / ende diergelijcke / alſment daermede beſtrijct. Dat voorſeyde ſap met bockruet gemengt / verſaecht de pine vã Podagra / alſt daerop geleyt wort. Dat cruyt geſoden ſijnde ende ghedroncken / is ſeer goet voor den ouden hoeſt. Een gorgel-
D water van dit ſap gemaect / dat geneeſt dat hittige geſwollen gehemelte binnen tſmonts. Tſap met olie van Rooſen ghemengt ſijnde / ende inde ooren gedaen / doet de pijne derſelver vergaen. In ſumma / dit cruyt ſalmen van buyten vſeren ende leggen op hittige gebreken alleen. Gemerct dattet ock ſuyuert / ſo machment ock geuen den genen die den ſteen hebben / ende niet lichtelick haer water gemaken en connen. Ende alſdan iſt goet datmen yet daer toe doe / dat den ſteen ende vrine loſt / gelijck als Peterſelie / Venckel / Leuiſtick / Manſooren / eñ diergelijcke. Alſo machmen dit cruyt ock van buyten vſeren met Waterkerſſe in wijn gheſoden / eñ werm ouer de blaſe leggen / want alſdan loſſet de vrine crachteliken ſeer.

Van Mee. Cap. CVII.

Den naem.

A Mee heet men ock Meecrappen / eñ wort in Grieck Erythrodanũ / in Latijn Rubia geheeten. Die Apotekers noemen dit cruyt Rubia tinctorum / om dat de wortel van deſen cruyde root is / ende van de verwers gebeſicht wort.

Geſlecht.

Den Mee is tweederley / tam ende wilt. Dat onderſcheet van beyden machmen wt de beſcrijuinghe mercken.

Faetſoen.

Den tammen Mee heeft lange / viercante eñ rouwe ſtelen / niet anders dan dat Cleefcruyt / mer ſi ſijn veel grooter eñ ſtercker / eñ aẽ e'ck ioncture

Van Mee. Cap. CVII.

Rubia satiua. Meecruyt.

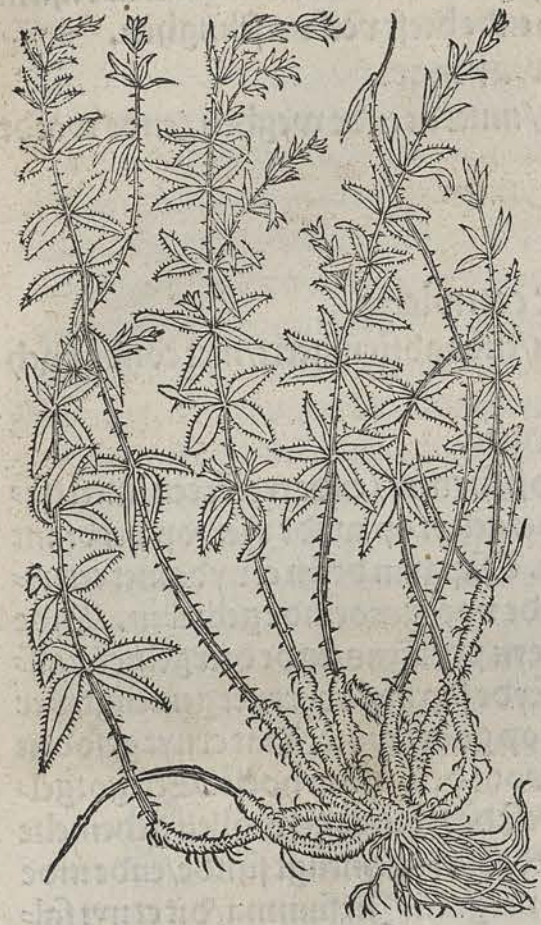

Rubia sylvestris. Wildt Meecruyt.

Bost ledt sijn sij rondtsom als een sterre becleet met gruen smale bladeren. Sijn vrucht is ront/eerst gruen/daerna root/ende ten lesten swert. De wortel is lanck/dünne eñ root. Dat wild Meecruyt is den tammen heel gelijck/wtgenomen dattet niet op ackers/maer bi tuynen ende dornheggen wast. Ende voorwaer dat cruyt dwelc men Stellaria noempt/is een geslecht oft maniere van wilde Mee/want het heeft oock viercantighe stelen/die sijn met bladerē omsedt gelijck een sterre oft radeken/maer de bloemkens sijn wit/ende de wortel is dünne/lanck ende rootachtich. Sommige andere houden dat cruyt voor een geslecht oft maniere van onser Vrouwen Bedstroo.

Plaetse daert wast.

C Tam Meecruyt wast veel bouen int lant ontrēt Hagenow/Spier en Straesborch/en aldaer en wordet niet gesaeyt/mer men plantet vā iong schuetkens/die worden op den gront afgesneden/en alst tijt is indē somer weder in deerde geleyt/dat crijcht dan met der tijt ander wortelen/ende dievercoopen sij. Dat wildt wort oock inden somer vergadert.

Den tijt.

De wortelen vā tam Meecruyt worden int derde iaer wtgegrauē/en totter comēschap bereyt/en si plantent alleen om des gewins wille/wāt het wort totten verwē gebseert. Dat wildt/en sonderlinge tgene datmē nv in Latijn Stellaria noempt/dat bloeyt inden somer tot indē Herst.

Natuer

D

Natuer ende complexie.

Den Mee is werm inden tweeden graedt/ eñ drooghe inden derden.

Cracht ende werckinge.

De wortel met Mede gesoden eñ ghedroncken / loſt de dicke vrine seer crachtelick ende veel/ alſo dat dat bloet oock somtijts daerna volcht. In deſer manieren gevseert sijnde/ brengt sij den vrouwen haer maentſtonde/ na dat si die in langer tijt niet gehadt en hebben. Si is ooc goet tegen dat Sciatica/ ende voor de gene die lam sijn in haer leden/ inder manieren gevseert als voor. Nochtans ſullen de gene die daeraf drincken/ alle dage baden/ eñ acht hebben op tgene dat si wten liue quijt worden. Tſap van de wortel gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn. Deſgelijcke operatie heeft oock dat cruyt / oft de bladeren in wijn geſoden ende gedroncken. De wortel in huenickwater ghesoden ende ghedroncken/ ópent/ eñ purgeert de leuer/ milte/ nieren ende de moeder. Ende is eenen coſtelijcken dranc voor de geele. Tſaet met Orymel/ alſo heetet inde Apoteke / inghenomen/ maect de milte cleyn. Alſmen een tapken vande wortel maect/ ende inde moeder doet/ ſo brenget den vrouwen haer maentſtonde / ende treckt de Secundina wt / ende de doode dracht. De wortel geſtooten ende gheſtreken/ heylt allerley placken ende vlecken der huyt/ als cleyn pockens ende diergelijcke.

Van Spelte. Cap. CVIII.

Den naem.

A Spelte wort in Griecx Zeia/ ende in Latijn Zea eñ Semen gheheeten. Bi onſen tijden wort deſe vrucht Spelta ghenaempt. De redenen van deſe namen hebben wi in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Gheſlecht.

Spelte is tweederley. Deen wort in Griecx Dicoccos genaēt / daerō datter gemeynlic twee corenkens gelijck als twee tweelingen in een velleken geſloten liggen. Ende dat heetmen gemeynlick Spelte. Dat ander heeft maer een corenken/ ende wort in ſommige plaetſen Eeckoren/ ende in ſommigen S. Peeters coren genaemt.

B

Gaetſoen.

De Spelte is vā halm/ cnoopē eñ arē der Terwe gelijc. Elc huyſken oft caf heeft gemeynlic twee corekens / die liggen gelijc als twee tweelinghen neffen een. Dander/ te weten Eeckoren is van halm eñ aren corter dan de Spelte/ eñ draecht sijn graenkens/ elc a part / de aren hebbē twee ſtreken/ met lange row vlimmekens/ die sijn der Gerſte seer gelijck.

Plaetſe daert waſt.

De Spelte waſt geerne in goede ghebowde eerde. Maer dat Eeckoren en behoeft ſo goeden gemeſten acker niet.

Den tijt.

C

Den tijt.

Spelte bloeyt/gheliick als ander vruchten/in Junio ontrent S. Vitus dach/ende wort in Julio rijp ende tijdich.

Natuer ende complexie.

Spelte heeft middelbaer natuere tusschen Terwe ende Gerste/aengaende sijn wermte ende coudicheyt. Ende droocht seer saechtelick.

Zea. Spelte. Eeckoren.

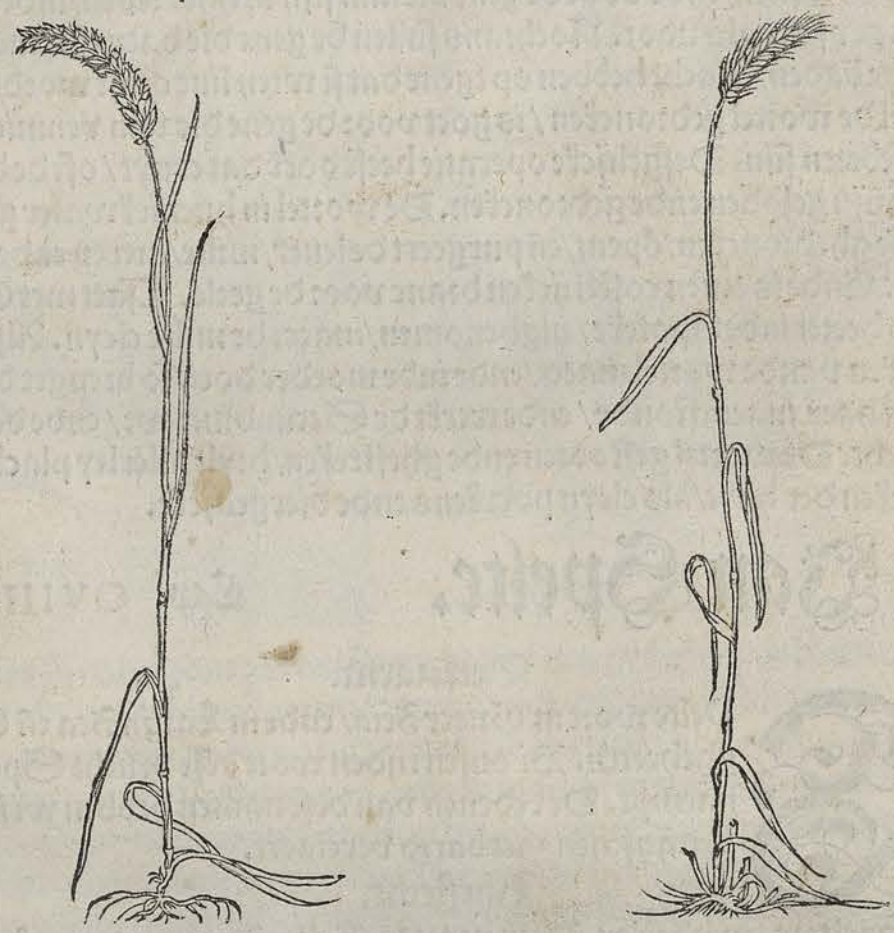

D

Cracht ende operatie.

Spelte voedet meer dan de Gerste/ende min dan de Weyte oft Terwe. Ende sijn operatie is gants middelbaer tusschen dese twee beyde. Speltemeel in rooden wijn gesoden ende warm opgeleyt/is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn/ende den ghenen die bloet spouwen. Met boter oft met geytenruet ghemengt/is goet tot den hoest. Het is oock goet met wijn ende salpeter ghesoden/tot loopende sweeren ende vlceratien des hoofts/ende der borst/eñ tot weedom inde mage. In wijn ende azijn ghesoden/is dat voorghenoemde meel goet tot alderhande gheswel.

Van Se-

Van Senesson. Cap. CIX.

Den naem.

A Senesson wort in Griecx Erigeron/ende in Latijn Senecio geheeten/daerom dattet int beginsel vande Lenten so wel volbloeyt heeft als midden inden Oogst/eñ draecht een graw oft wit wolleken/dat is eẽs oudts mans graw oft grijs hayr ghelijck/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Gheslecht.

Erigeron. Senesson.

Dit cruyt is tweederhande. Deen is seer gemeyn/eñ en wast niet hooge op. Dat ander is groot/ende heeft eenen lieflijcken rueck. Ende daerom machmen deerste heeten gemeyn Senecon/eñ dander groot Senesson.

Faetsoen.

B Gemeyn Senecon heeft eenẽ bruyn rooden steel/eñ daeraen wassen bladeren die sijn rontsom van een gesneden/ghelijck als tam wit Mostaertcruyt/maer niet so diep ghekerft. Op tsop vanden stele wassen geele knopachtighe bloemen/ende die verkeeren haer haest in grijs hayrachtich saet/dat vliecht wech. Die wortel is lanck ende veeselachtich/mer si en wort niet gevseert. Dat groot Senecon is van stele/ende van schaerdachtige eñ ghekertelde bladeren/ende geele knopachtige bloemẽ/ende wolachtich vliegende saet/den gemeynen Seneson in allen dingen gelijck/wtgenomen dattet grooter/langer ende hooger is/eñ de bladerẽ sijn breeder/eñ aschverwich/eñ hebben eenen lieflijcken rueck.

C

Plaetse daert wast.

Dat eerste geslecht van Senecon vintmen oueral inde cruythouẽ/eñ oock bi tuynen ende mueren. Dander geslecht en vindtmen niet oueral/het en ware op oude mueren/ende somtijts op sandachtige heyrstraten.

Den tijt.

Gemeynen Senecon wort bina al tiaer door gevonden/want int beginsel vande Lenten ist groen/bloeyt ende crijcht wolachtich saet. Eñ in deser manieren vindtment den gantsen somer tot inden couden winter.

Natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden hebben een ghemengde natuere ende complexie/

D want sij vercoelen ende verteeren te redelijcker wijse.

Cracht ende operatie.

De bladeren eñ bloemen stootmen met een luttel wijns oft alleene/ende men leytet ouer dat gemechte dat ontsteken ende geswollen is/ende op inflammatien van den fondamente/want dat heylt datselue ende doetet verdwinē. Met poeder van wieroock gemengt sijnde/heylen sij allerley wonden/ende oock zenuwen ende aderen die gequetst sijn. Sulcke virtuyt heeft oock dat wolachtich saet/met azijn gestreken ende opgheleyt. Nochtans en salment niet innemen binnen int lijf/want het verworcht. Dat gheheel cruyt met water ghesoden/ende met sueten wijn ghedroncken/doet de pijne der magen vergaen die vander galle haren oorsprone neempt. Dat sap van dese cruyden gedroncken/stelpt dat bloetspouwē/ende doodet de wormen/ende is goet voor de leuersuchtighe. De wolle met sout ghemengt sijnde/verdrijft de clieren ende croppen onder de kinne/alsment werm daerop leyt.

Van Munte. Cap. CX.

Den naem.

A MVnte wort in Grieck Hedyosmos oft Minthe ende in latijn Mentha geheeten. Ende heeft dien naem om haeren goeden rueck wille.

Geslecht.

Munte is tweederley/tam en wildt. Van de tamme sijn wederom veel eñ principalick vier geslechten. Dat eerste heeft ronde bladeren/eñ wort Bruynheylige genaemt. Dat tweede is van bladerē deerste gelijc/eñ wort Cruysbalsem/Croesbalsem oft witte Munte geheetē. Dat derde heeft lange bladeren/eñ dat noemt men Heylige/of onser Vrouwē Munte. Dat vierde gheslechte heetet Hertecruyt. De wilde Munte wordt in Latijn Mentastrum ghenaemt.

B

Tfaetsoen.

Dat eerste geslecht van tāme Munte heeft eenen viercantighen steel/ende dien is van onē op bruynrootachtich eñ gehayrt. Die bladerē sijn ront ende rontsom gekertelt/weeck/ende hebben eenē goeden rueck. De bloemē sijn purpur/ende staen rontsom den steel

Bruyn Heylighe.

gelijck

Cruysbalsem.

Heylige.

Hertecruyt.

Mentastrum. Wilde Munte.

C gelijck eenen wordel. Dat tweede geslecht is den eersten seer ghelijck/ wt ghenomen dat de bloemen niet rontomme bi de ledekens vanden steel en staen/maer sij staen bouen aen tsop/gelijckende een are. Dat derde ghe- slecht heeft langer ende scherper bladerē/ maer van bloemen ist den twee den seer gelijck. Dat vierde tam geslechte is van bladeren ghelijck tgene dat hier vore staet / maer sijn bloemen staen rontsomme aen den steel ge- lijck aen dat eerste geslecht. De wilde Munte heeft langhe rouwe blade- ren/ende met witte wolle becleet/eñ sterck van ruecke/sijn bloemen staen bouen op tsop vanden stele/ende sijn bruynrootachtich van coluere met witte verwe ghemengt.

Plaetse daert wast.

De tamme Munte wast oueral inde houen. Nochtans wilt sij veel sonne hebben/ ende daeromme en behoeft sij geen vette noch gemeste eer- de. De wilde Munte wast geerne op mosachtige eñ vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Alle manieren ende soorten van Munte bloeyen in Augusto.

D

Die natuer ende complexie.

Beyderley Munten tam ende wildt sijn werm inden derden graedt. Nochtans is de tamme wat onstercker dan de wilde/maer sij is drooge inden tweeden graedt.

Die cracht ende operatie.

De tamme Munten verwermen/ adstringeren ende droogen. Ende hierom alsmen haer saet met azijn mengt ende drinct/so stelpet dat bloet/ ende doodet de roode wormen/ende maeckt lust tot dat spel van minnē. Twee oft drij tacxkens ghedroncken met sap van suer granaetappelen/ doet den hick ende walginge vergaen/eñ tgene datmen Cholera noemt/ dat is/als de galle eenen mensch onder eñ bouen afgaet. Als sij met Ger- sten mout gemengt worden/so doen si de swelligen vergaē ende verdwi
E nen/alsment daerop leyt. Sij doen de pine int hooft vergaen/alsmēt op de sterre leyt bouen tvoorhooft. Munte op de vrouwen borsten gheleyt/ is goet voor de gene die te veel melcx hebben / eñ maect dat dat melck niet en clontert. Met sout gemengt/gestooten/ende opgeleyt / heylet de won- den die van verwoede honden gebetē sijn. Dat sap van Munte met hue nickwater gemengt sijnde/ ende inde oozen gedaen / beneempt ende ver- drijft de pine inde oozen. Alsmen de tonge daermede wrijft/so verdriuet de rouwicheyt derselver. De melck en sal niet rinnen noch tsamē loopen/ alsmen de bladeren van desen cruyde daerin leyt. Si sijn ooc goet voor de maghe. Met water ende azijn ghesoden ende ghedroncken/stelpen sij dat bloetspouwen alst niet lange gheduert en heeft. Den rueck van tam- me Munte/maect den mensch vrolick ende blijde/maer den smaec maect lust om eten. Alsmen Munte in water gesoden/drij daech lanck ver volg- hends drinct/so vergaet daermede dat crimsel/ende pine inde dermen. Si stelpen oock der vrouwen maentstonde. Si gheneesen oock de swee

ren

E wel slapen/ ende maect weeck inden buyck/ ende maect overuloedicheyt van melc. Dit cruyt voedt meer gesoden dan row. Dat saet gedroncken beneempt den lust van bÿslapen. Lattouwe veel inde spise gevseert/ maket doncker oogen. Maer sÿ is seer goet tot alle hittige gebreken/ ende tot den rooden loop/ alst niet te overuloedich en is. Lattouwe verslaet oock den dorst. Het is een plaisant eten inden somer/ het verdrÿft dat walgen ende maect lust tot eten. Lattouwe is goet tot versche verbrandtheyt eer dat de bladeren oploopen. De wilde Lattouwe heeft een operatie ghelÿck Huelsaet. Si maect eenen mensch slapende/ ende versaecht de pine/ als si inde spise ghenüt/ oft van buyten opgheleyt wort. Tsap van desen cruyde een drachma swaer ghedroncken/ iaecht de waterachtige vochticheyt af door den camerganck. Het geneest verbrantheyt/ alst met vrouwen melck daerop gestreken wort. Het brengt den vrouwē haer maentstont. Eñ is goet tegē dat steken vā scorpioenē/ eñ andē venÿnich gedierte.

Van Satureye. Cap. CXIIII.

Den naem.

A Satureye oft Cuele wort in Griecx Saturon Thymbra genaemt/ in Latÿn Thymbra oft Cunila satiua ende Satureia. De reden van dese namen staen inden latÿnschē Herbario. Naetsoen.

Saturon is den Thymus oft Roomsche Cuel seer gelÿck/ maer hi is grooter ende dicker vā tacxkens gelÿck een proper boomken. De bladeren sÿn de Ysope bladeren gelÿck. Die bloemkens sÿn lÿfverwich/ seer lieffelick ende goet van ruecke. De wortel is veeselachtich.

Thymbra. Satureye.

Die plaetse daert wast.

B Saturon wort overal inde houen ghesaeyt/ ende tsaet van desen cruyde is tsaet van Shelcruyt ghelÿck/ maer tis grauwer van coluere.

Den tijt.

Satureye bloeyt in Julio/ ende als de bloēkens afvallen/ so cōpt dat saet.

Natuer ende complexie.

Satureye is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Satureye is seer bequaem tot de spÿse. Daeromme so sieden die arme lieden haer vleesch eñ visch daermede

C int stede van specerie. Dit cruyt maect appetijt tot eten/ende is goet voor de mage om de spijse te verteeren/ ende is goet teghen dat walgen. Satureye trect den mensch oock tot lust om bijslapen. Satureye gepulueriseert/ende in wijn ingenomen/geneest allerley ghebreken der longen/der borst ende der blasen. Ende lost de vrine/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit cruyt met de bloemen werm opgheleyt/oft een cransken daeraf gemaect/ ende op thooft gheset / maect den menschen wacker die met den swaren slaep beladen sijn. Dat sap met olie van Roosen gemengt/ende inde ooren ghelaten/beneempt de pine van dien. Met Terwen meel gemengt/ist goet geleyt op dat Sciatica oft weedom der huepe. Dat cruyt inde spijse gevseert/maect scerp gesichte. In summa/Satureye heeft bina alle de cracht van Kuel oft wilden Thymus.

Van wilden Kersse. Cap. CXV.

Den naem.

A DE wilde Kersse daer wij hier af spreken/ wordt in Griecx Thlaspi/Thlaspidion ende Sinapi agrion genoempt/eñ in Latijn Thlaspi/Capsella ende Scandulaceum/ende bi onsen tijden Nasturtium tectorum / Sinapi rusticum ende syluestre. De reden van dese eñ meer ander namen hebben wi int lange in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Thlaspi. Wilde Kersse.

Thlaspi minus. Bessemcruyt.

Gheslecht.

Van wilde Kerſſe. Cap. CXV.

Geſlacht.

B De wilde Kerſſe is tweederley/deen met breede bladeren/ende dat accordeert met de beſcrijuinghe van Dioſcorides/ ende wordt in Duytſch ſomtijts Boeren moſtaercruyt oft Boerenkerſſe gheheeten. Dat ander heeft ſmaelder bladeren/ende wordt in Duytſch Beſſemcruyt genaemt. Ende dien naem is hem daerom ghegheuen / om dattet een proper dick ghetact cruydeken is/ende eenen beſſem gheliic is. Het is een luttel cleynder dan dat eerſte geſlechte / anders iſt behaluen de bladeren den eerſten gheſlechte van bloemen ende ſaet gheliick.

Yaetſoen.

Wilde Kerſſe dat is een cruyt met ſmael bladeren/eenen vinger lanc/ buyghen ende neyghen haer ter eerden waert/ende ſijn eens deels aen de canten gekertelt. Sinen ſteel is teer/ontrent anderhalf ſpanne lanck met veel tackens oft ſchuetkens/ende ten beyden ſijden van dien waſſen veel teſkens die hebben cleyn ſteelkens / gheliick als lepelkens / ende daerinne leyt dat ſaet / dat is ſeer cleyn/ende ſcherp op de tonghe. Die bloemkens daer de teſkens wt comẽ/ſijn wit/ aen beyde deſe geſlechtẽ van cruyden.

Die plaetſe daert waſt.

Deſe cruyden waſſen opt veldt/ aen den wech / op oude hofſteden ende ghemuerte.

Den tijt.

C Si bloeyen ende brenghen haer ſaet inden Mey ende in Junio.

Die natuer ende complexie.

Dat ſaet van wilde Kerſſe / verwermt ende droocht inden vierden graedt.

Cracht ende werckinge.

Een half croeſken van deſen ſade gedroncken/iaecht de galle af onder ende bouen. Ende brengt den vrouwẽ haer maentſtonde/maer het doodet de vruchten in moeder lichaem / ende daeromme en ſullen beruchte vrouwen dit ſaet niet vſeren. Het breect oock alle ſweeringhen van binnen/alſment inneempt. Alſment door een clyſterie inneempt/ ſoo iſt goet voor de gene die dat Sciatica hebben. Deſe operatien heeft dat ſaet van wilde Kerſſe/alſo als de oude Medicijn meeſters daeraf ſcrijuẽ. Maer gemerct dat dit ſaet hittich is inden vierden graedt/ende ouermids dien ſeer ſcherp/daerõme ſalment ſelden int lijf nemen / ende van binnen vſeren. Maer van buyten ſalment vſeren om den weedom der huepe te verſaechten/ende om dat vel oft de huyt ſuyuer ende reyn te maken/ende onreyn gheſweer te heylen/gheliick als de Hofkerſſe/dewelcke in werckinghe/der wilde Kerſſe gheliick is. Deſe wilde Kerſſe vſeert men oock tot de Teriakel.

Van Vijch-

Van Vijchboonen. Cap. CXVI.

Den naem.

A Vijchboone wort in Griecx Thermos/ende in Latijn Lupinus gheheeten.

Faetsoen.

Vijchboonen hebben eenē enckelen ronden steel/daeraen wassen inde hoochde ter sijden veel schuetkens / alle tsamen met veel bladeren becleet/ ghelijck een wielken oft radeken / ende elck blat is in vijf oft seuen deelen gedeylt/ ende is aen te sien gelijck een sterre. De bloemen sijn wit/ende sijn van faetsoene den Erwtebloemen gelijck / eñ dier wassender veel neffen een/eñ dat worden ronde rouwe hayrachtighe hauwen / ende daerin sijn gemeynlick vijf oft sesse herde / breede ende rootachtighe greynen. De wortel is geel ende veeselachtich.

Thermos. Vijchboonen.

Plaetse daert wast.

B Vijchboonen wassen geerne in heet sandachtich eerdtrijck. Als sij in vet/ taey eerde ghesaeyt worden / daer en wassen sij niet gheerne. Ende en wilt niet gheüeffent worden.

Den tijt.

Vijchboonē bloeyē drijmael. Eerst crijgen sij haer bloeysel midden inden stam / int eynde vanden Mey. Dat tweede bloeysel compt aē de tacken ter sijden/als die eerst beginnen rijp te worden in Junio. Dat derde in Julio/int sop. Alst werme iaren sijn/so muegen si alle tot rijpinghe comen.

Natuer ende complexie.

De Vijchboonen sijn werm ende drooge van complexie / ende dat is lichtelick te mercken wt haren smaeck/want hi is seer bitter.

Die cracht ende operatie.

C Vijchboonen gepulverizeert met huenick ingenomen/ iaghen allerley wormen af. Sulcken cracht heeft dat water oock daer Vijchboonen in geweyct sijn/alsmen dat drinct. Datselue doen sij oock/ alsmense eet/die wijl dat sij noch bitter sijn. Vijchboonen gesoden/ende met Ruyte ende Peper gedroncken/hebben deselue cracht. Als sij in deser manieren ingenomen worden/so opēnen sij die verstopte milte eñ leuer. Met dit voorgenoemde water wascht men allerley ruydicheyt / quade sweeringhen/

vlecken

D vlecken ende schorfte hoofden/ want het geneest die wonderlÿcken wel. Dit voorseyde water met honick ende Myrrhe in eender vrouwen schamelheyt gedaen/verlostse vande doode vrucht/ eñ brengt den vrouwen haer maentstonde. Vÿchboonen meel maect een schoon huyt oft vel/ende verdrÿft de blaw plecken. Dat voorseyde meel met Gersten mout ende water gemengt/versuet ende versaecht de apostuenien/alsment daerop leyt. Met azÿn gemengt ist goet tot weedom inde huepe. Alst in azÿn gesoden is/so leytment op herte clieren ontrent dat kaeckbeen/ want het verdrÿft ende verteert die/ eñ breect den Carbonckel. Vÿchboonen siedt men in regenwater tot dattet dick sap wort/ ende dit suyuert dat aenghesicht/alsment daerop strÿct. De wortel in water gesoden ende ghedroncken/lost de vrine. Als si sommige dagen in water geweyct hebben/ende datselue water dickwils verniewt wort/so vergaet de bitterheyt/ende si worden heel suet. Ende als sÿ aldus gestooten/ende met azÿn ghedroncken worden/ so verdrÿuen sÿ dat opworpen ende walginge der mage/ eñ maken appetÿt om eten. Den roock van gebrande Vÿchboonen/verdrÿft eñ veriaecht de flecken. Vÿchboonē in droessem van olie gesoden/ genesen alle schorfheyt vā viervoetich gedierte/alsmēt daermede strÿct.

Van Blau Violetten. Cap. CXVII.

Den naem.

A Dje schoon blaw Violetten worden in Griecx geheetē Jon Porphyron/ in Latÿn Viola muraria oft purpurea. Inde Apoteke heeten sÿ slecht Viola sonder yet meer. De reden van desen namen staen in onsen Latÿnschen Herbario ghenoech verclaert.

Ion porphyron. Blaw Violetten.

Faetsoen.

De Violetten hebben ronde bladeren schier ghelÿck Veel/maer dese sÿn teerder ende cleynder/ eñ wassen vanstonden aen wt der wortel/ gelÿc ooc de cleyn naecte steelkens/ die sÿn dünne gelÿc netgaren/ eenen vinger lanc/ daerop wassen die welrieckēde blaw bloemkens/ eñ elck van dien heeft ghemeynlick vÿf bladerkens/ende dmiddelste van desen heeft een hol hoedeken/ binnen met een geel drupken besprengt. Dese Violetten worden ron-

B de besloten bollekens/die sijn vol saets/ende dat is den Hirs oft Milie ge lijck. De wortel is veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Violetten wassen gheerne inde lombre op row plaetsen/ende sonderlinghe bi de mueren ende tuynen van houen.

Den tijt.

De Violetten sijn ghemeynlick alle dat iaer door groen/ende sonderlinghe als sij gheüeffent worden. Sij bloeyen alle inde Lenten/ende sonderlinghe inde Meerte/ende door dien noemptmense oock Meertsche Violetten. Dat saet vindtmen inden somer.

Natuer ende complexie.

De bladeren van blaw Violetten/ende desghelijcx oock de bloemen sijn koel inden eersten graedt/ende vochtich inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren alleen oft met Gersten mout ghemengt/leyt men op een heete maghe/ende oock op de oogen. In dier manieren sijn sij oock goet gevseert van de gene/dien dat lijf int fondament wtgaet. De bloemen/ende sonderlinghe dat purpurenblaw van dien in water ghesoden ende ghedroncken/is goet tot sweeringhen oft gheswel aenden hals/ende den ionge kinderen die met de vallende siecte beladen sijn. Si doen oock de pine int hooft vergaen/die van hitte ende droochte compt/alsment in water siedet ende drinct/oft daeraen rieckt. Maer sij sijn quaet voor een vochtich hooft/want sij trecken de snoteringhe. Sij maken den mensch slapende als hij daeraen rieckt. Dat saet is den scorpioenen gants contrarie. Men mach van dese Violetten Conserue oft suycker maken/om den dorst daermede te lesschen/ende tot camerganck te maken/ende tot een row kele. Dit suycker bluscht ende verdrijft de scherpheyt der galle/ende de ouer groote hitte van Cortsen oft Feber. Ende is oock goet tot den drooghen hoest. Desghelijcx oock een Julep ende Syrop van Violetten. Ende hoemen die maken sal/waer hier noodeloos te verhalen/want ander hebben hier af breedt ghescreuen.

Van Vilieren. Cap. CXVIII.

Den naem.

A Vilieren heetmen ooc Winter Vilieren/om des wille dat sij den winter wel verdraghen mogen/ende niet en verviesen. Si mogen oock Vrouwen oft Jonckfrouwen Vilieren geheeten worden/want de vrouwen eñ ionckfrouwen setten se inde houen/ende daerwt hebben sij haren naem/ende worden Matronales ghheeten.

Geslacht.

De Vilieren sijn drijerhande/want de sommige sijn gants wit/ende die heetmen wilde witte Vilieren. Dander lijfverwich/welcke Incarnaet Vilieren genoemt wordē. Die derde purpurbruyn/die noemt men bruyn Vilieren/oft purpurbruyn Vilieren. Anders en hebben sij gheen onderscheet dan inde bloemen.

B

Gaetsoen.

De Vilieren hebben eenē ronden/rouwen oft hayrachtigen steel/eenē cubitus hooge/met veel tacken. De bladeren sijn ghehayrt ende row/eñ langachtich/smal/weeck/ende aschverwich/gelijck als de bladeren van Wolcruyt. De bloemen sijn sneewit/lijfverwich oft purpurbruyn/ende

Violæ matronales.
Wilde witte Vilieren.

Violæ puniceæ.
Incarnaet Vilieren.

Van Vilieren. Cap. CXVIII.

Violæ purpureę. Bruyn Vilieren

Elck Viliere heeft vier bladerkens. Ende als sij haer vol bloeysel gehadt hebben/so worden dat lange/smale ende rõde hawkens/daerin leyt ront breet sadeken. De wortel is lanck/houtachtich/wit ende scherp.

Plaetse daert wast.

De Vilieren sedtmen inde houen/want si en wassen niet van haer selfs.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio eñ Auguſto/ende brengen alsdan haer hawkens.

Natuer ende complexie.

De Vilierẽ sijn werm eñ eens deels vochtich/alsо dat claerlick wt haren smaeck te mercken is/so wi in onsen latijnschen Herbario bewesen hebben.

Cracht ende operatie.

De Vilieren scheyden de groue dicke humoren/eñ verteeren die corts na dien. Eñ daerom de bladerẽ oft wortel in water gesoden ende gedroncken sijn nüt ende behulpelick den genen die niet wel haren adem verhalen en connen/ende langhe tijt ghehoestet hebben. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde/sij lossen de vrine/ende doen sweeten.

Van Lis ouer Zee. Cap. CXIX.

Den naem.

Lis ouer Zee oft Blaw Lelien worden in Griecx ende Latijn Iris genaemt/om des wille dat de bloeme geschildert is van coluer gheliick als den Regenboge/alsо wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Gaetsoen.

De bladerẽ van Blaw Lelien sijn de geel Waterlelien gelijck/maer dese sijn grooter/breeder ende vetter. Den steel is slecht ende ront/eenen cubitus lanck/ende daerop wassen bloemen oft Lelien van veel colueren. Elck bloem heeft ses bladerẽ/de drij eerste hangen nederwaerts/eñ sijn van buyten gruengeel van coluere ende lichtbruyn door een ghemengt/met bruyn aderkens doortrocken. Maer van binnẽ sijn sij aen den pünt sat purpurbruyn/ende met witte eñ leuerverwe streepkens gheschildert/eñ dmiddelste van dien dat sijn geel hayrachtige wijnbrauwẽ. Dander drij bladeren wassen recht op/eñ sijn ront gelijck als eenẽ cloot te samen ghebuycht/

Iris. Lis ouer Zee.

B ghebuycht / schoon waterverwe tot bruyn/wit/ ende geel geneycht / gelijck als den Regenboge. De wortelen liggen schier bloot wter eerden / ende sijn knopachtich met veel ioncturen / hert/ ende hebben eenen goeden rueck.

Die plaetse daert wast.

De blauwe Lelien plandtmen inde houen. Si wassen somtijts op de mueren ende daken / want daer sedtmense gemeynlic. Maer de alderbeste eñ edelste wast in Illyria ende Macedonia. De beste onder de wortelē is/ die vast/ hert/ cort/ rootachtich vā coluere/ goet van ruecke/ eñ scherp van smaeck is.

C Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten/ ende principalick inden Mey / inden tijt alsmen bloemen behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Die Blaw Lelien sijn werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden. Si suyueren/maken rijp/ende verdeylen.

Die cracht ende operatie.

Iris gepulueriseert ende met huenick ingenomen / oft in stucken gesneden/ende in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet totten hoest / eñ verdeylt ende maect dunne die taey humoren ende slimicheyt/ die ontrent de borst ende longen vergadert leyt/ende lost die. Seuen drachmen vande voorseyde wortel met huenickwater gedroncken/iaecht de galle af. Sij
D brengen ruste ende doen slapen. Si stillen dat crimsel inden buyck. Met azijn gedroncken/sijn sij goet voor de gene die van veninich ghedierte gebeten sijn/ende die pijne oft ghebreck hebben inde milte/ ende die vercout sijn/ ende inde Cortse van coude rijeren / ende den ghenen dien haer natuerlick saet ontloopt. Met wijn ghedroncken/brengen sij den vrouwen haer maentstonde. De wortelen morw ghesoden / leytmen op hert gheswel/om dat te vermorwen/ende verdeylen al wat opgeloopen is/ende doen de clieren vergaen. Dat poeder van dese wortelen suyuert de onreyn wonden/ende heylt de fistelen/ende doen dat vleesch wassen / ende sonderlinge alsmen daer huenick in doet. Dat puluer van dese wortelen met azijn ende olie van Roosen ghemengt sijnde/ende opt hooft ghestreken / versaechtet de pijne int hooft. Blaw Lelien wortel met Niescruyt ende twee deelen honicks ghemengt sijnde/ende aen gestreken / verdrijft de sproeten ende ander placken eñ vlecken des aenghesichts. Men mach

E oock dese wortel tot badinghe der verherde moeder ghebruycken in wa ter ghesoden/ende in dat water een doecxken steken ende daerop leggen. Dit voorseyde water is oock goet ghebesicht tot een clysterie/ voor de ge ne die weedom inde huepe hebben. Dese wortel in wijn gesoden ende ge droncken/is goet den ghenen die dwater laden / eñ lost den steen inde len denen/ende de vrine. Als sij met hers gemengt ende ghestreken wort / so doet sij de pijne vergaen diemen heeft inde zenu wen/lenden ende huepe. Desgelijcx machment oock binden op de tanden / daermen pine in heeft. Men doetet inde nuese om te niesen. Met huenick ghemengt sijnde / trect sij gebroken beenderen wt/alsment daerop leyt. Si geneest oock de fron selen ende clouen des fondements. Sij maeckt eenen goeden adem / als= mense inden mont houdet ende knowtse.

Van Gansentonghe. Cap. CXX.

Den naem.

A Gansentonghe wort in Grieck ende Latijn Hieracium ende Sonchites geheeten. De redene van dese ende meer ander namē staen breet in onsen Latijnschen Herbario verhaelt. Dit cruyt heetmen oock Hauickcruyt/ om geen ander oor= sake / dan dat de Hauicken met dat sap van desen cruyde haer oogen nettē/ ende haer gesichte daermede scherp maken eñ stercken.

Beslacht.

Dit cruyt is tweederhande/deen groot eñ dander cleyn. Dat onder= scheet van beyden / machmen lichtelick wt de nauolghende beschrijnghe mercken.

Faetsoen.

B Die groote Gansentonghe heeft eenen steel die is row / dornachtich/ rootachtich ende hol. De bladeren sijn verre van een ghekerft/ende heb= ben rontsomme stekende punten/ghelijck als de Melckwey oft Gansen= distel. Int opperste vanden stelen wassen lange bollekens/daerwt sluy= pen schoon/geele/ doderverwighe dubbel oft gheuulde bloemen. Ende alsso haest als dese bloemen tijdich oft rijp worden / so worden dat hay= righe/ronde eñ wolachtighe bollekens/ ende die vlieghen daerna wech. De cleyn Gansentonge heeft ooc bladeren verre van een ghekerft/ maer sij en heeft gheen stekende puntkens. De stelen sijn hol / teeder / ende glat oft cael ghelijck Biesen/ende gants gruen. Ende draecht oock geel/dub= bel / doderverwighe bloemen. Na dat bloeysel vliecht dat hayrachtich grijs saet ewech / in aller manieren ghelijck men siet aen de groote Gan= sentonghe.

Die plaetse daert wast.

Beyde dese cruyden wassen in beemden / ende sonderlinghe dat cley= ne. Dat

Van Ganſentonghe.

Hieracium maius.

Groote Ganſentonghe.

Cap. CXX.

Hieracium minus.

Cleyn Ganſentonghe.

Cne. Dat groote vindtmen ſelden/nochtans ooc inde beemden bi de dammen aen watergrachten.

Den tijt.

Deſe cruyden bloeyen int leſte van Julio/ende voorts door den gantſen Auguſto. Dat ſap ſalmen inden Oogſt vergaderen.

Natuer ende complexie.

De groote Ganſentonghe vercoelt/ende adſtringeert matelick. De cleyne is veel bitterder van ſmake.

Cracht ende werckinge.

D De groote Ganſentonghe is ſeer goet gheleyt op een heete maghe/ende op ander heete ghebreken. Dat ſap gedroncken/verſaecht dat knagen vander mage. Dat cruyt leyt men met de wortel op ſteken van ſcorpioenen/ende heylt die. Dat cleyn heeft ſchier deſelue operatie. Haer ſap is goet tot alderhande ghebreken der oogen/want het verdrijft de doncker heyt van tgheſichte. Sommighe ſegghen dat beyde deſe cruyden alſulcke cracht hebben tot de ghebreken der ooghen/dat ſij de oogen claer maken/al waert dat yemant maer de wortel van deſen cruyde aen ſijnen hals en droeghe.

Van Peertsteert. Cap. CXXI.

Den naem.

A Peertsteert wort van sommigen Cattensteert ende Cannencruyt geheetē. In Griecx Hippuris/in Latijn Equisetum/ende bij onsen tijden Cauda equina. Ende heeft schier alle die namē daeromme / om dattet met sijn hayr oft lange gersbladerkens eenen peertssteert gheliick is.

Geslecht.

Peertsteert is tweederley/deen groot ende lanck/dander cleyn. Dat groot is ooc tweederley/want dat een wast gants naect eñ slecht / gelijc als de biesen/sonder hayr oft veerkens ter sijden/eñ dat heeten de sommige Schaft. Dander heeft rontsom dunne gershayrkens gelijck een sterre/also wi dat in sijn bescriuinge claerlick bewisen sullē/eñ is row/waer door dattet sommige Asprella heeten. Ende de draeyers besigen dit om allerley hout eñ gedraeyt werck daermede te polijsten eñ effen te maken/
B ende sij heetent gemeynlick Schaftboy. Dat cleyn is oock tweederhande/dat een is wat grooter/maer sijn hayrlocken sijn seer teeder ende dick te samen gesedt/ende dat is den rechten Peertsteert/also wi in sijn bescriuinge verclaren sullen. Dat ander is dat gemeynste/ want de meyskens schueren dat tennewerck eñ eerewerck daermede/ende wordt ouermids dien Cannencruyt geheeten / maer om sijns faetsoens wille heetment Cattensteert.

Faetsoen.

Dat eerste gheslecht wast naect ende slecht gheliick als de biesen / sonder hayr oft bladerkens / met veel ionctuerkens / ende heeft int opperste een swert schuetken oft dodde/gheliick als ionge Spargen. Dat ander heeft hole stelen/een luttel rootachtich/row ende hert/onderscheydē met ledekens oft ionctuerkens die euen verre vā een staen/ ende wt dien wassen rondtsomme veel teere / dunne bladerkens / gheliick als Biesen. Het
C wast hooge op/ende hangt hem aen al wat daer bij staet/met veel swerte hayrkens/gelijc eenen Peertsteert. De wortelen van beyde sijn swert/ houtachtich ende herdt. Dat derde gheslecht is den tweeden wat gheliick/ maer het is teerder ende dick besedt. Ende oock sijn alle de knoopkens oft ionctuerkens so vol dunne hayrkens/ dat elcken steel als hij wtghetrocken wordt/eenen hayrigen peertsteert gelijck is. Dat vierde bringet alle iaer inden April naecte schuetkens voort sonder bladeren / ende als die wat opghewassen sijn / so doen sij haer op / gheliick de aren van Wechbree/met dat bloeysel. Ende inden May daerna so comen de rouwe hole steelkens voort met haren hayrkens oft bladerkens / eñ die doddekens vallen van tsop van bouen af/ende sij verdwijnen sonder saet.

Plaetse daert wast.

De twee eerste gheslechten wassen in stille watergrachten / eñ in natte doncker poelen ende putten. Dat derde en vindtmen ouer al niet. Maer sijn

Van Peertsteert.

Hippuris. Peertsteert.

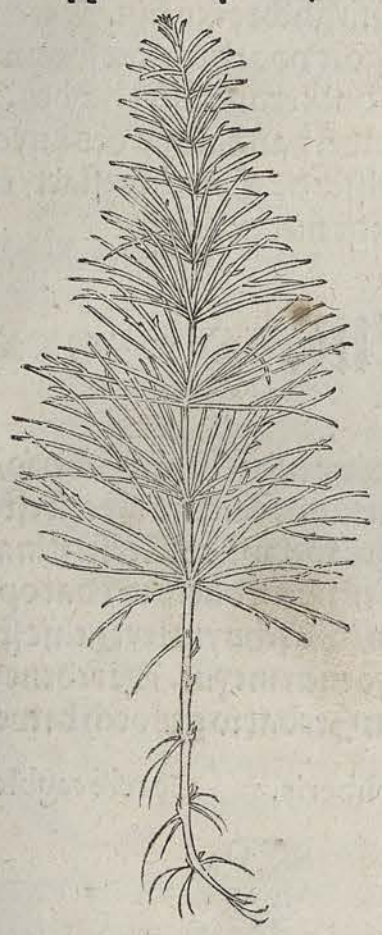

Cap. CXXI.

Equisetum breuius. Cattensteert.

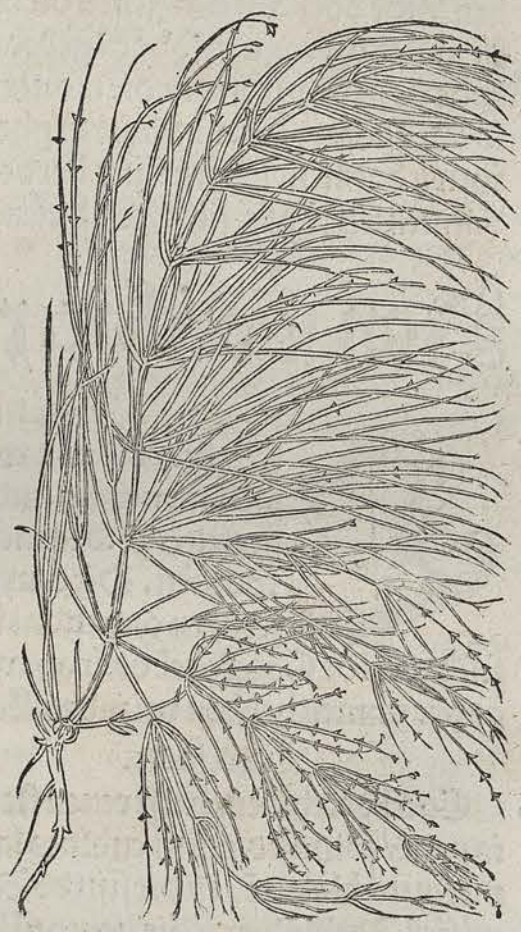

D syn gewoonlycke stede is in doncker natte dalen/ende ghemeynlick daer de viuers afgelaten worden/eñ inde beemden daer ontrent. Dat vierde wast in sandachtighe beemden/ ende ook op sommighe vochtige sandachtighe ackers onder de vruchten.

Den tijt.

De twee eerste comen inden Mey wt met haer dodden/eñ men vindse voorts inde maent daerna/ ende schier den geheelen somer door. Ende de twee leste brenghen haer dodden voorts inden April.

Die natuer ende complexie.

Alle de gheslechten van Peertssteert adstringeren oft trecken tsamen/ ende droogen sonder byten/ende daerom syn sy ook crachtich om alley wonden te heylen.

E

Cracht ende operatie.

Dat sap van Peertssteert wtgedowt ende inden nuese gedaen oft gestreken/stopt dat bloedē wt de nuese. Dat voorgenoemde sap met wyn ghedroncken/geneest dat roode melizoen/ ende lost de vrine. Dat cruyt ghestooten oft gepulverizeert ende ingestroyt/ heylt allerley groote ende versche wonden/al waert ook dat sy tot aen de spanader ruerden. De bladeren in water gesoden eñ gedroncken/genesen de dermen die vā binnen gequetst syn/ ende de blase eñ geschoortheyt. Dat cruyt mitsgaders de wor-

F de wortele is goet voor gene die hoesten/ende met swaricheyt adem hebben/ende ock alle den genen die binnens lijfs ghebroken sijn. Dat cruyt in water oft wijn gesodē eñ gedroncken/is goet voor die bloet spouwen/ende voor de vrouwen die te ouervloedich haer cranckheyt hebben. Het is ock goet in deser manieren ghenut/tot alderhande loop des buycx/te weten datment inneme met herden wijn alsser de Cortse toeslaet/ende datment in water siede/eest datmen de Cortse niet en heeft.

Van Coeckoecxbloem. Cap. CXXII.

Den naem.

A Coeckoecxbloem wort in Griecx ende Latijn Hiberis/Lepidium minus/ende Nasturtium sylueſtre oft agreste geheeten. Ende mach dan ock wel wilde Kersse genaemt worden. Dit cruyt heeft dien naem daerom/dat op dat steelken onder dat knoopken/wit schuym leyt gelijc speecsel/dwelc de Coeckoeck daerop worpt/alsō men meynt. De redene van ander namen hebben wi inden Latijnschen Herbario genoech bewesen.

Tfaetsoen.

Hiberis. Coeckoecxbloem.

B Coeckoecxbloem heeft eenen steel die is ront/somtijts eenen cubitus lanck/met luttel bladerē/eñ die sijn de Kersse gelijck. De bladeren die beneden bij de wortel staen sijn ront/eñ van faetsoen de Waterkersse niet ongelijc. Die bouē aen den steel staen/sijn de Hofkersse gelijc. Sijn bloemē staen opt sop vāden stele/ende sijn witachtich met purpurbruyn gemengt/eñ elck bloemken heeft vier bladerkens. Eñ als die afvallen/so wassen cleyn hawkēs daerna/daerinne vindtmen seer cleyn sadeken/datment naw ghesien en can. De wortel is veeselachtich eñ scherp van smaecke/ende riect ghelijck de Kersse.

C Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast op ongebowde plaetsen/in beemden/houen/ende aen den wech.

Den tijt.

Coeckoecxbloē compt wt inde Lenten/eñ sonderlinge indē April eñ Mey/ende duert tot in Junio/ende dan beginnen sijn bloemen wit te worden.

Ontrent

Van Coeckoecxbloem. Cap. CXXII.

D Ontrent dien tijde ist in sijn meeste cracht / daerom dattet alsdan oock sijn saet brengt.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden vierden graedt ghelijck als de Kersse/nochtans drooghet minder.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde wermt ende bernt / ende is goet tot weedom der huepe / met ghesouten Verckensliese als een plaester vier vren daerop gheleyt. Maer om cort daeraf te spreken / dit cruyt heeft alle de operatie van de Kersse / ghelijck wij op sijn plaetse daeraf scrijuen sullen. Coeckoecxbloem in looghe gesoden / veriaecht de luysen. Waerwt blijct dattet seer droocht ende de vochticheyt diep wten lijue trect / also als wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Van groote Eppe. Cap. CXXIII.

Den naem.

A Groote Eppe wordt in Griecx Hipposelinon eñ in latijn Olus atrum geheeten. Ende waerom dattet so heetet / vindi in onsen Latijnschen Herbario. De Apotekers ghebruycken dat saet van desen cruyde voor Peterselie van Macedonien. Maer hierin dolen sij / gelijck wi sulcx in latijn breeder verclaert hebbē.

Hipposelinon. Groote Eppe.

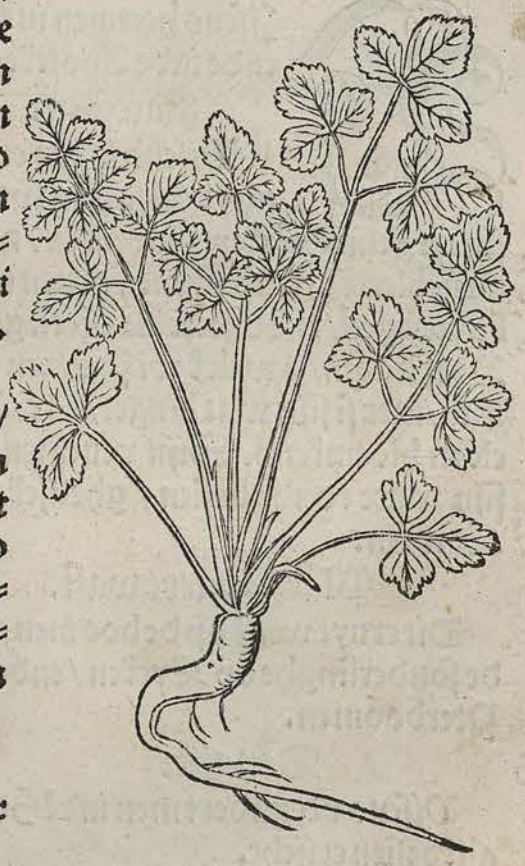

Gaetsoen.

De groote Eppe heeft eenen holen / hoogen / teederen steel. De bladerē sijn breeder dan aen de Eppe / ende een lut
B tel rootachtich. Sij draecht int sop veel bloemen. Dat saet is swert / lancachtich / vast / scherp / ende welriecken de. De wortel is binnen wit / wel smakende ende redelick groot.

Die plaetse daert wast.

Groote Eppe wast in plaetsen daer veel lomber is / ende bi waterpoelen.

Den tijt.

Groote Eppe en brengt int eerste iaer geen bloemen / maer int tweede iaer begint sij inden somer te bloeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graet / ende drooge int middel van den derden.

Cracht

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van desen cruyde gebruyctmen inde spise ghelijck ander cruyden. Desgelijcx eetmen ock de wortel row ende gesoden. Dat saet in wijn ende huenick gedroncken/brengt den vrouwen haer maentstonde/ende lost de vrine. Het is ock goet in deser manierē gedroncken vanden genen die de Cortse hebben ende van coude rijeren/want si worden daer door verwermt. Ende is ock goet tot dat crimsel binnen int lijf/ende is den scorpioenen gants contrarie. De wortel heeft alle die cracht van dat saet. Ende ist dat sij in wijn gesoden ende gedroncken wort/so verdrijft sij den steen/ende pine inde lenden ende syden. Sij is ock wtnemende goet gedroncken van den genen/die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ende daerop geleyt. In summa/de groote Eppe heeft alsulcke operatie gelijck als de Eppe oft Jonckfroumerck/maer dese is noch wat crachtigher.

Van Viscus. Cap. CXXIIII.

Den naem.

A Viscus heetmen in Griecx Ixos/ende in Latijn Viscum/ende inde Apoteke Viscus quercinus.

Ixos. Viscus quercinus.

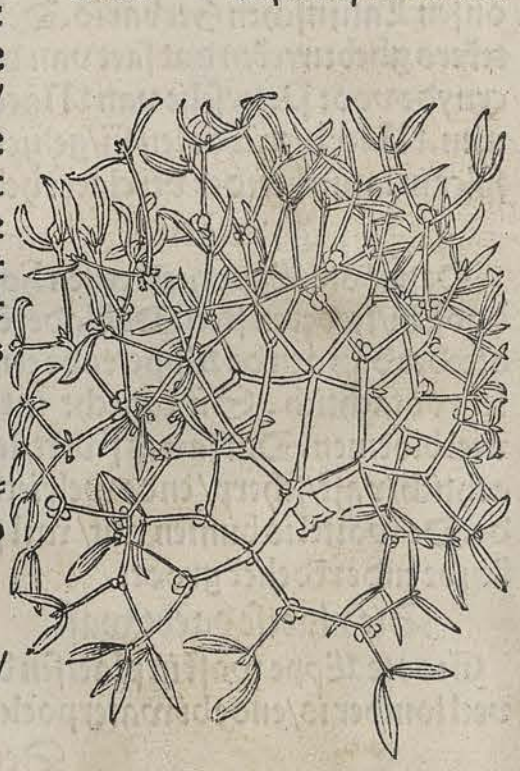

Vaetsoen.

Viscus is een cruyt met veel tacken wtghe spreyt gelijck eē cleyn boomken/taey/altijt bleeckgruen/binnen gruen ende buyten geel/ende heeft bladeren gelijc Boesboom/dwelck wi Palmen noemen/mer si sijn wat langer/eñ crijcht cleyn bloemkens. Sijn vruchten dat sijn witte ronde besien/ghelijck als Erwten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op de boomen/ende sonderlinghe op Eycken/ende op Peerboomen.

B Den tijt.

Viscus vergadert men inde Herft/alst besien crijcht.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt verwermt/ende is meer scherp dan bitter.

Cracht ende operatie.

Viscus met hers ende so veel was

ghemengt/

C ghemengt/ende een plaester daerwt ghemaect/ende ouer gheleyt/ maect rijp/verteert/eñ maect morw/trect oock tsamẽ de sweeringẽ bi de oozen/ ende alderley geswel. Alsment met wieroock mengt/ende op oude sweeringen leyt/so heylet die. Het verteert ende maect de milte cleyn/alsment met calck mengt. In summa / Viscus trect wt alderley subtile ende groue dicke vochticheyt oft humozen/ende verdeylt ende verteert die.

Van Weedt. Cap. CXXV.

Den naem.

A Weedt wort in Griecx eñ Latijn Isatis gheheeten. Voor tijts wast oock Glastum gheheeten / maer nv heetment Guadum/dats Weedt.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Weedt. Dat een is tam/ ende dat gebruyctmen tot blaw verwe. Dat ander is wildt/ende datselue en wort tot de verwen niet ghebesighet.

Faetsoen.

Dat tam Weedt heeft bladeren op deerde wtgespreyt ghelijck Wechbree / maer sij sijn vetter ende swerter. Den steel die int tweede iaer op=

Isatis. Tam Weedt.

Guadum sylueſtre. Wildt Weedt.

B schiet/is twee ellen lanck/ende doet hem inde hoochde op met veel tacken ende schuetkens/ende die sijn met scherpe bladerkens verchiert. Op tsop vande stelen wassen seer cleyn geel bloemkens/seer menichuuldich/ende veel bij een/ende dat worden hawkens/die sijn lanck ende breet/ghelijck als cleyn tongeskens/daerinne leyt dat saet. Dese sijn eerst groen/ende daerna worden sij swertbruyn. Dat wilde is den tammen seer gelijck/maer de stelen sijn wat teerder/cleynder ende bruynachtigher/de hawkens sijn oock smaelder dan van dat tamme/anders en is tusschen beyden gheslechten geen onderscheedt.

Plaetse sijnder wassinge.

C Dat tam Weedt plandtmen tot veel plaetsen in Duytschlandt/ende principalick onder Aken ende Erdfurt. Tot dit cruyt heeftmen eyghen muelens gheuonden/daerop wordet/te wijle dattet noch groen is/ghebroken ende gemalen/ende dan maectmen daeraf clooten oft ballen/die laetmen in heete somers op horden liggen/ende ten lesten so gebruyckent de verwers om wolle ende laken daermede blaw te verwen. Dat wilde wast van selfs/maer niet oueral.

Den tijt.

Beyde gheslechten van Weedt bloeyen in Maio eñ Junio/ende daerna brenghen sij haer saet/alsoo voorseyt is.

Natuer ende complexie.

Dat tam Weedt is bitter/ende trect tsamen/eñ daerom drooget seere/maer het en is niet so tangher oft scherp als dat wildt. Want dat verwermt ende droocht meer dan dat tam.

D

Die cracht ende operatie.

De bladeren van tam Weedt stootmen/ende men leytse op allerley geswel. Si heylen oock versche wonden. Si stoppen dat bloet. Sij heylen oock alderhande quade/vuyl/rottende/loopende ende inetende vlceratien ende wonden. Men mach onder de voorseyde bladerē broot/oft Gersten oft Terwenmeel mengen/na gelegentheyt vander sake. De bladeren sijn oock goet gestooten/ende opt wildt vier geleyt. Wildt Weedt is wtnemende goet tot vochtige vuyl vlceratien. Maer tot ander voorghenoemde ghebreken en ist niet so goet/want het droocht te seer/ende is wat scherp/also dat die ghebreken daer door verargheren/ende maeckt oock apostuenien. Dit wildt gheslechte ghedroncken/is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ende oock daerop gheleyt.

Van Wil-

Van Wilghe. Cap. CXXVI.

Den naem.

A Wilghe wort in Griecx geheeten Itea/ende in Latijn Salix. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario ghesedt.

Geslacht.

De Wilgen sijn drijerley / sommige root/die heetmen roode Wilge/eñ die besiget men totten banden oft reepen/ende worde in Latijn gheheeten Nigre oft Punicee/Viminales/Sabine/ende Amerine. De andere sijn geel / ende die worden Grece/ Candide ende Vitelline ghenaempt/ende in Duytsch witte Wilghe. Die derde heetmen cleyn Wilgen/ende in Latijn Gallyne / also wij sulcx int langhe verclaert hebben in Latijn/ende ware noodeloos hier te verhalen.

B

Gaetsoen.

Wilgen hebben eenen corten stam met lange tacken / die wassen int opperste wten stam/als oft sij wt een hooft quamen/ende sij sijn taey/ eñ laten haer buygen. De bladerē sijn lanck ende smal/bouen groen/ende onder aschverwich. De bloemen wassen met hoopkens tsamen/ende als si haer ontluycken/so sijnse hayrich ende wolachtich / ende ouermids dien heetmen die Cattekens. Dese cattekens en behouden si niet langhe/maer

Itea. Roode Wilghe.

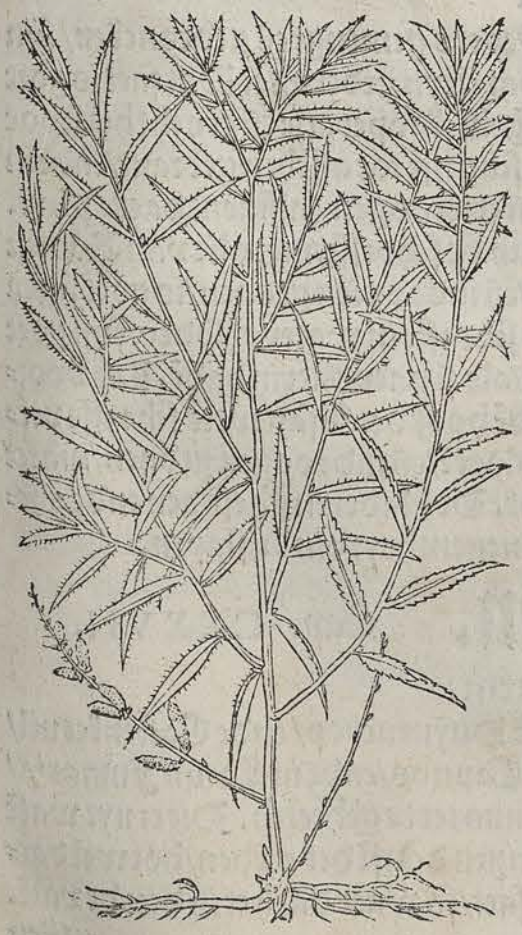

Salix græca. Witte Wilghe.

C sij wordē vanden windt rijp/ende eer de vrucht rijp wort/so wordt sij vanden windt verstroyt.

Plaetse daerse wassen.

Alle de gheslechten van Wilghen wassen geerne aen den watercant/ eñ op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

De Wilgen bloeyen int beginsel vā de Lentē/ ende dat bloeysel valt af eer de vrucht voortcompt/ als bouen verclaert is. Eñ hierop heeft Homerus oock acht genomen/ want in sijn spraeke noempt hi de Wilge Olesicarpos.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende bloemen oft Wilge cattekens drooghen eñ trecken redelick tsamen. Maer de schorsse is noch droogher.

Gallyræ. Cleyn Wilghe.

D Cracht ende operatie.

De Wilgen bladeren/ saet/ schorsse eñ sap trecken tsamen. De bladeren in stucken gestootē/ende met een luttel Pepers gemengt eñ gedroncken/ sijn goet voor de gene die pijn hebben in dat cleyn gedermte. Dat saet is goet voor de gene die bloet spouwen. Desgelijcke operatie eñ cracht heeft ooc de schorsse/maer si droocht meer. De schorsse tot asschen gebrant/ende in azijn geweyct/ verdrijft de wertten eñ exteroogen / alsment daerop leyt. Dat sap van Wilgen bladeren oft van de schorsse/met olie van Roosen in een granaetappel schelle gewermt/eñ inde oozen gedaen/is goet tegen de pine inde oozen. De bladeren ende schorsse in water gesoden/sijn goet voor de gene die dat Podagra hebbē/als si haer daerin badē. Dit voorseyde water verdrijft de schellen vandē hoofde. Tsap wter schorsse vergadert / te wijl dat de Wilgen noch bloeyē/eñ inde oogen gedaen/maect claer ooghen ende een schoon aensicht. De bladeren gheseoden ende ghedroncken/veriagen den lust ende ghenegentheyt om bijslapen.

Van Gruysecom. Cap. CXXVII.

Den naem.

A Gruysecom heetmen oock Duyuencrop/ ende Cattenkeruel/ ende in Griecx wordet Capnos/ende in Latijn Fumaria/ ende inde Apoteke Fumus terre geheeten. Dit cruyt wast van eenen vetten vochtigen donst der eerden/hoewel dattet oock wast van dat saet/so waer dat het in deerde valt.

Een

B Een ander reden hebben wi in onſen Latijnſchen Herbario gheſet.

Faetſoen.

Fumus terre heeft veel ſteelkens oft tackxkens. Sijn ſtelen ſijn viercantich met cleyn / teeder / weecke bladerkens becleedt gelijck als de Coriander/maer ſi ſijn aſſchenverwiger. Het crijcht purpurbruyn bloemkens/ die ſijn inden eerſten een druyfken ghelijck / ende daerna als haer die opdoē/ ſo ſtaet elck opwaerts aendē ſteel hert aen malcanderen. Ende als deſe volbloeyt hebben / ſoo worden dat cnopkens/daerin leyt cleyn ſadekē. De wortel is enckel ende ſcherp/met luttel ende cleyn veeſelkens oft hayrkens.

Capnos. Gryſecom.

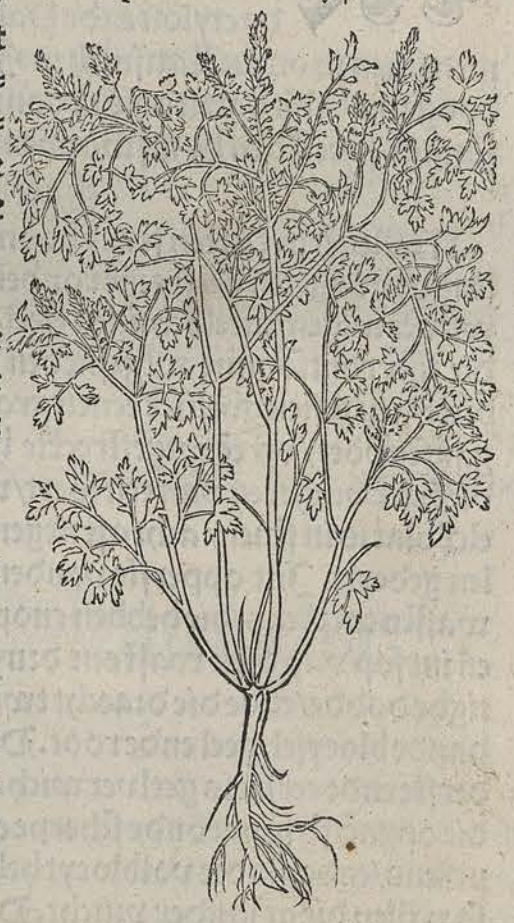

Die plaetſe daert waſt.

Gryſecom waſt geern onder de Gerſte/in houen/aen tuynen / in wijngaerden/ondert Vlas/ende op ander vette ghebowde plaetſen.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt eerſt in Maio ende Junio/ende daerna tegen den Herſt.

Natuer ende complexie.

Gryſecom is werm eñ drooge van natuere inden tweeden graedt / eñ dat is licht te mercken wt ſinē ſmaeck/ wāt hi is ſcherp ende bitter.

Cracht ende operatie.

Dat ſap van deſen cruyde is ſcherp achtich / ende ouermids dien ſo ſcherpet tgheſichte / ende maect claer ooghen. Het treckt de tranen eñ doet weenen/gelijck als den roock. Dit ſap mengt men met gummi/ende men ſtrijcket op de wijnbrauwen / op datter gheen dubbel hayr wt en waſſe. Dit cruyt in water gheſoden ende gedroncken / iaecht de galle af door de vrine / ende is goet tot verſtoptheyt der leuer/ende onſterckheyt derſelver. Dit cruyt ghedroocht ende gepulverizeert ende met Mede ghedroncken / purgeert door den camerganck/ ende alſment met cleynen wijn inneempt/ſo ſtercket de mage.

Ende tis oock goet voor de ghene die met ruydicheyt ende ander quade ſeericheyt beladen ſijn.

Van Mollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den naem.

A MOllencruyt noempt men ooc Cruysboom ende Christus palme. In Griecx wort dit cruyt Cici ende Croton/ ende in Latijn Ricinus/ende inde Apoteke Cherua ende Cataputia maior genoempt. Sommige heetent oock Pentadactylon ende Palma Christi. De reden van alle dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario. Dit cruyt schiet in corter tijt hooge op / also dattet eenen boom gheliick wort. Ende als sijn saet wtspringt/so eest den hontswormen gheliick.

Faetsoen.

B Mollencruyt is een fraey boomken / wassende meer dan eens mans lengde hooge/eñ heeft eenē ronden/holen/rietachtigen/teederē/bruynē/witverwigen/meelachtigen steel/met groote swerte bladeren geciert/eñ die sijn rontsomme wtgesneden ende breet/aen te sien gheliick eenen grooten gansenvoet / oft eē wtgestreckte hant/ die haer vingeren van een spert/want elck blat is in seuen/ acht oft negen deelen gedeylt. Jnt opperste vanden stele wassen tackens/die hebben cnoppen/ eñ int sop van dien wast een druyfachtighe dodde/ende die draecht tweeder hande bloeysel/geel ende root. Dat onderste ende eerste is geelverwich. Eer die opgaē/so sijnt ronde scherpe cnoppekens/ende als die volbloeyt hebben/ so vallen die af sonder vrucht. Dat ander bloeysel bouen dit/dat is root/gheliick als de Soffraenbloemē/ ende na desen comen daer stekende graenkens wt. Ende elck greyn is drijcantich/ende als die rijp worden/so doen si haer op/ende daer valt grijs saet wt/dat is van faetsoene gheliick eenen hondtsworm.

Cici. Mollencruyt.

Plaetse sijnder wassinge.

C Dit is een vreemdt ghewas / ende onlancx eerst in Duytschlandt ghecomen/ende wort nv overal inde houen gheplant van dat saet.

Den tijt.

Cruysboom is een recht somer ghewas / ende en mach gheenen rijm oft vorst verdraghen / ende moet iaerlicks van dat saet gheplandt worden

D den inden April. Ende datselue saet salmen inden Herst vergaderen. Want also haest als de coude aencompt/ also voorseyt is / so bederst dit ghewas.

Natuer ende complexie.

Cruysboom is werm ende drooge inden tweeden / oft ten hoochsten inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

E Dertich greynen van desen cruyde van haer schelpen ghereynicht/ gestooten ende ghedroncken/iaghen af door den camerganck de galle/taey slijmicheyt / ende dwater. Sij doen spouwen. Maer dese purgatie is swaer om innemen/ want sij beroert de maghe / ende maect die seer ontstelt. De voorseyde greynen ghestooten ende aen ghestreken/ oft op gheleyt/doet de plecken ende vlecken des aensichts vergaen. De bladeren gestooten / ende op gheswollen hittighe ooghen / ende op stijue ghehouen vrouwen borsten gheleyt/doet dat gheswel/ende de pijne vergaen. Met azijn ghetempert sijnde / blusschen sij dat wildt vier. De olie van dit saet is subtijl van complexie / ende wermer dan olie van Olijuen. Ende en dient niet om eten / dan alleen tot plaesteren / ende inde lampen te verbernen.

Van tam Ossentonghe.

Cap. CXXIX.

Den naem.

A DEtam Ossentonghe wort oock Buglosse / eñ in Griecx Cirsion/in Latijn Spina mollis ende Buglossum magnum geheeten. De Apotekers heeten dit cruyt Buglossa ende Lingua bouis. De reden eñ oorspronck van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De tamme Ossentonge is tweederhande/groot ende cleyn. De groote wort van sommighen Roomsche Ossentonghe geheeten/ om des wille dat sij corts wt vreembde landen herwaerts ouer ghebracht is ghe-
B weest / ende te voren van niemanden bi ons niet gesien en heeft geweest. De cleyne wort oock ghemeyn Ossentonghe geheeten / daeromme dat sij van selfs hier te lande wast.

Gaetsoen.

De groote Ossentõge brengt eerst voort lange/rouwe/swertgroene/ hayrachtige eñ stekende bladerẽ/ eñ crijcht daerna lange/rouwe/teeder/ drijcantige stelen/met veel tackens ter sijden inde hoochde. Dese stelen sijn van onder tot bouẽ met cleyn bladerkens becleet/eñ die sijn gesaetsoeneert gelijc scherpe tongeskens. Op de stelen wassen veel schoõ purpurẽ

Van tam Ossentonghe. Cap. CXXIX.

Cirsion. Cleyn Bugloſſe. Bugloſſum magnum. Groote Bugloſſe.

C bloemkens/elck met vijf bladerkens/ſterrewijs ghelijck een radeken aen te ſien. Ende als die afvallen / ſo vindtmen inde gheſterrede hayrachtighe huyſkens drij oft vier graw corenkens neffen een / ende die ſijn vol rimpelen oft fronſelen / ende daeraf ſedtmen ander ſtocken/die crijghen ſelden bloemen int eerſte iaer/ het en ſij dat dat ſaet wt der ſelver eerde come daer dat in gheſaeyt wordt. De wortel is lanck / ſlecht / ende buyten grawſwert. De cleyn Oſſentonghe is der groote van wortel / ſtelen/ cruyt ende bloemen ghelijck / maer ſij is veel corter / ſmaelder / ſcherper ende cleynder. Haer bloemkens ſijn oock cleynder / deſghelijcx oock dat ſaet is ſwerter.

Plaetſe daert waſt.

De groote plantmen nv ſchier oueral inde houen. Ende werdt voormaels ſelden bij ons gheſien. De cleyn Oſſentonghe waſt oock inde houen/ende op ſommighe plaetſen van ſelfs.

Den tijt.

Die Oſſentonghen bloeyen meeſt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Deſe cruyden ſijn werm ende vochtich inden eerſten graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van Oſſentonge verſaecht de pine der crampader/alſmen die aen

D die aen dat ledt hangt daer de pine in is. De Medicijnmeesters bi onsen tijden gheuen den Ossentonghen toe / dat sij dat herte verstercken ende cracht gheuen / dat sij onsterckheyt ende onmacht keeren / droefheyt veriaghen / ende vruecht maken / ende in summa alle tghene dat wij hier bouen vande Bernagie gheschreuen hebben.

Van Coriander. Cap. CXXX.

Den naem.

A COriander heetmen in Griecx ende Latijn Corion oft Coriannon. Inde Apoteke noemptment Coriandrum. En de heeft dien naem na de wantluysen / die in Griecx Coris heeten. Want gheen wandtluys en stinct so seer als den groenen Coriander.

Faetsoen.

Coriander heeft eenen steel / die wast anderhalfelle hooge / met veel tacken ter sijden. Als hi eerst wtcompt / so gelijcken sijn bladeren den cruyde / dwelck men Capillus Veneris heetet / ende dander daerna gelijcken den bladeren van Fumus terre / eñ riecken seer sterck / ia si stincken gelijck als wantluysen. De bloemē sijn wit. Dat saet wort ront eñ bloot sonder schelpkens / ende is vast / eñ duert lange / ende heeft goeden rueck. De wortel is cort / houtachtich / eñ niet seer veeselachtich.

Corion. Coriander.

Plaetse daert wast.

B Coriander wast geerne in vet eerdt rijck / niet tegenstaende dat hi ooc somtijts in mager eerde gevonden wordt. Hi moet ghesaeyt worden / want hi en compt niet van selfs.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto / ende wordt ontrent den Herst vergaedt / als sijn saet rijp oft tidich is.

Natuer ende complexie.

De natuer vanden Coriander en is niet eenderley / maer van menigherley cōpositie. Want sij is seer bitter / maer die bitterheyt is gefondeert op een subtijl ende eerdtsche substantie. Si heeft ooc eens deels een waterachtighe law vochticheyt / eñ trect tsamen / also als ick in minē Latijnschen Boeck vandē cruydē breeder beweesen hebbe.

Cracht

C Cracht ende werckinge.

Dat saet van Coriander bereyt eñ met suetē wijn gedroncken/doodet de wormen/ende vermeerdert dat manlick saet. Eñ dat heetmen bereyt/ als hi ouer nacht in goeden wijn te weycke ghelegen heeft. Maer men en sal des Coriander saets van binnen niet te veel vseren / want het maeckt den mensch dul eñ sinneloos. Alst met broot eñ Gerstenmout ghemengt wort/so verdrijftmen daermede hittich ende vierich geswel. Met boonē meel gemengt sijnde/doettet de croppen/ clieren/ende ander sweeringen vergaen. Sijn sap met ceruyse / schuym van siluer / azijn ende olie van Roosen gemengt eñ geappliceert sijnde/vercoelt de heete inflammatien/ ende ontsteken gebreken. Dat Coriander saet bi tvier gedroocht/maeckt herten camerganc. Het sluyt oock de mage/eñ bewaert de spise daerinne so lange tot dat sij gedigereert ende verteert is. Coriander saet met azijn gestooten/ende vleesch daermede gewreuen/bewaert eñ houdet dat den geheelen somer lanck sonder letsel oft sonder bederuē/eñ en laet daer geen madē in wassen. Xenocrates schrijft / als een vrouwe haer maentstonde te oueruloedich heeft/ eñ eens daechs een greynken vā Coriander in harē dranck inneempt / so blijft den vloet eenen dach achter. Neempt sij twee greynkens inne/so blijft hi twee daghen achter/ende also voort.

Van Wranghe. Cap. CXXXI.

Den naem.

A Dit verwerrede Viltcruyt oft Wrange / heeten sommighe oock Vlaßsijde. In Griecx heetment Cassytha / in Latijn Cassutha / veranderende de y in een u. Na desen hebbent de Arabische meesters Casuth gheheeten / ende de Apotekers Cuscuta.

Xaetsoen.

Dese Wrange wast aen ander struycken sonder wortel/ ende is gelijc een verwerret garen met veel draeyen door malcanderē geulochten. Dit climpt op lancx de tuynen eñ struycken gelijck Hoppe / ende en heeft geen bladeren. Sijn bloemen sijn wit/ende de vruchten dat sijn ronde cozen-
B kens/vol saets/ende dat is seer cleyn/ gelijck saet van Colle oft Claproosen. De draeyen oft tuyten van desen cruyde sijn somtijts wit/ende somtijts oock root/also groot ende dicke als snaren van Lieren.

Die plaetse daert wast.

Dat witte wast op sommige droge beemden / ende aldaer vlidderet ouer ende weder/ende ouertrect dat gras/also dattet niet wel opschieten en can. Dat root vindtmen aen tuynen ende boomen / daeraen claueret op/ende vlecht hem so dick daeraen / dattet wort gelijck een hutte / daermen onder schuylen mocht wter sonnen. Het treckt oock somtijts de boomen ende struycken/daert aen hangt/nederwaerts ter eerden.

Den tijt.

Van Wranghe. Cap. CXXXI.

Cassytha. Wranghe.

C Den tijt.

Viltcruyt vindtmen meest in Julio ende Augusto/ eñ tot dier tijt brenghet oock sijn bloemen ende vruchten.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden eersten graedt/ende drooghe inden tweeden. Ende het is bitterachtich.

Cracht ende operatie.

Viltcruyt suyuert / treckt tsamen eñ

D sterct. Dit cruyt in wijn gesoden ende gedroncken / oepent de verstopte leuer ende milte/ende lost de vrine/ende suyuert de aderen van slijmige humoren. Ende is goet voor de geelsucht/want die heeft harē oorspronck vā verstoptheyt der leuer. Dat Viltcruyt is goet voor de kinderē die de Cortse hebben/ als sij dat met Anijs innemen. Het iaghet oock de galle af door den camergane/ ende principalick alsmen Alsene daertoe doet. In summa/dit cruyt oepent ende stercket de leden / ende is ouermids dien seer bequaem/ende nut tot een coude leuere.

Van Betonie. Cap. CXXXII.

Den naem.

A BEtonie heetmen in Griecx Cestron/ ende in Latijn Vetonica oft Betonica/ eñ also heetet oock inde Apoteke. Den oorspronck van dese namen suldij vinden in mijnen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Betonie/deen heeft witte bloemen/eñ dander bruyne. Anders en hebben sij geen onderscheet van wortel/bladerē/ stelen/aren noch saet.

B Factsoen.

Betonie heeft eenen viercanten/rouwen steel/die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende weeck/ donckergroen/ende breet/eens deels den Eyckenbladeren gelijck/ende sijn rontsomme gekertelt gelijc een sage/eñ hebben eenē lieflijcken rueck. Dese bladeren sijn oock ter wortelen waert grooter dan bouen aen den steel. Op tsop vandē steel wast eē bolleken gelijc eē are/eñ daer wt sluypen bloēkens/waeraf de sommige gants bruyn sijn/

Cestron. Betonie.

C sijn/ende dandere geheel sneewit. Na dat bloeysel vindtmen inde gaetkens vande aren / swert / lanck / ghehoeckt saet. De wortel is rootachtich ende geveeselt / schier ghelijck die wortel van wit Niescruyt.

Plaetse daert wast.

De bruyn Betonie wast gheerne in de beemden ende bosschen/eñ in berchachtige coude ende doncker plaetsen. De witte is seltsaem / men vindtse in sommighe bosschen.

Den tijt.

Betonie bloeyt meest in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De Betonien sijn werm ende droge inden eersten graet volcomelick/oft int middel vanden tweeden graedt.

D Cracht ende operatie.

Die wortel tot poeder gestooten eñ met meede gedroncken/doet spouwē/ eñ iaecht de slimige vochticheyt bouen wt. De bladeren gedroocht/worden seer gebeseert in medicinen. Een drachma van dien in Mede ingenomen/is goet voor de gene die den cramp hebben/ende tegen alle gebreken der moeder/ende sonderlinge tegen dat opstooten derselver. Drij drachma van desen cruyde oft bladeren aldus in wijn inghenomen / sijn goet voor de gene die van slangen eñ nateren gebeten sijn. Men leyt oock dat cruyt op quetsurē/ die van veninich gedierte gebeten sijn. Een drachma daeraf in wijn ingenomen ende gedroncken / is goet tot alderhande venijn. Als yemant Betonie te voren inneempt / so en sal hem geen venijn hinderlick oft schadelick sijn. Si loost de vrine/ ende breect den steen inde
E nieren. Si purgeert de longen/de borst eñ de leuer. Si brengt den vrouwen haer maētstonde/eñ is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebben/alsmense in water siedt eñ drinct. Si maect saechten camerganck/alsmense vier drachma swaer met Mede drinct. Si sterct de digestie/ als si tsauonts na den eten een boone groot met gesoden honick ingenomen wort. In dier manieren sullent oock vseren de gene/ dien de spise suer opcompt. In cleynen wijn is si goet ingenomen den genen die bloet spouwen. Item den genen die weedom inde huepe hebben/eñ pine der blasen/als si in water ghesoden is. Eñ is goet den genen die die geelsucht hebben/ende dwater laden. Item den genē die de droogende siecte hebben/eñ etter eñ fluymen op de borst. Betonie is seer goet tot lam ledē.

Van Gi-

Van Ginoffelen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

A DE Ginoffelen heetmen tot ſommighe plaetſen Grasbloemen / om dat haer cruyt is ghelijck als grasbladeren. In Griecx worden deſe bloemen Betonice geheeten. Eñ daer door comet datmenſe noch ter tijt inde Apoteke Tunicas noempt met eenē gebroken naem int ſtede van Betonicas / alſo wi ſulcx in onſen Latijnſchen Herbario verclaert hebben.

Gheſlecht.

De Ginoffelen ſijn tweederhande/tam ende wildt. De tamme vindt men dubbel eñ enckele van menigerley coluer. Want ſommige van dien
B ſijn gants wit/ſommige lijfverwich/ſommige root als bloet / ſommige donckerroot. Wederom vindtmen Ginoffelen die ſijn geſcaeckiert/als root ende wit/dat is/datter meer roode bladeren ſijn dan witte / eñ wederom ſommige wit ende root. Sommige van deſen bloemen ſijn oock wit / eñ met cleyn roode droppelkens beſprengt. Eñ ſommige ſijn root/ eñ met witte ſtreemkens oft melckdruppelkens gheſpickelt. De wilde Ginoffelkens ſijn oock tweederhande/want ſommige hebben ſatroode oft bina lijfverwe bloemkens met vijf bladerkens/eñ die heetmen Keykens.

Betonicæ.
Cleyn Ginoffelkens.

Garyophylleæ ſylueſtres.
Wilde Ginoffelkens.

r Ende

Betonica, seu Vetonica coronaria.
Ginoffelen.

C Ende sommige hebben bruynwitte/ geveeselde/ghepluymde bloemen/ende die machmen Pluymkens heeten.

Tsaetsoen.

De tamme Genoffelen hebben bladeren schier gelijck Loock / eñ die sijn lanck eñ smal/ eñ aschverwich. Haer stelen sijn ront/een elle lanck / eñ somtijtslanger/ende sijn vol cnoopen/eñ sij wassen bij een gelijck als buskens. De bloemen sijn ouer maten schoon vã colnere/ te wetẽ wit / lijfverwich/ donckerroot/lichtroot / wit ghespickelt/root gespickelt/wit ende root gescaeckiert/ dubbel / eñ enckel / also als voor gheseyt is/ende riecken also wel als Giroffel nagelen/eñ daerom heet mense oock Nagelbloemen. Alsmen dese bloemen niet af en breect / so brengen sij swert saet/ gheliick als ayeuyn saet/ende dat leyt in langhe bollekens
D ghesloten. De wortele is rootachtich eñ riect wel. De wilde Ginoffelkens/ die wi Keykens heeten/ sijn den tammen gelijck van stelen/gras oft bladeren/knoopen/ bloemen ende wortelen. Maer de bloemen sijn de cleynste onder alle Ginoffelbloemen/ende sijn enckel met vijf oft ses bladerkens. De Pluymkens sijn den tammen oock wat gelijck van gras/ stelen ende knoopkens. De bloemen van desen sijn bruynwit/ende elck bladeken is geclouen gelijck veederkens. Ende de wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

De tamme Ginoffelen plandtmen in scheruen ende in teylen. De Keykens wassen op dorre/ sandachtighe / grasachtighe / ende onghebowde plaetsen. De Pluymkens wassen oock van selfs in sommighe beemden/ ackeren ende houen.

Den tijt.

Beyde dese manierẽ van bloemen vindtmen inden somer. De tamme Ginoffelen dueren tot inden winter.

Natuer ende complexie.

De Ginoffelen sijn werm eñ drooghe. Ende dat is licht om mercken wt haren smaeck/ want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

De Ginoffelen gepulueriseert eñ in witten wijn gedroncken/ sijn goet voor

E voor slangen/scorpioenen/ende alderhande steken ende beten van venijnich gedierte. Eñ om des wille werden sij voormaels seer gheseert vande oude meesters tot bewaringe van harē liue. Si sijn goet gedroncken voor de gene die de vallende sieckte hebben/eñ sonderlinge de Keykens. Si heylen de wonden ende den cancker/alsment daerin stroyt/nochtās salmen de wonden te voren wasschen met sap dat wt desen cruyde gheperst is. Men machse ooc inde spise yseren voor de wormen binnen den liue. Si trecken ooc gebroken beenderen wt. Dat sap gedroncken/preserueert den mensch voor de Pestilentie/ende oft yemant die hadde/so wort hi verlost. Van dese bloemē maectmen een olie/die is goet voor de gene die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ende tot fistelen eñ sweeringen achter de oren/alsmense daerop strijct. Dat sap vā Ginoffelen
F inde oogen gedaen/scherpt dat gesichte. Als sij in water gesoden sijn/eñ men dat werm inden mont houdt/so vergaet daermede den tantsweer. In deser manieren drinct ment ooc om haest moeder te worden vā kinde. Dese bloemē gepulueriseert/drinct men des morgens vroech om niet droncken te worden. Si sijn goet met azijn ende Mede ingenomē tegen
° dat walgen eñ spouwen. Si versaechten de pine van dat Podagra/als si in water gesoden eñ daerop geleyt worden. Si trecken wt dat venijn vā eenē dullen hont/alsment in deser manierē daerop leyt. Gemerct dan dat de Ginoffelen so menigerhande cracht eñ operatie hebben/so machmen ooc Conserue daeraf maken/gelijc van Violettē eñ Roosen/eñ dierghelijcke. Dat sap van wilde Ginoffelen is wtnemende goet voor den steen inde lendenen/want hi breect dien/ende iaecht den af met de vrine.

Van Tijdeloosen. Cap. CXXXIIII.

Den naem.

A TIdeloose wort in Griecx ende Latijn Colchicum ende Ephemerum geheeten. De Medicijnmeesters hebben dit cruyt namaels Hermodactylum genoemt. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario. Haetsoen.

Tegen den Herst so comē dese naecte bloemen voort wt ronde bollen/eñ die sijn met donckerroode schellen van buyten ouertrocken/ende van binnen sijn sij wit/teeder/vol saps/ende suet. Dese bloemen sijn witachtich/oft lijfverwich/ende elck heeft gemeynlick ses bladeren/ende binnen
B geel clepelkens gelijck inde Lelien/ende sijn van saetsoen de tamme Saffraen bloemen gants gelijck. Tegen de Lenten comen sijn bladeren wt/die sijn dick/vet ende groen/somtijts drij/somtijts vier/ghelijck als ander ronde ayeuynachtighe wortelen hebben. Tusschen dese sluypt eenen steel door/ende daerop wast een vrucht die is een coedeme niet ongelijc/ende is vol saets/ende ront/ende als die rijp wort/so wort sij bruynachtich/bina ghelijck als Radijs saet.

Van Tijdelooſen. Cap. CXXXIIII.

Colchicum. Colchici folia & ſemen.

Tijdelooſen met de bloemen. Tijdelooſen met de bladeren ende ſaet.

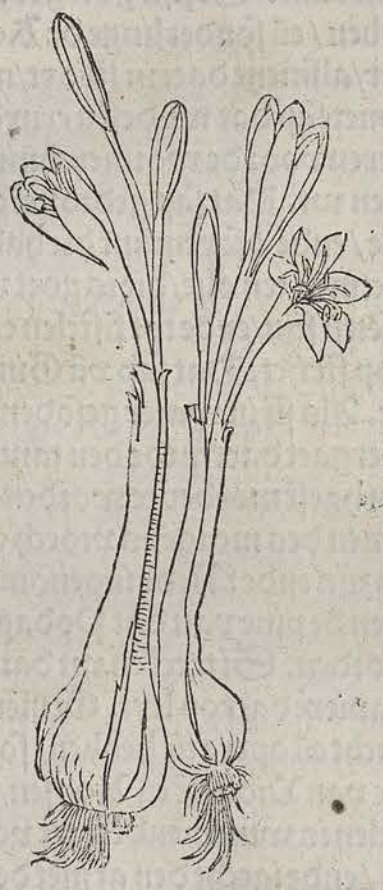

C

Plaetſe ſijnder waſſinge.

De Tijdelooſen waſſen oueral inde beemden bouen int landt/ende ge meynlick en waſt daer geen cruyt ſo oueruloedich als dit. Elders en iſt niet ſo ghemeyn als daer.

Den tijt.

Inde Lenten waſt dit cruyt oft de bladeren. Inden ſomer/ende ſonderlinghe in Junio/waſt de vrucht oft dat ſaet. Inden Herſt de naecte bloemen. Inden winter worden ſijn ayeuynachtighe wortelen rijp/ende botten alle iaer op een niew.

D

Natuer ende complexie.

Sommighe ſegghen dat Tijdelooſen werm ende drooghe ſijn inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel van Tijdelooſen doot den menſch dieſe eedt/ghelijck als venijnighe campernoelien. Daeromme en ſalmenſe binnen den liue niet vſeren/want ſij maect ſo oueruloedighen camerganck datter oock dat bloet nauolghet/ende dat daer doot/want ſij quetſt dat inghewant/ende verbrandt de maghe wonderlijcken ſeer. Waert dat yemant onwetens deſe wortel ghegheten hadde/dien ſalmen coemelck te drincken gheuen.

Euen. Sommige doen daertoe Eycken loof/eeckelen/schellen van Granaetappelen/ende Kuel. Hier toe sijn ock wtnemende goet de binnenste schellen van Castanië/als sij met sap van Wechtreedt/oft met Wijn gaertrancken/oft Braembesy tacken in wijn gheseden/ende gedroncken worden. Nochtans sijn de wortelen/cruyt/ende bloemen van Tijdeloosen goet/om alderhande luysen daermede te verdriuen.

Van Vincorde. Cap. CXXXV.

Den naem.

A Vincorde/Ingroen/oft Maechdēpalm heetmē in Griecx ende Latijn Clematis daphnoides/eñ inde Apoteke Peruinca/eñ Vinca peruinca. Den oorspronck van dese namen hebben wi inden Latijnschen boeck vande cruyden ghenoech verclaert. Ende heetet daeromme Ingroen/om dattet altijt groen blijft.

Clematis daphnoides. Vincorde.

Tfaetsoen.

Wt een veeselachtighe gheel wortel wassen veel cleyn geerdekēs met cnoopen/dunne gelijck als Biesen/eñ dragē cleyn bladerkens van coluer ende faetsoen dē Lauwer bladerē niet ongelijc/maer si sijn veel cleynder. De bloemen sijn purpuren blaw/elck met vijf bladerkens/ende en gheuen geenen rueck.

Die plaetse daert wast.

B Vincord wast gheerne inde lombre op vette plaetsen/in sommighe houen achter de tuynen/onder de haghen/ende op steenberghen.

Den tijt.

Hoewel dat dit cruyt inden winter groen blijft/want het mach alderhande vorst ende weder verdragen/nochtans so bloeyet inde Lenten/ende sonderlinghe inde Meerte eñ April meest. Nochtans heb ick sijn bloemē noch in Augusto gheuonden.

Natuer ende complexie.

Ingroen treckt tsamen eñ is bitterachtich/daerom so drooget/nochtans sonder scherpicheyt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt in wijn geseden eñ ghedroncken/stopt den loop des buycx/

Cende geneest dat melizoen. Men mengt dit cruyt met melck ende olie van Roosen/eñ men maect daeraf een tapken/dat doetmen inde moeder om de pine derselver moeder te doen cesseren. Alsmen dit cruyt inden mondt houdt ende knowt/so vergaet den tantsweer. Het geneest quetsuren die van venïnich gedierte ghebeten sijn/alsment daerop leyt. Alst met azijn gemengt eñ gedroncken wort/so eest seer nut eñ bequaem. Het stelpt dat bloeden wt den nuese. Eñ is wtnemẽde goet voor de gene die bloet spouwen. Summa/dit cruyt machmẽ wel in groote weerden houden/wãt het heeft seer groote cracht om alderhande bloetloop eñ fluxien te stelpẽ.

Van Hofkersse. Cap. CXXXVI.

Den naem.

AHofkersse heetmen in Griecx Cardamum/ende in Latijn Nasturtium/eñ also heetment noch inde Apoteke. Sommige heetent oock Cressionẽ hortensem. Den oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Cardamum. Hofkersse.

Hofkersse heeft eenen ronden steel/een elle lanc/ende de bladerẽ sijn cleyn ende gecloue̅. De bloemkens sijn wit/dat saet is geel/ende leyt in breede ronde schelpkens besloten/ende is scherp van smake ghelijck als Mostaert.

Die plaetse daert wast.

Dese Kersse saeytmen ende wast oueral inde houen. Sij mach wel alle plaetsen verdraghen/ende en behoeft geenen mis/ende can oock wel sonder vochticheyt sijn.

B

Den tijt.

Dese Hofkersse bloeyt meest in Junio/ende brengt daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van Hofkersse is werm eñ drooge inden vierden graet. Als dat cruyt drooghe is/so heuet sulcken natuere ende cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch groẽ is/so heuet noch een waterachtige vochticheyt bi hem/ende en is door dien niet so scherp/also datment inde spise met broot wel vseren mach ende can.

C

Cracht ende werckinge.

Dat ſaet is ſcherp/ende door dien der magen contrarie. Het purgeert den buyck. Eñ iaecht de wormen af/alſment met huenic inneempt. Ende maect een cleyn milte. Ende brengt den vrouwen haer maentſtonde. Ende verwect den menſch tot luſt om biſlapen. Het heeft ſulcken cracht gelijck als Moſtaert ſaet. Ende gheneeſt alle bladeren ende rappicheyt des hoofts/ende quade plecken ende vlecken. Alſment met huenic mengt ende van buyten opleyt/ſo maket de milte cleynder. Met huenick eñ water geſoden / ſo iaget de fluymen ende ſlijmighe humoren vander borſt. Ende daerom eeſt ſeer goet voor de gene die corten adem hebben ende kichen. In deſer manieren gedroncken / eeſt den ſlangen eñ giftigen gedierte contrarie. Men maect hier af eenen roock/dien veriaecht ock alle veninich gedierte. Dat ſaet in water geſoden/ende dat hooft daermede gewaſſchen/maect dat hayr vaſt ende ſtijf. Met Gerſten mout ende azijn iſt goet van buyten geappliceert voor de ghene die Sciatica hebben. In deſer manierē verdrijuet ock alderhande geſwel. Het maect ſcherpe ſinnen. Alſt in water gheſoden ende ghedroncken wort/ſo iaget de galle af door den camerganck. Het purgeert ock dat hooft/ende ſcherpt dat geſichte. Alſment met vijgen mengt/ende gelijc als een plaeſter op de oozen leyt/ſo verdrijuet de doouicheyt. Het verdrijft ooc de ſchelferen eñ ſchorſtheyt vandē hoofde/alſment met ganſen ſmout mengt/eñ daerop ſtrijct. Men menget met huenick/ende men ſtrijcket op ſweeren ende vlceratien die voorts eten. Het verdrijft ock de croppen ende clieren/alſment met Boonen meel menghet / ende daerop leyt / ende daernae met een Koolbladt toedeckt.

Van Lelien. Cap. CXXXVII.

Den naem.

A Lelien heetmen in Griecx Crinon ende Lirium/ende in Latijn Lilium/ende Roſa Junonis. Den oorſpronck van deſe namen ſtaet in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Gheſlecht.

Hoewel datter menigerhande Lelien ſijn/ ſo en hebben wij nochtans maer tweederhande laten contrefeyten. Deerſte heeten wi witte Lelien. Dander/die wij roode Lelien heeten/dats na mijn achtinghe Lilium rufum/ daer Plinius af ſcrijft. Ende daerom machmen die wel Roode Lelien noemen.

Faetſoen.

De witte Lelien hebben ſelden meer dan eenen ſteel / ende die is ſomtijts drij ellen lanck. Haer bladeren ſijn lanck / gheliick de bladeren van Satyrion oft Standelcruyt. Die bloemen oft Lelien ſijn ſchoon wit/ eñ elck heeft gemeynlick ſes bladeren / buyten met ſtrepen onderſcheyden

Van Lelien. Cap. CXXXVII.

Crinon. Witte Lelien. Lilium rufum. Roode Lelien.

B oft gevouden/ende ſtaen ront bÿ een/beneden enge/ eñ bouen hoe langer hoe wÿder/alſo dat elck Lelie een hotte oft cloc?ken gelÿck is. Dat opperſte vande bladeren is rontſomme crom omgebogen. Midden inde bloemen vindtmen ſes geel bollekens hangende op ſes draeykens/eñ midden wter bloeme gaet eenen groenen clepel/die is bouen drÿcantich ghelÿck een colue. De wortel is ayeuynachtich/ ende elck wortel heeft veel ſchelferen/ende elck ſchelfer is ghelÿck een vet blat van Donderbaer. Aen deſe ronde wortel ſtaen beneden veel cleyn wortelkens ende veeſelingen. De roode Lelien en hebben maer eenen ſteel/die is van onder tot bouen/op beyden ſÿden becleedt met veel ſmael bladerkens gelÿc Wilgen bladerē/ ende ſÿn donckergroen van colore. De bloemen ſÿn den witten Lelien
C ghelÿck van faetſoene/maer ſÿ ſÿn root ghelÿck als vier/ende en hebben geenen rueck/vrucht/noch ſaet. De wortel is wat bruyn/ende is gefaetſoeneert gelÿck als de wortel van witte Lelien.

Plaetſe daert waſt.

De witte Lelien ſÿn oueral gemeyn/eñ men plantſe ſchier in alle houē. Maer de roode Lelien en ſÿn in alle plaetſen niet ſo gemeyn als de witte. Nochtans ſedtmenſe in veel plaetſen inde houen voor een cyraet.

Den tÿt.

De witte Lelien bloeyen in Junio/ende de roode in Maio.

Die na-

Van Lelien. Cap. CXXXVII.

D

Die natuer ende complexie.

De Lelibloemen hebben een gemengde nature / want haer ſubſtantie is eens deels teeder ende ſubtijl/ende eens deels groſ eñ eerdachtich/eens deels oock waterachtich ende ghetempert. De bladeren ende wortelen drooghen inden eerſten graet/ eñ purgeren / de wortelen nochtans meer dan de bladeren.

Cracht ende operatie.

Olie van Lelien is goet om de neruen ende zenuwen te verſaechten/eñ ſonderlinge totter moeder die verhert is. De bladerē ende wortelen verteeren matelick. Ende daeromme ſijn ſi goet tot verbrantheyt van vier/ als ſij werm daerop geleyt worden/ende den genen die van nateren ghebeten ſijn. De wortel alleen gherooſt oft inde aſſchen gebraden/ende ghestooten eñ ghemengt met olie van Rooſen/is ſeer goet tot verbrantheyt/ alſment daerop leyt. Si heylt oock alle ander wonden/als ſij in azijn te weyck gelegen heeft. Dat ſap vande bladeren met azijn ende huenick geſoden/ is een goede medicine tot alderhande verſche ende oude wonden oft quetſuren. De wortel met huenick gemengt eñ geſtooten/gheneeſt de neruen ende zenuwen die afgeſneden ſijn/ eñ leden die vertrocken oft ontE ſtelt ſijn. In deſer manieren wort ſi gheſeert/om te verdriuen alderhande vlecken ende ſmetten der huyt/ende ſonderlinge int aenſicht/ende loopende ſweeringen/ende de ſchellen vanden hooſde. De voorſeyde wortel geſtooten met azijn/Bilſencruyt ende Terwen meel/ende op geſwollen ende ontſteken manlickheyt geleyt/doet de pine vergaen/eñ verſaecht dat geſwel. Dat ſaet is goet gedroncken van den genen die van ſlangen gebeten ſijn. De bladerē bluſſchen dat wildt vier/als ſij noch groen ſijn. De wortel in wijn geſoden/ ende drij dagen ſonder ophouden op exteroogen gheleyt/doet die vergaen. De wortel met olie geſoden ende geſtreken/doet dat hayr wederom waſſen na de verbrantheyt. Dat ſap vanden bloemen gheſtreken/maect ſweeten/ende verteert dat etter.

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Den naem.

A Cauwoorde heetmen in Griecx Colocyntha / eñ in Latijn Cucurbita/ eñ alſo heetment noch inde Apoteke. De oorſaken ende oorſpronck van deſe namen ſtaen in minen Latijnſchen Herbario.

Geſlecht.

Al eeſt datmen veel manierē van Cauwoorden vindt/ſo ſijnder nochtans principalic drij. Deerſte heetmē groote Cauwoorde/om haer bloemen eñ vrucht wille/die grooter ſijn dā and Cauwoordē/wāt de vrucht vā deſen wort ſomtijts ſo groot als eenē middelbarē ſtoop. Dander geſlecht/dwelc wi cleyn Cauwoorde heetē/ heeft mind bloemē eñ vruchtē/

waeraf

B waeraf de sommige oock recht ende slecht sijn / ende de sommighe crom gheboghen als hoornen. Dat ander gheslecht/lange Cauwoorde ghenaempt/ leuert een schoon langhe vrucht. Anders sijn dese gheslechten/ ende principalick dat eerste ende leste / malcanderen niet seer onghelijck van bladeren/ghelijck oock de figuere dat claerlick bewijst.

Naetsoen.

De Cauwoorde hangt met haer rancken eñ clauwieren aen cruyden/ boomen/ende aen al wat si geuaten can/eñ climpt daeraen op. Anders/ met dien dat haer stelen seer onsterck sijn/ cruypt sij op deerde / eñ breydt haer seer wijt wt. De bladerē sijn ront/gelijck groote Clisse bladeren oft
C Manfoozen. De bloemē sijn wit/maer die van den eersten geslechte sijn een luttel bruynachtich / eñ die sijn tweederley. Deerste sijn gants wolachtich/aen te sien als witte Roosekens/elck bloem met vijf oft ses bladeren/die vallen op den derden dach af sonder enige vrucht. Dander bloemen sijn cleynder / maer achter aen elcke sietmen een vrucht ghelijck als cleyn wilde houdtpeerkens. Als de bloemē verdwinē/so wast de vrucht toesiens/ende sommighe van desen worden groot ende rondt/ die andere cleyn ende rondt/ende sommighe seer lanck ende oock rondt. Maer alle dese vruchten sijn eerst groen/ende daerna worden sij vael/bleeckgeel/ oft lijfverwich. Inden voorseyden Cauwoordē wast dat saet / dat sijn breede ende dunne greynen.

Colocyntha. Groote Cauwoorde.

Cucurbita minor. Cleyn Cauwoorde.

Die

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Cucurbita longa.
Langhe Cauwoorde.

D

Die plaetse daert wast.

Cauwoorde wast geerne op vochtige eñ waterachtige plaetsen. Eñ bij gebreke van dien/ so moetē sij dicwils met water genet worden / oft anders en connen si niet opwassen. Het is een cruit dat alle iaer moet gesaeyt worde

Den tijt.

Cauwoorde salmen inden April saeyen/so bloeyt si dan in Junio. Die vrucht wort met lanckheyt van tijde rijp. Eñ daerōme so en connen sij niet wel rijp saet leueren voor den Herst.

Natuer ende complexie.

Alle Cauwoorden groot eñ cleyn/ rondt ende lanck/ sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt.

E

Cracht ende operatie.

Cauwoorde row ghestooten / verstaecht de swellingen/desgelijcx ooc de hitte der ooghen/ende dat Podagra/ alsmen die daerop leyt. Dat sap van gestootē Cauwoorden alleen oft met olie van Roosen inde ooren ghedaen / doet de pine vergaen. Het is oock goet gestreken op verbrantheyt. Dat sap wt geheele Cauwoorden ghedowt/eñ met huenic gedroncken/maect saecht inden buyck. Als yemant wijn giet in een groen Cauwoorde / ende laet dien also daerin sekerē tijt inde locht staen / ende drinct dien daerna nuchteren / die crijcht saechten camerganck. Cauwoorden gegeten/verslaen den dorst/maer sij sijn der magen seer quaet row gegeten/want sij sijn seer swaer om verteeren/ eñ
F ouermids dien maken sij dat de mage moet opworpen. Ende daerōme alsmen die inde spijse vseren wil/ so salmense te voren sieden/roosten oft braden. De schorsse van Cauwoorden tot asschen ghebrant/gheneest de verbrantheyt wonderlijcken seer. Dese asschen genesen oock de sweeringen oft vlceratiē vande manlickheyt. Dat saet van Cauwoorden drooghe ghepulueriseert ende inde wonden gestroyt / maect datse wederom met vleesch worden gevult. De oude Cauwoorde rancken met azijn ende soeten wijn inghenomen/ghenesen dat roode melizoen. Cauwoorde is goet voor de borst/ longen ende blase / ende sonderlinghe als sij te seer verhittet sijn. Alle de ghene die coudt ende vochtich sijn van natuere/die sullen haer van Cauwoorden wachten. Ende oock alle de ghene die pijne inde dermen/ ende dat crimsel hebben.

Van Co=

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

Den naem.

A Coloquintida heetmen in Griecx Colocynthis ende in Latijn Cucurbita syluestris. Inde Apoteke heetment Coloquintida. Men mocht ooc wel wilde Cauwoorde heetē.

Vaetson.

Coloquintida cruypt met sijn rancken ende bladerē op der eerden. Ende de bladeren sijn heel row/aschverwich graw/rontsomme doorhackelt/in alle manieren gefaetsoeneert gelijck bladeren van
B Citrullen. De bloemen sijn bleeckgeel eñ niet seer groot. De vrucht is gants ront/van faetsoene ghelijck een belle. Van coluer is sij eerst groen/eñ daerna wort si geelachtich/ende is binnen bol gelijc een spongie/met veel keernē besedt/ende bitter van smake.

Colocynthis. Coloquintida.

Plaetse daert wast.

Coloquintida en wast hier te lande niet van selfs/maer men moetse setten ende saeyen. Sij en can oock niet wel opcomen oft vrucht brenghen in onse contreye/want si wilt een werm landt hebben.

C

Den tijt.

Si bloeyt indē somer/ende brengt haer vruchten seer spade int leste van den Herst. Dese vrucht en salmen niet vergaderē tot dat sij bleeckgeel wort. Si houdt haer cracht ende operatie vijf iaer lanck.

Natuer ende complexie.

Coloquintida is werm ende droo ghe inden derden graedt.

D

Cracht ende operatie.

Dat merck van Coloquinten appelen een half drachma swaer inghenomen in huenick/purgeert eñ iaecht de taey slijmicheyt wt door den camerganck. Men mach oock met myrrhe ende huenick pillen daeraf maken ende vseren. Dat merck van Coloquinten appelen sonder saet/ghebruyctmen inde clysterien der gheenre die Sciatica hebben/eñ lam sijn/ende weedom inde dermen/ende dat crimsel hebben. Alsmen Coloquinten appelen wtholet/ende Mede oft sueten wijn daerinne siedet/eñ men dien na dat hi cout gheworden is/drinckt/so purgeert hi/ende druft de slijmige humorē wt. Maer Coloquint is der magen wter maten quaet.

Ende

Ende daeromme so waert wel behoorlick dat de Overheyt punitie ende correctie deden ouer dese landloopers eñ quacksaluers/die den lieden van dese medicijne so stercken purgatie gheuen/dat haerder vele haren geest opgeuen. Maer al ist dat de Coloquintida een stercke medicine is/nochtans machmense inder noot wel aldus besigen/Maect eenen appel binnen hol als hi wel rijp is/ende legt dat merck met den keernen in een glaesken met wijn/eñ latet vier oft vijf vren weycken/daerna so doetet door een doecxken/ende drinct dien wijn/die sal v saechtelick purgeren. Maer alsmen eenen goeden Medicijnmeester crijghen mach/so salmen de Coloquintida laten varen. Met dat sap dat wt de groen appelen ghedowt is/salmen bestrijcken de ghene die dat Sciatica hebben.

Van Queappelboom. Cap. CXL.

Den naem.

De Queappelen heetmen in Griecx ende Latijn Cydonea/ende Cotonea. Den oorspronck van dese namē hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Queappelen sijn tweederhande. Sommighe van dien sijn ront/cleyn/ende van goeden rueck. De andere sijn grooter/sueter ende niet so amper. Deerste dat sijn de rechte Queappelen/gheheeten Cotonea/ende dander Struthea.

Cydonea. Queboom.

Gaetsoen.

Den Queboom is eenen appelboō seer gelijck/wtgenomen dat hi niet so groot en wort. Want de vruchten ouerladen den boom/also dat hij niet om hooghe ghewassen en can. Sijn bladt is wat smal/ende op de sijde teerdenwaert witachtich. Dat bloeysel is purpuren met wit gemengt. De Queappelen eer sij rijp wordē/so sijn sij groen/eñ daerna geel/met wit oft graw wolleken ouertrocken/eñ met wtgehoolde strepen onderscheyden/ende hebben eenen lieflijcken rueck.

Plaetse daert wast.

De Queen wassen hier ende ghinder inde houen aldaermense plandt. Nochtans beminnē sij coude eñ voch

Ctighe plaetsen/ende sonderlinghe op pladt landt/ende in valleyen.

Den tijt.

De Queden bloeyen langsaem / eñ sijn schier de leste onder alle bloeyende boomē/ ende daerom worden haer vruchten ock seer spade inden Herfstrijp.

Die natuer ende complexie.

De Queden sijn amper/ende trecken seer tsamen/ende ouermids dien so vercoelen sij inden eersten graet/ende droogen inden tweeden.

Cracht ende operatie.

De Queden sijn goet voor de maghe. De Queappelen row/ sijn goet voor den loop des buycx/ ende voor de gene die dat roode melizoen hebben/ende die bloet spouwen. Queappelen in water ghesoden/iaghen de moeder die wten liue gaet/wederom opwaerts/alsmen die daerop leyt. Snedekens van Queappelen in huenick ghesoden/oft met huenick gheconfijt/lossen de vrine/eñ denselven huenick is der maghe seer goet. Van
D row Queappelen maectmen een plaester/die is goet ouergheleyt den genen die den loop des buycx hebben/ende tot de hitte/ ende tot dat opworpen vander maghe. Quede bloemen groen ende drooghe in wijn ghedroncken/sijn goet tot hittighe ooghen/ ende voor de gene die bloet spouwen / ende den loop des buycx hebben / ende voor de vrouwen die den vloet te ouervloedich hebben. Dat wolleken dat op de Queappelen wast/in wijn ghesoden/gheneest den Carbunckel/ alsment daerop leyt. Ende doet dat haer wederom wassen/alst yemanden wtvalt. Queappelen na den eten ende drincken ghebruyct / en laten de vapueren niet int hooft climmen. Als de bevruchte vrouwen dickwils Queappelen eten/ so crijghen sij subtijl verstandighe kinderen. De beste onder de Queappelen dat sijn de gene die cleyn/ront/ende goet van ruecke sijn. De ghesoden Queappelen sijn saechter ende lieflijcker inde spijse te gebruycken/ende en trecken ock niet so seer tsamen als de rouwe.

Van Castanien. Cap. CXLI.

Den naem.

A DE Castanien heeten in Griecx Dios balanos / ende in Latijn Jouis glandes / Sardiane glandes / ende Castanee. Den oorspronck van alle dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Faetsoen.

Den Castaniboom is den Nootboom niet seer ongelijck / maer sijn bladt is rondtsomme ghesaecht oft ghekertelt/ gefroncelt ende row. De vrucht van desen boom is seer vast ende keernachtich / op deen sijde kael ende effen / ende op dander sijde hoochachtich ende rondt. Sij is ock met drijerhande schelpen oft schellen bedeckt. Deerste is seer dunne/root

achtich

Dios balanos. Castanien.

B achtich ende bitter/dander is seer taey ende bruyn/de derde ende buytenste is seer row gelijck eenen Eghel.

Die plaetse daert wast.

Den Castanyboom wast gheerne inde lombre/op plaetsen die teghent Noorden liggen/het sij berch oft dal.

Den tijt.

Den Castanyboom wort groen in de Lenten/ende leuert sijn vruchten seer spade.

Natuer ende complexie.

C De Castanien trecken tsamen/ende hebben de nature vande Eeckelen/ende daerom heetense oock Jupiters Eeckelen. Sij sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

Castanien sijn onder alle Eeckelen de beste/ende onder alle ander wilde vruchtē voeden sij seer merckelick. De binnenste keerne van Castaniē is goet den genen die Tijdeloosen ghedroncken oft ghegeten hebben. De Castanien stoppen den loop des buycx. Ende sijn goet voor de ghene die bloet spouwen. Castanien in asschen oft in eenē eerden pot drooge gebraden/eñ met huenic nuchteren ingenomen/sijn goet voor de gene die den hoest hebben. Castanien met haer schelpen in water ghesoden/ende daeraf gedroncken/is goet voor de ghene die bloet spouwen/ende die dat root melizoen/ende den loop des buycx hebben. De binnenste schelpe die ouer de keerne is/alleen ghesoden ende ghedroncken/stopt den loop des buyckt
D wter maten seer/alsó dat sij oock beledt dat sommighe purgatien die te seer wercken niet en connen geopereren. Nochtans maken Castanien pine int hooft/ende maken veel windts/ende sijn swaer om verdouwen/alsmense row eet. Maer gebraden sijn sij veel bequamer om nemen/ende letten minder. Gebraden Castanien ghestooten/sijn den genen goet die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/alsmense met huenick ende sout daerop leyt. Si sijn goet tot herde gesworen vrouwen borsten/alsmense met Gersten meel ende azijn daerop leyt.

Van Notenboom. Cap. CXLII.

Den naem.

A Den Okernootboom heeft in voorleden tiden bi den Griecken eenē heerlijcken naem gehadt/want si hieten dien Caryon basilicum/gelijc ooc in Latijn Regia nux/dats te seggen Coninck note. Si wort ooc Persica nux eñ Juglans genaemt/om des wille dat si wten lande van Persen cerstwerf in Grieckenlant ouergebracht wert.

Tfaetsoen.

Caryon basilicum. Nootboom.

Den Nootboom is groot/eñ heeft veel wortelen eñ eenen hooghen stam met veel wtghestrecktetacken. Desen stam wort somtijts so dick/datmē hē niet omvademen en can. De schorsse
B die is geerne row geclouē. De bladerē sijn breet eñ lanck/eñ hebben eenen lieflijcken rueck/nochtans sterck. Desen boom maect een breede schaduwe oft lombre/maer sij is seer ongesont. Int beginsel vande Lentē brengen si gelijc als cattekens/die ontpluycken haer eñ wordē geel/eñ hangen nederwaerts eñ vallen voorts af. Na desen so volget de vrucht daerna/ende die is eerst bedect met een groen schelpe/eñ daerna met een herte houdtachtige/eñ ten lesten met eē teeder dunne schelpe. De keernen vander note binnē en sijn niet effen/maer ghecronckelt/ende onderscheyden met een houdtachtighe schelle tusschen beyden.

Plaetse daert wast.

C De Noteboom wast geerne op bergen/want waterachtighe plaetsen sijn hem gants contrarie. Hier te lande wast hi in veel houen.

Den tijt.

Den Noteboom wort groen/als den Westwint begint te waeyen/eñ en begint bouen niet int opperste gelijck als ghemeynlick alle ander boomen/maer ter sijden. Hi leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

De Noten hebben een ander nature als sij noch gruen sijn/dan als sij rijp sijn/also wi hierna in haer operatie bewijsen sullen.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende schelpen van Okernoten trecken tsamen/desgelijcx

ooc

Doc de noten die wijl si noch versch sijn. De olie die wt de noten geslagen wort/heeft cracht om verteerē. Tsap dat wt de groen schelpen vā Okernoten gedowt wort/heylt de sweeringen binnens monts/ met huenic gesoden wesende. Als de schelpe dor wort/so droocht si seer/ ende is subtijl van substantien. De Lombaertsche noten oft Okernoten sijn swaer om verteeren/eñ hinderlick voor de mage/eñ vermeerderen de galle/ sonderlinge als si met heete mage gegeten worden/si maken pine int hooft/ende sijn schadelick den ghenen die hoesten. So wie spouwen oft ouergeuen wil/die sal te voren Okernoten nuchteren eten. In deser manierē contrarieren sij ock alle dootlick venijn/als si met vigen ende Ruyte ghenuttet wordē. Als yemant veel van dese noten etet/so iagen si de breede wormē wten liue. Met huenick eñ Wijnruyte gemēgt sijnde/sijn si goet tot sweerende borsten eñ versette leden / alsment daerop leyt. Si sijn ock wtnemende goet tot beten van menschen/oft van honden/ als sij met ayeuyn/
E sout/eñ huenick gemengt/eñ daerop geleyt worden. Noten met den schelpen te puluer verbrant / ende op den nauel geleyt/doen dat crimsel inden buyck cesseren. De schelpen te puluer verbrant/eñ met wijn ende olie ghemengt/eñ dat hooft daermede gesalft/maect schoon hayr/ ende bewaret dattet niet wt en valt. De keernen vanden noten ghepulueriseert/ eñ met wijn getempert ende gedroncken / stoppen den vrouwen maentstonde. De oude notekeernen sijn goet tegen dat wtuallen des hayrs/als sij ghestooten eñ daerop geleyt worden. De verscheOkernoten en sijn der mage niet so quaet als de oude. Met dese noten verdrijft men de blaw plecken vanden liue/als sij gestooten sijn/ende men die daerop leyt. Met de noten verliest de Knooploock ende Ayeuyn sijn scherpicheyt. Quetsuren die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn / heyltmen met de keernen van noten/als yemant nuchteren die knowt/ende daerop strijct.

Van Goutbloem. Cap. CXLIII.

Den naem.

A Goudtbloem wert in voorleden tiden in Latijn Caltha oft Calthula geheeten. Ende dien naem is sindt dier tijt wat verandert geworden/ ende hebben dese schoon bloeme Calendula geheeten/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. In Ouerlandt heetmense Ringelbloeme/om haers saets wille/want dat is crom ende rondt gheboghen ghelijck een ringesken.

Faetsoen.

Goudtbloeme is een cruyt ghelijck een boomken met veel tacken/ende sijnen steel is somtijts twee spannen oft eenen cubitus lanck eñ houtachtich. De bladerē sijn lanc/eñ voor een luttel scherp toegaende / nochtans sijn sommige van dien meer rondt dan scherp. Eer de bloemen comen/ so wassen op de stelen eerst knoppekens ghelijck als groen Vlas bolle-

Van Goutbloem. Cap. CXLIII.

Caltha. Goutbloem.

BKens / die ontpluycken haer dan / ende worden schoon saffraen gheele bloemen / wtghespreyt ghelijck een sterre / binnen ende buiten seer wel rieckende / maer dien rueck is sterck. Als de bloemen afvallen / soo worden dat ronde bollekens / dat is haer saet. Ende alsmen die van een doet / soo is elck sadeken te samen rondt gheboghen gelijck een ringeskens oft Scorpioen steertken. De wortel is slecht / wit / ende veeselachtich.

Plaetse daert wast.

De Goudtbloeme wast schier ouer al inde houen / eñ wort gesaeyt. Want so waer sij wast / daer saeyt sij haer seluen alle iaer.

Den tijt.

CSi bloeyt vandē Mey af / allet iaer door / tot schier inden winter.

Natuer ende complexie.

De Goutbloeme is werm eñ drooghe van nature / dwelck men lichtelick mercken mach aen haren smaec / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bloemen van desen cruyde in wijn inghenomen ende gedroncken / brenghen den vrouwen haer maentstonde. Desghelijcken doet oock dat cruyt in wijn ghesoden ende gedroncken. Ende het doet oock den tandzweer cesseren / alsment also ghesoden een wijle inden mondt houdt. De bloemen ende dat cruyt ghedroocht / ende aen ghesteken / ende den roock van onder op ontfanghen / trect de secondine na hem met crachte. Dese bloeme in looghe gheleyt / maect schoon geel hayr.

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII

Den naem.

ADE Benedicten wortel heetmen tot onsen tijden Garyophyllata / om des wille dat de wortel van desen cruyde riect ghelijck als welrieckende Geroffel nagelen. Maer hoe sij voortijts gheheeten heeft / ende oft sij den ouden meesters bekent is gheweest / dat en weet ick niet.

Ghe-
slecht.

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII.

B

Geslacht.

Wij hebben tweederley gheslechten van Benedictenwortel gheuonden. Dat eerste inde houen/ende is veel teerder van bladeren/ bloemen/ ende bollekens/oft hasenpootkens / dan dat ander dat op onghebouwde plaetsen wast/ende waeraf de bloeme niet alleen grooter/ maer ooc geel is ghelijck Saffraen. Want de bloeme vanden eersten cruyde is bleeckgeel. Ende daerom hebben wij dat eerste ghenoempt Tam Benedicten wortel/ende dat ander Wilde Benedictenwortel. Anders spreken sommighe van noch een gheslechte van Benedictenwortel/ende dat is desen voorghenoempden cruyden seer ghelijck van bladeren ende saet. Maer mids dien datter een onderscheedt is aen de bloemen / dewelcke den holen bruynen lijfverwigen bellekens oft cymbalen ghelijck is / ende aende wortel die lanc/slecht/sonder veeselen / ende sonder rueck is/so en houde ickt voor geen gheslechte van Benedictenwortel.

Faetsoen.

Benedictenwortel heeft eenen steel die wast anderhalfelle hooge / en is hayrachtich ende ront / ende draecht gemeynlick drij bladeren die sijn rondtsomme ghekertelt / row ende donckergruen / ende staen aen eenen langhen steel. Die onderste bladeren sijn wat ronder ende grooter

Garyophyllatum hortense.
Gariofyllaet.

Garyophyllatum sylueſtre.
Wilde Benedictenwortel.

C dan die opperste. Aen elck ledt vanden steel staen twee oft drij cleyn bladerkens. Inde midden beghint hem dat cruyt in sommighe tacken te deylen / ende op tsop van dien wassen bleecke oft soffraengeel bloemē. Als dese afvallen / so wordet een hayrachtich bolleken / dat is geformeert gelijck een hasenpootken / ende dat is dat saet. De wortel is binnen root-verwich / ende buyten hangen daer veel geel veeselingen aen / eñ sij rieckt gelijck als Geroffel nagelen.

Die plaetse daert wast.

Deerste plandtmen inde houen / want daer wort sij wat teerder dan de wilde / de welcke schier oueral inde lombre bi tuynen eñ heggen wast.

Den tijt.

Sij bloeyen beyde in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

De Benedicten wortelen sijn werm eñ drooge inden tweeden graet / also wi in Latijn lanck ende breet gheprobeert hebben.

Cracht ende werckinge.

D De Benedicten wortelen gebruyct men tot veel dinghen. Sommige maken dese suyuer ende schoon / ende drooghense / ende bespraeyense met azijn / ende leggense also in kisten ende scapraeyen / op dat de cleederē wel daerna riecken souden. Dese wortel in wijn gesoden ende also werm gedroncken / sterct de digestie vander maghe / ende doet dat crimsel binnen den lijue cesseren. Si oepent oock de leuer / als sij in deser manieren ghebseert worden / ende verteeret de slimighe humoren ende fluymen die op de borst vergadert ligghen. Dese wortel gedroocht ende gepulueriseert / ende daerna in wijn inghenomen / is goet teghen alderhande venijn. Benedicten wortel ghesoden ende ghedroncken / gheneest alderhande wonden ende quetsuren van binnen. Ende oock de quetsuren van buyten / alsmense wascht met wijn oft water daer dese wortel in gesoden is. Dese wortel in wijn gesoden / ende den damp daeraf van onder ontfanghen / oft de wortel daerop geleyt / brengt de vrouwen haer cranckheyt.

Van cleyn Centorie. Cap. CXLV.

Den naem.

A DE cleyn Centorie oft Santorie heet in Griecx ende Latijn Centaurium minus / Febrifuga / eñ Fel terre. Den Oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen boeck vande cruyden.

Faetsoen.

Cleyn Centorie is S. Jans cruyt oft Hofmageleyne niet onghelijck. Sinē steel is meer dan een spanne lanck / eñ met canten / eñ heeft bonē veel neuenschuetkens / daerop wassen schoon roode lijfverwige bloemē. Eñ dat wordē cleyn hawkēs / niet veel grooter dan Terwe corenkēs. De bla

deren

Van cleyn Centorie.

Cap. CXLV.

Centaurium minus.
Cleyn Centorie.

BDeren sijn cleyn ende lanckachtich / den cruyde van Hofmageleyne gelijck. De wortel is cleyn / slecht / houtachtich / ende en wort inde medicine niet gebseert.

Die plaetse daert wast.

Al eest dat Dioscorides scrijft dat cleyn Centorie op natte ende vochtige plaetsen wast / nochtans ist elckerlijken kondt ende kenlick / dattet bij ons gheмeynlick op herde / dorre / grasachtige velden ende beemden wast.

Den tijt.

Cleyn Centorie bloeyt in Julio / ende sijn bloeysel duert tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

Gemerct dat de Centorie seer bitter is / so ist licht om mercken dat si sonder scherpheyt verdroocht eñ verwermt. Si treckt oock een luttel tsamen / ende daerom dient sij wel tot de wonden.

Cracht ende operatie.

CDit cruyt gruen gheslooten / heylet de wonden / alsment daerop leyt. Het suyuert die oude wonden te voren / ende heyltse daerna toe. In wijn oft water gheseden ende ghedroncken / so iaget de galle ende ander taey humoren af door den camerganck. Het is oock goet voor de ghene die wee dom inde huepe hebben alsmen een clysterie daeraf maect / want het versaecht de pijne. Dat sap is goet tot medicijnen / diemen tot den ooghen ghebruyckt. Alsment met huenick menghet / so maket claer ooghen. Een tapken in dat sap van desen cruyde geweyct / ende inde moeder gedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit sap alleen gebseert ende gedroncken / is goet tot alle ghebreken van neruen oft zenuwen / ende spanaderen. Dit cruyt verteert ouergroote fluxien die binnen den lijue sijn. Het oepent oock alderhande verstoptheyt der leuer. Ende is wtnemende goet tot een herde milte / van buyten daerop geleyt / ende oock gedroncken. Alsmen dit cruyt sommighe daghen lanck des auondts ende morghens drinct / so doodet de wormen / ende iaecht die af.

Van Boo-

Van Boonen. Cap. CXLVI.

Den naem.

A Boonen heetmen in Griecx Cyami/ ende in Latijn Fabe/ ende dien hebben sij noch inde Apoteke behouden.

Geslacht.

De Boonen sijn menigerhande. Sommige sijn ghemeyn ende niet seer groot / ende die staen hier ghemaelt. Dander sijn groot/ende sommige van dien sijn bruyn / eñ sommige sijn geel. Dmeeste onderscheet van de Boonē is inde vrucht/want van cruyde ende bloeysel sijn sij malcanderen gelijck.

Gaetsoen.

Cyami. Boonen.

Onder alle moes wassen de Boonē alleene recht op / eñ en behoeuen gheen stecken om te ondersetten. Sij hebben dicke bladeren schier ghelijck als Porseleyne. Die bloemen sijn ghefaetsoeneert ghelijck eenen hinnen cam / ende sijn vau menigherley coluere/ want si sijn eens deels wit / eens deels purpur
B bruyn / bespraeyt met swerte plecxkēs. Als dese bloemen afvallen / so wassen daerna groote langhe hauwen / ende daerinne leyt de vrucht/ die is breet gelijck als eens menschen naghel aende handen oft voeten / ende sijn somtijts bruyn / ende som geel oft groen / ende en hebbē niet eenderhande coluer. De wortel is slecht/houtachtich ende veeselachtich.

Plaetse daerse wassen.

De Boonen wassen geerne in vette eerde. Men sedtse oueral inde houen.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ende leueren daerna haer vrucht.

Natuer ende complexie.

C De Boonen sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

De Boonen maken veel windts eñ inflatien alsmense etet/ sij sijn hert om verteeren/ende brengen vreembde veruaerlijcke droomen/nochtans sijn sij goet totten hoest/maer sij doen de mage opworpen. Als sij met de schellen in water ende azijn gecoockt sijn/eñ men die also etet/ so stoppen sij den loop des buycx/ende dat roode melizoen. Boonen ghegeten / sijn goet tegen dat ouergeuē. Alsmen Boonen siedt/so salmē dat eerst water wtgieten/

D wtghieten / ende alſo maken ſij minder windts. De Boonen row ende groen gegeten / ſijn der maghen ſchadelijcker / ende maken meer windts. Boonen meel alleen oft met Gerſten mout gemengt / ende op heete wonden eñ inflammatien geleyt / verſaecht de ſelue. Het maect ooc de litteecken oft plecken van quetſuren / ſchoon eñ effen gelijck dat ander vel daer bij. Boonen meel is goet geleyt op vrouwen borſten / alſt melck gheclontert is. Met huenick ende Fenigrieck meel gemengt ſijnde / ſo ſcheydet eñ verteeret de ſweringen ontrent den ooren / eñ tgeronnē bloet inde oogen. Met Rooſen / wieroock / eñ wit vanden ey gemengt ſijnde / ſo doetet wtpuylende oogen ſincken / ende verdrijft oock ander geſwel / alſment daerop leyt. In azijn geweyct ſijnde / ſo iſt goet tot de ſterre / ende als yemant in ſijn ooge geſlagen / ende die gequetſt is. Boonen ſonder fluymen ghecnawt / eñ bouen twoorhooft geleyt / doet de vlotē oft fluxien wten hoofde ceſſeren. In wijn geſoden / geneſen ſij geſwollen manlicheyt / alſment daerop leyt. Si doen oock de ſwerte ende witte plecken vergaen / die een menſch op ſijn lijf heeft / alſmen die daerop ſtrijct. De ſchellen van Boonen geſtooten / ende op de plaetſe daer dat hayr wtgetrocken is / gheleyt / maect dat daer geē hayr meer en waſt. Als ſij met Gerſten mout / aluyn / ende olie gemengt worden / ſo verteeren ende verdrijuen ſij de croppen eñ clieren / alſment daerop leyt. De keernen van Boonen ſuyueren / maer de ſchellen trecken tſamen. De Boonen in water geſoden / ende met ſwinen ſmout ghemengt / ſijn goet tot dat Podagra / want ſij verteeren / eñ verſaechten de pine. Boonen meel met azijn gemengt / ſijn goet tot gequetſte ſpanaderen oft neruen / alſment daerop leyt. Boonē geſtooten / ſijn goet gheleyt op den brandt.

Van Conſolida. Cap. CXLVII.

Den naem.

A DIt cruyt dat wi bi onſen tijden Conſolida heetē oft Solidago media / is een goet wondē cruyt. Maer oft de oude meeſters in voorleden tijden dit cruyt gekent hebben / daeraf en heb ick geen ſekerheyt.

Facſoen.

Dit cruyt crijcht eenen viercanten gehayrden ſteel / eñ daeraen waſſen van lede tot lede altijt twee rouwe eñ hayrachtige bladerē / die ſijn rontſomme gekertelt / eñ ſijn den bladerē van Munte niet ſeer ongelijck. Van midden vanden ſteel af tot bouen int ſop toe tuſſchen de bladerē waſſen ſchoon blaw bloemkens / dier iſſer altijt ſes oft ſeuen. De wortel is houtachtich / eñ heeft veel veeſelingen / die cruypen ouer ende weder langs der eerden.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Conſolida waſt op ſommighe beemden / ende inde hoochde op graſtighe velden.

Den

Consolida. Consolida.

B Den tijt.

Si bloeyt meest in Maio eñ Junio.

Natuer ende complexie.

Consolida is werm ende drooghe/ want sÿ is bitter van smake/ende trect te samen.

Die cracht ende operatie.

C Consolida heylt de wondē eñ quetsu ren/als sÿ gestooten ende daerop gheleyt wordt / oft alsmense droocht ende puluerizeert/ende daerin stroyt. Consolida gesoden eñ gedroncken/ scheydt dat geronnen ende gestolt bloet binnē den liue. Den mont ghewasschen met water daer Consolida in gesoden is/ geneest de vuylicheyt/ putrefactie ende ander sweeringe des mondts. Dat ge swel verdwÿnt oock alsment hiermede wasschet/oft dat cruyt werm daerop leyt. Als yemant den wolf gereden heeft/dat is/ als hÿ eenen blickeers gecreghen heeft / so salmen hem dat poeder van Consolida daerin stroyen/ so gheneset van stonden aen. Het is oock goet tot alderhande sweeringen/ ende vlceratien die aende manlicheyt oft aende dermen moghen comen.

Van Kemp. Cap. CXLVIII.

Den naem.

A KEmp heetmen in Griecx eñ Latÿn Cannabis. Inde Apoteke Cannabum.

Geslacht.

Kemp is tweederhande/tam ende wildt. Vanden tammen Kemp maectmen stercke seelen/ ende is oock tweederhande/manneken ende wÿfken. Dat manneken draecht saet/maer dat wÿfken niet. Ende dien heetmen in Latÿn Cannabis femella. Den wilden Kemp heetmē in Latÿn Torminalis / maer dien en hebben wi noch niet ghesien.

Gaetsoen.

Den tammen Kemp/met namen Femella/heeft eenen slechten/holen ende dunnen steel / ende dien crÿcht geelwitte cleyn bloemkens / ende die vliegen wech gelÿck stof/eñ en heeft noch vrucht noch saet. Van bladerē is hi dat manneken gelÿck. Ende de bladeren van den selven sÿn gedeelt in vÿf/

B in vijf/seuen/thien deelen/meer oft min/ende staen gelijck als de vinghe-
ren aen een wtgestreckte hant. Maer dese bladerkens of vingerkens die
sijn smal/ eñ ter sijden aen alle canten vol schaerdekens gelijck een sichel/
ende sijn row/donckergroen/ende sterck van ruecke. Hi crijcht ooc veel
schuetkens ter sijden inde hoochde ge-
lijck als een middelbaer boomken/ eñ
sijn tacken hangen vol saets bouē aen
tsop/ in ronde huyskens geslotē. Den
wilden Kemp/ also als Dioscorides
bescrijft/ heeft stelen ghelijck witten
Hoēst/maer sij sijn veel swerter/ scher
per oft rouwer eñ cleynder/ghemeyn-
lick een elle hooge. Sijn bladeren sijn
des tammen Kemps bladeren gelijc/
maer si sijn rouwer eñ swerter. Sijn
bloemen sijn bruynrootachtich. Dat
saet eñ de wortel is den wittē Hoemst
ghelijck.

Cannabis. Kemp.

C Die plaetse daert wast.

Den tammen Kemp saeytmen en-
de plandtmen/ende beyde gheslechten
comen wt een saet/ dwelck te verwon
deren is/want deen is vruchtbaer/ eñ
dat ander blijft onvruchtbaer. Den
wilden Kemp/ also als Dioscorides
bescrijft/wast in bosschen/ ende herde
row plaetsen. Maer Apuleius scrijft
dat hi bi den wech ende aen de tuynen gheuonden wort.

Den tijt.

Onder twee manierē van tammen Kemp/ so wort dat wijfken eerst
rijp/ te weten in Julio. Maer den anderen eerst inden Herst/ ontrent
dier tijt als dach ende nacht euen lanck sijn/ want alsdan vindtmen
rijp saet.

D Die natuer ende complexie.

Den Kemp heeft een werme ende drooge complexie/ende also als Ga
lenus bescrijft/so is hi seer werm. Daerom so erreren die seer/die seggen
dat den Kemp cout is van nature.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van tam Kemp/alst met groote menichte ingenomen wort/
so verdrooghet ende doetet te niete inden mensch dat manlick saet. Dat
sap wt gruenen Kemp gheperst/verdrijft de pijne wten oren/ alsment
werm daerin doet. Dat saet iaecht de inflatien ende winden wten lijue.
Maer het is swaer om verteeren/ ende is den hoofde ende der maghen

t contrarie/

E contrarie/ende genereert quade humorē in des menschen lichaem. Daer omme so doen sij dwaeslick/die dagelick Kemp in haer eten gebruycken. De wortel van Kemp in water gesoden/ versaecht de tsamen getrocken leden/alsmense daerop leyt. Si is oock goet tot dat Podagra. De wortel row ghestooten/ is goet teghen den brandt / alsmen die daerop leyt. Wilden Kemp gesoden / vermorwt ende verteert dat gheswel/alsment daerop leyt.

Van Hertsghespan. Cap. CXLIX.

Den naem.

A Hertsgespan heetmē nv ter tijt Cardiaca / ouermids dien dattet seer goet is/als yemanden sijn herte beeft oft clopt.

Vaetsoen.

Cardiaca heeft eenen viercanten steel/dien is swert ende vol knoopen. De bladeren en ghelijcken de groote Netelen niet qualick/sij sijn swert/eñ dieper gekertelt/ een ledt hooge van malcanderen. Sijn bloemē sijn bruyn gemengt met wit / ende staen rondtsom den steel. De wortel is geel/crom / ende veeselachtich.

Cardiaca. Hertsghespan.

B Plaetse sijnder wassinge.

Cardiaca wast oueral ontrent de tuynen/ende bi oude muren.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Natuer ende complexie.

Cardiaca is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden/ dwelck men lichtelick mercken mach wt sijnen bitteren smaeck.

Cracht ende werckinge.

C Hertsghespan is wtnemende goet tot dat cloppen des herten. Item tot den cramp / ende verleemtheyt der leden / alsment in wijn siedet ende sommige dagen daeraf drinct / oft werm daerop geleyt / want het scheydt ende verteert alle coude ende dicke humoren. Cardiaca in water ghesoden/is seer goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Het lost de vrijne. ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Summa het heeft alle virtuyten diemen bitteren dingen toeschrijuen mach.

Van wit Comijn. Cap. CL.

Den naem.

A Wit Comijn heetmen in Griecx Caros / ende in Latijn Carum oft Careum. In der Apotekers heetet Carui. Ende voert daerom alle dese namē / om dat den besten in dlant van Carien plach te wassen.

Faetsoen.

Wit Comijn heeft eenē steel met canten / die is hol / ende vol knoopen / met ledekens. De bladeren sijn den wilden Pastenaken / oft den gheelen Peen gelijck. Sijn opperste croonen draghen wit bloeysel / ende na dese so wast dat saet / dat is cleyn / ende gheboeckt. De wortel is slecht / lanck / ende geel.

Caros. Witte Comijn.

Plaetse daert wast.

B Den witten Comijn wast oueral op dorre beemden. Maer den besten wast / als voorseyt is / in Caria.

Den tijt.

Den witten Comijn bloeyt inden Mey / ende leuert sijn saet in Junio.

Natuer ende complexie.

Den witten Comijn is werm ende drooghe inden derden graedt / ende is een luttel scherp.

Cracht ende operatie.

C Dat saet van desen Comijn iaecht de vrijne af / ende is seer goet ende lieflick voor de maghe / ende den mondt. Ende hij maeckt goede digestie. Hij verdrijft de inflatien ende winden. Hij wordt in alle manieren van binnen ende van buyten gheyseert ghelijck den Anijs. De wortel van desen Comijn bereyt ghelijck geel Peen / is eenen goeden ende ghesonden cost om de maghe te verwermen / ende de vrijne te lossen / ghelijck als de wilde Pastenaken.

Van Haselnoten. Cap. CLI.

Den naem.

A DEn Haselaer / die de haselnoten draecht/heet Corylus. De noten heeten in Griecx Carya pontica/ oft Leptocarya/ende in Latijn Auellane nuces / Pontice / Preneſtine ende Heracleotice.

Geslecht.

De Haselnoten ſijn tweederhande/tam eñ wildt. De wilde heetmen slecht Haselnoten/ ende ſommighe van dien ſijn rondt / ende ſommighe lanck. De tamme heetmen Roode noten/ende die geneſen dat roode melzoen. Ende ſijn van faetſoene malcanderen ſeer gheliick / alſo als dat die figure claerlick bewijſt.

Faetsoen.

B Den Haselaer heeft veel tacken. De roeden van dien en ſijn niet seer lanck/ende de bladeren ſijn rontſommé gekertelt/op deen ſijde ſwert / eñ op dander grawachtich. De ſchorſſe vanden ſtam is teeder eñ ſubtijl/ beſpraeyt met witte plecken/ ende dat marck is teeder ende geel. Den Haselaer draecht oock cattekens / die ontluycken haer inde Lenten/ende als de bladerē voortcomen / ſo vallen ſij af/ende na deſen ſo comen de huyſkens voort/daer de Haſelnoten in waſſen.

Corylus. Haſelaer. Corylus domeſtica. Roode Haeſnoten.

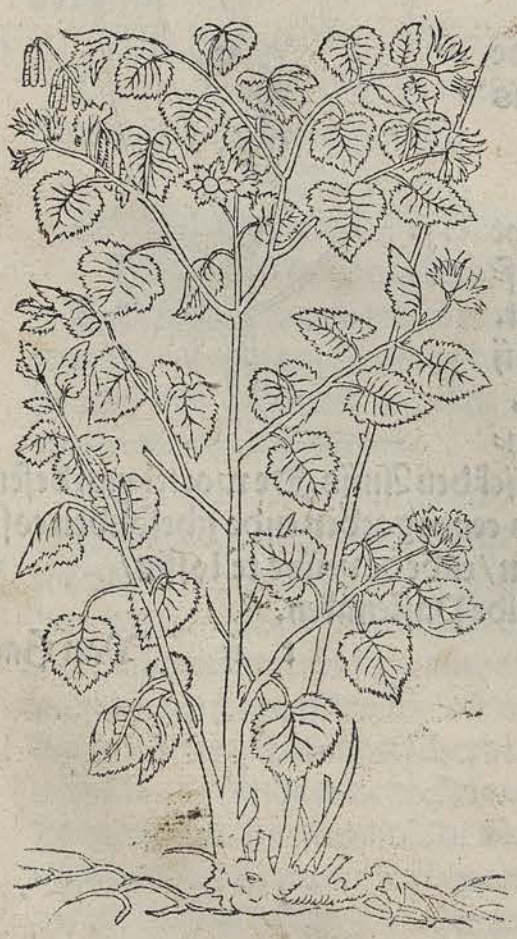

Plaetſe

C Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Haselnoten wassen oueral in bosschen / op berghen ende in heggen. De tamme sedtmen inde houen / maer sij wassen gheerne in slijmighe ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Den Haselaer brengt sijn cattekens inden winter / ende sij doen haer open inde Lenten / ghelijck als haer bloeysel. Maer inden Herft so worden de noten rijp.

Natuer ende complexie.

D De schorsse / de vrucht / ende den gantsen struyck is werm van natuerē inden eersten graedt / ende drooge inden tweeden volcomelick / oft int beginsel vanden derden. Ende dat weetmen wt Galeno / die scrijft dat de Haselnoten meer eerdtsche oft coude substantie hebbē dan de Okernotē.

Cracht ende werckinge.

De Haselnoten sijn crachtiger ende stercker dan de Okernoten / ende dat bewijst haer substantie die is wat vaster. Maer si sijn der mage contrarie / ende hert om verteeren. Si maken veel inflatien eñ windts. Ende maken pine int hooft. Alsmen nochtans de binnenste schellen af doet / so sijn sij lichter om digereren / eñ en stoppen niet so seer. Haselnoten ghestooten ende in huenick gedroncken / sijn goet tot den hoest die lange gheE duert heeft. Als sij gebraden ende met wat Pepers ghegeten worden / so verteeren sij de vloten die wten hooft de souden mogen vallen. Gheheel Haselnoten tot asschen gebrant / ende met beeren smout gemengt / eñ dat hooft daermede gesalft / doen dat hayr wederom wassen. Als yemandt Haselnoten met Wijnruyte smorghens nuchteren inneempt / so en mach hem gheen venijn / noch veninich ghedierte dien dach schaden. Alsmense met vijgen inneempt / so helpen sij de gene die van eenē scorpioen gesteken sijn. Sommige seggen / waert dat yemant de schelpen name / ende pulueriseerde / eñ met olie mengde / eñ daermede salfde dat voorhooft van kinderen die graw oogen hebben / so souden de ooghen swert worden.

Van Natercruyt. Cap. CLII.

Den naem.

A Natercruyt heetmen oock Penninckcruyt. Bi onsen tiden wordet in Latijn Centummorbia / ende Numularia geheeten / daeromme dat sijn bladerkens rondt sijn gelijck als eenen penninck. Sommige heetent oock Serpentaria / om des wille dat de Nateren als sij ghequetst sijn / haer met desen cruyde heylen ende gheneesen.

Zaetsoen.

Dit cruyt cruypt ende sluypt op der eerden gelijck als een slanghe oft nater / ende daerom heetet Natercruyt. Dat steelken van desen cruyde is

Van Natercruyt. Cap. CLII.

B dunne / eñ op beyde ſijden waſſen bladerkens / die ſijn rondt eñ vet / niet breeder dan eenen penninck. Sijn bloemē ſijn goudtgeel. De wortel is cleyn ende teeder / ende cruypt wt de ſteelkens.

Numularia. Natercruyt.

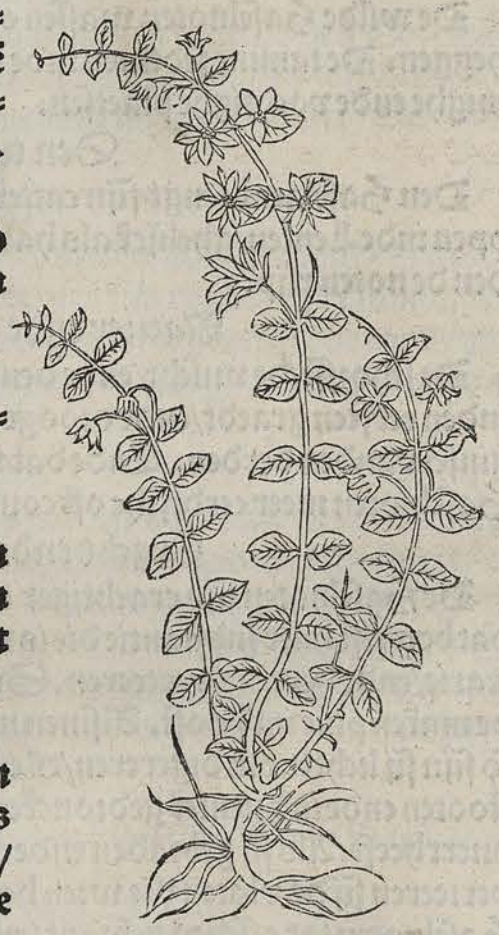

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Penninckcruyt waſt geern in vochtighe beemden / graſhouen / op cleyn berchſkens / eñ in graſachtige boſſen.

C

Den tijt.

Natercruyt bloeyt inden Mey / ende ſchier den gantſen ſomer.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is drooge inden tweeden oft derden graedt / ende dat machmen mercken wt ſinē ſmaeck / want hi trect ſeer tſamen.

D

Cracht ende operatie.

Onder veel ander cruyden die wonden ende quetſuren gheneſen / ſoo en is dit Penninckcruyt dat cleynſte niet / want het en geneeſt niet alleen verſche wonden van buyten / maer oock inwendighe ghebreken der longhen ende ander leden. Het is goet in wijn gheſoden ende ghedroncken voor de gene die dat root melizoen hebben. Het ſtopt den loop des buycx / ende dat bloetſpouwen. Als de vrouwen den vloet te veel hebben / ſo ſullen ſij dit cruyt ſieden eñ daeraf drincken. Het is oock excellentelijcken goet tot alderhande wonden ende ſweerinqhen van binnen / ende ſonderlinghe der longhen. Ende daerom ſalment dickwils gheuen den ghenen dien haer longhen ghequetſt is / ende die wtdrooghen. De wonden van buyten ſalmen met wijn daer dit cruyt in gheſoden is waſſchen ende ſuyueren / ende alſdan deſe bladeren op de wonden oft quetſuren leggen / ſo heylen ſij terſtont.

Van Pruymen. Cap. CLIII.

A

Den naem.

DEn Pruymboom heetmen in Grieck Coccimelea / ende in Latijn Prunus / ſijn vruchten heeten Pruymen.

Gheſlacht.

Daer ſijn tweederhande Pruymen / tamme ende wilde. De tamme hebben menigerhande colver / want men vindt bruyne / geele / ſwerte / ende witachtich gruen. De wilde heetmen Sleen /

℞ Sleen / in Griecx Agriococcimela / ende Prumna / ende in Latijn Pruneola oft Prunula. Faetsoen.

Den Pruymboom heeft wortelen die en staen niet diep / maer sij cruypen bouen henen in deerde. Sijnen stam is recht ende slecht / ende row / met veel wtghespreyde tacken. De bladeren sijn lanckachtich / rondt van faetsoene / ende met cleyn meetkens gekertelt. De bloemen sijn wit / schier ghelijck dat bloeysel van Kersen. De vrucht is ghelijck een cleyn appelken / swert / bruyn / geel / oft witachtich gruen / ende heeft binnen eenen herden steen / daerinne leyt de keerne.

Plaetse sijnder wassinghe.

℄ De tamme Pruymen wassen inde houen. Pruymen van Damas / te Damasco. De Sleen schier in alle hegghen.

Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten / eñ principalick de Sleen / oft Haechpruymē / want die comen ghemeynlick eerst wt. De Pruymen worden inden somer rijp / ende sonderlinge in Augusto. De Sleen inden Herst.

Natuer ende complexie.

De tamme Pruymē vercoelen eñ maken redelick vochtich. De Haechpruymkens oft Sleen trecken tsamen oft worgen / also wij hierna claerlick bewijsen sullen.

Coccimelea. Pruymboom.

Agriococcimela. Sleen.

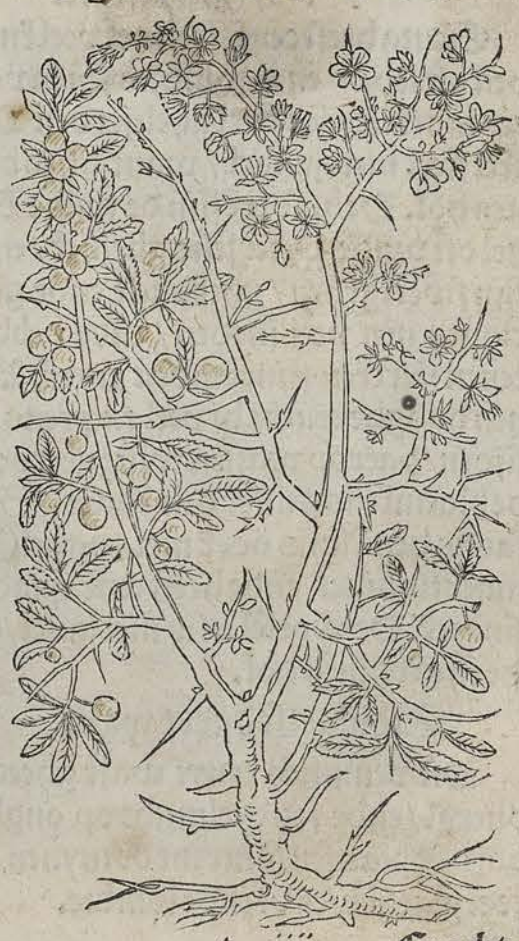

D Cracht ende werckinge.

Men eedt de Pruymen / maer sij sijn quaet voor de maghe. Sij maken weeck inden buyck/nochtans meer als sij versch sijn/dan als sij drooge worden. De Pruymen van Damasck trecken noch meer tsamen. De bladeren in wijn ghesoden/ ende inden mondt ghehouden / sijn goet tot dat tapken oft lalleken / ende kaeckbeen/alst gheswollen is/want sij drijuen de fluxien oft vloten achterwaert. De Sleen oft Haechpruymkens ghedroocht/trecken seer tsamen / ende stoppen den loop des buycx. De gomme van Sleen in wijn inghenomen ende ghedroncken/ breeckt den steen. Si gheneest oock de maseren / dat root ionck eñ ander schorfticheyt van ionge kinderen/alsmen die met azijn daerop strijct.

Van wilde Peterselie. Cap. CLIIII.

Den naem.

A DIt stinckende cruyt daer wi hier af scriuen/ is een wter maten quaet ende schadelick cruyt/ want het doodet den mensche die dat etet. In Griecx is sijnen naem Conion/ ende in Latijn Cicuta. Maer in Duytsch wordet wilde Peterselie gheheeten.

Conion. Wilde Peterselie.

Faetsoen.

Cicuta heeft eenē steel met veel knoopen oft leden/ eñ is somtijts seuen voeten lanck. Desen steel ghelijct den Venckel steel niet qualick / want hij is binnen hol. De bladerē sijn de wilde Keruel oft wilde Peterselie ghelijck / ende sijn swertgruen / ghekertelt ende gheclouen met veel sneden / ende hebben
B eenen stercken stinckenden rueck. Bouen hooghe crijcht hi veel tacxkens ter sijden/ daerop wassen witte gecroonde bloemkens gelijck den Anijs. Sijn saet is den Anijs oock niet onghelijck/ maer tis bitter/ende heeft eenē quaden smaeck. De wortel en is niet lanck/ende sij is binnen hol.

Die plaetse daert wast.

Dit venijnich cruyt wast gheerne oueral / ende sonderlinghe op onghebowde plaetsen/ontrent de tuynen/ in coel plaetsen/ende inde lombre.

Den

C

Den tijt.

Cicuta bloeyt in Julio/ende leuert alsdan sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt bouen maten seer/alsoo dattet ouermids sijn groote coude een veninich cruyt is/ende men behoort dat binnen den lijue niet in te nemen/oft yemanden in te gheuen.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt/alsoo als voorscreuē is/wort ondert venijn gerekent. Maer waert dat yemant dit cruyt onwetens ghegeten hadde/ghelijck dat wel somtijts ghebuert/soo machmen dien mensch helpen met goeden wijn.

D Wt dat opperste sopken/eer dattet saet leuert/ende eer de bladeren verslensen/perst ende dowt men sap/dat leytmen inde sonne om dick te worden/ende dit wort van buyten gevseert inder medicine/om de pine daermede te versaechten/ende te doen cesseren/ende om te vercoelen alle heete ghebreken ende passien/gelijck als wildt vier/alsmen een doecxken daerin nat maect/ende hierop leyt. Anders wort dit cruyt tot meer ander dinghen inde medicijne ghevseert/ghelijck als Dioscorides ende Plinius daeraf scrijnen/als tot vrouwen borsten om dat melck te verdrooghen. Maer het is periculoos daermede om te gaen/ende doet dickwils groot quaet/daerom is dbeste datment laet varen. Ende oock so heeft Galenus/ende ander Griecsche meesters hier af anders niet gheschreuen/dan dat dit een veninich cruyt is.

Van Hondtstonghe. Cap. CLV.

Den naem.

A Dese Hondtstonge daeraf wi hier spreken/is die/die veel Apotekers daer voor vseren. Ende daerom hebben wi die in onsen Latijnschen Herbario Cynoglossum officinarum ghenaempt. Anders isser noch een maniere van stinckende Hondtstonge/daeraf wi hier niet en sprekē. Sommige heeten dit cruyt daer wi hier af spreken/wilde Ossentonge. Maer de wilde Ossentonge is Echion genoempt/ende niet Cynoglossum/alsoo wi sulcx hier bouen in sijn Capittel genoech beweesen hebben.

Tfaetsoen.

B De Hondtstonge heeft eenen steel die wast een elle hooge/eñ somtijts langher/ende is row/hebbende veel tacken. De bladeren sijn smal ende lanck/eñ wolachtich/sonder aderen/ende weeck. Sijn bloemē sijn eerst purpurbruyn/ende daerna worden si blaw/ende hebben binnen purpuren draeykens. De wortel is seer lanck/ende staet diep inde eerde.

Plaetse daerse wast.

Dese Hondtstonghe vindtmen alomme ouervloedich opt veldt/ende sonderlinghe aende strate.

Den

Van Hondtßtonghe. Cap. CLV.

Cynogloſſum officinarum.
Hondtßtonghe.

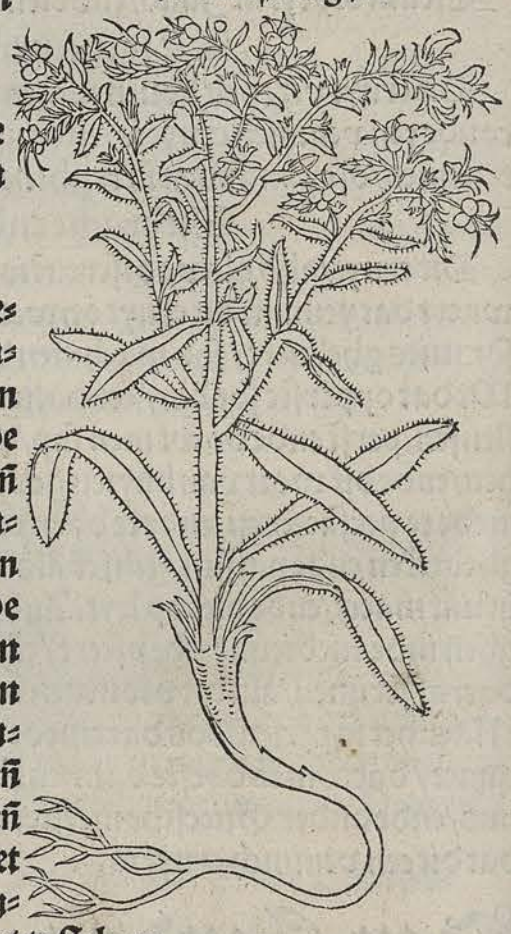

C Den tijt.

De Hondtſtonghe bloeyt meeſt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De wortel van deſe Hondtſtonge is cout eñ drooghe van nature inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel gedroocht ende gepulueriseert/ende in rooden wijn ghedroncken/gheneeſt dat root melizoen. Men mach deſe wortel oock tot alderhande vlceratien eñ wonden gebruycken / eñ ſonderlinge tot quade ſweeringe binnen den mondt/eñ tot de pocken. Men ſalſe ſiedē ende daeraf drincken/ oft de wonden/ſweeringen/ende vlceratien daermede waſſchē/of dat poeder van dien daerin ſtroyen. Si is wtnemende goet als yemant ſijn ſaet ontgaet/eñ tot vloten ende catarrē des hoofts / eñ ſnoteringe. In ſumma/het is een goet cruyt voor de wonden / ende om fluxien te doen ceſſeren/ende om dat bloet te ſtelpen.

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen in Griecx ende Latijn Cnicus ende Cnecus/ ende in Duytſch heeten wij dat wilden Hofſaffraen/ tot een onderſcheedt vanden wilden Veldtſaffraen/ die in Latijn Atractylis geheeten is/ daeraf wi hier bouen geſcreuen hebben. Deſen wilden Hofſaffraen heeten de Apotekers Cartamū/ende Crocum hortenſem. Sommighe heeten dien/Crocum Sarracenicum.

B Gaetſoen.

Deſen wilden Saffraen heeft ronde ſtelen / die waſſen twee ellen lanck/met veel ſatte/ſmale/langachte/ghekertelde / ſcherpe ende ſtekende bladeren. Int opperſte vanden ſtelen/deylt hem elcken ſteel in veel tackens / ende die crijghen ronde ſtekende Diſtelbollen / ende als haer die opdoen ende haer bloeyſel ontpluycken/ ſo brenghen ſij ſchoon geel welrieckende bloemen / die ſijn den rechten Saffraen ghelijck. Alſmen elck bloemken beſonder wt treckt / ſo iſt ghelijck een ſterreken / hebbende ſes ver-

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Cnicus. Wilden Saffraen.

C ses verscheydē scherpe punctkens. Dat saet leyt in stekende bollekens/ende dat is wit/langachtich/ende ghehoect oft ghecantet/ende staet rigelinge tusschen wit hayrwolleken.

Plaetse daert wast.

De wilden Saffraen sedtmen iaerlicx tot veel plaetsen inde houen eñ ackeren/ghelijck als ander vruchten.

Den tijt.

Den wildē Saffraen bloeyt in Julio ende Augusto/ende leuert na desen sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van wilden Saffraen is werm inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dese bloemen gestooten worden gebruyct totter spijse/om die daermede geel te maken. Dat saet gestooten/ende dat sap daerwt geperst/ende met huenick oft hoendersop ingenomē/maect weeck inden buyck/ende iaecht de taey slimicheyt af/maer het is der magen contrarie. Dat sap van desen sade iaecht dat melck te samen/eñ geeft hem cracht om camerganck te maken.

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Den naem.

A Hirs heetmen in Griecx Kenchros/in Latijn Milium/ende dien naem is tot op den dach van heden inde Apoteke bleuen.

Zaetsoen.

Milie heeft hayrachtige stelen/die sijn ontrent een elle lanck/elck hebbende seuen oft acht knoopen/elcken knoop becleet met een lanck Rietbladt. De aren sluypen wt een grasachtige schee/ende staen gelijck bessemkens/ende hayrachtich ghelijck dat saet van Riet. Elck Hirs coreken staet besonder. De wortel is vol veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

B Milie wast geerne in slijckachtich vocht eerdtrijck/ende men winnes veel bouen int landt.

Den tijt.

Milie oft Hirs saeyt men inde Lenten eñ in Junio. Men macht vergaderen

Deren in Augusto / ghelijck als ander vruchten.

Natuer ende complexie.

Milie is cout inden eersten graedt / ende droocht inden derden / oft inden tweeden gants perfectelick. Ende is van subtijl substantie.

Cracht ende operatie.

Milie oft Hirs gheeft min voetsels dan eenighe vruchten. Eest datmen broot oft pottagie van Hirs maeckt / so stoppet den buyck / ende lost de vrijne. Hirs ghedroget ende in een sacxken ghedaen / ende dat op den buyck gheleyt / doet dat crimsel cesseren / eñ doet de pine vande neruen vergaen. Het is ock goet tot alle dingen die droogen behoeuen. Eest datmen Milie tot der spise wilt ghebruycken / so salment in melck sieden / want in deser manieren en is hi niet so schadelick / als oft men alleen gebruycte. Hi wort ock aldus lichtelijcker verteert / ende stopt min / ende is lieflijcker om eten.

Kenchros. Milie oft Hirs.

Van Koolen. Cap. CLVIII.

Den naem.

AKoolen heetmen in Griecx Crambe / ende in Latijn Brassica satiua. De Apotekers heetense Caulem. Den oorspröck van desen name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande geslechten oft manieren van koolen / eñ sonderlinge vande gene die meest gheseert worden / als groote / breede / gecronckelde / cleyne / eñ Cabuyskoolen. Groote Koolen hebben dien naem om haer groote bladerē wille. Breede Koolen / om haer bladeren / die wat grooter eñ breeder sijn dan de bladerē van cleyn Koolen. De gecronckelde Koolen heeten also / om haerder bladerē wille / die seer gecronckelt sijn. Cleyn Koolen worden also genaemt / om harē steel ende bladeren / want die sijn teerder ende cleynder dan van ander Koolen. Cabuyskoolen hebben dien naem na den Latijne / Caulis capitulatus / daeromme dat de bladeren tsamen loopen / ende sluyten haer deen op dander in faetsoen van een hooft / ende heeten ouermids dien ock Sluytkoolen.

Brassica lævis. Roode Koolen.

Brassica crispa. Gecronckelde Koolen.

Crambe. Cleyn Koolen.

Brassica sessilis. Cabuyskoole 1.

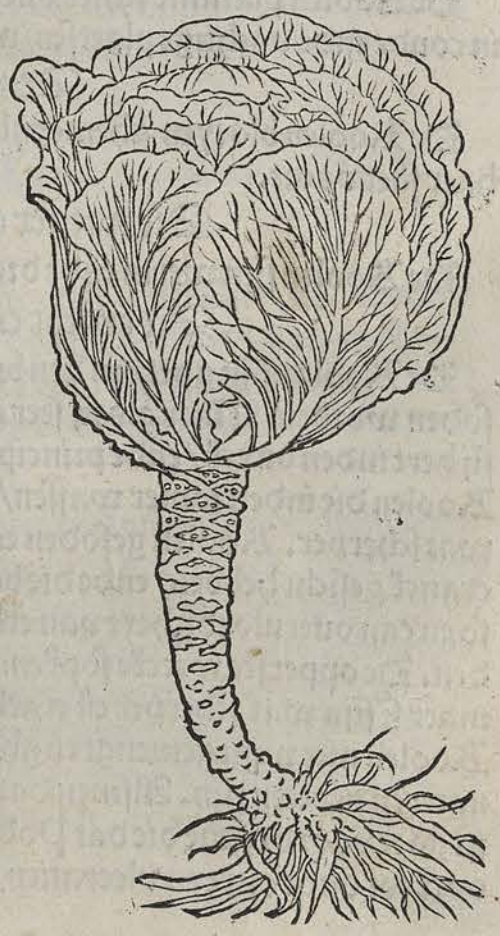

B Naetsoen.

De Groote Koolen hebben eenen bruynen dicken steel. De bladeren sijn breet/ende blaw/grooter dan Cabuysbladeren. Si en crijgen geen hooft/maer bliuen altijt open. Si bloeyen int tweede iaer. De bloemen sijn gheel/ ende als die afvallen/so worden hawkens/daerinne leyt dat saet. Dat tweede geslecht/te weten breede Koolen/sijn met stelen/ bloemen/ ende saet den voorgaenden gelijck/maer de bladeren sijn doorsneden ende rondtsom gekertelt/ghelijck de cleyn Koolen/ beneden aen den steel met groue/ende bouen met cleynder kerfkens doorsneden. De wortel is veeselachtich/ende daeraen hangt een knoopken/in alder manieren
C gesaetsoeneert ghelijck een ront besiken. Dat derde gheslechte/te weten gecronckelde Koolen/is van stelen/bloemen/ ende saet den voorgementioneerden geslechte gelijck/maer sijn bladeren sijn met meeten rontsomme doorsneden ende ghecrolt gelijck een Calfstrase. De wortel is de breede Koolen gelijck/maer sij heeft cleyn knopkens. Dat vierde gheslecht/ te weten de cleyn Koolen/sijn oock van wortelen/stelen eñ saet den tweeden geslechte/ende sonderlinge de breede Koolen gelijck/ maer de bladeren van desen sijn teerder eñ cleynder. De Cabuyskoolen sijn de groote Koolen seer gelijck van bladeren / want sij sijn gefronselt ende groot/ ende sluyten altijt deen op dander/also voorseyt is / ende worden ten lesten rondt ghelijck eenen cloot.

D Plaetse daerse wassen.

De Koolen plantmẽ schier oueral inde houen/maer sij wassen geerne in coude ende vochtige plaetsen/want anders en comen sij niet wel op.

Den tijt.

De Koolen bloeyen ghemeynlick in Augusto / ende brenghen daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

De Koolen sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

E De Koolen sijn goet om den buyck weeck te maken/ als sij een luttel gesoden worden. Maer als sij seer ende perfectelic volsoden sijn/so maken sij hert inden buyck / ende principalick als sij tweemael gesoden sijn. De Koolen die inden somer wassen/sijn quaet voor de mage/ende sijn oock wat scherper. Koolen gesoden ende gegeten/sijn goet voor de ghene die cranck gesicht hebben/ ende die beuen. Alsmen Koolen eedt na den eten/ so en can oueruloedicheyt van eten eñ van dincken den mensch niet schaden. De opperste weecke sopkens vã de Koolen sijn goet voor de mage/ maer si sijn wat scherper eñ crachtiger om de vrine te lossen. Dat sap vã Koolen met wijn gemengt eñ ghedroncken/is goet voor de gene die van nateren gebeten sijn. Alsmen datselue met meel eñ Fenogreco mengt / so ist goet voor de gene die dat Podagra/ eñ weedom der leden hebben / eñ oock tot oude onreyn vlceratien/alsment daerop leyt. Dat sap purgeert

dat

F dat hooft/alſment inden nueſe inneempt. Het brengt den vrouwen haer maentſtonde/alſt onder meel van peerſe Corenbloemen gemengt wort/ ende men een tapken daeraf maect/ende inde moeder doet. De bladeren alleen oft met Gerſten mout geſtooten/ſijn goet gheleyt op alderhande geſwel. De bladeren ſijn goet opt hooft geleyt tegen dat wtuallen vanden haye. Koolbladeren geſoden ende met huenick gemengt/geneſen alderhande voorts etende vlceratien. Koolen ſijn goet ghegheten in azijn voor de gene die gebreck hebben inde milte. Alſmenſe inden mont knowt ende dat ſap inſlict/ſo ſijn ſij goet voor de gene die haer ſtemme oft voys verloren hebben. Koolen gheſoden ende gedroncken/maect ſaechten camerganck/ende brengt den vrouwen haer maentſtonde. Dat ſaet van Koolen/verdrijft dat ſproet ende plecken wten aenſichte. Het doodet de wormen inden buyck alſment met Meede inneempt. Koolen gheſoden/ eñ in datſelue water een doeckken nat gemaect/dat ſlaet men ouer ſpanaderen oft neruen/ende op de knueckelen/want het is daer ſeer goet toe. Dat voorſeyde water geneeſt oock alderhande wondē/alſment daerop leyt oft daermede waſcht. Dat ſap met wijn gemengt/eñ law inde oorē
G gelaten/is goet tegen doofheyt. De Koolen ſijn den wijn eñ den Wijngaert contrarie/ende daerom en connen ſi niet wel bi malcanderen ſijn. Men leeſt van ſommige die van dat Podagra ghenaſen/na dien dat ſij Koolen gegeten hadden/ende dat water daer Koolen in gheſoden waren/gedroncken hadden. Koolen met oudt ſmeer ghemengt/is ſeer goet tot pijne der huepen oft Sciatica/alſment daerop leyt. Koolen gheſtooten/verdrijuen ende verteeren geronnen bloet/ende ander blaw plecken/ alſmen dat ſap van deſe geſtooten Koolen daerop ſtrijct.

Van Cruyſwortel. Cap. CLIX.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen Cruyſwortel/daerōme dat de wortel inde midden cruyſwijs doorſteken is. Het is oock goet om wonden te heylen. Maer oft de oude meeſters dit cruyt voortijts ghekent hebben/dat en weet ick niet.

Tfaetſoen.

Cruyſwortel heeft eenē ronden ſteel/niet veel meer dan een ſpan lanc/ende hi is int opperſte rootachtich/eñ hi draecht ſmale/dicke/langhe bladeren/ſtaende altijt twee teghen een/ende buyghen haer een luttel om ter eerden waerts. Int opperſte vande ſtelen tuſſchen de bladeren rontſom male waſſen ghemeynlick ſes oft ſeuen/ſomtijts meer oft min blaw bloemen/gelijck als lange holle bellen/ende die ſluypen wt groen hawkens. Ende als die wtuallen/ſo waſt daer cleyn gulden ſaet wt/ligghende in langhe ſackens. De wortel is rondt/lanck ende wit/inde midden/alſo als voorſcreuen is/cruyſwijs doorſteken.

Van Cruysworteł. Cap. CLIX.

Cruciata. Cruysworteł.

B Die plaetse daert wast.

Cruysworteł wast op onghebowde plaetsen.

Natuer ende complexie.

Cruysworteł is werm ende drooge van natuere/ouermids dien dattet bitter is van smake.

Cracht ende werckinge.

C Cruysworteł wort seer gepresen dat sij goet is voor de Pestilentie/als sij gedroocht wort eñ ghepulueriseert. Dat cruyt met de wortel ghesoden ende gedroncken/suyuert de borst/ende iaecht af de taey humoren / ende fluymen die daer vergadert ligghen. Cruysworteł is een seer goet cruyt om wonden ende alderhande quetsuren / ende vlceratien mede te gheneſen. Dat cruyt ende wortel salmen in wijn sieden / ende de wonden oft vlceratien daermede wasschen / ende dat reyn gestooten poeder inde wonden stroyen. De herders genen dit oock den verckenen. Sij kappen dat cruyt ende de wortel/als de sterfte daer onder compt. Ende dat hieromme/ want dit cruyt beneemt alle rottende vuylicheyt/ also dat daer geen ghesweer in dit vee ghewassen en can.

Van Veyl. Cap. CLX.

Den naem.

A Veyl oft Eyloof heetmen in Griecx Cissos/ in Latijn Hedera. Ende heeft noch meer ander namen/die wij in Latijn / ende daer bij den oorspronck van dien / breedt verclaert hebben.

Geslacht.

Daer sijn sonderlinghe drij ghesłachten van Veyl. Dat eerste is wit Veyl/ende dat heetmen also om sijn witte vruchten wille / ende Plinius heet dit dat wijfken. Dat ander draecht een swerte vrucht/ende heet et door dien swerte Veyl. Dat hangt so vast aende mueren/also dat si somtijts clieuen ende breken / eñ daerom heetent sommighe oock muer Veyl/ ende sommige Boomveyl/om des wille dattet om de boomen loopt/ ende die neder druct. Dat derde wort cleyn Veyl gheheeten/eñ in Griecx Helix/ende in Latijn Hederula.

Faetsoen.

Van Veyl.

Cissos. Veyl.

Cap. CLX.

Helix. Cleyn Veyl.

Naetsoen.

B Dat swert Veyl cruypt eñ loopt rontsom de boomen tot aen tsop toe/ het hangt oock met sijn menichuuldige veeselachtighe wortelkens so stijf aende mueren/datmen somtijts de mueren oft boomen eñ dat Veyl sonder schade van malcanderen niet gescheyden en can. Sijn bladeren die eerst wtcomẽ sijn gehoect/eñ hebben gemeynlick drij hoecken oft canten. De oude bladerẽ sijn wat ront/vet eñ herdt. Sijn bloeysel is cleyn ende bleeckgeel/schier gelijck van Wijngaert/eñ en riect niet qualick/eñ daerwt comen besien die sijn eerst gruen/ende corts daerna swert/eñ die hangen aen lange stelen gelijck als de druyuen/ende nochtans niet so dick tsamen gedrõgen/maer elck besie alleene. Dat wit Veyl en hebben wi niet ghesien/ende daerom waert noodeloos daeraf te scrijuen. Dat cleyn C Veyl heeft drijcantighe swertgruene bladeren/nochtans worden sij teghen den Herft op der slincke sijde bruynroot. Ende is onvruchtbaer.

Plaetse daerse wassen.

De twee geslechten oft manieren van Veyl/te weten dat swert/ende dat cleyn/wassen hier te lande. Dat swert vindtmẽ oueral aende muerẽ. Dat cleyn cruypt inde bosschen langs der eerden/onder dat mos/ende climpt selden hooge op.

Den tijt.

Dat Veyl is somer ende winter gruen. Maer inden somer so vindt-

Van Veyl. Cap. CLX.

Dmen sijn bloeysel ende vruchten.

Die natuer ende complexie.

Dat Veyl heeft een contrarie natuere/want eens deels trecket tsamen/ende is oock wat scherp. Ende daeromme is sijn substantie wat grof en de cout/eñ oock wat werm/also wi sulcx in den Latijnschen boeck vande cruyden breeder hebben gheallegeert.

Cracht ende operatie.

Veyl is den zenuwen wat schadelick. De bloemen gedrooget ende gepulverizeert/ende ontrent een drachma swaer met wijn ingenomen/genesen dat root melizoen. Alsmen vande bloemen met was een plaester maect/so sijn sij goet om op brant te leggen. De ionge teeder bladerkens met azijn gheseden/oft row met broot gheslampt/ende op de milte gheleyt/gheneest die ghebreken derselver. Dat sap vande bladeren ende besien met azijn ende olie van Roosen ghemengt/beneempt de pijne des hoofts/alsment daerop leyt. Ende is oock goet tot pine inde oozen/datment daerin doe als si sweeren. De besien gestooten/eñ dat sap van dien opt hooft gestreken/maect swert hayr. De bladerē in wijn geseden/sijn goet tot alderhande wonden ende vlceratien/alsmense daerop leyt oft daermede wascht. Desgelijcx so verdrijuen sij de plecken int aensicht/ende hebben groote cracht om den brant te genesen/als sij geseden worde/ende daerop geleyt. Een drachma van desen besien met wijn ingenomē eñ ghedroncken/losse den steen. Nochtans en salmen die den vrouwen niet ingeuen/want sij maken die onvruchtbaer. Den steel vande bladerē met huenick bestreken/ende inde moeder ghedaen/brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat sap vande bladerē inde nuese gedaen/verdrijft den stanck daerwt/ende suyuert de sweeringen die daerin sijn. Dat sap dat wt dat Veyl loopt ende druypt/veriaecht de luysen/ende dat hayr in alle plaetsen so waermen dat strijckt. Dat sap vander wortel met azijn gedroncken/is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn. De besien van wit Veyl twee oft drij in Meede met azijn gedroncken/ia gen de wormen wten lijue. Dit selue doen sij oock alsmense stoot ende op den buyck leyt. Men vindt dat de drinckvaetkens diemen vande wortel van Veyl maect/de miltsuchtighen gheneesen.

Van Kersen. Cap. CLXI.

Den naem.

A DE Kersen heetmen in Griecx ende Latijn Cerasa/na de stadt van Cerasunte/van daer sij eerst in Italien ghebracht sijn/ende van daer voorts in ander plaetsen.

Geslecht.

De Kersen sijn veelderhande. De eerste sijn ront/licht root ende suet/eñ die heetmen Spaensche Kersen. De andere sijn van

faetsoene

B saetsoene desen ghelijck/ maer sij sijn different van colueure/ want sij sijn bruynswert/ ende sijn oock veel suerder dan de Spaensche Kersen/ ende men heetse Kriecken. De derde sijn veel cleynder ende langachtiger/ ende en sijn niet heel rondt/ende sommighe van dien sijn root/ende sommighe bruyn/ende die heetmen tot sommighe plaetsen sonderlinge Kersen/ oft cleyn Kersen. Ende Kersen is haren rechten naem/ ghenomen wten Latijne Cerasa.

Saetsoen.

Den Kerseboom heeft ghenoech bladeren ghelijck den Misspelboom/ maer sij sijn herter ende breeder/ende rondtsomme gekertelt. Sijn schorse is effen eñ cael/ wit ende swert door een. De bloemen sijn wit/ ghelijck de bloemen van Sleen. Die vrucht is bleeckroot/ oft bruynswert/ eñ is rondt oft langachtich.

Cerasa. Kersen.

C

Plaetse haerder wassinge.

De Kersen sijn seer ghemeyn/ende wassen in alle houen/ nochtans vintmen de cleyn Kersen oock inde bosschen/ ende sonderlinge op waterachtighe berghen.

Den tijt.

De Kersen bloeyen inde Lenten/in middelen tijt oft corts na den Sleen. De vrucht wordt rijp in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De Kersen en hebben niet eenderley natuere ende complexie. De suete als sij noch versch sijn/ soo verwermen sij een luttel ende veruochten. De suere ende ampere/ die vercoelen ende drooghen.

Die cracht ende operatie.

De suete ende rijpe Kersen maken eenen saechten camerganck/ maer sij en sijn niet goet noch bequaem voor een vochtighe maghe. Maer die ampere sijn seer goet voor een vochtighe maghe. Plinius schrijft/ als yemandt des morghens vroech/ als den daw noch daerop leyt/ de Kersen met de keernen gants inslickt/ soo maken sij seer goeden camerganck. De gomme die men aen den Kerseboom vindt met wijn ingenomen/ eñ ghedroncken/ is goet tot oude hoesten/ het maect een saechte keele/ eñ lust tot eten. Het maeckt oock schoon van vel oft huyt/ ende maeckt scherp

geſichte. Deſe gomme in wijn gedroncken/is goet voor de ghene die den steen hebben. Met azijn gemengt ſijnde/ is ſij goet voor de ionge kinderē om dat rootionck te verdriuen/alſment daerop ſtrijct.

Van blaw Corenbloemen.

Cap. CLXII.

Den naem.

A DEblaw Corenbloeme die wort van Plinio geheeten Cyanus/ om der coluer wille die deſe bloemen hebben. Sommige heetenſe Baptiſecula / oft beter Blaptiſecula/alſo wi ſulcr in onſen Latijnſchen Herbario verclaert hebben.

Faetſoen.

Cyanus. Blaw Corenbloemen.

De blaw Corenbloeme heeft eenen gecanten ſteel/eñ ſmael/ ſcherpe/ aſchverwighe bladeren. De bloemen ſijn ſchoon hemelblaw / ende waſſen wt cleyn/rōde/rouwe/ geſchelferde knoppekens / ende na dat ſij ghebloeyt hebben/ſo ſijn ſij binnē vol wits hayrachtichs ſaets. De wortel is lanck/houdt achtich ende veeſelachtich.

B Plaetſe haerder waſſinghe.

Dit cruyt is ghemeyn / ende waſſet int coren.

Den tijt.

Het bloeyt meeſt in Junio ende Julio/ende is ſeer lieflick om aenſien. En de hoewel dat deſe bloeme gheenen rueck en geeft/ nochtans ſo maect men daer oock cranſen ende hoeyen af.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ende druyft achterwaerts/alſo men dat mercken mach aen ſijnen ſmaeck.

C Cracht ende werckinge.

Deſe blaw Corenbloeme is wtnemende goet tot hittige roode oogen/ ende tot alle ander ontſteken inflammatien / alſmenſe ſtootet ende daerop leyt. Si is oock goet tot quade rottende gaten/wonden/ ende vlceratien/alſmenſe ſtootet/ende dat ſap daerwt perſt/ende daerin doet. Oft datmen die droocht ende puluerizeert/ ende dat poeder daerinne ſtroyt.

Van Ayenyn.

Van Ayeuyn. Cap. CLXIII.

Den naem.

A Ayeuyn heetmen in Griecx Crommyon / ende in Latijn Cepa/eñ alſo wordet noch op den dach van heden inde Apoteke ghenoempt.

Gheſlacht.

Daer ſijn veel manieren ende gheſlechten van Ayeuyn/ ghelijck als Theophraſtus ende Plinius vertellen / ende noodeloos ware hier te verhalen. Maer den Ayeuyn die hier te lande waſt / is som groot/ſom cleyn/ende ſommighe van coluer root/ſommighe wit/ ſommighe rondt / ende dander lanck. Maer de beſte dat ſijn de ronde/ende die root ſijn.

Gaetſoen.

Ayeuyn heeft bladeren ſchier gelijck Loock/die ſijn binnen hol/de ſtelen oft pijpen ſijn rondt / ende die crijghen int ſop ronde bollekens met dunne witte vellekens ouertrocken/die breken met der tijt op/ende daerB wt cruypen bleeckwitte / ghekerrede bloemkens veel bij een. Deſe bloemkes worden cleyne knoppekens oft bollekens/ ende in elck van dien liggen twee oft drij ſwerte ghehoeckte greynkens beſloten. Die wortel is rondt gelijck een cleyn bolleken/ende dat ſijn binnen veel dunne ſchelferingen oft vellekens/ waeraf de buytenſte dunne/teeder/ende rootachtich ſijn. Aen dit bolleken hanghen int opperſte cleyn witte veeſelinghen ghelijck als hayr.

Crommyon. Ayeuyn.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Ayeuyn waſt geerne in vet/ morw/ ende vocht eerdtrijck. Ende men ſetC ten oueral inde houen.

Den tijt.

Den Ayeuyn ſaeytmen inden Meerte/ende hij bloeyt meeſt in Julio. Ende daerna volget dat ſwert ſaet. Den rijpen Ayeuyn trecktmen ghemeynlick wt der eerden ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Den Ayeuyn is werm inden vierden graedt/ ende van groue ſubſtantie/ende ſonderlinghe alſmen dat ſap daer wt dowt oft perſt.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

De lange Ayeuynen sijn scherper dan de ronde/de roode meer dan de witte/de drooge meer dā de groene/de rouwe meer dā de gesodē. Nochtans biten alderhande ayeuynen/sij maken inflatien oft wint/ sij maken appetijt om eten/sij scheyden/sij maken dorst/ende reynigen. Si maken saechten camerganck. Alsmen die schelt ende in olie leyt/ende daerna tapkens daeraf maect/ende int fondament doet/so oepenen si de speenen / in Latijn gheheeten Hemorrhoides. Dat sap wt Ayeuyn ghedowt / ende met huenick ghemengt/ende inde ooghen ghedaen/maect claer ooghen/ende doet dat vel oft schelle af vande ooghen / ende de sterre inde ooghe. Het brengt den vrouwē haer maentstonde/alsment inder vrouwē schamelheyt doet. Men doetet ooc inde nueseem dat hooft te purgeren. Dat sap van Ayeuyn met sout/ Wijnruyte ende huenick gemengt/ende daer-
E af een plaester ghemaect/dat is een costelijcke medicine om te legghen op wonden/die van verwoede honden ghebeten sijn. Dit sap tempert men met azijn / ende inde sonne strijcktment op de witte ende op swerte plecken/die een mensch op sijn lijf heeft om die te verdrijuen. Dit voorseyde sap met hinnen smout ghetempert / is goet voor de ghene dien haer voeten opghewreuen sijn vanden schoen / alsmen een salfken daeraf maect. Dat sap inde ooren ghedaen/maect dat een mensch wederom wort hoorende/ende verdrijft dat suyselen int hooft. Het doet dat hayr wederom wassen / alsmen dat hooft daermede wrijft. Alsmen Ayeuyn te veel ghebruyct inde spijse/so crijcht men pine ende weedom int hooft. Als hi wel ghesoden is/so loost hi de vrine. Als yemandt die sieck is te veel Ayeuyns etet/al eest oock dat hi ghesoden is/so wort hi daeraf seer swaer ende slaperich. Ayeuyn met rosijnkens ende met vigen gestooten/maect de sweeringhen rijp/eñ breectse op/ alsment daerop leyt. Ayeuyn verteert groue dicke slimicheyt/ende humoren die een mensch in sijn lijf heeft.

Van Halscruyt. Cap. CLXIIII.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen Halscruyt / om dattet seer goet is tot weedom ende pijne inden hals/ also wij hierna verclaren sullen. Wij heetent in Latijn Campanula / om des wille dat sijn bloemen den schellen oft clockxkens ghelijck sijn.

Geslecht.

Dat Halscruyt is tweederhande / groot ende cleyn. Dat groot wast seer lanck / maer dat cleyn is veel corter. Dat onderscheet van beyden is licht om mercken wt de ghestaltheyt ende figure.

Eaetsoen.

Dat groot Halscruyt heeft eenen viercanten/hooghen/rouwen/ende

rooden

B roo den steel. De bladeren sijn row/swertgruen/achter breet/ende voor scherp/ rondtsomme ghekertelt ghelijck de bladeren van Netelen. Sijn bloemen dat sijn purpuren clockkens / die hanghen bouen int sop deene neffens dandere/ ende van saetsoene ghelijcken sij de clockkens van Rapon celen/maer si sijn meerder. Dit worden ronde hoofdekens/ghelijck als gh esloten bollekens / ende die sijn ghevult met cleyn graw sadeken. De wortel is wit / eñ in een ghevlochten. Dat cleyn Halscruyt is den grooten gelijc van stelen/ maer het en wast niet soo hooghe / ende daerom heetet oock cleyn Halscruyt. De bladerē sijn wat smaelder / ende seer naw ghekertelt. Sijn clockkens sijn Violetverwich/ende hanghen aent sop veel vaster bij een ghedronghen dan aen dat groot Halscruyt. Beneden tusschen de bladeren hangen somtijts een bloeC me oft twee bij een. De wortel van dit Halscruyt is dunner / ende heeft veel veeselinghen.

rampanula

Ceruicaria. Halscruyt.

Plaetse sijnder wassinge.

Dat groot Halscruyt wast geerne bij de tuynen ende hegghen/ die bi dore weyden ende beemden staen. Dat Cleyn wast hier ende ghinder inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Beyde dese Halscruyden trecken te samen / ende drooghen oock ouermids dien.

D

Cracht ende operatie.

Halscruyt in water ghesoden/ende inden mondt ghehouden oft ghegorgelt / gheneest alderhande ghesweer binnen den mondt. Dese cruyden sijn oock anders goet tot alle wonden ende vlceratien/ ende sonderlinghe tot sweeringhen inden mondt/alsoo als voorseyt is.

Van Ca=

Van Calaminthe. Cap. CLXV.

Den naem.

A Ghemerct dat dese Munte/daer wij hier af spreken/drijerhande is/ende elck hebbende haren besonderen naem/soo heb ick die na t Griecx ende Latijn Calaminthe geheeten.

Geslacht.

Daer sijn drijerley geslechten van Calaminthe/gheliick wi hiervoor verclaert hebben. Deerste heet Cattemunte oft Cattecruyt/om dat haer de Catten geerne daeraen wriuen/ende sij wast gheerne op steenachtige plaetsen. Dander heetmē wilde Poleye. De Apotekers heetent schier al Calamentum/ende is de rechte Nepte. Dat derde gheslecht is de wilde Munte gheliick/ende men noemet geel Munte/om sijn gheel bloemen wille.

Gaetsoen.

B Dat eerste geslecht heeft eenen viercanten rouwen steel. De bladeren sijn den Basilicom wat gheliick/witachtich/rontsomme ghekertelt gheliic een sage. De bloemē sijn purpurverwich/eē luttel met wit bespraeyt. De wortel is seer veeselachtich. Dat ander is den eersten gelijc van stele/anders ist van bladeren ende bloemen der Poleye gelijck/nochtans sijn de bladeren veel grooter. De wortel is lanck/eñ daer hangen langhe ve-

Calamintha. Nepte

Pulegium sylueſtre. Wilde Poley.

sen aen.

Van Calaminthe. Cap. CLXV.

Geel Münte.

C sen gen. Dat derde heeft oock eenen hayrachtighen steel / ende is de wilde Münte seer gelijck / eñ heeft langhe bladerē. Het is van stelen eñ tacken grooter dan de twee voorghenoemde gheslachten / maer niet so crachtich. Sijn bloemen sijn geel / ende van faetsoene sijn sij den bloemen van S. Jacobs cruyt seer gelijck. De wortel is houtachtich ende veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Dat eerste geslechte wast geerne op rouwe ende steenachtige plaetsen / ende sonderlinghe op de berghen. Dat tweede wast op de heyden ende op ac-
D kers. Dat derde wast ghemeynlick aen waterachtighe plaetsen / ende somtijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

De Calaminthen bloeyen in Junio / ende meest in Julio.

Natuer ende complexie.

De Calaminthen sijn werm ende drooge schier inden derden graedt / alsó wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bladeren vande Calaminthen vseert men sonderlinghe. De wor-
Æ tel en is nergent toe nut. Dese bladeren ghesoden eñ ghedroncken oft ghestooten / sijn goet voor de ghene die van nateren ende ander venijnich gedierte ghebeten sijn / alsmense alsó daerop leyt. Ghesoden ende ghedroncken sijnde / lossen sij de vrijne / ende brenghen den vrouwen haer maentstonde. In wijn ghesoden ende ghedroncken / contrarieren sij den venijne. In deser manieren sijn sij oock goet gevseert voor de gene die de geelsucht hebben. Si dooden de wormen / alsmense met huenick ende soudt inneempt. Van ghelijcken doen sij oock / als sij row oft gesoden / gestooten ende daerop gheleyt worden. Si sijn goet ghegheten vande Lazarische menschen / als sij rensel van melck daerop drincken. De bladeren gestooten / ende op de moeder gheleyt / brenghen den vrouwen haer maentstonde. Si verjagen de nateren / so waer ment bernt oft stroyt. In wijn gesoden / oft row gestooten / leytmense op swerte litteeckenen / om die wit te maken / ende doen de placken vergaen die een mensch aen sijn lijf heeft. Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / doodet de wormen die daerin sijn. De bladeren ghedroocht ende ghepulverizeert / ende met Meede inghenomen / doen den mensch sweeten / ende maken drooghe

F van lijue. De bladeren in olie gheſoden/ ende buyten opt lijf gheſtreken/ ſijn goet tegen dat ſchudden oft rijeren vander Cortſe. Sij ſijn oock wt nemende goet voor de ghene die dat Sciatica hebben / alſmenſe in deſer manieren vſeert ende daerop leyt. De Calaminthen ſijn goet voor de gene die niet wel adem en hebben. Dat ſap ſtelpt dat bloeden wt den nueſe/alſment daerin doet.

Van Gerſte. Cap. CLXVI.

Den naem.

A GErſte heetmen in Griecx Crithe/ende in Latijn Hordeum. Ende dien naem duert oock noch inde Apoteke. Voortijts plachment inde ſpijſe te vſeren.

Geſlecht.

Men vindt tweederhande Gerſte / groote ende cleyne. De groote Gerſte/oft winter Gerſte heeft groote cudſachtige aren / ende elck are heeft ſom vier/ſom ſeſſe/ende ſommige acht ſtreken/ende ouermids deſen heet ſi in Griecx Polyſtichum. De cleyn Gerſte/oft ſomer Gerſte en heeft maer twee ſtreken / ende daerom heet ſij in Griecx Diſtichum. Anders ſijn ſij malcanderen gheliick.

Hordeum polyſtichum.
Winter Gerſte.

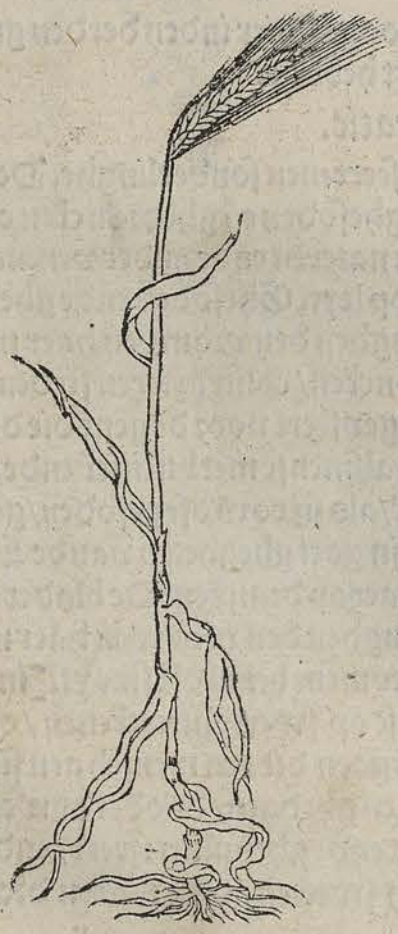

Hordeum dyſtichum.
Somer Gerſte.

Faetſoen.

B

Faetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijck de Terwe/maer niet so sterck/eñ is cleynder/hebbende vijf/sesse/ende somtijts meer knoopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/row/ende breet. Si climpt op sonder bloeysel tot dat de are ghewassen is/ende haer corenkens ligghen in rouwe vellekens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/so cruypt sij ghemeynlic wt/also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens crijcht/aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/eñ wilt nederwaerts wassen/ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ende wort in gedaen in Augusto.

C

Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Vijghen in huenick ghesoden/dat leytmen op swellingen ende sweeringhen/om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/hers/ende duyuenmest ghemengt wort/so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ende bollekens van Huelsaet/op de sijden gheleyt/doet de pine vergaen. Met Lijnsaet/Fenogreco/ende Wijnruyte/ghemengt sijnde/verdrijft sij de inflatien ende windt des buycx/alsmense daerop leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/als sij met morw peck/olie/was/ende vrine van een ionck kindt gemengt wordt/ende ghelijck als een plaester daerop gheleyt. Si stopt den loop
D des buycx/als sij met rooden wijn oft wilde Peeren/oft Braembesien/oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort/ende daerop gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/als sij met Queden/oft azijn gemengt wort/ende daerop geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie/als sij in scherpen azijn ghesoden is/ende een sopken oft moes daeraf ghemaect/ende werm daerop gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloet der humueren die inde iouncturen gaen/als sij met azijn ghemengt ende daerop gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ende ghedroncken/vermeerdert/ende brengt den vrouwen dmelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/verdrijft sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn gemengt/is goet voor vercrompen leden/als dat werm daerop gheleyt wordt.

Van Saffraen. Cap. CLXVII.

Den naem.

A Saffraen heetmen in Griecx ende Latijn Crocus / eñ dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteke. Den oorspronck van desen naë staet int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Saffraen heeft seer smale/grasachtighe langhe bladeren. Sijn bloeme is naect purpurverwich/ ende ghelijct de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloetroode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesken met drij vlimmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieflijcken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Ayeuyn bol/ ende daer wassen vijf oft ses ionghen neuen.

Crocus. Saffraen.

Plaetse sijnder wassinge.

B Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen/wast op den berch Coryco in Cilicia ghelegen/ ende doordien wort hi ooc Coryceus gheheeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis gheheeten/ ghebracht wort. Nv wort den Duydtschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen eñ alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschlant geplant.

Den tijt.

C Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdelooſen / eer voorts dan de bladeren. Want int beghinsel vanden Herft comen sijn naecte purpurverwige bloemkens wtgeslopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen/dat si niet en bederuen. Ende also haest als die vergaen/so comen de bladeren daerna wtgecropen/eñ die blijuen den winter door tot indē Mey gruen ende ongheschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / datmense inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te grauen/ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne gehouden tot in Augusto / eñ alsdan worden de bollen van den nieuwen schue te diep in een redelick goet morw eerdtrijck rijghelinghe gheleyt.

Natuer ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

Den Saffraen vermorwt / maeckt rijp / ende trect redelick te samen / hij lost de vijne / ende maect een goede verwe. Men drinckten met sueten wijn / om niet droncken te worden. Hi is goet tot loopende eñ druypende ooghen / als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghestreken wordt. Saffraen trect den mensch tot lust om bijslapen. Hij ver coelt de hitte / ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saf
E fraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides schrijft / dat drij drachma Saffraens met water inghenomen / den mensch dooden. De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vijne. Den Saffraen verteert alle rijpe ghebreken / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij met een ey ghetempert / ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijse ghenut / is goet voor een crancke ghequetste maghe / want hij maeckt goede digestie. In deser manieren ingenomen / is hij goet voor de borst / leuer / longen / nieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. Ende oepent alderhande verstoptheyt. Ende is goet teghen den hoest / ende cortheyt van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt / is seer goet tot weedom ende pijne der voeten / alsment in deser manieren met doecken daeromme slaet.

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

Den naem.

A Wildt Mercuriael heetmen in Griecx Cynocrambe / oft Cynia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende sylvestris Mercurialis. Sommighe heetent oock na den Griecschen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme / te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kullekens. Maer tsaet van dat wijfken is naw tsamen ghedronghen / ghelijck als cleyn druyfkens.

Gaetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel / die en is niet bouen een spanne

B hooghe / ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijck / maer dese sijn wat grooter / ende staen euen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken / dat staet tusschen de bladeren / ende dat sijn twee ronde greynkens gheliick als twee cullekens neffens malcanderen / ghesloten in cleyn vellekens. Maer tsaet van dwijfken dat is opghehoopt gheliick als cleyn druyfkens / bij een staende op een cleyn steelken / dwelck tusschen de bladeren wtwast. Ende als die rijp worden / so springt daer ront blaw saet wt. De wortel is seer vol veeselinghen / ende vliddert hier ende daer.

Cynocrambe. Wilde Mercuriael.

Plaetse sijnder wassinge.

C Den wilden Mercuriael wast geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghe bergen / ontrent tuynen / heggen ende haghen.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April / ende brengt sijn vrucht oft saet voorts inden Mey.

Natuer ende complexie.

De wilde Mercuriael cruydē smaken gheliick als haer saet / ende ouermids dien sijn se van een natuere ende complexie.

Cracht ende operatie.

D De wilde Mercurialen / alsmense etet gelijck als ander gruen cruyden / so laxeren sij den camerganck. Alsmen se in water siedt ende drincket / so purgeren sij de galle / ende dwater dat binnen int lijf leyt / ende sij iaghen ende drijuen dat wt. In somma / beyde dese sorten van Mercuriael / hebben sulcke operatie gelijck als den tammen Mercuriael / daerwi hierna af scriuen sullen.

Van Se-

Van Sena. Cap. CLXIX.

Den naem.

A DE cruyden daer wi hier af spreken/ worden van Theophrasto geheeten Colutee/ om des wille dat sij malcanderen ghelijck sijn/ ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

De cruyden daer wi hier mentie af maken/ sijn tweederhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto beschreuen/ eñ Colutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteke niet bekent/ te sommige plaetsen heetment Lombaertse Linsen. Dat ander wort van Actuario Se-
B na ghenoempt/ ende also heetment ooc inde Apoteken/ want daer wort dit gheslecht van cruyde seer ghebseert. Ende also mogen wij dat ooc in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij hierna int langhe verclaren/ als wij scrijuen sullen van haer ghestelteniſſe oft faetsoen.

Faetsoen.

De Lombaertsche Linsen is een ghewas/ dat wordt binnen vier iaren ghelijck als eenen boom/ ende heeft veel cleyne teeder tacxkens. Sijn bladeren sijn den Bockxhoren/ Fenumgrecum/ seer ghelijck. De

Colutea. Lombaertsche Linsen. Sena. Sena.

C bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Brem oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen / so wordet een hawken ghelijck als een blaesken / dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgheblasen. Ende alsmense metter handt in stucken dowt/ so craken sij ende maken een gheluyt. In dit blaesken leyt dat saet/dat is swert ende herdt / ende van faetsoene den Linsen niet ongheliick / maer het heeft den smaeck van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/wtghescheyden dat sij een luttel grooter oft breeder sijn. De bloemen sijn ock geel/maer sij sijn anders ghefaetsoeneert/dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn grooter ende bleeckgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren / die doen haer een luttel open van malcanderen/ ende en maken nochtans gheen perfecte sterre / ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken wt / ende als
D de bloemen afvallen/so wort dat hoe langher hoe grooter / ende wordt ock int leste breedt/maer niet so seer opgheblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ende sij sijn crom gelijck als een half mane. In deselue hawkens leyt dat saet/dat is grawachtich ende langachtich/bijna gefaetsoeneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden plandtmen inde houen.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen indē May/ ende dan wast dat saet ock in haer hawkens ende blaeskens/ alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn werm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

E

Cracht ende werckinge.

De vrucht van Sena lost eñ wort sonder schade wt de coude taey vochticheyt / als fluymen/ende de galle / ende na dese twee ock de twee andere/ende sonderlinghe de swerte galle oft Melancholiam. Eñ daer omme so neempt men dat inne in hoendersop/ende men drincket om beyderley geelsucht daermede te verdriuen. Si is ock goet gheso den/ende werm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijne int hooft hebben/ende die met ruydicheyt/vallende sieckte/smetteliicke crauwagie/en de met ander onsuyuerheyt van lijue beladen sijn. Si verdrijft ock ende doet vergaen alderhande verstoptheyt.

Van Hertz-

Van Hertshoren. Cap. CLXX.

Den naem.

A DEn Hertshoren / Craeyen / oft Rauenvoet wordt in Griecr geheeten Coronopus ende Astrion / ende in Latijn Pes cornicis / ende Sanguinaria. Het is inde Apoteke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craeyenvoet oft Rauēvoet / om dat de bladerē van desen cruyde den voeten oft clauwen van craeyen een luttel gheliick sijn. Sommighe heeten dit cruyt Herbam stelle / ende Cornu cerninum. Ende de redene van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne / ende Grauinnecruyt.

Faetsoen.

Hertshoren is een cruydeken dat leyt eens deels op deerde. Sijn bladeren sijn smal ende lanck / ende hebben bouen cleyn schuetkens / d.e sijn
B ghefaetsoeneert gelijck als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuetkens niet en warē / so en souden sij den bladeren van Vlocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich / eñ daeraen wassen cleyn / geel / gheaerde bloemkens / ende alsdie afvallen so brenghet sijn saet voort / dat is seer cleyn / van faetsoene gelijck cleyn vloykens / oft ghelijck tsaet van Psyllium / ende noch veel cleynder. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

Plaetse daert wast.

C Dioscorides schrijft dat dit cruyt op onghebowde eerde wast / aenden wegen / ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kenniſſe af hebbe / soo en wasset hier te lāde / dat is / in Duytschlandt / niet van hem seluen / maer men moetet inde houen planten. In Brabant ende Vlaenderē wasset al om bij den weghen in sandachtighe eerde.

Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio / ende daerna so brenget sijn saet voort in sijn lange toortskens of aerkens / gelijck den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert / oft trecket te samen / ende drooghet.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Dit cruyt siedtmen/ende men coket/ ende men etet inde spüse gheliick ander gruen cruyden. Sijn wortel stopt den loop des buycx/ alsmense inde spüse nuttet. Ende sulcx doet si veel crachteliicker/alsmense inde aschen bradet. Voorts en hebben de oude Medicijnmeesters niet meer gescreuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A Verckensbroot oft Sueghenbroot/dat heeten de sommighe Eerdappelen. In Griecx heetet Cyclaminus ende Ichtyotheron / ende in Latijn Rapum/Tuber oft Vmbilicus terre. Inder Apoteken heetet Cyclamen/ Artanita/eñ Panis porcinus. Maer daerom heetmen dit cruyt Swijnenbroot/om dat de swijnen ende verckenen de wortel van desen cruyde seer gheerne eten. Ende daerom heetet Eerdappel/want sijn wortel leyt in deerde wat rondachtich ghelijck eenen grooten appel. De redene van dander namen vindij inden Latijnschen Herbario.

Cyclaminus. Verckensbroot.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manieren van desen cruyde. Dat een heeft langachtighe ende ghehoeckte bladeren. Dat ander heeft gants ronde bladeren / nae wtwijsen vander figure. Ands sijn si malcanderen seer gelijck.

Faetsoen.

B Verckensbroot heeft bladeren gheliick als Veelu/maer sij sijn bruynachtich/ende onder rootachtich/ ende bouen met witte droppelē bespraeyt. Sijnen steel is somtijts vier oft vijf vingeren lanck/sonder bladeren/ende daerop wassen schoon lijfverwe oft purpuren bloemen / die sijn van coluer den Roosen niet onghelijck. De wortel is swert/ende sij breydet haer wt gelijck een Rape.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/

onder

C onder heggen ende haghen/ende sonderlinge onder de boomen/ende in bosschen. Nochtans vindtmense te sommighe plaetsen seer selden.

Den tijt.

Verckensbroot verliest in Augusto sijn bladeren/nae dattet die een gants iaer lanck bewaert heeft/eñ daerna brenget nieuwe voort/eñ daer en'tusschen brenget de bloemen/die dueren door den gantsen Herst.

Natuer ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde gedroocht/gepulueriseert/ende twee oft drij drachme swaer in Meede gedroncken/iaecht door den camerganck af alle quade slimige vochticheyt/eñ dwater dat int lijf is. In deser manieren gedroncken/brengt si den vrouwen haer maentstonde/ende sulcx
D doet si ooc/alsmen een tapken daeraf maect/eñ inde vrouwelicheyt stelt. De vrouwē die begort sijn/sullen haer voor dese wortel wachten/noch ooc niet daer ouer scrijden/want si mochten daeraf misual crijgen. Alsment hangt aende vrouwen die in arbeyde sijn/so sullen sij terstont baren/ende vande vrucht verlost worden. In wijn ingenomen ende ghedroncken/is sij goet tegen alderhande doodelic venijn. Als yemant van een natere gesteken oft gebeten is/die sal dese wortel daerop leggen/so geneest hi. Alsmē dese wortel met sueten wijn/oft met waterachtigen Mee de drinct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus inneempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hij sweete. Dat sap van dese wortel indē nuese gedaen/purgeert dat hooft. Alsmen dat sap aen den nauel/ende onder den nauel op den buyc strijct/so lazeret den buyck/nochtans en salmen dat niet versoecken aen vrouwen die groot gaen van kinde. Dat sap met huenick getempert/ende in-
E de ooghen ghedaen/verdrijft de sterre inde ooghe/ende maect claer ghesicht. Als yemant sijnen eersdarm achter wtgaet/so salmen dit sap met azijn temperere̅/ende dat daermede strijcken/so sal hij wederom op sijn plaetse gaen. De wortel maect een cael huyt/eñ doet de kinder pockens ende de maseren vergaen. Si geneest oock wonden ende quetsuren/alsmense met huenick mengt ende daerop strijct. Si maeckt de milte cleyn/alsment daerop leyt. Si verdrijft alle mismaectheyt van aensichte/ende beledt dat wtuallen des hayrs. Alsmense in water siedt/ende de voeten daer in wascht als yemant dat Podagra heeft/so beneempt sij de pijne. Alsmen de wortel hol maeckt/ende met olie vult/eñ in heete asschen sedt/ende somtijts een luttel was daerin doet/om dattet redelicdick worden soude ghelijck een salue/so is sij seer goet tot de voeten daer de winter in is. Dit sap van dese wortel strijctmen/ende het oepent die speenen/ende verteert de croppen ende clieren/ende alderhande hert geswel.

Van wil-

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A Wilden Galigaen heetmen in Griecx ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteke tot op den dach van heden.

Tfaetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren ghelijck als Loock/maer sij sijn langer/minder/ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge/ende somtijts ock hooger/ende is drijcantich gehoeckt/ ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeselachtich eñ lanck/in een geschranckelt/ eñ ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen/eñ in ander plaetsen cleyn / swert van verwe/ goet vã ruecke / eñ bitter.

Cyperus. Wilden Galigaen.

Plaetse daer hi wast.

B Den wilden Galigaen wast geerne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande/ so veel als ic weet/ en wast hi niet van hem seluen / maer hi moet inde houen geplant worden/ also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio eñ Julio.

Natuer ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen/ diemẽ inde medicijnẽ gebruyct/ die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is ock goet voor de gene die den rijsenden steen hebben/ende die dwater laden/ gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is/so salmen dese wortel sieden/stooten/ende daerop leggen. Sij is wtnemende goet voor de vrouwen/als de moeder opclimpt/datmense werm daerop leg ghe. In deser manieren wordt sij ock ghevseert om den vrouwen haer maentstonde te brengen. Als sij gedroocht eñ gepulverizeert is/so stroytmense int gesweer binnẽ den mont/ofmen tempertse met azijn oft wijn/ ende dat strijctmen daerop / ende geneest die sweeringen oft vlceratien/ al waert ock datse voorts aten. In deser manieren ghevseert sijnde/ is sij ock treffelijcken goet tot gheswellen/ ende sweerende ghemechte. De

wortel

D wortel in water gheſoden ende ghedroncken / is goet teghen den hoeſt. Dat ſaet ghedroocht ende met water inghenomen / ſtopt den loop des buyck / ende der vrouwen maentſtonde / alſo dat Plinius beſcrÿft / ende maect weedom ende pÿne int hooft.

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

Den naem.

A Springwortel oft Springcruyt dat heetmen ooc Schÿtcruyt / want het reynicht den menſche onder ende bouen. Ende daerom heetet Springcruyt / om dat ſÿn ſaet wtſpringt. In Grieck ende Latÿn heet dit cruyt Lathyris / ende inde Apoteke Cataputia minor. De redene van alle deſe namen vindi inden Latÿnſchen Herbario int langhe.

Faetſoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen ſteel / die is een cleyn elle lanck / binnen hol / eenen vinger dick / met langhe vette bladeren beſedt / die den Amandelbladeren ghelÿck ſÿn / ende ſi ſÿn op deen ſÿde witverwich. Int ſop crÿcht den ſteel veel tackens ende ſÿdeſchuetkens / die ſÿn met corte ende cleyn bladerkens beſedt / ende ſÿ ſÿn den bladeren van Holwortel oft Veelu wat gelÿck. Ende tuſſchen die brenghet ſÿn vruchten voort / dat ſÿn gruen nootkēs / elck met drÿ huyſkens onderſcheyden / ende in elc huyſ-

B ken een corenken / dat is rondt / ende grooter dan de Eruen. Alſo haeſt als de nootkens drooghe oft dorre worden / ſo ſpringen ſÿ wt met een geluyt / van hitte der Sonne. Alſmen die corenkens ſchelt / ſo ſÿnſe wit ende ſuete / maer int leſte bernen ſÿ gelÿck als den Arum. De wortel is cleyn / eñ houdtachtich / ende en wort niet ghevſeert. Dat gantſe cruyt is een recht melckcruyt / want den ſteel / de bladeren / ende al wat daeraen is / dat gheeft oueruloedelick wit taey melck.

Lathyris. Springwortel.

Plaetſe ſÿnder waſſinghe.

Springcruyt waſt geerne op ſand achtighe ghebowde eerde. Ende het waſt bÿna in alle houen.

Den tÿt.

Inden Herſt verſaempt men dat

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

C saet/als de nootkens/inde welcke dat saet leyt/wat drooghe oft dorre worden.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende vochtich inden eersten.

Die cracht ende operatie.

Sesse oft seuen Springcorenkens alleene/oft met Wijghen oft daden ingenomen/purgeren dat lichaem des menschen door den camerganck/ende lossen de fluymen/de galle/ende dat water. Dat sap van sijn melck heeft gheluycke operatie/maer tis schadelijcker inghenomen dan de greynen oft corenkens. De bladeren machmen in hoendersop oft in vleeschsop sieden/ende dat drincken/ende heeft gheluycke operatie. Dat sap salmen meer wtwendich dan inwendich vseren om af te bijten/verbernen ende verteeren de quade wertten/ouertollich vleesch/quade seericheyt/ende dierghelijcke.

Van geel/purpure/ende witte Vilieren. Cap. CLXXIIII.

Den naem.

A Dese Violieren daer wi hier af sprekē/die heet mē in griecx Leucoia/in Latijn Viole albe/oft slechtelijck Viole. Die Apotekers heetense Cheiri/oft Cheirim in Arabische sprake/want also noemen si dat lieuer dan anders.

Leucoia. Steen Vilieren.

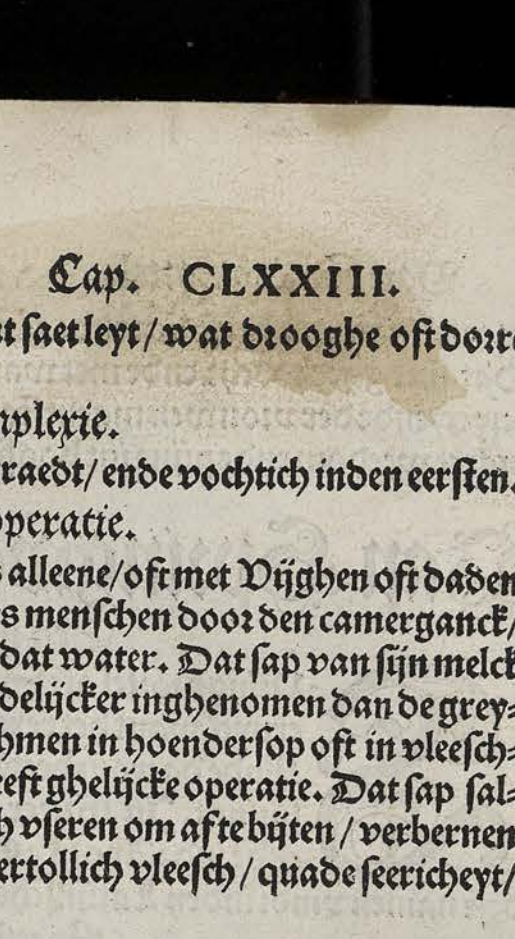

Geslacht.

De voorghenoemde Violieren sijn drijerhande/geele/bruyne/ende witte. Ende haer onderscheedt compt
B wt de bloemen/want sommighe van dien sijn geel/dander bruyn/ende de derde wit. De twee leste en hebben anders gheen onderscheedt dan alleenlick in haer bloemen. Maer de gheele hebben een ander faetsoen van bladeren/alsoo wij hierna verclaren sullen/ende worden in Brabandt geheeten steen Vilieren.

Faetsoen.

De geel Vilierē dat is een groen struycxken gelijck als een cleyn boomken/

Van Violieren. Cap. CLXXIIII.

Violæ albæ. Witte Violieren. Violæ purpureæ. Bruyn Violieren.

Cken/beſedt weſende met veel tackkens ter ſijden. Sijn bladerē ſijn lanck/ ſmal/ongheckerſt/weeck/ende grawachtich. Int opperſte vande tackkens waſſen veel bloemen neffens malcanderen/die ſijn geel. Elck Violiere heeft vier bladerkens/die riecken wel ſo langhe als ſij verſch ende gruen ſijn/gheliick als de Violetten inden Meerte. Als deſe Violieren afvallen/ſo comen daer langhe ſmale hawkens/ſomtijts eenen vinger lanck weſende/die ſijn vol breet geel ſaets. De ander twee gheſlachten ſijn den voorghenoemden Violieren ſeer gelijck van ſtelen ende tacken/ ende de bladeren ſijn ock lanck ende ſmal/maer niet ſo ſmal als de bladeren van de geel Violieren/ende ſij ſijn rondtſomme een luttel ghekertelt. De bloemen ſijn bruyn oft wit/ende elck Violiere heeft vier bladerē. Ende als die afvallen/ſo worden cleyn ſcheepkens gheliick als hawD kens/die ſijn een luttel ſmaelder ende langher/ende ſtaen altijt twee van een/gheliick als een V/dwelck in ghetale vijf beteeckent. Inde hawkens vindtmen dat ſaet/dat is dun ende breedt.

Plaetſe haerder waſſinge.

De Violieren plandtmen inde houen/ſij en waſſen niet van haer ſelven/het en ſij datmenſe ſette. Maer die geele waſſen in ſommighe plaetſen van ſelfs op de mueren.

E

Den tijt.

De Violieren bloeyen ontrent den Mey / ende sonderlinghe de geele. Daerna brengen sij haer saet / dwelck men alsdan behoort te vergaderē.

Natuer ende complexie.

De Violieren daer wi hier af scrijuen / die maken suyuer / ende hebben een subtijl substantie / ende daeromme is haer natuere ende complexie geneycht tot wermte.

Cracht ende werckinge.

F Onder de voorseyde Violieren / worden de geele meest ghevseert. De bloemen van geel Violieren ghedroocht / ghesoden / ende een badwater daeraf ghemaect / lossen de vrine / eñ brenghen den vrouwen haer maentstonde. Alsmen vande voorseyde bloemen met was een plaester maect / so leytmen die opt fondament / als dat met clouen wtgebroken is / want dat gheneest. Met huenick ghemengt sijnde / so ghenesen sij de sweeringhen ende vlceratien des mondts. Twee drachma van desen sade in wijn ghedroncken / oft een tapken daeraf ghemaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde / ende de secondina. De wortel met azijn ghestooten / is goet voor de ghene die pine ende weedom der milte hebben / ende de ghene die dat Podagra hebben / alsment daerop leyt. In somma / de andere Violieren hebben ock sulcken cracht ende operatie / maer de geele meer dan dandere / alsso wi hier voor verclaert hebben. Dat sap van alle Violieren inde ooghen ghelaten / reynicht deselue / ende verdrijft / ende verteert alle vlecken / ende donckerheyt der ooghen.

Van allerley Patich oft Peerdick. Cap. CLXXV.

Den naem.

A Dit cruyt daer wi hier van scriuen sullen / heet in Griecx Lapathon / in Latijn Rumex / ende inde Apoteke Lapathium. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij breet verclaert in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslecht.

Dit cruyt is vierderhande. Dat eerste geslecht heetmen Patich / Peerdick / oft wilde Surckel. In Griecx Orylapathon / ende in Latijn Rumex acuta / ende inde Apoteke Lapathium acutum. Dat ander geslechte / dat is tamme Peerdick / diemen ghemeynlick noempt Patientie / ende heet in Latijn Rumex hortensis / Galenus heetet Hippolapathum / ouermids dien dattet seer groot is. Dat derde gheslachte heetmen Goeden Heyndrick. Dat vierde heetmen Surckele / in Griecx ende Latijn Oxalis / ende inde Apoteke Acetosa.

Faetsoen.

Oxylapathum. Patich.

Goeden Heyndrick.

Hippolapathum. Patientie.

Oxalis. Surckele.

B

Haetsoen.

Patich oft Peerdick heeft eenen steel die is rondt/ ende vol ribbekens/ daertoe knoopachtich/hol/ende bruyn. De bladeren sijn herdt/eñ bouen scherp gelijck als een spiesse. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyne bleeckgeele bloemkens neffens malcanderen. Ende als die bruyn oft purpuren worden / so vindtmen drijcantich saet in dunne vellekens besloten/eñ dat hangt aen seer cleyn steelkens. De wortel is geel. De tamme Peerdick en is den voorseyden cruyde niet seer onghelijck/ nochtans als sij eerst wtcompt/so wordt sij veel rooder met bladerkens ende steelkens / ende is oock veel grooter van stelen eñ bladeren dan de wilde. De bladeren van de tamme die eerst bruynroot sijn ende ghevouwen / die doen haer open / ende worden schoon gruen eñ seer breet. Ende die ribachtighe steelkens worden somtijts twee oft drij ellen lanck. De bloemkens sijn bleeck geel/ende seer dick op een gedrongen. Dat saet is drijcan-

C tich gelijck als des Patichs oft wildt Peerdicks saet. De wortel van desen cruyde is grooter / teerder ende geelder dan de wortel vanden voorghenoemden wilden cruyde. Dat derde geslechte/met namen Goeden Heynrick oft Lemmekens oore/heeft bladerē die sijn eens deels der Surckel oft den Arum gelijck / eñ eens deels den Wechbree / ende is saecht oft weeck int tasten. Den steel van desen cruyde is leegher dan den steel van dander cruyt / ende daeraen wassen veel bruynachtige bloemkens/ ende voorts daerna dat saet/dat is te samen gedrongen gelijck als een scherpe druyue die beginnt te bloeyen. De wortel is groot/lanck ende geel. Surckele heeft bladeren die sijn den goeden Heyndrick ghelijck / maer sij sijn smaelder ende cleynder/aen te sien gelijck een cleyn spies yser/ende is van smake suer bijna gelijck azijn/ ende daerom heetment Acetósa. Het heeft eenen steel die is teeder / ende niet so groot als de stelen vande voorseyde drij cruyden. Int opperste vanden stele wassen seer cleyn bruynroode bloemkens / eñ wt dien compt bruyn drijcantich saet. De wortel is oock geel van coluere.

D

Plaetse haerder wassinge.

De wilde Peerdick wast van selfs in vochtighe houen/poelen/broeck lant ende grachten. De tamme moet inde houen gheplandt worden. Den goeden Heynrick vindt men oueral in onghebowde plaetsen/op de dorpen ontrent de tuynen/op oude hofsteden/ende aen de straten. De Surckele wast in beemden ende int gras.

Den tijt.

De wilde ende tamme Peerdick bloeyen in Junio/ende also oock den goeden Heynrick/ende de Surckele.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden adstringeren/trecken te samen / ende sij verteeren / ende hebben een ghetemperde natuere in wermte ende int coude / maer sij drooghen.

Die

E Die cracht ende operatie.

De bladeren van alle deſe cruyden lareren/ ende maken camerganck/ als ſy ghekooct worden ghelyck als ander groen cruyden. Sy verteeren de ſweeringhen/ende doen die vergaen/ als ſy row gheſtooten worden / ende met olie van Rooſen oft Saffraen daerop gheleyt worden. Dat ſaet van goeden Heynrick / Peerdick / ende Surckele in water oft wyn gheſoden ende ghedroncken/gheneeſt dat roode melizoen/eñ ſtopt den loop des buyck / ende ſtilt dat walghen / ende is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken ſyn. Als yemandt ſulcken dranck te voren inneempt/ ſo is hy ſeker dat hem dat steken niet ſchaden en ſal. De wortelen van deſe cruyden row met azyn gheſtooten / gheneſen alderhande ruydicheyt/crauwagie/eñ onſuyuerheyt des lyfs / alſment daermede ſtryct. De voorſeyde wortelen gheſoden / ende dat hem yemandt daer ouer bade / die ſyn goet teghen den iueckſel ende crawſel. In wyn geſoden / ende inden mondt ghehouden/verdryft de pine ende weedom
F der tanden/ende der ooren/ alſment daerin doet. In deſer manieren geſoden / ſcheyden ende verteeren ſy de clieren / ende ſweeringhen ontrent den ooren/alſment daerop leyt. Ende alſmenſe met azyn daerop leyt/ſo verteeren ſy de geheuen milte. Sommighe segghen / dat de wortel goet is teghen dat waſſen vande clieren oft croppen onder de kinne/ al iſt dat ment maer aen den hals en hanghet. De wortel gheſtooten/ende op der vrouwen natuere gheleyt / ſtopt den vloet der vrouwen. In wyn gheſoden ende ghedroncken/ſo ſyn ſy goet teghen de gheelſucht. Sy breken den ſteen der blaſen. Si brenghen den vrouwen haer maentſtonde. De wortel van tamme Peerdick ghedroocht ende ghepulverizeert / ende een drachma daeraf des morghens nuechteren met eenich ſop inghenomen/ purgeert ende iaecht af door den camerganck de galle / ende taey ſlymicheyt/ meer dan dander gheſlachten van deſe cruyden. Daeromme ſo is ſy wtnemende goet teghen de geelſucht/ in deſer manieren genut. De bladeren in wyn gheſoden ende ghedroncken/ hebben ſulcken cracht eñ virtuyt als voor/ende alſo oock de bladeren van dander Rumex.

Van Wintergroen. Cap. CLXXVI.

Den naem.

A Wintergroen heeft daeromme dien naem / want het blyft altyt ſchoon groen / ende en veruaert hem niet van vorſt oft coude. In Griecx heetet Limonium/ende alſo oock in Latyn. Men heetet oock Beta ſylueſtris/dat is te ſegghen wilde Beete. By onſen tyden heetment Pyrola. De redene van alle deſe namen ſtaet beſcreuen inden Latynſchen boeck vande cruyden.

B Naetsoen.

Wintergruen heeft bladeren die sijn gants sat / eñ der Beete niet seer ongheliick / maer dese sijn cleynder ende teerder / ende blijuen ouer winter versch ende gruen. Elck struycxken heeft vijf oft ses / ende somtijts oock thien bladerē. Ende tusschen de bladerkens comen teeder steelkens wt / die draghen sneewitte lieue bloemen / aen te sien ghelijck cleyn clockxkens oft Meybloemkens. Als die afvallen / so volghet daer root saet na / dat adstringeert ende trect tsamē / alsment proeft.

Limonium. Wintergroen.

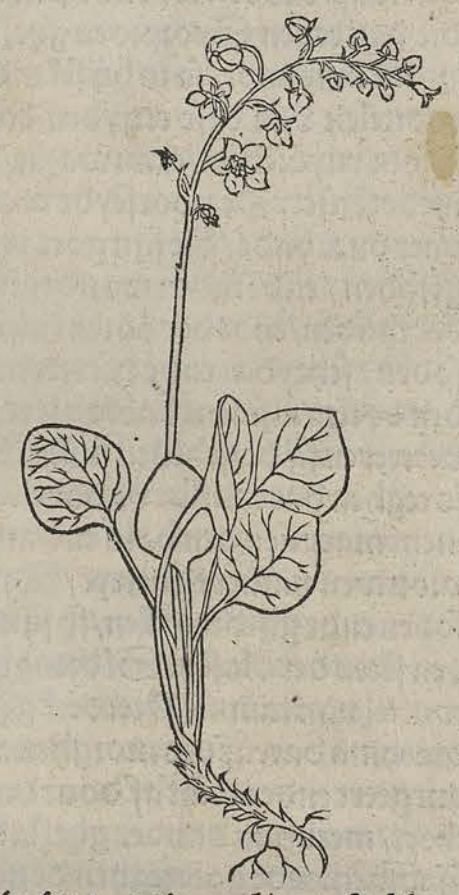

Plaetse daert wast.

C Wintergroen wast inde lombre in onghebowde eerde / ende sonderlinge int wilde / ende daerom heetment wilde Beete.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende leuert als dan sijn saet.

Natuer ende complexie.

Wintergroen is drooghe tot inden derden graet / ende dat is lichtelick om mercken aen sijnen smaeck. Want de bladeren ende dat saet trecken seer te samen.

Cracht ende werckinge.

D Dat saet van Wintergroen gestooten / ende in wijn ghedroncken / is goet voor de ghene die den loop des buycx ende dat roode melizoen hebben. Het stopt der vrouwen maentstonde. De bladerē hebben gelijcke cracht ende werckinghe / want als sij in wijn ghesoden sijn / ende ghedroncken worden / so heylen ende genesen sij alle wonden ende quetsuren van buyten ende van binnen. Sij ghenesen oock alderhande ghesweer / vlceratien ende fistelen / alsmense hiermede wascht / oft dat cruyt droocht / pulnerizeert / ende daerin stroyt. Dat cruyt gheneest alderhande vlceratien / alsment te voren groen stoot ende daerop leyt. In summa / de Chyrurgijns maken van desen cruyde / in witten wijn ghesoden / een heylsamen wonden dranck / eñ principalick als sij groote Senickel / Leuwen voet / Agrimonie / Penninckcruyt / ende Natertongesken daerbij nemen / ende daertoe doen.

Van Doo-

Van doone Netel. Cap. CLXXVII.

Den naem.

A Doone oft Doode Netel / die welcke men oock Daunetel noempt / wordt van Plinio gheheeten Lamium / ende bi onsen tijden Vrtica iners / ende mortua / dwelck een oorsake is van haren naem in Duytsche. Ende heetet daerom also / want de bladeren sijn heel doot / ende sij en bernen oft en steken niemanden diese aenruert.

Gheslacht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Doone Netelen. Deerste gheslechte heeft witte bloemen / ende dit is principalick dat rechte Lamium. Dat tweede heeft gheel bloemen / ende dat derde heeft purpurbruyne bloemen. Inde bladeren en is gheen sonderlinghe oft merckelick onderscheedt / ende daeromme so staen sij alle drije onder een figure begrepen.

Kaetsoen.

B De bladeren vande doone Netelen en sijn den heeten oft bernenden rechte Netelen niet seer ongelijck / maer nochtans sij sijn cleynder / rontsomme ghekertelt / ende oock een wenich witter / ende sij en bernen niet. Haren steel is viercantich / ringsomme becleedt met witte / geele / oft purpurbruyne bloemen. Ende als die afvallen / soo leueren sij swert saet. De wortel is veeselachtich. Dat gantse cruyt heeft eenen stercken rueck.

Lamium. Doone Netelen.

Plaetse haerder wassinge.

Dese Netelen wassen oueral aende wech / ende bij de tuynen.

Den tijt.

C De doone Netelen bloeyen vanden Mey aen den gheheelen Somer dore / ende sonderlinghe de witte ende de purpurbruyne.

Natuer ende complexie.

De doone Netelen sijn werm ende drooghe / gelijck als de ander geslachten van Netelen.

Cracht ende operatie.

Die bladeren vande doone Netelen / scheyden en verteeren alderhande

gheswel /

D gheſwel / croppen / clieren / ende butſen oft buylen / alſmenſe ſtootet ende daerop leyt. Sij ſtelpen oock dat bloeden wt den nueſe / alſmenſe achter op den neck leyt / oft daerop bindt. De voorghenoemde Netelen ghedroocht ende ghepulverizeert ſijnde / ghenesen de wonden / oude vlceratien / ende fiſtelen / alſmen dat pulver daerin ſtroyt. In ſomma de doo de Netelen hebben volna alſulcken operatie / ghelijck als ander Netelen.

Van Vlas. Cap. CLXXVIII.

Den naem.

A VLas heetmen in Griecx ende Latijn Linum / ende daer door compt het dattet ſommighe lieden in Duytſch Lijnen heeten.

Vaetſoen.

Vlas heeft eenen ſteel die is teeder / ende is met ſmale / langhe / ende ſcherpe bladerkens becleedt. Int ſop vanden ſtele waſſen ſchoone lichtblauwe bloemen. Ende als die afvallen / ſoo wordent ronde knoppekens oft bollekens / daer inne leyt cael / bruyn / breet ſaet.

Linum. Vlas.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Dat Vlas ſaeyt men oneral op dat veldt. Maer het waſt gheerne in vette ende ſaechte eerde. Nochtans is het den velde quaet ende ſchadelick / alſoo ooc de Poete Vergilius daeraf geſcreuen heeft.

B

Den tijt.

Dat Vlas wordt inden Somer wtghetrocken / ende het bloeyt in Junio. Het heeft veel plaghen ende martelizatie te lijden / eer dattet daertoe comet datmen Lijnwaet eñ doeck daerafmaect.

Natuer ende complexie.

Dat Lijnſaet oft Vlasſaet wordt meeſt ghebeſeert inde medicijne / ende is werm inden eerſten graet / ende middelmatich oft ghetempert in vochticheyt ende droochte.

Cracht ende operatie.

Dat Vlasſaet heeft ghelijcke cracht ende werckinghe met den Fenogreco.

C nogreco. Het verſaechtet ende doet verdwijnen alderhande gheheuen butſen/alſt in water/huenick ende olie gheſoden is/ende in maniere van een plaeſter daerop gheleyt wort. Het verdrijft alderhande vlecken ende plecken int aenſicht/alſt row gheſtooten is/ende daerop gheſtreken wordt. Het doet vergaen die ſweeringhen ontrent den ooren/ende verſaecht oft vermorwt alderhande hert geſwel/alſment met looge mengt ende daerop leyt. Alſment met huenic mengt/ende een electuarium daeraf maect/ende dat inneempt/ſo purgeret ende ſuyuert de borſt/ende verſuetet den hoeſt. Het maect luſt tot dat natuerlick werck van minnē/alſmen dat met Peper ende met huenick mengt/ende daeraf een coecken gemaect ende dat ghegeten. Dit ſaet heylt/geneeſt/ende doet wtvallen rouwe ſcherpe nagels/alſmē euen veel Kerſſe ende huenick daertoe neempt/ende daerop leyt. Waert ſake dat yemandt in ſijn dermen oft inde moeder ghequetſt ware/die ſal Lijnſaet ſieden/ende dat geſoden water tot
D een clyſterie vſeren in ſijnen buyck oft inde moeder. Lijnſaet ghegheten/is der maghen contrarie/het beledt de digeſtie/ende maect veel windts. Dat ſap van dit ſaet/maect ſcherp gheſichte. Het is wtnemende goet in water ende olie gheſoden tot gheſweer des hals/alſmen dat van buyten daerop leyt. Alſmen dit ſaet rooſtet/ſo ſtoppet dat roode melizoen/ende den loop des buycr/met azijn ghetempert ende daerop geleyt ſijnde. Het is treffelijcken goet gheten met roſijnen oft wijnbeſien voor de ghene die wtdrooghen. Het vermorwt ende maect rijp alderhande butſen ende ſweeringhen/alſmen dat met Vijghen mengt. Het trect beenderen/ſplinters/doornen/ende dierghelijcke dinghen wt den lijue/alſment mengt met de wortel van wilde Cucommeren/ende dat daerop leyt. In wijn gheſoden/ende die wonden daermede ghewaſſchen/ſo preſerueret die quetſuren dat ſij niet en verruylen oft innewaerts en eten.

Van Leuercruyt. Cap. CLXXIX.

Den naem.

A Dit Leuercruyt heetmen oock Steenleuercruyt/daerom datment ghemeynlick in diepe coude fonteynen/bornputten ende ſteenrootſen vindt. In Griecr ende Latijn heetet Lichen/ende inder Apoteke Hepatica. De oorſaken ende redenen van deſe namen ſtaen in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Tfaetſoen.

Dat Steenleuercruyt vlidderet ende cruypet wijt wt/ende heeft veel vette bladeren/die ligghen ghelijck als ſchubben oft viſchſchellen deen ouer dander/ghelijck als de ſchelfferinghen aen des menſchen lijf/ende daeromme heetment oock Lichen. Deſe bladeren ſijn op die een ſijde groen/ende op die ander ſijde bruynachtich. Onder de bladeren

waſſen

B wassen vette/corte/ende dunne stelen wte gelijck als draeyen. Ende op elcken steel sietmen een schoon radeken sitten/ghevormeert ghelijck een cleyn sterreken. De wortel van desen cruyde is ghelijck als reyn hayrach tighe saechte wolle/ende hier mede hanghet aen de steenen van de bornputten.

Lichen. Leuercruyt.

Den tijt.

In Junio ende Julio sietment aldus gevormeert met sijne radekens oft sterrekens staen wassen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout ende drooge van natuere/also wi dat genoechsaemlick inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

C

Cracht ende operatie.

Steen Leuercruyt gruen gheslooten/eñ ouer de wonden gheleyt/stelpt dat bloet/ende blust alle onnatuerlijke hitte. In deser manierē wordet ooc gestooten/eñ men strijcket op quade ruydicheyt. Met huenick ghetempert ende ghestreken/so verdrijuet de quade verwe ende coluer der geenre die de geelsucht ghehadt hebben. Dit cruyt in wijn gheseoden/ende inden mont gehouden/stelpt die catarren des hoofts/die dickwils inden hals oft inde keele vallen. Het verdrijft oock alderley placken des lijfs/alsmen die daermede bestrijct.

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXX.

Den naem.

A Den tammen Mercuriael wort van sommighen Mercurius cruyt gheheeten. In Griecx heetet Linozostis/ende in Latijn Mercurialis. Eñ dat daeromme/want men seyt dattet Mercurius gheuonden soude hebben.

Gheslacht.

Den tammen Mercuriael is oock tweederhande/gelijck als den wilden/te weten dmanneken ende dwijfken. Si en hebben geen sonderlinghe onderscheet/dan alleen int saet. Hoewel nochtans dat de bladeren van dmanneken wat swerter sijn dan de bladeren van dwijfken.

Faetsoen.

Mercuriael heeft bladeren ghelijck de groue Basilie oft Glascruyt/

maer

Van tamme Mercuriael.

Linozostis.

Tam Mercuriael manneken.

Cap. CLXXIIII.

Mercurialis fœmella.

Tamme Mercuriael wijfken.

B maer dese sijn cleynder. Sinen steel ende tacxkens hebben veel ledekens ofte knueckelen/daer die bladeren wtwassen. Dat manneken draecht sijn saet bi de ledekens ofte knoopkens/ende dat saet is rondt ende row/altijt twee en twee greynkens gelijc als twee kullekens aen een. Maer dat saet van dwijfken is van veel greynkens tsamen ghedrongen gelijck als een cleyn druyfken. Ende valt somtijts sonder saet af. De wortel is veeselachtich. Selden wast dit cruyt hooger dan anderhalf spanne.

Plaetse haerder wassinge.

De Mercurialen plandtmen inde houen ende inde wijngaerden/aldaer wassen si. Si besaeyen haer seluen alle iaer/also datmense niet wel wtgeroeden en can ter plaetsen daer sij eens gheplant sijn.

C

Den tijt.

Desen Mercuriael leuert sijn cruyt in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Mercurialen sijn werm ende drooge inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Alsmen beyde dese cruyden gheljck als ander groen cruyden eet/so lareren sij/ende maken camerganc. In water ghesoden/ende datselue water ghedroncken/so purgeret ende iaecht af door den camerganc de gal-

D le ende dat water. Men seyt/ alsmen dat wijf ken stootet/ende na dat de vrouwen gheſuyuert ende gereynicht ſijn / in haer vrouwelickheyt ghedaen wort / dat ſij daerna een dochter ſullen ontfanghen. Ende alſmen dmanneken in deſer manierē vſeert/dat ſij dan eenen ſone ſullen hebben. Deſgelijcke operatie ſeytmen dat dat ſap oock hebben ſoude/alſt de vrouwen na haer ſuyueringe met ſueten wijn drincken. Ende de bladerē met olie ende ſout geſoden/ oft row met azijn gegeten. Alſmen ſe met huenick inde vrouwelickheyt doet/ ſo brengen ſij den vrouwen haer maentſtonde / ende loſſen de ſecondine. Dat ſap van Mercuriael inde oozen ghedaen/brengt dat ghehoor weder. De bladeren loſſen de vrine / ende ſijn der blaſe goet / alſmen ſe ſtootet ende daerop leyt. De Mercuriael cruyden verteeren/ende ſcheyden de bloetſweeren eñ geſwel / alſmen ſe groen ſtootet ende daerop leyt.

Van Rooſemarijn. Cap. CLXXXI.

Den naem.

A Rooſemarijn heetmen in Griecx Libanotis / ende in Latijn Roſmarinus / ende alſo noempt ment noch inde Apoteke. Den Rooſemarijn/daer wi hieraf ſcriuen/wort genoemt Roſmarinus coronaria/daerom dat hi noch dagelicx gebruyct wort om croonen ende cranſſen daermede te maken. De oorſake ende redenē van ander namen vindi int Latijn.

Roſmarinus. Rooſemarijn.

Faetſoen.

Den Rooſemarijn heeft cleyn rijſkens die ſijn met veel ſmale/lange/ende
B teeder bladerkens beſedt / ende die ſijn op deen ſijde ter eerdenwaerts wit / eñ opt opperſte ſijde ſeer gruen/ eñ ſij hebben eenen goeden ſtercken rueck. De bloemen ſijn wit met een luttel blaws gemengt/ende int taſten ſijn ſij taey gelijck als hers. Na dat bloeyſel compt daer cleyn ſadeken wt. Die wortel is ſwert ende veeſelachtich.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Bij ons ſedtmen den Rooſemarijn inde houen ende in teylen. In Vranckrijck in Prouence/ Daulphine eñ Languedoc waſt hi ſo oueruloedich/ dat ſi

inde

C inde selue landen geen ander hout en bernen.

Den tijt.

Den Roosemarijn leuert sijn bloeysel tweemael int iaer / inde Lenten ende inden Herst. Ende alsdan mach hij vergadert worden.

Natuer ende complexie.

Roosmarijn is werm ende droge / also men merct ende beuindt aen sijnen smaeck / ende aen sijn operatie.

Cracht ende werckinge.

D Roosemarijn in water gesoden / ende des morgens vroech / eermen arbeyt doet / daeraf gedroncken / geneest de geelsucht. Roosemarijn suyuert ende doet scheyden / ende de corruptie verdwinen. Als hi gebrant wort / ende den roock daeraf inde keele ofte inden nuese ontfangen wort / so is hi goet voor den hoest / ende de catarren die wten hoofde comen. Alsmen in tide van Pestilentie van Roosemarijn eenen roock maect binnen den huyse / so verdrijft hi de quade locht. Den Roosemarijn sterct de herssenen ende de sinnen / ende sonderlinge de memorie. Hi is oock goet tot benende ende lamme leden. Hi maect den mensche wederomme sprekende. Maer alle dit voorseyde doet principalick dat Suycker ofte Conserue / die van Roosemarijn bloemkens ghemaect wort.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Den naem.

A Dit boomken heet in Latijn Liguſtrum / ende sommige heetent in Duytsch Mondthout ofte Rijnwilghe. Het is inde Apoteke onbekent.

Faetsoen.

Liguſtrum is een cleyn boomken / wiens bladeren ghelijck sijn den bladeren van Olijf boom ofte van Wilghe / ende sij staen altijt twee teghen een. De bloemen sijn sneewit / hebbende eenen stercken rueck / ende sij staen te samē gedrongen gelijck als druyfkens. Ende als die afvallen / so comen daer besien die sijn eerst groen / ende worden daer na swert / ende sijn in alle manieren den druyuen seer gelijck.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Liguſtrum is bouen int lant seer ghemeyn / want het wast in alle heggen eñ hagen / ende ouermids dien so en wordet niet seer gheacht. Ende daeromme so scrijft Vergilius wel / dat niemant sijn schoon witte welrieckende bloemkens en pluck / maer datmense laet afvallen / eñ nochtans so pluct men seer neerstelick de Brombesien / die doch swert sijn.

Den tijt.

Het bloeyt in Maio ende Junio / ende inden Herst so worden sijn besien rijp.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Ligustrum. Mondthout.

C Natuer ende complexie.

Ligustrum heeft een getemperde natuere ende complexie/ want eens deels ist werm ende vochtich / eñ eens deels oock coudt ende drooghe/ghelijck als wij sulcx in onsen Latijnschen boeck vande cruyden wijt ende breedt verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

D Dat sap van Ligustrũ is goet voor de zenuwen/tot de iouncturen/ ende tot den vorst. Dat voorseyde sap geneest seer wel de sweeringhen des mondts/ ende van tghemachte. Desgelijcke virtuyt hebben oock de bladeren/als sij in wijn ghesoden oft geknowt worden. Men seyt/dat dese besien de luysen verdrijuen. Si ghenesen den sprow van de hinnen ende hoenderen. De bladeren ghenesen alderhande verbrandtheyt/ als sij gestooten ende daerop geleyt worden.

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

Den naem.

A Ode dat dit cruydeken/dwelck wij hier cleyn Maencruyt noemen/in ouden tiden ghebeeten heeft ghebweest / dat en weet ick noch niet ten besten/eñ daerom laten wi dat bi sijnen gemeynẽ naem Lunaria minor blijnen/ ter tijt toe dat ick oft yemant anders sinen rechten naem vinden. Maer soo veel weten wij wel/dat dit cruydeken (ghelijck als meer andere) den ouden Medicijn meesters onbekent heeft ghebweest.

Gaetsoen.

Cleyn Maencruyt heeft eenen ronden steel / die is op beyde sijden becleedt met ses oft seuen ronde bladerkens / ghefaetsoeneert ghelijck een hert. Ende beneden onder dese bladeren sluypt eenen anderen steel wt/ dien wast een luttel hooghe op / ende bouen deylt hij hem in sommighe tackrkens / diewelcke bloemen ende saet draghen. Die wortel heeft veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cleyn Maencruyt en wast niet oueral / want het is in sommighe

plaetsen

B plaetsen vreemdt / ende ghemeynlick laetet hem vinden op grasachtighe berghen.

Den tijt.

Dit cruydekē compt wt indē Mey/ ende blijft tot in Junio/daerna so verdwijnet/ende en wordt niet meer ghevonden.

Natuer ende complexie.

Dit Maencruyt is van coude ende drooghe nature/ also dat blijct aen sinen smaeck.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren ghenesen ende heylen de wonden / alsmen die stootet ende daerop leyt. Sij stoppen de siecte der vrouwen/ende sonderlinghe den witten vloet / als sij ghesoden sijn / ende gedroncken worden. De Alchimisten bedrijuen met desen cruyde ock haer auentuere.

Lunaria minor. Cleyn maencruit.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

Den naem.

A Pepercruyt heetet in Griecx ende Latijn Lepidium / ende bij onsen tijden Piperitis. Nochtans en ist niet dat cruyt/dwelck Plinius Piperitim noempt/ also wij breeder op sijn stede daeraf gescreuen hebben. Sommighe heeten dit cruyt Raphanum / om dat sijn bladeren den Zee Radijs ghelijck sijn / alsoo wij sulcks breeder int Latijn verclaert hebben.

Ghaetsoen.

B Pepercruyt heeft eenen ronden steel / die is somtijts twee ellen lanck. Sijn bladeren sijn den Lauwer bladeren niet ongelijck / maer sij sijn weecker ende grooter/rondtsomme ghekertelt/ ende hebben eenen scherpen smaeck ghelijck als Peper. Op sijnen steel wassen veel cleyn witte bloemkens/ende als die af vallen/so compt daer cleyn sadeken. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse sijnder wassinge.

Pepercruyt plantmen inde houen /ende waer dattet eens stat grijpt/ daer en can ment niet wel verdriuen.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

C Den tijt.

Lepidium. Pepercruyt.

Dat Pepercruyt draecht bloeysel in Junio ende Julio/ende daerna so leuret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat Pepercruyt is werm indē vierden graet/gelijck als Hofkersse/ maer het en is niet so drooghe.

Cracht ende werckinge.

D Pepercruyt ghebruyct men seer met sout ende azijn om pekel te maken. De bladerē vseert men wtwendich/want sij sijn scherp / ende sij eten inwaerts/ alsmense stootet ende daerop leyt. Pepercruyt gestooten met Alantwortele op de huepe geleyt sijnde / ende dat een vierendeel van een vre daerop latē liggen / dat bijtet cleyn bladerkens / ende beneempt de pine van Sciatica. Desgelijcx doetet oock alsment op de milte leyt. Het verdrijft ooc allerhande placken wten aensichte/ ende aen des menschen lijf / alsment daerop leyt / nochtans so bijtet eerst ende eet dat vel wech. Alsmen de wortel van desen cruyde aen den hals hangt / so benemet ende verdrijft si de pine der tanden. Ende in summa/het heeft bijna alle alsulcken operatie ghelijck als de Hofkersse.

Van Meertsebloem. Cap. CLXXXV.

Den naem.

A DEse bloemen heetmen Witte Sporckelbloemen / daerom datse inde Sporckelle / dat is in Februario/vroech wtcomen. Men noemptse oock Meertsebloemen / want int beginsel vanden Meerte laten si haer volcomelick sien. Theophrastus heetet dese schoone lieflijcke bloemen Leucoion/ Plinius heetse Viola alba/dat is te seggen/witte Violette/om des wille dat sij riecken ghelijck als Meertse Violetten.

Faetsoen.

Dese witte Meertsebloeme heeft cruyt ende bladeren ghelijck Loock/ maer sij sijn teerder ende saechter / ende sij cruypen wt een wortel / die is eenen Ayeuyn ghelijck. Den steel is rondt / dunne / ende biesachtich/ een spanne lanck. Daerop wassen twee oft drij bloemen / die sijn wit / ende hebben eenen lieffelijcken rueck ghelijck als Meertsche Violetten / eñ elck

bloeme

Van Weertsebloem. Cap. CLXXXV.

Leucoion. Violæ albæ folia cum semine.

Witte Weertßbloeme. Witte Sporckelle met haer bladeren ende saet.

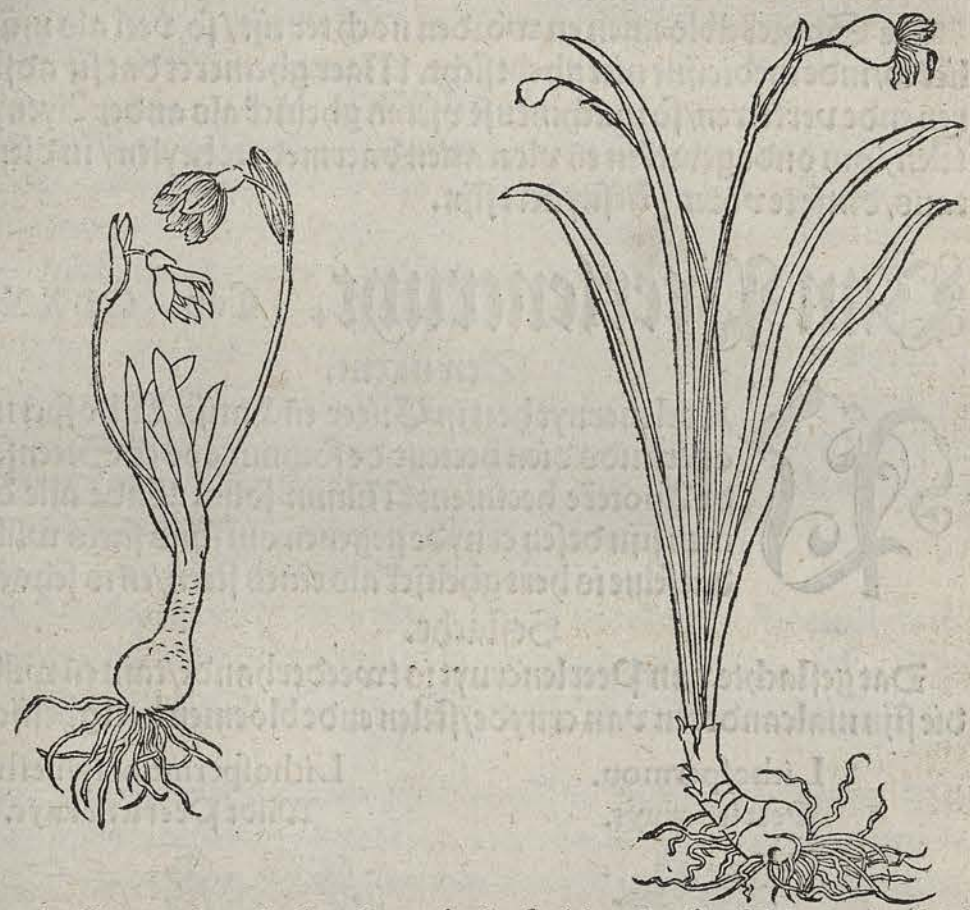

B bloeme ghelijct wel een belle oft cymbale / hebbende ses scherpe dinghes-kens/die sijn wtwendich met geelgruene dropkens bespraeyt / maer binnen inde bloeme vindtmen in elcke bloeme ses copkens geel ghelijck als Soffraen/ ende die staen op cleyne draeykens. Als de bloemē af vallen/ soo comen op tsop vande stelen bollekens / die sijn vander grootte van Haselnoten / ende sij sijn ghevult met geel rondt/ effen saet / ende dit saet ghelijct eens deels geel Hof Mostaertsaet.

Plaetse haerder wassinge.

De Witte Sporckelbloeme wast gheerne inde lombre / in donckere plaetsen ende in bosschen/ende sonderlinge die aen dwater liggen. Men sedtse ock inde houen.

C

Den tijt.

De Sporckelbloemen (also hier boven gheseyt is) comen in Februario vroech wt/te weten/alst eenen wermen winter is ontrent S. Valentijns dach. Int beginsel vanden Meerte sijn sij volwassen. Inden April leveren si haer saet inde bollekens/also geseyt is. Inden Mey verdwijnt dat cruyt/steel ende saet/ wtghescheyden de Ayeuynwortel / die blijft alleen in deerde onghequetst.

Die natuer ende complexie.

De wortel van Sporckelbloemen adstringeert / oft trecket te samen/

Ende sij droocht/ghelijck als ander Ayeuyn wortelen/Bulbi geheeten.

Cracht ende operatie.

De Sporckelbloemen en worden noch ter tijt/so veel als mij kennelick is/inde medicijne niet ghebesicht. Maer ghemerct dat sij adstringeren ende verteeren/so machmense vseren ghelijck als ander Ayeuyn wortelen/om oude gebreken eñ vlceratien daermede te heylen/in dien nochtans/datse te voren ghesuyuert sijn.

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

Den naem.

PEerlencruyt heet in Griecx eñ Latijn Lithospermon/eñ ouermids dien heetent de sommige oock Steensaet. In de Apoteke heetment Milium solis. Ende alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen om sijns saets wille/wāt datselue is hert ghelijck als eenen steen/eñ is schoon wit.

Geslacht.

Dat geslachte van Peerlencruyt is tweederhande/tam eñ wildt. Eñ die sijn malcanderen van cruyde/stelen ende bloemen heel ghelijck. Wt-

Lithospermon.
Peerlencruyt.

Lithospermum sylueſtre.
Wildt Peerlencruyt.

ghescheyden

B gheſcheyden / int ſaet ſijnſe malcanderen onghelijck / want dat ſaet van tam Peerlencruyt is ſeer effen/cael/ende wit / maer tſaet van wilt Peerlencruyt is wat gherimpelt / ende is van aenſiene ghelijck tſaet van ghemeyn Oſſentonghe.

Faetſoen.

Milium ſolis heeft bladeren die ſijn lanck ende ſcherp gelijck dat loof van Olijf boomen / maer deſe ſijn langher ende ſcherper. De bladeren die bij de wortel ſtaen / die ligghen op der eerden. Sijn tacken ende ſtelen ſijn rondt / ſlecht / dunne / vaſte / ende houdtachtich. Bouen ſo deylen ſij haer in veel ſchuetkens ghelijck als een cleyn boomken. Tuſſchen de ſijdt ſtelen ende de bladeren/ vindt men ſteenachtich ſaet / ende dat is
C rondt ende cleyne ghelijck als peerlen/alſo datter drij oft vier greynkens neuen malcanderē waſſen/ maer daer te voren ſo draecht dit cruyt cleyn witte bloemkens luttel oft vele. Die wortel van deſen cruyde is buyten gants rootachtich/anders is ſij ſlecht ende houdtachtich.

Plaetſe daert waſt.

Tam Peerlencruyt ſedtmen ghemeynlick inde houen / hoewel nochtans dattet op ſommige row plaetſen oock van hem ſeluen waſt. Dat wilde vindt men oueral in Duytſchlant opt veldt ende inden ackeren.

Den tijt.

Dat tam Peerlencruyt leuert ſijn bloeyſel in Junio ende Julio. Dat wilde beghint te bloeyen inden Mey/ende bloeyt bijna den gantſen Somer. Men vindt ghemeynlick altijt dat bloeyſel ende tſaet bij malcanderen ſtaende.

Natuer ende complexie.

D Dat ſaet van Milium ſolis vſeert men inder medicijnen/eñ tis werm ende drooghe/alſo wij dat met redenen bewesen hebben in onſen Latijnſchen Herbario.

Cracht ende operatie.

Dit ſaet breeckt den ſteen der blaſen/ende loſt de vrine/alſmen dat pulverizeert ende in witten wijn drinckt. Men mach dat cruyt oock wel in water ſieden/eñ daerin baden / op dat de pijne daer door verſuetet werde/ende op dat de vrijne haren ganck mach hebben.

Van Wederick. Cap. CLXXXVII.

Den naem.

A Wederick heetmen int Griecx ende Latijn Lyſimachium / ende Lyſimachia. Sommighe heeten dit cruyt Salicaria. Het heeft ſijnen naem vercreghen vanden Coninck Lyſimacho. Inde Apoteken en iſt niet bekent.

Gheſlacht.

Gheslacht.

B Dit cruyt is tweederhande/deen heeft goudtgeele bloemen/ eñ wordt ouermids dien gheel Lysimachia geheeten. Dat ander heeft bruyn bloemen ende Violetten/ ende ouermids dien so wordet bruyn Lysimachie geheeten. Maer van desen tween is die gheel Lysimachie de beste om inder medicijnen te vseren. De bruyn Lysimachie is oock tweederhande/also wi segghen sullen alst pas geest. Dat onderscheedt van dese twee gheslachten van cruyden sullen wi hierna beter verclaren.

Tfaetsoen.

C De geel Lysimachia heeft stelen die sijn twee ellen hooge oft lanck/ende sij sijn ghecandt ende row. Sijn bladeren sijn wat breeder dan der bruyne/ende gheliicken bijna den loue vande Swaluwortel/ende sij staen somtijts drij oft vier ende twee teghen malcanderen/ende sij trecken seer te samen. De bloemen sijn gheel/ende en hebben gheenen rueck/ sij wassen int opperste sop vanden stele/ende daerwt comen ronde greynkens gheliick als Coriander/ende sij adstringeren inden smaeck. De wortel vlidert hier ende daer/ende sij brengt schoon roode schueten voorts/ende dat worden nieuwe stelen. De bruyn Lysimachie heeft eenen steel/die wast oock twee ellen hooghe/maer sijn bladeren sijn smaelder/scherper ende swerter/ende si sijn den Wilghen bladeren heel gheliick. Het draecht schoon bruyn bloemen/gheliick als bruyn Vilieren.

Lysimachium. Bruyn Wederick. Lysimachia lutea. Geel Wederick.

Ende

D Ende als dese af vallen / so volghen daer langhe rootachtige hawkens na. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde Lysimachien wassen op waterachtighe plaetsen / aen den watercant / daer de Wilghen staen.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio / ende principalick de gheel Lysimachia. De Bruyne duert schier tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / ghemerct datse seer adstringeren / so droogen sij oock sonder eenich bijten.

E

Cracht ende operatie.

Dat sap wt de bladeren gedowt eñ gedroncken / stopt dat bloetspouwen / ende alsment in een clysterie ingeest / so gheneset dat root melizoen. Desghelijck doen oock de bladeren in wijn gheseden ende gedroncken. Dat cruyt ghestooten / ende op de vrouwelickheyt gheleyt / oft wolle / oft cottoen in dat sap genet / ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen / stilt dat bloeden derselver / ende doet dat cesserē. Alsment op de wonden leyt / so sullen sij ophouden van bloeden. Eenen roock ghemaect van desen cruyde na dattet ghedroocht is / verdrijft de nateren ende slanghen / ende doot oock de muesien / muggen eñ vliegen.

Van Hasenpootkens. Cap. CLXXXVIII.

Den naem.

A Hasenpoot wort vā sommige Cattekens geheeten / van weghen sijns bloeysels / dwelck eenē Hasenvoet oft dē Wilghe cattekens inde Lenten ghelijck is. In Griecx heetet Lagopus / ende in Latijn Leporinus pes. Bij onsen tijden heetment Trinitas / oft Trifolium humile.

Haetsoen.

Hasenpootkens heeft eenen ronden ghehayrden steel. De bladeren sijn de ghemeyn Claveren seer ghelijck. Het leveret sijn saet in gants witte ende ghehayr-

Lagopus. Hasenpootkens.

B ghehayrde cattekens/dewelcke eenen hasenpoot ghelijck sijn. De wortel is cleyn ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Hasenpootkens wast int coren/ende inde houen.

Den tijt.

De cattekens bloeyen meest in Junio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Hasenpootkens droocht seer/also men mercken mach aen sijn cracht.

C Cracht ende werckinge.

Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken/is wtnemende goet om den loop des buyck/ende dat roode melizoen te doen cesseren. Ende den ghenen die de febres oft cortse hebben/dien salment met water ingheuen. Waert sake dat yemandt sijn schamelheyt geswollen ware/die sal dit cruyt daeraen hanghen oft legghen/soo sal dat gheswel vergaen.

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Den naem.

A Desen boom heetet in Griecx ende Latijn Larix/ende in sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten.

Faetsoen.

Larix is eenen Dennenboom niet seer ongelijck/maer hi is dicker/ende sijn schorsse is oock effender eñ glatter. De bladeren sijn gehackelt bijna gelijck eenen cam/dick ende na bij een. Sijn hout laet hem geerne buygen/eñ tis rootachtich. Wt desen boom compt herst/dat is van coluer gelijck huenick/ende taey/ende wort nimmermeer dicke. Dit vercooptmen inde Apoteken oueral voor Terbentijn/ende sij heeten dat Gloret. Ende dien naem is hem daerom gheghenen/om dat den boom Larix oft Lorick heet. Den oprechten Terbentijn is wit/ende claer gelijck als glas/ende heeft eenen goeden rueck/also wij sulcx int langhe verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Desen boom en wast niet oueral. Hi is seer oueruloedich inde Slesie/also datmen in dat lant de stouen met dien houte afschuttet ende besedt. De Doorluchtighe Hoochgheboren Vorst/ende Heere Marckgraef Georg etc. mijn genadige Heere heeft veel van dese boomen na Onoltzbach doen voeren/om die aldaer in sijn houen te planten/waeraf hij mij eenen hier te Tubingen ghesonden heeft.

Den tijt.

Desen boom en draecht gheen bloeysel/maer hij swilt/ende daerna beginthi groen te worden.

Natuer

Van Terbentijnboom. Cap. CLXXXIX.

Larix. Terbentijnboom.

C Natuer ende complexie.

De bladeren ende schorssen van desen boom adstringeren ende trecken te samẽ gelijck als Denne oft peckboom.

Die cracht ende operatie.

Sijn schorsse stootmen / ende sij is goet voor de ghene die eenen blickeers hebben van rijden / ende gheneest opwrijuinghe der huyt / ende verhittinghe / ende verbrandtheyt / alsment met Lithargyrium / oft schuym van siluer ende wieroock daerop leyt / oft daerin stroyt. Gestooten wesende met schoemakers swertsel / so heylt sij de vlceratien die voorts eten. Alsmen den vrou
D wen van desen schorssen eenen roock van onder maect / so iaecht hi de secondine af. In water ghesoden ende ghedroncken / stopt si den loop des buycx / ende lost de vrine. Sijn bladeren ghestooten wesende / versueten de ontsteken wonden / alsmense daerop leyt. Si doen den weedom ende pijne der tanden cesseren / alsmense stootet / ende in azijn siedet / ende dat werm inden mondt houdt. Sijn herst maect weeck ende saecht / het verwermt / doet scheyden / ende het suyuert. Alst luyter ende claer ghemaect is / ende ghelijck als een Electuarie inghenomen wort voor hem seluen / oft met huenick / so ist goet voor de ghene die hoesten / ende voor de ghene die de
Æ wtdrooghende siecte hebben / het purgeert de borste / het lost de vrine / het maeckt rijp / ende maect eenen saechten camerganck. Het is ock goet tegen dat wtuallen des hayrs vande wijnbrauwen / alsment daerop strijket. Het verdrijft alderhande schorsticheyt / ruydicheyt ende crauwagie des lijfs / alsment met olie van Roosen mengt / ende strijct. Het gheneest etterachtighe oozen / alsment met olie ende met huenick tempert / ende inde oozen doet. Het is goet tot weedom ende pijne inde sijden / alsment strijct. De bladeren hebben een sonderlinghe cracht om wonden te heylen / ock so is dat hers goet tot alle wonden van binnen.

Van Melissa. Cap. CXC.

Den naem.

A Melisse heetmē oock Confilie de greyn/ oft Moedercruyt/ oft Huenickbloeme. In Griecx heetmen dit cruyt Melissophyllon/oft Meliphyllon / ende in Latijn Apiastrum/ ende Citrago. Inder Apoteken heetment Melissa. Ende heeft alle dese namen daeromme / om dat de Byen een sonderlinghe liefde ende begeerte tot dit cruyt hebben / ende dat huenick daerwt suyghen.

Geslacht.

B Men vindt bij onsen tijden twee manieren oft gheslachten van Melisse. Dat een rieckt wter maten wel/ghelijck als Citroenen / ende dat is sonder twijfel dat oprecht Melissa. Dat ander riect oock/maer niet liefflick/want tis eenen vreemden rueck / schier ghelijck stanck van wantluysen/ende daerom so wordet oock Wandtluyscruyt geheeten. Het en is niet de rechte Melissa. Want de Byen en hebben daer niet so veel mede te doen als met deerste/dwelck so lieflijcken rueck heeft/dat oock een gantse camer daeraf eenen goeden rueck heeft.

Faetsoen.

Melisse heeft stelen ende bladeren die sijn den Swerten Andoren ghe

Melissophyllon.
Confilie de greyn.

Melissophyllum uulgare.
Wandtluyscruyt.

lijck/maer

Clijck/maer den steel en wast niet hooge. De bladeren sijn veel grooter eñ teerder/ende oock niet so row/ende si hebben eenen lieflijcken rueck gheljc als Citroenappelen. De bloemen sijn lijfverwich. De wortel is heel slecht ende houdtachtich. Dat Wandtluyscruyt heeft eenen viercanten steel/die is een elle lanck. Sijn bladeren sijn de bladerē vande rechte Melisse wat gelijck/maer niet so groot/eñ sij hebben eenen vreemden rueck/gelijck als wandtluysen. Sijn bloemen die wassen rondtsom den steel/ende sij sijn wit oft bleeckgeel/liggende in cleyn huysskens/ende daerinne vergadert hem namaels dat bloeysel vanden sade/ende dit is cleynder dan tsaet vā Akeleye. Sijn wortel heeft veel sijdwortelkens al dooreen/ende die vlichelen hier ende daer in deerde/ghelijck als de Netele.

Plaetse haerder wassinge.

D Dat eerste gheslacht ende oprechte Melissa oft Confilie de greyn en wast niet op alle plaetsen. Men vindet in sommige bossen. Dat Wantluyscruyt vindtmen oueral inde houen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen beyde dese geslachten van Melisse.

Die natuer ende complexie.

Melissa is heet inden tweeden graet/ende drooghe inden eersten.

Cracht ende operatie.

Melissen bladeren in wijn gheseden ende gedroncken/oft dlijf met desen wijn bestreken/sijn goet tegent bijten van slangen/ende ander venijnich gedierte. Dat cruyt siedtmen/ende men baedt de vrouwen haer lendenen daermede/so crijgen de vrouwen haer maentstonde. Dat water daer dit cruyt in geseden is/doet de pine der tanden cesseren/alsmen dat inden mont houdt. Dit cruyt vseertmen inde clysterien/als yemant dat
E roode melizoen heeft. Hadde yemant venijnighe campinoelien gheten/die sal van desen cruyde drincken. Als yemandt sijnen adem niet en can hebben/het en sij met opgherechten lijue/dien salmen van dese bladeren een Electuarie maken. Die bladeren verteeren de croppen ende clieren/alsmense met sout mengt ende stootet/ende daerop leyt. Si versueten de pijne der iouncturen/alsmense daerop leyt. Si maken de wonden suyuer ende reyn. Alsmen de Biecorven met desen cruyde wrijft/so en vlieghen de Byen niet wech. Als yemant vande Byen ghesteken is/die sal van dit cruyt daerop legghen/so vergaet de pine. Het is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Het is wtnemende goet voor de gene die trueren en de swaermoedich sijn/alsmen dat in wijn siedet ende drinckt/oft een suycker ende Conserue daeraf ghemaect/want het maeckt den mensch vrolick ende blijde. Dat sap wt de bladeren ghedowt/ende inde ooghen gedaen/maect claer ghesichte. Men vindt oock ghescreuen/soo wanneer men dit cruyt vseert/dattet goede sinnen maect/ende goede lichte droomen.

Van Venckel. Cap. CXCI.

Den naem.

A VEnckel wort in Griecx Marathron / ende in Latijn Feniculum gheheeten / ende alſo heetment noch inder Apoteke. De oorſaken ende redenen van deſe namen ſtaen int Latijn verclaert.

Faetſoen.

Venckel heeft eenen ronden ſteel die is binnen geuult met bol oft locht march / ende crijcht ioncturen ende knoopen gelijck als Riet. Sommighe van deſe ſtelen waſſen mans lengde hooghe / hebbende veel rijs oft tacken ter ſijden. De buytenſte ſchelpe oft ſchorſſe is groen. De bladeren ſijn den manneken van Aueroone gelijck / maer ſij ſijn langher ende weecker / ende hebben eenen lieffelijcken rueck. Op de ſtelen waſſen croonen / die ſijn breet ende rondt / ende dat bloeyſel is gheel. Als de bloemen vergaen / ſo compt dat
B ſaet na. De wortel is wit / lanck / ende ſlecht / ende heeft eenen ſueten lieffelijcken rueck.

Fœniculum. Venckel.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Venckel waſt oueral inde houen / al daerment plandt. Si compt ooc van ſelfs in onghebouwde plaetſen / ghelijck als de Dille.

Den tijt.

De Venckel bloeyt in Junio ende Julio / ia bijna den gantſen Somer tot in den Herſt toe. Sij blijft inden winter duerende / ende en bederft niet haeſt / alſoo dat een Venckelwortele wel thien oft elf iaer onghеſchendt blijft.

C Natuer ende complexie.

Venckel is werm inden derden graedt / ende drooghe inden eerſten. De redene hebben wi int Latijn verclaert.

Die cracht ende operatie.

Als de vrouwen Venckelcruyt eten / ſo crijgen ſij veel melck / ende desghelijcx doet oock Venckelſaet in wijn gheſoden ende gedroncken. Dat cruyt gheſoden / ende ouer gheleyt / is goet tot alderhande ghebreken der nieren ende blaſen / het loſt de vrijne / het helpt de ghene die van ſlangen ghebeten ſijn. Het brengt den vrouwen haer maentſtonde. Desghelijcx doet oock dat ſaet. De wortel gheſtooten / ende met huenick ghemengt /

ende

D ende ouergheleyt/helpt de ghene die van dulle honden gebeten sijn. Dat sap vanden cruyde ende stelen wtgheperst/is goet voor droeue ooghen/ alsmen dat des auondts ende des morghens daerin doet. Het verdrijft oock de sterre wt de ooge/ die daer eerst in gecomen is. Dit sap doetmen inde oozen/ende het doodet de wormen die daerin sijn. Dat sap suldi aldus vergaderen / Neempt dat cruyt / dat bloeysel / oft dat groen ontijp saet/dit suldi stooten/ ende druct oft perst dan dat sap daerwt / ende legt dat dan inde Sonne te drooghen/ende houdt dat wel te rade/want het is een costelijcke medicijne voor doncker ooghen. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/conforteert de mage die cranck is/ende verdrijft de walginghe. Het is oock wtnemende goet voor longhen ende leuer. Het versuetet oock dat crimsel binnens lijfs. De wortel in wijn gesoden ende gedroncken / is seer goet voor die ghene die dat water laden / ende die den cramp hebben. Dat cruyt in deser manieren ghesoden ende gedroncken/ verdrijft den steen. Het vermeerdert dat natuerlic saet. Het verteert ooc tgheronnen bloet.

Van Nigelle. Cap. CXCII.

Den naem.

A DE Nigellen heetmen in Griecx Melanthia / ende in Latijn Papauera nigra/ Nigelle eñ Gith. Desen naem Nigella blijuet noch hedē s daechs inder Apoteken duerende. Alle dese namen sijn den cruyde gegeuen van sijns saets weghen/dwelck soo swert is als een kole.

Melanthia. Swerten Comijn.

Gheslacht.

B Nigella is tweederhande/tam ende wildt. De tamme is ooc drijerhande. De twee eerste sijn malcanderen in alle dingen gelijck/ ende en hebben gheen onderscheedt dan alleen int saet/ want dat saet van deen is swert/eñ van dander geel. Daerom so hebben wi die onder een figuere begrepen. Dat eerste machmen wel swerten Comijn heetē/ ende dat ander geelen Comijn. Dat derde heeft seer smale bladeren/ gelijck als de Venckel/oft ghelijck de opperste bladeren van Coriander sijn / ende is een hupsch ende lustich ghewas/eñ wi

Van Nigelle. Cap. CXCII.

Melanthium alterum Damaſcenũ uocatũ. Cuminum ſylueſtre alterum.
Swerte Coriander. Wilden ſwerten Coriander.

C hebben hem den naem gegeuen Swert Coriander. De wilde Nigelle wort van ſommige S. Catharijnen bloem geheeten/ daerom dat ſijn bloeme een radeken ſeer gheliick is. Het mach oock wel wilden ſwerten Coriander heeten.

Vaetſoen.

Dat eerſte ende tweede geſlachte van Nigelle heeft bladerkens die ſijn geclouen gelijck als Duyuenkeruel/ oft Fumus terre/ maer ſi ſijn gruender. Den ſteel is teeder / hebbende veel tackens / eñ daerop waſſen witachtige bloemkens / elck met vijf bladeren. Ende dit worden bollekens met vijf oft ſes deelen onderſcheyden/ eñ bouen op elck ſtuck oft deel ſtaet een ſcherp dingeſken gheliick een horenken. Ende in elck ſtuck leyt ſwert
D oft geel ſaet/ rijgelinghe deen op dander/ ende dit ſaet is ſcherp op de tonge/ ende riect ſeer wel. Dat derde tam gheſlechte/ alſo wi hier bouen geſeyt hebben/ is een ſeer luſtich ghewas/ ende heeft ſchoon groen teeder ſtelen gelijck den Venckel. Het heeft ſmaelder bladeren dan de twee eerſte/ ende die ſijn den Venckel oft Dille niet onghelijck. Int opperſte waſſen witachtige blaw bloemen/ die hebben oock vijf bladeren/ ende ſijn gheliick een radeken/ ende daerwt comen oock bollekens/ ende die ſijn grooter dan de twee eerſte/ ende ſij ſijn met ſes ſtucken onderſcheyden. In elck ſtuck leyt dat ſaet in ordinancie op malcanderen / gheliick als inde twee

voor-

E voorghenoemde. Dat wildt gheslechte heeft eenen ghecantten steel / die wast somtijts twee spannen hooge. Sijn bladerkens sijn den voorghenoemden derden tammen gheslechte seer gheliick / scherp ende geclouen / ende aschverwich gruen. De bloemen van desen geslechte sijn den voorghenoemden wat gelijck / maer niet so blaw. Dat bolleken van desen gewasse heeft bouen vijf scherpe horenkens / gelijc als de Akeley bollekens / ende heeft so veel huysskens daer dat saet in leyt / ende dat heeft ooc eenen lieffelijcken rueck.

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Nigellen plandtmen inde houen / anders en comen sij niet voort van haer seluen. Dat wilde wast ongheplant van hem seluen int coren ende vruchten / ghelijck als in Rogghe / Terwe / Spelte ende Gerste. Nochtans so en wordet niet oueral gheuonden.

F

Den tijt.

De tamme bloeyen in Junio ende Julio / ghelijck als dat wilde. Dat saet wort rijp in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyde Nigellen tam ende wildt / sijn werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Dat saet vande Nigellen ghestooten met olie van blaw Lelien / ende opt voorhooft gestreken / versuetet de pine ende weedom int hooft. Alsment inden nuese doet / so ist goet tegen snoteringhe die eerst begint. Met azijn strijctment op de sproeten / plecken ende vlecken / ende het verteeret gheswel / ende alderhande herde sweeren. Alsmen de exteroogen met een mes rondtsomme oplicht / ende dit saet in ouden wijn te weycke gheleyt
G sijnde daerop leyt / so trect dit saet de exterooghen wte. Alsmen dit saet in water ende azijn siedt / ende inden mondt houdet / so vergaet den tandtsweer daermede. Alsment in water gesoden heeft / ende ontrent de nauel strijct / so verdriuet de wormen wten lijue. Het geneest den snof / alsment stootet / ende in een sijden oft lijnen doecxken bindt / ende daeraen rieckt. Als dit saet in wijn gheseden wort / ende men veel daghen veruolgends daeraf drinct / so brenget den vrouwen haer maent / het lost de vijne / eñ maect veel melck. In deser manieren ist oock goet ghedroncken den ghenen die cort van adem sijn. Het is oock goet een drachma swaer in water ghedroncken / teghen alderhande veninich ghedierte. Met sijnen roock / alsment bernt / so verdrijft men de slangen. Maer men sal van desen sade niet te veel vseren / want het mocht schade ende hinder doen / het maect veel windts. Dat saet ghenawt / gheneest de sweeringhen binnen den mondt. Sijnen roock verdrijft de vloeyen / eñ de muesien oft muggen.

Van Maluwe. Cap. CXCIII.

Den naem.

A MAluwe heetmen in Griecx Malache / ende in Latijn Malua/ende alſo heetment oock inde Apoteke. Maer waeromme datment in Griecx ende Latijn alſoo heetet / dat ſuldij in onſen Latijnſchen Herbario beſcreuen vinden.

Geſlecht.

De Maluwe is meeſt tweederhande/te weten tam eñ wildt. De tamme noemptmen Winterrooſen/oft Herftrooſen/ want ſij bloeyen meeſt vanden Oogſt af tot inden Herft toe. Ende deſe ſijn oock tweederhande/want ſommige hebben purpure oft roode rooſen/ende ſommige heb
B ben witte rooſen. Ende de roode ſijn ſom dubbel/eñ ſom enckel/deſghelijcx oock de witte/ende deſe hebben wi al onder een figure begrepen. De wilde Maluwe is oock tweederley/deene en waſt niet hooghe op / ende die heetmen cleyn Maluwe/oft Keesmaluwe/ om ſijns ſaets wille / dat is gelijck ſchijfkens / oft ghelijck cleyn keeſkens. Dander waſt hooghe op / ende ſij is veel grooter dan de voorgaende / ende men heetſe groote Maluwe.

Faetſoen.

De tamme Maluwe crijghet int tweede iaer haer ſtelen / ende die worden binnen corten tijde / in min dan ſes oft ſeuen maendē (alſo Theophraſtus ſcrijft lib. j. cap. v.) ſo dicke/ bijna ghelijc als een pijcke oft grootē ſtock. Eñ die ſijn met groote/ronde/ rouwe bla
C deren becleedt/ ende ſij ſijn wat geclouen/ende rondtſomme gekertelt. Tuſſchen de ſtelen ende bladeren waſſen knoppen op ſeer corte ſteelkens / eñ die knoppen worden van daghe te daghe grooter/ſo lange tot dat ſi opgaen/ eñ dan comen daer ſchoon rooſen wte / waeraf ſommige ſchoon lijfverwich ſijn/dander ſijn gantsroot/eñ ſommige oock ſneewit. De enckele hebbē vijf bladeren / ende de dubbele hebbender veel meer. Sij en riecken niet. Als die bloemen afvallen / ſo compt dat ſaet/ dat ſijn ronde keeſkens / ligghende in groen wollachtighe huyſkens. Haer wortel is veeſelachtich / ende corter dan de wortel van dander wilde ghe

Malache. Winterrooſen.

ſlachten.

Van Maluwe.

Malua syluestris.
Cleyn Maluwe.

Cap. CXCIII.

Malua syluestris elatior.
Groote Maluwe.

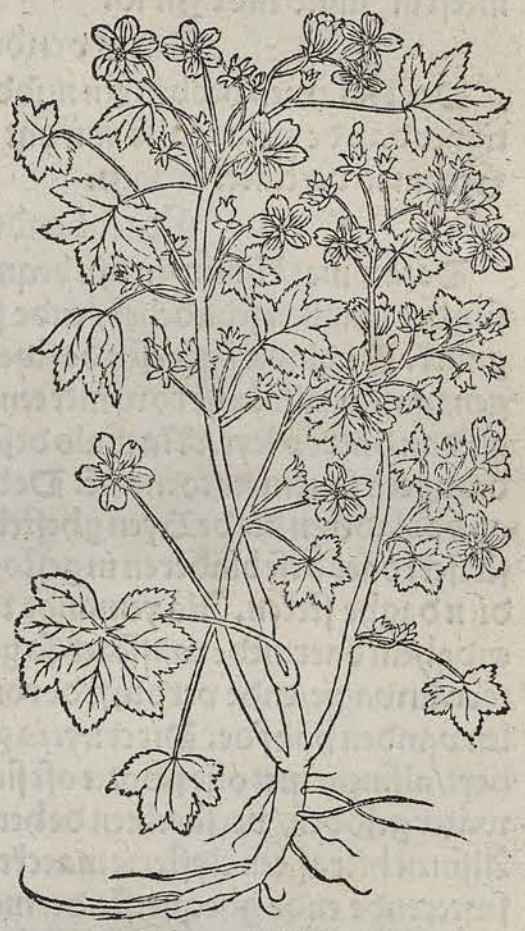

D slachten. De wilde cleyn Maluwe cruypt ghemeynlick langhs der eerden/ende heeft ronde vette bladeren/die sijn rondtsomme gekertelt. Haren steel is dicke/ende daeraen wassen lijfverwighe roosskens/die sijn met bruyn cleyn aderkens doortrocken. Ende als die afvallen/so worden cleyn ronde keesskens/ende dat is haer saet/ghelijck oock in alle Maluwe. Sij heeft eenen langhen witten steel. De groote Maluwe is grooter/langher ende dicker dan de voorgaende. Haer bladeren sijn gheclouen in vijf scherpe stucken. Haer bloemen sijn oock grooter ende roo der/met veel bruyn aderkens verdeylt/ende sijn schier ghefaetsoeneert gelijck als de bloemen van Alcea/oft Cattekeesskens cruyt. Het heeft een witte langhe wortel.

E

Plaetse haerder wassinghe.

De Winterroosen sedtmen inde houen gelijck als ander tamme bloemen. De wilde Maluwe wast int wilde/bij de tuynen/inde houen/eñ opt Kerckhof oueral. Nochtans wast de groote Maluwe seer geerne in vette vochte eerde.

Den tijt.

De tamme Maluwen bloeyen in Julio ende Augusto/want dese roosen en vergaen niet haest/deen gaet op/dander valt af/ende dat duert voorgaens tot schier inden winter. De cleyn wilde Maluwe bloeyt

bijna

F bina den gantsen somer tot inden Herfst toe. De groote Maluwe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Maluwen hebben een middelbaer wermte. De tãme is wat vochtigher dan de wilde / alsoo wij dat wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

De tamme Maluwen sijn bequamer om eten dan de wilde / maer sij sijn der maghen schadelick / ende sij maken oock eenen saechten camerganck. De bladerẽ genesen de sweeren die tusschen den nuese ende de oogen wassen / alsmense row met een luttel souts ende huenicr knowt / ende alsdan daerop leyt. Maer als desen sweer begint te heylen / so en salmen
G daer geen sout meer toenemẽ. De Malubladerẽ stootmen / eñ men leytse op de bladeren die de Byen ghesteken hebben. Als hem yemandt met olie strijckt daer dese bladeren in gestooten sijn / so en sal hem gheen Bye van dien daghe steken. Als yemandt Maluwe met menschen vrijne mengt / ende hem daermede wasschet / so gheneest dat de quade loopende oft nat te crauwagie / ende verdrijft de rouen eñ vuylicheyt der huyt / ende schellen vanden hoofde. Dit cruyt is goet voor dwildt vier ende verbrandt heyt / alsment met olie stootet oft siedet / ende daerop leyt. De bladeren in water gesoden / versaechten de herde moeder / alsmen in dat water sidt. Alsmen hieraf een clysterie maeckt / ende die inneempt / so gheneest sij de sweerende ende ghequetste dermen / de moeder / ende dat fondement.
H Dat cruyt ende wortel van Maluwe ghesoden / ende dat water daeraf ghedroncken / ende terstont wederom ouergegeuen / contrarieert alderhande venijn. Dit cruyt leytmen op de beten van veninich gedierte. Als de vrouwen dit cruyt in water sieden / ende dat drincken / so crigen si veel melcr. Met wijn gesoden ende gedroncken / so versuetet de pijne der blasen. Maluwe row gestooten / treckt alderhande splinters ende doornen wten lijue / alsment daerop leyt. Plinius beschrijft / dat so wie van Maluwe sap alle daghe eenen dronck drinckt / die sal dien dach ghepreserueert wesen van alle toeuallende siecten. De wortel is seer goet gheleyt op quade borsten. De Maluwe is sonderlinghe goet tot de ghebreken der blase / borst ende longhen. Dat cruyt ghesoden ende ghedroncken / breeckt den steen / het doet slapen / ende helpt de vrouwen dat sij lichtelick baren.

Van Tamariskboom.

Cap. CXCIIII.

Den naem.

Tamariskboom heetmen in Griecr Myrice / ende in Latijn Myrica ende Tamarix. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Tamariscus.

Faetsoer-

Van Tamariſck. Cap. CXCIIII.

Myrice. Tamariſckboom.

Gheſlacht.

A Den Tamariſcus is tweederhande/ tam eñ wildt. Den tammen wort gheſaeyt/eñ hi waſt hooge op gheliick als eenen boom/ eñ hi draecht oock vruchten. Dat wilde is een wildt ghewas/ ende is onvruchtbaer / ende is oock tweederhande. Dat een heeft gants bruyn ſtelen ende bloemen. Ende dat ander heeft eenen geelgruenen ſteel / ende de wolachtighe bloemen/anders ſijnſe malcanderen gheliick.

Faetſoen.

B Den wildē Tamariſcus is een leech ghewas / ende heeft veel tacken / dye ſijn eens deels geelgruen/ende een deel oock gants bruyn / met bladeren becleedt/die ſijn den Sauelboom of der Heyde gelijck. Sijn blaemen ſijn wolachtich/ ende ſomtijts bruyn. De wortel is rondt/vingers dick / ende ſwert. Den tammen Tamariſcus is den wilden ſeer gelijck / maer hij en is niet onvruchtbaer/want hi draecht een vrucht die is den Galappelen gheliick.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Den tammen Tamariſcus waſt in Syria ende Ægypten / aldaer wordt hij ſo groot/als hooghe boomen. Den wilden ſtaet geerne aen den watercant.

Den tijt.

C Den Tamariſcus is tallen tijden gruen. Sijn bloeyſel dat vindtmen inden Mey.

Natuer ende complexie.

Tamariſcus maect ſuyuer/hi verteert ende adſtringeert een luttel. Hi is werm van natuere/nochtans en droocht hi niet ſeere / het en ſij dat hij tot aſſchen ghebrandt worde.

Cracht ende operatie.

De bladeren oft wortel van Tamariſcus geſoden met wijn oft azijn/ ſijn goet gedroncken voor de gene die een herde milte hebben. Si maken de milte oock cleynder. Werm inden mondt ghehouden / verſueten ſij den tandtzweer. De vrouwen die haer fluxie te ſeer oueruloedich hebben/ die ſullen in water ſitten daer Tamariſcus in gheſoden is / ſo ceſſeret den vloet. So wie vol neten ende luyſen is / dien ſalmen beſpraeyen met wijn daer Tamariſcus in gheſoden is / ſoo verdrijftmenſe. Dat

Tama-

D Tamariſck ſaet gheſoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die bloet spouwen / ende den genen die den loop des buycx hebben / ende den vrouwen die haren loop oft fluxie te seer oueruloedich hebben / ende den ghenen die van veninich ghedierte gebeten sijn. Het verdrijft oock alder hande gheswel / alsment also werm daerop leyt. De schorsse van Tamariscus heeft ghelijcke cracht. Een tapken van Tamariſck asschen ghemaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / doet de oueruloedighe fluxie der vrouwen cesseren. Een drinckvaetken van Tamariſck hout ghemaect / ende daerwt ghedroncken / is goet voor de miltsuchtighe. Tamariſck gheneest den cancker / als hi in wijn gheſoden / gheſtooten ende met huenick daerop gheleyt wort. Dat sap wt Tamariſck bladeren gedruct / ende met wijn gedroncken / is een sonderlinghe medicijne voor de milte.

Van Clapperrooſen. Cap. CXCV.

Den naem.

A Dit cruyt noempt men in Griecx Mecon rheas / eñ in Latijn Papauer fluidum oft erraticum. Anders so heetent de sommige Papauer rubeum. De kinderē hebben haer genuechte met deſen bloemen / want sij legghen de bladeren tusschen haer handen / oft op haer voorhooft / ende sij doen die clappen oft geluyt geuen / ende daerom so heet dit cruyt Clapperroose. Sommige heeten dit cruyt Colle ende Colbloemen / oft Roode Corenrooſen.

Geſlecht.

Men vindt tweederhande Clapperrooſen oft Colle / te weten / groot ende cleyn. De groote heeft veel ſtelen ende tacxkens. De cleyne en is niet so busselachtich als deerſte. Anders hebben sij meer onderscheedts / alſo wij hierna verclaren sullen.

Gaetſoen.

B De groote Colle oft Clapperroose heeft bladeren gelijck als tam wit Mostaertcruyt / diep gheclouen / maer si sijn langer ende rouwer. Sijn ſtelen ende tacxkens sijn heel row ende ghehayrt / ende wast bijna een elle hooghe. De cnoppe die op den ſteel wast / is in twee gruen ghehayrde vellekens beſloten. So haeſt als de bloeme wtcompt / ſo vallen die twee gruen hayrighe vellekens van malcanderen / ende dan compt die ſchoon roode bloem oft rooſe wtgheſlopen. De bladeren van deſe bloeme vallen haeſt af / eñ dan ſietmen daer een langachtich bolleken recht op ſtaende / ende is rondtſomme met ſwert hayr verchiert. Ende in dit bolleken vindtmen bruynachtich ſaet. Die wortel is vingers dicke / ende wit / met veel ſijdwortelkens verchiert. De cleyn Clapperrooſe is der voorgenoemden seer gelijck / maer sij is in alle manieren cleynder. Haer bladeren sijn der Cicoreye gelijcker / ende niet ſo diep geſneden. De bollekens

inde

Van Clapperrooſen.

Mecon rhœas.
Clapperrooſen.

Cap. CXCV.

Papauer erraticum alterum.
Roode Corenrooſen.

C inde bloemen ſien nederwaert. De wortel is langer ende geelder.

Plaetſe haerder waſſinghe.

De Clapperrooſen waſſen bijna in alle coren ende vruchten. Maer de groote Clapperrooſe en is niet ſo ghemeyn als de cleyne.

Den tijt.

De Clapperrooſen bloeyen inde Lenten / ende den gantſen ſomer tot inden Oogſt.

Natuer ende complexie.

De natuere van beyde de Clapperrooſen is tot vercoelinge geneycht. Ende daeromme ſo vercoelen ſij ghelijck als ander Papauer oft Huelcruyden.

D

Die cracht ende operatie.

Vijf oft ſes bollekens tot ouer de helft in wijn gheſoden ende gedroncken / dat doet den menſch ſlapen. Dat ſaet gheſtooten / ende met Meede ghedroncken / maect weeck inden buyck. Deſgelijcx doetet ock alſment inde pepercoecken bact. De bladeren met de bollekens gheſtooten / vercoelen alderhande hitte oft brandt / alſment daerop leyt. In water gheſoden / ende doecken daerin nat ghemaect / ende om thooft ghewonden / maken den menſch ſlapende. Dat voorſeyde water bluſt de ontſtekinge

Ende inflammatien / alſment met eenen doeck daerouer ſlaet. Met den voorſeyden water de tonge ghewaſſchen/oft daermede ghegorgelt/ verdrijft de bruyne/oft ontſtekinghe der tonge. Dat water ouer de leuer geleyt / ſtelpet dat bloeden wt den nueſe. Deſghelijcx ſo vergaet daermede dat gheſwel inde ſecrete plaetſen / alſmen die daermede waſcht. Alſmen de ſlaep vanden hoof de daermede ſtrijckt/ende om dat hooft windt/ſo vergaet de raſernie vande ſiecke menſchen daermede. Het verdrijft oock de pine der ooghen comende van hitte. De bladeren in wijn geſoden en de ghedroncken/oft van buyten daerom gheſlagen / ſtopt den vrouwen haer ſieckte.

Van Huelſaet. Cap. CXCVI.

Den naem.

A Dvelcruyt dat wordt in Grieex gheheeten Mecon hemeros/ende in Latijn Papauer ſatiuum. Ende alſoo heetment oock inder Apoteke. De oorſake ende redene van deſe namen ſtaet inden Latijnſchen Herbario verclaert. Sommige heeten dit oock Huelſaet/oft Mancop.

Gheſlacht.

Des tammen Papauers ſijn veelderhande gheſlechten/ende ſonderlinghe vijue/die malcanderen gelijck ſijn van ſteien/cruyt ende wortelen. Haer onderſcheedt ſpuert men meeſt aen de bloemen. Want dat eerſte gheſlachte heeft gants ſneewitte bloemen / dat
B tweede bruyn lijfverwighe/dat derde gants root / dat vierde wit met roode plecken aende bollekens/dat vijfde bouen wit/eñ met bruyn plecken ten bollekens waerts. Ende ſij hebben ooc een onderſcheedt int ſaet / want dat eerſte gheſlecht heeft wit ſaet/dat tweede ende derde ſwert / dat vierde bleeckgeel/ dat vijfde graw. Van deſe gheſlechten en hebben wij niet meer dan twee figuren doen teeckenen.

Mecon hemeros. Huelſaet.

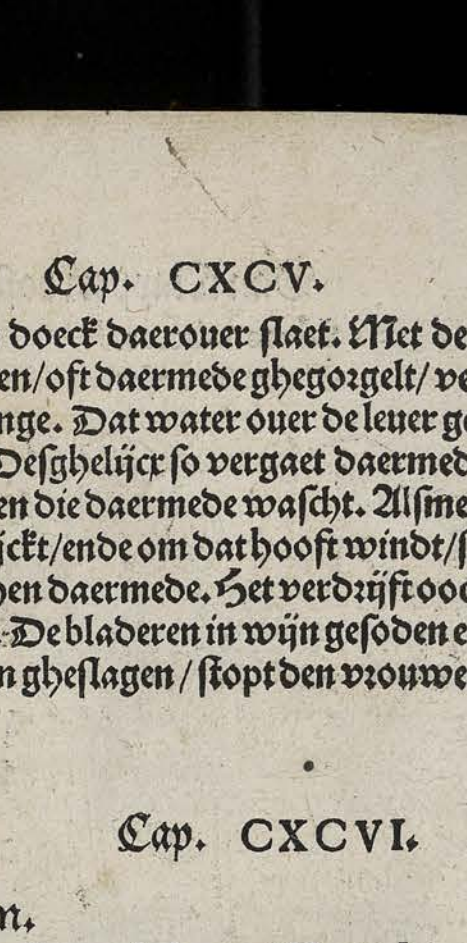

Zaetſoen.

Dat cruyt van alle deſe gheſlechten is ghehayrt / row / ghekerft / te maten breedt/ende lanc/aſchverwich gruen/ het waſt ſonder tacxkens aenden ſteel/

end

C ende den steel is vinghers dicke/rondt ende hayrich. Sijn bloemen sijn schoon ende groot/gheluyck als Clapperroosen / ende gemeynlick bruyn oft wit/also die figuere wtwijst. Als dese afvallen / so brenghen sij haer saet in bollekens. De wortel is slecht/enckel ende wit.

Plaetse haerder wassinge.

Dit tamme Papauer sedtmen inde houen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden somer/ende daerna brenghen sij dat saet.

Die natuer ende complexie.

Alle dese cruyden vercoelen inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

D De bladeren ende bollekens in water ghesoden / ende daerinne ghebadet / brenghet den slaep weder. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die des nachts wacker ligghen. De bollekens sijn goet ghestooten/ende met Gersten mout ghemengt/ ende geappliceert op wildt vier/ S. Anthonis vier / ende dierghelijcke hittighen brandt. Maer men sal de bollekens stooten te wijle datse noch gruen sijn / ende daeraf salmen ronde clootkens maken / ende drooghen die om daghelicks te vseren. Men maeckt oock vande bollekens een Electuarie/ die is seer goet tegen den hoest / ende teghen de vloten oft fluxien die wt den hoofde op de longhen ende op de borst vallen. Maer men moet de bollekens tot ouer die helft in water insieden/ ende alsdan hueninck daerin doen/ende wederomme laten sieden tot dattet dick ghenoech wordet / om een Electuarie daeraf te maken. Dat saet vande Bruyn Papauer ghestooten/ende in wijn ghedroncken / is seer goet tot den loop des buycx / ende voor de E vrouwen/die haren vloet te seer ouervloedich hebben. In water ghesoden ende opt voorhooft / ende int slaep vanden hoofde ghestreken / ist goet voor de gene die te veel waken. Dat sap wt Bruyn Papauer ghedowt / vercoelt noch meer. Alsmen des so veel neempt / als een Erue groot/dat versuetet de pijne/doet den mensch wel slapen/ende is goet teghen den hoest / ende teghen den loop des buycks. Alsmen dit nochtans niet bij maten en neempt / soo brenghet merckelijcke schade / iae somtijts oock de doot. Men menghets met olie van Roosen/ende dat bindt men opt voorhooft/ende daermede vergaet de pijne int hooft. Met olie van Amandelen/Myrrhe/ende Soffraen ghetempert/ ende inde oren ghedaen/beneempt de pijne ende weedom der oren. Het is oock sonderlinghe goet tot vierachtighe oft hittighe ooghen / alsment met den doder van een ghebraden ey / ende met Soffraen temperet / ende daerop leyt. Met azijn ghetempert ist goet teghen dat wildt vier / ende alderhande vierichеyt/ende met vrouwen melck ende Soffraen ghetempert sijnde/ ist goet voor de ghene die dat Podagra hebben / alsment daerop leyt. Dat saet van wit Papauer is beter dan dat bruyn/ ende het vercoelt wt

der maten seere. Dat sap dat wt dat swert oft bruyn Papauer ghedruct wort/dat heetmen in Latijn Opium.

Van geel Huel. Cap. CXCVII.

Den naem.

A Dit geel Huel wort in Griecx geheeten Mecon ceratitis/ ende in Latijn Papauer cornutum / ende also heetment noch inde Apoteke. Maer wij heetent daeromme gheel Huel/om dattet schoon geel bloemen heeft.

Tfaetsoen.

Dat geel Huel heeft aschverwighe bladeren / die sijn row / ende den Wolcruyde bijnae ghelijck/ende sij sijn rondtsomme ghekertelt ghelijck als de Clapperroosen. Sinen steel is oock hayrich/ghelijck als den steel vande Clapperroosen. Sijne bloemen sijn schoon gheel. Ende als die afvallen / so volcht sijn vrucht daerna / die is crom gheboghen ghelijck als eenen horen / ende en ghelijct niet qualick der vrucht die op dat Fenũgrecũ wast. Inde voorseyde vrucht leyt dat saet besloten / datselue saet is seer cleyn ende swert. Het heeft een dicke swerte wortel.

Papauer cornutum.
Geel Huel.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat geel Huel (also Dioscorides beschrijft) wast gheerne bij den Zeecant / ende op rouwe plaetsen. Men vindts niet tot allen stedẽ/ men moetet inde houen planten.

Den tijt.

Geel Huel bloeyt in Junio. Dat saet wort ontrent den Oogst rijp en de tijdich.

Natuer ende complexie.

Dat dit cruyt werm ende drooge is/ dat machmen wt sinen smaeck en de operatie mercken.

Cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde tot op de helft in water inghesoden / ende ghedroncken / is goet teghen de pijne ende weedom inde huepe / ende tot ghebreken der leuer/ want sij heylt ende geneest die. De bladeren ende

bloemen

C bloemen sijn goet tot vuyl quade vlceratien ende sweeringen. Maer tot suyuer vlceratien ende wonden en salmense niet besigen/ want sij suyueren te seere/ende verteeren dat vleesch. De voorseyde bladeren ende bloemen met olie ghemengt wesende/ doen de rouen vande vlceratien vallen/ alsmense daermede bestrijct. Dat saet met Meede ghedroncken/ purgeert seer saechtelick. De bladeren met olie ghestooten/ nemen wech dat vel/ ende donckerheyt der ooghen van viervoetighe dieren oft beesten.

Van Moerbesien. Cap. CXCVIII.

Den naem.

A DEn Moerbesyboom heetmē in Griecx Morea/ oft Sycaminea/ eñ in Latijn Morus/ eñ also noemptmēt noch heden sdaechs inder Apoteke. Bij onsen tijden wort hij oock gheheeten Morus Celsi.

Zaetsoen.

Den Moerbesyboom heeft ronde bladeren/ bouen scherp toegande/ ende rondtsomme ghekertelt ghelijck als een saghe/ ende sij sijn den eersten ghesiechte van tamme Munte seer ghelijck. Hij crijcht wolachtich bloeysel. Sijn vrucht is eerst wit/ daerna root/ eñ ten lesten als sij rijp is/ so is sij swert oft bruyn. Met dese Moerbesybladeren onderhoutmen de sijdewormen/ ende dese wormen worden in wonderlijcke manieren verandert/ eer sij haer werck perfecte

B lick volmaken. Want inde Lenten/ ontrent den tijde dat den Moerboō begint groen te worden/ ende te botten/ so moetmen de eyeren/ die de sijdewormē inden voorleden Herst geleyt hebben/ op een pāpier oft op een doecxken inde sonne legghen/ oft in een werme stoue bewaren tot datse wtsluypen. Sij sijn eerst seer cleyne ghelijck als keesmaden/ ende men setse op Moerboomen loof/ want daer af nemen sij haer voedtsel. Ende sij wassen van daghe te daghe/ so lange tot dat sij bijnae soo dick ende lanck worden als eenen cleynen vingher. Daerna so setmense in pāpyren huyskens/ ende dan beghinnen sij te spin-

Morea. Moerbesyboom.

Cnen / ende ſij ouerſpinnen haer ſeluen ſo ſeere / datmenſe ſchier niet meer ſien en can. Met ſpinnen worden ſij heel dunne / ende ſoo claer datmen daer door ſiet / ende ten leſten ſo gaet vochticheyt van haer / ende dan ſteruen ſij. Als ſij nv gheſtoruen ſijn / ſoo moetmen ſeker daghen daerna de ſijde afwinden / ende dan beuindtmen dat ſij in middelen tijde een gheel ſchelpe ghecreghen hebben / ghelijck als eenen creeft / ende van faetſoene ſijn ſij een quackelpijpken niet onghelijck / ende oock ſoo gaen deſe ſchelpen met haere ioncturen oft leden achterwaerts ende voorwaerts. Nae dat ſij ſommighe daghen in deſe ſchelpe gheleghen hebben / ſoo worden ſij wederomme leuendich / ende ſij ſluypen daer wte / ende worden Pepels / ende ſij ſitten op malcanderen ghelijck als de vlieghen / ende ſij vlidderen hier ende ghinder met haer vlueghelen / tot dat ſij haer eyeren op een pampier oft op een doecxken legghen / ende dat faetſoen van deſe eyeren is den greyn van Hirſt niet onghelijck. Daernae ſo ſteruen ſij wederomme / ende men worptſe wech / ſo dat ſi nerghens meer toe goet en ſijn. Maer de eyeren bewaert men in een kiſte tot int beginſel vande Lenten. Ende men ſedtſe alſ dan (als voor gheſeyt is) inde ſonne. Sulcke wonderlijcke veranderinghe van natuere hebbe ick hier int Capittel vanden Moerboom willen vertellen ende declarerē / op dat men ſien mach / hoe wonderlijcken dat de nature met deſen Sijdewurm omgaet.

D

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Den Moerboom waſt gheerne op werme ſandachtighe plaetſen. Hi wil ghemeſt ſijn / ende hij wil met omgrauen geoeffent worden / ghelijck meer ander boomen.

Den tijt.

Den Moerboom bloeyt alderleſt onder alle tamme boomen / ende ſijn loof en compt nyet wte / voor dat die coude gants ghepaſſeert is. Ende daeromme ſo wordt hij gheheeten de voorſichtichſte onder alle boomen / ouermids dien dat hij in deſe manieren allen rijm ende onweder weet te ontgaen.

Natuer ende complexie.

E Den Moerbeſyboom heeft een ghemengde nature / want de onrijpe moerbeſien als die drooghe worden / ſo adſtringeren ſij ſeere. Ende die rijpe beſyen alleene / die ſijn middelbaer van temperature. De ſchorſſe vanden Moerboom is wat bitter / daeromme ſuyueret ende purgeert ſij. De bladeren hebben een middelbaer natuere tuſſchen purgeren ende adſtringeren.

Die cracht ende operatie.

Als de vrucht rijp wordt / ſo laxeert ſij. Sij wordt lichtelick inde maghe ghecorrumpeert / ende is ooc der maghe contrarie. Ghelijcke cracht heeft dat ſap oock / de wijle dattet row is. Maer alſt gheſoden is / ende dan inde ſonne gheſet wordt / ſo adſtringeret ende trecket te ſamen. Alſmen huenick onder dit ſap doet / ſo doetmen daermede ceſſeren de fluxien

ende

F ende tgheswel vande berbelen ende caeckbeen. Het is oock goet tot ander ghebreken des mondts. Alsmen onrijpe Moerbesyen droocht/stoottet/ende etet/so stoppen sij den loop des buycks. De schorsse vande wortel in water ghesoden ende ghedroncken / lareert. Alsmense in deser manieren inneempt / so verdrijft sij ende iaecht af de breede wormen die inden buyck sijn. De bladeren ghestooten / ende met olie ghetempert / gheneest de verbrantheyt/alsment daerop strijckt. De bladeren ende schorssen ghesoden/ende dat water inden mondt ghehouden / daermede vergaet den tandtsweer. De onripe vrucht treckt tsamen ende adstringeert/ sij stopt den loop des buycks / ende gheneest dat roode melizoen. Als de Moerbesyen in een goede maghe comen/ende voor andere spijse ghenomen ende ghegeten worden/so gaen sij snel door den buyck/ende maken/ ende openen den wech voor dander spijse. Maer alsmense na ander spijse etet/ ende in een quade mage comen / so worden sij midsgaders ander spijse inde maghe ghecorrumpeert.

Van wilde Keruel. Cap. CXCIX.

Den naem.

A Wilde Keruel heet men in Griecx ende Latijn Myrrhis. Bi onsen tiden heetment Cicutaria / om des wille dat sij der Cicuta/dat is Scheerlinck/oft de wilde venijnighe Peterselie in alle dinghen ghelijck is / wtghenomen in rueck ende smaeck.

Myrrhis. Wilde Keruel.

Gaetsoen.

De wilde Keruel is van bladerē der wilde Peterselie oft Cicuta heel ghe-
B lijck. Sinē steel is hol/ ende heeft veel ribben oft strepen. Sijn ghecroonde bloemē sijn wit / eñ sijn saet is scherp. De wortel is lanck / teeder / eñ rondt/ ende van goeden smake ghelijck als geel wortelen/diemen Peen noempt.

Plaetse daert wast.

De wilde Keruel wast van haer selfuen in dat Gras/ende op driessen.

Den tijt.

De wilde Keruel bloeyt inden Mey / ende in dien tijde sijn de beemdē heel wit van sijn bloeysel.

C

Natuer ende complexie.

De wilde Keruel is werm inden tweeden graedt / ende heeft een subtijl substantie.

Cracht ende werckinge.

De wortel in wijn gheſoden ende gedroncken / is goet voor de ghene die ghebeten ſijn van giftighe dierkens / Phalangia gheheeten. Alſmenſe in deſer manieren vſeert / ſo brenghet ſij den vrouwen haer maent / ende loſt de nagheboorte oft Secundina. In vleeſchſop gheſoden / is ſij goet voor de ghene die wtdrooghen. Sij purgeert de borſt ende longen van alle fluymen ende ſlijmicheyt. Si gheeft appetijt ende luſt om eten. Als ſij drij daghen in water te weycke ghelegen heeft / ende men dat aenſicht daermede waſcht / ſo gheneſen die vlceratien ende ſweeren des aenſichts daermede. In wijn geſoden ſijnde / ende des daechs twee oft drij mael daeraf ghedroncken / ſo preſerueret ende bewaret den menſch vande Peſtilentie.

Van Steentlauer. Cap. CC.

Den naem.

A Steenclauer heetmen in Griecx Melilotus / ende in Latijn Sertula campana / ende daertoe ooc Corona regia. De oorſake ende redenen van deſe namen ſtaen inden Latijnſchen Herbario verclaert.

Geſlecht.

De Steenclauer daer wi hier af ſcrijuen / is tweederhande. Dat een heeft vette Clauerbladerkens / ende dat heeten ſommighe Onſer Vrouwen ſchoenkens. Men mach dat hier te lande inder Apoteke wel voor dat Melilotum ghebruycken / alſo wij ſulcx in onſen Latijnſchen Herbario int langhe verclaert hebben. Dat tweede is met bladeren ende bloemen den geelen Steenclauer gants ghelijck / maer het is hem ongelijck van ſade / dwelck dattet in hawkens voort brengt / ende dit machmen
B Roomſche Steenclauer heeten / om des wille dattet een vreemdt ghewas is / ende den geelen Steenclauer eens deels ghelijck is.

Faetſoen.

Die eerſte Steenclauer is een nederwaſſende cruyt / niet bouen een ſpanne lanck. Sijn bladeren ſijn den ghemeynen Clauercruyde ghelijck. Sij ſijn vet / ende ſchier aſchverwich. De bloemen ſijn ghefaetſoeneert ghelijck als de bloemen van Erwten / maer ſij ſijn cleynder / ende geel van coluere. Dit worden ronde hawkens / ghemeynlick drij oft vier bij malcanderē / eñ ſij ſtaen van malcanderen geſpreyt gelijck als vogels clauwen / ende ouermids dien heeten ſommighe dit cruyt Voghels Wicken / ende ſij ſijn met rondt ſaet gheuult. De wortel is lanck ende root.

De Roomſche Steenclauer heeft eenen ronden rooden ſteel. Sijn bladeren

Van Steenclauer.

Melilotos.
Steenclauer.

Cap. CC.

Meliloti quartum genus.
Roomsche Steenclauer.

C bladeren sijn den Steenclauer oft Fenogreco gelijck/ende si sijn rondtsomme ghekerft. De bloemen sijn geel ende cleyne/ende hebben eenen goeden rueck/ghelijck als dat gantse cruyt doet. De bloemen worden breede hawkens/ende die sijn crom ghelijck als een horenken. Die wortel is vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Steenclauer wast in alle beemden/ende sonderlinghe die op berghen ligghen. De Roomsche Steenclauer moet men inde houen oft in teylen setten/want het wast hier te lande niet van hem selnen.

Den tijt.

D De Steenclauer bloeyt den gantsen somer door/ende alsoo oock die Roomsche Steenclauer. Maer haer hawkens die brenghen si voort in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De natuere van dese cruyden is ghemengt/want eens deels so trecken sij tsamen/ende eens deels verteeren sij/ende maken rijp/ende haer substantie is meer werm dan coudt.

Cracht ende operatie.

De voorseyde cruyden adstringeren/alsо wi geseyt hebben. Si vermorwen

Es morwen alderhande hittich gheswel/ende sonderlinge der ooghen/der moeder/des fondements/ende der manlickheyt/als sij in sueten wijn gheseoden ende daerop gheleyt worden. Maer men moet daer somtijts den doder van een ghebraden ey toe doen/oft dat meel van Fenogreco/oft Lijnsaet/oft stof vander muelen/oft de bollekens van Huelsaet/oft Endyuie. In water gheseoden sijnde/soo verteeren sij alderhande ghesswel/alsment daerop leyt. Als sij met Galappelen ende crijt in wijn gheseoden sijn/so genesen sij loopende seericheyt des hoofts/alsmen die daermede bestrijct. Met wijn gheseoden/ende op de maghe gheleyt wesende/so vergaet daermede de pijne der maghe. Dat sap dat wt dese cruyden ghedowt is/dat doet de pijne der oozen vergaen/alsment werm daerin doet. Desghelijcx doet oock datselue sap/alsment met sueten wijn mengt ende inde oozen doet. Het doet den hoofdsweer cesserē/alsment met azijn ende olie van Roosen mengt/ende opt hoofd leyt met eenen natten doecke. Dese cruyden in water gheseoden/ende met olie van Roosen gemengt wesende/sijn goet tot den Cancker/alsmense daerop leyt.

Van Alruyn. Cap. CCI.

Den naem.

ALruyn heetmen in Griecx Mandragora oft Circea/ende Anthropomorphos/ende in Latijn Mandragora/Canina/oft Terrestris malus. Die oorsaken van dese namen staen int langhe verclaert inden Latijnschen Herbario. Maer een dinck moet ick hier oock vermanen/dat Pythagoras dit cruyt Anthropomorphos gheheeten heeft/om des wille dat de wortel van desen cruyde eenen mensche eens deels gelijck is/also dat die figure claerlick bewijst/ende dese wortel wast soo van selfs. Maer die Quacksaluers ende Landtvaerders die hebben wortelen te coope/die en sijn also van selfs niet ghewassen/maer sij sijn van Rietwortelen also gesneden na de figure van eenen mensche/ende dan setten sij de wortelen wederom in deerde/so comē daer alsulcke wortelen wt/die van hayre/baert/ende ander dinghen eenen mensche ghelijck sijn. Ende daer lieghen sij veel lueghenen toe/datmen dese wortel onder de galghe moet grauen met seker Ceremonien etc. dat enckel luegen ende bedroch is. Dit heb ick hier willen vermanen/op dat hem yeghelick voor sulcke boeuen wete te wachten.

Beslecht.

Den Alruyn oft Mandragora is tweederhande/te weten/manneken ende wijfken. Dat manneken is witter/ende daeraf hebben wij de figure hiernae ghesedt. Dat wijfken is swerter. Theophrastus int seste boeck vande historie der cruyden int tweede Capittel/scrijft noch

van

C van een gheslecht van cruyde / wiens vrucht swert is / ende is gheluyck een besye / ende smaeckt gheluyck wyn. Ende dit is sonder twyfel dat cruyt / dat welck wy hierna onder de Nachtschade verhalen sullen / ende Dulcruyt noemē / ende ter selver plaetsen sullen wy breeder daeraf scryuen.

Mandragora. Alruyn.

Gaetsoen.

Alruyn dwyfken heeft bladeren die syn een luttel smaelder ende cleynder dan de bladeren van Lattouwe / ende sy hebben eenen stercken rueck / ende sy breyden haer wt op der eerden. Tusschen de bladeren brengt sy haer appelen voorts / die syn den eyer doders niet ongheluyck / sy syn gheel / ende hebben eenen stercken rueck / ende syn van
D binnen vol saets / den keernen van peeren niet ongheluyck. Die wortelen syn groot / ende sy syn altyt twee in een geschranckelt oft gheulochten / ende sy syn van buytē swertachtich / ende binnen wit / met een dicke schorsse ouertrocken. Ende en heeft gheenen steel. Dat manneken heeft grooter bladeren / die syn wit / breyt ende cael / oft effen / den Beete bladeren niet seer ongheluyck. Die appelen van dat manneken syn tweemael grooter dan van dat wyfken / ende hebben eenen stercken onlieffelycken rueck. Syn wortel is der wortel van dat wyfken gheluyck / maer sy is grooter ende witter. Ende en heeft oock geenen steel / gheluyck als dat wyfken.

Plaetse daert wast.

E Alruyn wast geerne int woudt / ende in plaetsen daer veel lomber is. Men plandtse oock inde houen.

Natuer ende complexie.

Alruyn is coudt inden derden graedt. De vrucht is wat vochter dan de wortel. De schorsse vande wortel en vercoelt niet alleen / maer si droogh het oock.

Cracht ende werckinge.

De wyle dat de wortel noch gruen ende versch is / so stootmense / ende men perst een sap daerwt / dat laetmen in eenen eerden pot oft teyle inde sonne staen / tot dattet dick wordt. Men vergadert oock een sap wten appelen / maer dat en heeft soo grooten cracht niet / als tghene dat wt de wor-

F de wortel compt. De schellen van der wortele hangtmen op om daghelicx te vseren. Sommighe sieden de wortel van Mandragora in wijn tot dattet derdendeel inghesoden is / dan trecken sij dat af / ende gheuen daeraf een croesken vol te drincken den genen die niet slapen en connen / ende groote pine hebben / ende diemen snijden wil oft cauterizeren sonder gheuoelen. Dat sap van Mandragora eenen scrupulus swaer ghedroncken / lost ende iaecht af door den camerganck alle taey slijmicheyt / ende de swerte galle / ghelijck als de Nieswortel. Ende ist datmen van dit sap op een mael meer inneempt / dan voorseyt is / so doodet den mensche. Men mengt dit sap onder de medicijnen / die men vseert tot de ooghen / ende tot versuetinge der pijne. Men seyt dat dese wortel dat vuoir morw ende weeck maect / alsment ses vren lanck daermede laet sieden / daerna so latet hem hanterē / ende men mach daeraf maken datmen wil.

G De verssche groen bladeren met Gersten mout ghemengt / versueten de hitte ende vierichеyt der ooghen / die van eenich gesweer compt / alsmen die daerop leyt. Si doen scheyden / ende sij verteerē alderhande geswel / herde sweeringhen ende croppen / alsmen die vijf oft ses daghen lanck suyuerlick daermede wrijft. Si verdriuen oock de litteeckenen. De wortel in azijn ghestooten / geneest dat wildt vier / alsment daerop leyt. Met huenick oft olie ghemengt wesende / heylt sij dat bijten van nateren / alsmense daerop strijct. Als sij in water gesoden is / so verteert sij dat gheswel ende de croppen / alsmense daerop leyt. Met Gersten mout wort sij ghemengt / ende also versuetet sij de pijne der ioncturen / alsment daerop leyt. Alsmen aende appelen riect / so maken sij den mensch slapende. Alsulcke cracht heeft haer sap ooc. Nochtans salment met mate vseren / want anders doodet den mensch. Dat saet datmen binnen inde appelen vint / dat suyuert de moeder. Ende aenghesien dattet periculoos is de Mandragore binnen int lijf te nemen / so salmen den mensch doen slapen / in dien dattet noot is / door den rueck van dese appelen eñ vruchten / sonder die eenichsins int lijf in te nemen.

Van Melansana. Cap. CCII.

Den naem.

A Dit ghewas heetmen bij onsen tijden Mala insana / sommighe heetent Poma amoris / dat is te seggen / Appelen der liefde / maer meest so noemptmense Melanzana. De oorsaken ende redenen van dese namen staen breedt verclaert in onsen Latijnschen Herbario / aldaer muechdijt soecken.

Geslacht.

De Melanzana sijn tweederhande / want sommighe draghen bruyn appelen / ende daeromme machment Bruyn Melanzan heeten. Dat ander brengt witachtige oft geel appelen / ende ouermids dien so heetet geel

Melanzan.

Van Melansana. Cap. CCII.

B Melanzan. Anders sijn sij malcanderen gelijck van wesen.

Mala insana. Melansana.

Faetsoen.

Melanzan is een ghewas dat is de groote Clissen met sijn stelen ende bladeren bijna heel gelijck/maer sijn bladeren sijn langer/ ende meer doorsneden dan de bladeren van groote Clissen. Het heeft purpuren bloemen / ende elck bloeme heeft ses bladerē op de maniere van een sterre. Sijn vruchten sijn lanck/ ende sij en ghelijcken eenen appel niet qualick / ende si sijn binnen vol saets / dwelck den Indiaen-
C schen oft Callicoetschē Peper niet ongelijck en is. De wortele is geel/ hebbende veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Melanzan is een vreemdt gewas/ dat hier te lande van hem seluen niet en wast/ maer het moet inde houē ende in teylen geplandt eñ opghebrocht worden. Ende het wil geoeffent / ende gade gheslagen sijn/ghelijck als Cauwoorden ende Meloenen.

Den tijt.

Mala insana bloeyen in Augusto/ende somtijts indē Herst/ maer die en connen niet wel rijpe vruchten voort brenghen.

Die natuer ende complexie.

D Die vruchten van Melansan sijn sonder twijfel coudt ende vochtich ghelijck als de Cauwoorden.

Cracht ende operatie.

De Melanzan en worden/mijns wetens/inder medicinen niet ghebesicht. Nochtans eedtmen de appelen ter sommighe steden met olie/soudt ende peper/ ghelijck als de Campernoelien. Sommighe latense een luttel ouer twier sieden/ende dan snijdense daer ronde schijfkens af/ die bereyden sij met azijn / olie/ende peper / ende also eten sij dat. Sommighe legghense inde pekele/ende bereydense ghelijck als Caroten/ ende dierlijcke vruchten. Maer dese spijse dient best den lackertonghen/die achten oftet ghesondt is/ dan alleen oft wel smaect. Als yemā gesontheyt leuen/die sal hem van dese vruchten w
ten / want sij sijn ongheſondt / ende
quaet om verteeren.

C

Van Plompen. Cap. CCIII.

Den naem.

A PLompen worden oock Zeebloemen gheheeten / oft Zeepluymen. In Griecx ende Latijn heetmense Nymphea. Ende inder Apoteken Nenuphar. De redene waerom sij Nymphea ghenoempt sijn/staet int Latijn ghenoech verclaert.

Geslacht.

De Plompen sijn tweederhande. De sommige hebben witte bloemē/ die sijn den witte Lelien niet seer onghelijck. Dander hebben gheel bloemen/ende die heetmen ouermids dien Geel Plompen. Sij hebben oock
B verscheyden wortelen / want dat eerste gheslecht heeft swerte wortelen/ ende dander heeft witte wortelen. Maer tis beter datmen haer onderscheedt neme wt de bloemen/die yegelick sien mach/ ter wijle dat sij noch int water staen / dan wt de wortelen die men niet sien en can voor datse wtghegrauen sijn.

Gaetsoen.

De witte Plompe heeft ronde ende effen stelen / gheliick als de groote Biesen. De bladeren sijn rondt/ende heel stijf/gheliick als taey leder/ende sij sijn den bladeren van Veyl niet seer onghelijck / sij swemmen op

Nymphæa. Witte Plompen.

Nymphæa lutea. Geel Plompen.

dwater/

C dwater/ende sommige ooc onder dwater/eñ si comen al van eenre wortel. Sijn bloem is wit/gelijck een schoon witte dubbel Lelie/eñ si hebben xxvj. oft xxviij. bladeren/meer oft min. Eñ elck van dese geuulde bladerē is gefaetsoeneert gelijck eenē duym/oft gelijck als vette dicke bladerē van grootē Donderbaert. Binnē inde bloeme vintmen een schoon goutgeel sonne met veel geel veeselen. Ende eer haer dese bloemen ontluycken/so sijnt lange knoppen gelijck als bollen van Huelsaet/eñ sij sijn met bruyngroene bladeren besloten. Ende also haest als sij wtsluypen/so vertoonen haer dese dubbel bloemen met geel tootkens ghelijck als schoon gheverwde sonnen/ende sij en hebben geenen rueck. Na dat de witte bladeren af geuallen sijn/so wordent bollekens/die sijn geuult met sade/dat is swert/breet ende taey. De wortel is swert/row/eñ gecnobbelt/somtijts eenen arm dicke/met veel veeselen. De geel Plompe is der witte met bla

D deren ende stelen wat gelijck. De wortel is wit/row/ende ghecnobbelt. Haer bloemen sijn heel geel gelijck als den doder vanden ey/blinckende/den Roosen niet onghelijck/ende niet so groot als de witte. De knoppen als sij noch gesloten sijn/eer sij haer tot dat bloeysel ontpluycken/so sijnse heel rondt/met groen bladeren ouertoghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese Plompen wassen in poelen/vijuers/eñ diergelijcke staende water.

Den tijt.

De Plompen bloeyen in Junio/eñ dan behoortmense te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel ende saet van beyde dese Plompen/vercoelen eñ droogen sonder scherpte/ende sonder bijten.

Die cracht ende operatie.

E De wortel van witte Plompen in wijn gesoden ende gedroncken/is goet voor de gene die den loop des buycx/ende dat roode melizoen hebben. Si verteert de milte/alsmense in deser manieren vseert. Si is goet tot weedom der mage ende der blase/als sij gesoden is/ende daerop gheleyt wort. Si verdrijft ooc de plecken wt den lijue/alsmense in deser manieren in water siedet/ende daerop leyt. Si maect dattet hayr niet meer wt en valt/als sij met peck getempert/ende daerop geleyt wort. De wortel ghesoden ende gedroncken/doet den mensch in reynicheyt leuen. Desghelijcx so doet oock dat saet. De wortel van geel Plompen/ende desgelijcx oock dat saet in rooden wijn ghesoden ende gedroncken/stoppen de siecte vande vrouwen. De wortel vande Plompen groen gestooten/ende op de wonden gheleyt sijnde/stelpt dat bloet. Si heylt oock de sweeringen die van dat wrijuen vanden schoen gecomen sijn/alsmense drooghet ende daerin stroyt. Desghelijcx oock de loopende schorfticheyt des hoofts. Men mach vande bloemen Conseruen ende suycker maken/diewelcke sonderlinghe goet sijn tot alderhande swaer Cortsen oft febres/

F ende tot pijne ende weedom die van der gallen / flaua bilis ghenoempt/ haren oorspronck neempt / ende sonderlinghe tot hooftsweer. Sij maken den mensch oock slapen/ende sij sijn goet teghen onbetamelijcke ende oncuysche droomen.

Van Mostaertcruyt. Cap. CCIIII.

Den naem.

A DEn Hofmostaert / oft tam Mostaertcruyt heetmen in Griecx Napy oft Sinipi/ende in Latijn Sinapis ende Sinapi / ende also kentment noch heden sdaechs inder Apoteken. De redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechte van Mostaertcruyt daer wij hieraf scrijuen. Dat eerste heeft loof ghelijck als Rapen loof / ende heeft geel bloemen / ende daerom heetment geel Mostaertcruyt. Sijn saet is wit. Dat ander gheslechte heeft bladeren schier gelijck den tammen witten Mostaert. Sijn bloemen sijn wit / maer tsaet is rootachtich. Om sijn witte bloemen wille macht wel wit Hofmostaertcruyt ghenoempt worden/ op datter onderscheedt sij tusschen hem ende dat tam wit Mostaertcruyt/daer wi hier bouen int xcix. Cap. af gheschreuen hebben.

Tfaetsoen.

Dat eerste gheslecht van Mostaertcruyt heeft eenen rouwen / hayrighen langen steel/ met veel tacrkens ende schuetkens ter sijden. Sijn bladeren sijn den Raeploof niet onghelijck / maer sij sijn cleynder ende rouwer. De bloemen sijn bleeckgeel/ende daerwt comen ronde hayrachtige
B hawkens/die sijn vol wits saets. De wortel is wit / slecht/ eñ veeselachtich. Dat ander gheslechte crijcht oock eenen rouwen ghehayrden steel/ maer niet so langhe. Sijn bladeren sijn ghekertelt/ende den cruyde van wit Mostaert seer ghelijck / maer sij sijn grooter ende breeder. De bloemen sijn wit oft bleeck / ghesaetsoeneert ghelijck een cruys / ende daerwt comen ronde lange hawkens/die sijn vol rootachtichs saets. Die wortel is den eersten ghelijck.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslachten van Mostaertcruyt/sedt men ghemeynlick in de houen. Nochtans wassen sij somtijts van selfs / maer niet so schoon ende lustich als inde houen.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van cruyden bloeyen in Junio ende Julio/ende dan leueren sij oock haer saet.

Natuer ende complexie.

De voorseyde cruyden sijn werm ende drooge inden vierden graedt.

Cracht

Van Mostaerterupt. Cap. CCIIII.

Sinapis. Geelen Hofmostaert.

Eruca sylueſtris. Witten Hofmostaert.

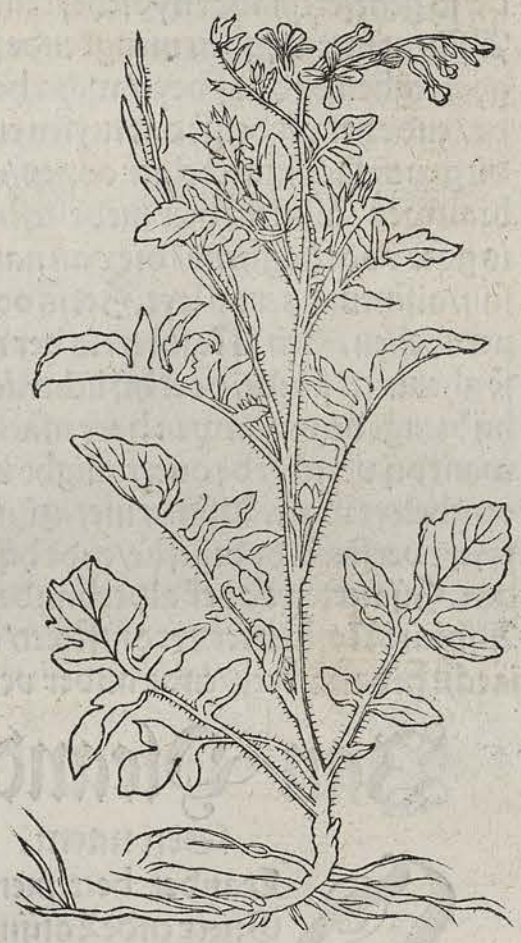

C

Cracht ende operatie.

Mostaertcruyt verdeylt / ende treckt wt den lijue alderhande vochticheyt / alſmen dat van buyten daerop leyt. Alſment inden mondt neempt ende knowt / ſo trecket wt den hoofde alle taey ſlijmicheyt / ende purgeert de herſſenen. Dat ſap van dit cruyt met Meede geſoden / ende gegorgelt / is goet voor dat gheſwollen kaeckbeen / ende teghen een rouweheeſche keele. Dat Mostaertſaet gheſtooten / ende inden nueſe gedaen / doet den menſch nieſen. Het is goet voor de ghene die de vallende ſiecte hebben. Als den vrouwē de moeder ouer eynde wil / ſo ſalmen haer mostaert met azijn ghetempert voor haren nueſe houden / ende daeraen laten riecken / ſoo comen ſij weder tot haer ſelues. Een plaeſter van Mo-
D ſtaertmeel ghemaect / die leyt men op dat gheſchoren hooft der gheenre / die men vanden ſwaren ſlaep / Lethargus gheheeten / niet ghewecken en can. Mostaertmeel met hueninck ghemengt / ende buyten opt lijf ghepliceert ſo lange tot dat vel root wordt / is goet tot weedom der huepen / gheſwollen milte / ende alderhande langduerighe ghebreken / want het treckt de vochticheyt van binnen daerwte. Het doet dat hayr waſſen terplaetſen daer dat wtgheuallen is / alſment in deſer manieren temperet / ende daerop ſtrijckt. Het maeckt een ſchoon aenſicht / ende doet de maeſen ende plecken vergaen. Met hueninck ende ganſen ſmout ghemengt

E wesende/so verteeret dat gheronnen bloet. Met azijn getempereert sijnde/so geneset quade ruydicheyt ende crauwagie/alsment daerop strijct. Alsment met vijghen mengt ende stootet / ende ouer de oozen leyt / so ist goet teghen de doofheyt/ want het maect den mensch wederom hoozende / ende het verdrijft dat tuyten ende suysen inden oozen. Dat sap van dit gruen saet/maect claer oogen/ende verdrijft de rouwicheyt der wijn brauwen / alsment hier mede bestrijct. Mostaert met azijn ghestooten/ is goet voor de ghene / die van nateren oft van Scorpioenen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Het is oock goet teghen venijnicheyt van campernoelien. Den Mostaert is der maghen wtnemende goet. Inder spijse ghenuttet sijnde/doet hij lichtelick ouergheuen. Hi lost de vrijne/ ende
F hij brengt den vrouwen haer maent. Hij is den watersuchtighen goet/ want hij verteert de ouertollighe vochticheyt van dwater/ als hij daerop gheleyt wort. Alsmen met azijn drinct/so lost hij den steen. Den Mostaert versterct de digestie/ende hij doet de groue spijse inde maghe scheyden. Hij verteert oock alderhande ouertollighe vochticheyt der magen. Alsmen Mostaertcruyt ontsteect/ ende eenen roock daeraf maect/so verjaecht hi de nateren/ende ander veninich ghedierte.

Van Oleander. Cap. CCV.

Den naem. Nerion. Oleander.

A Oleander heet men in Griecx ende Latijn Nerion/Rododaphne eñ Rododendrum/eñ inder Apoteken Oleander. Waeromme dat dit cruyt also genoempt is/ suldij in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

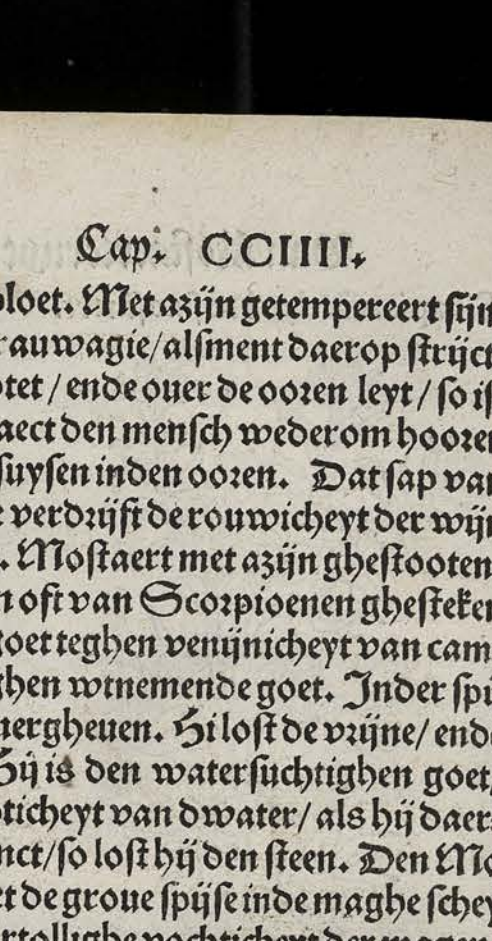

Faetsoen.

Oleander heeft bladeren gelijck den Amandelboom / maer sij sijn langher eñ dicker. Sijn bloeme en is den Roosen niet ongelijc. Sijn vrucht is lanc/ op de maniere van eenen horen. Als si opgaet/dan is sij binnen vol saets/ende dit saet is ghehayrt ende row. Die wortel is lanck/houdtachtich/ scherp/ ende heeft eenen soutachtigen smaeck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Oleander wast gheerne bij dwater ende aende Zee/ende men sedt hem ooc inde houen.

Den

B

Den tijt.

Wij en weten den tijt niet / wanneer Oleander bloeyt eñ vrucht brenghet. Want wi en hebben anders niet daeraen ghesien dan de bladeren / ende daerom staet sijn figure hier oock sonder bloemen.

Natuer ende complexie.

Oleander is werm int beginsel vanden derden graedt / ende drooghe inden tweeden.

Cracht ende operatie.

C De bladeren ende bloemen des Oleanders dooden de honden / de esels / ende meer ander viervoetighe beesten. Maer als sij met wijn inghenomen ende ghedroncken worden / so sijn sij den menschen een heylsame medicijne teghent bijten van venijnich ghedierte / ende sonderlinghe alsmen Wijnruyte daerbij neempt. Den Oleander en salmen niet alleen vseren / want Galenus schrijft / dat hij niet alleen den beesten / maer oock den menschen schadelick ende dootelick is / ist dat men hem binnen int lijf in neempt. Ende sonderlinghe is hij den schapen ende den gheyten schadelick / want al ist dat men niet meer dan de bladeren in water leyt / ende dat men de schapen ende gheyten daer af laet drincken / so sterven sij. Daerom so sal hij alleenlick van buyten gevseert worden / want hij verdeylt ende verteert.

Van Berberis. Cap. CCVI.

Den naem.

A Berberis noempt men in Griecx ende Latijn Oxyacantha / eñ inder Apoteken Berberis. Het heet also in Griecx ende Latijn / om sijn scherpe doornen wille / die aen sijn tacxkens wassen.

Gaetsoen.

Berberis is een boomken / dat is den wilden Houtpeerboomkens niet onghelijck / maer tis cleynder / ende heeft veel stekende doornen. Sijn bladeren sijn rondtsomme met cleyn kerfkens. Sijn bloemen sijn gheel / ghesaetsoeneert ghelijck als cleyn gheuulde Rooskens. De vruchten dat sijn schoon roode / langachtighe ronde besykens / hanghende aen dunne teeder steelkens / ende sij hebben binnen corenkens oft greynkens / die hebben eenen sueren smaeck / eñ sij sijn rowachtich. De wortel is in veel deelen gheclouen / ende sij is lanck.

Plaetse sijnder wassinge.

Berberis wast tot veel plaetsen / te weten int woudt / aen hegghen ende haechbosschen / opt veldt / op de berghen / ende op drooghe / ende op natte plaetsen.

Van Berberis. Cap. CCVI.

Oxyacantha. Berberis.

Den tijt.

B Berberis groeyt ende bloeyt inde Lenten. In September ende October vindt men sijn vruchten / die sijn lustich om aensien.

Natuer ende complexie.

Berberis adstringeert eñ droocht / hi is coudt eñ drooge inden tweeden graedt. De vrucht is van subtijl substantie / ende sij doorsnijdt een luttel.

Cracht ende werckinge.

C Alsmē de vrucht van Berberis eet ende drinckt / so stopt sij den loop des buyck / der vrouwen siecte / ende alle ander fluxien oft vloten. Die wortel trect doornen ende pijlen wt den lijue / alsmen se stootet ende daerop leyt. Men seyt ooc / waert sake dat men dese wortel / ghestooten wesende / drijmael streke ouer den buyck vā een bevruchte vrouwe / dat haer dat letsel eñ quaet doen soude. De besyen met hueninck oft suycker bereyt / oft geconfijt wesende / lesschen ende verslaen den dorst / ende de hitte vande cortse. Si geuen oock appetijt om eten.

Van wildt Vlas. Cap. CCVII.

Den naem.

A Wildt Vlas / dit heeten sommighe Onser Vrouwen Vlas / Padden Vlas / ende Nauelcruyt. In Griecx ende Latijn noempt ment Osyris. Inder Apoteken Linaria. Ende dat daerōme / om dattet den Vlasse seer ghelijck is.

Faetsoen.

Linaria is een cruyt / dat is den Wolfsmelck seer ghelijck / datmense beyde van malcanderen niet wel onderkennen en can. Sijn stelen ende tacken sijn swertachtich / teeder ende taey. De bladeren / dier somtijts drij oft vier / ende somtijts vijf oft sesse bij malcanderen staen / die sijn den bladeren van Vlas seer ghelijck / ende sijn eerst donckergruen / ende daernae rootachtich. Sijne bloemen sijn lichtgeel / van faetsoene van Riddersporen. Midden in dese bloemen sijn gants doderverwighe gheel straemkens / die en gheuen gheenen rueck / ende dit worden ronde knoppen oft bollekens / daerinne leyt breedt / swert saet. Het heeft een

slechte

Van wildt Vlas. Cap. CCVII.

Linaria. Wildt Vlas.

B slechte wortel/ eñ daerwt wassen veel ander wortelkens/ die cruypen daer ter sÿden omme.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wasset op onghebowde plaetsen/ ende op de mueren/ ende bÿ de tuynen oueral.

Den tÿt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer tot bÿ den Herst.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge/ eñ in gheenen weghe coudt eñ vochtich/ want het is bitter/ ende lost de vrÿne/ also wÿ dat breeder in onsen Latÿnschen Herbario verclaert hebben.

C

Cracht ende werckinge.

Linaria ghesoden ende ghedroncken/ is goet voor de ghene die de geelsucht hebben. Het verdrÿft oock alder hande verstoptheyt der leuer ende der milte. Ende verdrÿft oock alderhande smetten ende plecken/ die een mensch aen sÿn lÿf mach hebben/ ende maect oock een schoon aensicht/ ende dat doen principalick de bladeren. Linaria lost oock de vrine wonderlÿcken seere.

Van Basilicom. Cap. CCVIII.

De n naem.

A Basilicom oft Basilie heeft in ouden tÿden in Griecx ende Latÿn genoempt gheweest Ocimum/ ende sindt dier tÿt Basilicum/ ende also heeftment tot noch toe gheheeten. Nochtans sÿnder sommige in onsen tÿden die dit cruyt Ocimum garyophyllatum heeten. De oorsake ende redenen van dese namen vindÿ in onsen Latÿnschen Herbario.

Geslacht.

Dat Basilicom is drÿerhande/ groot/ middelbaer/ ende cleyne. Dese en hebben geen onderscheedt dan inde bladeren alleene/ want dat eerste geslechte heeft groote breede bladeren/ dat tweede heeft middelbaer bladeren/ dat derde heeft seer cleyne bladeren. Maer sÿ hebben alle drÿ eenderley rueck. Eñ hoewel dat dat cleyn eñ tderde geslecht schÿnt te wesen dat Acinos Dioscoridis/ nochtans ouermids dattet den anderen tween seer gelÿck is/ so hebben wi dat lieuer willen setten onder de gheslechten van Ocimum.

Faetsoen.

B

Kaetsoen.

Dat groot Basilicom heeft eenē ronden steel met veel tacxkens. Sijn bladeren sijn den Mercuriael gelijck / bleeckgroen. De bloemkens staen om de ronde tacxkens/ende sij sijn bruyn lijfverwich. Als sij afvallen/so brenget sijn swert saet voort in cleyn huyskens. De wortel is lanck/hout achtich/ende daer hangen veel veeselen ter sijden aen. Dat middelbaer Basilicom is den eersten gants gelijck / maer sijn bladeren sijn cleynder ende smaelder. Sijn bloemkens sijn oock sneewit/ende niet lijfverwich ghelijck als deerste. Dat derde ende tcleynste is dat edelste ende schoonste / ende het heeft veel stammekens met veel tacxkens / ghelijck een dicht boomken. Sijn bladerkens sijn der Mageleyne gelijc/nochtans so sijnse wat grooter / ende sij sijn ghekertelt / ende sij hebben eenen costelijcken

C lieffelijcken rueck. De bloemkens ende de wortelen sijn den tweeden ghe slachte seer ghelijck.

Plaetse sijnder wassinge.

Basilicom sedt men ghemeynlick in teylen voor de vensteren/ eñ somtijts oock inde houen.

Den tijt.

Basilicom bloeyt in Junio ende Julio / eñ daerna leverē sij haer saet.

Ocimum. Basilicom. Ocimū mediocre. Middelbaer Basilicom.

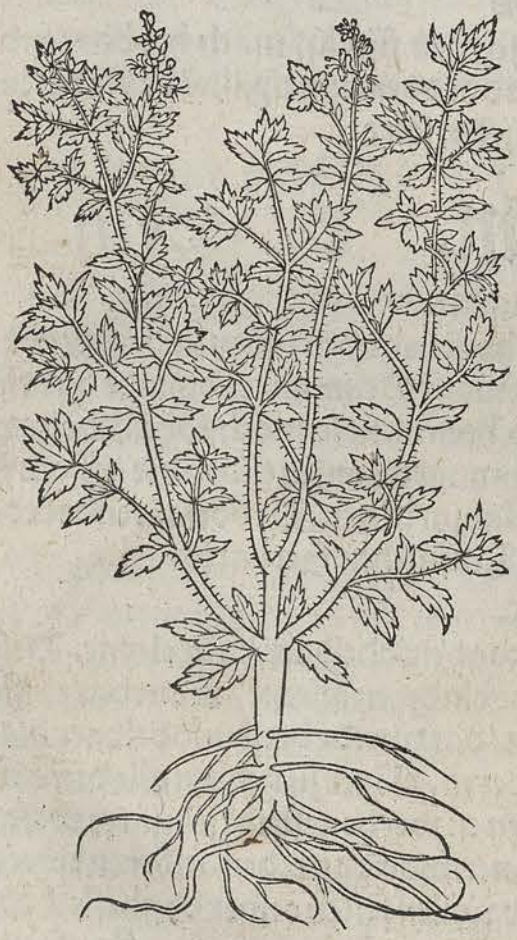

Dese

D Dese cruyden en connen gheenen rijm oft coude verdraghen.

Ocimum maius. Groue Basilien.

Natuer ende complexie.

Dese cruydē sijn werm indē tweedē graet/ eñ si sijn bouen maten vochtich.

Cracht ende werckinge.

Basilicom maect doncker ooghen/ alsmen des seer veel eedt. Sij laxerē eñ maken windt/ende losſen de vrijne/ sij maken veel melcx/eñ si en worden inde mage niet lichtelick verandert. Basilicom met Gersten mout/ olie van Roosen/ende azijn ghemengt/lescht eñ vercoelt alderhande hitte eñ weedom der ooghen/alsment daerop leyt. Dat sap van Basilicom inde ooghen ghedaen/ verdrijft de donckerheyt derselver/ en-
E de droocht de fluxiē daer wte. Dat saet ghesoden ende gedroncken/lost de vrine/ ende helpt de vrouwen dat sij haer maent crigen. Dit saet geroken/maect den mensch niesen. Alsmen Basilie vā buytē appliceert/so is sij seer goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Het verteert oock ende maect rijp alderhande gheswel/ alsment daerop leyt. Alsmen dit met azijn tempert/ ende daeraen riect/ so brenghet den genen die in onmacht leyt/wederomme tot hem seluen. Het confortеert dat hooft ende dat herte. Het geeft blijschap den ghenen die vande swerte galle in melancolye gevallen sijn. Dese voorseyde cruyden heeft men voortijts oock tot veel ander dinghen ghebseert/ de welcke wij hier niet al en beschrijuen/ ouermids dien dat de oude meesters hierinne niet en accorderen/ alsso wi dat in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

Den naem.

A Dese wilde Marioleyne heetmen in Griecx ende Latijn Origanus ende Origanum/ in Hoochduytsch Welghemoet. De redene van dien suldij int Latijn vinden.

Geslecht.

De wilde Marioleyne/ghebeeten syluestre Origanum/is wildt/eñ is drijerhande. Maer si en hebbē geen onderscheet dan alleen inde bloemē.

Dat

Origanum. Wilde Marioleyne.

B Dat eerſte heeft geheel bruyn bloemē/ dat tweede lijfverwige / ende dat derde heeft heel ſneewitte bloemen.

Naetſoen.

Origanum is een ghewas dat heeft veel lange ſtelen / die ſijn hayrich ende bruyn / eñ hebben bladeren die ſijn den Kuel heel ghelijck. Int ſop crijget ghe croonde bloemen / die ſijn van ſulcken coluere / alſo wi gheſeyt hebben. Sijn wortel is lanck / ende houdtachtich / en de heeft veel ſchueten.

Plaetſe haerder waſſinge.

Deſe geſlechten van wilde Marioleyne waſſen geerne in haechboſſchen / eñ ſonderlinge die op bergen ligghen.

C Den tijt.

Origanū bloeyt in Junio eñ Julio.

Natuer ende complexie.

Origanum is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Origanum oft wilde Marioleyne in wijn geſoden ende gedroncken / is goet den genē die van venimich gedierte gebeten ſijn. Met ſueten wijn gedroncken / iſt goet den genen die Cicuta / dat is Wilde venijnighe Peterſelie / oft dat ſap van Huelcruyt / ghegeten oft ingenomen hebben. Alſment met Oxymeli drinct / ſo iſt goet voor de gene die gyps oft Tijdelooſen geten hebben. Het is goet met vijgen ghegeten voor de ghene die den cramp hebben / oft die waterſuchtich ſijn. Origanum gedroocht / eñ met Meede gedroncken / druſft de ſwerte galle door den camerganck wte / en-

D de brengt den vrouwen haer maent. Met hueninck getempert / ende een Electuarie daeraf gemaect / is goet tegen den hoeſt. Origanum geſoden ende int badt ghedroncken / is goet voor de gene die met ruydicheyt beladen ſijn / ende de geelſucht hebben. Dat ſap vanden gruenen Origanum wtgeperſt / is goet tot dat geſwollen kaeckbeen / tot den huyge / ende ſweeringhen binnens mondts. Het verſuetet de pine inde ooren / alſment met melck tempert / eñ dat werm inde ooren doet. So waermen wilde Marioleyne ſtroyt / daer vlien de nateren wech. Met Gerſten moudt ghemengt ende geappliceert ſijnde / ſo verdruſft ende verteert ſij alderhande gheſwel. In wijn geſoden / ende den wermen damp daeraf inde ooren ontfangen / beneempt dat ſuyſen ende cinghelen wten ooren. Origanum in wijn gheſoden / verteert dat geronnen bloet onder blaw vleeſch / alſment daerop leyt. Alſment droocht / ende met ſalpeter ende hueninck tem

pert /

pert/dat maect witte tanden/alſmen die daermede ſtrÿct oft wrÿſt. Het verteert de croppen/ alſment met azÿn / olie ende Gerſten meel mengelt/ ende dat daerouer ſtrÿct. Het doet de pine ende ſteeckten inde ſÿden ceſſe ren/alſment met vÿghen mengelt/ende daerop leyt.

Van Cullekens cruyt. Cap. CCX.

Den naem.

A DEſe cruyden die wÿ hier Cullekens cruyt noemen / die heet men in Griecx ende Latÿn Orchis / ende Cynoſor chis/ende nv ter tÿt Teſticulus canis. De redenen ende oorſake van ſulcke namen hebben wÿ ghenoech int La tÿn verclaert.

Geſlecht.

Men vindt vÿfderhande manieren oft gheſlachten van Cullekens cruyt. Dat eerſte is ſeer groot van bladeren ende bloemen/ende dit heet men in Latÿn Orchis mas latifolia/ ende in Duytſch Breedt Cullekens cruyt dmanneken. Dat tweede geſlechte heeft ſmaelder bladeren/ende wordt in Latÿn gheheeten Orchis mas anguſtifolia / ende in Duytſch Smal Cullekens cruyt dmanneken. Dat derde gheſlecht en is niet ſoo lanck als de voorgaende / ende daer om heet ment ooc dwÿfken/eñ is ooc drÿerhande. Dat eerſte heet men Or chis femina maior / dat is te ſegghen/ Groot Cullekens cruyt dwÿfken.

B Dat tweede Orchis femina media/ dat is te ſegghen/Middelbaer Culle kens cruyt dwÿfken. Dat derde Or chis femina minor/dat is/Cleyn Cul lekens cruyt dwÿfken.

Orchis mas latifolia.
Breet Cullekens cruyt manneken.

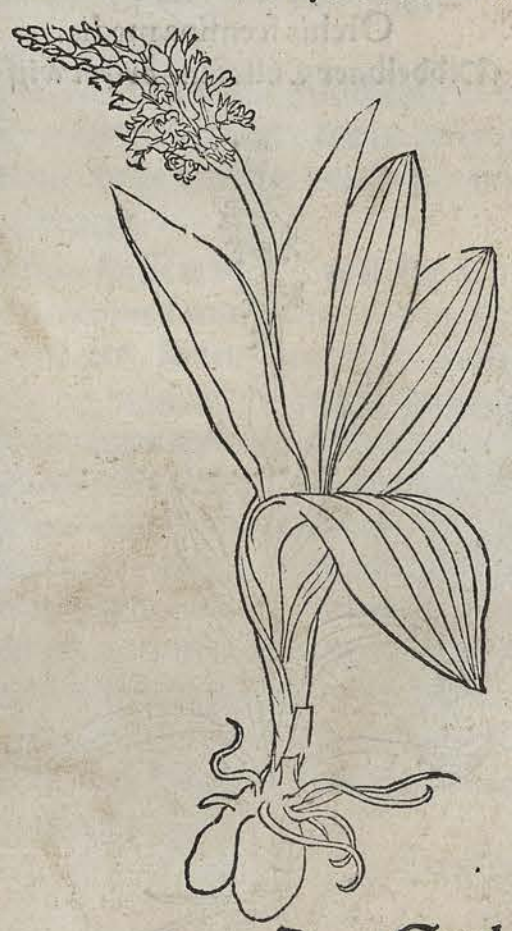

Gaetſoen.

Dat Breet Cullekens cruyt manne ken heeft gemeynlick drÿ oft vier bla deren om den ſteel / ghelÿck weſende den Meyebloemkens/oft de bladeren van Tÿdeloose. Sÿnen ſteel is on trent anderhalf ſpanne lanck. Sÿn bloemen ſÿn lÿfverwich ende geſpren ckelt. Sÿn wortele dat ſÿn twee cul lekens oft cloſſekens/die ſtaē aen mal canderen gelÿck als twee noten Mu ſcaten/deen bouē/ende dit is cleynder ende voller / eñ dander onder / dat is weecker/ende meer gefronſſelt. Dat

Orchis mas angustifolia.
Smal Cullekens cruyt manneken.

Orchis fœmina maior.
Groot Cullekens cruyt wijsken.

Orchis fœmina media.
Middelbaer Cullekens cruyt wijsken.

Orchis fœmina minor.
Cleyn Cullekens cruyt wijsken.

C Smal Cullekens cruyt manneken heeft oock bladeren gelijck de Tijdelooſe/maer ſi ſijn ſmaelder ende teerder/ende ſi ſijn met ſwerte oft bruyn plecken beſpraeyt. De bloemē ſijn purpurbruyn. De wortelen ſijn ront/ gefaetſoeneert gelijck als twee Oliuen/met wat veeſelingen. Deen wortel is vol ende verſch/dander is ydel ende verdwijnt. Dat groot Cullekens cruyt wijfken / heeft bladeren die ſijn den Tijdelooſe bladeren heel ghelijck. De bloemen ſijn ghecolureert gelijck als purpure. De wortelen ſijn geformeert ghelijck twee vogel eyeren. Dat opperſte is rondt / ende ſeer cleyne/maer dat onderſte is grooter ende langachtigher. Dat middelbaer Cullekens cruyt wijfken / is met bladeren ende ſtelen den voorgaenden ghelijck / maer ſijn bloemen ſijn cleynder / ende buyten bruyn/ maer binnen wit/ met ſeer cleyn ſwerte tippekens beſpraeyt. Sijn wortelen ſijn gelijck twee langachtige noten / maer deen is grooter dan dan-
D der. Dat cleynſte Cullekens cruyt wijfken/is eē fijn cruyt/het is teerder eñ cleynder dan de voorgaende / anders iſt den ſmalen Cullekens cruyde manneken ſeer gelijck/maer ſijn bladeren en ſijn niet beſpraeyt. Ende ſijn wortelen/ de welcke ghelijck als twee eyeren geformeert ſijn / die ſijn veel cleynder/alſo die figure dat claerlick doet blijcken.

Plaetſe haerder waſſinge.

Alle de gheſlechten oft ſorten van Cullekens cruyt waſſen gheerne op ſandighe eerde/op berghen ende in beemden.

Den tijt.

Deſe cruyden bloeyen inden Mey/ende int beghin van Junio.

Natuer ende complexie.

De grootſte wortel van deſe cruyden is werm ende vochtich/ eñ wat ſueter van ſmake. Maer de cleynſte ende verdwijnde die is meer ghecooct/ende ouermids dien is ſij wermer ende drooger dan de groote.

E

Cracht ende operatie.

Deſe wortel plachmen voortijts inde ſpijſe te vſerē/dwelck men noch doen mach. Als de mans de groote volcomen wortel eten/ſoo maken ſij ſonen. Ende als de vrouwen de cleyne eten / ſo ontfangen ſij dochteren. Daerom ſo iſt voortijts in Theſſalia die maniere gheweeſt / datmen de cleyne met geyten melck adt/om luſt te crijgen tot bijſlapen/ende die ydele ende verdwijnde aten ſij / om den luſt te doen vergaen. De oorſake is deſe. De volcomen wortel heeft veel ouertollighe vochticheyt/ende genereert veel inflatien ende windts / daerom ſo gheeft ſij luſt om bijſlapen. Maer de verdwijnde wortel / doet dien luſt vergaen / want ſij droocht meer dan dander. Alſmenſe eten wil / ſoo moetmenſe braden ghelijck de Campernoelien. Deſe wortelen geſtooten ende geappliceert / deylen ende verteeren alderhande gheſwel. Deſghelijcx oock alſmenſe met Gerſten mout daerop leyt. Si geneſen oock alle loopende ſweeren / dat eten binnens mondts/ende alle ſeericheyt des mondts.

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Den naem.

A Dit Drijcullekens cruyt noempt men in Griecx Orchis serapias/oft Triorchis/ende in Latijn Testiculus Serapias. De oorsake ende redene van dese namen vindi in onsen Latijnschen Herbario int langhe beschreuen.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Dat eerste heeft schoon purpurverwighe bloemen. Dat ander is van menigerhande colueur / te weten / purpurbruyn/wit/ geel ende gruen door malcanderen ghemengt. Dat onderste vande bloeme is een horsel ghelijck / ende dat opperste ghelijct een voghelken met sijn hooft ende wtghespreyde vlueghelen/anders so sijnse met stelen/bladeren/ende wortelen malcanderen seer gelijc / nochtans is dat tweede gheslecht langher.

Faetsoen.

De bladeren van desen cruyde sijn den Coock bladeren ghelijck/maer sij sijn breeder ende vetter / ende beneden ter wortelwaert te samen ghe-

Triorchis mas.
Drijcullekens cruyt manneken.

Triorchis fœmina.
Drijcullekens cruyt wijfken.

vouwen

B vouwen ende ghebogen. De stelen sÿn ontrent anderhalf spanne lanck. De bloemen hebben sulcken faetsoen/alsoo wÿ bouen verclaert hebben/ ende ghelÿck die figure claerlick wtwÿst. De wortelen sÿn gheformeert ghelÿck als noten / altÿt drÿ bÿ malcanderen / ende deene altÿt meerder dan dander.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne in eenen vasten gront / ende in beemden.

Den tÿt.

Dese Druÿcullekens cruyden bloeyen int leste vanden Mey/ende meest int beginsel van Junius.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden verdrooghen ende verwermen / ghelÿck als de Cullekens cruyden.

C

Die cracht ende operatie.

De wortel vande voorseyde Druÿcullekens cruyden verteert ende doet scheyden alderhande gheswel/ende suyuert de sweeren ende vlceratien/ alsmense in stucken wrÿft oft stootet/ende daerop leyt. Sÿ gheneest ende heylt de fistelen/alsmense daerop leyt. Sÿ heylt de inetende vlceratiē/ ghelÿck den wolf/ende dierghelÿcke/alsmense ghedorret heeft ende daer in stroyt. Si gheneest oock alderhande quade/vuyle/leelike vlceratien. Alsmense in wÿn siedet ende drinckt / soo stopt sÿ den loop des buycks. Men vseert dese wortel niet soo seere om lust te crÿghen om bÿslapen/ als de Cullekens cruyden / want men beuindt niet datse daertoe so wel dienen. Dese wortel geneest oock de vuyl monden/als sÿ in water ghesoden is/ende den mondt daermede ghewasschen ende ghespuelt wordt.

Van roode Steenbreke.

Cap. CCXII.

Den naem.

A Rooden Steenbreke heet men in Griecx eñ in Latÿn Oenanthe/ende inder Apoteken Filipendula/ende bÿ onsen tÿden Saxifraga rubea. De Grieckssche meesters noemē hem oock Leucanthon / ter causen van sÿn wit bloeysel. De redenen ende dbescheedt van dander namen vindÿ in onsen Latÿnschen Herbario gheallegeert.

Faetsoen.

Rooden Steenbreke heeft bladeren gelÿck als wilde Pastinaken/ oft ghelÿck de ghemeyn Peterselie. Het heeft eenen dicken steel/ die is anderhalf spanne lanck. Sÿn bloemen sÿn sneewit/elck met ses bladeren / gelÿck een sterre. Sÿn saet dat wast na dat de bloemen af gheuallen sÿn/ ende het is breedt gelÿck als dat saet van Melde. Sÿn wortel is swert/

B ende heeft veel veeselingen/ghelijck als draeykens/daeraen hangen ronde bollekens oft nootkens / aen een wortel somtijts vijf oft ses / somtijts meer oft min.

Plaetse daert wast.

Roode Steenbreke wast geerne in steenighe plaetsen/ende op rouwe herde berghen.

Den tijt.

Saxifraga rubea.
Roode Steenbreke.

Dese Steenbreke bloeyt in Junio/ als den Wijngaert bloeyt/ ende daerom heetet hij in Griecx Oenanthe/ende ter seluer tijt is hij lichtelick om kennen wt sijn bloemen.

Natuer ende complexie.

Rooden Steenbreke is werm ende drooghe inden derden graedt / ende dat is goet om mercken aen sijnen smaeck/want hi is seer bitter.

C

Cracht ende werckinge.

Den steel van roode Steenbreke met de bladeren ende tsaet / met wijn ende hueninck gheseoden ende gedroncken / lost de Secondina. Die wortel in wijn gheseoden ende ghedroncken/ is goet teghen de droppelpisse/ende teghen de geele. Sij is ock goet tot alderhande ghebreken der blasen. Sij lost de vrine/ende breect den steen. Si scheydt de inflatien ende winden inde maghe. Si is goet gepulverizeert/ende inde spise ghenut voor de ghene die de vallende siecte hebben. De bladeren met hueninck ghemengt/ende een Electuarie daeraf gemaeckt/doen den hoest cesseren/ende sijn goet voor de ghene die eenen corten adem hebben.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

Den naem.

A Coeckoecs broot heeten de sommighe Hasenclauer / oft Coeckoecs Clauer. In Griecx ende Latijn Orys / ende inder Apoteken Trifolium acetosum/ende Alleluya. Anders heet ment ghemeynlick Panis cuculi / dat is te seghen Coeckoecs broot.

Faetsoen.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

B

Faetsoen.

Coeckoecs broot is een neder cruydeken. Sijn bladerkens die eerst wt comen/die sijn te samen ghevouden/eñ daernae als sij haer op doen/ soo sijnse schoon gruen/altijt drij op een cleyn cort steelken/ende sij hebben inde midden diepe keruen/ende sij sijn suer van smake. Neffens de bladeren comen witte bloemen gelijck als bellen/elck besonder op eenen steel. De bloemkens sijn door eñ door met cleyn purpuren aderkens ondertrockē. Ende als die af vallen/so worden dat cleyn scherpe bollekens/gheuult met geel saet. De wortel is geknodelt/bruynroot ende lanck.

Panis cuculi. Coeckoecs broot.

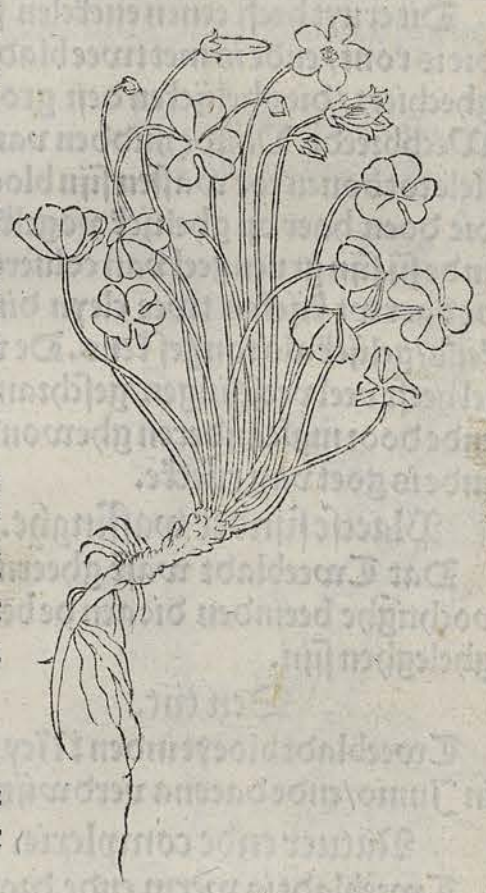

C

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gemeynlic int wout/op steenrootsen/oft op wortelen van groote boomen. Men vindets oock aen den watercant/ende aen sommighe haghen.

Den tijt.

Coeckoecs broot bloeyt meest inden April/ende int beginsel vanden Mey/als den Coeckoeck begint te roepē. Eñ men vint bi experientie/so wanner dit cruyt ouerloedelick bloeyt/dat dan in dat iaer groot water compt.

D

Die natuer ende complexie.

Coeckoecs broot heeft alsulcken complexie ende natuere/gelijck als de Surckel/te weten coudt ende drooghe.

Cracht ende operatie.

Coeckoecs broot is wtnemende goet ghegheten/oft ghesoden ende gedroncken/den genen die een crancke onstercke maghe hebben. Item den ghenen die gebroken sijn. Het is oock goet om te heylen alderhande wonden/gheswеer/ende fistelen/ende sonderlinghe tot vuyl monden. Het verslaet den dorst. Ende in somma het heeft alle operatien ende duechden/die men den Surckel toegheeft.

Van Tweeblat. Cap. CCXIIII.

Den naem.

A TWeebladt heeft dien naem ter cauſen van ſijn bladeren/ want het en heefter niet meer dan twee. Daerom denck ick dattet dat Ophris is daer Plinius af ſcrijft. Sommighe hebben dit cruyt voor Perfoliata ghehouden/ maer ſij dolen.

Tfaetſoen.

Ophris Plinij. Tweebladt.

Dit cruyt heeft eenen enckelen ſtee / die is ront / ende is met twee bladeren ghechiert / die ghelijcken den grooten Wechbreede. Vande midden vanden ſtele tot bouen toe waſſen ſijn bloemē/ die doen haer op ghelijck vogelkens/ ende ſij ſijn gruengeel van coluere/ende daerwt kijcken twee cleyn dingeſkens/gelijck als tongeſkens. De wor-
B tel heeft veel veeſelingen/geſchranckelt ende door malcanderen ghewonden/ ende is goet van ruecke.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Dat Tweebladt waſt gheerne op vochtighe beemden die aen de bergen gheleghen ſijn.

Den tijt.

Tweebladt bloeyt inden Mey ende in Junio/ende daerna verdwijnet.

Natuer ende complexie.

Tweebladt is werm ende drooge/ dwelck men wt ſijnen ſmaeck mercken mach/want hi is ſuet ende taey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt adſtringeert/daerom ſo heylet de wonden eñ ſweeren/ghelijck dat Cullekens cruyt/oft cleyn Maencruyt.

Van Scharleye. Cap. CCXV.

Den naem.

SCharleye wordt in Griecſcher ende Latijnſcher ſpraecke Orminum geheeten/ende daertoe Geminalis / ende inder Apoteken noemptmenſe Gallitricum. De oorſake ende redenen van alſulcke namen hebben wij eens deels in onſen

Van Scharleye. Cap. CCXV.

A onsen Latijnschen boeck vande cruyden verclaert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Scharleye/ tam ende wildt. De wilde Scharleye oft wildt Boelkens cruyt is der Sauie van stelen/bladeren ende bloemen gelijck. Dat onderscheedt van beyde dese geslechten sullen wi hierna beschrijuen.

Faetsoen.

De tamme Scharleye heeft eenen viercantighen steel/die is ontrent eenen cubitus lanck/ende bruyn van onder op. Sijne bladeren sijn heel

Orminum satiuum.
Tamme Scharleye.

Orminum sylueſtre.
Wilde Scharleye.

B row ende ghehayrt/ende sij riecken sterck/ende sij sijn asschenverwich gruen. Sijne bloemen sijn wit/blawverwich/ende sij sijn den Sauie bloemen niet onghelijck. Nae dat de bloemen af gheuallen sijn/soo comet dat saet/dat is swert ende lanckachtich/ende het leyt in huysskens/die hanghen nederwaert. Sijn wortel is houdtachtich ende geel. De wilde Scharleye is der tamme met stelen/bladeren/ende saet wat ghelijck/want den steel is viercantich/row/ende gehayrt. De bladeren sijn den Sa-

C den Sauie bladeren wat ghelijck. De bloemen sijn van coluere hemelblaw met purpurbruyn ghemengt / ende ghekrumpt ghelijck als eenen Arendts beck. Dat saet is rondt ende geel/ende het leyt in huyskens. De wortel is houdtachtich/ende swert van coluere.

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Scharleye plandtmen inde houen. De wilde wast op onghebowde velden/ende schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Scharleye bloeyen in Junio/ende sij leueren dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Beyde de Scharleyen sijn werm ende redelijcken drooghe / dwelck men aen haren smaeck wel mercken mach/want hij adstringeert ende is bitter.

D Cracht ende operatie.

Dat saet vande tamme Scharleye met wijn ghedroncken / brenghet lust om bijslapen. Alsment met hueninck mengt/ so benemet de donckerheyt der ooghen. Alsment in water siedet/ so doetet een geswel vergaen/ ist datment daerop leyt. Sulcken cracht heeft dat cruyt oock / alsment in deser manieren vseert. De wilde Scharleye is tot alle dingen crachtigher dan de tamme. De bladeren van beyderley gheslechten in stucken ghestooten/ besonder op haer seluen / oft in water ghesoden / die trecken de splinters ende doornen wten lijue/ alsmense daerop leyt. Sij verteeren/ende doen scheyden alderhande gheswel.

Van Eruen. Cap. CCXVI.

Den naem.

A ERuen/die heetmen in Latijn Eruum / eñ in Griecx Orobus. Het is den Apotekers onbekent/want si nemen Wicken daervoor/maer sij dolen.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Eruen/tam ende wildt/ende sij sijn onderscheyden van bloemen/vrucht ende wortel/also wij hier na breeder verclaren sullen.

Faetsoen.

De tamme Eruen dat is een ghewas / dwelck niet hooghe en wast/ het is teeder ende dunne. Het heeft smael bladeren/ eñ witte/ende blawachtighe bloemen. Ende als de bloemen afvallen/ so volgen daer hawkens nae / die sijn breedtachtich ende bijnae rondt / ende daerinne leyt wit saet/dat is so groot als een Roomsche Erwte/maer het is cantachtiger/

Van Eruen. Cap. CCXVI.

Orobus. Witte Eruen. Eruum syluestre. Roode oft wilde Eruen.

B tigher/ende niet rondt. De wortel is geel/ende heeft veel veeselingen. De wilde Eruen sijn den tammen met cruyde ende met stelen heel ghelijck/ maer de bloemen sijn root/ende beneden/ende inde middel blaw ende geel. Sijn hawkens sijn smal/ende veel langer dan de tamme. Dat saet dat daerin leyt/dat is rondt/ende swert oft grawachtich. De wortel is dicke ende houdtachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Eruen wassen gheerne op magher dorre eerde. De tamme moet men inde houen setten. De wilde wassen op sommighe ackers/eñ in heggen ende haechbosschen.

C

Den tijt.

Beyde de gheslechten van Eruen bloeyen in Junio ende Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

De Eruen sijn werm inden eersten graet/eñ drooghe inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

Als yemandt seer veel Eruen eedt/so maken sij pine int hooft/sij laxeren den buyck/ende losse bloet met de vrijne. Alsmense siedet/ende den ossen voorsedt/so worden sij vet. Eruen meel met hueninck ghemengt/

ende

Ende een Electuarie daeraf ghemaect / die is goet voor de ghene die veel taey vochticheyt/humoren/ende fluymen op de longen/ende op de borst vergadert hebben. Het suyuert de sweeringhen / het doet de sproet vergaen / ende ander plecken/die een mensch aen sijn lijf ende in sijn aensicht mach hebben. Dat Eruen meel maect dat de vlceratien niet voorts en eten. Het versaecht de herde vrouwen borsten. Alsment in wijn te weyke leyt/ ende appliceert / so gheneset tgene dat ghebeten is van menschen/ honden / ende slangen. Met azijn ghetempert wesende/ so versuetet dat crimpsel / de pijnlickheyt des gheuoechs / ende de droppelpisse. Het verdrijft den iueckſel/na dattet ghesoden is/ende daermede ghestreken.

Van ghemeyn Peterselie.

Cap. CCXVII.

Den naem.

A DE ghemeyn Peterselie daer wij hier af spreken / die is in Griecx geheeten Oreoselinon / eñ Petroselinon agrion/ ende in Latijn Apium montanū/ ende Petroselinon syluestre. De Apotekers heetent simpelijken Petroselinon/ ende sij hebbent meest ghehouden voor dat oprecht Petroselinon Macedonicū/ also wi dat in Latijn seer breet verclaert hebben.

Oreoselinon. Gemeyn Peterselie.

Tfaetsoen.

De gemeyn Peterselie en heeft niet meer dan eenen steel/die is rondt/comende wt eē teeder/cleyn geel wortelken/eñ heeft veel tacxkēs/die breyden
B haer rondtsomme wte/ ende daerop staen cleyn/gruen/wtgesneden/ ghekertelde bladerkens/der wilde Peterselie / oft Cicuta niet onghelijck. Het heeft witte gecroonde bloemkens/gelijck als de Cicuta/ maer sij sijn cleyn der ende teerder. Sijn saet is lanckachtich/scherp op de tonghe / teeder/ ende goet van ruecke / den Roomsen Comijn ghelijck.

Plaetse daert wast.

Die Peterselie en wasset bouen in Duytschlant niet van hem seluen / hi moet daer inde houen gheplant worden. Eñ so ist met meer ander cruyden/die in deē lant int wilde wassen/

ende

C ende in ander landen moetmense saeyen oft planten.

Den tijt.

De ghemeyn Peterselie bloeyt in Junio ende Julio / ende leueret dan ock haer saet.

Natuer ende complexie.

Dese Peterselie is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie.

D Dat saet ende de wortelen van de ghemeyn Peterselie in wijn ghesoden ende ghedroncken/daermede lost de vrijne. Sij brenghen den vrouwen ock haer maentstonde / alsmense in deser manieren vseert. Men vseertse ock inde medicijnen die men bereyt teghen tvenijn. Item tot medicijnen die verwermen/ende de vrine lossen. In somma dese Peterselie heeft alle de operatien ende virtuyten / die men der Eppe toegheeft/ alsoo wij in sijn Capittel daeraf scrijuen sullen. Dese Peterselie vseert men ock seer inde kuecken/ ende dat niet sonder sake / want sij is goet teghen de inflatien der maghen/ sij maeckt goede digestie/sij oepent de milte ende de leuer/sij scheydt quade humoren. Eñ heeft meer ander operatien die wij int Capittel vander Eppe vertellen sullen.

Van Carnoillyen. Cap. CCXVIII.

Den naem.

A Ghene dat wij hier Carnoillyen noemen / die heeten in Griecx Oa ende Va / ende in Latijn ende inder Apoteke heetmense Sorba. Sij sijn seer row eñ amper inde keele alsmense eedt.

Geslacht.

Men vindt drijerhande Sorba. Dat eerste geslecht heeft gants ronde appelen oft vruchten. Dat tweede heeft langachtighe vruchten ghelijck eyeren. Dat derde heeft vruchten die sijn aen den steel scherp / ende bouen breedt gelijck als een peere. Ende die machmen Sorbpeeren noemen/ende die staen hier ghefigureert.

Caetsoen.

B Sorba dat is eenen hooghen boom / met eenen oprechten / bruynen stam. Sijn bladeren wassen aen eenen langhen steel / rijghelinghe deen neffens dander/ altijt deen teghen dander wtghespreyt ghelijck als vlue ghelen / in maniere als oft niet meer dan een bladt en ware / ende bouen ist een onghelijck bladt. De bladeren sijn lanckachtich/rondtsomme ghekertelt/ende sij sijn den Lauwerbladeren niet seer onghelijck / wtghenomen datse corter sijn. De bloemen sijn wit gelijck als bloeysel van Hop-

Cpe. De vruchten sijn rondt ende lang achtich / oft ghefaetsoeneert gheliick als peeren / also geseyt is. De wortel en staet niet diep in deerde / nochtans is sij dicke / ende sij en verderft niet lichtelick.

Plaetse daert wast.

Dese Carnoillyen wassen gheerne in vochtighe coude plaetsen / eñ oock aen de berghen.

Den tijt.

De Sorba leueren haer vruchten ende peeren in September.

D

Natuer ende complexie.

De Sorba trecken te samen gheliick als de Mispelen / maer sij en sijn niet so crachtich.

Cracht ende operatie.

De onrijpe Sorben in stucken gesneden ende inde sonne te droogen geleyt / ende dan ghegheten / die stoppen den loop des buyck. Dat meel van de se appelen inde spijse ghenuttet / heeft desgheliicke cracht. De Sorben peeren ghesoden ende gedroncken / stoppen den loop des buyck. Maer men sal dese vrucht niet te veel vseren in der spijse / dan alleen als medicijne. Want sij dienen beter inde medicijne dan inde spijse.

Oa. Carnoillyen.

Van Natertongeskens. Cap. CCXIX.

Den naem.

A

DE Natertongheskens heet men also ouermids sijn figure ende gedaente. In Griecx mach ment Ophioglosson heeten / ende in Latijn Lingua serpentina / wordt oock ghenoemt Lancea Christi.

Gaetsoen.

Dat Natertongesken en heeft niet meer dan een bladeken / dat is vet ende dicke / vander lengde van eenen vingher / den cruyde van Waterwegerick wat gheliick. Onder aen dit bladeken cruypt een cleyn steelken wt / daerop wast wat groens dat is gelijck een scherp natertongesken. De wortel is geel ende vol veeselen.

Plaetse

Van Natertongesken. Cap. CCXIX.

Ophioglosson. Natertongesken.

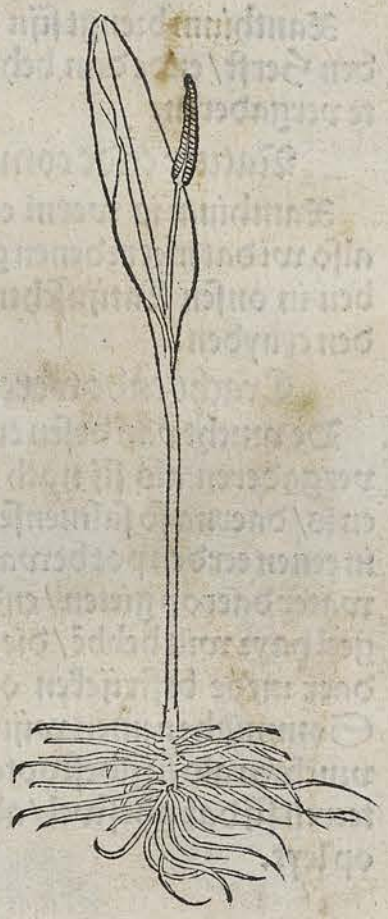

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Natertongesken vindt men in ommighe beemden die op berghen geleghen sijn.

Den tijt.

Dat Natertonghesken vindt men meest inden Mey / daernae soo verdwijnet/ende men sietet niet meer.

Natuer ende complexie.

Dat Natertongesken droocht sonder groote hitte.

C Cracht ende operatie.

Dit cruyt dient wel tot de wonden/ want het treckt toe ende heylt de wonden binnen luttel daghen / ghelijck als de Waelwortel. Ende het dient seer wtnemende wel tot alderhande hittige quade vlceratien. Het verteert oock dat gheswel / ende doet dat scheyden/ alsment met verckens liese mengt / ende daerop leyt.

Van cleyn Clissen. Cap. CCXX.

Den naem.

A Dit cruyt heet men in Griecx Xanthion / eñ Phasganon/ eñ in Latijn Xanthium. Bi onsen tijden heet ment Lappa minor/eñ Lappa inuersa/ eñ in duytsch noempt ment cleyn Clissen/Algoye/ende Bedelaers luysen. De oorsaken van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Tfaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel / die is eenen cubitus lanck / vet / hoeckachtich/ende met veel tickens bespraeyt. Sijn bladeren sijn den Melde bladeren wat ghelijck/ende sij sijn ghekertelt/ hebbende eenen smaeck gelijck Hofkersse. Sijn vrucht is rondt/ende so groot als een Olijue/ende stekende gelijck eenen eghel/ ende blijft aen de cleederen hangende. De wortel is root/ende vol veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit Xanthium wast in vette plaetsen/in putten / ende wtghedrooch de poelen.

B Den tijt.

Xanthium brengt sijn vruchten inden Herst / ende dan behoort men die te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Xanthium is werm ende drooge / also wi dat met redenen gethoont hebben in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden.

Cracht ende werckinge.

C De vrucht van desen cruyde salmen vergaderen als sij noch niet heel rijp en is / daerna so salmense stooten ende in eenen eerden pot bewarē / ende law water daerop gieten / ende die schoon geel hayr wilt hebbē / die sal sijn hooft daer mede bestrijcken oft wasschen. Sommighe nemen wijn daertoe. De vruchten als sij gheslooten sijn / so verteeren sij dat gheswel / alsmense daerop leyt.

Xanthium. Cleyn Clissen.

Van Cottoen. Cap. CCXXI.

Den naem.

A Cottoen oft Boomwolle is van Plinio eñ ander Latijnsche meesters Xylon ende Gossipion ghenoempt. Inder Apoteken heet ment Cotum / Bombax / eñ Bombasum.

Faetsoen.

Cottoen is een ghewas dat heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / maer sij sijn cleynder. Die bloemen sijn geel / ende inde middel purpurbruyn / ende rondtsomme doorsneden. Sijn vrucht is ghefaetsoeneert ghelijck een ghebaerde note / ende is vol edel wolle oft cottoen / daer af spint men schoon wit lijn waet / alsoo men dat in dese figure claerlick sien mach.

Plaetse sijnder wassinge.

Cottoen wast in Egypten / in Candia / in Poellien / ende Maltha. Men plandten nv oock hier te lande / ghelijck als meer ander vreemdts ghewas.

Den tijt.

Dat Cottoen boomken is alsoo vruchtbaer / dattet ter stondt bloe-

men

Van Cottoen.

B men ende vruchten bÿ malcanderen heeft / soo haest alst groot ghenoech wort / dat is ontrēt den tÿt van twee maenden / ende dit doetet so langhe / tot dat hem den couden winter ouer den hals compt.

Natuer ende complexie.

Cottoen is werm ende vochtich / also dat Serapion bewÿst.

C

Cracht ende operatie.

Dat sap vande bladeren gheneest den loop der ionghen kinderen / ende doet dat criemsel cesseren. Dat saet is goet teghen den hoest / ende an der passien der borst. Het vermeerdert ock dat mannelick saet. Met de olie die van dat saet ghemaect is / verdrÿft men dat sproet / ende ander masen ende plecken int aensicht.

Cap. CCXXI.

Xylon. Cottoen.

Van Paddebloemen.

Cap. CCXXII.

Den naem.

A Paddebloemen heet men ock Padden Dille / ende wilde Chamille. In Griecx Parthenion / ende Amaracon. In Latÿn Parthenium / Amaracum / Solis oculus / Cauta / ende bÿ onsen tÿden Cotula fetida / daeromme dattet sterck rieckt.

Saetsoen.

Padden Dille is der Chamille in alder manieren ghelÿck / wtghenomen dat dese bladeren grooter sÿn / ghelÿck wesende den oppersten bladeren van Coriander. Sÿn bloemen sÿn ock grooter dan Chamille bloemen / eñ sÿ stincken. Dit is dat Parthenium daeraf dat Dioscorides scrÿft / also wÿ dat in onsen Latÿnschen Herbario met veel woorden bewesen hebben / daer mach hÿt lesen diet verstaet ende daertoe lust heeft.

Plaetse sÿnder wassinge.

Dit cruyt wast int Coren / aen den wech / ende aen de canten vande houen.

Den tÿt.

Padden Dille compt vroech wt inde Lenten / ende duert bÿcans den gheheelen somer met cruyt ende bloemen.

Van Paddebloemen. Cap. CCXXII.

Parthenium. Paddebloemen.

B Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende inden tweeden drooge.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht ende ghepulverizeert/ ende daeraf twee drachmen (alsoo Actuarius beschrijft) met hueninck ingenomen in Oxymeli / loost de swerte galle / ende de fluymen / ende iaecht dat af door den camerganck. Dit cruyt is goet voor de ghene die eenen corten adem hebben / ende die melancolieus ende swaermoedich / oft
C truerende sijn. Dat cruyt sonder die bloemen in water ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die den steen hebben / ende die cort van adem sijn. Als de moeder dick geswollen en de verherdt is/soo salmen dit cruyt in water sieden / ende daerin sitten. Dit cruyt met den bloemen gruen ghestooten / is goet teghen dwildt vier / ende ander hittich gheswel / alsment daerop leyt. Het verdrijft oock de croppen/ alsment mengt met hinnē smout/ ende daerop strijct. Alst ghedroocht is/ende met hueninck oft azijn in genomen wort/so ist goet tegen de draeyinge oft swijmeringhe int hooft.

Van Salomons seghel.

Cap. CCXXIII.

Den naem.

A Salomons seghel heet men in Griecx ende Latijn Polygonatum. Ende inder Apoteken Sigillum Solomonis. Sommighe heetent oock Witte wortel / ouermids dien dat sijn wortel wit is / ende om dattet veel ioncturen ende knoopen heeft.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft breede bladeren/ende dander smalle. Anders so sijnse malcanderen seer ghelijck / also wij dat hiernae claerlick beschrijuen sullen.

Tfaetsoen.

Den breeden Salomons segel heeft eenen steel die is rondt eñ teeder/ ende op beyde sijden met schoon gruen bladeren becleedt / die welcke den

Lauwer-

Van Salomons segel.

Polygonatum latifolium.
Breeden Salomons segel.

Cap. CCXXIII.

Polygonatum angustifolium.
Smallen Salomons segel.

B Lauwerbladeren gelijck sijn/maer sij sijn breeder ende caelder/somtijts thien oft tweelef aen eenen steel/ende sij smaken gelijck als Queappelen/maer sij adstringeren. Tusschen de bladeren wassen schoon witte bloemen met gruen ghemengt/van faetsoene ghelijck als langhe schellen/ende dier isser altoos meer in getale dan de bladerē/want wt elcken hoeck vande bladeren sluypen twee/drij/vier/oft meer bloemen wte. Ende als die ghenoech gebloeyt hebben/so comen daer wt roode greynen/die sijn eerst groen/ende daerna worden si swert. De wortel is wit/weeck/lanck/knoopachtich/vinghers dicke/ende daeraen hangen veel veeselinghen. Den smalen Salomons seghel is den voorseyden cruyde wat
C ghelijck/maer sijn bladeren sijn veel smaelder/ende dier staeter viue aen elck ioncture. Sijn bloemē sijn gruenachtiger dan de bloemen van den breeden Salomons seghel/sijn greynen oft knoppen sijn bruynder. Die wortel en is niet so groot/noch so vol knobbelen als deerste.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese geslechten van Salomons seghel wassen op bergen/ende int woudt.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen inden Mey/ende dan machmense vergaderen.

D

Die natuer ende complexie.

Salomons segel heeft een ghemengde nature/want het adstringeert eens deels/ende is oock wat bitter/ende scherp op de tonghe.

Cracht ende werckinge.

De wortel gheneest ende heylt de wonden/alsmense gruen stootet/ende daerop leyt. Sij verdrijft oock alderley smetten ende plecken wt den aensichte/ ende oock ouer alle dlijf. Desghelijcx doet oock de dorre wortel in water ghesoden / ende daerna een doecxken in dat water nat ghemaect/ende daermede ghewasschen.

Van Eycken varen. Cap. CCXXIIII.

Den naem.

A Eycken Varen heet men oock Boom Varen/ende Engelsoet / het heeft op deen sijde seer veel cleyn gheel droppelkens. In Griecx ende Latijn heet ment Polypodium/ende Filicula. De Apotekers hebben den Griecschen naem Polypodium behouden. De oorsake eñ redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Kaetsoen.

Polypodium. Eycken Varen.

Polypodium is een cruyt ontrent een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Varen cruyde gelijck / ende sij sijn ghekertelt / staende altijt paer en paer aen ghehayrde ronde stelen / ende dier wassender veel wt een hayrachtighe/ cruypende/ronde/ knoopachtige wortel / hebbende veel cleyne veeselkens.

B Ende dese wortel is buyten swert/ende binnen gruen/ende sij heeft eenen gemengden smaeck/bitter ende soet door een. Si en crijcht gheen stengels noch bloemen.

Plaetse daert wast.

Eycken Varen wast int wout / het vlddert ende cruypt ouer de mossachtighe steenrootsen. Item aen de stammen ende wortelen der boomen / ende sonderlinge vã Eycken boomẽ. Men vindet oock op seer oude Wilghen.

Den tijt.

Dit cruyt salmen vergaderen int leste van Augustus.

Natuer

C

Natuer ende complexie.

Eycken Varen is suet ende scherp door een / ende daerom so drooget sonder enich bijten.

Die cracht ende operatie.

De wortel vseert men in medicijnen / ende alsmense met eenen kiecken oft hoen siedet / oft met Beete oft Maluwe / ende dat sop daer af nuchteren werm gedroncken / dat lost door den camerganck alderhande galle ende slijmicheyt. Desghelijcx doet sij ock / alsmense dorret ende puluerizeert / eñ een drachma swaer met Meede in neempt. De wortel van Polypodium met hueninck ghestooten ende gheappliceert / is goet den ghenen die haer ouerreyct hebben / eñ als de ioncturen oft coten wt een sijn / ende sij gheneest de clouen van de handen ende voeten. Men mach dese wortel ock in water te weycke legghen / ende dat sap daer wt douwen / ende dat selue sap purgeert ock. Dese wortel ghepuluerizeert / ende inde nuese ghedaen sijnde / dat verteert dat ouertollich vleesch dat inden nuese wast / dwelck men Polypus heetet.

Van Malroue. Cap. CCXXV.

Den naem.

A Malroue heet men in Griecx Prasion / eñ in Latijn Marrubium / eñ inder Apoteke Prassium. Sommighe heet tent witten Andoren.

Faetsoen.

Marrubium is een ghewas met veel tacken / die alle wt eender wortel comen. Sijn stelen sijn viercantich / wit ende gehayrt. De bladeren sijn rondtachtich / bijna van faetsoen ghelijck eenen duym / ende sij sijn bleeckgroen / gehayrt / gefronsselt / ende bitter van smake. Sijn bloemen sijn wit / staende in scherpe huyskens rondtsom den steel / in ordinancie deen bouen dander / van faetsoen ghelijck eenen wordel. Na dat de bloemen af gheuallen sijn / so vindt imen in dese huyskens rondt ende row saet. Sijn wortel is swert / ende daeraen hanghen veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Malroue wast geerne op onghebowde eerde / bij de mueren / ende tuynen / ende oude hofsteden.

Den tijt.

Malroue bloeyt in Julio / ende leuert als dan ock sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelick werm inden tweeden graedt / ende drooge inden derden.

Cracht ende operatie.

De bladeren van Marrubiũ met dat saet in water gesoden eñ gedronken / is goet voor de ghene die cort van adem sijn / eñ die hoesten / ende die wtdrooghen.

Marrubium. Malroue.

Cwtdrooghen. Desgelijcx doet ooc dat sap/alsmen dat wt de gruen bladeren dowt oft perst/ende dat met hueninck ghetempert/ende ghelijck als een Electuarie inghenomen. Als sij met dorre blaw wilde Lelien ghemengt worden/so lossen sij de groue vochticheyt ende humoren die op de borst vergadert liggen. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/oepenen die verstopte leuer ende milte. Sij brengen den vrouwen haer siecte/ende losen die Secõdina. Si sijn goet voor de vrouwen die swaren arbeyt hebben/ende voor de ghene die van nateD ren ghebeten/oft die venijn ghedroncken hebben. Nochtans sijnse schadelic der blasen eñ den nieren die ghequetst sijn. Desghelijcken operatie heeft ooc dat sap vande bladeren. Dese bladerẽ met hueninck gheappliceert sijnde/die suyueren de oude vuyl vlceratien/ende sweerende naghelen/ende si maken dat de sweeringhen niet voorts en eten. Sij versaechten die pine der sijden/alsmense daerop leyt. Dat sap maect claer ooghen/alsment met hueninck daerop strijct. Alsmen dat inde oren doet/so vergaet de pijne der oren. Die bladerẽ met dat saet eñ met hinnen smout gemengt wesende/verteeren de croppen/alsmen dit daerop leyt. De voorseyde bladeren gedroocht/ende met azijn ghemengt wesende/die suyueren ende ghenesen de quade crauwagie. In somma/dit cruyt suiuert/purgeert eñ verteert.

Van Verbene. Cap. CCXXVI.

Den naem.

AVerbene heet men Isercruyt om dat men dat yser daerme de hert maect. In Griecx heet ment Peristereon/Hierabotane/in Latijn Verbenaca/Columbaris/Columbina/Herba sanguinalis/ende bij onsen tijden inder Apoteken Verbena. De redenen van alle dese namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert/aldaer salmense bescreuen vinden.

Geslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Verbene/te weten/mannekenende

Van Verbene. Cap. CCXXIIII.

Verbena.
Iſercruyt manneken.

Verbena ſupina.
Iſercruyt wijſken.

Vken ende wijſken. Dioſcorides noempt dit cruyt Recta/ ende Criſta gallinacea/dat is te ſegghen Hanencam/om ſijn bladeren wille/ die gheckertelt ende gheſneden ſijn ghelijck als eenen Hanencam. Recta/ dat is te ſegghen/oprecht/ daeromme dat ſijn tacken oprecht ende ſtract op waſſen. Dat wijſken heet men in Latijn Supina/ om des wille dat ſijn tackens een luttel nederwaerts hanghen. Dat onderſcheedt dat in deſe twee gheſlechten meer is/dat ſullen wi hierna badt beſcrijuen.

Faetſoen.

CDat manlick Verbena waſt gemeynlick anderhalf ſpanne lanck/ ende ſomtijts oock hoogher. Het en heeft ghemeynlick niet meer dan eenen enckelen ſteel/daerwt ſluypen de bladeren die ſijn geclouen/ende op deen ſijde wit/ ende elck bladt ghelijct wel eenen hanencam. De bloemen die bouen op de rijſkens oft tackens ſtaen/ die ſijn gheel/ ende dat worden cleyn huyſkens/ daerinne leyt gheel cleyn ſadeken. Dit cruyt heeft oock een enckel wortel/ die is wit/ ende heeft veel veeſelinghen. Dat wijſken waſt eenen cubitus hooghe/ ende ſomtijts oock hoogher. Sijn ſtelen ſijn viercantich/ende daerop waſſen bladeren die ſijn gheclouen/ende den Eycken looue niet ſeer onghelijck/ maer ſij ſijn ſmaelder eñ cleynder/ rondtſomme ghekertelt/ ende op deen ſijde wit oft grawachtich.

Int

D Int opperste vanden stelen staen veel cleyn purpurwitte lijfverwighe bloemkens. Ende als die af vallen/so leueret sijn saet/ eñ dat is den breeden Wechbree sade gelijck. De wortel is lanck ende dicke/ hebbende veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast op onghebowde plaetsen/aen de tuynen/eñ watergrachten. Dat wijfken vindt men oueral opt dorp/bij de tuynen/ende mueren/ende watergrachten.

Den tijt.

Dat manneken compt eer wt dan dwijfken/want het bloeyt meest in de hondts daghen/ende so voorts tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

Beyde dese gheslechten van Iserherdt trecken tsamen/eñ sij droogen.

E

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dat manlick Iserherdt met olie van Roosen eñ met versche verckens liese ghemengt sijnde/ daermede doet men de pine ende weedom vande moeder vergaen/na dat men dit daerop leyt. Met azijn sijn sij goet ghemengt ende ghestooten/tot dat wildt vier. Sij ghenesen oock de vuyle onsuyuere vlceratien/ als sij gestooten ende daerop geleyt worden. Desghelijcx oock oude ende versche wonden/alsment met hueninck tempert. De bladeren ende de wortelen van dat wijfken in wijn gesoden ende gedroncken/oft gestreken/die sijn wtnemende goet teghen alderhande venijnich ghedierte. Alsmense een drachma swaer met wieroock ende ouden wijn veertich dagen lanc nuchteren drinct/ so genesen sij de geelsucht. In water gesoden/oft gruen gestootē sijnde/so versaechten sij de hittige geswellen/alsmen dit daerop leyt. Sij suyueren oock de

F leelike onsuyuer vlceratien. Dat gantse cruyt in wijn gesoden/geneest de vuyl monden/eñ die voorts etende sweeringen des monts. Dat manlick Iserhert is goet tot weedom ende pine int hooft/alsmē een cransken oft hoedeken daer af maect/ ende opt hooft sedt/ oft alsment stootet met azijn ende olie van Roosen/eñ daerop leyt/oft dat ment in olie van Roosen siede/ende daerop legge. Sij sijn oock goet tegen dat wtuallen vanden hayre. De wortel in water gesoden/ eñ dat sop daer af inden mont gehouden/daermede vergaet den tantsweer/ende maect de tanden vast ende stijf staende/ende het geneest de sweeringen binnen den monde. De voorseyde wortel een luttel gestooten/ende in water tot op de helft inghesoden/eñ vijf dagen lanck daer af gedroncke/ dat heeft groote virtuyt tegent crimsel inde dermē. Dat wijfken in water geweyct/eñ de eetcamere n met dit water bespraeyt/maect de gasten wolick eñ blide. Het is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben/alsment in water oft wijn siedet/ eñ dat drinct. Het lost oock den steen. Het is goet voor de gene die met de vallende siecte beladen sijn/eñ die eerst lazarus oft malaetsch worden sijn/alsment in water siedt eñ dat drinct. Het geneest oock dat Podagra/eñ weedom inde huepe/eñ de wondē/ alsment stoot eñ daerop leyt.

Van

Van Woudtvaren. Cap. CCXXVII.

Den naem.

A Woudtvaren heet men in Griecx Pteris oft Pterion / ende in Latijn Filix. Den Latijnschen naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsaken eñ redenen van dese namen staen inden Latijnschen Herbario geallegeert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechten van Woudtvaren / te weten / manneken ende wijfken. Dat manneken heet men in Latijn Filix mas / ende dat wijfken Thelypteris / eñ Filix femina. Maer dat onderscheedt dat tusschen dese twee gheslechten van cruyden is / dat suldij hier nae bescreuen vinden.

Tfaetsoen.

B Dat manlick Woudtvaren en heeft geenen stam / noch bloemen / noch saet. Sijn bladerē comen wt eenen steel / die is een elle lanck / ende si staen ob beyde sijden wtgebreyt gelijck als twee vluegelen / ende sij sijn rondtsomme ghekertelt / ende op de sijde ter eerden waerts sijn sij bespraeyt met veel cleyn ronde tickens / de welcke als sij rijp sijn / so worden sij swert / ende sij vallen af. Daerom so ist dat sommighe dese tickens vergaderen in stede van Varen saet / maer het en is geen saet. Den smaeck vande bla

Filix mas. Woudtvaren manneken.

Filix fœmina. Woudtvaren wijfken.

C deren is wat sterck. De wortel is buyten swert/ende dick/ende lanckachtich/hebbende veel ionghe doddekens. Alsmen dese wortel doorsnÿdet/so siet men op beyde de sÿden vanden snede/tsaetsoen van eenen swerten ontploken voghel/ghelÿck als eenen arendt/dwelck ick ende meer andere dickwils waer genomen/ende also beuonden hebben. Dat wÿfken heeft bladeren gelÿck als dat manneken/op beyde sÿden wtghespreyt ende gekertelt/nochtans en hangen sÿ niet op eenen besonderen steel/maer wt eenen enckelen/langen/calen/gruenen stenghel comen veel tackkens/daeraen wassen de bladeren. Het en heeft oock noch bloeysel/noch saet. De wortel van desen cruyde is lanck/ende buytē swert/sÿ cruypt ter sÿden dweers ende verre wt in deerde.

D

Plaetse sÿnder wassinge.

Dat manneken wast oueral in doncker/vochtighe/sandachtighe eerde/daer veel lomber is/ende inde dalen/desgelÿcx oock aen sandbergen/eñ int woudt alderliefst. Dat wÿfken en vindt men niet oueral/maer het wast in bosschen die hooghe ligghen/ende op de berghen.

Den tÿt.

Dese cruyden salmen in den Herst vergaderen.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sÿn werm ende drooge/dwelck aen haren smaeck goet om mercken is/want hi is bitter/ende trect een luttel te samen.

Cracht ende werckinge.

E De wortel van dmanneken ghepuluerizeert/eñ daeraf vier drachmen met Meede gedroncken/dat lost de wormen wten lÿue. Ende om de operatie stercker te maken/so machmen een half drachme swerte Nieswortel daertoe doen. Dese wortel in wÿn gesoden ende ghedroncken/is goet voor de miltsuchtighe. Maer de vrouwen sullen haer van dese wortel wachten/want sÿ beledt de ontfanckenisse/ende sÿ doodet de vrucht in moeder lichaem. Dat puluer van dese wortel droocht ende gheneest die oude vlceratien wter maten seere/sonder eenich bÿtinghe. Dat wÿfken heeft desghelÿcke operatie. Sÿn wortel gepuluerizeert/ende met hueninck in maniere van een Electuarie ingenomen/lost de breede wormen wt den lÿue. Ende alsment met wÿn drÿ drachma swaer in neempt/so verdriuet de ronde wormen wt den lÿue. Het maect ooc de vrouwen onvruchtbaer. Alsmen de bladeren/de welcke eerst wtcomen/gelÿc als ander gruen cruyden etet/so maken si saechten camerganck. Si lossen eerst de galle ende daerna dat water. De bladeren dooden de wantluysen/eñ sÿ verdriuen de nateren/ende ander onsuyuer gedrochte. Daeromme so behoort men dese bladeren onder de beesten te stroyen/so sÿnse seker dat haer gheen quaet ghedierte schaden en mach. Den roock van dese bladeren verdrÿft oock de nateren/ende dierghelÿcke ghespuys ende gewormte.

Van

Van Verckens Venckel.

Cap. CCXXVIII.

Den naem.

A Dit cruyt heet men ooc Verckens steert/ende Solffer wortel/daeromme dat wter wortel sap compt/dat is den solffer gelijck. In Griecx ende Latijn heet ment Peucedanus. Inder Apoteken heet men dit gewas Feniculus porcinus. Maer waerom dat dit cruyt in Griecx ende Latijn Peucedanus gheheeten is/daeraf hebbe ick in mijnen Latijnschen Herbario veel gheschreuen.

Gaetsoen.

Verckens Venckel heeft eenen dunnen teederen steel/den Venckel niet ongheljck. Onder aen den steel bij der wortele heuet veel bladeren/die staen enghe in malcanderen gelijck als de Venckel bladeren/maer sij sijn
B grooter ende breeder. Sijn ghecroonde bloemen sijn gheel. Dat saet is breet. De wortel is buyten swert/binnen wit/lanck ende dicke/ende heeft eenen stercken rueck/ende is vol saps/dwelck/alsoo wij gheseyt hebben/den solffer ghelijck is van colijer ende van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Verckens Venckel wast op de berghen.

Den tijt.

Verckes Venckel bloeyt in Julio eñ Augusto/ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelic werm inden tweeden graedt/eñ drooghe int beginsel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

C De wortel ende tsap van desen cruyde vseert men inde Apoteke/ende si hebben beyde eenderhande cracht ende operatie/nochtãs is dat sap wat crachtiger. Alsmen dit met olie van Roosen ende met azijn mengt/eñ strijct/soo ist goet tot alderhande siecte oft gebreken van zenuwen/eñ tot den herden slaep/daer men niet wel af en can ontwaken oft wacker worden/tot de swijmelinghe/tot de vallende siecte/tot langduerenden hooftsweer/den cramp/ende Sciatica/oft pijne inde huepe. Het brengt de vrouwen wederom tot haer seluen als de moeder opwaert climpt/

Peucedanus. Verckens Venckel.

Dist dat sij daer aen riecken. Den roock hieraf / veriaecht de slangen eñ de nateren. Alsment met olie van Roosen mengt / ende inde oozen doet / soo vergaet daermede de pine eñ weedom der oozen. Inde hole tanden ghedaen sijnde / so vergaet den tandtzweer. Alsment in een ey in neempt / soo is dat goet vooz den hoest. Het maect eenen langhen adem / het doet dat criemsel cesseren / ende het scheydt de inflatien ende winden binnen den liue. Het maect weeck inden buyck. Het maect de milte cleyn / ende tcompt de vzouwen te hulpe / die niet lichtelick baren en cõnen. Dit voorgenoem de sap is goet ghedzoncken tot weedom der blasen ende der nieren / ende thelpt oock de ghene die den cramp hebben. Het oepent oock de moeder.

E De wortel heeft desghelijcke operatie / maer sij is wat onstercker. Men siedtse in water / eñ daerna so drinct men dat selue water. De voorseyde wortel gedzoocht ende ghestooten / ende inde onsuyuer oude vlceratien ghestroyt / suyuert deselue / ende sij trect de schubben snellick van den beenderen / ende maect dat daer vleesch ouer wast / ende heylt ten lesten. Men machse oock besighen tot de plaesteren / ende ander medicijnen / die men vseert tot verwerminge des lichaems / ende der leden. De wortel ghesoden ende gedzoncken / lost de galle / ende die taey slijmicheyt dooz den camerganck. De wortel ghedzoocht / ende ghepuluerizeert / eñ met olie van Dylle ghemengt ende ghestreken / maect den mensch sweeten.

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Den naem.

A Den Perseboom wort in Griecx geheeten Persice melea / in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo / om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lande ghebzocht is.

Haetsoen.

Den Perseboom heeft bladeren / die sijn den loone van Amandelboomen ghelijck / maer sij sijn grooter. Sijn bloeysel is lijfverwich. Sijn vzuchten sijn rondt gelijck eenen appel / vol saps / buyten ghehayzt ende wolachtich / ende midden inde vzucht leyt eenen rouwen herden steen / ende daerin een keerne ghelijck een amandel keerne.

B Plaetse sijnder wassinge.

Den Perseboom wast oueral inde houen / ende principalick so plandt men inde wijngaerden. Hi wast oock geerne bi dwater.

Den tijt.

Den Perseboom is bijna den eersten vande boomen die inde Lenten bloeyen. Maer de vzucht wort eerst inden Herst rijp / eñ sij verrot haest.

Natuer ende complexie.

De bladeren van den Perselaer sijn bitter / ende daerom so moeten sij werm sijn van natuere. Maer sijn vzucht is coudt ende vochtich inden

tweeden

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Persica. Perseboom.

D tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

De bladerē van den Perseboom gestooten/ende op den nauel gheleyt/dat doodet de wormen. Maer anders so scheyden ende verteeren sij alderhande gheswel ende vochticheyt/alsmense vseert. De persen ende haer sap wordt lichtelick inde maghe gecorrumpeert/ende om des wille so sijnse schadelick. Daeromme so salmense voor den eten in nemen/want alsmense na der spijse in neempt/so corrumperen ende bederuen sij de spise met haer. Alsmen rijpe persen row etet voor ander spise/so
Æ laxeren sij. Maer de onrijpe persen die noch amper sijn/die stoppen. Drooge persen ghesoden/ende dat sop daeraf gedroncken/die stoppen de flurien der maghe ende des buycks. De bladeren ghedroocht ende ghepulverizeert/heylen ende ghenesen de versche wonden/alsment daerin stroyt. De persekeernē met olie ende azijn ghestooten/doen de pijne int hooft vergaen/alsment daermede bestrijct. De gumme van den Perseboom is goet tot den loop des buycs. De selue breect den steen/alsmense met wijn tempert. Alsmense met azijn stootet/so gheneest men daermede quade crauwagie. Met Saffraen ghesoden/versuetet si de swellinghe der keelen/ende verdrijft die rouwicheyt derselver. Dese gomme is oock wtnemende goet voor de ghene die bloet spouwen. Si suyuert oock de borst ende de longhen. Dat bloeysel van Perseboom met suycker gheconfijt/dat laxeert eñ purgeert den buyck seer suetelick.

Van Duyuels melck. Cap. CCXXX.

Den naem.

A Dit cruyt heet men in Griecx ende Latijn Peplos. Inder Apoteken heet ment ghemeynlick Esula rotunda.

Faetsoen.

Duyuels melck dat is een gewas vol wits melcks/eñ is ghefaetsoeneert gelijck als een cleyn boomken/ontrent anderhalf spanne lanck/met veel cleyn tacxkens/die sijn becleedt met seer

B cleyne bladerkens / ende die sijn den Ruyte oft Cuelbladeren gheliick. Sijn sadeken dat is cleyn ende rondt / ende tis cleynder dan wit Huelsaet. Het leyt in cleyne drijvoudighe huysskens oft hawkens gesloten gelijck als tsaet van Wolfsmelck. De wortel is lanck ende geel met sommighe veeselen. Plaetse sijnder wassinge.

Duyuels melck wast ghemeynlick op de stoppelackers / int cruyt / ende inde wijngaerden.

Den tijt.

Men sal dit cruyt vergaderen inden Oogst int beginsel vanden Herst / ende men salt inde lombre drooghen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm indē vierdē graet ghelijck als ander Wolfs melck.

Die cracht ende operatie.

C Die wortel van Duyuels melck en wort inder medicijnen niet ghevseert. Maer men besighet cruyt ende tsaet. Dit cruyt onder de spijse ghedaen wesende / maect weeck inden buyck. Dat saet in Meede inghenomen ende ghedroncken / lost de galle ende taey slijmicheyt eñ sluymē door den camerganck. Dit cruyt leyt men inde pekel / so scheydet de inflatien ende winden inde milte / in de dermen / eñ inde moeder. Dat melck purgeert oock gheliick als ander cruyden / die men Wolfs melck noemt.

Peplos. Duyuels melck.

Van Muysoren. Cap. CCXXXI.

Den naem.

A DE Muysoorkens / daer wij hier af scrijuen / heet men in onsen tijden Piloselle / om der wolle eñ des hayrs wille / daer sij mede ghechiert sijn. Maer hoe dese cruyden in ouden tijden ghenoemt hebben / ende oft sij die voortijts gekent hebben oft niet / dat en weet men niet.

Geslecht.

De Muysoorkens sijn tweederhande / groot ende cleyn. Dat groot heeten sommige Nagelcruyt / ende dat cleyne noempt men meest Muysoorkens ende Hasenpootkens. Dat onderscheedt datter meer is tusschen dese gheslechten / dat sullen wi hierna verclaren.

Faetsoen.

B

Faetsoen.

Dat Nagelcruyt oft groote Muysoorkens leyt met sijn bladeren wtghespreyt op der eerden/ende sij sijn wit van coluere/ende row ende hayrich/ende elck bladt is ghelijck een oore van groote muysen. Sijn stelen sijn anderhalf spanne lanck/ende ghehayrt/draghende bleeckgeele ghevulde bloemen. De wortel is eenen vingher lanck/ende heeft veel veeselinghen. Dat cleyn Muysoorken is met cruyde ende wortel den voorgaenden cruyde gelijck/maer het is veel cleynder. Sijn bloemkens sijn van veelderhande coluer/wit/root/bruyn/ende ghespickelt/alsoo dat de figure claerlick wtwijst.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat groot Muysoorken wast op sandachtige mager berchskens/eñ aen de canten vande ackers. Dat cleyn wast op dorre heyde.

Den tijt.

Dat groot Muysoorken bloeyt meest in Maio ende Junio. Dat cleyn int leste vandē Mey/ende int beginsel van Junio. Dat groot wort noch inden Herst met sijn bloemen gevondē. Dat cleyn verdwijnt na dat den voorgenoemden tijt ghepasseert is.

Natuer ende complexie.

De Muysoorkens sijn werm eñ drooghe/alsoo dat wel om mercken is

Piloſella maior. Groot Muysoorken. Piloſella minor. Cleyn Muysoorken.

D aen haren smaec/want hi is bitter eñ adstringeert/oft treckt tsamen.

Cracht ende werckinge.

De bladeren vande Muysoorkens ghedroocht ende ghepulverizeert/ende inde wonden gestroyt/so heylen sij. Desgelijcx doet ooc de wortel/alsmense in deser manieren vseert/oft in water siedet eñ drinct. De voorseyde wortel in water ghesoden/oft met de spijse ghegheten/gheneest ende heylt de ghene die gheschoort oft ghebroken sijn. Desghelijcke operatie heeft oock dat sap dat men wt de groen bladeren dowt. Daerom bestrijcken sommighe de snede van messen ende sweerden met dit sap/om alderhande ijser daermede ouermids te houwen. In somma de Muysoorkens dat sijn recht cruyden om wonden te heylen/ende daerom mueghen de chyrurgijns ende barbiers dese cruyden wel in eeren houden.

Van Beuernelle. Cap. CCXXXII.

Den naem.

A Beuernelle heet men inder Apoteken Pimpinella oft Saxifraga. Sommige heetēt in onsen tijden in Latijn Pampinula ende Bipennula. Maer hoe dese cruyden in oudē tijden in Griecx geheeten waren/ende oft sij in dien tijden ooc bekent waren/dat en weet ick nv te deser tijt niet.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Beuernelle/groot ende cleyne. De groote heeft dien naem om haer bladeren wille/want sij sijn grooter dan de bladeren van dandere/die men daeromme cleyn Pimpernelle heetet. Dat onderscheedt van beyde dese cruyden sullen wi hiernaclaerlick beschrijuen.

Gaetsoen.

B De groote Pimpernelle heeft eenen holen/cantachtigen/langen steel. De bladeren sijn swertgruen/diep ende seer dick doorsneden. Op tsop van desen stengel staet een schoon witbloeyende croone. Na dat de bloemen af geuallen sijn/so wast dat saet/ende als dat rijp is/so ist den sade van Peterselie ghelijck/maer het is heeter eñ scherper op de tonge. Sijn wortel is lanck/ende buyten swert. De cleyn Pimpernelle heeft eenen buynen steel/eñ dat sonderlinge als sij volcomelick volwassen is. Haer bladeren sijn seer cleyn gekertelt/eñ rondtsom gelijck een saegsken doorsneden. Sijn bloemen sijn wit/ende dat saet is wat breeder dan Peterselysaet. Sijn wortel is lanck/buyten geel/ende binnen wit/ende seer scherp op de tonghe.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot gheslechte van Pimpernelle wast op dorre beemden. Dat cleyne wast op rouwe berghen/ende in doncker bosschen.

Den

Van Beuernelle. Cap. CCXXXII.

Pimpinella maior.
Groote Beuernelle.

Pimpinella minor.
Cleyn Beuernelle.

C

Den tijt.

Beyde deſe geſlechten van Pimpernelle bloeyen ſchier den gantſen ſomer door/tot in ghenen Herſt.

Die natuer ende complexie.

Pimpernelle is ſonder twijfel werm eñ drooge tot inden derdē graet/ want ſij is seer ſcherp van ſmake/alſo wi hier bouen gheſeyt hebben.

Cracht ende operatie.

D Met dat ſap van Pimpernelle verdrijft men de ſmetten eñ plecken wt den aenſichte/alſment daermede waſcht. Ende niet alleen en maect men dat aenſicht met dit ſap ſuyuer ende claer / maer het ſuyuert oock de vuyl wondē/alſmēt daerin laet druypen. Sulcke cracht heeft oock dat cruyt/ alſment ſtootet eñ daerop bindt. Dat cruyt in wijn geſoden eñ ghedroncken/breect den ſteen inder blaſen/ende het loſt de vrine. Het is oock goet gedroncken tegen alderhande venijn/ende ſonderlinghe iſt goet voor de gene die vande nateren gebeten ſijn. De wortel is wtnemende goet ghebſeert in tijden van Peſtilentien / want ſij is goet tegen een quade locht/ want ſi bewaert den menſch voor deſe grouwelijke plage/ al iſt datmen ſe alleenlick inden mondt houdet. Dat water/dwelck men van dit cruyt bereyt/maect een claer gheſichte/alſmen dat inde ooghen doet.

Van Teſ=

Van Teskens cruyt. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

A Dat Teskens cruyt heet men in onsen tiden in Latijn Bursa pastoris / om des wille dattet teskens heeft daer dat saet in leyt/die sijn eens herders tessche oft a sack gheliick. Maer hoe men dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft/ dat en weet ick noch niet.

Faetsoen.

Teskens cruyt is ontrent anderhalf spanne lanc. Sinen steel is ront ende is becleedt met bladeren/ die sijn den witten tammen Mostaert gheliick / maer sij sijn cleynder. Den steel deylt hem bouen in veel tackens/ die draghen al te samen int sop witte bloemkens/ ende dat worden cleyn borsekens oft teskens/daerinne leyt cleyn swert sadeken. Sijn wortel is lanck ende wit.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Dat Teskens cruyt wast oueral op de straten / aen den wech / op de mueren/ende inde houen.

Den tijt.

Teskens cruyt bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Teskens cruyt vercoelt / treckt tsamen/ende droocht.

Die cracht ende operatie.

C Teskens cruyt met azijn gestooten ende gheappliceert / vercoelt die hittighe gheswellen / ende het doet cesseren alderhande fluxien. In deser manieren ist ooc goet gevseert tot wilt vier/ ende voor de ghene die een hittige maghe hebben. Sommighe scrijuen dat dit cruyt dat bloedt stelpt / al en hielt ment maer inde handt. Dat cruyt ghedrooghet / ende in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / stopt alderhande loop des buycs/ende dat bloetspouwen / ende den oueruloedighen vloet vande vrouwen. Het heylet ende gheneset oock alderhande verscheu wonden / als men dat puluerizeert / ende daerinne stroyt. Dat sap van dat Teschkens cruyt heeft oock desghelijcke virtuyt om allerley verscheu won

Bursa pastoris. Teskens cruyt.

den te

D den te heylen / alsmen die daermede wascht. Een tapken van lijnwaet in dit sap ghenet / ende inden nuese gedaen / daermede stelpt men dat bloeden. Het is goet ghedroncken teghen dat roode melzoen / ende voor de ghene die bloet spouwen / ende voor de vrouwen die haren loop te seer oueruloedich hebben. Het gheneest de oozen die altoos etter draghen / ist dat men dit daerin doet. In somma / Teskens cruyt is wonderlijcken goet om bloet te stelpen.

Van Synnaw. Cap. CCXXXIIII.

Den naem.

A Synnaw wort noch anders Leeuwenpoot / oft groote Senickel / oft onser Vrouwen Mantel ghenoemt. In Latijn heet ment in onsen tijden Pes leonis / ende Planta leonis / om des wille dat sijn bladeren rondt ende breedt sijn ghelijck als eenen Leews poot. Sommighe heeten dit cruyt ooc Alchimilla ende Achimilla. Maer oft de oude meesters voortijts dit cruyt ghekent hebben / dat en can ick noch niet weten.

Faetsoen.

Dit cruyt heeft ronde / breede / te samen ghevowde bladeren / die sijn rondtsomme gekerft / maer niet seer diepe / met acht puncten / ghelijc een sterre / oft gelijck eenen wtgestrecten Leeuws poot. De stelen / daer de bladeren opstaen / die cruypē stracs wt de wortel / ende daerwt wassen ooc dunne ronde steelkens / anderhalf spanne lanck / die sijn met cleyne bladeren besedt tot bo-

B uen toe. Int sop van dese steelkens wassen seer cleyn opghehoopte gruengeel bloemkens / ende dat wordt cleyn sadeken / niet grooter dan Huelsaet / een luttel geel van coluere / in gruen huyskens besloten. De wortel is eenen vingher lanc / maer sij is dicker dan eenen vingher / hebbende veel veeselinghen / ende sij is buyten swert ende rootachtich / met veel veesels.

Pes leonis. Synnaw. alchimilla

cyclamen seue pes leonis

Plaetse sijnder wassinge.

Dat cruyt wast gheerne int Gras / op sommighe wilde beemden / eñ sonderlinghe die hooghe ligghen.

Den

C

Den tijt.

Dit cruyt compt wt inden Mey/maer het bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt seer adstringeert/ende row van smake is/ so salt sonder twijfel coudt ende drooge sijn. Maer mids dien dattet oock bitterachtich is /so en cant niet seer vercoelen. Ende het is drooge inden tweeden oft tot inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt is een oprecht wonden cruyt/want het is seer goet om alderhande wonden ende gheschoortheyt binnen ende buyten den lijue te heylen. Het heylt ende geneest de wonden/alsment in water oft wijn siedet/ ende de wonden daermede wasschet. Men mach ooc een doecxken daerin nat maken ende ouer de wonden slaen / dat heeft desgelijcke operatie.

D Dat cruyt ende wortel in wijn gesoden ende gedroncken/ daermede ghe neest men die wonden ende ghebrokenheyt van binnen. Waert sake dat eenich kindt ghebroken oft geschoort ware/ist dat men hem desen dranck te drincken gheeft/so salt ghenesen. Men mach oock dit voorghenoemde cruyt ende wortel drooghen/ende puluerizeren/om namaels tot plaesteren/saluen/ende dierghelijcke medicijnen te gebruycken. Dit cruyt in water ghesoden / ende op vrouwen ende meyskens borsten gheleyt / maeckt die herdt/vast/ende stijf. De bladeren van desen cruyde/ op hittich gheswel gheleyt sijnde/beneempt de pijne/het lescht de hitte/eñ den brant. In somma die chirurgijns eñ barbiers muegen dit cruyt wel hooge achten.

Van Wechgras. Cap. CCXXXV.

Den naem.

A Wechgers noempt men ooc Wechtreedt om des wille dattet ghemeynlick aen den wech wast/eñ met voeten getreden wordt. In Griecsche sprake heetet Polygonon arren/ in Latijn Proserpinaca / Seminalis ende Sanguinalis. Inder Apoteken Centummodia / eñ Corrigiola / om des wille dat sijn stelen veel ledekens oft knoopkens hebben.

Faetsoen.

Wechgras is een cruyt met ronde teeder stelen ende tacxkens/ die hebben veel iouncturen ende knoopen / ende sij cruypen langs deerde gheliick dat Gras. Wt elck ionctuerken comen twee smaele scherpe bladerkens/ die teghen een staen/ende sij en gelijcken den Ruytebladeren niet qualick/ maer si sijn langer. Tusschen elck knoopken ende bladeken cruypen cleyn bloemkens wte/ niet veel grooter dan een greynken van Milie oft Hirs/ ende sommige van dien sijn heel wit / ende sommighe heel bruynroot oft lijfverwich/eñ daerwt compt dat saet/ dat sijn drijcantighe greynkens.

Sijn

Van Wechgras. Cap. CCXXXV.

Polygonon. Wechgras.

centinodium

B Sijn wortel is rondt / ende rootachtich met veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinge.

Wechtreedt wast oueral aen den wech / aen de steate / bij tuynen / eñ op de ackers.

Den tijt.

Wechtreedt bloeyt in Junio / ende bijnae den gantsen Somer. Dat saet wordt teghen den Herfst rijpe.

Natuer ende complexie.

Wechterdt is cout in den tweeden graet / oft in beginsel van den derden. Het droocht oock seere.

C

Cracht ende operatie.

Dat sap van Wechgras gedroncken / vercoelt ende trect tsamen. Het is goet den genen die bloet spouwen / ende die den coleriken loop hebben. Het lost oock de vrine. Met wijn gemengt ende ghedroncken / also ist goet den genen die van veninich ghedierte ghebeten sijn. Dat voorghenoemde sap is oock goet teghen de febres oft coortse / want sij wordt daermede verachtert / alsment inneempt een vre te voren eer de coortse aen compt. Dit sap stopt oock der vrouwen sieckte / als men een doecxken oft wolle daerin nat maect / ende inde vrouwelickheyt doet. Alsment inde oozen doet / so vergaet de pijne / ende daermede gheD neest dat geseer der oozen. Het stopt dat bloeden wten nuese / alsment daerin doet. Met wijn ende hueninck ghesoden wesende / also gheneset de sweeringhen die aen tghemechte comen. De bladeren ghestooten ende gheappliceert / die lesschen de groote hitte der magen / sij genesen dwilt vier / dat bloetspouwen / ende alderhande versche wonden. In rooden wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / also stoppen sij alderhande loop des buyckx / dat roode melizoen / der vrouwen maentstonde / dat bloetspouwen / ende voorts alderhande bloedinge. Dat saet lost de vrine / den steen / ende dat sandt wten nieren. In somma / dat Wechgras is een wonderlijcken goet cruyt tot alderhande gequetstheyt van binnen / ende wonden / ende dierghelijcke gebreken. Het stopt oock alderhande fluxien ende bloedinghen / het sij wt den nuese / oft op ander plaetsen.

G Van Wijn-

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

Den naem.

A Ruyte oft Wijnruyte heet men in Grieck Peganon cepeuton / ende in Latijn Ruta hortensis / ende alsoo heet ment noch inder Apoteken. De oorsaken ende redenen van den Grieckschen naem hebben wij gheallegeert inden Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Wijnruyte dat is eenen struyck die seer sterck riect/ende hij is bijna altoos gruen. Hi heeft veel cleyn ronde bladerkens/graw vã coluere. Die bloemen sijn swertgeel/ gelijck een schoon sterreken/ende daer wt comen viercantighe/ ende oock vijfcantige hawkens / daerinne leyt swert saet. Sijn stelen ende wortelen sijn houdtachtich / ende binnen geelverwich ghelijck als Bosboomen houdt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ruta hortensis. Wijnruyte.

B De Wijnruyte sedtmen oueral inde houen. Ende sij wast oock geerne op drooghe plaetsen/daer de sonne toecomen mach.

Den tijt.

De tamme Wijnruyte bloeyt inden somer/eñ haer saet wordt inden Herst rijpe/ ende dan behoort ment te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De Wijnruyte is werm inden derden graet/ ende sij drooget bouen maten seere.

Die cracht ende operatie.

C Wijnruyte lost de vrijne / ende sij brengt den vrouwen haer maentstonde. Wijnruyten bladeren ghegheten/ oft in water gesoden ende ghedroncken / die stoppen den loop des buycx. Dat saet van Ruyte in wijn gesoden ende ghedroncken / dat is profijtelick ende goet teghen alderhande doodtlick venijn. De bladeren alleen voor de spijse ghegheten / oft met Okernoten ende drooge vijgen al door een ghestooten ende ingenomen/ dat wederstaet alderhande venijn/ende pestilentiael quade lucht. In deser manieren sijn sij oock goet ghevseert teghen slanghen ende nateren. Wijnruyte geduerichlick inde spise eñ dranck ghenuttet / dat doet dat manlick saet te niete. Ruyte met dorre Dylle ghesoden ende gedroncken/ versuetet dat

criem-

D criemsel. In deser manieren is sij goet ghevseert tot weedom inde sij-
den / borst / ende dierghelijcke. Item voor die ghene die cort van adem
sijn / ende teghen den hoest / tot sweeringhen der longhen / ende weedom
der huepen. Ruyten cruyt in olie ghesoden / ende een clysterie daer af ghe
maeckt / dat is goet teghen dat criemsel / ende pijne inde dermen. Ruyten
cruyt met hueninck ghestooten / ende dat gheappliceert tusschen der vrou
wen fondament ende haer vrouwelickheyt / dat is goet teghen dat op-
climmen vande moeder. Alsment met olie siedet / ende dat drinckt / dat
lost alderhande wormen. Dit cruyt met hueninck ghemengt / dat versue
tet de pijne der knokelen ende iouncturen / alsment daeromme slaet. Het
verdrijft die gheswollenheyt vande watersucht / alsment met vijghen
mengt / ende daer op leyt. In wijn ghesoden tot op de helft / ende dat ghe
droncken / dat is goet voor de ghene die dwater laden. Groen Ruyten-
bladeren ghesouten / ende bereyt / ende ghegheten / die maken scherp ghe-
sichte. Sij doen de pijne in de ooghen vergaen / alsmense met Gersten
E moudt menghet ende daer op leyt. Met olie van Roosen ende met azijn
ghemengt sijnde / alsoo is sij goet teghen de pijne int hooft. Dese blade-
ren stoppen dat bloeden wt den neuse / soo wanneer men die stootet / en-
de daer op leyt. Alsmense met groen Lauwer bladeren in stucken wrijft
oft stootet / ende op dat gheswollen ghemecht leyt / soo vergaet dat ghe-
swel / ende het versuetet de pijne. Ruyten bladeren met wijn / Peper / en-
de Salpeter ghemengt / ende dat naeckt vel oft huyt daermede ghewre-
uen / dat geneest alderhande vlecken. Alsmense met hueninck ende aluyn
menghet / so ghenesen sij alderhande quade crauwagie / ende cleyn pock-
kens. Dat sap van Wijnruyte in schellen van Granaetappelen ghe-
wermt / ende inde ooren ghedaen / dat is goet teghen de pijne ende wee-
dom der ooren. Het maeckt claer ooghen / als ment met Venckel sap en-
de met hueninck daer op strijckt. Het gheneest dat wildt vier ende loo-
F pende schorfticheyt des hoofts / alsment met azijn ende ceruyse / ende met
olie van Roosen bestrijckt. De Ruyte bladeren ghestooten / ende ghege-
ten / oft in wijn ghedroncken / die sijn goet teghen die schadelijcke ende ve
nijnighe campernoelien. Dat sap van Ruytebladeren met wijn inghe-
nomen / dat is goet den ghenen die van Scorpioenen / Byen / Wespen /
Horsselen / ende dulle honden ghesteken oft ghebeten sijn. Desghelijcke
cracht hebben oock de bladeren / als sij ghestooten ende met hueninck en-
de sout ghemengt / ende daer op gheleyt worden. Als hem yemandt met
sap van Ruyte bestrijckt / die is bevrijdt van dat voorghenoemde ghe-
dierte / dat sij hem niet schaden noch letten en connen. De Ruyteblade-
ren ghedroocht / ende op gloeyende kolen gheleyt / daermede veriaecht
men de nateren / ende ander venijnich ghedierte. Ruyten sap met hue-
ninck ghemengt / dat maeckt claer ghesichte / als men de ooghen daerme-
de bestrijckt. Sulcken operatie heeft oock dat sap alleene / als men de hoe
cken oft steerten van de oogen daer mede bestrijckt. Als men dit sap met
olie van Roosen menghet / ende dat inde ooren doet / daer mede wordt

G de mensch wederom hoorende/ ende het verdrijft dat suysen ende tuyten inde oren. Desgelijcke cracht heeft dit sap alsment met Lauwer olie ende met hueninck mengt. Men tempereert dit sap met azijn/ende men ghe uet te riecken den ghenen die den swaren slaep hebben/ soo worden sij wacker. Dit sap met wijn getempert/ende dat gedroncken/ dat suyuert de vrouwen na den arbeyt/ ende het lost de Secondine/ ende de doode vrucht. Waert dat yemant sijn voeten oft ander leden veruroosen waer/ so salmen Ruyte bladeren nemen eñ in olie sieden/ eñ slaen dat ouer die leden/so sullen sij verwermen ende wederom tot haer selven comen. Ruyte met verckens liese ende met ossen ruet ghemengt/ dat gheneest alderhande ruydicheyt/schorfte hoofden ende croppen/alsment daermede bestrijct. Ruyten saet ghestooten/ende met was ghemengt/dit heylt de gebroken leden/so wanneer men dat daer op leyt. De wortel van Ruyte gepulverizeert/ende met hueninck ghemengt/ dat verteert dat ondergeronnen bloet/ende alderhande masen ende smetten aent lijf/alsment daermede bestrijct. Die veel Ruyte bladerē etet/die crijcht scherp gesichte. Daeromme so pleghen de schilders in ouden tijden veel Ruyte in haer spijse te vseren. Ist dat yemant sijn water niet maken en can/die sal Ruyte in olie sieden/eñ slaen die daerna ouer sijn blase. De olie van Ruyte is van natueren den dermen goet. In summa/ de Ruyte deylt ende doet scheyden alle quade ende taeye vochticheyt/ ende humoren. Soo wie nuechteren Ruyte etet/ die sal dien dach seker ende bewaert sijn voor alderhande venijn.

Van Argentine. Cap. CCXXXVII.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi hier Argentine noemen/ dat heeten sommige Ganserick/ want de ganse eten dit cruyt geerne. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Potentilla ende Agrimonia sylvestris/ eñ Tanacetum sylvestre. Maer hoe dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft geweest/ ende oftet bekent geweest heeft/dat en weet ick noch niet.

Plaetsoen.

Dit cruyt is der Agrimonie seer ghelijck met sijn veederachtighe ende ghecloven bladeren/ op deen sijde heel aschverwich/ ende op dander sijde gants groen. Het cruypt met sijn dunne steelkens hier ende ghinder op der eerden/ ghelijck dat Eerdtbesycruyt oft Vijfvingher cruyt. Het spreyt sijn stelen wte/ ende daer op wassen bleeckgeele bloemen/ die ghelijcken den gheelen bloemen van Vijfvingher cruyt/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens. Sijn wortel is veeselachtich/ ontrent een spanne lanck/buyten root ende binnen wit.

Plaetse

Van Argentine. Cap. CCXXXVII.

Potentilla. Argentine.

B Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast oueral aen dwater/ ende in vochtighe aerden ende driesen/ daer de ganssen weyden.

Den tijt.

Het bloeyt inden Somer/ ende den gantsen Herst.

Natuer ende complexie.

Ganserick is drooghe tot inden derden graedt/ ende het en heeft geen merckelijcke hitte. Daerom so saelgeren sij die segghen dat dit cruyt een vochtige natuere heeft. Want waert vochtich so en soudet niet so seer connen te samē trecken/ alsoo wij dat breeder in onsen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

Cracht ende werckinge.

C Dit cruyt is wtnemēde goet tot loopende ooghen/ het gheneest die verscheinetende wonden. Het stopt der vrouwen siecte/ ende het conforteert de iuncturen ende leden. Alsment in wijn siedet eñ dan drinct/ so stopt dat den loop des buycks/ dat roode melizoen/ ende alderhande bloedinghe. Dit cruyt in water ghesoden/ ende dat inden mont ghehouden/ dat beneempt den tandtsweer. Dit cruyt in stucken ghewreuen/ dat beneempt de pijne der knokelen/ ende de weedom inde huepe alsmēt daer ouer slaet. In summa/ dit cruyt heeft alle de cracht ende operatien/ diemen den Vijfvingercruyde toegheeft/ alsoo wij dat in sijn Capittel beschrijuen sullen.

Van Bruynelle. Cap. CCXXXVIII

Den naem.

A Bruynelle heet men daerom alsoo/ want het heeft groote virtuyt teghen de bruyne oft ontstekinghe inden mondt. Inder Apoteken heet men dit cruyt Prunella. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest/ ende hoe men dat hiete/ dat en weet ick noch niet.

Tfaetsoen.

Bruynelle heeft eenē viercantigen/ vetten/ gehayrden steel/ een spanne hooge/ ende somtijts hooger. Sijn bladeren sijn den Basilien bladeren niet seer ongelijc/ nochtans sijnse langer/ eñ sij sijn scherp. De bloemē sijn

Van Bruynelle. Cap. CCXXXVIII.

Prunella. Bruynelle.

B schoon bruyn met blaw verwe ghemengt / ende sij staen te samen gedronghen in maniere van een are / ghelijck als die bloemen van bruyn Betonie. Het heeft een cleyn wortel met veel veselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Bruynelle wast op de berghen daer veel Geneuer wast/inde beemdē/ ende op de ackers.

Den tijt.

Bruynelle bloeyt in Junio ende Julio meest/tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

De Bruynelle drooghet seere/ maer sij doet dat sonder merckelijcke groote hitte.

C Cracht ende werckinge.

Bruynelle is eē goet cruyt om wonden daermede te gheneſen / ende men besiget tot alderhande letsel ende quetsinge des lichaems / binnen eñ buyten. Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water sieden eñ drincken / als yemant binnen den lijue ghequetst is. Maer die wonden buytens lijfs/so wel oude als nieuwe/die salmen met dit water suyueren ende wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn eñ olie van Roosen / ende dat ouer twoorhooft ende den slaep vanden hoofde geslagen/ daermede versaecht men de pijne int hooft. Dit sap geneest oock de vuyl monden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap inden mont houdt eñ gorgelt. Men mach oock de bloemen eñ dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is oock wtnemende goet tot de Bruyne/alsō wij hier bouen geseyt hebben.

Van Vijfvingercruyt. Cap.CCXXXIX.

Den naem.

A Dat Vijfvinghercruyt heet men oock Vijfblaet / want elck bladt is ghedeylt ende onderscheyden in vijf vingerkens. In Griecx heet ment Pentaphyllon / in Latijn Quinquefolium / ende dien naem is inde Apoteke blijuen duerende.

Gheslacht.

Daer is drijerhande Vijfvingercruyt. Dat eerste heeft witte bloemē/

ende

B ende dat heeten wij hier Groot wit Vijfvingercruyt. Dat tweede heeft geel bloemen/ende dat noemen wij groot geel Vijfvinghercruyt. Dat derde heeft oock geel bloemen / maer het is veel minder dan de voorghenoemde twee geslechten/ende daeromme hebben wij dat cleyn Vijfvingercruyt ghenoemt. Dat onderscheedt dat voorts meer in dese drij cruyden is/dat sullen wij hierna claerlick bescrijuen.

Faetsoen.

Dat groot wit Vijfvingercruyt vliddert ende spreydt hem wte met sijn stelen / ende het rechtet hem seluen oock somtijts op. Sijne stelen sijn seer teeder ende dunne/ende ghehayrt. De bladeren sijn lanck / ende
C smal / ende op beyde sijden vore ghekerft. Het heeft witte bloemen/ elck bloeme met vijf bladerkens. Ende als de bloemkens af vallen / soo blijuen dye middelste knoppekens staen ghelijck als cleyn bollekens. Sijn wortel is houdtachtich / ende bruyn ende lanck / met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende. Dat groot geel Vijfvinghercruyt heeft teeder stelen / ende die vlidderen op deerde ghelijck als Ganserick / Argentine / oft Eerdbesycruyt. De bladeren sijn lanck / ende breeder dan van dat voorgaende gheslechte / ende sij sijn rondtsomme ghekerft ghelijck als een saghe. Sijne bloemen sijn gheel / met vijf bla-

Quinquefolium maius candidum.
Groot wit Vijfvingercruyt.

Quinquefolium luteum maius.
Groot geel Vijfvingercruyt.

pentaphijllon

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

Quinquefolium luteum minus.
Cleyn Vijfvingercruyt.

D erkens gelijck de Argentine oft Ganserick. Ende als dese bloemkens af vallen / soo blijuen de middelste knopkens staen / eñ die sijn so groot als de cleynste eerdbesikens / maer sij sijn herdt. De wortel is lanck ende bruyn / ende houtachtich / met cleyn veeselen. Dat derde vliddert op deerde / ende het heeft somtijts vijf ende somtijts seuen vingerkens aen een bladt / ende dat bladt is veel cleynder dan de bladeren van de twee ander gheslechten / anders soo ist met bloemkens / saet / ende wortelen den tweeden gheslechte ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

E De Vijfvingercruyden wassen op drooghe sandighe plaetsen / aen de tuynen ende mueren / ende somtijts op waterachtighe ende vochtighe steden.

Den tijt.

Vijfvingercruyt bloeyt in Maio eñ Junio aldermeest.

Natuer ende complexie.

De wortel vseert men meest / eñ die is drooghe inden derden graedt / maer sij en is niet sonderlinghe heet. De bladeren ende de bloemen drooghen ooc / want sij adstringeren seer int smaken.

Die cracht ende operatie.

F De wortel in water gheseden tot dattet derdendeel ingheseden ende verteert is / ende dat water werm inden mont ghehouden / dat versuetet den tandtsweer. Alsmen dit water gorgelt / so gheneset de sweeringhen des mondts / ende de ghebreken ende letselen binnen inden hals. Desghelijcx oock gheseden ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / de pijne inde ioncturen ende inde huepe. Het stopt alderhande loop des buycks. Dese wortel met azijn gheseden / dat verteert de croppen / herdt gheswel ende ruydicheyt / alsment daer om slaet. Dat sap van de wortel noch ionck ende teeder wesende / dat prijst men tot de gebreken der leuer / ende longhen / ende alderhande venijn. De bladeren in Meede oft in gewaterden wijn gheseden met een luttel Pepers / dat is goet teghen dat schudden vande Cortse. Dertich daghen veruolghende hier af gedroncken / dat gheneest de vallende sieckte / oft de besmetheyt ende gicht. Dat sap van de bladeren seker daghen ghedroncken / dat gheneest de geelsucht seer snellick. De bladeren met hueninck ende met sout ghemenghet / dat heylet de wonden / ende ander etende vlceratien ende fistelen / alsment

daer

G daer op leyt. De bladeren ghestooten ende gheappliceert / die gheneesen den broke oft gheschuertheyt. Vijfvinghercruyt gheseoden ende gedroncken / oft gheappliceert / dat stopt alderhande bloedinghe. Die wortel in wijn gheseoden so langhe tot dattet derdendeel verteert is / dat gheneest de geelsucht. De bladeren groen ghestooten ende gheappliceert / die gheneesen de maseren ende cleyn pockens / oft men neempt dat sap ende dat strijct men daer op.

Van Erwten. Cap. CCXL.

Den naem.

A Erwten heet men in Griecx Pison ende Lecythos / in Latijn Pisum / ende alsoo heetent ock de Apotekers ende de medicijn meesters. De redene van dese namen hebben wi int Latijn ghenoech verclaert.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Erwten / cleyn veldt Erwten / ende groote hof Erwten. Dat onderscheedt van desen tween volcht hierna. Pisum. Groote Erwten.

Tfaetsoen.

De groote hof Erwten hebben stelen die spreyden haer op der eerdē wt / oft men ondersetse met steckē oft mutsaert rijs / ende sij sijn hol. Tusschen den principalen steel ende de bladeren (die welcke om den steel wassen gheliick als radekens) comen ander cleyn schuetkens oft tonghes kens wte / en-

B de die hebben op beyde sijden ander ronde vette Clauerbladerkens / deen teghen dander staende / ende met de rancxkens van dese schuetkens bindet hem aen de stecken. Tusschen de voorgenoemde stelen ende ronde bladeren cruypen cleyne / naeckte / corte steelkens wte / ende die draghen lijfverwighe oft witte bloemen / ghefaetsoeneert ghelijck eenen vijfvouter oft pepele / gemeynlick twee neffens malcanderen / ende daerwt comen de hauwen / daerinne ligghen die Erwten. De wortel is seer cleyn eñ teeder. De cleyn veldt Erwten sijn den voorgenoemden Erwtē gelijc / maer si sijn

int

C int geheele corter ende cleynder dan de hof Erwten. Sij wassen sonder hulpe van stecken oft van rijs/ende sij draghen wit bloeysel.

Plaetse sijnder wassinge.

De groote hof Erwten sedt men inde houen. Sij willen sonne hebben/want sij en connen gheen coude verdragen. Sij moeten oock vochticheyt hebben. De cleyn veldt Erwten die wassen opt veldt/ende sij worden ghesaeyt.

Den tijt.

Die Erwten bloeyen in Junio ende Julio/ende sij worden rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Erwten sijn ter maten werm eñ drooghe/gelijck als de Boonen.

D

Cracht ende operatie.

De Erwten sijn den Boonen seer ghelijck van substancie/nochtans en maken sij soo gheen inflatie noch windt/sij en suyueren oock niet/ende daeromme soo draghen sij langsaem nederwaerts. Dit is de operatie die de oude meesters den Erwten toeghescreuen hebben ende nyet meer. De nieu Medicijn meesters scrijuen den Erwten veel meer crachten ende operatie toe/dan wij hier vertelt hebben/maer sij mueghen wel toesien hoe sij dat met schriften willen verantwoorden ende houden staende.

Van dat gulden Polythrichon.

Cap. CCXLI.

Den naem.

A Dat gulden Polythrichon/is sonder twijfel dat Polythrichon daer Apuleius af scrijft. Het en wordt in der Apoteke niet ghebeseert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande gulden Polythrichon/deen is groot/ende dander is cleyn/alsoo wij dat hierna breeder verclaren sullen.

Faetsoen.

Dat groot Polythrichon heeft cale/effen/bruyngeele hayrkes oft steelkens/die sijn ontrent eenen vinger lanck/eñ int sop van dese steelkens heuet greynkens die sijn den Zeelinsen oft Terwencoren gelijck/ende si hebben alsulcken coluer ghelijck als de steelkens/ende rontsom dese steelkens wassen veel cleyn bladerkens ghelijck hayrpijlkens/die sijn eens deels groen/ende eens deels goudtverwich. Dat cleyn Polythrichon is den grooten ghelijck/maer het is corter/ende int sop heuet cleynder sadeken oft greynkens/alsoo dat die figure wtwijst.

B

Plaetse daert wast.

Dat groot wast op vochtighe natte beemden die tusschen de berghen inde

C inde bosschen ligghen/ende somtijts oock in bosschen die welcke hooghe gheleghen sijn/ wassende wt dmos van oude gheuelde boomen. Dat cleyn vindt men ghemeynlick aen natte steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Polytrichon vindt men in Julio aldermeest.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn middelbaer int wermen ende vercoelen/ ende sij drooghen/ ende sij deylen ende verteeren.

Cracht ende werckinge.

D Gulden Polytrichon in water oft in looghe gesoden/ eñ dat hooft daermede ghewasschen/ conforteert ende maect vast de wortelen vanden hayre/ daerõme so sijn dese cruyden goet teghen dat wtvallen vanden hayre/ ende sij maken dattet hayr wederom wast. Dese cruyden in Meede gheso-den/ maken dat de mensch lost/ eñ bouen wtworpt de taey slijmicheyt ende fluymen die ontrent der borst eñ longhen liggen. Alsmense in deser manieren besiget/ so lossen sij de vrine/ sij breken den steen/ ende sij sijn goet voor de gene die de gheelsiecte hebben/ eñ die sieck sijn inde milte. Sij scheyden de croppen/ ende doense vergaen. Anders bedrijft men veel auenturen met desen cruyde/ maer dat laten wi varen als guychelvoere.

Polythrichon maius.
Dat groot gulden Polytrichon.

Polythrichõ minus.
Dat clein gulden Polytrichon.

Van Persickruyt. Cap. CCXLII.

Den naem.

A PErsickruyt heet men oock Vloocruyt/ende bij onsen tijden heet ment in Latijn Persicaria/dat is te seggen/ Persickruyt/ om des wille dat sijn bladeren den looue van eenen Perseboom ghelijck sijn. Maer hoe dat de oude meesters dit cruyt hieten/ eñ oft ment doen kende oft niet/ dat en weet ick noch niet.

Faetsoen.

Persickruyt heeft bladeren die gelijcken tloof van eenen Perseboom/ oft van Wilghe/ ende inde middelt sijn sij besprengt/ als oft op elck bladt eenen druppel bloedts gheuallen ware. Den steel van desen cruyde heeft veel

Persicaria. Persickcruyt.

B veel cnoopen/ende hi is bruyn van coluere. Sijn bloemen staen op een ghedrongen ghelijck een scherp druyfken/ oft een are/ende sij sijn lijfverwich/oft root gelijck Bresil. Ende als dese bloemen af gheuallen sijn/soo crijcht dit cruyt bruyn/schoon/breedt saet. Die wortel is veeselachtich ende gheel van coluere.

Plaetse daert wast.

C Persickcruyt wast in vochtige plaetsen/ghelijck als vijuers/poelen/ende putten.

Den tijt.

Persickcruyt bloeyt in Julio eñ Augusto/ende daerna so leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout eñ drooge/dwelck men mercken mach aen sijnen smaeck/ want het trect tsamen.

D Cracht ende operatie.

Persickcruyt is een goet cruyt om wonden te ghenesen. Daerom so mach men de bladeren gruen stooten/ ende op versche wonden legghen/oft men mach dat sap wt de bladeren perssen/ende doen dat inde wonden. Desghelijcke cracht heeft dit cruyt oock/alsment droocht ende puluerizeert/ende inde wonden ende inde fistelen stroyt. Het is oock goet om alderhande fluxien eñ loop des buyck/ dat roode melizoen/ende ander ghebreken die vercoelens ende drooghens behoeuen.

Van Doorwas. Cap. CCXLIII.

Den naem.

A Dit cruyt heet men Doorwas/om des wille dat sijn stelen al te samen door de bladeren wassen ende daer door gaen. Sommighe heetent oock Brokewortel/om dat men dit cruyt vseert tot de ghebrokenheyt oft geschuertheyt vanden nauel/ende van tghemechte. In sommige plaetsen heetment Stoppetgat. In onsen tijden heetment in Latijn Perfoliata. Maer oft de meesters in ouden tijden dit ghewas gekent hebben oft niet/ende hoe sij dat hieten/dat en is mij noch niet kennelick.

Faetsoen.

Doorwas heeft eenen ronden/dunnen/bruynē steel/met veel tacrkens ter sijden/

Perfoliata. Doorwas.

B ter sijden / ghelijck als een dick boomken. Ende de steelkens van dese tackkens gaen midden door de gheribde verheuen bladeren / ghelijck als oft se daer door getrocken warē. Dese bladeren en sijn niet heel rondt / maer sij sijn een luttel scherp / den Erwte bladeren niet seer onghelijck / maer dese sijn teerder eñ effender / oft caelder. Int sop van alle de tackkens wassen opgehoopte oft gecroonde gruengeele bloemkens / bijna gelijck de bloeme van Wolfsmelck. Dat saet is graw swert. De wortel is slecht / wit ende veeselachtich.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gheerne van selfs op Spelten eñ Terwe velden. Men plantet oock inde houen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt aldermeest in Julio / ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Doorwas is sonder enich twijfel werm eñ drooge van natuere / alsomen spueren mach aen sijnē smaec / die is bitterachtich / eñ adstringerēde.

Cracht ende operatie.

D Doorwas is een excellent goet cruyt om alderhande wonden buytē ende binnen den lijue te gheneſen / alsmen de bladeren gruen stootet ende daer op leyt / oft dat men dat gantse cruyt oft dat saet alleē siedt eñ drinct. Men mach oock dat cruyt ende tsaet drooghen ende pulueriseren / ende als dan dat ingheuen. De bladeren groen gestooten ende met Waswinde / geheeten Propolis / een plaester daer af ghemaect ende geappliceert / dat gheneest den broke oft gheschoortheyt van de kinderen. Doorwas gheneest ooc quade nauels. Ende als den nauel te seer wtgaet / so maect dit cruyt dat hij op sijn plaetse innewaerts vertrect. Darom me so mueghen de Barbiers ende Chirurgijns dit cruyt wel liefende weerdt hebben.

Van Pareye. Cap. CCXLIIII.

Den naem.

A Pareye heet men in Griecx Praſon / in Latijn Porrum / ende dië naem blijft inder Apoteken duerende tot op den dach van heden. De oorſake van deſen naem hebben wi in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Gheſlacht.

Men vindt tweederhande Porrum. Dat een heet men in Griecx Kephaloton / in Latijn Capitatum / daerom dat ſijn wortel rondt wort gelijck een bolleken oft hoofdeken. Ende dat heeten wi hier Pareye. Dat ander heet men in Latijn Sectiuum / ende in Duytſch Bieſloock. Dat onderſcheedt van deſen tween ſal men hier na verclaren.

Ghaetſoen.

B Pareye heeft een wortel gelijck eenen witten Ayeuyn / met veel veeſelinghen / daerwt cruypt eenen enckelen ſteel / hebbende breede bladeren te ſamen gevouwen ghelijck een ſchipken / ende bouen ſcherp ſonder bloeyſel / vrucht oft ſaet. Bieſloock heeft veel ſtelen oft gruen ronde pijpkens / die ſijn binnen hol / niet veel grooter dan cleyn Bieſen / die cruypen wt cleyn bollekens / ſomtijts tweehondert aen eenen ſtock / ſeer enghe bij een. Op tſop van deſe pijpkens ſtaen ſchoon purpurbruyn bloemen / ghelijckende

Porrum. Pareye.

Porrum ſectiuum. Bieſloock.

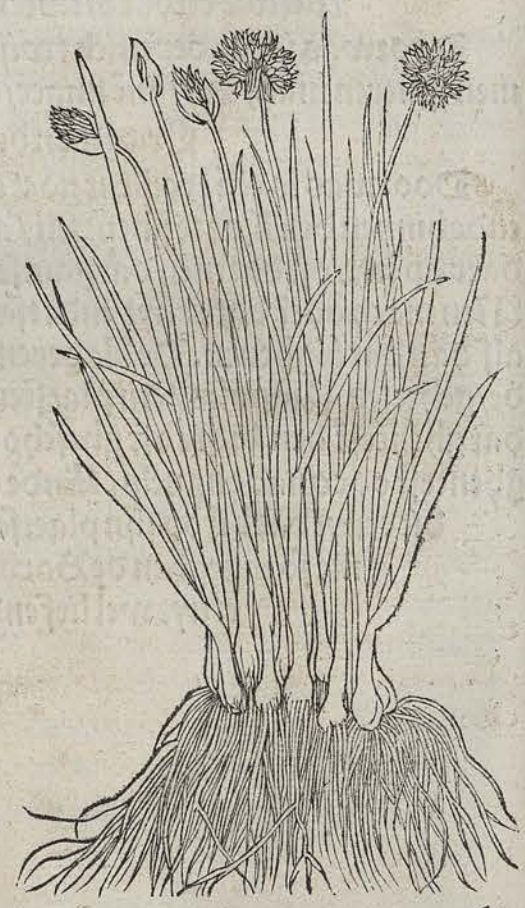

alte

C al te ſamen eenen ronden bol. Als deſe bloemkens afgheuallen ſijn/ſo leueret ſijn ſaet in cleyn huyſkens.

Plaetſe haerder waſſinge.

Men ſedt beyde deſe gheſlechten in de cruythouen. Ende ſij waſſen geerne in vette eerde.

Den tijt.

Bieſloock compt wter eerden op den achthienſten dach na dat hij geſaeyt is/ende hi blijft tot int ander iaer/dan brengt hi bloeyſel eñ ſaet. De Pareye droocht men eñ men hangtſe op alle iaer gelijc als ander Ayeuyn bollen.

Natuer ende complexie.

Beyde deſe cruyden ſijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

D Dit cruyt maect veel inflatien eñ winden. Het geeft quaet voetſel/eñ het maect ſwaer droomē. Ende loſt de vrijne. Het laxeert eñ extenueert. Het maect droeue oogen. Het brengt den vrouwen haer ſiecte. Het is ongeſondt voor quade blaſen ende nieren die enich letſel hebben. Met Gerſte gheſoden ende gegeten/dat loſt de ſlijmicheyt die op de borſt liggende is. Sijn bladeren oft pijpkens in ſout water ende azijn gheſoden/ende daerinne te ſitten/dat opent de moeder/ende het maeckt die ſaecht ende weeck. Dat ſaet van Bieſloock adſtringeert een luttel/daerōme ſo ſtelpt men daermede dat bloeden wten nueſe/als ment onder wieroock ende azijn mengt/ende ſtootet ende daer op leyt. Het maect luſtich om bijſlapen. Alſt met hueninck tot een electuarie bereyt is/ſo purgeret de borſt/en de tis goet tot alderhande gebreken der borſt. Nochtans maket droef geſichte/als ment te veel eñ te dickwils neempt. Het is der mage oock ſchadelick. Dat ſap van Bieſloock met hueninck gemengt ende ingenomen/

E dat is goet voor de ghene die van veninich gedierte ghebeten ſijn. Deſgelijcke cracht heuet ooc als ment van buyten daer op leyt. Met azijn/wieroock/melck/oft olie van Rooſen doet ment in de ooren/want het beneempt de pine der ooren/eñ dat ſuyſen. De bladeren verdrijuen de maſen ende de plecken wten aenſichte/geſtooten ende daer op geleyt. Sij nemen de rouen wech/met ſout ghemengt ende daer op gheleyt. De bladeren van Bieſloock leſſchen ende heylen de verbrandtheyt/gheſtooten ende daer op gheleyt. Si heylen de wonden/met hueninck ghemengt ende daer ouer gheſlaghen. Dat ſap is goet den ghenen die de geelſieckte hebben/ende die dwater laden. Parey dickwils in de ſpijſe ghedaen/maeckt de vrouwen vruchtbaer. De ſchelfferen van Pareybollen in water gheſoden/verdrijuet tgrijs hayr/als men thooft daermede waſcht oft daer op ſtrijct. Men etet oock teghen droncken worden. Als men Pareye oft Loockbollen in wäter ſiedet/ende dat twee mael af trect ende door doet/dat ſtopt den loop des buycks/ende ſij maken min winds dan oftmenſe row ate.

Van Longencruyt. Cap. CCXLV.

Den naem.

A Longencruyt heet men alſo/om dattet een longhen ghelijck ſiet/oft om dattet goet is tot de ghebreken der longhen. Bij onſen tijden heet ment in Latijn Pulmonaria. Maer hoe dit gewas in ouden tijden geheeten heeft/ende oft doen bekent was oft niet/dat en can ick v nv ter tijt niet ſegghen.

Ghaetſoen.

Longencruyt heeft breede ghefronſſelde bladeren/deen ouer dander geſchouen/wijt van een ghekerft/met veel puttekens/bouen ſchoon groen eñ onder wit met geel ghemengt/ghelijck leeder/ende met veel plecken beſpraeyt.

Pulmonaria. Longencruyt.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

B Longencruyt waſt aen moſachtige Eycken/eñ Buecken boomen/ſomtijts oock aen moſachtige ſteenrootſen in doncker boſſchen.

Den tijt.

Longencruyt dat vindt men alder meeſt inden ſomer/op ſulcke plaetſen als voorſeyt is.

Natuer ende complexie.

Den meeſten deel der gheenre die van de cruyden geſcreuen hebben/die meynen dat Longencruyt coudt ende vochtich is. Maer na mijnen duncken ſo hebben ſi onrecht/want het heeft de natuere van den Eyckenboom/daeraen dattet waſt. Daeromme ſo droocht dat Longencruyt ſeere/aenghezien dattet te ſamen trect/maer tis redelijcken werm.

Die cracht ende operatie.

C Dat Longencruyt gedroocht ende daer af een puluer gemaect/ende dat ingenomen/dat heeft ſeer groote cracht om de ſweeringen ende vlceratien der longen te geneſen. Dit voorſeyde puluer gheneeſt oock ander wonden/als ment daer in ſtroyt. Het is ooc ſonder twijfel goet in wijn inghenomen teghen dat bloetſpouwen/teghen langduerenden loop des buycx/ende voor de vrouwen die te ſeer loopen. Dat Longhencruyt is oock goet geleyt op verſche toenemende bloetſweeren/maer het en is niet goet voor de ghene die volwaſſen ſijn. De herders ſouten dit cruyt/ende geuen dat den vee ende den ſchapen in die ſeer hoeſten/ende een quade longhen hebben.

Van wil-

Van wilden Bertram. Cap. CCXLVI.

Den naem.

A WIlden Bertram heet men in Griecx Ptarmice/ eñ in Latijn Sternutamentaria. Sommige noement Pyrethrū sylueſtre. In Griecx heetet daerom alſo/ om dat ſijn bloemen den menſch nieſende maken alſmenſe langhe voor den nueſe houdet. Sijn wortel is ſcherp op de tonge gelijc als den rechten Bertram/ ende daeromme ſo machment wel wilden Bertram heeten.

Faetſoen.

Ptarmice. Wilden Bertram.

Wilden Bertram heeft veel cleyn ronde rijſkens ende tacxkens/ ghelijck de manlijcke Aueroone. Aen deſe tacxkens waſſen veel lange ſmale bladerē/ die ſijn rondtomme ghekerft. Int ſop
B van de ſtelen eñ tacxkens waſſen bloemen die ſijn rondt gelijck een radeken/ ende ſij ſijn den Camille bloemen heel gelijck/ hebbende inde middel een geel appelken/ dat is rontſomme met witte bladerkens beſet. De wortel vliddert hier en daer in deerde/ ende ſij is lanc/ verchiert met veel veeſelingen.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Men vindt den wilden Bertram ſomtijts aen de bergen/ ende aen ſteenachtige plaetſen. Hij wordt oock inde houen gheplandt.

Den tijt.

C Wilden Bertram bloeyt ſchier den gantſen ſomer. Int leſte vā den Herſt graeft men ſijn wortel wt.

Natuer ende complexie.

Den wilden Bertram ter wijle dat hi gruen is/ ſo is hi werm eñ droo ghe inden tweeden graedt/ ende als hi drooge is/ inden derden.

Cracht ende werckinge.

De bladeren met den bloemen gheſtooten/ ſijn goet voort ghene dat blaw geſtooten oft geſlagen is/ want ſij verteeren dat ondergheronnen bloet/ alſmenſe daer ouer leyt. Die bloemen doen nieſen. Dit ſijn de operatien die de oude meeſters deſen cruyde toeſcrijuē/ ñ niet meer. Hier wt mach men oock ſijn ander virtuyten leeren kennen/ want het verteert oock alderhande geſwel/ ende plecken ende maſen aent lijf/ ende int aenſichte.

Van Bertram. Cap. CCXLVII.

Den naem.

A BErtram heet men in Griecx Pyrethron/eñ in Latijn Saliuaris. Den Grieckschen naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsake ende redene van dese namē suldi inden Latijnschen Herbario vinden.

Faetsoen.

Bertram is een cruyt dat heeft bladeren ghelijck Venckel. Sijn bloemen sijn ghefaetsoeneert ghelijck als sterren/ ende witgeel ghelijck als de bloemen van Camille/ want sijn appelken is binnen geel / ende ringsomme met witte bladerkens verchiert. Na dat die witte bladerkens afgevallen sijn/ so compt dat saet voort. Die

Pyrethron. Bertram.

B wortel is eenen duym dick / eñ lanck/ ende sij is scherp van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bertram en wast niet overal van selfs / maer men moetet van tsaet inde houen planten.

Den tijt.

Bertram bloeyt schier den gantsen somer / ende sijn saet vergadert men teghen den Herst.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe tot inden derden graedt / oft so sommige meynē tot inden vierden graet.

Cracht ende operatie.

C De wortel van Bertram trect die taey humoren eñ fluxien wten hoofde/ als men die inden mont houdt en de knowt. In azijn ghesoden/ende inden mondt ghehouden/oft die tanden dickwils daermede ghewasschen/dat neempt wech de pine inde tanden/comende van couden vloten. Si maect den mensch sweetende / als sij in olie ghesoden oft gheweyckt is / ende dat hem de mensch daermede smeere oft salue. In deser manieren is den Bertram seer goet ghevseert tot vercoude ende lamme leden. Hi is oock goet teghen de huyueringhe vande cortse/ alsmen dat gantse lijf daermede salft. Ist dat yemandt eenich lidt heeft dat sijn gheuoelen verloren heeft / die sal hem smeerē met olie daer Bertram in gesoden is/ so sal dat ledt wederom tot hem seluen comen.

Van

Van Buxboom. Cap. CCXLVIII.

Den naem.

A Buxboom heet men in Griecx Pyxos / ende in Latijn Buxus / ende van tghemeyn volck wordt hi Palmboom ghe-heeten.

Exactsoen.

Den Buxboom en verliest nimmermeer sijn bladeren. Ende deselue bladeren sijn cleyne/ende bijna rondt ghelijck de bladeren van Myrtus. Sijn bloeysel is gruen / dat saet is rootachtich eñ rondt/ van dwelcke alle gedierte grouwel heeft. Dat hout is so dick / vast ende herdt/ dattet hem tegen tvier sedt gelijck Iser / eñ het en geeft noch vlamme noch asschen / ende het en verrottet oock nimmermeer. Sijn wortel is crous ende ghecronckelt.

Buxus. Buxboom.

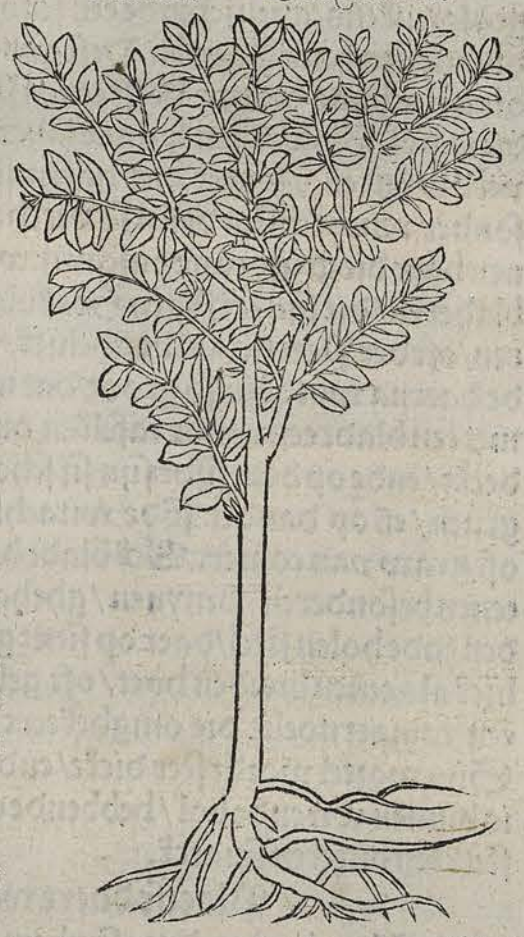

B Plaetse sijnder wassinghe.

Buxboom wast gheerne hooghe opt gheberchte/op coude plaetsen/ende daer de sonne schijnt.

Den tijt.

Den Buxboom blijft somer ende winter gruen / ende hi en verliest sijn schoon glickende gruen bladeren tot gheender tijt.

Natuer ende complexie.

Den Buxboom tract tsamē/ daer omme so is hij cout ende drooge van natuere / ende hij en heeft gheen middelbaer substancie / als sommighe meynen.

C Cracht ende werckinge.

Buxboom en wort in medicinen niet seer gebeseert. Nochtans alsmen sijn bladeren in looge siedet/ende met die looge namaels thooft wascht/ so maken sij root oft geel hayr. Dat saechmeel oft vijlsel van Buxboom hout in water gesoden ende ghedroncken/ dat stopt den loop des buycx. Als de nateren ghewondt oft ghequetst sijn/so ghenesen si wederomme so haest als sij de wortel van Buxboō proeuen oft smaken. Een mensch sal hem wachten van te ligghen rusten oft slapen onder Buxboom/want sijnen rueck is den hersenen/ende der gantser natuere des menschen contrarie.

Van Pestilenciewortel. Cap. CCXLIX

Den naem.

A DE Pestilenciewortel noempt men daerom alsó/ wãt het is een costelijcke medicine tegen de smettelijcke sieckte der Pestilencie. In Griecx ende Latijn heetment Petasites. In der Apoteken ist onbekent. De oorsake ende redene vã desen naem vint ghi in onsen Latijnschen Herbario.

Tfaetsoen.

De Pestilenciewortel verthoõt haer eerst met de bloemẽ sonder cruyt eñ sonder bladeren. De bloeme is dick opgehoopt/ met veel cleyne lijfverwige bloemkens/ghelijckende een schoon druyue met haer bloeysel. Dese groote drueselachtige bloeme heeft eenen steel die is hol/somtijts een spanne lanck/ si verdwijnt eñ vergaet met haren steel

Petasites. Pestilenciewortel.

B sonder vrucht/eñ na desen so verthoonen haer die grijse ronde aschverwige bladeren/ die sijn eerst den Hoef bladeren/oft der Peertsclauwe ghelijck/ ende daerna wordẽ sij so groot/dat men met een bladt een rondt tafelken ouerdeckt/ ende op deen sijde sijn sij schoon gruen/ eñ op dander sijde witachtich oft graw van coluer. Elck bladt heeft eenen besonderen/ bruynen/ ghehayrden ende holen steel/daer op sittet ghelijck als eenen breeden hoet/ oft gelijck een campernoelie die omghekeert is. Sijn wortel wordt seer dicke/ ende sij is binnen wit ende bol/ hebbende eenẽ stercken bitteren smaeck.

Plaetse daert wast.

C Pestilenciewortel wast ghemeynlick in vochte natte beemden ende plaetsen die aen dwater ligghen.

Den tijt.

De Pestilenciewortel verthoont haer int beginsel vandẽ Meerte met haren bloemen/ende dese bloemen verwelcken ende vergaen inden April sonder enich vrucht. Als dit gheschiet is/ so comen dan die bladeren met haren stelen wtghecropen/eñ die blijuen den gantsen somer duerende.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft sonder twijfel een werm natuere/ ende het droocht in den derden graedt.

Cracht

Van Pestilenciewortel. Cap. CCXLIX.

D

Cracht ende operatie.

Pestilenciewortel ghedroocht ende gepulverizeert wesende/dat heylt ende geneest die quade vooits etende vlceren ende ghesweeren / als men dit daer in doet. Het is oock een costelijcke medicine tegen de venijnighe pestilentiael cortse / als men daer af een electuarie met hueninck maeckt. Het heeft groote cracht om den mensch te doen sweeten. Desgelijcx doet oock dat pulver/ als ment met wijn mengt ende drinckt. Het is oock een gheapprobeerde ende crachtighe medicijne teghen dat criemsel ende op climmen van de moeder/ inghenomen in sulcker maniere als vore. Dese wortel doodet de wormen niet alleen die de menschen / maer oock die de peerden int lijf hebben / alsmense in deser manieren vseert. Sij is oock goet den genen die eenē corten adem hebben. Si lost de vrine/eñ si brengt den vrouwē haer maentstonde. Sij heylt die seer vochte wonden/ende meer ander vuylicheyt van vel eñ vleesch. Eñ dit compt ouermids haer bitterheyt/ want alle de crachten ende virtuyten die ander bitter dingen toegegeuen worden/die heeft dese Pestilenciewortel oock.

Van Mammekenscruyt. Cap. CCL.

Den naem.

A Mammekenscruyt heet mē ooc Geyteblat/eñ Switselbloemē/eñ Tuynlinck. In Griecx heetet Periclymenos/in Latijn Volucrum maius/ende Sylue mater. Sommighe heetent oock Caprifolium ende Matersylua/ende Lilium inter spinas.

Faetsoen.

Geyteblat is een gewas dat crijcht veel langhe dunne roedekens oft stelen gelijck als draeyen / ende die winden haer allesins om ghelijck als Hoppe/ende si sijn op beyde sijden becleedt met bladeren/die sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde graw oft grijs. Ende de onderste bladeren sijn eens deels den Veyle ghelijck/ ende sij sijn inde middel gheclouen ghelijck eenen nauel. De opperste bladeren sijn den Wilge bladeren ghelijck/maer dese sijn teerder ende breeder. Int sop van de gheerdekens wassen schoon welrieckende lieflijcke witte bloemen / die sijn ront eer sij haer ontpluycken/eñ den bloeysel van Boonen niet seer onghelijck. Elck
B bloeme besonder/als sij opgaet/so deylt sij haer seluen in twee deelen/ende is achter om gecrompt ghelijck een scherpe spore. Wt dese bloemen comen druyfkens die sijn eerst groen/daerna als sij rijp sijn/ so worden sij root/ghelijck als men aen den Aron sien mach / maer dese sijn cleynder. Sijn wortel is houdtachtich/eñ binnen wit/eñ sij cruypt inden grondt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit mammeken scruyt vindt men gemeynlick in dicke bossen daer haselaers wassen/eñ aen de hagen/het clauwiert allesins aen/ ende tclimpt

soo

C so opwaerts. Sommighe plantent oock inde houen.

Periclymenos. Mammekenscruyt

Den tijt.

Dit Gheytenblat bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is werm ende drooghe van natuere/ alsō men dat lichtelick mercken mach aen sijnen smaeck/ want hi is scherp op de tonghe/ ende sonderlinghe de bladeren.

Cracht ende werckinge.

D De besien van Mammekenscruyt vergadert men als si rijp sijn/ eñ men droochtse inde lomber/ eñ een drachma van desen veertich dagen veruolgens in wijn gedroncken/ die maken de milte cleyne/ ende sij verteeren die. Sij sijn oock goet teghen vermoedtheyt. In deser manieren vseert men se oock voor de gene die kichen ende eenen corten adem hebben. Item tegen den hick. Si losſen de vrine met sulcker cracht/ dat op den sesten dach tbloet na de vrijne volcht. Sij vorderen ooc den arbeyt oft geboorte. Desgelijcke cracht ende operatie hebben de bladeren oock. Nochtans als men seuenendertich dagen lanck van desen bladeren drinckt/ oft dwater daer de bladeren in gesoden sijn/ so maken sij den mensch onvruchtbaer. Dese bladeren verwermen tgeheel lijf/ als sij in olie ghesoden sijn/ ende dat hem een mensch daermede salft. Dit cruyt droocht seer/ ende het heylt ende gheneest die vochtighe onsuyuer wonden/ vlceren/ cleyn pockens/ ende alderhande plecken ende smetten die een mensch in sijn aensicht ende ouer al sijn lijf hebben mach.

Van Terwe. Cap. CCLI.

Den naem.

A TErwe oft Weyte heet men in Griecr Pyros/ eñ in Latijn Triticū/ eñ dien naem blijft noch inde Apoteke duerēde.

Geslecht.

MEn vint drijerley geslecht van Terwe. Deerste heet men in Latijn Robus/ eñ in Duytsch Weyte oft Terwe. Dat tweede heet men in Latijn Trimestre/ om des wille dattet in sommighe plaetsen in drij maenden opwast ende rijp wordt. Maer dat en can

hier

B hier te lande niet sijn / wāt de Terwe wort hier in de Meerte gesaeyt / ende in de vijfste maent daerna / dat is in Julio / wort sij eerst gemaeyt. In Duytsch heet men dit tweede gheslecht van Terwe Amelcoren / daerom me dat men den Ameldonck oft stijfsel daer af maect. Dat derde geslechte heeft langhe row vlimmen / ende dat heet men Roomsche Weyte / oft Roomsche Terwe.

Eaetsoen.

Dat eerste geslecht van Terwe heeft eenen halm die is hooger oft langer dan de Gerste. Elcken halm heeft drij cnoopen / ende elcken cnoop is becleedt met een smal lanck gersseken oft bladeken / alsoo dat die hole halC men door de bladeren wtsluypen. Die aren staen hooghe ende verre wt de bladeren / ende elck are heeft veel corenkens oft greynkens / sommighe sestich / sommighe seuentich / meer oft min / eñ die staen sonder ordinancie oft regel dick bij malcander. Dat tweede geslechte van Terwe / te weten dat Amelcoren / dat heeft halmen / cnoopen / ende greynen gheliick de ghemeyn Terwe / wtgescheyden dat de aren veel langher vlimmen hebben gelijck de Gerste / eñ die sijn in ordinancie met twee regelen besedt. De corenkens oft greynkens liggen in vellekens oft huysken besloten gheliick als Spelte. De Roomsche Weyte heeft sulcken halmē gelijc als de voorgaende Terwe / mer elck vā desen halmē heeft vier cnoopē oft ledē. Sijn

Tritici primum genus. Terwe.

Tritici tertiū genus. Roomsche Terwe.

aren

Daren sijn veel rouwer dan deerste geslechte/ende oock meer te samen ghedronghen ende ronder dan dandere.

Plaetse haerder wassinge.

Dat eerste ende dat tweede gheslecht van Terwe wast schier overal. Maer dat derde wort op veel ackers gesaeyt in Elsaten/ eñ ontrent Tubinghen/bouen int landt.

Den tijt.

Dat eerste geslechte is een wintercoren / want dese Terwe saeyt men voor den winter/ende sij mach oock wel conde verdragen. Si bloeyt in Junio ontrent S. Jans Baptisten dach/ghelijck als oock die twee ander gheslechten/maer in Julio dan doetmense inde schuere.

Natuer ende complexie.

Als men Terwe ghelijck als een medicine vseert/ende van buyten op des menschen lijf appliceert/so is sij werm inden eersten graet/nochtans en heeft sij gheen cracht om merckelick vochtich te maken / noch om verdroogen. Den Ameldonck die men van de Terwe maect/is wat couder ende droogher dan de Terwe van haer seluen.

Cracht ende werckinge.

Als de Terwe volcomen ende rijp is / so maect men daer af schoon/ edel/crachtich/wel smakende broot. Maer als sij noch heel row ende onrijp is/ende men daer broot af backt/soo wassen daer af wormen inden buyck. Terwe gheneest ende heylet tghene dat vande honden gebeten is/ alsmense inden mont knowt ende daer op strijckt. Terwen meel met sap van Belsencruyt ghemengt/dat is goet tot de fluxien der neruen oft zenuwen. Het verdrijft dat sproet wten aensichte/alsment met Oxymeli tempert/ende daer op strijckt. De Terwe semelen in scherpen azijn gesoden/
F dat neempt wech die ruydicheyt / eñ alderhande onsuyuerheyt des lijfs/ alsment also werm daer op leyt. Si sijn oock in deser manieren goet gebruyct tot de bloetsweeren die noch nieuw sijn. Si gheneesen de geswollen vrouwen borsten/alsmen dese semelen met Wijnruyte siedet/ eñ daer op leyt. Alsmen met dit voorseyde water de beten van slanghen wascht/ so heylt dat daermede. Terwen heef deech heeft een werme wttreckende cracht. Alsmen dit met sout mengt/so doedet op/ende maeckt rijp alderhande gheswеer. Dat Terwen meel in hueninck / oft in water ende olie gesoden/dat verteert alle bloetsweeren. Terwen broot met hueninck gesoden oft row opgeleyt / dat vermorwt de voorghenoemde bloetsweeren. Terwen oudtbacken broot ghegeten/dat stopt den loop des buyck. Terwen nieuwbacken broot in water ende sout gheweyct/dat verdrijft quade schorfticheyt. Ameldonck gesoden/eñ daer af eenen brij ghemaect ende ghegheten/dat is goet voor de gene die bloet spouwen. Terwen semelen met hueninck ende azijn ghesoden/ende dat water ghegorgelt/dat geneest de geswollen keele. Sextus Põpeius een groot Heere in Spaengien die ghenas dat Podagra oft Fleercijn inde voeten in voorleden tijden

den op dese maniere/ Hi ginck tot ouer sijn knyen inde Terwe sitten/ die droochde sijn voeten in sulcker maniere/ dat hij de pijne wonderlijcken quijt werdt. Terwen caf in water gesoden/ dat is goet tot de geschoortheyt/ alsmen dat daer op leyt.

Van Fonteyncruyt. Cap. CCLII.

Den naem.

A FOnteyncruyt oft Saetcruyt dat heetmen in Griecx Potamogeiton eñ Stachyites/ ende in Latijn Fontalis ende Potamogeton/ om des wille dattet geerne in dwater wast. Men heetet oock Spicata/ om dat sijn bloeme ende saet ghesaetsoeneert is ghelijck een are.

Saetsoen.

Dat Fonteyncruyt heeft eenen ronden langhen steel/ hebbende veel cnoopen eñ ledekens/ eñ daerwt wassen teeder tackkens/ die sijn met gruen bladeren becleedt/ die ghelijcken den bladeren van roode Beete/ oft in alle manieren sijn sij gelijck dat loof/ dwelck men inder Apoteken heetet Folium Indi/ eñ sij swemmen een luttel bouen dwater. Sijn bloemen sijn lijfverwich in maniere van aren/ ghelijck alsmen siet
B aen de groote Wechbreede/ eñ als die afvallen/ soo worden dat cleyn ronde cnoppekens/ daerinne leyt herdt saet besloten.

+ Fontalis. Fonteyncruyt.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wort gheuonden in stille wateren ende inde grachten.

Den tijt.

In Julio leuert dit cruyt sijn aren met de lijfverwige bloemē/ eñ voorts daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ ende het droocht/ alsō men dat lichtelic mercken mach aen sijnen smaeck.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt treckt te samen/ ende het vercoelt ghelijck dat Wechgras. Daeromme so heylet die heete/ vuyl/ loopende/ ende voorts etende vlceren/ alsment daer op leyt. Dit cruyt ghedroocht ende in wijn gheſoden

C ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / ende het stopt den loop des buycks. In summa / dit cruyt heeft seer sulcken operatie ghelijck dat Wechgras / alsoo wij dat wijt ende breedt in sijn Capittel verclaert hebben / daeromme so waert noodeloos sulcks hier wederom te verhalen. Ende wt de operatien ende virtuyten die wij hier gheallegeert hebben / mach men oock lichtelick alle dandere verstaen.

Van Gansenvoet. Cap. CCLIII.

Den naem.

A GAnsenvoet heeft sijnen naem daerom alsо / want sijn bladeren sijn gheformeert ghelijck voeten van gansen. Dit ge was heetmen oock Verckens doot / om des wille dat de verckenen sterven als sij van dit cruyt ghegheten hebben. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest / ende hoe sij dat hieten / dat en can ick nv niet weten.

Tfaetsoen.

+ Pes anserinus. Gansenvoet.

Dit cruyt heeft eenen steel die wast een elle hooge / eñ die is met holkelē oft vozen onderscheyden. De bladeren gelijcken eens deels den loove van Jodekersen / oft Criecken vā ouer zee / maer dese sijn rondtsomme met scherpe keruen wtgesneden / alsо dat elck blat int aensien ghefaetsoeneert is gelijck den voet van een gans / ende daerna voert dit cruyt oock sijnen naem. Sijn bloe
B men sijn rootachtich ende seer cleyne. Dat saet leyt druyfwijs te samen ghedronghen / ghelijck men sien mach aen de wilde Melde. Het heeft een cromme wortel / met veel cleyn wortelkens daeraen hanghende.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in cruythouen / eñ op velden daermen mes plach op te voeren.

Den tijt.

Gansenvoet bloeyt meest in Junio / ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt inden tweeden graedt / sonder eenich twijfel / ghelijck de Nachtschade.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Ganſenvoet is den verckenen een ſchadelick ende doodelick cruyt/alſo wÿ hier bouen verclaert hebben/want als een ſoch oft vercken van dit cruyt etet/ſo moetet ſteruē. In eens menſchen lÿf heuet ſulcken cracht ende operatie gheliÿck als de hof Nachtſchade/daer wÿ afſcrÿuen ſullen alſt pas geeft. Ende het en is geen wonder/dat een cruyt de beeſten doodet/ende den menſchen niet/want daer ſÿn oock ſommighe cruyden die dooden eenen menſch/gheliÿck als Nieſcruyt ende wilde venÿnighe Peterſelie/ende nochtans en dooden ſÿ de quackelen eñ ſpreeuwen niet/ende haer ſpÿſe oock/alſoo Galenus tot veel plaetſen claerlick daer afſcrÿft/ende die daghelÿcſche experientie dat leerende is.

Van vreembde Peterſelie.

Cap. CCLIIII.

Den naem.

A

DAt cruyt/dwelck wÿ hier vreembde Peterſelie noemen/dat heetmen bÿna in alle Apoteken Amomum/mer niet ſonder groot erruer. Want ſÿn gedaente oft faetſoen en accordeert geēs ſins met dat ghene dat Dioſcorides/ende meer andere oude meeſters van Amomum ſcrÿuen/maer wel veel meer met dat cruyt/dwelck ſÿ Petroſelinon heeten/ende Apium ſaratile/dat is ſteen Eppe/alſo wi daer af breedt geſcreuē hebben in onſen Latÿnſchen Herbario.

Amomum. Vreembde Peterſelie.

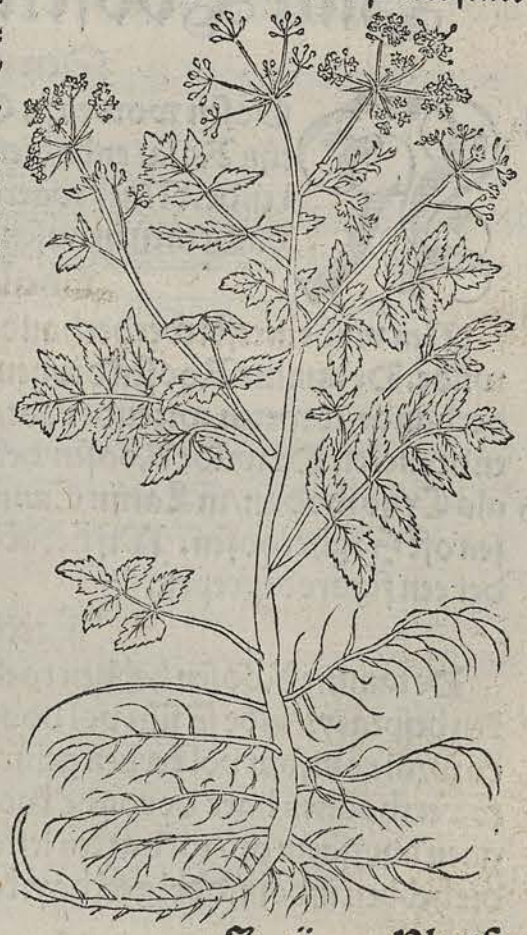

B

Faetſoen.

De vreembde Peterſelie is der ghemeyne Peterſelie ſeer gheliÿck van ſtelen/opperſte bladeren ende bloemen. Mer ſÿn onderſte bladerē ſÿn ringſomme gekertelt gheliÿck dat loof van groote Eppe/ende ſÿ ſÿn dien oock wat gelÿc/maer ſÿ ſÿn langer/ſmaelder/eñ ſcherper toegaende. Sÿn ſaet is den Ammey ſade ſo gheliÿck/datmenſe nauwelick onderkennē en can. Nochtans is tſaet van deſen cruyde ſtercker van ruecke ende ſcherp/ende het riect bÿna gheliÿck ſpecerie.

C

Plaetse haerder wassinge.

Dese vreembde Peterselie en wast hier te lande niet vã selfs/maer men moetse inde houen planten ende opbrengen. De beste Peterselie wast in Macedonien/op hooghe steenrootsen.

Den tijt.

De vreembde Peterselie bloeyt in Augusto/ eñ leuert daerna sijn saet/ dwelck men saeyt om wederom Peterselie te hebben.

Natuer ende complexie.

Dese vreembde Peterselie is werm ende drooge inden derden graet/ soo men dat claerlick mercken mach aen sijnen smaeck/die is scherp op de tonghe ende bitter.

Cracht ende operatie.

D Dat saet van desen cruyde wort meest ghebruyct/ende dit lost de vrine/ende het brengt den vrouwē haer maentstonde/ alsment in water oft in wijn siedet/ ende dan ghedroncken. Het is goet tot dat opworpen ende criemsel der maghe/item tot pijne oft weedom der nieren ende blasen/ alsment vseert als vore. De vrouwen die bevrucht sijn en sullen dit saet niet innemen. Dat cruyt ende de wortel hebben sulcken cracht ende operatie gelijck dat saet/maer sijn cracht en is niet so groot.

Van Roosen. Cap. CCLV.

Den naem.

A ROosen worden in Griecx gheheeten Rhodon/ende in Latijn Rosa/ ende dien naem blijft noch inder Apoteken duerende. Maer waeromme dattet also in Griecx heetet/dat vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Men vindt meest tweederhande geslechten van Roosen/tamme ende wilde. De tamme Roosen diemen inde houen plant / die sijn oock tweederhande/te weten wit ende root/ende die sijn oock tweederley / dubbel ende enckel. De wilde Roosen hebben oock in Griecx besondere namen/
B als Cynorhodon/in Latijn Canina rosa/ ende hier te lande Heyderoosen oft Hagheroosen. Wij hebbē dat factsoen van beyde geslachten onder een figure begrepen.

Factsoen.

De tamme Roosen hebben roeden oft tacken / die sijn met bruyn plecken bespraeyt/ende sij sijn vol doornen. De bladeren sijn swertgruen/eñ row/eñ rontsom vol kerven gelijc een sage. Te voren ende eer si bloeyen/ so verthoonen haer de ronde knoppen / in maniere van fiolen / ende die gaen langsaem op/ tot dat ten lesten die gantse Roosen daerwt sluypen/ die hebben inde middel geel hayrkens/ende daer op cleyn bollekens/ende

dat is

Van Rooſen.

Cap. CCLV.

Rosa. Rooſen.

C dat is dat recht bloeyſel. Sÿ hebben een houdtachtighe wortel. De wilde Rooſen ſÿn den tammen Rooſen ghelÿck van geerden/ tacken eñ bladeren. Maer ſÿn bloemē oft Rooſen die ſÿn al enckel oft onghevult. Na dat deſe Rooſen afgevallen ſÿn/ ſo brengen ſÿ ronde/ langachtighe vruchten voort/ die ſÿn eerſt gruen/ eñ daerna ſchoon root. Aen deſe wilde Rooſen waſt oock een gehaÿt gewas/ dwelck ſommige ſlaepappelen noemē/ ende inder Apoteken gebruycken ſÿ dat voor Bedagar/ alſoo in Arabiſch geheeten/ maer niet ſonder erruer.

Plaetſe haerder waſſinghe.

D De tamme Rooſen waſſen overal inde houen/ want daer plandtmenſe. De wilde vindtmen hier en daer opt veldt/ ende aen de haghen.

Den tijt.

De Rooſen ſÿn de leſte bloemē onder de ghene die inde Lenten wt comen/ ende ſÿ vergaen oock haeſt. Si bloeyen in Junio/ eñ dan behoortmenſe te leſen.

Natuer ende complexie.

De Rooſen hebben een ghemengde ſubſtancie/ want haer ſubſtancie is eens deels waterachtich ende werm/ ende eens deels oock adſtringerende oft te samē treckende. Dat bloeyſel adſtringeert meer dan de Rooſen/ ende daerom ſo drooghet oock meer.

Die cracht ende operatie.

E De Rooſen vercoelen ende ſÿ adſtringeren/ eñ dat meeſt als ſÿ drooghe ſÿn. Ter wÿle dat de bladeren noch verſch ſÿn/ ſoo ſalmen dat wit met een ſcheerken af ſnÿden/ daerna ſalmen dat ander inde lomber in eenen mortier ſtooten/ tot dattet ſap dat daerwt gaet dick wordt/ ende dat ſalmen bewaren om daghelics te ghebruycken. Men mach die bladeren oock inde lomber droogen/ maer men moetſe dickwils keeren/ datſe niet verdoft oft ſchimmelich en worden. Alſmen die ghedroochde Rooſen in wÿn ſiedet/ ende die dan wt perſt/ ſo is dat ſap goet tot pÿne int hooft/ ende weedom der oogen/ eñ ooren/ van tandtvleeſch/ des fondaments/ der dermen/ ende der vrouwelickheyt/ alſment met een veederken ſtrÿct/ oft inden mont houdt/ oft daerin gedaē als een clyſterie. Alſmen de Rooſen aldus ſiedet/ eñ niet wt en perſt/ eñ appliceert/ ſo leſſchen ſÿ de hitte eñ

F den brandt der leuer/oft der milte/ende sij verteeren die ouertollige vochticheyt der mage/ende sij genesen dat wildt vier. Die Roosen gedroocht ende ghepulueriseert/die heylen de wonden/alsment daerin stroyt. Dat geel vande Roosen gedroocht/ende in vochtich tantvleesch gedaen/dat droocht dat crachtelijcken seer. De knoppen gedroocht ende ghepulueriseert/eñ in rooden wijn gedroncken/die stoppen den loop des buycks/eñ dat bloetspouwen. De Roosen geappliceert/maken den mensch slapende. In wijn oft water gesoden ende gedroncken/so stoppen sij der vrouwen maentstonde/ende sonderlinge den witten vloet/eñ dat bloetspouwen. Roosensuycker conforteert de mage/ende de leuer/ende het is goet tot heete febres oft cortse. De wilde Roosen gedroocht ende gepulueriseert/ende met Beeren smout ghemengt/dat is goet teghen wtvallinghe des hayrs/daermede bestreken. De vruchten van Roosen/ende die gehayrde slaepappelen ghedroocht ende gepulueriseert/ende gedroncken/dat lost de vrine/ende den steen inde lendenen.

Van Radijs. Cap. CCLVI.

Den naem.

A RAdijs oft Redick wort in Griecx geheeten Rhaphanos ende Rhaphanis/eñ in Latijn Raphanus/Radix eñ Radicula. Maer waerom dat den Radijs dese namen heeft dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuē vinden.

Gheslacht.

Den Radijs is tweederhande/tam ende wildt. Den tammen heet inder Apoteke Raphanus minor/ende desen is ock tweederhande/want sommige van dien hebben ronde wortelen ghelijck als Stoppelrapen. Ende som hebben sij seer lange wortelen/somtijts bijcans een elle lanck/eñ die sijn sueter van smake dan de ronde/eñ dit sijn onse gemeyn Radijsen. Anders so sijn sij malcanderen gelijck. Den wilden Radijs heetet in Latijn Armoracia/eñ in Duytsch Meerradijs/inder Apotekē Radix eñ Raphanus maior/om des wille dat hi seer breede eñ groote bladeren
B heeft/oft daeromme dat hij scherper van smake is dan den tammen.

Gaetsoen.

Den tammen Radijs en heeft niet meer dan eenen stam oft steel/gelijck een boomken/hebbende veel tacken/die dragen bladerē/die gelijcken den Rapenlooue niet qualick/ende si sijn doorhackelt/ende rontomme gekertelt met rouwe hoecken. Hi heeft sneewitte bloemen/dat worden hole ronde hawkens/die gaen vore scherp toe/eñ binnē sijn sij geuult met geel bruyn rondt saet. De wortel is ront oft lanck gelijck Rapen. De Meerradijs heeft dicke stelen/somtijts bijcans twee ellen lanck eñ gerondeert. Als sijn bladeren volwassen sijn/dan gelijcken sij den bladeren van Pepercruyt niet qualick/nochtans sijnse grooter ende breeder/rondtomme gekerft

Van Radijs. Cap. CCLVI.

Raphanus satiuus. Radijs. Raphanus syluestris. Meerradijs.

C ghekerft ghelijck een zaghe. Int sop van sijn stelen comen dicke opgehoopte schuetkens/met seer cleyn knoppekens/die ontpluycken haer/ende het worden cleyn witte bloemkens/eñ als dese wederom afvallen/soo wassen daer seer cleyn hawkens na/niet veel grooter dan men siet aen Bessemcruyt. Die wortel is smal eñ lanck/smakende seer scherp op de tonge.

Plaetse haerder wassinge.

Men plandt den tammen Radijs inde houen/maer hij wil vette eerde hebben. Den Meerradijs wast somtijts van selfs inde beemden. Men setten oock inde houen/ende dien is wat sueter ende beter/om des wille dat hi geoeffent is.

Den tijt.

D De Radijsen mueghen wel coude lijden/daerom so machmense tot allen tijden vergaderen. Si bloeyen in Junio.

Natuer ende complexie.

Den tammen Radijs is werm inden derden graedt/ende drooge inden tweeden. Den Meerradijs is crachtiger in beyde de graden. Ende tsaet is veel crachtigher dan dat cruyt.

Cracht ende operatie.

Den tammen Radijs genereert winden. Hij is wat smakelick inden mondt/maer hi is der magen schadelick. Hi doet rupsen/eñ hi worpt de

E de maghe op/ ende hij loſt de vrijne. Hij maeckt weeck inden buyck. Als hi na den eten inghenomen wordt/ ſo helpt hij der ſpijſe dat ſij haer digereert in die leden. Voor den eten inghenomen weſende / is hij goet voor de ghene die braken ende ouergheuen willen. Hij maeckt ſcherpe ſinnen. Als hij in water gheſoden is/ende hueninck daer toe ghedaen wordt/ſo is hij goet teghen den ouden langduerenden hoeſt/hij deylt eñ doet ſcheyden de taey ſlijmicheyt/die haer ontrent de borſt vergadert heeft/ ſommighe daghen lanck daer af ghedroncken. De ſchellen van Radijs geſtooten/ende met Orymeli ingenomen/dat maect ſpouwen ende braken. Hij is goet voor de ghene die dwater laden. Hij is goet den ghenen die ſieck ſijn inde milte / als hij daer op gheleyt wordt. Met hueninck ghemengt weſende/ſo gheneeſt hi de inetende vlceratien. Hi is oock goet tottet ghene dat blaw gheſlaghen is/ want hij verteert dat ondergeronnen bloet. Hi is oock goet den genen die van naterē geſteken ſijn. Hij doet dat hayr waſſen. Met Ratten oft peerſche Corenbloemen meel ghemengt weſende / verdrijft hij alderhande ſmetten ende plecken wten aenſichte. Hij is goet den genen die doodelijcke venijnige campernoelien gegeten hebben.

F Radijs ſaet maect den menſch ſpouwen/ eñ het loſt de vrijne. Met azijn gedroncken weſende/ſo maket de milte cleynder. Als dat ſaet in Orymel geſoden is/ſo iſt goet datment gorgele/want het geneeſt de ſweeringhen inden hals. Den Radijs is ſwaer om verteeren/daeromme ſo erreren ſi ſeere/die tſauonts na den eten Radijs innemē/om de digeſtie te ſtercken/ want hi belettet meer / ende hij is een oorſake dat de ſpijſe niet verteert en wort. Den Radijs in water geſoden / eñ dat ſmorgens nuechteren ghedroncken/dat breect den ſteen/eñ loſt eñ drijft dien wte. Dat ſaet van Radijs gedroocht/eñ met hueninck gemengt / dat is goet tegen tvenijn. Alſmen Radijs op eenen ſcorpioen leyt/ſo ſterft hi. Den Radijs verdrijft de ſwerte plecken eñ ſmetten die een menſch aen ſijn lijf heeft/alſmenſe daermede wrijft. Meerradijs loſt de vrine ſeere. Anders ſo wort hi ſeer in de ſpijſe gheſeert in ſommighe landen/ want men ſiedet hem met hinnen ende met ander vleeſch. Men plach oock de voorſeyde Meerradijs wortel in cleyn ſtucken te ſnijden/ende te ſtooten/ende met ſout ende met azijn te bereyden/makende daer af een ſauſſe tot viſch ende vleeſch.

Van Aelbeſien. Cap. CCLVII.

Den naem.

A DE Aelbeſyen noempt men oock S. Jans beſykens oft druyfkens / want ontrent S. Jans Baptiſten dach ſo worden ſij rijp. Inder Apoteken hebben ſij eenen Arabiſchen naem/eñ men heetſe Ribes. Maer oft de Griecſche meeſters in voorleden tijden dit ghewas kenden/dat en is mij noch niet kenlick. Tfaetſoen.

Aelbeſyen dat is eenen ſtruyck / die heeft veel bruyn tackens / ende ſij en heb-

Van Aelbesien. Cap. CCLVII.

+Ribes. Aelbesien.

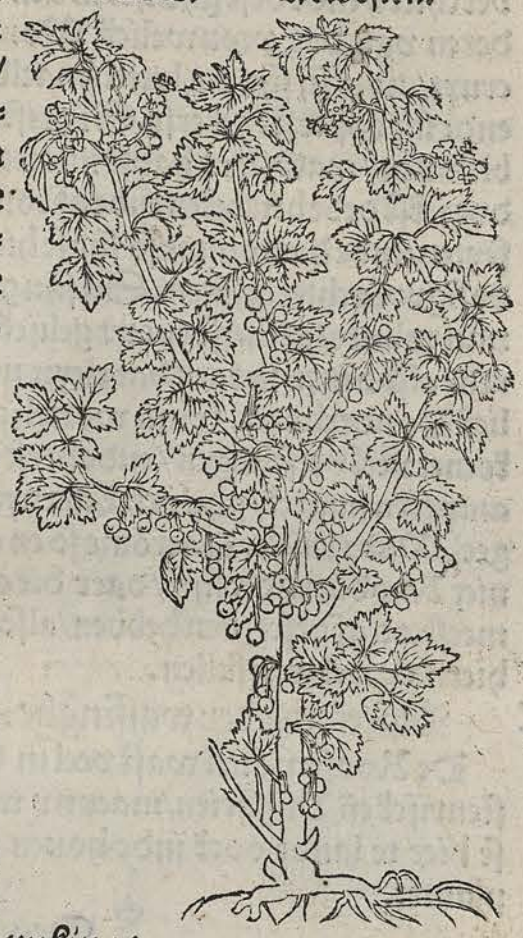

Ben hebben geen doornen. Sijn bladeren gheliicken den loone van cleyn druyfkens. De bloemē sijn bleeckgeel/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens merckelick onderscheyden. Sijn vruchten dat sijn cleyn besykens / die sijn eerst gruen / ende als sij rijp worden/ so worden sij gheheel root / ende sij hanghen aen seer langhe steelkens nederwaert.

Plaetse daert wast.

CMen sedt desen struyck oueral inde houen/niet alleen om profijt daeraf te hebben/maer oock tot een cyragie.

Den tijt.

Desen struyck leuert sijn bloemen in den Mey/ eñ de vruchten ontrent S. Jans Baptisten dach/ alsoo wij hier vore gheseyt hebben/ende in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is coudt ende drooge inden tweeden graet / want het treckt seer tsamen.

Cracht ende werckinge.

DAelbesien vercoelen een heete maghe/sij verslaen den dorst / ende sonderlinge als een mensch de cortse ofte febres heeft. Sij verdrijuen de walginghe/ende sij brenghen wederom appetijt om eten. Sij stoppen alderhande loop des buycx/ende dat roode melizoen. Dese besykens confortеren de maghe / ende sij sijn goet teghen dat spouwen ende ouergheuen. Sij maken oock dat de scherpe galle den dermen gheen schade ofte letsel en brengt. Sij blusschen de ouertollighe hitte die int bloet is. Daerom salmen haer sap wel te rade houden ende bewaren/ ende met suycker bereyden/op datmen dat gantse iaer dore sijns ghenieten mach/ gelijck als die Apotekers doen.

Van Roosewortel. Cap. CCLVIII.

Den naem.

ADE Roosewortel mach in Latijn gheheeten worden Radix rosata. Si en wort inder Apoteken niet ghebruyct. Daerom heet sij Roosewortel/want alsmen de wortel in stucken wrijft ofte stootet/so riect sij als een Roose.

Haetsoen.

Roosewortel crijcht veel stelē/ die sijn met vette bladerē op beyde sijdē verchiert/

B verchiert/ende dese ghelijcken den bladeren van dat vrouwelick Wonden cruyt/maer sij sijn een luttel smaelder/ ende int opperste gekerft. Si heeft ooc bloemen / maer sij en hadse niet ter tijt doe ickse dede betrecken ende af conterfeyten/ende daeromme so sijnse hier in de figure achtergelaten. Sij sijn gheel van coluere/ gefaetsoeneert gelijck sterren/ alsoo men siet aen dat cleyn manlick Donderbaert. Sijn wortel is dicke met veel veeselingen / ende heeft eenē amperen smaeck/ ghelijck Liscruyt oft geel Waterlelien. Daerōme so en cant niet Rhodia radix sijn / daer die oude meesters af gescreuen hebben/alsō wij hierna verclaren sullen.

+ Radix rosata. Roosewortel.

C Plaetse sijnder wassinghe.

De Roosewortel wast veel in Oostenrijck eñ Vngarien/maer nv wortse hier te lande oock inde houen geplantet.

Den tijt.

De Roosewortel bloeyt vroech inden Mey. Maer de wortele graeft men wt teghen den Herst.

Natuer ende complexie.

De Roosewortel/ alsō wij voormaels gheseyt hebben / die is amper/ ende daerom so moet sij cout ende drooge sijn van natuere. Daeromme so en can sij niet ghenoempt worden Radix Rhodia/ want alsoo Galenus scrijft/die is werm inden tweeden graedt/ende subtijl van substancie. Ende de onse heeft een groue eerdachtighe substancie / ghemerct dat sij amper is van smake.

D Cracht ende operatie.

De Roosewortel oft Rhodia radix daer die oude meesters af scrijuē/ die verteert ende deylt/ende sij beneempt de pine eñ weedom des hoofts/ alsmense met olie van Roosen menghet/ende stootet / ende op dat voorhooft ende slaep vanden hoofde gheappliceert / alsoo Dioscorides dat verclaert. Onse Rosata radix oft Roosewortel stopt der vrouwen siecte/sij doet dat geswel verdwijnen/sij doet de hitte vergaen/ ende in summa sij heeft bijna alle alsulcke operatien ghelijck geel Liswortel / daer wi int vierde Capittel af gheschreuen hebben.

Van Ma-

Van Mageleyne. Cap. CCLIX.

Den naem.

A MAgeleyne wort in Griecx gheheeten Sampsychon / ende Amaracon / ende in Latijn Maiorana / ende Amaracus. Inder Apoteken blijuet Maiorana heetende.

Faetsoen.

Mageleyne is een teeder cruydeken met veel bruyn tacxkens / het heeft cleyn teeder bladekens / niet veel breeder dan een penningsken van negen mijten / ende si sijn doncker aschverwich gruen / saecht eñ weeck / ende sij hebben eenen seer lieflijcken rueck. Tusschen de bladerkens bouen aen de tacxkens eñ steelkens wassen cleyn witte bloemkens / ende als die afvallen / so leueret seer cleyn bruyn sadeken in ronde cleyne bollekens. Sijn wortel is houdtachtich ende swertachtich / met veel veeselen.

Sampsychon. Mageleyne.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Men sedt de Mageleyne oueral in teylen / eñ sij wil lomber hebben / ende dickwils begoten worden / daertoe so wil sij ghemest worden.

Den tijt.

Mageleyne is een recht somercruyt / het en mach geen coude liden. Eñ daer omme so sedtment in werm kelders als den winter compt. Het bloeyt dē gantsen somer lanck.

Die natuer ende complexie.

Mageleyne is werm ende drooghe inden derden graet / ende sij is van sub tijle substancie.

C

Die cracht ende operatie.

Mageleyn cruyt in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor de ghene die beghinnen dwater te laden. Alsment in deser manieren ghebruycket / soo losset de vrijne / ende het versuetet dat criemsel int lijf. Dat cruyt van de Mageleyne ghedroocht ende ghepulueriseert / ende met hueninck ghemengt ende gheappliceert / dat verteert dat gheronnen bloedt / ligghende onder blaw gheslaghen vleesch. Een suppositorie van Mageleyne ghemaeckt / ende inder vrouwen schamelheyt gedaen / dat brengt den vrouwen haer cranckheyt. Mageleyne

met

D met sout eñ azÿn gemengt ende geappliceert/dat is goet voor de gene die van scorpioenen gesteken sÿn. Een plaester gemaect van was ende Mageleyne/die brengt de ontstelde leden wederom op haer plaetse/alsmense daer op leyt. In deser manieren gebruyckt wesende/so verteert sÿ alderley geswel dat van coude compt. Mageleyne maekt den mensche niesende/alsmense inden nuese neempt. Alsmen tsap van Mageleyne door den nuese inneempt/so suyuert sÿ de herssenen. Alsment op de tonghe strÿct/ so maket den mensch wederom sprekende / ende het confforteert de herssenen ende de memorie.

Van Sanickel. Cap. CCLX.

Den naem.

A Sanickel heetet na dat Latÿnsch woordeken Sanicula/eñ het heet also om dattet groote cracht eñ virtuyt heeft om wonden te heylen. Sommighe heetent Diapensia/ maer bi wat redenē dat en weet ick niet. Hoe die oude meesters dit cruyt in voorleden tÿden hieten / dat en weet ick niet. Ick dencke dat sÿt niet ghekendt en hebben / noch yet daeraf gheschreuen en hebben.

Sanicula mas.
Senickel manneken.

Sanicula fœmina.
Senickel wijfken.

Gheslecht.

Van Sanickel. Cap. CCLX.

B

Geslecht.

Men vindt tweederhande Senickel/manneken ende wijfken. Dat manneken is tghene datmen Senickel heetet / ende alleman wel bekendt is. Dat wijfken wort van sommigen voor cleyn Meesterwortel gehouden / maer sij dolen / want het en is inde bladeren noch inde wortel niet euen scherp van smake/dan dattet alleen wat bitter is / ende het trect te samen ghelijck dat manneken. Dat onderscheedt dat in dese twee cruyden meer is/dat sullen wij hierna verclaren.

Gaetsoen.

Senickel manneken heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / oft gelijck de bladeren van Waterhanenvoet/ ende elck bladt staet op eenen bruynen steel/ende is gedeylt in vijf deelen/ende wederomme elck deel in tween/ende sij sijn schoon gruen van coluer / ende glat oft effen. In elck blat is een bruyn plecxken / ten eynde daert hem deylt. Midden wt dat
C stockxken compt eenen dunnen biesachtighen steel / die is bijcans een elle lanc/sonder knoopen oft leden/ ende bouen int sop van dien steel wassen cleyn witte bloemkens/ die staen seer dick bij een. Ende als die afvallen/ so worden dat cleyn bollekens gelijck cleyn Clissen. Sijn wortel is buyten swert/ende si heeft veel veesen gelijck Heylichkerstcruyt/ende si is binnen wit/hebbende eenen amperen ende bitteren smaeck. Dat wijfken is dmanneken gelijck van bladeren/maer sij en sijn niet so gruen/ende sij en hebben geen bruyn plecxken. Sijn stelen hebben leden ende knoopen/ daerwt sluypen bloemen / die sijn wit van coluere / ende grooter dan de bloemen van dmanneken. Als die afvallen / so compt daer lanckachtich saet/hebbende veel streepkens ende vorekens. Sijn wortel is wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van Sanickele wassen gheerne op hooge berghen ende in bosschen.

Den tijt.

D De manlijcke Senickele bloeyt inden Mey eñ in Junio / ende so oock dat wijfken. Ende in dien tijt machmense vergaderen.

Natuer ende complexie.

Beyde de Senickelen sijn werm ende drooghe inden tweeden graet.

Cracht ende operatie.

Senickel is een vermaert ende crachtich cruyt om alderhande wonden te heylen. Alsmen dat sap/dwelc wt de bladerē geperst wort/drinct/ so heylet ende geneset wonderlijcken seere alderhande gequetstheyt van binnen den lijue. Dat cruyt gruen gestooten oft gesoden eñ geappliceert/ daermede sinct alle geswel ende gheheuenheyt / het sij inden mensche oft inde beesten. De bladeren ende de wortel van desen cruyde met hueninck ende water gesoden ende ghedroncken/ dat gheneest de ghequetste longhen / ende oock alderhande sweeringen des monts ende der crage/ alsment gorgelt. Sanickel in wijn oft water gesoden ende gedroncken/

dat stopt dat bloetspouwen/het geneest dat roode melizoen/ende die gequetste nieren. In summa/Senickel heeft alle de cracht ende operatie gelijck de Walwortele/daer wij int cclxvj.cap.af scrijuen sullen.

Van Spinagie. Cap. CCLXI.

Den naem.

A Spinagie en heeft in voorleden tijden den ouden meesters niet bekent geweest/oft sij en hebben daeraf niet gescreue/dan alleen de leste Griecsche meesters/die hebben van een cruyt gescreuen geheeten Spanachia. Men heetet in Latijn Spinacea/eñ Spinaceum olus/ende in Arabische sprake Hispanach/dat is so veel geseyt/als Spaensch cruyt/bi auontueren daerõme dattet wt Spaengien eerst in ander landen gebracht heeft geweest. Den oorspronc van dander namen staen in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert.

Tfaetsoen.

+Spinacea. Spinagie.

Spinagie heeft eenen ronden steel/van onder op een luttel bruynroot/eñ hi wast gemeynlick een elle lanck/somtijts oock langher/eñ hi is binnen hol/ende dien wort eerst besedt met saechte malsche ende drijpuntighe bladeren. Daerna so worden dese bladeren den Endiuie bladeren ghelijck/ende opt eynde ten stele waert sijn sij op beyde sijden wtghesneden met twee langhe
B smale oren. Tusschen de vlueghelen vande stelen ende bladeren wast stekende saet/somtijts ses oft seuen bij een ghedronghen/ende elck sadeken besonder is een weynich breedt met twee scherpe dorenkens. In tsop vande stelen wassen bloemen/die staen druyfwijs op een gehoopt. Sijn wortel is lanck ende smal/met cleyn veeselkens/geel van coluere.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spinagie en behoeft gheen sonderlinghe eerde daermense saeye/want si wast oueral/ende men saeytse veel tot behoef vander kuecken gelijck de Beete.

Den tijt.

Spinagie wort tweemael int iaer ghesaeyt/eens inde Lenten inden Meerte/

C Meerte/ende eens in September / want hem en can gheen coude letten. Na datmense gheſaeyt heeft/ſoo compt ſÿ op den ſeuenſten dach wt. In Junio ende Julio machmen ſÿn ſaet vergaderen.

Natuer ende complexie.

Spinagie is cout ende vochtich inden eerſten graet.

Cracht ende operatie.

Spinagie maect weeck inden buyck/daerom ſo iſt onder alle kuecken cruyden bÿna dbeſte ende lieflickſte voor de ghene die herdt ſÿn inden buyck/ ende niet wel ter cameren en connen gaen. De Spinagie voedet badt dan de Melde. Nochtans ſo genereert ſÿ windt/ende maect quade digeſtie / iſt datmen haer die ouertolligbe vochticheyt niet en beneempt. Dat ſop daer Spinagie in gheſoden is/ſpuelt den buyck/eñ maect ſaechten camerganck / maer ſÿ is quaet voor de maghe. Alſmen de bladeren gruen ſtootet/ende die ghelÿck een plaeſter ouer de hittighe mage leyt/ ſo benemen ſi de hitte. Anders heeft de Spinagie bÿna alle de virtuyten eñ operatien gelÿck de Melde.

Van Melckweye. Cap. CCLXII.

Den naem.

A DE cruyden die wÿ hier Melckweye heeten / die heetmen in Griecx ende Latÿn Sonchi/ende Cicerbite/Lactucelle / ende Lacterones. Den oorſpronck van deſe namen ſtaet inden Latÿnſchen Herbario verclaert.

Geſlacht.

De Sonchi oft Lacteroenen ſÿn tweederhande/alſo die oude Meeſters dat claerlick beſchriuen. Dat eerſte geſlecht is heel wildt/ ſtekende ende ſwert/ende dat heetmen in Duytſch Melckweye oft ganſen Diſtel.

Dat ander is veel teerder/ende niet ſo ſwert/ ende dit wort van Apuleio gheheeten Lactuca leporina/dat is te ſeggen / Haſenlattouwe. Ende in Duytſch heetment Haſenhuys ende Haſenſtruyck / om des wille dat de haſen daer onder pleghen koelte te ſoecken.

B

Gaetſoen.

Melckweye oft ganſen Diſtel heeft eenen ſteel een elle lanck/gecantet/ binnen hol/bruynachtich/vol melcs/ ende hi is becleedt met langhe Lattowbladeren/van aenſien ghelÿck een tonghe/rontſomme doorſneden/ eñ met ſcherpe ſtekende puncten verchiert. Deſe bladeren ſÿn op deen ſÿde gruen/ende op dander ſÿde graw oft witachtich. Opt ſop van de ſtelen ſtaen geel dubbel gheuulde bloemen/ ghefaetſoeneert als ſterren / ende dat wordt grÿs hayrachtich ſaet/ alſoo men aen de Cruyſwortel ſiet/ ende die vlieghen met den winde wech. Sÿn wortel is lanck ende ſmal/ ende geel/met ſeer veel veeſelinghen. Haſenſtruyck is met ſtelen / bloemen/hayrbollen / eñ wortel den voorgaenden cruyde gelÿck. Maer ſÿn

Van Melckweye. Cap. CCLXII.

Sonchi. Melckweye. Lactuca leporina. Hasenlattouwe.

C bladeren en sijn niet gants/maer sij sijn diep doorsneden/ende in veel deelen gheclouen/ende sij en hebben oock niet soo scherpe doornen als de Melckweye oft gansen Distel.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden wassen oueral in vette houen/ende sonderlinghe wassen sij geerne daer Wijngaert staet.

Den tijt.

De Melckweye ende Hasenstruyck bloeyen in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De complexie ende natuere van dese cruyden is ghemixtioneert van waterachtige ende van eerdische substancie/die nochtans beyde een luttel coudt sijn. Sij trecken oock een weynich te samen. Ende als sij drooghe worden/so wordt haer substancie heel eerdtsch/ende crijcht alsdan een cleyn wermte.

Cracht ende werckinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden vercoelen/ende sij adstringeren een luttel/ende sij sijn goet voor een heete mage/eñ oock voor ander heete inflammatie ende gheswel/gruen ghestooten ende daerop gheleyt. Dat sap met enighen sope inghenomen/dat versuetet dat cnaghen inder maghe/ende vermeerdert dat melck. Wolle in dit sap nat gemaect/ende op

dat

Dat fondament geleyt / oft inde vrouwelickheyt gedaen / dat verſuetet eñ vercoelt die ouertollige hitte derſelver leden. Dat cruyt eñ deſgelijcx ooc de wortel / is goet voor de gene die van ſcorpioenen gebeten ſijn / alſment daerop leyt. Dat melck dat wt deſe cruyden cõpt is goet ingenomẽ voor de gene die eenẽ corten adem hebben. Het loſt den ſteen der lendenẽ door de vrine / ende het verdrijft eenen ſtinckenden adem / alſment inden mont houdet. Dat ſap in witten wijn gedroncken / ende daerop geſpaceert oft ghewandelt / dat doet de vrouwen eenen lichten arbeyt hebben. De ſtelen van deſe cruyden gheſoden ende ghedroncken / daeraf crijgen de ſuyghende vrouwen veel melcx / ende de kinderen crijghen daeraf een goede verwe. De pijne inde oren vergaet / alſmẽ van dit ſap daerin doet. Het is goet werm gedroncken voor de ghene die de droppelpiſſe hebben.

Van Endivie. Cap. CCLXIII.

Den naem.

A Deſe cruyden worden in Griecx geheeten Serides / ende in Latijn Intubi / daeraf compt den naem Endivia / alſo wij hierna verclaren ſullen.

Gheſlacht.

De Intubi oft Endivien ſijn tweederhande / tam eñ wildt. De tam Endivie is ooc tweederhande. Deen heeft ſeer breede bladeren gelijck Lattouwe / ende dit is de rechte Endivie / die de Apotekers behooren te gebruycken. Want dat cruyt dat sij ghemeynlick voor Endivie beſigen / dat is wilde Lattouwe oft Dawdiſtel / alſoo wij int crij. cap. daeraf gheſcreuen hebben. Men macht oock tamme breede Endivie noemen. Dander heeft ſmaelder bladeren / ende om des wille dat ſij rontomme ghekerft ſijn gheliick een zaghe / daeromme ſo heetmenſe in Latijn Scariola / eñ in Duytſch / tamme ſmale Endivie / oft witte Endivie. De wilde Endivie is drijerley. Dat eerſte gheſlacht is bitter / ende dat heetet in Griecx Picris / ende Cichorion / ende in Latijn Cichorium /
B ende Cichorea. Ende dit heetmen wilde Cichorie / oft wilde blaw Endivie. Dat tweede gheſlachte heeft breede bladeren / ende dit wordt van Plinio ghenoempt Hedypnois / eñ van Theophraſto Aphaca. Sommighe heetent Dentem leonis / ende Roſtrum porcinum. De Apotekers Taraxacon. In Duytſch Keerelcruyt. Dat derde is der wilde Cichorie heel gheliick / ende dat wort geheeten geel Endivie.

Caetſoen.

De rechte Endivie / die men ooc noempt tamme breede Endivie / die heeft eenẽ grootẽ ronden ſteel / daer wt waſſen veel tacxkens / die ſijn verchiert met breede lange bladeren / die hebben rontom diepe keruen. Sijn bloemen gheliicken den bloemen van wilde Endivie / maer deſe ſijn een luttel bruynachtigher ende cleynder. Sij ſijn oock bij tijden gants wit.

Endiuia. Endiuie.

Scariola. Witte Endiuie.

Cichorium. Wilde Cichorie.

Taraxacon. Keerelcruyt.

B Ende als die afgheuallen sijn/so brenghen sij saet voort/dat gelijct den sade van Lattouwe. Die wortel is lanck ende smal/verchiert met veel veeselingehn. De tamme smalle Endiuie oft Scariola is der Endiuie in alle manieren gheliick/wtghenomen dat dese bladeren wat smael der sijn/ende niet so diep ghekerft/de wortel en is oock niet so lanck/ende sij heeft meer veesen. De wilde Cichorie/oft wilde blaw Endiuie heeft bladeren die ligghen op deerde wtghespreyt gelijck de bladeren van Keerelcruyt/maer sij sijn grauwer van coluere/ende rouwer ende cleynder doorsneden/gheliick de bladeren van Hasenstruyck. Sijn stelen worden groot ende row/eñ sij latē haer boogen oft crommen/ende sij en breken niet lichtelick/sij hebben veel tacrkens ter sijden/die sijn seer taey/ende met luttel bladeren becleedet/eñ die staen verre van malcanderen/ende sij en sijn niet diep doorsneden. De tacrkens die ter sijden staen/die sijn met veel wratachtighe cnoppekens verchiert van beneden tot bouen
C toe. Als die wtcruypen so worden lichtblauwe bloemen/die sijn bij tijden heel sneewit/ende sij keeren haer altijt na de sonne/de locht sij droeue oft claer/ende also machmen aen dese bloemen mercken den tijt vanden daghe/want also haest als de sonne ondergaet/so sluyten haer dese bloemen wederom toe. De wortel is lanck/ende buyten geel. Dat Keerelcruyt spreyt hem oock eerst op der eerden rondt wte met sijn bladeren/dyer isser vele/ende sij sijn op beyde sijden gheclouen/gheliick de bladeren van ionge wilde Endiuie/maer dese sijn vetter ende saechter. Sijn ghekerfde tanden die gelijcken den tanden van een groote saghe. De ribben die door de bladeren gaen/die sijn lijfverwich root ter wortelen waert. Midden wt den stock van desen cruyde comen holle/langhe ende naeckte pijpkens/sonder enighe leden ende knoopen/ende op dat sop van dyen wassen gruene ende gebaerde knoppekens/ende als dieselue
D opgaen/soo worden schoone/gheele/ende doderverwighe gheuulde bloemen/gheliick schoon ghe-schilderde sonnen. Ende also haest als dese bloemen rijp worden/soo worden ronde ghehayrde ende wolachtighe bollekens/die vlieghen haest wech/dat is dat saet. Ende daerna soo blijuen die pijpkens ledich staen met witte gheschoren ronde cruynen/gheliick bloote monincscoppen. Die wortel is dicke/hebbende de coluer van eerde/ende en heeft niet veel veeselinghen. De gheel Endiuie is der blauwen Endiuie in alle manieren gheliick/wtghenomen dat die bladeren gants row sijn/ende hebben veel cleyn stekelinghen gheliick de Endiuie. Ende de bloemen sijn gheel ende geuult. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Endiuien moetmen inde cruythouen planten ende setten/want sij en wassen van haer seluen niet. Die wlde Cichoreye wordt oueral aen de weghen ende aen de straten gheuonden/diewelcke door de velden loopen. Dat Keerelcruyt vindet men ghemeynlick inde beemden/ende schier oueral. Dye gheel Endiuie wordt oock

F bi de wilde Cichoreye gevonden/neffen den wech/eñ in row beemden.

Den tijt.

De tamme Endiuien bloeyen in Junio ende Julio. De wilde Cichoreye ende de geel Endiuien beghinnen ock ontrent dien tijde te bloeyen/ ende sij dueren tot in ghenen Herfst. Keerelcruyt leuert sijn bloemen van stonden aen inden Meerte/eñ voorts dē gantsen somer tot inden Herfst/ ende tot in ghenen couden winter.

Natuer ende complexie.

De Endiuien hebben een complexie die is cout ende drooge tot inden tweeden graet. Maer de tamme die sijn wat couder dan de wilde / ende sij en drooghen ock niet so seer.

Die cracht ende operatie.

G Alderhande Endiuien adstringeren/ende sij consorteren de maghe. Als sij gesoden ende met azijn gegeten worden/so stoppen sij den camerganck. De wilde sijn beter eñ aengenamer voor de mage. Als si met Gersten mout gemengt ende geappliceert worden/ so sijnse goet tegen de pijne inden crop van de mage. In deser manieren sijn si ock goet gevseert tot dat heet Podagra / dwilt vier / ende ontsteken gheswel der ooghen. Dat sap van Endiuibladeren met olie van Roosen ende met azijn ghemengt/eñ geappliceert / dat versuetet de pine int hooft. Ende het is goet teghen de sieckte der leuer ende der blasen / met wijn ghemengt ende ghedroncken. Daeromme so neempt dit wech alderhande verstoptheyt der leuer. Endiuie cruyden ghesoden ende ghedroncken/ die sijn goet den genen die de geelsieckte hebben. Si doen redelick slapen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde / eñ sij lossen de doode vrucht. Keerelcruyt ghesoden ende ghedroncken/ dat stopt den loop des buycs. Met Linsen ghesoden/so ist goet ghedroncken den genen die dat roode melizoen hebben. Als yemanden sijn manlick saet ontgaet/so sal hij van Keerelcruyt drincken. Het is ock wtnemende goet voor de gene die bloet spouwen.

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIIII.

Den naem.

A DE Pastinaken / Peen / eñ Caroten worden in Griecx gheheeten Staphylinus/ende in Latijn Pastinaca. Den oorsprouck van desen naem staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande geslechten van Staphylinus oft Pastinaken/tam eñ wildt. Den tammen is wederom tweederley. Den eenē heet men nv Carote / oft in sommighe plaetsen Roode Peen / maer beter

mochten

B mochten sij tamme roode Pastinaken gheheeten worden. Dat ander geslechte/dat wort van sommigen genoempt Peen / oft geel Rapen / oft gheel wortelen/maer men mochtse wel tamme gheel Pastinaken heeten.

Dat wildt gheslechte wort sonderlinghe in Griecr geheeten Staphylinus/ende in Duytsch wilde Pastinake.

Faetsoen.

De Caroten oft tamme roode Pastinaken hebben eenen holen rouwen steel met veel tackens. De bladeren sijn den bladeren van Keruel gheliick. Int sop vande stelen wast een tuylken van witte bloemen/ daer wt compt namaels row hayrachtich saet. Die wortel is lanck eñ bruynroot/ende daerom so heetmense oock Roode wortelen oft Roode Peen.

C Dye gheel Peen hebben oock eenen holen rouwen steel / ende de bladeren sijn donckergroen / vol kerttelinghen / ende ghedeylt gheliick de bladeren van de Keruele / ende sij sijn wat smaelder dan die bladeren van Caroten. Sij draghen oock witte ghecroonde bloemen / ende daerna dat saet / dat is den Anijs sade niet ongheliick. Dye wortele is gheel ende lanck. De wilde Pastinake heeft oock alsulcke rouwe ende ghehayrde stelen / maer die bladeren sijn een weynich grooter ende rouwer. Sijn ghecrooneerde bloemen sijn wit / ende daerinne vindtmen een enckel purpuren cnopachtich bloemken. Ende dat saet

Pastinaca .Caroten.

Peen.

is row

Staphylinus. Wilde Pastinaken.

D is row ende hayrich/ghelijck als met cleyn stekelinghen ouertrocken. Dat tuylken sluyt hem toe in manierē van eenē vogelnest. De wortel is vingers dick/een spanne lanck/ende sij rieckt gelijck als de Peen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Caroten ende Peen/daer wij hier af scrijuen/wassen inde houen. De wilde Pastinaken wassen ouer-al aen den wech eñ op steenige plaet-sen van selfs.

Den tijt.

De Pastinaken/Peen/ende Caro ten bloeyen in Julio ende Augusto/ ende sij leueren daerna haer saet.

E Natuer ende complexie.

De Peen eñ Caroten verwermen ende suyueren/ende sulck doet ooc de wilde Pastinake/ende meer oock.

Cracht ende operatie.

De Peen ende Caroten en hebben so grooten cracht niet als de wilde Pastinaken/nochtans sijnse bequa-mer inde spijse. Dat saet van alle dese wortelen ghesoden eñ gedroncken/ oft inde vrouwelicheyt ghedaen/dat brengt den vrouwen haer maent-stonde. Het lost de vrine/het is goet voor de gene die dwater laden/ende die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Ende ist dat yemandt van dit saet te voren inneempt/so is hij dan seker ende vrij dat hem dat voorsey-de ghedierte niet letten en sal. Het vordert der vrouwen arbeyt. De wor
F tel ghesoden ende ghedroncken/die lost de vrine/ende sij maeckt lust om bijslapen. Alsmen de wortel inde vrouwelickheyt doet/so lost sij de doo-de vrucht. De bladeren met hueninck ghestooten ende gheappliceert/die suyueren ende heylen die voortetende sweeren. Dat saet ghestooten/en-de in wijn inghenomen/dat is goet teghen dat opclimmen vande moe-der/ende het doet de pijne vande moeder cesseren. De wortel gedroocht ende ghepulverizeert/ende in meede inghenomen/dat is goet tegen de ge breken der leuer/der milte/der nieren eñ lendenen. De Peen maken den mensch lustich om bijslapen/ende sij sijn veel beter inde spijse ghenuttet dan de Rapen/daer wij af ghescreuen hebben int lxxvij. capittel.

Van Nacht-

Van Nachtschade. Cap. CCLXV.

Den naem.

A Nachtschade wort in Griecx gheheeten Strychnos ende Trychnos/eñ in Latijn Solanum/inder Apoteken Solatrum. Sommighe heetense Vua lupina/ Vua vulpis ende Morella.

Gheslacht.

Dioscorides ende Galenus scrijuen van vierderhande Nachtschade. Dat eerste geslechte heetmen tamme Nachtschade/om des wille dat mense voortijts met ander cruyden inde houen plach te setten. Maer nv is sij gemeyn/ende sij wast oueral aen tuynen/ende meer ander plaetsen/ so wij hierna verclaren sullen. Eñ men en heetse anders niet dan Nachtschade/oft ghemeyn Nachtschade. Dat tweede geslechte heetmen Halicacabum ende Vesicaria/inder Apoteken Alkakengi/in Duytsch Criecken van ouer zee/Jodenkersen/Boberellen/ende roode Nachtschade.

B De twee leste geslechten/daer Theophrastus af scrijft/die sijn mi onbekent/daerom so en wil ick nv niet daeraf scrijuen/maer wij sullen spreken van seker ander Nachtschaden/die hier gefigureert staen/ ende si sijn drijerhande. Dat eerste is een maniere van Criecken van ouer zee/ende daeromme soo heeten wij die Roomsche criecken van ouer zee/ want het is een vreemdt ghewas. Dat tweede heeten wi Dulcruyt/ ende dit is een doodelic cruyt/ eñ men en cans niet innemen sonder schade oft letsel.

Dat derde heetmē in Italiē Stramonia/ende Pomum spinosum/in Duytsch Doreappel/wāt sijn vrucht is row eñ stekende. Dat onderscheet van alle dese manierē vā Nachtschaden sullen wi hier na verclaren.

C

Gaetsoen.

De tamme ghemeyn Nachtschade is eenen struyck met veel tackens ter sijden/ wassende somtijts bicans een elle lanck. Sijn bladerē sijn doncker gruen/saecht ende weeck/eñ vol saps ghelijckende den bladeren van Basilicom/maer sij sijn grooter ende breeder. Sijn bloemkens sijn witbleeck/ eñ sij staen dick bij een/elck bloemken gelijc wesende van aensiene den bloemen van Hoe langer hoe lieuer/ ende sij hebben binnen een geel tapken. Eñ als die afvallen/so comē daer gruen

Solanum. Nachtschade.

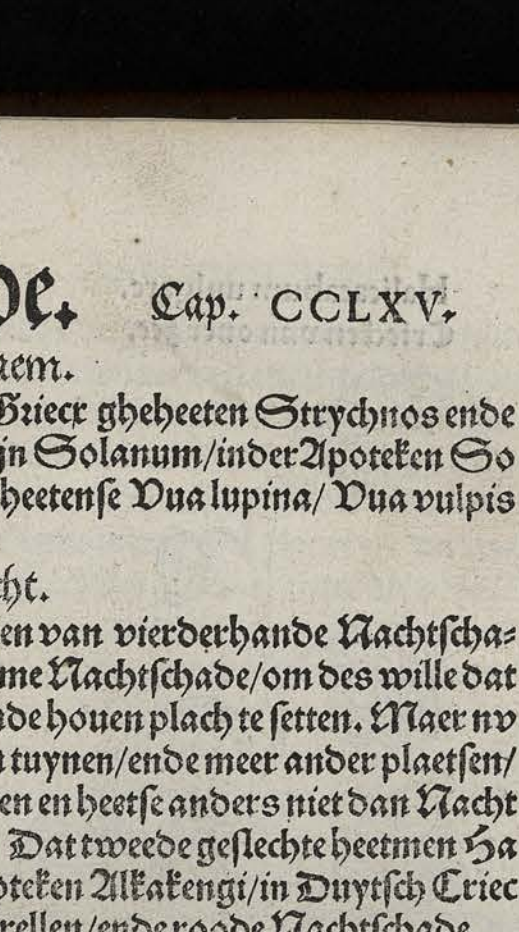

besien

Halicacabum uulgare.
Triecken van ouer zee.

Halicacabum peregrinum.
Roomsche Triecken van ouer zee.

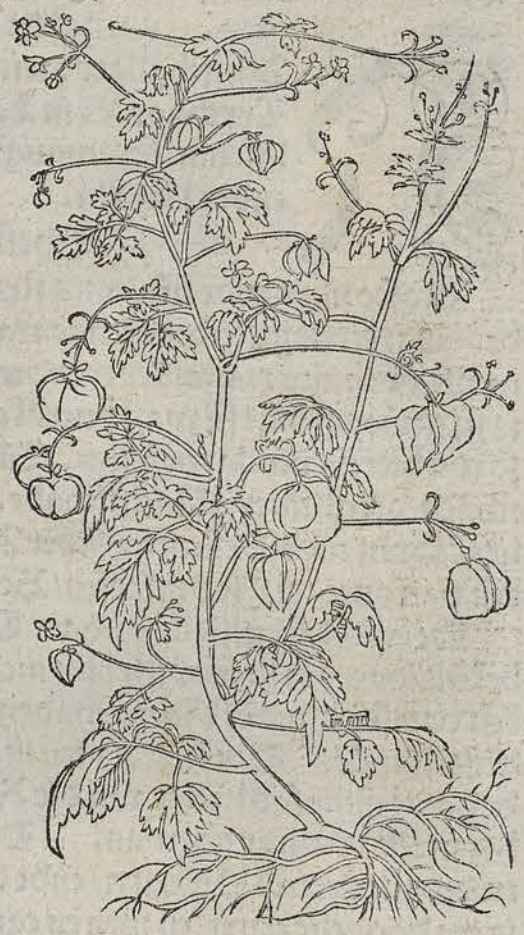

Mandragora morion. Dulcruyt.

Nux Methel. Dorenappel.

D besien na/de welcke swert worden als sy beginnen te rypen. Die wortel van Nachtschade is wit/en recht ende slecht met veel veesen. De Criec ken van ouer Zee hebben stelen die worden soo lanck als eenen arm/ende sy buyghen haer ter eerden waert. De bladeren syn der tamme Nacht= schade wat ghelyck/maer sy syn breeder. Sy crygen ock bleecke bloe men/grooter dan van Nachtschade/ende niet so wit/ende hier wt was= sen holle/gruene/gants toegheslote sackens oft blaeskens/die worden ten lesten heel root/daerinne staen roode ronde besyen/ghelyck roode Kersen oft Criecken/en dese Criecken hebben eenen seer bitteren smaeck/ principalick alsmense te voren aenruert. Sy hebben een witte wortel/ die cruypt met haer tackens hier ende daer. De Roomsche Criecken van ouer Zee hanghen aen steelkens ghelyck draeykens/ende de stelen spreyden haer verre wte. De bladeren syn lanck ende diep ghekerft/vore scherp toegaende. Syn bloëkens syn sneewit/daerwt comē blaeskens/ die syn eerst gruen ghelyck de Jodenkersen/ende ten lesten wordense bruynachtich. In dese blaeskens staen besyen so groot als Erwten/die E syn swert/hebbende inde midden eenen swerten lap/die is gheheel een herte ghelyck. De wortel is wit en houdtachtich/met veel veesen. Dul cruyt is een fraey ghewas/dat wast somtyts dry ellen hooghe/ende het heeft veel tackens ter syden/in maniere van een boomken. De stelen syn eens deels castanybruyn/maer syn bladeren ghelycken de Nachtschade/ daeromme wordet ock onder de Nachtschaden gherekent. Anders schy net meer te wesen een gheslecht van Alruyn. Dit ghewas cryght langhe hole bloemen ghelyck schellen oft clockens/ende die syn bruyn en bleeck. Als dese clockens afvallen/so comen daer ronde gruen besyen/so groot als Kersen oft Wynbesyen/ende elck besye heeft haren besonderen steel/ dese besyen worden ten lesten swert/ende binnen gheheel vol bruyns saps/ende cleyn greynkens. De wortel is vingers dicke ende lanck/cruy pende hier ende daer in deerde. De Dorenappelen hebben bladerē die syn den Nachtschade bladeren wat ghelyck/maer sy syn veel grooter/ F ende sonderlinge die/die beneden by de wortel staen. Sy crygen schoon witte bloemen/heel ront/die syn den bloemen van groote witte clocken ghelyck/maer sy syn langher ende grooter/hebbende eenen lieflycken rueck gelyc de witte Lelien. Als de bloemē afvallen/so volcht de vrucht/ die is rondt ghelyck eenen appel/ende gruen/met veel stekende doornen rondtsomme verchiert/ende die is binnen vol saets/dat is den sade van Peper van Indien wat ghelyck. De wortel is bruynachtich/cruypende hier ende ghinder dweers in deerde/met veel cleyn wortelkens die daer= aen hanghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De ghemeyn Nachtschade wast by de tuynen/op messien/aen mue= ren/en plaetsen daer veel lomber is. Men vindtse ock inde houen. De Criecken van ouer Zee wassen gemeynlick inde wyngaerden/ende daer en cannense niet wtbrenghen als sy daer eens in ghewortelt syn. De

G Roomsche Criecken van ouer Zee moeten inde houen gesaeyt worden/ anders en comen sy hier te lande niet wt van haer seluen. Alsoo ist ock met de Dorenappelen/want dat is ock een vreembt ghewas. Dat Dulcruyt wast int woudt.

Den tijt.

De ghemeyn Nachtschade bloeyt den gantsen somer / ende sy leuert haer vruchten inden Herst. De Criecken van ouer Zee bloeyen dan ooc/ maer de vruchten verthoonen haer in Augusto ende Septembri. De Roomsche Criecken van ouer Zee bloeyen in Julio/ende daerna beginnen sy te saeyen. Dat Dulcruyt bloeyt in Maio ende Junio/ende die Dorenappelen ock.

Natuer ende complexie.

De ghemeyn Nachtschade vercoelt/ ende sy treckt te samen / maer sy is middelbaer int drooghen ende int vochtich maken. Desgelycke natuere hebben ock de Criecken van ouer Zee. Dat Dulcruyt is van venynighe natuere/ daeromme so en behoortmens niet te vseren binnens lyfs. Van dander twee gheslechten en hebben wy noch geen sonderlinghe experientie/ want het syn vreembde cruyden / ende sy syn nv onlancs eerst hier int landt ghebrocht.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van gemeyn Nachtschade met Gersten mout gemengt ende geappliceert/die syn goet tegen dwilt vier. De bladeren alleen ghestooten ende opgeleyt/die ghenesen den hooftsweer / si syn goet voor een heete mage/ende tot alle ander hittige ghebreken der ooghen/ooren/borsten/leuere / nieren ende blase. Sy verteeren ende doen verdwynen dat gheswel achter de ooren / met sout gemengt ende daerop geleyt. Dat sap vande bladeren met olie van Roosen/schuym van siluer/ende ceruyse gemengt/dat is goet om dwilt vier te ghenesen. Als yemanden een scherpe fluxie in syn ooghen gheuallen is / die sal dit sap met dat wit vanden eye
I menghen/ende daerop legghen. Wolle in dit sap nat ghemaect / ende inde vrouwelickheyt gedaen/dat stopt de sieckte vande vrouwen. In summa / dese Nachtschade is goet tot alle ghebreken die vercoelens ende restringerens behoeuen. De Criecken van ouer Zee (so veel als de bladeren aengaet) die hebben al een operatie ghelyck de gemeyn Nachtschade. Maer haer vruchten lossen de vrine / sy suyueren ende verdryuen de verstoptheyt vande leuer. Daeromme syn sy goet voor de ghene die de geelsieckte hebben. Sy suyueren ock de nierē ende de blase/ende hebben groote cracht om den steen te lossen. Vande Roomsche Criecken van ouer Zee ende vande Dorenappelen en hebben wy noch gheen sonderlinghe experientie/ daerom so en weten wi nv ter tyt van haer operatie niet te scryuen. Maer om des wille dattet schoon cruyden syn / so hebben wi die hier ock ghefigureert / op datmen metter tyt haer operatie mach experimenteren. Dat Dulcruyt heeft sonder twyfel de cracht des vier-

den

K den gheslechts van Nachtschade/het maect den mensch rasende ende sinneloos/ende het brengt hem ter doot/soo men dat bÿ experientie bevonden heeft. Ick weet ock voorwaer dat twee kinderen/die fraey ende gesondt waren/van dese besyen ghegheten hebben/om datse sueten smaeck hebben/ende die sÿn corts daerna gestorven. Ick dencke dattet derde geslecht is van Alruyn/also wi hier voren vermaent hebben.

Van Waelwortel. Cap. CCLXVI.

Den naem.

A Waelwortel wort ooc geheeten Swertwortel eñ Smeerwortel. In Griecx Symphyton/eñ Symphyton mega. In Latÿn Symphyton magnum/ende Solidago/inder Apoteken Consolida maior. Alle dese namen sÿn haer ghegeuen om haer duecht ende operatie/die si heeft om wonden ende sweeringhen te ghenesen.

Geslacht.

De Waelwortel is tweederhande/manneken eñ wÿfken. Dat manneken heeft bruyn bloemen. Dat wÿfken heeft bleecke witgeele bloemen. Anders en hebben si geen onderscheet/ende daerom hebben wÿ die alle beyde onder een figure begrepen.

Tfaetsoen.

B Waelwortel heeft eenen steel/die mach een elle lanck sÿn/ende somwÿlen ock langer/hi is seer gehayrt ende row/binnen hol/met canten/ende met veel tackens/die sÿn met rouwe/langhe smale bladeren becleedt/gelÿck de groote Buglosse. Sÿn bloemen worden ronde/holle bellen/ende sommige vã dien sÿn bleeck wit geelverwich/also wi hier bouen geseyt hebben/eñ sommighe sÿn bruyn. Ende als dese afvallen/soo vindtmen tsaet in gruen huyskens. De wortel is buyten swert/ende binnen gants wit/glat/lÿmachtich/eñ slibberich.

Plaetsë haerder wassinge.

Waelwortel wast geerne in vochte beemden/aendē watercant/men setse ooc inde houen/eñ sonderlinge dmanneken/want dwÿfken is ghemeyner.

Symphytū magnū. Waelwortel.

C

Den tijt.

Waelwortel bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Waelwortel verwermt ende droocht inden tweeden graet/ ende sij adstringeert oock seer.

Cracht ende werckinge.

D De wortel ghesuyuert/ende in wijn oft water ghesoden ende gedroncken/die is goet voor de ghene die bloedt spouwen / ende die van binnen ghebroken oft gheschuert sijn. Si is oock wtnemende goet tot alle wonden/want sij is seer heylsam. Een plaester daeraf gemaect/ende op versche wonden gheleyt/daermede heylen de wonden toe. Als sij bij vleesch ghesoden wordt/ so comen de stucken wederom tsamen / also Dioscorides scrijft. Dese wortel met de bladeren van Cruyswortel gestooten ende gheappliceert/ daermede vergaet de hitte oft ontstekinghe des fondaments. Waelwortel in wijn ghesoden / stopt der vrouwen sieckte / ende dat roode melizoen. Si lost oock de fluymen vander borst ende vander longhen. Dese wortel stootmen / ende men leytse op gheschoortheyt. In summa/ Waelwortel is goet tot alderhande wonden en ghebroken beenderen/ende daeromme moghen de Chirurgijns dese wortel wel in groter eeren houden.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Den naem.

A LOncommeren worden in Griecx gheheeten Sicys/ende Sicys hemeros. In Latijn Cucumis / ende Cucumer/ en dien naem is inder Apoteken blijuen duerende. Aetius noempt dit ghewas Angurium.

Gheslacht.

Daer sijn menigherhande gheslechten van Concommeren / ende principalick sesse.

Dat eerste gheslecht is gants ghemeyn/ende dat heeten sommige Anguria. Ende dat sijn onse ghemeyne Concommeren.

B Dat tweede gheslechte wordt gheheeten Turcksche Concommeren/ om des wille dat sij eerst wt Turckyen hier int landt ghebrocht sijn.

Dat derde geslechte heetmen in Latijn Cucumer marinus/ende daerom heetment Zuccomarin/oft Zee Concommeren.

Dat vierde gheslechte wordt inder Apoteke Citrulum ghenaempt/ ende in Duytsch Citrullen.

Dat vijfde dat sijn Pepoenen oft Pioenen / diemen in Griecx en Latijn Pepones noempt.

Dat seste sijn Meloenen/ ende die heetmen inde voorseyde spraken en de inde Apoteke Melones. Dat onderscheet sullen wi hierna beschrijuen.

Faetsoen.

Cucumis satiuus uulgaris.
Concommeren.

Cucumis Turcicus.
Turckſche Concommeren.

Cucumer marinus. Zee Concommer.

Cucumis citrulus. Citrullen.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Kaetsoen. Pepones. Pepoenen.

C Dat eerste gheslechte/ datmen ghemeynlick Concommeren heetet / dat heeft eenen rouwen steel / die cruypt lancx der eerden. Sijn bladeren sijn row/donckergroen/gecantet/eñ voze scherp toegaende/den cleyne Veylbladeren niet ongelijck / maer si sijn grooter eñ breeder. Het heeft oock sijn clauwierkens / daert mede clauert eñ hem aenhangt. De bloemē wassen tusschē den steel eñ de bladeren/eñ sij sijn geel. Na dat de bloemen afgevallen sijn/ so volcht de vrucht/die is lanck/ vā buyten met veel tickens bespraeyt/ eñ binnen allesins met scherpe breede keernē

D besedt. Dese vruchten sijn eerst gruen/ ende daerna als sij beginnen te rijpen so worden sij geel/ende si sijn met veel straemkens oft vorekens verchiert. Het heeft een slechte wortel/ die is met veel witte veeskens beset. De Turcksche Concōmer is der gemeyne Concommer met stelen/cruyt/clauwierkens/bladeren/ bloemen ende vruchten wat gelijck/maer sij is in alle manieren grooter. De bladerē sijn veel dieper doorsneden/ende gruender/ ende achter aen den steel niet wtghesneden ghelijck de Veylbladeren. De bloemen sijn veel grooter/ghefaetsoeneert gelijck clocken/maer sij sijn vore in vijf oft ses deelen gheclouen/ ende geel gelijck Saffraen. De vruchten worden seer groot/eñ heel geel. De wortel is houtachtich. De Zee Concommer is der Turckschr seer gelijck van stelen/clauwierkens/bladeren/bloemen ende wortele / maer

E sij is in alle dingen cleynder. De bladeren vande Zee Concommer gelijcken oock meer den Veylbladeren dan de bladeren vande Turckschc Concommer. De vruchten sijn heel ront ende gestreemt / eñ van coluere eerst groen/ende daerna geel. De Citrullen sijn den vreembdem Coloquintiden seer gelijck van stelen/bloemen ende bladeren/ eñ dese bladeren sijn met veel sneden oft keruen gheclouen. De vruchten sijn oock rondt ende gruen/eñ veel grooter/ binnen beset met groote / bruyne / breede keernen.

De Pepoenen ende Meloenen hebben bijcans eenderhande cruyt/ stelen ende bloemen. Si liggen meer op deerde dan dat sij opwaerts wassen. Haer clauwierkens sijn veel cleynder dan aen ander Concōmeren. De bladeren sijn rondt ende row/gelijckende den Wijngaert bladeren. De tackens ter sijden dragen tweederhande geel bloemen/gelijck als de Concommeren/de eerste vallen af / ende na dandere volgen cleyn knop-

pen/

Fpen/daer wt comen de vruchten/die sijn som lanc ende geel/ende die heet men Pepoenen/ende som sijnse heel rondt ende gruen / ende die heetmen Meloenen / om des wille datse rondt sijn ende gesaetsoeneert gelijck appelen. Beyde dese vruchten hebben stremen oft strepen / ende sij sijn wat row/ende binnen heel geel/ende vol saps/ ende rijgelinge met keernen beset/ende sij hebben eenen lieflijcken rueck/ende sij sijn suet van smake.

Plaetse haerder wassinge.

Alle de Concõmeren willen vette eerde ende veel sonne hebben. Dat eerste geslecht is hier te lande ghemeyn/ maer dander drij geslechten van Concõmeren sijn voor seker iaren herwaerts hier int lant gebracht/alsomen wt haren naem mercken mach. De Pepoenen eñ Meloenen willen oock wel gebowde eerde hebben/ eñ ooc veel sonnen. Ontrent Nueremberch waster seer vele.

Den tijt.

De Concommeren/Meloenen eñ Pepoenen worden rijp in Julio eñ Augusto.

Natuer ende complexie.

G De Concõmeren / Meloenen ende Pepoenen sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt. Maer haer saet ende wortel drooghen inden eersten graedt/na datse ghedorret oft ghedroocht sijn.

Cracht ende operatie.

De Concommeren lareren/ende sij sijn goet voor een heete mage/alsmense etet. Sij sijn der blasen oock goet. Dat saet lost de vrine. Alsment met melck oft met sueten wijn inneempt/ so ist goet voor de gene die enich gesweer hebben inde blase. De bladeren genesen tghene dat van honden ghebeten is/alsmen die met wijn stootet ende daerop leyt. De Pepoenen lossen de vrine / alsmense etet. Alsmense opt voorhooft leyt / soo vergaet daermede de hitte der oogen. De buytenste schelle geappliceert/drijft achterwaerts de vloten die inde oogen loopen. Dat sap daeraf inde sonne gedroocht/dat maect een schoon aensicht/alsmẽt daerop strijct. De wortel gedroocht eñ gepulverizeert / ende in Meede ingenomen een drachma
H swaer/dat maect spouwen. Met hueninck gemengt eñ geappliceert/ dat geneest de sweeringen daer quade vochticheyt wt loopt. Alsmen met de Pepoenen de huyt oft vel/ ende dat aensicht bestrijct dat vuyl ende leelick is/so verdrijft men daermede alderhande masen/plecken/sproet/eñ dyergelijcke mismaectheyt/die daeraen sijn mach. Alsmense etet/so genereren sij quaet bloet/eñ brengen met haer een sieckte / diemen Cholera noempt/ dat een mensch onder ende bouen te mael ouergeest. Dat saet van Pepoenen lost den lendensteen. De Meloenẽ en sijn niet so schadelick als de Pepoenen/ ende sij dienen oock badt voor de maghe. Als yemant die in onmacht gevallen is/aen Meloenen oft Pepoenen riect/so compt hi weder om tot hem seluen. Alsmen te veel Concommeren ende andere vruchten etet / so verdrooget daermede dat manlick saet / ende den lust van bijslapen vergaet daermede. Si genereren oock int lijf veel taey quade humoren/ende daerwt comen langduerende cortsen/eñ crimsel inde dermen.

Van Esels Concommer.

Cap. CCLXVIII.

Den naem.

A ESels Concommer / oft wilde Concommer die heetmen in Griecx Sicys agrios/oft Elaterion/eñ in Latijn Cucumis anguinus/syluestris/ende erraticus/eñ inder Apoteken Cucumis asininus.

Faetsoen.

De Esels Concommer is met stelen ende bladeren der Zee Concommer wat gelijck/maer dese bladeren sijn rouwer/ende meest te samen gebuycht. Maer sij en heeft geen clauwierkens daer si mede opclimt. Haer bloemen sijn bleeckgeel/eñ van faetsoene ghelijck de bloemen van Citrullen. Die vrucht vande Esels Concommer is veel cleynder dan van ander Concommeren / ende sij is gants row ende gruen/ ende rondt eñ lanck achtich/ende binnen vol saps / eñ vol bruyn keernē/ die springen so snel wt/

B alsmen den steel wt trect/ datmē daer af verschrickt eñ veruaert is. De wortel is wit ende groot/bouen gefaetsoeneert ghelijck een Rape/met veel wortelkens ende veesen aen alle sijdē. Dit gheheel ghewas is seer bitter.

Cucumis asininus.
Esels Concommer.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit gewas en wast hier int landt niet van hem seluē dat ick weet/maer men moetet planten oft saden. Ende soo waer dattet eens compt te staen/ daer besadet hem seluen alle iaer/alsodatmē sijns daerna niet quijt en can worden. Het wast geerne in plaetsen daer veel sants is.

C

Den tijt.

De Esels Concommer bloeyt in Augusto/ende sij leuert daerna tegen den Herfst haer vruchten oft appelen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm eñ droo ghe sijn/ouermids dattet seer bitter is/alsowi geseyt hebben.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen/ maect den mensch wederom hoorende. De wortel ghestooten eñ met Gersten mout gemengt/

ende

Dende gheappliceert/daermede vergaet alderhande gheswel dat van coude flurien oft vloten compt. Sÿ verdrÿft dat Podagra / alsmense in azÿn siedet/ ende daerop leyt. Sÿ verdrÿft de pÿne der tanden/alsmense in water siedet/ende dat inden mondt houdet. Dat sop daeraf is goet in een clysterie inghenomen voor die ghene die weedom ende pÿne hebben in haer huepe. De wortel ghedroocht ende ghepulverizeert / ende met hueninck aen ghestreken/ daermede verdrÿft men de quade crauwagie/ eñ alderhande masen oft vlecken die een mensch in sÿn aensicht ende ouer sÿn gheheel lÿf heeft. Dat sap vande wortel een half drachma swaer ten hoochsten inghenomen/dat lost de galle ende taey humoren door den camerganck/ende tis sonderlinghe goet voor de gene die dwater laden/ en de het en schadet der maghen niet. Dat sap vande vruchten/ Elaterium genaempt/daeraf een half drachma ten hoochsten ingenomen/dat heeft groote cracht om de galle ende de quade humoren/ ende slÿmicheyt van
Eonder ende bouen wt te drÿuen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde. Het gheneest de gheelsieckte/ alsment met melck tempert/ende inden nuese doet. Ock soo nemet wech de pÿne ende weedom int hooft/ alsment in deser manieren ghebruyct. Waert sake dat yemandt een gheswеer inden hals hadde/gheheeten Angina/soo salmen dit sap met hueninck ende met oude olie menghen / ende van buyten daerop strÿcken/ want het verteert de inwendighe swellinghen. Dat sap datmen wt de bladeren ende wt de wortel perssет / dat en heeft soo seer grooten cracht niet/ghelÿck als dat sap dat wter vrucht compt. Ende men seyt / dat de voghelen gheen druyuen vanden Wÿngaert eten en sullen / ist datmen de wortel vanden Wÿngaert met Elaterium bestrÿcket oft aenrueret. Men sal ock van desen sappe niet bouen eenen haluen scrupel teenen mael innemen / want waert sake datmens meer name in ghewichte/soo mocht een mensch daeraf sterуen. Dit sap blÿft ock thien iaer lanck in sÿn cracht duerende.

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Den naem.

ADE Roomsche Boonen oft Phaseolen / dat is recht dat gewas dat Dioscorides Smilax cepea noempt/ende in Latÿn Smilax hortensis. Galenus/Theophrastus en de meer ander meesters heeten dit ghewas Dolichum. Serapion ende sÿn nauolghers heetent Phasiolos oft Faseolos. Men ghebruycket niet inder Apoteken.

Faetsoen.

De Roosche Boonen wassen seer hooge ouer eynde/hebbende teeder stelen/

Smilax hortensis.
Roomsche Boonen.

B stelen/die vlichten ende winden haer aen de stocken gelijck als Hoppe. De bladeren sijn den Veelbladeren gheliick / maer sij sijn teerder eñ breeder/ gemeynlick drij bladeren cruyswijs op eenen steel gelijck een Clauerblat. Tusschen de bladeren comen de bloemen wt op teeder stelen / sommighe wit ende sommige root. Wt de bloemen wassen seer langhe hauwen/ gelijc men siet aen den Fenumgrecum/ maer sij sijn veel breeder/langer ende grooter. In elcke hauwe ligghen de vruchten oft Boonen/ende sommige van dien sijn root/ende sommige lijf
C verwich/ met swerte pleckē bespreyt/ ende sommige sijn leuerverwich/ ende die sijn oock bespreyt/ ende sommige sijn sneewit / sommige witgraw/ ende sommighe gheel. Elcke vrucht oft Boone is in alle manieren gelijck een niere.

Plaetse sijnder wassinge.

De Roomsche Boonen plantmen inde houen. Ende men moetse in vette eerde planten/daer de sonne altijt toe mach comen.

Den tijt.

De Roomsche Boonen dat is een recht somer gewas/ want si en connen gheenen rijm oft coude lijden. Daeromme so verurieſen dese vruchten van stonden aen/ alsmense inde Lenten te vroech in deerde leyt / ende daer eenen couden rijm op valt. Sij bloeyen in Julio ende in Augusto/ ende inden Herst worden sijn rijp.

D

Natuer ende complexie.

De Roomsche Boonen sijn werm ende vochtich inden eersten graet.

Die cracht ende operatie.

Dese Boonen sijn goet om eten gheliick als de Erwten/ alsmense met de hauwen siedet. Sij lossen de vrijne / maer sij doen den mensch swaer ende onrustelick slapen. Sij voeden soo wel als de Erwten/ ende sij en maken oock gheen winden. Sij gheuen grof voetsel / alsmen nochtans mostaert daertoe doet / soo worden sij beter / alsoo datse minschaden. Dese Boonen gesoden ende gedroncken/ brengen den vrouwen haer maentstonde.

Van Stan-

Van Standelcruyt. Cap. CCLXX.

Den naem.

A STandelcruyt wordt in Griecx geheeten Satyrion Triphyllon / ende in Latijn Satyrion trifolium. Bij onsen tijden heetment Testiculus vulpis oft sacerdotis / eñ dat niet sonder redene.

Faetsoen.

Standelcruyt en heeft ghemeynlick niet meer dan drij bladeren / die ghelijcken den bladeren van witte Lelien / maer si sijn cleynder ende wat rooder. Het heeft eenen naeckten steel / die is ontrent een elle lanck. Ende int sop van desen steel wassen witte bloemen / die sijn den witte Lelien bij na ghelijck / maer sij sijn veel cleynder. De wortelen sijn ghefaetsoeneert ghelijck twee ronde noötkens / ende die sijn buyten lijfverwich / ende binnen wit / ende sij hebben eenen sueten

B lieflijcken smaeck / eñ sij en hebben niet veel veeselinghen / ende deen is grooter dan dander.

Satyrium trifolium.
Standelcruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindet dit Standelcruyt in beemden die aen berghen liggen / ende op plaetsen daer de sonne veel schijnt.

Den tijt.

Standelcruyt bloeyt meest in Junio.

Natuer ende complexie.

Ghemerct dat Standelcruyt eenē sueтē smaec heeft / so moetet ooc werm ende vochtich sijn.

C

Cracht ende operatie.

De wortel van dit ghewas in rooden wijn ghedroncken / maect lüst ende begeerte om bijslapen. In deser manieren wordet oock ghebruyckt / eñ tis goet voor den cramp die achterwaert trect. Plinius schrijft / datmen eenen sone sal crijgen / alsmen de onderste wortel inneempt die oock grooter is. Ende ist datmen de opperste wortel inneempt / die oock de cleynste is / soo salt een dochter sijn.

Van Cruyf-

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

Den naem.

A DE Cruysbloemen heeten daerom alſo/om dat men ſe meeſt inde Cruyſweke vindt/ want dan bloeyen ſe ghemeynlick. De Grieckſche meeſters die leſt gheſcreuen hebben/ die heetenſe Satyria Baſilica/ende in Latijn Satyria regia. In der Apoteken heetmenſe Palmas Chriſti/ eñ in Arabiſche ſprake Bucheiden. Auicenna heetſe Digitos citrinos. Ende men heetſe Palma Chriſti/om der wortel wille/ die ghelijct der palme oft der hant van eenen menſch.

Geſlacht.

B De Cruyſbloemen ſijn tweederhande/manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bladeren/ die en ſijn niet beſpraeyt/ ende het heeft gants bruyn bloemen. Dat wijfken heeft beſpraeyde bladeren/ ende veel breeder dan de bladerē van dmanneken. De bloemē ſijn gants lijfverwich. Deſe twee gheſlechten hebben oock onderſcheyden wortelen.

Gaetſoen.

De manlijcke Cruyſbloeme heeft eenen weecken ronden ſteel/ daerop waſſen ſeer ſmalle bladeren ghelijck de Lelybladeren. De bloēmen ſijn

Satyrium baſilicum mas.
Cruyſbloeme manneken.

Satyrium baſilicum fœmina.
Cruyſbloeme wijfken.

bruyn/

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

C bruyn/in alle manieren gheformeert ghelijck de bloemen van Standelcruyt/maer sij sijn cleynder. De wortelen sijn van aensiene ghelijck twee handekens te samen geleyt op de slincke sijde/eñ sij hebben somtijts vier/eñ somtijts vijf/sesse oft meer vingerē. Dat wijfken is den manneken gelijck van stelen/maer het heeft veel breeder bladeren/eñ die sijn met swerte tierkens bespraeyt. Het heeft lijfverwige bloemen. Het heeft wortelen gelijck handekens/dyer hangender somtijts drij oft meer aen eenē steel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Cruysbloemen ghemeynlick op grasachtighe bergen/ende op plaetsen die inde sonne gheleghen sijn.

Den tijt.

De Cruysbloemen worden inden Mey ende in Junio gheuonden/ontrent de Cruysweke/alsmen met de cruycen gaet. Men vindt dmanneken in Junio/ende dwijfken inden Mey.

D

Natuer ende complexie.

De Cruysbloemen sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt. Ende dat wijfken is wat bitterder dan dat manneken.

Die cracht ende operatie.

De wortel ghestooten ende ghestreken / daermede verdrijftmen de rimpelen oft fronselen/ ende sij maken dat vel effen ende glat. Sij is wtnemende goet tot de pine der neruen oft zenuwen / alsmense daerop leyt. De wortel is een sonderlinghe medicijne tot alle dinghen die schadelick oft hinderlick sijn. Men seyt ock dat een mensch bewaert is van venijn ende alderhande toouerie/als hi dese wortel aen sijnen hals draget. Dat saet ghedroocht ende ghepulverizeert/ ende in wijn ghedroncken ende in ghenomen neghen daghen lang veruolgends / dat gheneest de stuypen oft de vallende sieckte. Alsmen de wortel schaeft ende in wijn inneempt/ende dat drinckt eer de vierdaechsche cortse oft quarteyne aencompt/ soo wordtmen die quijte.

Van Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Den naem.

A Duyuels beet heeft dien naem vercreghen om sijnder wortel wille/die onder af ghebeten is. Want sommighe simpel menschen geloouen dat de Duyuel dese wortel af bitet/ om dat hi de menschen dese crachtige medicijne niet en gonnet. Ende ouermids dien heetmen dit cruyt bij onsen tijden in Latijn Morsus Diaboli. Maer hoe de oude meesters dit cruyt hieten/eñ oft sij dit cruyt ghekent hebben oft niet/dat en is mi niet kenlick. Maer men macht in Latijn wel Succisa heeten.

Faetsoen.

Duyuels beet heeft eenen ronden steel/die wast somtijts twee oft drij

Succisa. Duyuels beet.

Bellen hooghe. Sÿne bladeren sÿn der Hondtsribbe oft der Ossentonge ghelÿck/maer nochtans sÿnse caelder/ende sÿ hebben cleyn snedekens/ende sÿ sÿn donckergruen van coluere. Op de stelen wassen purpurbruyn bloemen/die staen vast te samen gheset gheliick als een rondt hoedeken oft Hopbolleken. Ende als die afvallen/soo vliecht dat saet wech/alsо men sien mach aen dat Apostueny cruyt oft Scabiose/daer wÿ hierna af scrÿuen sullen. De wortel van desen cruyde heeft veel vee sen/ende sÿ is swertachtich/ende dat hert van elcke wortel is inden grondt
C afghebeten.

Plaetse sÿnder wassinge.

Men vindet dit cruyt op drooghe beemden ende driesen/aende hegghen/ende in afghehouwen bosschen.

Den tÿt.

Duyuels beet bloeyt in Augusto/dan so latet hem meest kennen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm ende drooghe sÿn/aenghesien dattet seer bitter is.

Cracht ende operatie.

D De wortel van Duyuels beet deylt ende verteert/ende daeromme is sÿ sonderlinghe goet in wÿn ghesoden ende ghedroncken teghen geronnen bloet/dat hem ergens vergadert heeft van vallen/slaen oft stooten. Sÿ is oock seer goet van binnen ende van buyten gevseert teghen de Pestilentie. Want alsmen dat cruyt/ende de bloemen ende de wortel gruen stootet/ende op de clieren oft gheheuen sweeringhen leyt die vande Peste comen/so maken sÿ die rÿp/ende sÿ ghenesen. Dit cruyt is oock goet teghen alderhande venÿn. De wortel in wÿn ghesoden en de dat ghedroncken/daermede vergaet de pÿne der vrouwelickheyt.

Van Sca-

Van Scabiose. Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A Scabiose oft Apostuenycruyt en wordt bÿ onsen tÿden anders niet geheeten dan Scabiosa/dat is te seggen/Crauwagiecruyt/om des wille datment tegen de schorftichevt ende ruydicheyt gebruyct. Maer oft de oude meesters dit cruyt kenden/ende hoe sÿ dat hieten/dat is mi noch onbekent. Ende hoewel dat veel meesters dit cruyt ghenomen hebben voor Stebe/daer Dioscorides af scrÿft/ende sommige voor Cirsion/eñ die andere voor Psora/nochtans en is haer meyninghe niet gefondeert/ende daerõme so latent wÿ noch bÿ sÿnen naem blÿuen/eñ wÿ latent noch Scabiosa heeten.

Faetsoen.

B Hoewel dat de Scabiose menigerhande is/nochtans so willen wÿ hier alleen vande alderghemeynste ende principaelste scrÿuen. Deselue heeft eerst bladerẽ in maniere vã scherpe tongen/sonder keruen/maer de bladeren die daerna volghen/die hebben groote keruen/ghelÿckerwÿs als die bladeren van groote Valeriane/oft van wit Mostaërtcruyt/maer sÿ sÿn row. De voorste punten vande bladeren sÿn ghefaetsoeneert gelÿck een ÿser van een spiesse. Sÿn stelen sÿn rondt ende ghehayrt/bÿna twee ellen lanck. Int opperste vande stelen wassen bree de geschelfferde bloemen/die sÿn van aensiene een breedt hoedeken ghelÿck/
C ende si sÿn purpurbruyn van coluere. Alle de bloemen van desen cruyde sÿn met veel cleyn bloemkens te samen ghe set/gelÿck als een biehuysken. De wortel is wit/lanck ende dicke.

Scabiosa. Scabiose.

Plaetse sÿnder wassinge.

Men vindt de Scabiose bÿna in alle beemden/eñ sonderlinge in vochtighe beemden.

Den tÿt.

Sÿ bloeyt meest in Junio/eñ dan behoortmense te vergaderen eer de beemden afghemaeyt worden.

Natuer ende complexie.

Scabiose is werm ende drooghe ghelÿck als Duyuels beet/want si is bitter van smake.

D

Cracht ende operatie.

De Scabioſe heeft alle de cracht ende operatie gelijck Duyuels beet/ daer wij hier bouen af gheſcreuen hebben. Sij is ſonderlinghe goet tot alderhande ſchorfticheyt ende ruydicheyt/alſmen dat cruyt met de bladeren ende bloemen in ſtucken ſtootet/ ende datment lijf daermede wrijue/oft een ſweetbat daeraf make. De bloemen van deſen cruyde met ſuycker gheconfijt/ende dat ghevſeert gheliick een electuarie/ daermede purgeertmen ende ſuyuertmen de borſt/ ende tis goet teghen den hoeſt. Dat cruyt inde looghe gheleyt/ende thooft daermede ghewaſſchen/dat doodet de meluwen die int hayr waſſen.

Van groote ſtekende Wranghe.

Cap. CCLXXIIII.

Den naem.

A

DE groote ſtekende Wranghe/oft ſcherpe Wrange wort in Griecx gheheeten Smilax trachia/ende Milax/ ende in Latijn Smilax aſpera. Sij heeft haren naem alſoo om der ſtelen wille/die ſijn ſcherp ende dorenachtich.

Smilax aſpera.
Groote ſtekende Wranghe.

Faetſoen.

De groote ſtekende Wrange heeft veel teeder tackens / verchiert met veel doornē ende ſtekende punctkens Sij vlidder om de boomen ende ander ghewas dat bij haer ſtaet/ende ſi hanghet alleſins aen met haer clauwierkens / ſo wel nederwaert als op waert. Haer bladeren ſijn den Veelbladeren gheliick / maer ſij ſijn voor ſcherper. Die bloemen ſijn wit. Dye vruchten dat ſijn beſyen / dyer ſtaten veel bij malcanderen gelijck als druyuen/ende na datſe rijp ſijn / ſoo worden ſij root / ende ſij ſijn wat ſcherp van ſmaecke. Die wortel is dick ende herdt.

B

Plaetſe daert waſt.

De groote ſcherpe Wranghe en waſt hier int lant niet / het en ſij datmenſe inde houen ſette. Men vindtſe

in rouwe

C in rouwe waterachtighe plaetsen/ eñ in dalen oft valleyen daer veel lom ber is/als Plinius beschrijft.

Den tijt.

Dit gewas bloeyt inde Lenten/ ende het leuert daerna sijn vruchten/ also dat Theophrastus verclaert.

Natuer ende complexie.

Dese Wranghe is werm ende drooghe/ ouermids datmen beuindet dat sij een luttel scherp is van smake.

Die cracht ende operatie.

D De bladeren ende vruchten van dit gewas gedroocht ende gepulueri zeert/ende voor ende na in wijn gedroncken / dat is seer profijtelick ende goet tegen alderhande doodlick venijn. Men seyt / waert sake dat yemãt dat puluer vande voorseyde vruchten ende bladeren eenen nieu geboren kinde te drincken gaue / dat hem dan namaels gheen venijn meer schade doen en can. Daerom salmen dit ghewas gebruycken ende vseren tot al= derhande medicijnen diemen tegent venijn maect. Dat sap wt de besyen gheperst ende inghenomen/ dat heeft oock groote cracht teghent venijn. De pijne int hooft vergaet eenen mensch/ als hi eenen hoet oft crans van dese bladeren maect ende op sijn hooft sedt.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen groote effen Wrange / oft witte Cloc= ken/ om dattet groote witte bloemen heeft/ oft men heetet Windtcruyt/ om dattet hem allesins om windt. Dioscorides heet dit cruyt Smilax lia / eñ Galenus heetet Mi= lax. In Latijn heetment Smilax lenis. De Apotekers eñ meer andere heetent Volubilis maior/ sommige heetent Campanella/ en de Funis arborum. Ende men heetet oock glat oft effen Windtcruyt/ om des wille dattet gheen stekende punctkens oft doornen en heeft/ ghe= lijck de Wranghe oft Winde / daer wij int voorgaende Capittel af ghe= screuen hebben.

Ghaetsoen.

B Dit cruyt loopt om de boomen ende tuynen/ ghelijck als Hoppe. Het heeft bladeren die sijn den Veelbladeren ghelijck / maer sij sijn weecker/ ende teerder/ eñ glatter oft caelder. Sijn tacken sijn der stekende Wran= ghe ghelijck/ maer sij sijn gants effen ende cael/ want sij en hebben gheen stekende punctkens. De bloemen dat sijn schoon groote ronde witte cloc ken. Ende als die af vallen/ soo brenghet met der tijt swert hoeckachtich saet/ ghelijck als Vijchboonen/ oft groote Wicken / ende dat leyt in ron= de knopkens besloten. Sijn wortel is wit / ende sij cruypt ende vlidder inde eerde/ ende sij is een luttel bitter van smake.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Smilax lia. Witte Clocken.

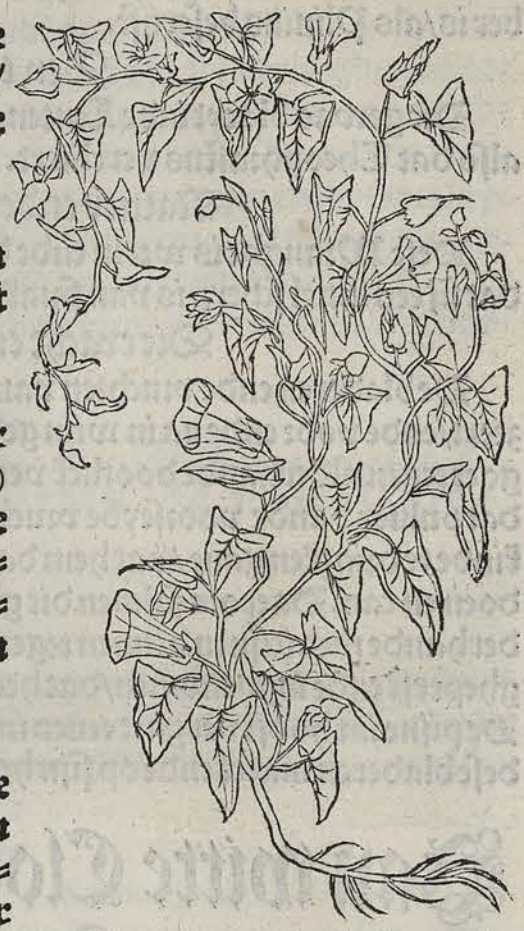

C Plaetse daert wast.

Dit cruyt cruypt ende clauert op de tuynen / ende op heggen ende haghen / ende het wast gheerne op ghebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio eñ voorts den gantsen somer / ende teghen den Herst dan leueret sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt wat bitter is / ende dattet (alsoo Galenus scrijft) seer ghelijcke operatie heeft ghelijck de voorgaende groote stekende Wranghe / so moetet ock werm ende drooghe sijn / maer niet so seere als de steken de Wranghe.

D Cracht ende operatie.

Die oude meesters en beschrijuen de operatie van dese witte Clocken deen niet ghelijck dander. Want Dioscorides scrijft dat een mensch daeraf seer veel eñ onrustelick slaept. Galenus seyt / dat dit cruyt eens deels de cracht ende operatie heeft vande stekende Wranghe. Plinius seyt / dattet gants crachteloos is / so datmen daerwt niet sekers en weet te seggen. De meesters die sindt dyer tijt geweest hebben / ende die nv leuen / die gebruycken de bloemen van desen cruyde / ende tsap vande bloemen tot heete ghebreken des hoofts ende der ooghen. Men seyt dat dit cruyt ende de wortel goet is tot een verstopte leuer ende milte. Ende dit ghelijct best der waerheyt / want dat gheheel cruyt / ende sonderlinge de wortel / is wat bitter / alsо hier bouen ghedeclareert staet. Daeromme soo is dit ghewas ock goet teghen de geelsieckte.

Van Watermunte. Cap. CCLXXVI.

Den naem.

A DEcruyden / daer wij hier af scrijuen sullen / die heetmen in Griecx ende Latijn Sisymbria. De redene van desen naem staet verclaert inden Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Sisymbrium is tweederhande. Dat eerste wort van sommigen geheeten Corona Veneris / ende inder Apoteken Balsamita. Sommige heetent in Latijn Mentha aquatica / dat is in Duytsche Watermunte.

Van Watermunte.

Mentha aquatica. Watermunte.

Cap. CCLXXVI.

Sisymbrium cardamine. Waterkersse.

Watermunte. Dat tweede heetmen Sisymbrium cardamine / eñ inde Apoteke Nasturtium aquaticum / in Duytsch Waterkersse.

Faetsoen.

De Watermunte is der tamme Munte niet onghelijck / sij heeft eenen viercanten / rootachtigen steel. De bladeren ghelijcken den bladeren van de tamme Munte / eñ sij sijn ringsomme gekerft eñ breeder / ende goet van ruecke. De bloemen wassen aen elck ledt wte / ende sij sijn bruyn lijfverwich / ende van aensiene sijn sij eenen spille wordel gelijck. De Waterkersse / diemen ooc Bruynkersse heetet / die heeft eenen holen steel / ontrent een elle lanck. Als de bladeren eerst wtcomen / so sijnse ront / daerna worden sij doorsneden / gelijck men sien mach aen wildt wit Mostaertcruyt. Sijn bloeysel dat sijn seer cleyne witte bloemkens. Na dese volgen cleyn hawkens / die sijn gevult met seer cleyn gulden sadeken / ghelijck wit Mostaert saet. Sijn wortelen dat sijn seer reyne witte hayrachtige veeskens ghelijck hayr oft sijde.

Plaetse haerder wassinghe.

De Watermunte wast inde vijvers / ende op den cant vande watergrachten. De Bruynkersse oft Waterkersse die drijft meest opt water in werme springende fonteynen.

Den tijt.

De Watermunte / ende de Waterkersse bloeyen ghelijck als ander

Van Watermunte. Cap. CCLXXVI.

D Munte inden somer/ende principalick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Dese twee cruyden verwermen ende droogen inden tweeden graet/ terwijle dat sij noch groen ende vochtich sijn. Maer als sij drooge worden inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Watermunte in wijn gheseden ende ghedroncken/dat is goet teghen de cowpisse/ende den lendensteen. Men verdrijft daerme de dat crimsel der dermen/ende den hick. De bladeren gheslooten eñ opt voorhooft/ende opten slaep vanden hoofde gheleyt/daermede vergaet den hooftsweer. Sij sijn oock treffelijcken goet voor de ghene die vande Byen oft Wespen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/daermede cesseert dat braken. De Waterkersse los
E de vrijne / alsmense siedet ende drincket. Dit cruyt verdrijft alderhande masen/vlecken/ rouwicheyt ende mismaectheyt vande huyt oft vel / alsment stootet ende den gantsen nacht daerop leyt/ maer des morgens salment af wasschen. Beyde dese cruyden/te weten Watermunte ende Waterkersse/die sijn goet teghen alderhande stekende ghedierte / ghelijck als horsselen oft hummelen/ende dyerghelijcke / alsmense daerop leyt. Dye vrouwen die beurucht sijn sullen haer wachten van dese cruyden in te nemen/want sij mochten de vrucht af iaghen. Alsmen yemandt wilt wacker maken/ so salmen dat sap van Waterkersse met azijn tempereren / eñ dat salmen hem inden nuese doen.

Van Waterponge. Cap. CCLXXVII.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen Waterponge/ om des wille dattet gheerne inde beken eñ int water wast. In Griecx heetmēt Sion oft Anagallis enydros/ ende in Latijn Sium / Anagallis aquatica/ende Lauer. De redenen eñ oorspronck van dese namen staen geallegeert inden Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Waterponge oft Beeckponge is een cruyt dat heeft veel tacrkens ter siden/ende sijn stelen sijn rondt ende vet. De bladeren sijn satgruen/dicke/vol saps/ende vet/bijna ghelijck de bladeren van Boonen. Alsmense met de vingheren in stucken wrijft/ dan gheuen si eenen lieflijcken rueck. Op beyde sijden vanden steel/eñ niet opt sop / wassen schoone lichtblauwe bloemkens / schier ghelijck de bloemkens van dat vrouwelick Muer oft Guychelheyl. Na dat dese bloemkens af ghevallen sijn/so volcht dat saet/dat is den sade van Hoenderserue/ oft middelbaer Muer wat ghelijck. Sijn wortel is wit ende veeselachtich / alsoo men aende Waterkersse siende is.

Plaetse

Van Waterponghe. Cap. CCLXXVII.

Anagallis aquatica. Waterponge.

B Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast in vlietende eñ staen de water/ende inde grachtē. Het wort dickwils heel bedeckt vanden water/ als dwater seer loopt.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio/ eñ daer na leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is van wermer eñ droogher natueren/ alsoo sinen smaeck dat claerlick wtgheeft/ want dat gants gewas is bitter/ bÿna ghelÿck de Waterkersse/maer niet so scherp op de tonghe als die. Ende daer door comet dat die sommighe lieden dit cruyt onder de Waterkersse nemen/ eñ sij maken daer salaet af.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde als sij noch teeder ende ionck sijn/so maect men daer salaet af/gelÿck als van Waterkersse/oft men siedtse oft men coocktse om te eten/ ende aldus breken sij den steen inde lendenen/sij lossen de vrÿne/ ende brenghen den vrouwen haer maentstonde. Desghelÿcke operatie heeft oock dat saet/ twee drachma daeraf in wÿn inghenomen. Dat cruyt ghesoden/ ende tsop daeraf in een clysterie ghenomen/ dat is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben. De bladeren groen ghestooten/ende des nachts ghepliceert/ die maken een schoon aensicht/ ende sij verdrijuen die masen ende vlecken die daerin sijn/ oft men nemet tsap vande bladeren/ende daermede bestrÿctmen dat aensicht. De hoefsmeden gebruycken dit cruyt noch heden saechs/want sij verdrijuen daermede alderhande gheswel ende ruydicheyt vande peerden.

Van Gerwe. Cap. CCLXXVIII.

Den naem.

A Dese Gerwe/oft Schaepsgerwe/ oft Duysentblat wort in Griecx geheeten Stratiotes chiliophyllos/ende in Latijn Stratiotes millefolia/eñ inde Apoteke Millefolium. Den oorspronck van dese namen vindi int Latijn verclaert.

Geslacht.

Men vindt tweederhande gheslecht van Gerwe. Deen heeft gants witte

Stratiotes millefolia. Gerwe.

B witte bloemkens/ende dander lijfverwige bloemkens/ anders en hebben si gheen onderscheydt/ ende daeromme hebben wij die beyde onder een figure begrepen.

Tfaetsoen.

Gerwe is een cruydeken dat is seer ghekertelt ende geclouen eer dattet stelen heeft. Sijn stelen sijn ront eñ hol/ ontrent anderhalf elle lanck/ ende die sijn tot bouē aende croone toe becleet met veel cleyne/rouwe/ gheveederde/ corte/ende doorsneden bladekens/die staen al te samen aen eenen steel/ ende ghelijcken den vluegelen van ionghe
C voghelen. De croonen vande bloemē schijnen gheheel wit oft lijfverwich te sijn/ende die sijn dick ende volcomen/ want de stelen deylen haer bouen in veel tacxkens/ ende daerop wassen de bloemen. Dat saet dat daer wt valt dat is den sade van ghemeyn Camille ghelijck. De wortel is swert eñ heeft veel veesen/ende sij cruypt in deerde ouer ende weder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Gerwen wassen oueral op herde ende drooge plaetsen/inde grashouen/aenden wech ende aende straten.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Gerwe bloeyen den gantsen somer tot in den Herst.

Natuer ende complexie.

D Dese cruyden trecken te samen/ sij drooghen/ende sij heylen van buyten ende binnen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden sijn goet gheseert tot alderhande wondē eñ sweeringen binnen eñ buyten den liue/alsmense in wijn siedet eñ drinct/ oft datmense gebruycke tot plaesteren eñ saluen. Si genesen oock oude quade fistelen. Si stelpent bloet/alsmense in stucken stootet eñ daerop leyt. In deser manieren sijn si oock goet genuttet voor de vrouwen als sij haer siecte te seer oueruloedich hebben/want si cesseert daermede. Si sijn oock goet tegen geronnen oft gestolt bloet/ende in summa het sijn costelijcke cruyden om wonden ende quetsuren te ghenesen/ ende ouermids dien so worden sij daghelicx seer gheseert vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Hey-

Van Heydensch wondcruyt.

Cap. CCLXXIX.

Den naem.

A Heydensch wondcruyt wordt bÿ onsen tÿden in Latÿn gheheeten Solidago Sarracenica / Consolida Sarracenica / ende Herba sortis oft sortis. Den oorspronck ende redene van dese namen staet wÿt ende breedt in onsen Latÿnschen Herbario verclaert. Maer hoe de oude Medicÿnmeesters dit cruyt gheheeten hebben / dat en can nv ter tÿt niet weten. Ick dencke dat sÿ dit cruyt niet ghekent en hebben / ghelÿck ock sommighe ander cruyden / die eerst vanden nacomelinghen gheuonden sÿn. Het en is niet dat Ceratophylax / ghelÿck als sommighe meynen / alsoo wi dat met veel redenen ende woorden verclaert hebben in onsen Latÿnschen Herbario.

Faetsoen.

B Heydensch wondcruyt heeft eenen ronden / bruynen / holen steel / die wast somtÿts mans lengde hooge / ende hÿ is becleedt met lange bladeren ghelÿck als Wilghe bladeren / ende sÿ hebben rondtsomme veel kerven. Int sop van den stelen wassen bleeckgeele ghesterre de bloemē / als die rÿp worden so vlieghen sÿ wech / ghelÿck als de bloemen vande Cruysworte l. Die wortel van desen cruyde heeft veel veeselingen / ende sÿ is buyten rootachtich.

Solidago Sarracenica.
Heydensch wondcruyt.

C Plaetse daert wast.

Dat Heydensch wondcruyt wast in doncker bosschen / ende op seer hooghe berghen / ende sonderlinghe daert vochtich staet / ende niet veel sonne en heeft.

Den tÿt.

Dat Heydensch wondcruyt bloeyt principalick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Heydensch wondcruyt is wat bitter / ende het trecket te samen / daeromme soo is het heel drooghe van natueren / ende het gheneest seer ende heylet alderhande wonden / ghelÿck als wÿ hiernae breeder verclaren sullen.

Cracht

D

Cracht ende werckinge.

Heydensch wondtcruyt/also den naem wtgeest/ gheneest alderhande wonden ende sweeringen. Daeromme alsment gruen in stucken stoot ende op een wonde leyt/so maket dat daer eerst vleesch in compt/ende daerna so heylet ende maect dat de wonde toegaet. Dit cruyt gedroocht ende ghepulverizeert/ende in versche ende in oude wonden/ende ook in fistelen ghestroyt/hiermede worden sij eerst gesuyuert/ende daerna heylen sij terstont toe. Men macht in alle manieren vseren gelijck Sanickel/ Waelwortel ende Gerwe.

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

Den naem.

A Steenruyte oft Muerruyte wort in Griecx gheheeten Sarifragon/Sarriphagon eñ Empetron/ in Latijn machment noemen Sarifragum/oft Sarifraga / oft Muraria ruta. Sommige heetent Saluia vita. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Capillus Veneris / maer sij hebben daerin onghelijck/ also wij sulcx bouen verclaert hebben int Capittel van Vrouwenhayr. Dit cruyt wordt daeromme Steenruyte oft Muerruyte gheheeten / om des wille dattet wt de steenē ende wt de mueren wast / ende om dattet der Wijnruyte wat ghelijck is.

Saxifraga. Steenruyte.

Tfaetsoen.

B Steenruyte heeft veel cleyn/teeder/ swerte ende corte steelkens. Sijn bladerkens sijn den bladerkēs vāWederdon oft Polythrichon wat gelijc / mer sij sijn grooter / oft den bladeren van Wijnruyte/ende sij sijn met keruen geclouen ende cleynder. Deselue bladerē sijn op deen syde glat ende effen / ende op de dander syde crijghen sij tippekens/die sijn gelijck gout/ bijna gelijck den Engelsuet. Dit cruyt en leuert geē bloemen noch saet. Sijne wortel is ruschachtich/ende swert / eñ en wordt in medicijnen niet ghebeseert.

Plaetse sijnder wassinge.

De Steenruyte wast wt de spelten ende ioncturen vande steenen eñ mueren. Maer principalick wort sij geuon

den in

C den in oude kerckmueren/ende dyerghelijcke edificien.

Den tijt.

De Steenruyte blijft bijcans den gantsen winter duerende sonder letsel. Si en verderft niet/ten sij datter eerst ander ionge bladerkens wtcomen / want iaerlicx cruypen die inden April wte tusschen de oude bladerkens / ende die sijn heel bot omgebogen gelijck de eerste bladeren van de Hertstonghe. Maer in Junio is sij tot haren alderschoonsten.

Natuer ende complexie.

De Steenruyte is sonder twijfel drooghe van natuere/ende redelijcken werm.

Die cracht ende operatie.

Steenruyte in wijn ghesoden en ghedroncken / die is goet teghen de cowpisse/ende teghen den hick. Si loost de vrine/ende sij breect den steen inde blase/ende sij brengt den vrouwen haer maentstonde.

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Den naem.

A Peper van Indien wort oock gheheeten Indiaenschen oft Calcoetschen Peper / oft root Peper / ende Plinius heetet Siliquastrum/om des wille dat hi groote lange hauwen heeft. Men heetet oock Piperitis / daerom dat sijn saet scherp is van smake gheliick als Peper. Auicenna noempt dit cruyt na minen duncken Piper caninum / ende alsoo hietment oock doen ment hier eerst int lant bracht. De ander Arabische meesters heetent Cordumenum. Daeromme so is desen Peper/daer wi hier afscrijuen/een gheslecht oft maniere van vruchten / diemen bij onsen tijden inder Apoteken Grana Paradisi heetet. Ick geloue dat Actuarius dit ghewas Capsicum heetet/om des wille dat sijn saet rijghelings inde hauwen besloten is gheliick in een kiste. Bij onsen tijden heetment Piper Hispanum/Piper Indianum/ende Piper Calecuthicum.

B Geslecht.

Ick hebbe vierderley Peper van Indien ghesien. Dat eerste heeft groote langhe hauwen/die sijn donckerbruyn van coluere. Dat twee de geslecht heeft hauwen / die sijn den voorgaenden gelijck in grootheyt ende in lengde/maer sij sijn gants root gheliick Menie. Dat derde geslecht heeft smaelder bladeren dan dandere / ende sijn hauwen sijn oock smaelder ende langer/ende root gheliick Menie. Dat vierde gheslecht heeft groote ronde hauwen/som ghefaetsoeneert gheliick scherpe hoedekens/ende sommighe gheliick ghemeyn Cauwoorden/ende van coluere root gheliick Menie/alsso wij hierna breeder verclaren sullen.

C Kaetsoen.

Peper van Indien is een cruyt / dat heeft bruynachtighe viercantige stelen / een elle lanck / met veel ledekens ende ronde tackens / die sijn becleedt met donckergruene teeder bladeren / ende die ghelijcken bijna den bladeren van ghemeyn Nachtschade / oft Lauwerbladeren / maer si sijn smaelder ende scherper dan de bladeren van Nachtschade. Tusschen de vluegelen vande stelen ende bladeren aen dicke stelen wassen de bloemen wt / die sijn wit van coluere / ende sij hebben ghemeynlick vijf oft ses bladerkens / ende binnen een groen sterreken. Ende als die afvallen / soo comen daer hauwen na / aen deerste ende aent tweede gheslechte / so lanck als eenen vingher / aent derde gheslechte noch langher ende smaelder / en
D de aent vierde breeder ende rondt / inder formen so hierna gespecificeert staet. Dese hauwen sijn eerst groen / daerna worden sij heel root / maer int tweede gheslechte sijn sij donckerbruyn. Ende aende twee eerste gheslechten / die wi onder een figure begrepen hebben / is de vrucht / als si rijp is / van aensiene ghelijck een clauwe oft scheere van een crabbe. De buytenste schelle glict van effenheyt / ende sij is seer teeder ende dunne. Inde vruchten oft hauwen leyt veel saets besloten / dat is breet ende bleeckgeel / hebbende eenen heeten scherpen smaeck ghelijck als Peper / ia noch scher-

Capsicon rubeum & nigrum.
Peper van Indien.

Capsicon oblongius.
Lange Peper van Indien.

per/

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Capsicon latum.

Breede Peper van Indien.

E per. De wortelen sijn houtachtich en de vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Peper van Indien is een vreembt gewas/ende tis onlancx hier int lant gebracht. Men settet in teylen ende in cruythouen. Het en can gheen conde lijden/het moet wtgeset worden/oft inden winter in een stoue/oft in eenē wermeñ kelder bewaert worden/so brenget dan inden nauolghenden somer wederom vruchten voort. Dit heb ick alsо beuonden.

F

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ ende het leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

Peper van Indien verwermt ende droocht seere/alsoo men dat mercken mach eerst aende bladerē/die sijn bitter van smaecke/ende daerna aent saet/dwelc seer scherp is op de tonge.

G

Cracht ende operatie.

Dat saet van dit ghewas wort in veel plaetsen voor Peper gevseert/ want het heeft recht de cracht van Peper. Het verwermt/het deylt ende verteert/ende conforteert de coude maghe/ende maeckt goede digestie. Het verdrijft de winden. Het trect die taey humoren wten hoofde/alsment met Luyscruyt (Staphis agria) inden mont knawt. Het geeft appetijt ende lust om eten. Het is goet voor de tanden eñ voor tantvleesch/ want het verteert de quade humoren ende vochticheyt die daerin is/ende het houdtse suyuer datse niet en verrotten oft en veruuylen/ende ouermids desen soo maket eenen welrieckenden mont. Het verteert de croppen ende clieren ende alderhande gheswel/alsment met peck mengt/ende in maniere van een plaester daerop leyt. Men maeckter dat aensicht met schoone/ende het verdrijft de masen/alsment met hueninck stootet ende daerop strijct. In summa/het heeft bina alle de operatien ende duechden van oprechte Peper.

Van Loock. Cap. CCLXXXII.

Den naem.

A Loock wordt in Griecx geheeten Scorodon/ ende in Latijn Allium/ eñ dyen naem blijft noch inder Apoteken duerende. In Duytsch heetment oock Knooploock. De redene waerom datment aldus heetet/ die vindij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindet drijerhande Loock. Dat eerste is Hofloock oft tam Loock. Dat tweede heet in Griecx Ophioscorodon/ ende dat is oock tweederhande. Dat eerste noemen wij wildt Loock/ ende dat ander Veldtknooploock. Noch isser een maniere van wilt Loock/ dat heetmen in Latijn Vrsinum/ ende om dat hi geerne int woudt wast/ daerom heeten wi dat hier Woudtknooploock.

Faetsoen.

B Dat tam Loock heeft breede bladeren/ die sijn groen gelijck Gras/ gelijckende dloof van Ayeuyn. Het heeft eenen ronden holen steel. Int sop vã dyen steel wassen de bloemẽ eñ tsaet/ maer dat eerst int tweede iaer/ gefaetsoeneert met haer bollekens gelijck den Ayeuyn. Sijn wortel is oock gefaetsoeneert gelijck eenen Ayeuyn/ ende si is van veel clijsters te samen geset/ want eenen Loockbol heeft somtijts tot inde dertich clijsteren/ tusschen dunne vellekens beslotẽ. Aenden bol wassen veel cleyn dunne hayrkens wte. Dat wildt Loock en heeft gheen breede bladeren/ maer het heeft dunne/ lange/ ronde/ hole pijpkens/ cleynder dan den Ayeuyn. Op de middelste pijpe bouen int sop wast een bruynverwighe knoppe met veel stekende dingherkens/ ende daerinne leyt swert saet. De wortel ghelijct den tammen Loocke/ want sij is oock van clijsteren tsamen ghesedt.

C Den Veldtknooploock is met bladeren/ stelen/ bloemẽ/ ende saet den tammen Loocke gelijck/ nochtans sijn alle dese cleynder/ dan aenden gemeynen Loock. De wortel en crijcht geen clijsterẽ. Den Woudtknooploock is een cruyt dat heeft ghemeynlick twee groote breede bladeren/ die sijn in alle manieren den cruyde van Meybloemkens ghelijck. Tusschen dese bladeren cruypt eenen steel oft twee wte/ daerop wassen witte bloemen/ gefaetsoeneert gelijck sterren/ ende haer bladerkens staen verscheyden van malcanderen. De wortel is wit/ van aensiene gelijck eenen cleynen iongen tammẽ Loockbol/ die niet bouen een maent in deerde gestaen en heeft. Desen Woudtknooploock heeft eenen quaden stercken rueck.

Plaetse haerder wassinghe.

Den tammen Loock wort oueral inde houen geplant. Wildt Loock ende Veldtknooploock wort inde wijngaerden/ op de ackers/ ende opt veldt hier en daer gheuonden. Woudtknooploock wordt aldermeest in doncker/ vochtighe/ ende natte wouden oft bosschen gheuonden.

Den

Allium hortense. Tam Loock.

Allium sylvestre primum. Wildt Loock.

Alliũ sylvestre alterũ. Veltknooploock.

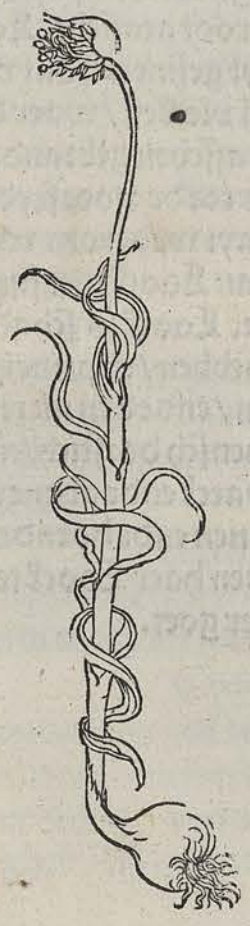

Allium ursinũ. Wouthnooploock.

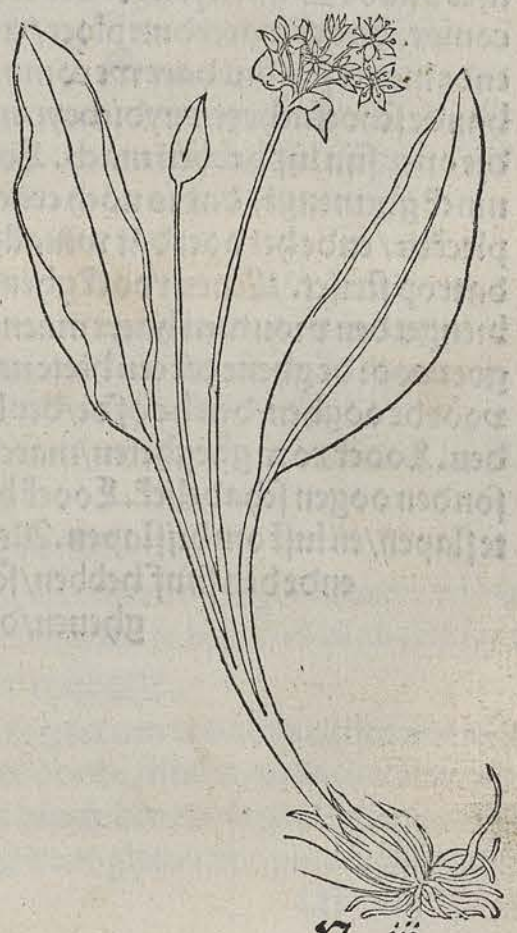

D

Den tijt.

Tam Loock/wildt Loock/ende Veldtloock bloeyen meest in Julio. Den Woudtknooploock int leste vanden April ende inden Mey.

Die natuer ende complexie.

Sij sijn werm ende drooghe inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

Loock verwermt dat lijf/ende scheydt de groue ende taey humoren. Hi oepent alderhande verstoptheyt/ende hij verteert de winden die een mensch int lijf heeft. Als yemant Loock etet/so sal hij die breede wormen wten lijue quijt worden. Ist dat yemandt van eenen dullen hondt ghebeten is/so salmen hem een plaester van Loock maken/ende daerop leggen. Loock is goet ghegheten ende wijn daerop ghedroncken/oft ghestooten ende in wijn ghedroncken voor de gene die van nateren oft van
E slanghen ghebeten sijn. Loock is goet inde spijse ghenuttet voor de ghene die menigherhande water drincken moeten. Alsmen Loock row oft ghesoden etet/so crijchtmen een claer stemme/ende tis goet tegen den ouden hoest. Hij lost de vrijne ende lareert den camerganck. Hij doodet de luysen ende de neten/als hi met Hofmageleyne ghesoden ende ghedroncken wordt. Loock is goet gheten teghen alderhande venijn/ende daerom noempt hem Galenus der boeren theriakel. De pickers ende mayers die des somers inde hitte onghesondt laf water moeten drincken/die sullen Loock met haer spijse eten. De nateren vlien wech vanden Loock/gelijck vande Wijnruyte. Loock is goet teghent crimsel dat van winden compt. Loock maect dun bloet/ende een root aensicht. Loock gestooten ende mettet sap dat daerwt compt de huyt gesmeert/dat verdrijft alderhande schorsticheyt/ruydicheyt/masen eñ vlecken/waer dat een mensch die ouer sijn lijf hebben mach. Loock tot asschen gebrandt/ende met hue ninck ghemengt/dat is noch crachtigher tot de voorseyde vlecken ende plecken/ende het doet dat wtuallende hayr wederom wassen/alsment
F daerop strijct. Eenen roock ghemaect van Loock met sijn bladeren/dat brenget den vrouwen haert maentstonde. Loock is schadelick ende niet goet voor de ghene die een heete natuere hebben/eñ principalick ist quaet voor de ooghen/den hoofde/der longhen/ende den nieren van sulcke lieden. Loock row ghegheten/maect den mensch dorstich/ende hi is den gesonden oogen schadelick. Loock brengt vaeck ende gheneyghentheyt om te slapen/eñ lust om bijslapen. Als de hinnen ende hoenderen den sprow ende den snuf hebben/soo salmen haer Loock te eten gheuen/dat is seer goet.

Van S. Ja-

Van S. Jacobsbloem.

Cap. CCLXXXIII.

Den naem.

A Dit cruyt is daerom S. Jacobsbloeme gheheeten / om dattet ontrēt S. Jacobs dach sijn beste bloeysel leuert. Maer oft dit gewas den ouden meesters bekent heeft geweest/dat en weet ick te deser tijt niet.

Tfaetsoen.

S. Jacobsbloeme is een cruyt/met eenen langen bruynen steel / ghelijck den steel van Bijuoet/hebbende veel holkelen oft strepen / ende beset met veel tacxkens aen alle sijden. Int eerste iaer en heeft dit cruyt gheenen steel. Sijn bladeren sijn gheclouen/ ende tot veel plaetsen diep wtghesneden/also men sien mach aende bladeB ren van tam wit Mostaertcruyt/oft Cruysworтel. Sijn tacxkens dragen veel geel bloemkens / ghefaetsoeneert als sterrekens/ gelijck Chamillebloemen/ende als die rijp sijn/soo worдt dat een graw wolachtich saet / ende vliecht wech / alsoo men oock aende Cruysworтel sien mach. De worтel is wit / eñ sij heeft veel veeselinghen/ gelijck de worтel van Wechbreede.

Flos S. Iacobi. S. Jacobsbloem.

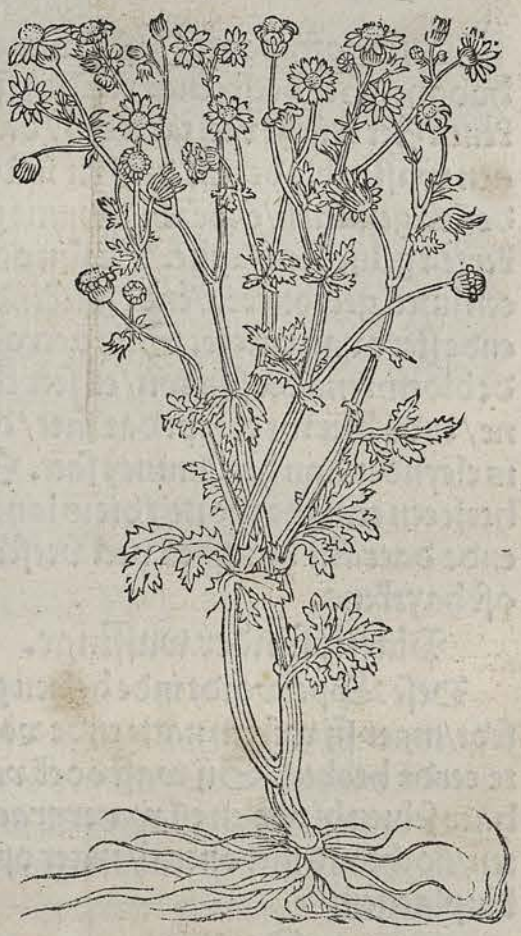

Plaetse daert wast.

S. Jacobsbloeme wast oueral aende canten vande ackers/ende aenC den watercant/ ende op onghebowde/sandachtige/ende herde plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto/maer ontrēt S. Jacobs dach alderlustichst/ ghelijc wij hier bouen gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

S. Jacobsbloem oft cruyt is vā werme eñ drooge natuere/ also men claerlic weten mach wt sinē smaec/want die is bitter/eñ hi adstringeert.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt met sijn geel bloemen is goet om wonden ende oude vlceratien daermede te gheneseñ/desgelijcx ooc de fistelen/want het maect datse niet dieper voorts en eten. Men mach dat cruyt groen stooten / ende daerop legghen / oft men mach dat drooghen ende puluerizeren / ende

dat puluer inde wonden ende vlceratien stroyen. Daeromme/ghemerct dattet een wondtcruyt is/ so macht wel in hooger eeren gehouden worden vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Joffrowmerck. Cap. CCLXXXIIII

Den naem.

A Dat Joffrowmerck heetmen oock Eppe/ eñ in Griecx Selinon cepeon/ ende in Latijn Apium hortense. Desen naem Apium blijft inder Apoteken duerende. Maer waeromme dat de Griecsche meesters dit cruyt Selinon geheeten hebben/dat staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Faetsoen.

Dese Hoseppe oft Joffrowmerck wast de lengde van eenen cubitus hooghe. Het heeft eenen ronden steel met veel teedere holkelen oft voorkens. Het crijcht veel tacrkens/ daeraen wassen bladeren/ die sijn in drij deelen gespleten/ende ringsomme gekertelt gelijck een saghe. Si sijn oock
B een luttel gecronckelt/ende glickende/ ende sterc van ruecke. Sijn gecroon de bloemkens die sijn wit/ eñ seer cleyne/ende hierwt compt dat saet/ dat is cleynder dan het Ammey saet. Het heeft een eenighe wortel/ die is lanck/ ende daeraen hanghen veel veeselen oft hayrkens.

Apium hortense. Joffrowmerck.

Plaetse sijnder wassinge.

Dese Eppe wordt inde houen gesedt/maer sij wil een natte ende vochte eerde hebben. Sij wast oock van haer seluen bi poelen eñ watergrachC ten/nochtans niet oueral/ maer op seker plaetsen.

Den tijt.

Joffrowmerck bloeyt in Junio eñ Julio/eñ daerna begint sij te saeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graedt/ende drooghe int middel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Eppe lost de vrijne/ende sij brengt den vrouwen haer siecte. Si verteert de winden die een mensche binnen sijn lijf heeft. Sij is goet tot dye medi-

D medicijnen diemen teghent venijn bereyt. Want dit cruyt alleen voor hem selven gheseden ende dat gedroncken/dat contrarieert ende weerstaet den venine/ouermids dien dattet eenen mensch doet spouwen. Dit cruyt is goet voor heete ontsteken oogen/ alsment met broot oft met Gersten mout mengt/ende daerop leyt. Het verteert oock de gheclontertheyt vande vrouwen borsten / alsment in deser manierē daerop leyt. Het lost de vrine / alsment row oft gheseden etet. Dat saet is crachtigher tot alle de voorseyde ghebreken dan dat cruyt. Als de visschen inde vijuers ende vischputten sieck sijn/ soo comen sij met Eppe wederom tot haer selven. Die Eppe neempt wech alderley verstoptheyt. Sij is goet teghen den hick/die van groue taey fluxien oft vloten compt. Sij suyuert ende purgeert de nieren ende de blase. Een mensch en sal niet droncken worden/ als hij te voren tsaet van dit cruyt inneempt. Eppe in water gheseden/ ende daerin geseten/dat lost den steen/ende verdrijft de droppelpisse / oft
E de winden die inde vrine vergadert sijn. Dat melc verdroocht oock van desen cruyde/ daeromme so en sullen de vrouwen die sooghen van desen cruyde niet eten. Men doet dat gheronnen bloet verteeren dat blaw gestooten oft gheslaghen is / ende dat vel crijcht wederomme een goede verwe / alsmēt saet van Joffrowmerck in water siedt ende daerop leyt. Sommighe meesters scrijuen dat de Eppe van sulcke natuere is / dat een mensch lichtelick stuypen eñ de vallende sieckte daeraf crijcht. Want veel menschen die van dese sieckte eens gheneesen waren/ alsso haest als sij Eppe innamen/ so vielen sij wederom inde selue sieckte.

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXXV.

Den naem.

A SInt Barbaracruyt schijnt sijnen naem gevonden te hebben vanden Latijnschen woorden Herba carpentariorū/ want alsso is dit cruyt in Latijn ghenaempt/om des wille dat de timmerlieden/ scrijnwerckers ende wagenmakers haer quetsuren daermede plegen te gheneesen. Dwelck die Duytschen gehoort hebbende/hebben dat woort Carpentaria/Barbara gemaect/ gelijck sij somtijts in anderen gelijcken cruyden gedaen hebben. Plinius noempt dit cruyt Scopa regia / ende Sideritis latifolia/ om des wille dattet met sijn geele tsamenghedronghen bloemkens eenen bessem ghelijck is/ende breede bladeren heeft.

Faetsoen.

S. Barbaracruyt heeft eenen ronden vasten steel/die is met veel hol kelen oft voorkens verchiert. Sijn bladeren sijn rondt / vet / taey/ ende glickende/ den cruyde van Eppe niet seer ongelijck / maer de bladeren

van

Van S. Barbaracruyt. Cap. CCLXXXV.

Herba carpentariorum.
S. Barbaracruyt.

B van dit cruyt sijn breeder. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyn gele bloemkens/ende als die afvallen/ so wordent cleyn lange ronde hawkens/ daerinne leyt cleyn sadeken besloten. De wortel is wat dick ende lanck/ende sij cruypt dweers in deerde.

Plaetse sijnder wassinge.

S. Barbaracruyt wast oueral op de heyde ende opt veldt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick inden Mey ende Junio/ende daerna leueret sijn saet.

C

Natuer ende complexie.

S. Barbaracruyt is werm eñ droo ghe van natueren/ende dit machmen aen sijnen smaeck mercken/want alsment proeft/so schinet eerst wat scherpte sijn/ende daerna so adstringeret een luttel.

Cracht ende werckinge.

Dit ghewas is een wondtcruyt/al so men dat daghelicx bij experientie beuindt/ende soo ock de oude meesters daeraf scrijuen. Maer principalick wordet ghevseert tot wonden die onreyn sijn/ende daer vuyl onnut vleesch in is/want ouermids dattet seer droocht/so suyueret de wonden/ende het verteert dat ouertollich quaet vleesch dat daerin is.

Van witte Steenbreke.

Cap. CCLXXXVI.

Den naem.

A DEse witte Steenbreke/oft hooghe Steenbreke heeft dyen naem om haer cracht eñ duecht wille/die si dagelicx thoont int breken vanden steen/soo wel inde nieren als inde blase. Bi onsen tijden wort sij Saxifraga alba eñ maior gheheeten. Inde Apoteke heetment simpelick Saxifraga.

Faetsoen.

Witte Steenbreke heeft eenen blooten/ronden/gehayrden/bruynen/biesachtighen steel/wassende eenen cubitus lanck. Sijn bladerkens liggen gemeynlick op der eerden wtgespreyt/ende sij sijn ront ende met kerfkens/bijcans van aensiene ghelijck de bladeren van Onderbanck/maer de bla-

Saxifraga alba. Witte Steenbreke.

B de bladeren van dit cruyt sijn vetter/ saechter/ ende geelgruender. Int sop vande stelen wassen veel witte bloemen neffen malcanderē/ van aensien gelijc witte Vilieren. De wortel van dit cruyt is bruynachtich/ eñ vol veesen/ ende daeraen hangen veel greynkens/ van aensiene gelijck eenen eyerstock in een hinne/ want also hangen dese ronde lijfverwighe greynkens inder eerden aen malcanderen/ ende sij en sijn niet meerder dan Coriander saet/ ende sij smaken seer bitter/ en de de Apotekers gebruycken dese ronde greynkens voor dat saet van desen cruyde.

C Plaetse daert wast.

De witte Steenbreke wast geerne op drooghe/ rouwe/ steenighe/ ende sandighe bergen. Somtijts oock in beemden die aen bergen liggen/ ende in sandtachtighe gras houen.

Den tijt.

De witte Steenbreke bloeyt inden Mey/ ende in dyen tijde behoortmense te soecken ende te vergaderen/ want na desen tijde verdwijnt sij/ ende men en sietse niet meer.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat de bladeren/ bloemen/ ende wortel van dit cruyt seer bitter sijn van smake/ so volcht daerwt dat dit cruyt werm ende drooge is inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Steenbreke met sijn wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat loost de vrijne/ het maelt ende breect den steen inde lendenen/ ende inde blase. Si is goet tot de cowpisse/ sij purgeert/ suyuert/ ende scheydt de groue dicke humoren die inde aderen sijn. Sij brengt den vrouwē haer maent stonde/ ende sij purgeert de borst vande dicke taey fluxien oft vloten/ die ontrent de borst vergadert sijn.

Van Se-

Van Seuenghetijdencruyt.

Cap. CCLXXXVII.

Den naem.

A Seuenghetijcruyt heeft dyen naem wt deser oorsaken/ om dattet seuenmael des daechs sinen rueck heeft/ende so dick wils oock wederom verliest/so langhe alst int veldt blijft staende. Maer na dattet wter eerden ghetrocken is / ende ghedroocht wort/so blijuet sijnen rueck houdende. Ende alst droef weder beghint te worden/ so geeft dit cruyt so oueruloedighen rueck/dat alle de ghene die int huys sijn daer dit cruyt leyt oft hangt/ den rueck van desen cruyde gheuoelen ende riecken moeten. In Griecx heetmen dit cruyt Lotos emeros/ ende Triphyllon/ende in Latijn Lotus satiua/eñ Trifolium/dat is te seggen/tamme Lotus/oft tam Clauercruyt.

Vaetsoen.

Seuenghetijdecruyt heeft eenen ronden/ hollen/glatten/witverwigen steel/dien wast anderhalf elle lanck/ende somtijts oock langer / met veel tacxkens oft roedekens/die sijn oueral met bladerkens verchiert/ die
B ghelijcken den Clauerbladeren/altijt drij bladeren op eenen steel / eñ dese bladeren hebben ringsomme veel kerfkens/ also men ooc sien mach aent loof van Fenumgrecum. Elck pijlken vande tacxkens heeft sijn purpur blaw bloemkens/die sijn dick te samen gedrongen / ende sij wassen hooge opwaerts. Eñ wt elck bloemken compt eẽ colfken met veel stekende puntkens/ ende daerinne leyt gheel saet besloten/ dat is den sade van Fenogrecum wat gelijc/maer tis veel cleynder. Het heeft een slechte witte wortel/gelijck de wortel van Dylle. Maer dat gantse cruyt sonder de wortel/dat heeft eenẽ besonderen rueck/bijcans gelijck welriecken de peck/ende tis wat bitter van smake.

Plaetse sijnder wassinge.

C Dit Seuengetijdecruyt oft tamme Claueren en vindtmen niet opt veldt/ gelijck ander Clauerẽ/maer men moetet inde houen setten. Oock soo ist een recht somercruyt / eñ het saeyt alle iaer hem seluen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Julio/eñ daerna brenget sijn saet in scherpe huyskens.

Lotus satiua. Seuengetijcruyt.

Natuer

D

Natuer ende complexie.

Seuengetijdecruyt is middelbaer werm ende cout/ ende het droocht ock redelick.

Die cracht ende operatie.

Dat sap dat wt dit cruyt ghedowt wordt met hueninck gemengt/ende inde ooghen ghedaen/dat maect claer ghesichte. Het is goet tot alle gebreken die behoeuende sijn datmense drooge ende suyuer make. Dat gantse cruyt/ende principalick tsaet/dat droocht ende deylt/ende maect subtijl/ende verteert alderhande gheswel/ende die croppen oft quade clieren/alsment van buyten ghebruyct ende daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/dat lost de dicke ende taey fluxien die op de borst ende longhen vergadert ligghen. Alsment in deser manieren gebruyct/so stoppet den loop des buycx/eñ het lost de vrine. Het heeft bijna alle de cracht ende operatie vanden wilden Lotus/nochtans en ist niet so crachtich.

Van cleyn Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

Den naem.

A Steenclauer oft geel Claueren/is tghene dat Dioscorides ende ander Griecsche meesters Lotos agrios/in Latijn Lotus syluestris/dat is te seggen/wilden Lotus oft Claueren heeten. De Romeynen hieten dit cruyt in ouden tijden Trifoliũ minus/dat is te seggen/cleyn Clauercruyt/om des wille dat sijn bladeren smaelder sijn dan ander Clauerbladerẽ/eñ principalick sijn sij smaelder dan de bladeren van tam Clauercruyt/oft Seuengetijcruyt/daer wi af gescreuẽ hebben in dit voorgaende Capittel. De Apotekers gebruycken dit cruyt voor Melilotũ/maer daerin faelgeren sij/alsso wi dat inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Faetsoen.

B Dit cruyt heeft eenen ronden steel/twee ellen lanck/ende somtijts ock langer/met veel rijs oft tacxkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van gemeyn Clauercruyt/oft van Bocxhoren oft Fenogrieck seer ghelijck/rontsomme gekerft/altijts drij op eenen steel. Sijn bloemkens sijngeel/wassende gelijck arekens/gelijckende van faetsoene den bloeysel oft bloemen van Erwten/maer dese sijn cleynder/eñ sij hangen nederwaert/eñ sij riecken wel. Na dat dese aren met de bloemkens af gheuallen sijn/soo wassen daer ronde hawkens oft sacxkens wt/die sijn binnen vol saets/dat is den Bocxhoren/dwelck men Fenogrecum heetet/heel ghelijck/eñ tis den bloemkens ghelijck van smake. Het heeft een langhe wortele.

Plaetse sijnder wassinge.

Steenclauer wast op de ackers/ende oueral aen cleyn berchskens.

Van cleyn Steenclauer. Cap. CCLXXXVIII.

Lotus syluestris. Wilde Claueren.

C

Den tijt.

Steenclauer bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt/ eñ principalick sijn saet/ dat is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt verwermt ende maect redelick suyuer. Daeromme verdrijuet alderhande vlecken eñ masen int aensicht/ alsment met hueninck mengt ende daerop strijct. Het is goet teghen de

D weedom ende pijne inde blase/ gedrooghet ende ghepuluerizeert/ ende in sueten wijn ghedroncken. Het lost de vrijne/ende maelt den steen in stucken/ ende het deylt ende lost de taey dicke humoren oft fluymen/ die op de borst ende ontrent de longhen liggen. Dat sap van de bloemen oft bladeren wtghedruckt/ dat is goet voor doncker oogen/ eñ het maect claer ghesichte/ want het deylt ende verteert de vellen oft schellen in doogen. Dit cruyt neempt wech alle verstoptheyt vande leuer ende vande milte.

Van Moren. Cap. CCLXXXIX.

Den naem.

A Dese cruyden/ daer wi in dit Capittel af scrijuen/ die heeten in Griecx Sisara/ ende in Latijn Sisera/ eñ sommighe meesters heetense Pastinacas. In Duytsch heetensij Moren.

Geslecht.

Daer sijn tweederhande Siseren oft Moren/ tamme ende wilde. De tamme sijn ock tweederhande. Deen gheslecht is groot/ eñ siet den wilden heel gelijck/ eñ daerom machmen dat wel groote tamme Moren heeten. Dat ander tam geslecht is veel cleynder/ ende den anderen twee ghe slechten niet seer gelijck/ also wi hierna claerlick daeraf scrijuẽ sullen. In Duytsch heetẽ sij witte Morkens/ oft cleyn tamme Morkens/ oft suycker worteltkens. Dat wildt geslecht is den eersten tammen geslechte gelijck/ ende men heetet in sommighe Apoteken Baucias.

Faetsoen.

De groote tamme Morẽ hebben eenẽ steel/ die is mans lengde hooge/ hebbende

Van witte Moren.

Siſarum ſatiuum magnum.

Tamme Moren.

Cap. CCLXXXIX.

Siſarum ſatiuum primum.

Witte Morkens.

B hebbende veel holkelen eñ vorekens. Sijn bladerē sijn lanckachtich/ veel aen eenen steel/ rontsomme gekerft/ eñ gants gruen. Int sop vande stelen wassen schoon geel bloemkens/ eñ als die afvallen/ so leuerē sij breet saet. De wortel is den geele Peen gelijck van saetsoene eñ van smake. De witte Morkens hebben eenē bruynē steel met veel holkeelen oft vozen. Sijn bladeren sijn wat ronder / ende niet so diep gheſneden. De bloemen sijn wit/ ende daerna volcht dat saet/ dat en is niet so seer breedt. Der wortelen sijnder veel bij malcanderen/ gefaetsoeneert ghelijck cleyn Pekens/ sij sijn wit van coluere/ eñ sij hebben eenen sueten lieflijcken smaeck. De wilde Moren sijn den groote tamme Moren in alle dingen gelijck / maer sij hebben cleynder stelen ende bladeren dan de tamme.

C

Plaetse haerder wassinghe.

De groote tamme Moren en wassen niet van selfs / men moetse inde houen planten/ want si en sijn hier te lande noch niet ghemeyn. Maer de witte Morkens die sedtmen hier en ghinder inde cruythouen. De wilde vindtmen oueral inde beemden/ aenden wech/ ende op ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Alle dese Siseren oft Moren bloeyen meest in Junio ende Julio/ ende daerna leueren sij haer saet.

Siser syluestre. Wilde Moren.

D Natuer ende complexie.

De Moren sijn werm inden twee den graedt/eñ drooghe inden eersten. Nochtans sijn de wilde wat drooger dan de tamme.

Cracht ende operatie.

De wortel van Moren / ende sonderlinghe van de witte Morkens/gesoden/die is seer lieflick om te eten / sij is goet voor de maghe/sij lost de vrijne / ende sij maeckt goeden appetijt.

E Dat saet ghedroocht ende ghepulueriseert/ende in wijn ghesoden / dat is goet voor de ghene die den hick hebben / ende die criemsel int lijf hebben. De Siserē oft Moren maken lust om bijslapen. Sij confforteren dat herte. Sij sijn goet voor de ghene die ghebraeckt oft ouergegeuen hebben. Dat sap van tamme Moren met gheyten melck gedroncken / dat stopt den loop des buycx.

Van Vijgheboom. Cap. CCXC.

Den naem.

A DEn Vijgheboom heetet in Griecx Syce/in Latijn Ficus/ ende dien naem is inder Apoteken blijuen duerende.

Geslecht.

Men vindt twee geslechten van Vijgen/ tam eñ wildt. Maer wi sullen hier alleen vande tamme scrijuen.

Faetsoen.

Den Vijgeboom en wast niet hooge/hoewel dat sommige seer groot worden gelijck als Peereboomen. Sinen stam is cort/met een effen glat te schorsse. Sijn bladeren sijn groot ende breedt/ ende diep gekerft / ende elck blat is in drij deelen ghedeylt / aen te sien ghelijck drij vingeren neder waerts hangende. Hi en brengt geen bloeysel. De vrucht wast inyst bouen den steel vande bladeren wt/ende sij is ront gelijck een peerken/esi sij is weeck/eñ binnen vol cleyn greynkens. Als si begint rijp te worden / so is haer sap binnē wit gelijck melck/maer als sij rijp is/ dan wort dat sap geel gelijck als hueninck. De wortel van desen boom is lanck eñ crom.

Plaetse sijnder wassinge.

Den Vijgeboom is seer teeder/hi en can geen coude verdragen/daer om

Van Vijgheboom.

Cap. CCXC.

Ficus. Vijgheboom.

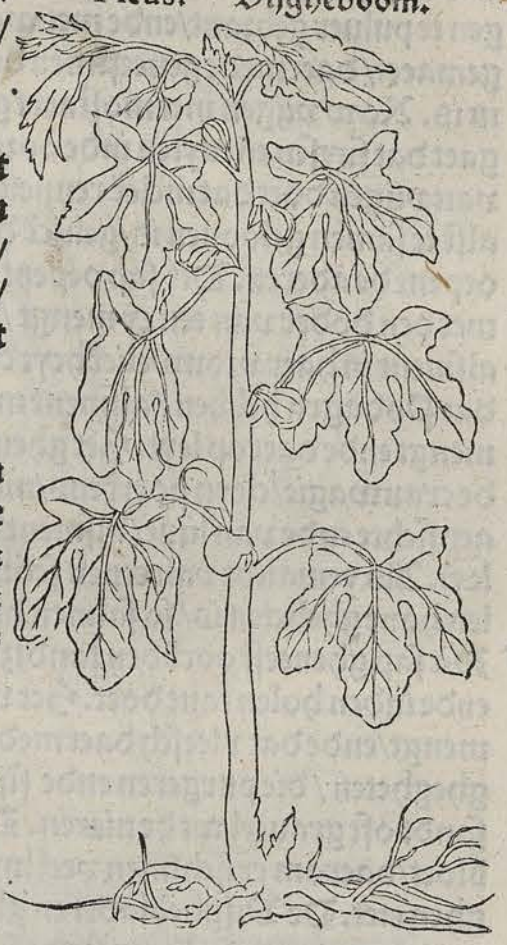

Bom wast hÿ geerne in werme landen. Bi ons wort hi inde houen geplandt/ maer hi brengt selden vrucht voort.

Den tijt.

Het is spade eer den Vijgeboom wt loopt oft wtbottet/te weten na de Lenten / niet lange voor den Solstitium/ als de sonne niet veel meer en climpt/ eñ daerom en can hÿ hier te lande niet wel rÿpe vruchten voortbrenghen.

Natuer ende complexie.

De Vijgeboom is werm van naturen/ende is van subtijl substancie. De vijghen sÿn volcomelick werm inden C eersten graet/oft int beghinsel vanden tweeden graedt/ ende drooge int midden vanden eersten.

Cracht ende operatie.

De vijgen die rÿp / teeder/eñ versch sÿn / die sÿn quaet ende schadelic voor de maghe. Sÿ maken den loop des buycx/maer hi cesseert haest. Si doen sweeten / ende sÿ maken dat de kinderpockens ende de maseren haest wtslaen. Si verslaen den dorst/eñ verdriuen de hitte. De drooge vijgen die voeden wel / ende sÿ verwermen/ ende sÿ maken den mensch dorstich / ende sÿ houdent lijf open. Maer sÿ sÿn schadelick voor een mage/daer de vloten oft fluxien van boue invallen. Si sÿn goet voor de keele/ eñ voor de nieren ende blase. Desghelijcx D oock voor de gene die van langen tijt sieck te sÿne bleeck ghworden sÿn/ ende voor de gene die eenen corten adem hebben / eñ die de vallende siecte hebben/ende die dwater laden. Vijgen met Ysope gesoden ende gedroncken/die purgeren de borst/sÿ sÿn goet tegen den langduerenden hoest eñ ander diergelijcke gebreken der longhen. Alsmense met salpeter eñ Soffraen stootet ende etet/so laxeren sÿ. Dat water daer de Vijghen in ghesoden sÿn/ghegorgelt/dat is goet voor een rouwe ende heessche keele/ende tot de barbelen ende tandbeen dat gheswollen is. Vijghen met Gersten meel ghemengt ende met Fenogrieck/ende daerna gesoden/ dit verteert alderhande gheswel/ende het maect die herde sweeringen weeck en de morw/alsment stootet eñ daerop leyt. Si vermorwen oock de sweeringen ontrent den oren/ende ander bloetsweeren / alsmense met blaw wilde Lelien/Iris/ ende salpeter/ende met calck mengt ende stootet / endaerop leyt. Desgelijcke cracht hebben sÿ oock row / alsmense ghebruyct ende vseert gelijck als vore. Sÿ sÿn goet den ghenen die dwater laden/

E met wÿn/Alsene/ende Gersten meel gesoden ende daerop gheleyt. Vÿgen te puluer gebrant/ende met was ghemengt/ende daeraf een plaester gemaect/daermede geneestmen de cackhielen/eñ de voeten daer de vorst in is. Row vÿgen met mostaert gemengt ende gestooten/daermede vergaet dat suysen eñ tuyten inde oozen/alsment also daerop leyt. Dat sap van vÿgen doet dat melck rennen/ende het scheydt dat melck wederom alst te samen geloopen is/gelÿck den azÿn. Het etet innewaerts/ende het oepent de aderen. Dit sap oepent oock den camerganck. Alsmen dit sap met den doder van een ey mengt/so brengt dit den vrouwē haer maent/alsment in haer vrouwelickheyt doet. Het is oock goet voor de ghene die dat Podagra hebben/alsment met meel van Fenogrieck ende met azÿn mengt ende daerop leyt. Het gheneest ende heylt oock de ruydicheyt/qua de crauwagie/cleyn pockens/masen/eñ meer ander mismaectheyt van aensichte ende van lÿue/alsment met Gersten mout mengt/ende daerop leyt. Als yemandt van eenen scorpioen ghesteken is/ende van eenen dullen hont ghebeten is/so salmen dit inde wonden druypen/soo gheneset.

F Dit sap gheneest oock den tandtzweer/alsmen cottoen daerin nat maect ende inden holen tant doet. Het verdrÿft de wratten/alsment met smout mengt/ende dat vleesch daermede rondtsomme bestrÿct. Gruen vÿgen ghegheten/die purgeren ende sÿ suyueren/ende daerom drÿuen sÿ dat sandt oft graueel wt de nieren. De drooghe vÿghen en maken geen goet bloet/daerom crÿchtmen veel luysen/alsmen dickwils veel drooghe vÿghen etet. De Vÿghebladeren ghestooten ende gheappliceert/die vertee ren de croppen oft clieren/ende si vermorwen ende scheyden oock alle an der gheswel. De vÿghen hebben een sonderlinghe cracht tegent venÿn/alsmen se alle daghe nuchteren inneempt/ende principalick met Okernoten inghenomen. Asschen van Vÿgeboom/die maken goede looge/daermede heyltmen oft gheneestmen alderhande quade sweeringen/alsmen een spongie daerin nat maeckt ende opt gheswеer leyt. Men gheneest ende men heylt de verbrandtheyt daermede/alsmen se met was eñ olie van Roosen mengt/ende een plaester daeraf ghemaect ende daerop gheleyt. In water ghedroncken dat is wtnemende goet voor de gene die van bouen hooghe gheuallen hebben/ende ghebroken sÿn. Dat geronnen bloet scheydt hem oock daermede.

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

Den naem.

A Dat gene dat wÿ hier Spaensche Brem heeten/dat heeten de Grieckssche meesters Sparton/oft Spartion/ende de Romeynen noement Spartum. In ouden tÿden plachmen dit ghewas veel te gebruycken om den Wÿngaert daermede te binden.

Faet-

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

B Faetsoen.

Spaensch Brem is eenē struyck met lange/taeye/ende stercke roeden/die en hebben geen bladeren met allen / want die smael tongeskens die daerop wassen/en sijn niet weerdt datmense bladeren heete. De bloemen sijn geel/ende sij en ghelijcken niet qualick den bloemen van steen Violieren. Als de bloemen afgheuallen sijn / so comen daer hawkens wt/daerin leyt breedt sadeken/gelijck als Wicken. De wortel is lanc ende smal.

Spartum. Spaensch Brem.

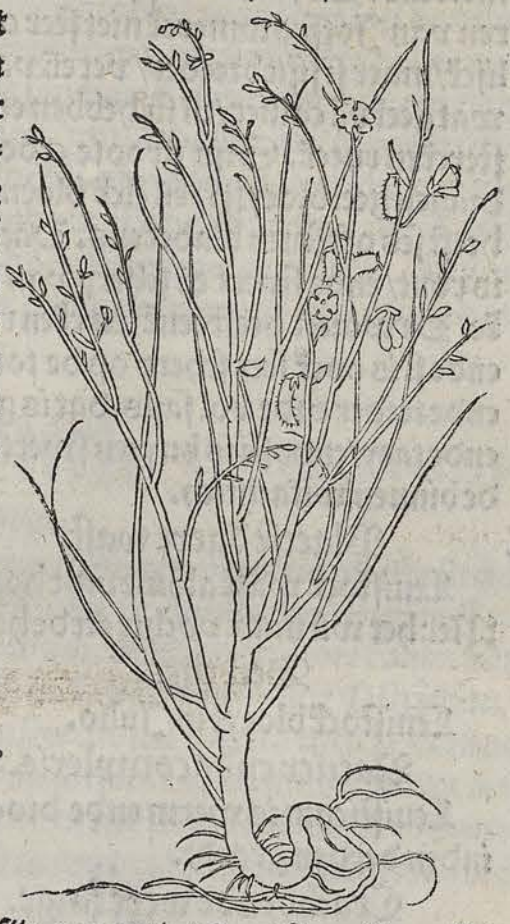

Plaetse sijnder wassinge.

Spaensch Brem wast gheerne op dorre oft drooghe plaetsen/ende is bijcans gefaetsoeneert ghelijck een Biese.

Den tijt.

Spaensch Brem bloeyt in Junio/ ende daerna brenghet sijn saet.

C Natuer ende complexie.

Spaensch Brem is werm eñ drooge/alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie/eñ wt sinen smaeck.

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende de bloemen van Spaensch Brem een drachma swaer in Mede inghenomen/purgeert den mensch van bouen met braken/ghelijck als Nieskruyt / ende sonder perijckel. Dat saet alleene purgeert van onder door den camerganck. Dat sap van des Spaenschen Brems roedekens ingenomen/dat purgeert oock. Maer men moet de roedekens in water te weyck legghen / ende daerna stooten ende wtperssen. Van dit sap salmen des morghens nuechteren drij loot drincken. Dit sap is oock goet om in een clysterie te ghebruycken voor die ghene die weedom inde huepe oft dat Sciatica hebben.

Van Leuistock. Cap. CCXCII.

Den naem.

A Leuistock heetmen in Griecx ende Latijn Smyrnium. Bi onse tijden heetet inder Apoteke Leuisticū. Den oorspröck van desen naem Smyrniū suldi inden Latijnschen Herbario vinden. Faetsoen.

Leuistock heeft eenen holen / ronden/ cnoopachtighen steel / met veel

Leuisticum. Leuistock.

B tacxkeñs. De bladeren sijn den bladeren van Joffrowmerck niet seer ongelijck/maer si sijn breeder/ vet eñ vaste/ wat geel vã coluer/eñ sij hebben eenen stercken rueck. Sijn groote croonen dragen geel bloeysel / eñ elck bloemken heeft ses oft seuen bladekens. Dat saet is ront/ ende swert eñ scherp van smake. De wortel heeft eenẽ stercken ruec/ ende si is oock seer scherp op de tonge/ ende teeder ende vol saps/dat is gheel ende taey/ende sij is buyten swert/ ende binnen witachtich.

C

Plaetse daert wast.

Leuistock wast alõme inde houen. Mer het wil natte vochte eerde hebbẽ.

Den tijt.

Leuistock bloeyt in Julio.

Natuer ende complexie.

Leuisticum is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Men leyt de bladeren van dit cruyt in azijn ende in sout/ende men eetse gelijck meer andere diergelijcke cruyden/ ende sij stoppen den loop des buyck. De wortel is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die
D van nateren ende slanghen ghebeten sijn. Si is goet tegen den hoest/ende cortheyt van adem. Si lost de vrine. Si verteert alderhande geswel ende herde sweeringhen/gruen ghestooten ende daerop geleyt. Si heylt de wonden te samen. Dat saet is treffelijcken goet tot allerley verstoptheyt vande leuer/milte/nieren ende blase / alst gesoden is eñ gedroncken. Het brengt den vrouwen haer maent / ende het drijft de nageboorte wt/ alsment in deser manieren nuttet oft vseert. Het is goet met wijn ingenomen voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebbẽ. Ooc so nemet wech alle opworpinge ende windachticheyt vande mage. Het maeckt den mensch oock sweetende. Maer sonderlinghe ist goet in wijn inghenomen voor de ghene die dwater laden. Dat saet maelt den steen in stucken. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/die is den Peper ghelijck van smake/daerom machmen ooc de spijse daermede bereyden/ want si dient wel voor een coude mage/eñ sij helpt de spijse verdouwen/ eñ si verteert alle ouertollige vochticheyt ende humoren. Si is oock wtnemende goet teghen alderhande venijn. De vrouwen die in liggen van kinde/sullen dese wortel in haer spijse gebruycken/want sij maeckt dat de vrouwen na den arbeyt wel ghesuyuert worden. Men mach van dit

cruyt

Et cruyt oock eenen damp ende waterbaden maken/ want dat loſt de vrine ende den ſteen / ende het brenget den vrouwen haer ſieckte / ende het verwermt alle de leden van binnen. Dat ſap van Leuiſtock maect een claer aenſicht/ende het maeckt de huyt ſchoon/wit/ende ſuyuer / alſment ſeker daghen lanck daermede waſſchet. Ock ſo gheneſet alle ſeericheyt inden mondt/inden hals/int fondament / ende in alle heymlijcke plaetſen / alſment daermede waſſchet/ eñ een lijnē doecxkens daer ouer ſlaet. In ſumma/ Leuiſtock is een duechdelick cruyt / ende daerōme iſt wel weert datment in alle houen ſette.

Van Meeſterwortel. Cap. CCXCIII.

Den naem.

A Meeſterwortel is ſonder twijfel een maniere oft gheſlecht van cruyde/datmen in Griecx Silphion heetet/eñ in Latijn Laſer/ende Laſerpitium. Ende daer doze comet datmen dit cruyt bi onſe tijden Oſteritium/ ende Oſtritium/ oft Aſteritum ende Meeſterwortel heetet / welcke namen al haren oorſpronck nemen wt dat woordeken Laſerpitium. Ende na mijn duncken/ſo hiet dit cruyt in voorleden tijden Laſerwortel/eñ daerwt is bi lanckheyt van tijde gecomen den naem Meeſterwortel/ alſo wi int Latijn breet verclaert hebben.

Kaetſoen.

Dit Laſerpitium heeft eenē ronden cnopachtigen ſteel gelijck de Angelica oft de Venckel / eñ ter wortelwaert is
B hi bruyn. Sijn bladerē ſijn den bladeren van Eppe wat gelijc/ maer ſi ſijn veel grooter. Elckē ſteel heeft drij bladerē/ende elck blat is met twee oft drij ſneden gheclouen / ende buyten ſijn ſij rondtſomme met cleyn kerfkens ghekerft gelijc een ſage. Op de ſtelen waſſen croonē/die dragen veel witte cleyne bloemkens gelijck Joffrowmerck/ daerwt compt breet ſaet gelijck Dylſaet/dat is grawſwert/gelijckende de wantluyſen van aenſiene. De wortel is vingers dicke/ ſomtijts ooc dicker/ ende die vliddert hier en daer/ende ſij is buyten grawſwert/ eñ binnen wit/ hebbende eenē ſtercken lieflicken ruec/ eñ daer compt geel taey ſap wt/ dat is ſeer ſcherp/eñ het bernt op de tonghe.

Laſerpitium. Meeſterwortel.

Plaetſe

C

Plaetse haerder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op hooch gheberchte/ maer nv sedtment oueral inde houen. Dat alderbeste Silphium wast in Aphrica / ende sijn sap wort bij onsen tijden inder Apoteken Belzuinum/oft Ben Juinum ghe heeten/ende voortijts hietment Succus Cyrenaicus. Dat sap van Sil phium dwelckmen wt Media ende Syria brengt/ dat heet inder Apote ken Asa fetida/dat is te seggen / Duyuels dreck/ daeromme dattet so seer stinct/als oftet de duyuel ghescheten hadde.

Den tijt.

Meesterwortel bloeyt in Junio/daerna so leueret sijn breedt saet/dat is ghelijck een cleyn bladeken.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is heeter ende scherper dan Peper / daerom ist werm ende drooge tot inden derden graedt. Maer de wortel ende tsaet die sijn wer= mer ende drooger dan den steel ende de bladeren.

D

Die cracht ende operatie.

De wortel/tsaet / cruyt / ende tsap van Meesterwortel die sijn won= derlijcken goet teghen alderhande venijn. Ende sonderlinge salment ge bruycken in tijden van Pestilentie/teghen de quade vergiffte locht. Men scheydt ende verteert daermede de dicke/taeye / coude fluxien oft vloten/ die een mensch in sijn lijf heeft. Si sijn oock goet tegen den hoest die van coude compt. Si verteeren oock de dicke humoren ende sluymen die on= trent de borst vergadert ligghen. Maer sonderlinge is dat sap goet inge nomen / oft van buyten gestreken teghen alderhande steken eñ beten van veninich gedierte. Dit sap heylt ende geneest quade crauwagie/ alsment met azijn mengt ende daerop strijct. Het is oock goet met drooge vijgen inghenomen voor de ghene die de gheelsucht hebben / oft die dwater la= den. Alsmen dit sap ouer maeltijt ghebruyct / soo crijchtmen daer goede verwe af ouer alle dlijf. Dit sap scheydet dat gheclontert melck ende ghe ronnen bloet/alsmen dat van buyten daerop strijckt. Het conforteert de

Ɛ maghe/het maeckt appetijt om eten/het lost de vrine/ende het brengt den vrouwen haer maentstonde / alsment in een weeck oft morw gesoden ey inneempt. De bladeren van dit cruyt gruen ghestooten / daermede ghe= neest men de wonden die van eenen dullen hondt oft van nateren ghebe ten sijn/alsmense daerin doet. Dat cruyt in wijn eñ water ghesoden/dat geneest de wonden van binnẽ. Alsment in deser manierẽ vseert/so suyue= ret ooc de moeder̃/ eñ het drijft de doode vrucht wt. Alst dor oft drooge is/eñ daeraf dickwils eenen roock gemaect / daermede verdrijft men al= derhande wertten die achter aent fondament ghewassen sijn. Dit sap is goet tot weedom inde huepe/alsment met gecoockten hueninck mengt eñ daerop strijct. In wijn ist goet ingenomẽ om den mensch te doẽ sweetẽ/ wãt het helpt den verstorue couden man wederõ op. Een half drachma daeraf ingenomẽ/dat is goet tottẽ cramp / eñ diergelijcke coude gebreken der ner=

der neruen oft zenuwen. Het is goet voor een coude longhen/teghen den kichhoest/ende andere desgelijcke ghebreken der borst. Het versuetet dat Podagra/met azijn ende water gemengt/ende daer om gheslaghen.

Van stinckenden Andoren.

Cap. CCXCIIII.

Den naem.

A Dat ghene dat wij hier stinckenden oft rieckenden Andoren noemen/dat heeten sommige oock wilde Sauie oft Berch sauie/in Griecx eñ Latijn heetet Stachys. Den oorsproncx van dien naem staet inden Latijne verclaert.

Gaetsoen.

Dit cruyt heeft eenē seer rouwen gehayrden/viercantigen steel. Sijn bladerē sijn heel wolachtich/grijsachtich/oft wit ghelijck de bladeren van Wolcruyt/ende rontsomme gekerft. Sijn bloemen sijn bruyn van coluere/oft rootachtich/in huyskens besloten. Sijn saet is rondt. Dat gantse cruyt heeft eenē stercken rueck. De wortel is geel/ende vol veeselinghen.

Stachys. Stinckenden Andoren.

B Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ongebowde row plaetsen/daer Distelen ende ander oncruyt wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is bitter eñ scherp/daer om so ist werm van natuere tot inden derden graedt/ende drooghe.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van rieckenden Andoren ghesoden ende ghedroncken/die brengen den vrouwen haer maent/ende sij lossen de Secondine. Maer de vrouwen die groot gaen van kinde/die sullen haer wachten van dit cruyt. Anderst heuet alle de operatien gelijck andere Andorens oft Malrouen/alsoo wij van elcken in sijn Capittel gheschreuen hebben.

Van Rog-

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

Den naem.

A Rogghe en heet niet in Latijn Siligo/als sommighe meynen. Want Plinius scrijft lib. xviij. cap. ix. dat van Siligo dat lieflickste/ morwste eñ witste broot gemaect wort. Ende van Rogge bactmen gemeyn/swert/ swaer broot/ voor den ghemeynen man ende arm lieden om den honger daermede te weeren. Item Siligo brengt een are die staet recht ouer eynde opwaerts / ende de Rogghen aren sien nederwaerts ter eerden. Daertoe so heeft Siligo schoon wit glat oft cael coren/in veel vellekens oft caf besloten/maer dat Roggen coren oft saet is swert/ met veel vorekens/ende tleyt in luttel vellekens oft caf besloten. Ock soo en hebben de aren van Siligo geen vlimmen/maer de Roggen aren die sijn heel row van vlimmen/ alsoo wij sulcx breeder verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario. Maer den rechten naem van Rogghe in Latijn / dat is Secale ende Farrago/alsо ons Plinius beschrijft.

Saetsoen.

B Rogghe heeft eenen stroohalm / die is der Terwe oft Weyte ghelijck/ maer hi is teerder ende langher/ draghende scherpe grasscheyden oft bladeren in maniere van Rietbladeren/aen elcken knoop een besonder blat/ ende elcken stroohalm heeft ghemeynlick vier knoopen / ende daeromme so wast den Rogghe hoogher dan ander coren. De Roggen aren sijn row/ ende selden staen sij recht opwaerts/ wāt sij buygen haer altijt nederwaert ter eerden. Si brengen bleecgeel bloeysel. Dat saet oft coren en is niet wel int caf besloten/daerom wordet swert eñ onlieflick van aensiene.

Secale. Rogghe.

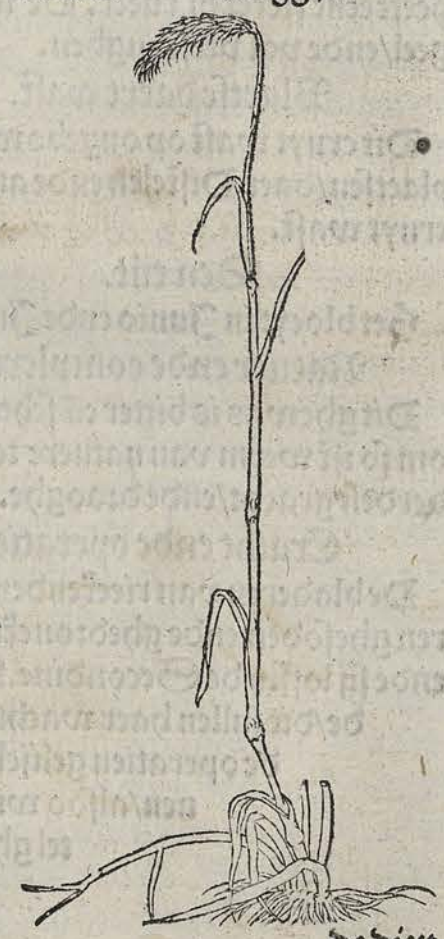

Plaetse sijnder wassinge.

C Den Rogge wast schier op alle eerde/ende daerom vindtmen bijna ouer al in dese nederlanden / ende bouen in Beyerlant.

Den tijt.

Den Rogge wort tweemael gesaeyt int iaer. Eerst in September eñ October / ende also leyt hi den winter lanck gruen/niet hooge wter eerden/ende in de Lenten dan schiet hi op ende crijcht halmen. Ende daeromme heetmē dat Winterrogge/oft Wintercoren. En-

de dien

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

D de dien Rogge wort in vijf weken rijp/na dat hi gebloeyt heeft. Dat an der Somercoren saeytmen inde Lenten/alsmen de Gerste saeyt. In Julio worden sij beyde ghemaeyt ende inde schuere ghedaen.

Natuer ende complexie.

Den Rogghe is wermer ende drooger dan de Terwe/maer niet soo drooghe als Gerste oft Spelte.

Cracht ende werckinge.

Den Rogghe is wat taey ende slijmachtich/ende daeromme stopt hij lichtelick. Dat Roggenbroot beswaert de maghe/ende sonderlinge als hi niet wel ghebuydelt en is. Daeromme is den Rogge bequamer voor den ghemeynen man die grooten arbeyt doet/eñ die groue spijse behoeft om hem te versaden.

Van Ledtcruyt. Cap. CCXCVI.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen daerom in Duytsch Ledtcruyt oft Ledecruyt/om dattet principalick gebruyct wort tot de gewonde leden. Men heetet oock Apparitorie. In Griecx ende Latijn wordet Sideritis genoempt/ooc om dyer redene wille/also wi in onsen Latijn schen Herbario verclaert hebben.

Sideritis. Ledtcruyt.

Faetsoen.

Dit cruyt heeft eenen rouwen gheharydē viercātigen steel/een elle lanck. Sijn bladeren sijn der Malroue wat gelijck/maer sij sijn langer/bijcans gefaetsoeneert gelijck de Sauiebladerē/maer sij sijn smaelder ende cleynder.

B Rontom den steel van dit cruyt wassen witgeel bloemkens/die ligghen in vellekens oft huysken gesloten/ende als de bloemen afvallen/so vindtmen daerinne swert rondt saet. De wortel van desen cruyde is dun ende geel.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in row steenachtige eñ onghebouwde plaetsen/somtijts ooc in beemden eñ grashouen/eñ sonderlinge aende tuynē vande houē.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende voort tot inden Herfst.

C Die natuer ende complexie.

Dit cruyt ſuyuert/eñ het trect een luttel tſamen. Nochtans is dat meeſte deel van dit cruyt vochtich ende redelick cout.

Die cracht ende operatie.

De bladerē van dit cruyt gruen geſtootē eñ geappliceert/ die heylen de wonden/eñ ſij bedwingē de heete ſwellingē eñ bloetſweerē. Dit cruyt is ſo crachtich/dattet tbloet terſtont ſtelpt/ ſo haeſt alſment op de wonden bint. Hier worde ick denckende op ſommige ongheleerde Apotekers die dit cruyt nemen voor Chamepytis/dat is Hoe langher hoe lieuer/ maer het en is ſo niet/ſo wi hierna in ſijn Capittel verclaren ſullen.

Van Sorgſaet. Cap. CCXCVII.

Den naem.

A Dit is een vrembt gewas/ eñ men heetet in Italien Sorgi/eñ daerom ſo noemē eñ heeten wi dat ooc Sorgſaet. Sommige heetent oock Lombaertſche Milie oft Hirs. Hoemen dit in ouden tiden hiet/dat en is mi noch niet bekent/het en ſij een geſlecht van Varen/ want in Vranckrijck heetment Frumentum rubrum eñ barbatum/ dat is te ſeggen Root Coren/ ende ghebaert Coren. Maer daer bij laten wi dat blijuen.

Sorgi. Sorgſaet.

Kaetſoen.

Dit Sorgſaet oft Lombaertſchen Hirs heeft vier oft vijf dicke/hooge/ cnoopachtige eñ bruynachtige ſtelen/ met lange/ſcherpe/breede/vore ſcherp toegaende bladeren becleet/ den Riete
B niet onghelijck. Op de ſtelen waſſen baerdachtige oft dicke bruynroode aren/ eñ die ſijn grooter eñ dicker dan de aren van Panicum. Het draecht geel bloeyſel ghelijck ander vruchten. Dat ſaet is rootachtich ende ront/ ſo groot als een Linſe/ eñ tis ſcherp. De wortel heeft veel veeſen.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Dit vrembt gewas is in corte iaren herwaert eerſt hier int lant gebracht. Het moet alle iaer inde houen geſaeyt worden.

Den tijt.

Deſen Lombaertſchen Hirs bloeyt

in Jus

C in Julio ende Augusto/maer het en wort niet rijp voor inden Herst.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit gewas suet is gelijck Panicum / eñ ock den seluen smaeck heeft/ so moetet ooc eenderhande natuere ende complexie hebben ghelijck den Panicum.

Cracht ende operatie.

Dit Sorgsaet en wort noch hier te lande niet sonderlinge ghevseert. Maer aengesien dattet sulcken smaeck heeft gelijck de Panicum/ so moetet ock sonder twijfel sijn operatie ende werckinghe hebben.

Van Naterwortel. Cap. CCXCVIII.

Den naem.

A Naterwortel heetmen inder Apoteke Serpentaria / oft Bistorta / maer het en is de oprechte Serpentaria niet/ daer de oude meesters af gescreuen hebben/also wi sulcx int Capittel van Slangencruyt ghedeclareert hebben. Maer oft dese Naterwortel in ouden tijden bekent gheweest heeft/ende hoemen die hiete/dat en can ick v noch niet seggen. Hoewel dat sommighe meynen dattet Limonium is/so en ist hem niet onghelijck van cracht ende duechden. Want dat Limoniũ (daer de oude meesters af ghescreuen hebben) dat heeft sulcken cracht ende operatie gelijck de Naterwortel. Maer wij nemen een ander cruyt voor Limonium/alsoo wij hier bouen claerlick daer af ghescreuen hebben int Capittel van Wintergruen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Naterwortel. Dat eerste heeft glatte/effen bladeren/ende een tsamen ghecromde wortel/ ende dat is de redene datment bij onsen tijden in Latijn Bistorta heetet / ende in Duytsch machB ment manlijcke Naterwortel heeten. Dander gheslechte heeft bladeren die sijn meer gefronsselt oft gherimpelt/ ende het heeft een grooter wortele met veel veesen. Sommige heeten dit cruyt in Latijn Colubrina. Wij moghent wel vrouwelijcke Naterwortel heeten/ op datmen se onderkenne. Daerom heeten dese cruyden Naterwortelen/want als sij eerst wter eerden cruypen/so sijnse ouertrocken ende bedect met een teeder velleken/ dat is eender tonghe van een natere ghelijck.

Gaetsoen.

De manlijcke Naterwortel heeft eenen teederen/biesachtigen/glatten/ effenen steel. Sijn bladeren wassen principalick beneden aende wortel/ ende sij sijn lanck ende breet gelijck de bladeren van Suerpeerdick wortele/ende sij sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde blawgruen/en de gebuycht. Maer de bladeren die aenden steel wassen/dyer en isser niet veel/ende sij sijn seer cleyne/ende scherp gelijck tongeskens. Int sop van-

C den steel wast een schoon are ghelijck een dodde/met veel cleyn lijfverwi ghe bloemkens te samen ghedronghen/ghelijck de bloemen van cleyn Wechbreede. De wortel is ghecronckelt ende ghewronckelt ghelijck een natere/ende si is buyten swert ende binnen root/ eñ si is row van smake.

De vrouwelijcke Naterwortel heeft ooc eenen langen effenen teederen steel. Maer de bladeren sijn meer ghecronckelt/ende om gheboghen/ende donckergruen/maer op dander sijde sijn sij oock blawgruen. Int sop vanden steel heuet oock gheaerde bloemen/ghelijck de voorgaende Na-
D terwortel/maer de dodde is grooter. Als de bloemkens afvallen/soo brenghet in sijn doddekens bruynachtich ghehoeckt saet/ghelijck als de voorgaende Naterwortel. Sijn wortel is lanck ende groot/ghefaetsoeneert ghelijck thooft van een slanghe oft natere/ende tis verchiert met veel hayrs oft veesen.

Plaetse haerder wassinge.

Dese cruyden wassen geerne op vochtige plaetsen daer veel lombre is/ende sonderlinghe in beemden die in bosschen ligghen.

Den tijt.

Si bloeyen beyde in Maio ende Junio/daerna leueren sij haer saet/dat heeft veel canten oft hoecken.

Serpentaria mas, seu Bistorta.
Naterwortel manneken.

Serpentaria fœmina.
Naterwortel wijfken.

Natuer

E

Natuer ende complexie.

De Naterwortelen/aenghesien dat sij eenen rouwen smaeck hebben/ ende seer adstringeren/so vercoelen ende drooghen sij/als sommige meynen/inden derden graedt. Ende dit is waerachtich van droogen/maer sij en sijn soo coudt niet van natueren/datse inden derden graedt coudt worden.

Cracht ende operatie.

F De wortelen van beyde dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die ghenesen ende heylen de wonden/sij doen dat braken ende ouergheuen ophouden/ende si sijn goet voor de gene die dat roode melizoen hebben. Dat water daeraf gheneest de voortsetende sweeringhen des monts/ alsmen den mondt daermede gorghelt. De Naterwortelen met cruyde ende wortelen ghesoden ende dat ghedroncken/dat stopt de sieckte vande vrouwen. Desghelijcx doet oock dat puluer vande Naterwortele in rooden wijn inghenomen. In summa/dese cruyden sijn goet tot alderhande ghebreken/die drooghens ende adstringerens behoeuen.

Van Waterchamedren.

Cap. CCXCIX.

Den naem.

A Waterchamedren oft Scordien/dat heetmen in Griecx Scordion/ende in Latijn Trixago palustris. Den oorspronck van dese namen vindij inden Latijnschen Herbario int lange verclaert. Dit gewas heb ick Waterchamedren genoempt/daerom dattet den Chamedren wat gelijck is van bladeren ende van bloemen/ende om dattet geerne bi dwater wast. Men macht oock wel Scordium heeten.

Tfaetsoen.

Dit cruyt heeft viercantighe stelen/ende die sijn becleedt met bladerkens/gelijckende int faetsoen den bladeren van cleyn Chamedren/maer sij sijn langher ende grooter/ende niet so diepe rondtomme ghekerft/ende sij hebben eenen bitteren smaeck/bijna ghelijck Loock. Sijn bloemen sijn den bloemen van cleyn Chamedren heel ende gants ghelijck/comen de oueral aenden steel wt/ende niet alleen int opperste sopvanden stelen/ alsso sommige meynen. De wortel deylt haer in veel deelen met veel veeskens/cruypende hier ende ghinder. Niet veel Apotekers en kennen dit cruyt in dese landen/eñ nochtans gebruyctment tot de Theriakel. Maer daertoe nemen sij wildt Loock in stede van dit cruyt/ende daerin faelgeren ende dolen sij grootelick.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Waterchamedren wassen geerne in vochtige plaetsen/nochtans

Scordium. Water chamedren.

B wat inder hoochde liggende. Ouer seker iaren herwaerts heeft dit cruyt seer luttel bekent geweest/ maer nv wordet in veel plaetsen gheplandt. Het grijpt haest stadt/ al ist datmen niet meer dan een struycxken in deerde en sedt/ want het wortelt haest/ ende cruypt hier ende ginder/ ende het breydet hem seluen seer wt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio. Ende soo veel als ick daerwt heb connen mercken/ so en blijft een bloemken niet ouer eenē dach duerende/ alsso volcht deē bloemken altijt na dander.

Natuer ende complexie.

De Waterchamedren sijn werm en de drooghe/ want sijnen smaeck is bitter ende scherpachtich.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht/ ghepulveriseert ende met wijn ghedroncken/ dat loost de vrine/ ende tis goet voor de ghene die vande nateren gebeten sijn/ ende die doodelick venijn gedroncken hebben. Twee drachmen van dit
D cruyt met Mede inghenomen/ dat gheneest dat roode melizoen/ de pijne inde maghe/ ende de cowpisse. Het purgeert de borst van fluymen. Ooc ist wtnemende goet teghen den langduerenden hoest/ alsment met hueninck mengt/ ende een electuarium daeraf ghemaect. Dit cruyt gesoden ende ghedroncken/ dat brengt den vrouwen haer maent/ ende tis goet voor de ghene die van binnen gheschoort oft gebroken sijn/ ende die den cramp hebben/ ende het opent de verstoptheyt van leuer ende van milte. Dit cruyt gheneest de groote oude wonden/ alsment gruen stootet ende daerop leyt. Maer alsment droocht/ ende dat poeder daerin stroyt/ soo suyueret die onreyn wonden eerst/ ende ten lesten heylet die. Desghelijcx doetet oock alsment met hueninck mengt/ ende daerop strijckt. Dat pulver van desen cruyde verteert dat vuyl ende ouertollich vleesch dat inde wonden wast/ alsment daerin stroyt. Dit cruyt is goet den ghenen die dat Podagra hebben/ in water ghesoden oft met azijn daerop gheleyt.

Men mach ooc dat sap wt dit cruyt perssen/ dat heeft sulcken cracht ende operatie gelijck dat cruyt/ alsment inneempt ende dinckt.

Van Sti-

Van Stichas cruyt. Cap. CCC

Cap. CCC.

Den naem.

A Stichas cruyt is een vreembt ghewas. Ende om des wille dattet noch gheenen Duytschen naem en heeft / so geuen wi hem desen naem na dat Griecx ende Latijnsch woordeken Stichas/oft Stechas / want alsoo heetet in beyde dese spraken. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Stichas Arabica. De redene waerom vindij inden Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Stichas cruyt is een ghewas met veel teeder tacxkens/ den Thymus oft Roomschen Cuel niet seer onghelijck. Nochtans heeft dit langer bladeren/bijcans gelijck Ysope/oft Lauender bladeren/maer dese sijn cleynder/teerder/ende geelder. Int sop vande stelen wassen aren oft dodden/ die ghelijcken haer schier den bloemen van bruyn Betonie. Dese geaerde dodden sijn van veel cleyne blauwe bloemkens tsamen geset. Ende als
B die verderuen ende afvallen/so wordt dat doddeken heel geel/ende daer in vindtmen cleyn bruyn sadeken. De wortel is cleyn ende houtachtich. Dit gheheel cruyt riect seer wel/alst gruen is.

Plaetse sijnder wassinge.

Stichas cruyt wast principalick in seker eylanden geheeten Stechades / ligghende inde Zee teghen ouer Massilien/ ende daerna heeft dit cruyt sijnen naem. Men vindet oock in Arabien / ende in meer ander landen. Bij ons sedtment inde cruythouen in teylen/ende wilment opbrengen / so moetment wel gade slaen / want het is een teeder cruyt.

Stœchas. Stichas cruyt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio/als de Lauender bloeyt / ende dyer ist oock ghelijck van bladeren/ also wi hier bouen gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

Stichas cruyt is van tweederhande substancie/alsomen wt sijnē smaeck mercken mach/want het trect tesamen ende tis bitter. Daeromme soo is het werm ende drooghe van complexie/ alsoo sijn operatie datselue claerlick wtwijst.

Cracht ende operatie.

Dat Stichas cruyt met sijn bloemē

D geſoden ende ghedroncken/ dat neempt wech alderhande verſtoptheyt/ het ſcheydt/ende purgeert/ende conforteert de leden van binnen/eñ tgheheel lijf. Het is oock wtnemende goet tot de gebreken vande borſt eñ longen/gelijck de hof Yſope/oft Satureye/men mach deen voor dander nemen. Het brenghet den vrouwen haer maent/alſment in deſer manieren vſeert. Oock ſo vſeertment inde medicinen diemen tegent venijn maect. Als yemandt aen dit cruyt eñ bloemen riect/ ſo conforteert dat de cranckeherſſenen. Men mach dit cruyt om ſijnen lieffelijcken rueck wille wel in eeren houden gheliick de Lauender/Spicanardi/ ende dyergheliicke cruyden/diemen ghebruyct ende vſeert om thooft te conforteren.

Van Seepcruyt. Cap. CCCI.

Den naem.

A Seepcruyt heet in Griecx Struthion/ende in Latijn Radicula/ende Lanaria/eñ inder Apoteken Condiſi. Sommige heeten dit gewas Herba fullonum/dat is te ſeggen/ Volders cruyt. Sommige heetent oock Saponaria/eñ daerwt heetet in Duytſch Seepcruyt. Ende deſe namen ſijn hem daerom ghegeuen/om dattet vande Volders tot de cleederen ghebruyct wort/want het doet alderhande plecken eñ vuylicheyt wt de cleederen/ſo wel als de zeepe. Den oorſpröc eñ redene van dander namen ſtaet verclaert in onſen Latijnſchen Herbario.

Struthion. Seepcruyt.

Geſlacht.

B Men vindt tweederhande Seepcruyt/ tam ende wildt. Dat tam en wordt in deſe landen niet gheuonden/ oft men moetet inde houen planten.

Dat wildt waſt oueral/ ſo wi hierna verclaren ſullen. Deſe twee cruyden ſijn malcanderen ſeer gheliick.

Faetſoen.

Tam Seepcruyt heeft eenen ronden ghehayrden ſteel / met veel ledekens. Sijne bladeren ſijn ſmael ende ſcherp gheliick de bladeren van Olijfboom / ende gruen van coluere / ende dyer compter ſomtijts vijf te ſamen. Int ſop vande ſtelen waſſen ſchoone witte bloemkens van faetſoene gelijck

Gino ffelen/

C Ginoffelen/maer sij sijn cleynder/cruypende wt een hol rondt blaesken oft sackken. De wortel is buyten root/groot/rondt ende lanck/cruypende lanck wt bouen in deerde. Men snijdt dese wortel in stucken/ eñ daermede suyuertmen de wolle/ ende de cleederen. Dat wilde is den tammen gheliick/maer sijn stelen en sijn niet so seer root/maer bruynachtich. Het heeft grooter bladeren ende bloemen dan dat tamme. De bladeren sijn oock saecht ende vet int tasten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Seepcruyt wast gheerne in rouwe steenachtighe plaetsen. Men vindets oock bi ons niet dan inde houen/daerment planten moet/ also wi hier bouen gheseyt hebben. Dat wilde wast oueral inde haechbosschen/neffens de ackers aende tuynen.

Den tijt.

Seepcruyt bloeyt principalick in Junio/eñ daerna blijuet twee gantse maenden lanck bloeysel draghende.

D

Die natuer ende complexie.

Seepcruyt/ende principalick dat tamme/ is werm ende drooghe seer bijcans inden vierden graedt.

Die cracht ende operatie.

De wortel/dewelcke scherp is/met hueninck gemengt/ ende in maniere van een electuarie ingenomen/ dat lost de vrine/ ende tis goet voor de ghene die ghebreck hebben in haer leuer/ende tegen den hoest/ ende voor de ghene die dempich sijn op de borste/ende cort van adem. In deser manieren ghevseert sijnde/so laxeret. Dese wortel met Cappers wortel ghemengt ende inghenomen/die breect den steen/ende sij drijften wt door de vrine. Si maect de milte cleynder/alsmense ghebruyct also hier voze verclaert is. Alsmense inde schamelheyt vande vrouwen doet/ so brengt sij den vrouwen haer maent/ ende sij drijft die doode vrucht wt. Sij gheneest de ruydicheyt ende schorftheyt/ alsmense met Gersten moudt ende
E azijn mengt/ ende dat daerop strijckt. Sij verteert de swellinghen ende bloetsweeren/als sij met Gersten meel in wijn gesoden is/ ende dat daerop gheleyt. Men ghebruyctse oock tot de medicijnen die een claer gesichte maken. Dese wortel ghepulueriseert/ende dat inden nuese gedaen/dat maect den mensch niesende. Alsmense met hueninck mengt/ende inde nuese doet/dat purgeert door den mondt. De wortel gesoden ende gedroncken/dat is goet voor de ghene die de geelsieckte hebben/ ende tot de gebreken vande borst/sij lost de vrine/ende laxeert den buyck/ ende sij purgeert de vrouwelickheyt. De wortel gepulueriseert/ende een drachma swaer in Meede inghenomen/ dat helpt de gene die eenen swaren adem hebben.

Van See

Van Zee Ayeuyn. Cap. CCCII.

Den naem.

A DEn Zee Ayeuyn oft Squille/heetmen in Griecx ende in Latijn Scilla/ende inde Apoteke Squilla.

Tfaetsoen.

De wortel van Zee Ayeuyn heeft veel schellen / deen bouen dander gelijck den Ayeuyn. Daerwt wast eenen steel/ alsulck alsmen aenden Saffraen siet/ ende desen steel draecht witgeel oft bleecke bloemen. Als die verouden / so comen na veel dagen de bladeren wt/die en wassen op geenen steel/ ende sij sijn in deele den Ayeuyn bladeren ghelijck/maer sij sijn grooter ende breeder/ende dmeeste deel van desse bladeren buyghen haer ter eerdenwaert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Zee Ayeuyn wast oueral daer hi gheplant wort / ghelijck Loock ende Ayeuyn.

B

Den tijt.

Den Zee Ayeuyn (also Theophrastus daeraf scrijft) bloeyt drij werf/ ende met dat bloeysel gheeft hij te verstaen/ wanneer dattet goet ackeren ende aren is.

Natuer ende complexie.

Scilla. Zee Ayeuyn.

Den Zee Ayeuyn scheydet alle quade dicke humoren/ende hi is werm in den tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Alsmen den Zee Ayeuyn ghebruycken wil/ so moet hi te voren gheseoden
C oft gebraden sijn / want als dan en is hij so scherp niet/ende hij en is so schadelick niet om te vseren. Zee Ayeuyn row in olie geseoden/ dat is goet voor de ghene die vande nateren ghebeten sijn/alsmen dit daerop leyt. Een deel gebranden Zee Ayeuyn/ ende acht deelen souts daertoe/ ende onder een ghestooten/ ende ghegheten / dat laxeert/ ende maeckt weeck inden buyck. Ende men ghebruycket den Zee Ayeuyn oock tot de medicijnen die de vrijne lossen. Hij is oock goet voor de ghene die de gheelsieckte hebben / ende die dwater laden / ende voor de gene die hoesten/ en eenē corten adem hebben/

ende

D ende die crimsel int lijf hebben/ alsmen een half drachma hieraf met hueninck mengt ende inneempt. Hi conforteert de maghe/ende maect goede digestie/met hueninck gesoden ende gegeten. Gebraden Zee Ayeuyn gheneest ende heylt de wratten/ende cackhielen / oft voeten daer den winter in is/alsmen dat daerop leyt. Maer alle de ghene die binnen int lijf ghequetst sijn/oft eenich open ghebreck hebben/ die sullen haer wachten van Zee Ayeuyn te gebruycken. Men seyt dat een huys bewaert is van tooue rije ende guychelije / alsmen eenen gheheelen Zee Ayeuyn voor oft bouen de dore vanden huyse hangt. Zee Ayeuyn met hueninck ende azijn ghebruyct ende inghenomen/dat verdrijft de wormen ende ander onsuyuer ghespuys wten lijue. Als de ghene die dwater laden grooten onlijdelijcken dorst hebben/ so sullen sij verschen Zee Ayeuyn onder haer tonge leghen/daermede vergaet den dorst.

Van Luyscruyt. Cap. CCCIII.

Den naem.

A Luyscruyt wort in Griecx geheetē Staphis agria / eñ also heetet noch inder Apoteke. In Latijn heetet Herba pedicularis/ eñ Pituitaria. Den oorspronck van dese namē staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Naetsoen.

Luyscruyt heeft rechte/weecke/ende donckergruene stelen. Sijn bladeren sijn den bladeren van wilden Wijngaert gelijck/ eñ si sijn gespleten in vijf oft ses deelen/ meer oft min. Het heeft schoon hemelblaw bloemen/wassende op besonder stelen/ ende elck bloem heeft ses onderscheyden bladerkens. Als de bloemen afvallen/soo volghet
B daer drijcantich swertbruyn saet in gruen huyskens/hebbende eenē scherpen smaeck. Sijn wortel is slecht ende houdtachtich. Hier wt machmen merckelick sien / dat dit cruyt een gheslecht is van Staphis agria. Maer oftet dat oprecht Staphis agria is/ dat staet noch in twijfel/aengesiē dattet gheen gheel bloemen en heeft/ ghelijck de Weedt/Isatis ghenoempt.

Pituitaria. Luyscruyt.

Plaetse sijnder wassinge.

Luyscruyt dat wilt inde houen ghe

plandt

C plandt sijn. De rechte Staphis agria wast geerne in plaetsen daer veel lombre is.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden somer.

Natuer ende complexie.

Luyscruyt is werm eñ drooghe inden vierden graet/ want het bernt.

Cracht ende operatie.

Vijfthien greynkens van tsaet van desen cruyde ghestooten eñ in Mede ingenomen / dat lost de groue taey humoren bouen wt doort braken. Ende alsmen de voorseyde medicijne inghenomen heeft/so salmen daer op gaen spaceren/ende dickwils Mede drincken/want dat saet bernt seere/alsmen dit niet en doet. Alsmen dit saet inden mont houdet eñ knowt/ so trect dat de taey humoren wten hoofde eñ wt de herssenē. Dit cruyt/
D saet/oft wortel/in azijn ghesoden/ ende dat werm inden mondt ghehouden/ daermede vergaet den tandtsweer. De wortel gepulueriseert ende met hueninck ghemengt / dat gheneest de sweerende vuyl monden. Dat cruyt/saet/oft wortel/gruen ghestooten/ oft ghedroocht ende ghepulueriseert/eñ met olie ghemengt om een salue daeraf te maken / dat verdrijft ende doodet de luysen ende neten/ende tis goet teghen dat iuecken/ eñ het heylt de ruydicheyt. Desghelijcke operatie heeft oock de wortel in water oft looghe ghesoden/ ende daermede ghewasschen. Men ghebruyct dat Luyscruyt oock tot medicijnen die bernen. Sijn bloemen ghedroocht ende ghestooten/ende in wijn ghedroncken / die sijn goet den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Dat cruyt in azijn gesoden/ende de cleederen daermede bespraeyt/dat verdrijft de luysen wten cleederen.

Van Seseli. Cap. CCCIIII.

Den naem.

A Dese cruyden vande welcke wi hier scrijuen sullen/ die heeten wi hier int generael Seseli/na haren Griecschen ende Latijnschen naem. Ende hoe dat sij elck besonder in Duytsch heeten/dat sullen wi hierna verclaren.

Geslecht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Seseli. Dat eerste heetet in Latijn Seseli Massilienſe/inder Apoteken Siler montanum/ dat is te segghen / Berchseseli / oft Silermonteyn. Na mijnen duncken (ick en hebs noch niet sien wassen / want sijn saet / hoewel dat ick dat dickwils saeyde/en heeft niet willen wtcomen) ist ghene dat sommige Berchvenckel heeten/om dattet der Venckel ghelijck siet/ ende geerne op hooge berghen wast. Sijn figure en heb ick v hier niet connen leueren. Dat twee de gheslechte/Aethiopicum ghenoemt / ist gene datmen in Duytsch witte Hertwortel noempt / also sijn gestelteniſſe ende faetsoen dat wtwijst.

Dat

Van Seseli.

Seseli Aethiopicum.
Witte Hertwortel.

Cap. CCCIIII.

Seseli Peloponesiacum.
Swerte Hertwortel.

B Dat derde gheslecht van Seseli/dat Peloponesiacum geheeten wort/ is tghene dat wi in Duytsch swerte Hertwortel heeten / ende dat mach= men claerlick sien inde beschrijnghe vande oude meesters/ist dat ghi die met dit cruyt confereert.

Saetsoen.

Silermonteyn heeft bladeren gelijck de Venckel/maer sij sijn dicker. Sinen steel is oock wat stercker. Sijn croone ghelijckt der croone van Dylle/maer de bloemen sijn heel wit. Dat saet is lanck ende gehoect / en met veel voreekens oft holkeelen verchiert/hebbende eenen scherpen bitte= ren smaeck. De wortel is lanck ende sterck van ruecke. De witte Hert= wortele heeft eenen steel met knoopen/bijna gelijck de Angelica/oft Mee
C sterwortel. Sijn bladeren sijn den bladeren van Veel ghelijck/ maer sij sijn cleynder ende langachtiger. Het heeft oock een croone gelijck de Dyl le/maer de bloemen daeraf sijn wit ghelijck de bloemen van Silermon teyn. Sijn saet is dick gelijck Terwe/bitter/ende scherper / ende stercker van smake dan Silermonteyn. De wortel is lanck ende groot/van buy ten bruynverwich/bedect met grof lanck hayr/dat staet opwaerts tegen den steel. De swerte Hertwortel heeft eenen hooghen steel / somtijts mans lengde hooge/gelijckende den steel van Venckele. Sijn bladeren ghelijcken den bladeren van wilde venijnighe Peterselie / maer sij sijn

D breeder ende dicker. Int sop vanden stele wast een schoon breede croone van witte bloemen. Ende als die afvallen/so compt dat saet/dat is breeder dan tsaet van witte Hertwortel/ende tis den sade van Dylle gelijck/ende het heeft goeden rueck. De wortel is buyten heel swert/ende gelijck als dat voorgaende cruyt oock bedeckt met hayre dat opwaerts teghen den steel staet/ende tis goet van ruecke/schier gheliick wieroock.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat alderbeste Berchseseli oft Silermonteyn wast ontrent Massilien/also Dioscorides schrijft/ende daerna heuet oock sijnen naem/datment Seseli Massiliense heetet. De witte Hertwortel wast op hooge bergen inde wildernisse. De swerte Hertwortel wast op rouwe vochtige plaetsen/ende op cleyn berchskens. Si is gemeynder dan de witte.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen principalick in Julio/ende tegen den Herst dan leueren sij rijp saet.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

E

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende wortel van dese cruyden gheseden ende ghedroncken/die sijn goet teghen de cowpisse/voor de ghene die corten adem hebben/ende voor de vrouwen als de moeder opwaerts climpt/ende den genen die met de vallende sieckte beladen sijn. Si brenghen den vrouwen haer maent/ende sij drijuen de doode vrucht wt. Si sijn goet tot alderhande ghebreken van binnen/ende tot den langduerenden hoest. Dat saet met wijn inghenomen/dat maect goede digestie/oft verteeringe inde mage. Het verdrijft dat criemsel int lijf/ende het lost de vrine. Het is oock goet den gheyten ende ander vierpoetich ghedierte te drincken ghegeuen/om lichtelick haer ionghen te worpen. Desgelijcke operatie hebben de bladeren oock/alsmense den vee teten geeft.

Van Beerwortel. Cap. CCCV.

Den naem.

A Beerwortel is in Griecx ende Latijn geheeten Tordylon/Tordylion/eñ Seseli Creticũ/sommige heetent Gordylion. Eñ dien naem is hem gegeuen om des rows hayrs wille dat aende wortel tegen den steel opwaerts staet/oft om dat dit gewas goet is tot veel gebrekẽ der beermoeder.

Gaetsoen.

Beerwortel heeft diepe gekerfde doorhackelde bladeren/die sijn den Venckelcruyde so gelijc/datmense voor Venckel aensien mocht. Sinen steel is rondt/ende hi crijcht ledekens ende knoopen gheliick de Venckel.

Sijn

Van Beerwortel. Cap. CCCV.

Tordylon. Beerwortel.

B Sijn bloeysel dat sijn witte croonen met seer cleyn bloemkens. Als sijn saet rijp is / so ist rondt ende tweevoudich ghelijck eenen schilt/ sterck van ruecke/ ende een luttel scherp van smake. Het heeft een langhe wortel/ vinghers dicke / ende die is bouen met veel rouwes hayres ouertrocken / hebbende eenen stercken rueck / ende eenen scherpen smaeck.

Plaetse daerse wast.

C De Beerwortel wast op hooch geberchte inde beemden. Men settet oock inde houen.

Den tijt.

De Beerwortel plach principalick in Julio te bloeyen/ ende daerna so begint haer saet te rijpen.

Natuer ende complexie.

Beerwortel is heet ende drooge van nature/ alsomē claerlick mercken mach aen sijn operatie.

Die cracht ende operatie.

D Dat saet van Beerwortel ghesoden ende ghedroncken/ dat is goet teghen de droppelpisse / ende het brenghet den vrouwen haer maent. Dat sap wt den steel ende gruen saet gheperst / ende daeraf een half drachma thien daghen lanck in sueten wijn ghedroncken / dat gheneest de ghebreken der nieren. De wortel ghedroocht ende ghepulverizeert ende met hue ninck een electuarium daeraf ghemaect / dat drijft de coude taeye slijmicheyt wter longhen ende vander borst. Dat saet ende de wortel van dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is een gheproefde ende waerachtighe medicine teghen alderhande venijn. Si lossen den steen/ ende sij sijn seer goet voor de vrouwen die den witten vloet hebben. In summa/ men behoortse te ghebruycken tot sulcke gebreken / die wermens ende drooghens behoeuen.

Van Voghelnest. Cap. CCCVI.

Den naem.

A Dit cruyt heet Vogelnest om sijn croonē wille/ die gelijckē eenen nest van eenē vogel alst saet begint te rijpen / eñ tis dat derde geslecht vā Daucus/ daer Dioscorides af scriuet/ alsomen wt sijn beschrijuinge claerlick mercken mach.

Dauci tertium genus. Vogelneſt.

B

Faetſoen.

Vogelneſt heeft eenē ronden bruyn achtighen ſteel met veel tacken. Sijn bladeren ſijn des Corianders bladeren ghelijck. Het heeft een croone met witte bloemen/ die gelijckt der croone vā wilde Paſtinaken. Tſaet is lanck/ van faetſoene den Roomſchen Comijn ghelijck/ende ſcherp van ſmake. De wortel van dit cruyt is bruynachtich ende lanck / met veel veeſelinghen daeraen hanghende.

C

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Vogelneſt en waſt in onſe landen niet van ſelfs / maer men moetet inde houen ſetten.

Den tijt.

Voghelneſt bloeyt principalick in Julio / ende daerna beghint ſijn ſaet te rijpen.

Natuer ende complexie.

Tſaet van Vogelneſt is ſeer werm ende drooge / ende deſgelijcr oock dat cruyt/maer niet ſo ſeer alſt ſaet.

D

Cracht ende operatie.

Dat ſaet van Vogelneſt gheſoden ende gedroncken/dat loſt de vrine/ het brengt den vrouwen haer maent / eñ het drijft de doode vrucht wten lijue. In deſer manieren gevſeert weſende/doetet dat crimſel binnen den lijue ceſſeren/ ende tis goet teghen den langduerenden hoeſt. Het is goet in wijn inghenomen voor de ghene die van venijnich ghedierte gebeten ſijn. Het verteert alderhande gheſwel / alſment buyten daerop leyt. De wortel in wijn gheſoden ende ghedroncken/die doet dat roode melizoen ceſſeren. Plinius ſcrijft dat de bladeren de pijlen wten lijue trecken / alſmen die daerop leyt. Maer in andere dinghen en hebben ſij ſoo grooten cracht niet alſt ſaet.

Van Bloetcruyt. Cap. CCCVII.

A

Den naem.

Dit cruyt heetmen in Nederlant oueral gemeynlick Pimpinelle / ende het wordt oock Onſers Heeren baerdeken gheheeten. Maer hoe dat de oude medicijn meeſters dit cruyt gheheeten hebben / dat en weet ick niet. Bij onſen tijden

B tijden heetment in Latijn Sanguisorba/ dat is te seggben / Bloetsuypcruyt/ om dattet groote cracht heeft om dbloet te stelpen. Want gheliick dat drooge eerdtrijck dwater na hem trect ende opsuypt/ alsso verslint eñ suypt dit cruyt dbloet. Ende daeromme heetment Bloetcruyt. Sij dolen die dit cruyt voor Pimpernelle houden/ alsso wi dat wijt ende breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft groote langhe bladeren/ende teeder dunne stelen gheliick Rogghen stroohalmen / ende daerom heetment groot Bloetcruyt. Dander is in alle dingen cleynder/ wtgenomen de stelen. Anders sijn sij beyde malcanderen gheliick.

Gaetsoen.

C Bloetcruyt heeft veel bruyn stelen/ die sijn met veel holkeelen oft vorekens verchiert / eñ met een luttel wolle oft hayrs ouertrocken. Sijn bladeren sijn row ende langachtich/ ende rontsomme gekerft gheliick een saghe. Op de stelen wassen ronde castanybruyne colfkens oft cudsekens/ die sijn vol gaetkens oft huysken/ gelijck biehuyskens/ die doen haer seluen open / ende daerwt comen cleyn gruen bloemkens/ ende int midden van dese bloemkens wassen gheel hayrkens. De wortel van dit cruyt is

Sanguisorba maior.
Groot Bloetcruyt.

Sanguisorba minor.
Cleyn Bloetcruyt.

D lanck ende dicke/hebbende eenen amperen ende rouwen ſmaeck.

Plaetſe haerder waſſinge.

Dat groot Bloetcruyt waſt geerne in drooge beemden eñ gras plaetſen. Dat cleyne waſt op dorre rouwe plaetſen / ende ongebowde ackers ende velden/daer de ſonne altijt mach ſchijnen.

Den tijt.

Beyde deſe cruyden bloeyen in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat deſe cruyden ſeer adſtringeren oft te ſamen trecken int ſmaken / ende wat ſlijmich ſijn / daerom drooghen ende ſtelpen ſij wter maten ſeere/alſo wi hierna breeder verclaren ſullen.

Cracht ende werckinge.

E Deſe cruyden hebben groote cracht om alderhande vloten van bloede te ſtelpen / alſoo datmen ſeyt/dat ſij dbloet ſtelpen/ al iſt datmenſe niet dan inde hant en houdt. Men beuindt bij experientie/dat gheen dinck ſo grooten cracht heeft om de ſieckte vande vrouwen te doen ceſſeren als ſi die ouervloedelick hebben/ als deſe twee geſlechten van Bloetcruyt. De bladeren gruen gheſtooten / die gheneſen de wonden / fiſtelen / ende den cancker. Deſghelijcx doen ſij oock ghedroocht ende gepulverizeert / ende daerin geſtroyt. Si ſtoppen dat roode melizoen/ende ander fluxien des buycx/wonderlijcken ſeere/ in wijn oft water geſoden ende gedroncken. In ſumma/het ſijn rechte wondtcruyden/ ende daeromme ſo mogen de Chirurgijns deſe cruyden wel in grooter eeren houden.

Van Artiſchaut. Cap. CCCVIII.

Den naem.

A Dit is een vreembt gewas/in Griecx heetment Scolymus/ ende in Latijn Strobilus eñ Cinara. Bi onſen tijden heet men dit cruyt Arocum/oft Alcocalum/Articocalus eñ Articoca/ende daerwt compt ſijnen naem Artichaut.

Faetſoen.

Artichaut heeft groote bleeckgruene ſtekende bladeren op beyde ſijden doorſneden/rondtſomme met ſcherpe punten ende doornen beſet/eñ ſeer lanck. Midden tuſſchen de bladeren waſt eenen ronden ſteel / die mach ſoo dick ſijn als eenen ſteck/ ende die is met ſommighe cleyn ſtekende bladeren beſedt/brenghende int opperſte eenen grooten ſchoonen/ ronden/ ſcherpen/gheſchelſferden Dyſtelbol/ ſchier ghelijckende de noten oft appelen van Cipperboomen/ende ſij draghen ſchoon purpuren oft Violet bruyn bloeyſel. In deſe ſtekende bollen/als ſij rijp ſijn/leyt witgraw ſaet in ſaechte wolle verborghen / ghelijckende bijcans den ſade van wilden hof Soffraen/Cnicum ghenaempt. De wortel van dit ghewas is ſeer lanck ende groot.

Plaetſe

Van Artichaut. Cap. CCCVIII.

Strobilus. Artichaut.

B Plaetse sÿnder wassinghe.

Artichaut moet inde houen geplant worden / in cortē iaren herwaerts is hi hier int lant gebracht wt Italien eñ wt Vranckrÿck.

Den tÿt.

Artichaut begint te bloeyen ontrent den sonnenkeer / als de sprinckhanen meest gheluyt gheuen.

Natuer ende complexie.

Artichaut is werm ende drooge inden tweeden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel vā Artichaut in wÿn gesoden eñ ghedroncken / daermede verdrÿfmen den quaden rueck eñ stanck die een mensch ouer alle sÿn lÿf mach hebben. Desgelÿcx doet sÿ ooc groen gestooten / eñ daerop geleyt. Als sÿ in wÿn gesoden is eñ gedronckē / so heeft si groote cracht om de stinckende vrÿne te lossen. Als de bladerē noch teeder eñ ionck sÿn / so eetmense gelÿck Spargē oft Coraelcruyt / eñ dyergelÿcke cruyden meer. De Italianen eñ Franzoysen bereyden de opperste bollekens ter wÿle datse noch ionck sÿn / in haer spÿse / wāt sÿ maken den mensche lustich ende begeerlich om bÿslapen. De wortel gestooten met azÿn / ende aen gestreken / dat geneest de ruydicheyt ende quade crauwagie.

Van Wandtluyscruyt. Cap. CCCIX.

Den naem.

A Wantluyscruyt schÿnt eē manier oft geslecht te sÿn vā Lis / hoewel dat de wortel vā dit cruyt eē ander saetsoē heeft dan de wortel van Gladiol oft Lis / also wi dat in onsen Latÿnschen Herbario verclaert hebben. Inde Apoteke heetet Sphatula fetida. Daeromme heetet Wantluyscruyt om dattet de wantluysen doodet.

Tfaetsoen.

Wandtluyscruyt heeft bladeren die sÿn gesaetsoeneert gelÿck de bladeren van blaw wilde Lelien / maer sÿ sÿn cleynder ende scherper van punte. Tusschen de bladeren cruypt den steel wt / ende opt sop van desen steel wassen groote hauwen / bÿcans ghelÿck de hauwen van Peonien bloemen. Eñ als haer dese hauwen ontpluycken ende opgaen / so vindtmen

B daer schoon rondt root saet inne. De wortel van dit cruyt is eens deels bo uen rondt / ende daerwt comen veel cleyn wortelkens.

Sphatula fœtida. Wandtluyscruyt

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast bÿ de tuynen ende haechbosschen / eñ tis in Italien ghemeyn / maer men vindet hier te lande niet vele.

Den tijt.

Tegen den Herft leuert dit gewas sijn hauwen / die gaen daerna op ende sÿ verthoonen haer saet.

Natuer ende complexie.

Wandtluyscruyt is werm eñ droo ghe / want tis seer scherp van smake.

C

Cracht ende operatie.

Wandtluyscruyt heeft bÿna deselue operatie die dat Luyscruyt heeft. Het suyuert eñ reynicht crachtelÿckē / daerom ist seer goet (ende principalic sijn sap) om de ruydicheyt ende crauwagie daermede te verdrÿuen. Het trect pÿlen ende doornen wten lÿue sonder pÿne. Men veriaecht eñ doodet de wandtluysen met desen cruyde / also wi hier bouē verclaert hebbē.

Van Wederdoot. Cap. CCCX.

Den naem.

A Dit cruyt wort in Griecx eñ Latijn gheheeten Trichomanes eñ Capillaris. Inder Apotekē heetet Polythrychon / maer niet wel / wāt dien naem hoort den Drouwēhayr toe / dwelckmen Adiantum / oft Capillus Veneris heet. De oorsake van sinē naem staet inden Latijnschen Herbario ghescreuen.

Gaetsoen.

Wederdoot is een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck / hebbende seer cleyn castanybruyne glickende roedekens oft steelkens gelÿck netgaren / ende die sÿn op beyde sÿden doorgaens beset ende becleet met seer cleyne ronde bladerkēs / schier gelÿc de Zeelinsen / eñ op de sÿde ter eerden waert sÿn dese bladerkens bespraeyt met veel cleyn bruyngeel placrkens oft tierkens / gelÿck als Engelsoet. Het en leuert bloemen noch saet. Het heeft een swerte wortel / vā veel cleyn hayrē oft veeskens tsamē gehoopt.

Plaetse

Van Wederdoot. Cap. CCCX.

B

Trichomanes. Wederdoot.

Plaetse sijnder wassinge.

Wederdoot wast gheerne in doncker vochtige plaetsen/ende na bij dwater/ende principalick op vochtige ende natte steenrootsen ende oude mueren.

Den tijt.

Men behoort dit cruyt te vergaderen int beginsel vanden Herst ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is middelbaer werm ende cout/maer het droocht/ende het scheyt ende verteert.

C

Cracht ende werckinge.

Wederdoot gesoden ende gedroncken/dat is goet voor de ghene die met pine haren adem hebben/eñ die de geel sieckte hebben/ende tot de sieckte inde milte/eñ tot de droppelpisse. Het breect den steen/ende daerom heetent sommighe ock Steenbreke. Het stoppet den loop des buycks. Dit cruyt is goet in wijn gedroncken voor de gene die van venijnich gedierte ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde/ende het lost de secondina/maer het stelpt dat bloetspouwen. Ock ist goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn/alsment gruen stootet ende daerop leyt. Alsment inde looge leyt/ende thooft daermede gewasschen/daeraf wordet hayr wederom wassende na dattet wt gheuallen is/het verdrijft ock de schelfferinghe vanden hoofde/ende het gheneest de loopende schorfte hoofden. Alsmen dit cruyt in water siedet/ende met wijn mengt/ende in looghe ghedaen/ende daermede thooft ghewasschen/soo en salt hayr niet wtvallen. Het verteert ock de croppen/in deser manieren gesoden ende daerop gheleyt. Summa/het heeft al een cracht ende operatie ghelijck dat Vrouwenhayr/Capillus Veneris/daer wij int xxviij. Capittel af ghescreuen hebben.

Van Fenigrieck. Cap. CCCXI.

Den naem.

A

Fenigrieck heeft dyen naem na den Latijne/wãt in Griecx heetet Telis/Ceraitis/Aegoceros ende Bucerus/ende in Latijn Fenumgrecum/ende alsoo heetet noch inde Apoteke. De redene van dese namen staet inden Latijnschen

Herbario

Van Fenigrieck. Cap. CCCXI.

Fœnümgræcum. Fenigrieck.

B Herbario beſcreuen. Dit cruyt ſoude na den Grieckſchen naem wel Bockhoren eñ Coehoren moghen heeten.

Faetſoen.

Fenigriec heeft teeder/ronde/ende bruynachtige hole ſteelkens/ met veel ſchuetkens ter ſijden/ende die ſijn verchiert met bladerē / ghĳ ſoudt ſeggen dattet Clauerbladeren ſijn. De bloemen waſſen op de tackens / ende die ſijn bleeck witverwich/cleynder dan de bloemen van Vĳchboonē. Wt deſe bloemē waſſen crōme ſcherpe hauwen/die ſijn doorgaens met geel ſaet gevult. Twee van deſe hauwen neffens malcanderen ſtaende / die ghe-
C lĳcken tghehoren van eenen bock/ende daerom heetment oock Bockhoren. De wortel van dit cruyt is lanck ende geel / verchiert met ſeer veel veeſelinghen.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Fenigrieck is een ſomer ghewas/ het en can niet wel coude lĳden. Het en waſt hier te lande niet van hem ſelven/men moetet inde houen door ſijn ſaet opbrenghen.

Den tĳt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/alſ dan brenget ſijn lange crom me hauwen/ende daerin dat ſaet/dat wort in Auguſto rĳp.

Die natuer ende complexie.

D Dit gewas is werm inden tweeden graet/ende drooge inden eerſten.

Cracht ende operatie.

Dat meel van Fenigrieck maect weeck ende verteert. Alſment in tMee de ſiedet ende appliceert / ſoo iſt goet teghen heete ſweeringhen van buyten ende van binnen/ als die ſweeringhen niet te ſeer ionck en ſijn. Ende het maect de milte cleynder/ alſment met ſalpeter ende met azĳn menget/ ende daerop leyt. Dat ſaet in water gheſoden ende daerinne gheſeten/ dat is goet voor de ghene die eenich geſwel aen haer vrouwelickheyt hebben. Dat ſaet in water gheſoden / ende dat ſop daeraf door een doeckken ghedaen/dat heylet de loopende ende ſchorfte hoofden/ ende het verdrĳft de ſchelfferen. Dat meel met ganſen ſmout gemengt / ende een ſuppoſitorium daeraf ghemaeckt / dat ōpent de gheſwollen ende gheſloten vrouwen ſchamelheyt / alſmen dit daerinne doet. Men beſighet dit ſaet

tot de

E tot de clysterien/diemē tot dat roode melizoen maect. Dat sop daer tsaet in gesoden is/ dat gebruyctmen tot dat colica passio/om dat fondament daermede te wasschen. Dat saet in wijn ghesoden/ dat maect den vrouwen lichten arbeyt. Dat meel van dit saet met Lijnsaet gesoden/dat doet de weedom ende pijne der moeder cesseren / alsmen dit daerop leyt. Het verdrijft de masen ende plecken wten aensichte / ende de ruydicheyt / alsment met solfer ende hueninck mengt / ende daerop strijct. Dat saet verdrijft den stanck vande ockselen/alsment in water siedet/ende de ockselen daermede wasschet. Dit saet is goet om pijne en smerte te doen cesseren/ ende om alderhande gheswel te verteeren/ alsment van buyten gebruyct ende daerop leyt. Daerom ist goet in Meede gheseden / ende gheleyt op sweeringhen ontrent den oozen/tot dat Podagra / ende meer ander pijne ende weedom der leden/die verteerens behoeuen.

Van Wondtcruyt. Cap. CCCXII.

Den naem.

A Dit cruyt heet Wondencruyt / om dattet de wonden heylt. Men heetet oock Knechtkens cruyt/ om datment gebruyct als de iongers gebroken oft geschoot sijn / in Griecx heetet Telephion/ende Aizoon agrion/ in Latijn Telephium ende Illecebra/inder Apoteke Crassula maior.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederley. Deen heeft purpurbruyn bloemen/ ende dit machmen voor dmanneken houden. Dander heeft witte bloemen/ende dit mach wel dwijfken heeten. Dese twee cruyden hebben oock een onderscheedt inde bladeren/alsoo wi hierna breeder verclaren sullen. Bouen dese twee cruyden isser noch een / dat heeft gheel bloemen / maer dat en hebbe ick op dit pas niet connen crijghen / om te doen betrecken ende contrefeyten.

Tfaetsoen.

B Dmanlick Wondecruyt heeft eenen ronden/vetten/bruynen steel/ die is doorgaens becleedt met vette bladeren/die sijn vol saps/ ghelijckende den bladeren van Porceleyne/ende sij en sijn niet ghekerft. Int sop vande stelen wassen schoon/bruyne/gecroonde bloemen/sonder rueck / van faetsoene schier ghelijck Boelkens cruyt / hoewel dat sij schoonder ende bruynder sijn van coluere / ende elck cleyn bloemken is int aensien ghelijck een cleyn lieflick sterreken. Die wortel is wit / ende cnoopachtich / door malcanderen ghevlochten. Dat vrouwelick Wondencruyt is den manneken seer ghelijck/maer sijn stelen en sijn niet so seer bruyn / sijn bladeren sijn oock gruender / ende ghekerft oft met schaerden ghelijck eenen hanencam. De bloemen sijn wit van coluer / eñ sijn wortel is grooter ende cnoopachtigher.

Plaetse

Van Wondcruyt. Cap. CCCXII.

Acetabulum alterum purpureum.
Wondcruyt manneken.

Acetabulum alterum album.
Wondcruyt wijfken.

C Plaetse haerder wassinge.

Dese Wondencruyden wassen gheerne op plaetsen daer veel lombre is/als onder Wijngaerden/ende oock op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Dese Wondecruyden comen seer vroech wt inde Lenten. Si bloeyen in Julio eñ Augusto. Natuer ende complexie.

Beyde dese gheslechten van cruyden sijn werm inden eersten graedt/ende drooge inden tweeden perfectelick/ oft int beginsel vanden derden.

Cracht ende operatie.

D Dit cruyt gestooten eñ gheappliceert/dat heylt alderhande wonden/eñ principalick gebrokenheyt oft geschoortheyt op heymelijcke plaetsen. Het stelpt dat bloet oock crachtelijcken seer. Dit cruyt heylt de gebrokenheyt/alsment daerop leyt/ ende alderhande gequetstheyt oft vlceratien/ het sij inde maghe/longen/leuer/moeder oft inghewandt. Daerom soo machment besigen tot dat roode melizoen. Dat sap datmen wt de stelen ende bladeren perst / dat heeft desghelijcke operatie. De wortel met hueninck in wijn gheseden ende ghedroncken/dat heeft oock sulcken cracht. De bladeren met azijn gheslooten/die verdriuen de witte eñ swerte plecken die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Freyssam-

Van Freyssamcruyt. Cap. CCCXIII.

Den naem.

A FReyssamcruyt dat wordt ooc Drijuuldicheyt bloem ghe heeten/om datmen drierhande coluer aen sijn bloemē siet. Het is een maniere van Violetten/ende na minen duncken ist tghene datmen in Latijn Jouis flos/ende in Griecx Dios anthos noempt. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Herba Trinitatis/Jacea/ende Herba clauellata/eñ vande sommighen Penser bloemen cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/tam ende wildt/ende die sijn malcanderen seer ghelijck/also wi hierna scrijuen sullen.

Faetsoen.

Herba Trinitatis. Freyssamcruyt.

Tam Freyssamcruyt heeft eenē steel die is dricantich/ende binnen hol/met veel holkeelen ende ledekens. De bla-
B deren als sij eerst wtcomen/soo sijnse rondt/rondtsomme ghekerft eñ donc kergruen/ende daerna worden si lanc achtich. Wt de ledekens oft knoopkens wassen langhe bloote dunne stelen/daerop staen schoon bloemen/die hebben veelderhande/ende principalick/drijerhande coluer. Elck bloemken oft Violette heeft vijf bladerkens/waeraf dat de twee opperste gemeynlick heel purpurbruyn sijn/eñ die twee ander sijn wit/eñ dat vijfde is gheel. Sommighe van dese Violetten heb-
C ben twee hemelblauwe bladekēs/neffens de bruyne/met swerte streken oft linikens doortogen/maer midden inde gantse Violettē worden dese streepkens meest inde gheel sterrekens ghespuert. Ten derden so vindtmen oock drij blauwe bladekens staende onder de twee purpurbruyne. Int middel van alle dyen sietmen dat sterreken. Alle dese Violettē sijn sonder rueck. Als dese afvallen/so crijcht dit cruyt geel saet/dat leyt in bollekens besloten. Ende als dit saet rijp wordt/soo splijten de bollekens op/als dan sietmen dat cleyn gulden sadeken neffen malcanderen ligghen/ende tis cleynder dan tsaet van Vergouwe. Die wortel van dit cruyt is grawachtich/ende veeselachtich/ende cort/met veel hayrkens. Dat wildt Freyssamcruyt is den tammen in alle din-

D ghen seer ghelijck/wtghenomen dat sijn bloemkens cleynder sijn/ en niet so schoon van coluere/want sij sijn wit ende geel/ ende sommighe blaw ende geel. Het saeyt hem seluen ghelijck oock dat tamme.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Freyssamcruyt wort inde houen geplant/om dattet schoon der wtcomen soude. Dat wildt wast van selfs op de ackers.

Den tijt.

Beyde dese geslechten comen inde Lenten wt/na dat de ghemeyn Violetten wtgecomen sijn/ende sij bloeyen den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

De Freyssamcruyden en sijn niet cout van natuere/ als sommige meynen/maer sij sijn werm ende drooghe/ soo dat claerlick blijckt wt haren smaeck ende operatien/ende so wi dat oock in onsen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

E

Die cracht ende operatie.

Freyssamcruyt is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die swaerlick adem hebben/het purgeert de borst ende de longhen van alder hande slijmicheyt ende fluymen. Het is goet voor ionge kinderen die dat freyssem oft stuypen ende besieckheyt hebben / ende daer door soo heetet Freyssamcruyt. Dit cruyt heylet de ruydicheyt / ende het verdrijft den ineckssel/alsment droocht/ende puluerizeert / ende met hueninck menghet ende daerop strijckt. Oock so suyuert ende heylet de wonden / alst daerin ghestroyt is.

Van Beete. Cap. CCCXIIII.

Den naem.

A Beete heetet in Griecx Teutlon oft Seutlon / ende in Latijn Beta / ende bij dyen naem kentment inde Apoteken. Den oorspronck van sinen naem staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Men vindt gemeynlick tweederhande Beete/wit ende root. De witte Beete wort in Latijn Sicula/ende bij onsen tijden Sicla genoempt.

De roode Beete heetet in Latijn Nigra Beta/want haer wortel/bladeren/ende stelen sijn bruynroot.

Gaetsoen.

De Beete heeft eenē steel die heeft veel ribben/ ende hi is redelick lanck. De bladeren sijn breedtachtich/gelijck de bladeren van Melde / maer sij sijn grooter eñ langer. De bloemkens staen rijgelinge deen aen dander/ van beneden aenden steel / ende de sijde tacrkens tot bouen toe / eñ sij sijn bleeckgruen / van gaetsoen gelijck sterrekens. Na dat die af geuallen sijn/

so vol

Van Beete. Cap. CCCXIIII.

Beta candida. Witte Beete:

Beta nigra. Roode Beete:

B ſo volgen daer ronde ſtekende knoopkens/dat is tſaet/ende tis hert. De Beete heeft een eenighe ſlechte wortel/ende ſij is lanck ghelijck de wortel van Venckel/ſomtijts waſſen ter ſijdē wt de groote wortel twee oft drij cleyne met veel hayrkens.

Plaetſe haerder waſſinge.

tMen plandt de Beete oueral inde houen/ende onder alle hofcruyden en iſſer nauwelick geen dat eer opſchiet dan de Beete/want waer dat dit ſaet eens ter eerden valt/daer wilt dit cruyt altijt blijuen waſſen.

Den tijt.

De Beete bloeyt in Julio ende Auguſto/ende daerna volcht dat ſaet.

Die natuer ende complexie.

De Beete is werm ende drooge/alſo haer operatie dat merckelick wt-

C wijſt.

Cracht ende operatie.

Roode Beete met Linſen gheſoden eñ dat gegeten/dat ſtopt den loop des buycx/ende de wortel noch veel meer. De witte Beete maect meer camergancs/ende principalick tſap. Daeromme alſmen des te veel etet/ſo knaghet de maghe/ende ſij wordt daeraf beſwaert. Beete is goet voor de ghene die ſieck ſijn inde leuer ende milte/want ſij neempt wech haer verſtoptheyt. Tſap van witte Beete met hueninck gemengt/ende inden nueſe ghedaen/dat purgeret thooft. De bladeren gruen gheſtooten/die

D gheneſen ende heylen de vlceratien die vooꝛts eten / alſmenſe daer ouer leyt. Si ſijn ſeer goet ghecoockt/oft te vooꝛen gheſoden/tegen dwilt vier/ ende verbꝛandtheyt. Dat ſop vande bladeren / na dat ſij gheſoden ſijn/ dat is goet teghen de ſchellen ende neten des hoofts. Die cackhielen oft de winter inde voeten heeft/ die ſal ſijn voeten in dit ſop baden. De witte Beete ghecoockt/ ende met row Loock ghegheten/dat is goet tegen de wꝛmen die een menſche in ſijn lijf heeft. Dat ſap van roode Beete inde ooꝛen gedaen/ dat is goet tegen langduerende pijne ende ſwimelinge int hooft. Dat tuyten eñ ſuyſen inde ooꝛen vergaet ooc daermede. Alſment dꝛinct/dan loſſet de vꝛine/ ende het gheneeſt de geelſieckte. Het beneempt de pijne inde tanden/alſment daeraen ſtrijckt.

Van Wouwe. Cap. CCCXV.

Den naem.

A Dit cruyt wordt oock Verwers bloemen/ende Geelbloemen gheheeten. Sijn bloemen worden tot geel verwen ghebeſicht/ ende ſij ſijn den Brem wat gheliick. In Latijn machment wel Flos tinctoꝛius oft tinctoꝛum heeten. Maer hoe de oude Meeſters dit cruyt hieten/ dat is mij noch te deſer tijt onbekent.

Faetſoen.

Dit cruyt is den Bꝛem ſeer gelijck/ eñ theeft veel gruene dunne rijſkens/ die ſijn dooꝛgaens beſet met doncker gruene cleyn ſcherpe bladerkens ghelijck bladekens vã Yſope. Int ſop vã deſe roedekẽs oft geerdekens waſſen geel bloemkens/veel bij een ghedꝛongen/gelijkende den bloeyſel vã Erwten. Ende als deſe bloemẽ afvallen/ ſo waſſen daer langhe ſwerte hawkens wt/ die ſijn vol ſwert grauwes ſaets gelijck Wicken. De wꝛtel van dit cruyt is heel houdtachtich.

B

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Deſe Wouwe oft Verwbloemen waſſen op dꝛꝛe onghebowde plaetſen / eñ ſomtijts bij cleyn berchſkens ende houelen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio eñ Julio/ eñ in Auguſto wꝛt ſijn ſaet rijp.

Flos tinctorius. Wouwe.

Natuer

C

Natuer ende complexie.

Dit gewas is bitter gelijck Brem/ ende daerom so moetet inden twee den graedt verwermen ende drooghen.

Cracht ende operatie.

Aenghesien dat dit ghewas sulcken natuere ende complexie heeft ghelijck den Brem/so heuet ock sulcken operatie. Ende dese operatie suldy vinden int lxxix. Capittel/sprekende vanden Brem.

Van Wolfsmelck. Cap. CCCXVI.

Den naem.

A

Wolfsmelck/oft Geytenmelck/dat heetet in Griecx Tithymalus/ende in Latijn Lactaria/eñ Lactuca caprina oft marina. Bi onsen tijden worden alle de sorten van Wolfsmelck Esule geheeten/eñ desen naem Esula blijft noch inder Apoteken duerende.

Gheslacht.

Wolfsmelck is menigerhande/maer principalick hebben wy dry ghe

Tithymalus helioscopius.
Groote Wolfsmelck.

Tithymalus cyparissias.
Smale Wolfsmelck.

Tithymalus platyphyllos.
Breede Wolfsmelck.

B slechten oft sorte van Wolfsmelck doe conterfeyten. Dat eerste wort vã Dioscorides geheeten Helioscopius / ende in Latijn Solisequus / en in Duytsch Sonvolgende Wolfsmelck oft groot Wolfsmelc. Dat tweede geslechte heet tet in Latijn Cyparissias / daerom dat tet den Cypres wat ghelijck is / eñ hierom heeten wij dat Cypressen Wolfsmelck / oft smale Wolfsmelck. Dat derde geslechte is in Griecx geheeten Platyphyllos / in Latijn Latifolius / dat is te segghen breet Wolfsmelck. Dat onderscheedt van alle drij dese cruyden staet hierna beschreven.

C

Yaetsoen.

Dat groot Wolfsmelck heeft eenen ronden rooden steel / die is teeder ende vol wit melcks. Sijn bladeren gelijcken den bladerē van Porceleyne / maer sij en sijn soo dick niet / ende sij hebben rondtsomme cleyn kerven ghelijck een saghe. Op sijnen steel wassen schoon croonen / somtijts vier oft vijf neffen malcanderen / ende elck ionctuerken is met drij ronde bladekens omleyt. Het brengt schoon gruen bloeysel / ende daerna brenghet cleyn nootkens drijoudich onderscheyden / daerwt springt bruyn sadeken. De wortel is seer cleyn ende vol veesen. Dat smal Wolfsmelck heeft veel roode stelen / comende wt een wortel / ende dese stelen sijn van onder tot bouen

D met smale langhe bladerkens becleedt / bijna gelijck alst gemeynste wildt Vlas. Op den steel wassen geel croonen. De wortel is bruyn ende houtachtich. Dat breedt Wolfsmelck heeft eenen dicken langhen gruenen steel / eñ sijn bladeren sijn lanck eñ smal. Het gelijct dat groot Wolfsmelc seer wel van bloeysel eñ saet. Eñ het heeft oock een houtachtighe wortel.

Plaetse haerder wassinge.

Deerste geslecht van Wolfsmelck wast hier en ginder inde houen / eñ inde wijngaerden. Dat tweede wast op sandtachtighe heyden / ende vochtighe velden. Dat derde vindtmen int woudt ende in bosschen.

Den tijt.

Dat saet van Wolfsmelck wordt tegen den Herfst rijp. Sijn saet vergadert men int beginsel vanden Somer.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm inden vierdē graet / eñ si droogen seer / si etsen

ende

E eñ eten inwaerts/eñ sÿ bernen/sonderlinge dmelck dat wt dese cruyden compt.

Cracht ende operatie.

Dat melcksap is alder crachtichst/daerna tsaet/de bladeren ende wortel. Maer dese cruyden worden meer van buyten gevseert dan van binnen/om hayr/schorftheyt van hoof de eñ wertten daermede te verdwÿnen/want si suyueren seer/eñ maken reyn. Men ghebruyct oock dese ghestooten wortel/cruyden/ende melck/tot quade erssеericheyt oft schorftheyt des hoofts/een salue daeraf ghemaect. De buytenste schorssen van dese wortel eenen dach ende nacht in melck oft azÿn te weycke geleyt/ende wederom gedroocht ende gestooten ende gepulueriseert/ende daeraf een half drachma met Meede oft wÿn ingenomen/dat drÿft alderhande waterachtige vochticheyt wten lÿue. Daerom sÿn dese cruyden sonderlinge goet voor de gene die dwater laden. Maer men salse altÿt met sorge gebruycken/eñ altoos mastix daer bi doē/om haer cracht wat te benemen/eñ op dat sÿ der magen te min schadelick sÿn mogen. Maer dbeste is datmen dese cruyden alleen van buyten vsere/aenghesien datse seer heet sÿn ende seer innewaerts eten ende bernen.

Van Clauercruyt. Cap. CCCXVII.

Den naem.

A Clauercruyt wordt in Griecr geheetē Triphyllon chortocopyon/ende in Latÿn Trifolium pratense. Alle cruyden die drÿ bladeren hebben/worden in Duytsch Claueren geheetē/eñ sonderlinghe dit cruyt/dwelck drÿ bladeren heeft/eñ het wast geern inde beemden.

Geslecht.

Dit Clauercruyt is drÿerhande. Deerste heeft schoon lichtbruyne bloemen/ende daerom heetet bruyn Clauercruyt. Dat tweede heeft witte bloemen/ende daer dore heetet wit Clauercruyt. Dat derde heeft gheel bloemen/ende daerom heetet geel Clauercruyt/oft cleyn Steenclauer.

Tfaetsoen.

Bruyn Clauercruyt heeft veel ronde teeder steelkens/eñ haer ionctuerkēs sÿn met dri Clauerbladekēs becleet/bo

Trifolium pratense purpureum.
Bruyn Clauercruyt.

Van Clauercruyt. Cap. CCCXVII.

Trifolium pratense album. Trifolium pratense luteum.

Wit Clauercruyt. Geel Clauercruyt.

B uen op de stelen wassen lieflijcke/lichtbruyne/ronde/tsamen ghedrongen bloemen/ eñ als dese verwelcken/dan compt daer rondt saet/ dat leyt in gedrongen huyskens geslotē/eñ dat smaect gelijck Wicken. De wortel is houtachtich eñ lanck. Wit Clauercruyt is den voorgaenden cruyde ghelijck/wtgenomen dat sijn stelen row eñ gehayrt sijn / eñ desgelijcx ooc de bladeren/die oock daertoe wat langer eñ smaelder sijn dan bruyn Claueren. Dit cruyt crijcht witte bloemē. Geel Clauercruyt crijcht ronde biesachtige steelkens eñ ronde Clauerbladekens. Sijn bloemkens sijn cleyn in een gedrongen/geel van coluer/ende als si rijp sijn/so wordent swerte bollekens/dat is crom ghedronghen saet in swerte vellekens ghesloten.

Plaetse haerder wassinghe.

C Dese Clauercruyden wassen oueral inde beemden / ende inde houen. Dat geel wort oock int C[illegible]en ende op de ackers gheuonden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Maio ende Junio/ende na desen brengen sij haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe van natueren/also haren smaeck dat wt wijst/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die

D

Die cracht ende operatie.

Dese Clauercruyden sijn goet gesoden ende gedroncken voor de vrouwen die den witten vloet hebben. De bloemen met dat saet in water ende olie ghesoden / daermede rijpen de herde bloetsweeren ende swellinghen/alsmen dit daerop leyt.

Van Bocxbaert. Cap. CCCXVIII.

Den naem.

A Dit cruyt is daerom Bocxbaert gheheeten / om dat sijn bloemen eenen grijsen baert ghelijck sijn/ oft om des wille dat sijn gecroonde bladerkens/die onder aende cnopkens vande bloemen staen/ eenē baert van eenen bock gelijck sijn. Sommige heeten dit gewas oock Coeckoecxbroot/wāt het heeft gemeynlic aen sijn knoppen oft iouncturē wit schuym gelijck speeckſel/eñ sij meynen dat de Coeckoeck sulcx doet. In Griecx heet Tragopogon/ende Come/ende in Latijn Barba hirci / ende Coma. Inder Apoteken en wordet niet ghebruyct.

Faetsoen.

Bocxbaert heeft eenē ronden knoop achtigen langē steel. De bladerē staen na bi malcanderē aenden steel/ bicans totten eynde toe/ gelijckende den bladeren van tammē Soffraen oft Coock. Opten steel wassen dubbel/geel/ groote/gesterrede bloemē. Als dese vergaē/ dan wordent groote hayrighe bollen/ veel grooter dan de bollen van Keerelcruyt/dit wolachtich hayr heeft swert saet onder hem / also vliecht elck sadeken wech met sijn wolle/ die opt scherpe vātsadeken staet. De wortel is wit ende rondt/vingers dicke. Dat gants gewas is binnen vol melcks.

B

Barba hirci. Bocxbaert.

Plaetse daert wast.

Bocxbaert wast oueral inde houen ende in beemden.

Den tijt.

Bocxbaert bloeyt meest in Maio eñ Junio. Men vindes oock noch in Augusto/als dat Gras wederom wast.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is suete/daerom moetet redelick werm sijn/ ende oock ist wat vochtich.

Cracht

C Cracht ende operatie.

Als dit cruyt ionck is dan eedtment om sijnder suetheyt wille. Men macht ock coken / ende inde spijse ghebruycken ghelijck als ander cruyden. Het is wtnemende goet voor een heete maghe/ende tot ghebreken in de borst/leuer/nieren ende blase. Sijn sap is wonderlijcken goet teghen steeckten inde sijde.

Van Lisdodden. Cap. CCCXIX.

Den naem.

A LIsdodden heeten in Griecx Typhe / eñ in Latijn Typha. Dit ghewas en wort inde Apoteke niet ghebruyct.

Tfaetsoen.

Dit gewas crijcht lange swerte bladerē/ gelijck den wilden Galigaen/maer sij sijn smal eñ scherp. Het heeft eenen effenen calen steel/sonder knoopen / eñ niet hol. Op de stelen wassen de coluē oft dodden / dat en is anders niet dan sijn tsamen tgedrongen bloemen/ende dat worden ten lesten grauwe wolle/ eñ het vliecht wech. De wortel is vol ledekens met veel ionckturen / binnen wit eñ heel bol / aende ioncturen comē iaerlicx niew ooghen/daerwt wassen andere swerte bladeren.

Typha. Lisdodden.

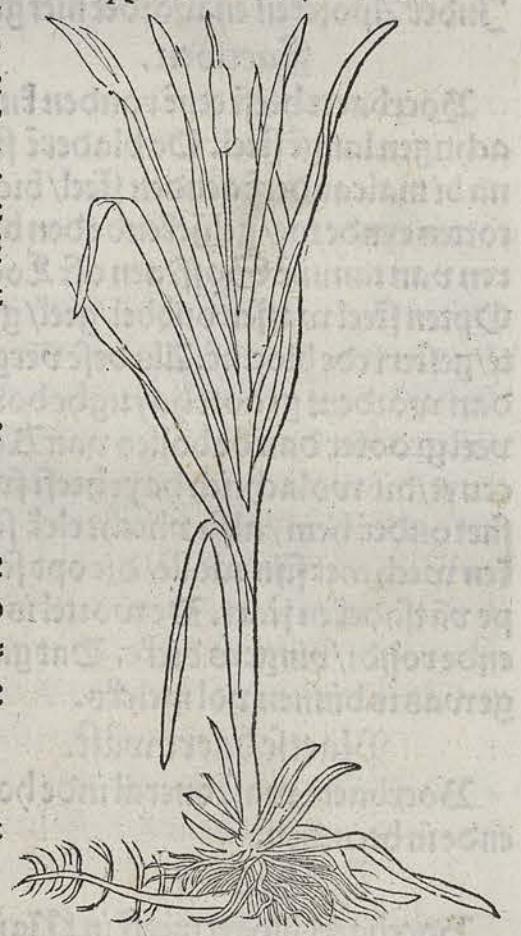

Plaetse sijnder wassinge.

B Dese Dodden wassen aende water cant/inde maras ende in vijuers.

Den tijt.

In Julio wassen de Dodden op de stelen/ eñ in Augusto beginnen si wech te vliegen. In sommighe landen vultmen de bedden eñ cussens met de wolle oft hayr dat vande Dodden vliecht.

Natuer ende complexie.

De Dodden sijn middelbaer werm ende cout/ende sij suyueren redelick.

Cracht ende werckinge.

Dodden met oude verckens liese ghemengt/dat is een goede eñ waerachtige medicijne om den brandt van verberntheyt daermede te lesschen ende te verdriuen/alsment also daerop leyt. De Cuypers besigen de lange swerte bladeren/om den bodem vande vaten daermede te voeghen.

Van

Van Torckſch Coren. Cap. CCCXX.

Den naem.

A Dit gewas daer wi hier af ſcrÿuen / dat is cortelinge wt Torckÿen / Aſia ende Griecken landt / hier int landt ghebracht / eñ daerom heetment Torckſch Coren. In Latÿn en heetet noch anders niet dan Turcicum frumentum.

Geſlecht.

tMen vindt vierderley geſlechtē oft ſorten van Torckſch Coren. Deerſte leuert bruyn Coren / dat tweede rootachtich Coren / dat derde geel Coren / dat vierde wit Coren. Sÿ hebben ooc een onderſcheet inde aren / de welcke / al iſt dat ſi alle geen vlimmen en hebben / nochtans dragen ſÿ bloeyſel na tcoren dat ſi brengē / deen bruyn dander root / ende ſo voortaen. Anders ſÿn ſi malcanderen gheliÿck / ende daerom hebben wÿ die al onder eē figure begrepen.

Turcicū frumentū. Torckſch Coren

Gaetſoen.

Torckſch Coren heeft ſeer hooghe oft langhe halmen oft ſtelen / ende die ſÿn rondt ende dicke / ende ter wortel waert ſÿn ſÿ bruyn / met veel knoopē oft ioncturen. Het heeft langhe bladeren / gheliÿck ſcherpe Riedtbladeren. Op de ſtelen waſſen aren / die ſÿn ſonder vlimmen / ende ſÿ ſÿn heel ydel / want ſÿ en brengen daerin geen ſaet / ende ſÿ draghen bloeyſel gheliÿck de C Rogghe / nv bruyn / nv root / wit oft geel / daerna dat ſÿ Coren brenghen. Dat Coren is driÿcantich / ligghende in groote ronde dicke graſſcheedē geſloten / dewelcke ter ſÿden vande halmen wt de ioncturen ſluypen. Dit Coren leyt ooc herdt tſamen ghedronghen / want elck ſcheede heeft somtÿts acht regelen / ſomtÿts thien / maer ſelden daerouer. Dat dun hayr / dwelck bouen wt de graſſcheyden waſt / dat is van ſulcker coluer / gheliÿck dat Coren dat daerin leyt. De wortel is van veel cleyn hayrkens teſamen gheſet.

Plaetſe ſÿnder waſſinghe.

Dit Coren is eerſtmael wt Torckÿen hier in dit landt ghebracht. Het compt wel op / ende daeromme iſt nv ſeer ghemeyn / want men ſaeyet in de houen.

Den

D

Den tijt.

Torckſch Coren moet inde Lenten/ende principalick inden April/ghe ſaeyt worden. Maer tegen den Herft wordet hier te lande eerſt rijp.

Die natuer ende complexie.

Torckſch Coren heeft ſonder twijfel ſulcken natuere ende complexie ghelijck de Terwe/ende de redene van dyen hebben wij in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

E

Cracht ende operatie.

Gelijck als dat Torckſch Coren de natuere heeft vande Terwe/alſoo heuet oock de operatie. Van dit Coren maectmen wter matē ſchoon wit meel/daeraf bactmen broot/dat ſtopt lichtelick. Ende daerom ſeytmen datmen in Torckijen van dit Coren geen broot en bact/dan in dieren tijden/ alſmen geen ander coren crijghen en can. Dat ſap dat wt de bladeren gheperſt wordt/dat wilt cout ſijn/ ende daeromme wordet veel ghe beſicht tottet wildt vier.

Van Thymus. Cap. CCCXXI.

Den naem.

A Dit cruyt heet oock in Griecx ende Latijn Thymus. De redene waerom dattet alſo heet/ſuldi in onſen Latijnſchen Herbario beſcreuen vinden.

Thymus. Thymus.

Haetſoen.

Thymus is een cruydeken met veel tackens/ die ſijn becleet met ſeer cleyn bladerkens/den bladerkens van Serpyllum ghelijck/ maer ſij ſijn cleynder ende donckergruender. Int ſop van deſe tackens waſſen ſchoon cleyn lijf verwige bloemkens / gelijck de bloem
B kens van Kuel. De wortel is veeſachtich/ eñ ſij heeft veel gruen ſchuetkens/ daer ſi mede in deerde wortelt. Dit geheel gewas heeft eenē ſtercken ruec/ gelijck de Serpyllū/mer hi is lieflijker.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Den Thymus waſt geerne op magher ſteenachtighe eerde/ daer de ſonne dickwils ſchijnt.

Den tijt.

Thymus bloeyt ſpade/ alſo Theo-

C phrastus schrijft / te weten ontrent S. Jans dach int midden vande somer/ende sijn bloemen sijn altijt vol byen.

Natuer ende complexie.

Thymus is werm ende drooghe inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Thymus met hueninck gheseden ende ghedroncken/ dat is goet voor de gene die kichen ende eenen swaren adem hebben. Hi lost oock de wormen/ende de secundine/ende hi brengt den vrouwen haer maent/ende hi doet dat gheronnen bloet scheyden. Met sout ende azijn is hij goet ghedroncken/want door den camerganck lost hij de taey humoren eñ vochticheyt/Pituita ghenaempt. Een electuarie met hueninck ghemaect van ghedroochden ende ghepulverizeerden Thymus/ ende dat gheseert/dat
D doet de sluymen wel wtworpen. Den Thymus met azijn gestooten/ende gheappliceert / dat verteeret de swellinghen die van coude vloten comen. Hij verdrijft de wratten / alsment daerop leyt. Hij is goet tot weedom inde huepen / met wijn ende Gersten mout ghemengt ende daerop gheleyt. Alle de ghene die onstercke ooghen ende cranck ghesicht hebben/ sullen altijt Thymus in haer spijse doen / want daertoe is hij wonderlijcken goet. Thymus is oock seer goet den ghenen die de vallende sieckte hebben. Ende als yemandt gheuallen is/dan salmen hem daeraen laten riecken/so compt hij wederom tot hem seluen. Als yemant Thymus met hueninck ende azijn ghemengt op sijnen buyck leyt / soo lost hij veel windts. Desghelijcx oock / alsment op de gheswollen manlickheyt leyt. Desghelijcken operatie heeft hij oock alsment droocht / ende een drachma van dat puluer met Meede nuechteren inneempt. Thymus ghepulverizeert ende met sout ghemengt/ ende inde spijse ghevseert / dat maeckt goeden appetijt om eten.

Van groote Chamedren.

Cap. CCCXXII.

Den naem.

A Dit cruyt heet in Griecx eñ Latijn Teucrium. Het mach wel groote Chamedren heetē/wāt het is den Chamedrē seer gelijck/wtgenomē dattet veel grooter eñ langer is.

Zaetsoen.

Groote Chamedren is een gewas ghelijck een roede/ met bruyn stelen ende ronde gecronckelde bladeren / den Chamederbladerkens heel gelijck/ eñ ringsomme gekerft gelijck een sage. Sijn bloemkens sijn cleyn eñ bruyn/gelijck de bloemkens van Chamedren. De wortel is van veel cleyn dunne witte veeskens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en heeft niet langhe hier int landt gheweest / soo ick meyne/

B want het is wt vremde landen gecomen/ eñ men moetet inde houen saeyen ende planten.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ gelijck de Chamedren/ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit gewas is werm inden tweeden graedt/ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende werckinge.

Groote Chamedren gedroocht/ gesoden ende ghedroncken/daeraf wort de milte seer cleyne. Het is goet voor de ghene die sieck sijn inde milte/ alsment met azijn ende met vijghen menghet/ ende ouer de milte leyt. Ock ist goet voor de ghene die van venijnich ghedierte ghebeten sijn/alsment met azijn mengt ende daerop leyt.

Teucrium. Groote Chamedren.

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII

Den naem.

A Sint Jans cruyt heetet in Griecx eñ Latijn Hypericum. Sommighe heetent ock in Latijn Perforata/ ende Fuga demonum/om dat sijn bladerkens/alsmense teghen de Sonne houdt/ sien als oftse met naelden doorsteken waren/ ende men seyt dattet alle quaet ghespuys van gheesten veriaecht.

Faetsoen.

S. Jans cruyt heeft eenen bruynrooden viercantighen steel/met veel tacxkens verciert. Sijn bladerkens sijn den bladerē van Wijnruyte niet ongelijck/ sijnde cleyn ende smal/ ende het schijnt als oftse al met naelden doorsteken waren/als geseyt is. Bouen int sop wassen geel bloemen/elck bloem hebbende vijf bladerkens. Alsmense met de vinghers in stucken wrijft/ so compt daer bruynroot bloedich sap wt. Na dat dese bloemen afgheuallen sijn/so volgen daer hawkens na/die sijn achter aenden steel rondt/ bouen scherp toegaende ghelijck een Gersten cozen/ ende in dese hawkens leyt swert saet/dat riect ghelijck hers. Het heeft een houtachtighe/langhe/geel wortel.

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII.

B Plaetse daert wast.

S. Jans cruyt wordt oueral inde haechbosschen ende op de canten vande ackers gheuonden.

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt meest in Julio ende Augusto / ende daerna brenghet sijn saet in hawkens..

Natuer ende complexie.

S. Jans cruyt is werm ende droo ghe van natuere/ende subtijl van substancie.

Cracht ende werckinge.

C S. Jans cruyt met bloemen ende saet gesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine / eñ brengt den vrouwen haer maent. In wijn gesoden eñ gedroncken / verdrijuet de tertiane oft quartane / dat is te segghen / de drijdaechsche eñ vierdaechsche cortse. Sijn saet gesoden / ende veertich daghen veruolgens ghedroncken/ dat geneest de weedom inde huepe/dat is dat sciatica. De bladeren metten sade gestooten/ daermede gheneestmen de verbrandtheyt/alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert/dat gheneest de vuyl rottende vlceratien ende sweeringhen/alsment daerin stroyt. Dat saet ghesoden en de ghedroncken/dat stopt den loop des buycx/ ende tis wtnemende goet tot den steen inde blase.

Hypericum. S. Jans cruyt.

Van Belsencruyt. Cap. CCCXXIIII.

Den naem.

A Belsencruyt oft Jusquiamus / dat heetmen in Griecx ende Latijn Hyoscyamus ende Apollinaris. De Arabische meesters heetent Altercum. Inder Apoteken heetet Jusquiamus. Den oorspronck van sijn namen staet bescreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Beslecht.

Hoewel dat de oude meesters gescreuen hebben van drijerley Belsencruyt/nochtans en is ons nv ter tijt maer een bekent / wyens contrefeytsel ende figure wi hier gheset hebben. Aldus so willen wi op dit pas vandeen scrijuen/ende laten dander varen.

B

Tfaetsoen.

Belsencruyt heeft seer dicke stelen. Sijn bladeren als die eerst wtwassen/die sijn seer breedt/saecht/ weeck/ ende wolachtich/doorsneden eñ gheclouen bijna gheluyck Eycken loof/ doncker aschverwich gruen. Dese bladeren worden opwaerts aenden steel cleynder/ smaelder / eñ scherper/ gekerft met vijf oft seuen scherpe punten / int aensien gelijck een handeken.

C De bloemē dat sijn bleecke doderverwighe bellen oft schellen / cruypende eerst gelijck wt byen huyskens / ende sij hebben binnen vier oft vijf purpuren kopkens / ende als dese afvallen/ soo wordent gheluyck pottekens met cleyn deckselkens toegedect/ die wassen aenden steel in ordinancie tot bouen toe. Hierinne leyt saet / ende als dit rijp is/dan gheluycket den Huelsade/maer tis grauwer ende eerdtverwiger. Dit cruyt heeft een geel slechte wortel/vingers dicke/met veel veesen.

Hyoscyamus. Belsencruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Jusquiamus wast overal aenden watercant / aenden wech / ende in oude hofsteden.

D

Den tijt.

Belsencruyt bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Die natuer ende complexie.

Belsencruyt eñ tsaet sijn cout van nature/eñ den menschen schadelick/ somtijts oock doodtlick/ eñ daerom en salment niet van binnen innemen.

Die cracht ende operatie.

Jusquiamus gruen gestooten/alleen oft met Gersten mout gemengt/ eñ geappliceert/ dat stilt alderhande pine eñ doet die cessere. Dat sap dat wt dit cruyt gheperst is/daerin maectmen doecxkens nat/eñ die leytmen over heete/loopende/ende quade ooghen/ want dat doet haer hitte / ende vloten/ ende haer ghebreck cesseren. Dat sap oft de olie van tsaet inde oren gedaen/dat doet de steeckte ende pijne inde oren vergaen. Nochtans salment met sorghen ghebruycken. De bladeren doen alderhande gheswel cesseren eñ vergaen/alsmense also gruen daerop leyt. Si stillen ende verdrijuē de pine der leden/dat Podagra dat van hitte compt / als si met Gersten mout gemengt worden / eñ gestootē eñ daerover geslagē.

Een

E Een voetwater van Jusquiamus gemaect/dat maeckt den mensch slapende. Desgelijcx doet oock de olie die van tsaet gemaect is/met azijn gemengt/ende opt voorhooft/ende inden slaep vanden hoof de gestreken. De bladeren stelpen dat bloeden / ende sij sijn goet voor de vrouwen die haer suyueringe te seer ouervloedich hebben/ gestooten ende daerop ghe leyt. De wortel van dit cruyt in azijn gesoden / eñ sekeren tijt lanck inden mont gehouden/ daermede vergaet de groote onlijdelijcke pine inde tanden. In summa/aengesien dat de gruen Belsen bladeren/ dat saet / ende tsap/niet alleen den mensch/maer oock twee eñ de beesten dul ende rasende maect/so en salment niet van binnen innemẽ/ maer alleenlick van buyten vseren/ om de pine te doen cesseren / ende den mensch slaperich te maken/ende tselue salmen ooc doen met discretie. Dit vermane ick hier / om de quacksaluers ende lantvaerders wille / die somtijts met dit Belsencruyt seer grof omgaen. Maer waert sake dat de heeren daertoe sagen/ datmen dese netboeuen niet toe en liet de lieden soo iammerlick te bedrieghen/so en waer dese vermaninghe niet van noode.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Den naem.

A Dit gewas/dwelck wi hier Meertsbloemen heeten / dat is een maniere van bloemen die in Griecx ende Latijn Hyacinthi genoemt sijn. Daerom heetense Meertsbloemen/om datse meest inde Meerte wtcomen / als haer de blaw Violetten verthoonen.

Hyacinthus cœruleus maior mas.
Groote blaw Meertsbloem manneken.

Geslacht.

B Na de beschrijuinge van Columella/ so sijn de Meertsbloemen principalick tweederhande / blaw eñ sneewit. De blauwe heeten Hyacinthi cerulei/ende dyer isser vier sorten oft geslechten/die ons bekent sijn. Deerste is wat grooter van wortel eñ bladeren dan de andere/ende daeromme heeten wi die tot een ondersceet/ groote blaw Meertsbloemẽ manneken. Dat tweede is den eersten seer gelijck/maer tis wat cleynder van wortel/ bladeren eñ bloemen. Ende dit hebben wi den naem ghegeuen groote blaw Meertsbloem wijf-

Hyacinthus cœruleus maior fœmina.
Groote blaw Meertsbloem wijfken.

Hyacinthus cœruleus minor mas.
Cleyn blaw Meertsbloem manneken.

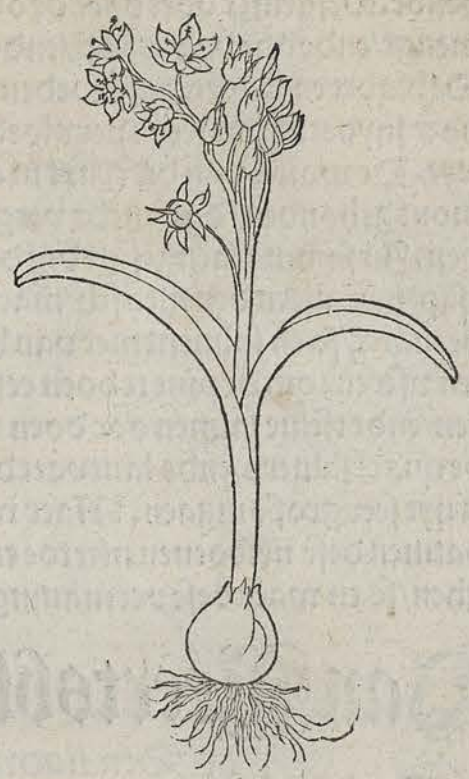

Hyacinthus cœruleus minor fœmina.
Cleyn blaw Meertsbloem wijfken.

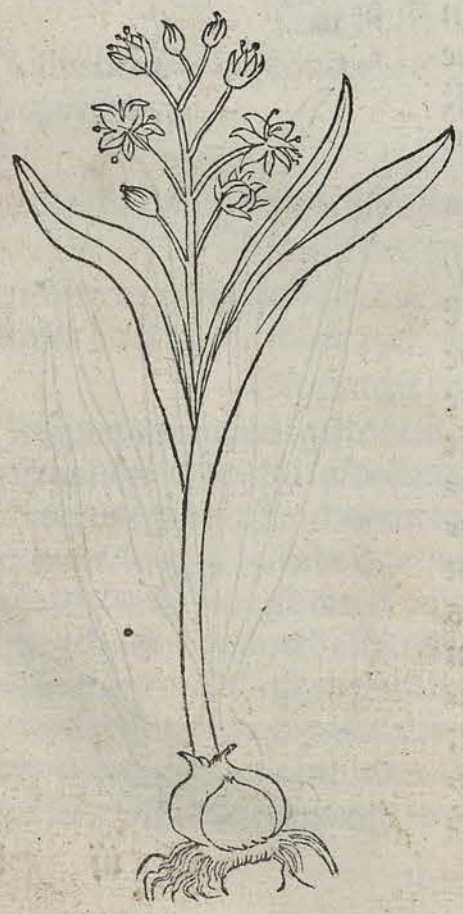

Hyacinthus niueus.
Witte Meertsbloem.

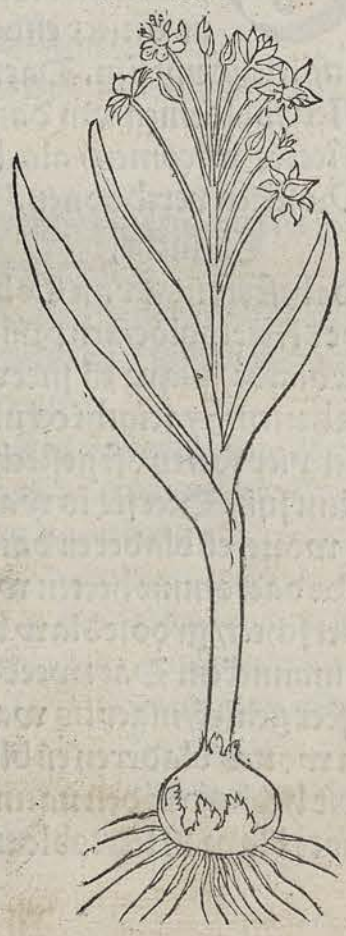

Cken. De derde Meertsbloeme heeft ghemeynlick niet meer dan twee bladeren/ende haer bloemen staen ghelijck sterren/den blauwen Violetten niet seer onghelijck/ ende wij heeten dese cleyn blaw Meertsbloem manneken. De vierde Meertsbloem heeft ghemeynlick drij bladeren / ende haer bloemen sijn ooc veel bleecker dan de voorgaende/ ende men heetse cleyn blauw Meertsbloem wijfken. De vijfde is der vierde in alle dinghen ghelijck / wtghenomen dat de bloemen van dese sneewit sijn. Ende daeromme gheeft hem Columella sijnen rechten naem/ende hij heetet Niueus Hyacinthus.

Gaetsoen.

De Meertsbloemen hebben gemeynlick twee oft drij bladeren/die sijn smal ende lanck/ den bladeren van Coock oft van Veldtayeuyn seer ghelijck. Tusschen dese bladeren comen cleyn dunne steelkens wt gelijck als Biesen/ ende die sijn met blaw bloemkens beset/die aende twee eerste geslechten seer cleyn ende ront sijn/gesaetsoeneert gelijck een laetbusse/ ende daer bouen op staet een cleyn schoon wit sterreken. De twee ander ghe-
D slechten hebben gesterrede bloemkens / ende dat leste gheslecht heeft sneewitte bloemkens/also wi hier voze verclaert hebben. Als die bloemkens vande twee eerste gheslechten afvallen/ so wordent drijcante bollekens/ ende in elcke clijstere leyt een ront swertgraw sadeken besloten. De bloemen vande drij leste/dat worden ronde knoppen/so groot als Erwten/ somtijts oock meerder/ ende die liggen vol goutgeel saets gelijck als Milie oft Hirs. De wortel is rondt ghelijck eenen Ayeuyn bol/deen grooter dan dander/also die figure dat claerlick wtwijst.

Plaetse haerder wassinghe.

Meertsbloemen wassen geerne in dicke bosschen ende geberchten. De twee eerste geslechten en sijn niet so ghemeyn als de twee leste.

Den tijt.

De Meertsbloemen comen al wt inde Lenten / ende alsdan brengen ende leueren sij haer schoon bloemkens. Nochtans comen de twee eerste wat langsamer wt dan de leste / want die comen ghemeynlick wt int leste van Februarius ende Martius. Inden Mey verdwijnen sij wederomme ghelijck meer ander cruyden.

E

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Meertsbloemen is coudt inden tweeden graedt/ ende drooghe inden eersten. Maer tsaet is drooghe inden derden graet/ ende middelbaer werm ende coudt.

Cracht ende operatie.

Alsmen dese wortel met wijn stootet/ende op de schamelheyt van eenighe ionghers strijcket / soo en sal daerop gheen hayr comen wassen. De wortel met wijn ghedroncken / dat stoppet den loop des buycks / ende lost de vrine/ende is goet den ghenen die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Dat saet stoppet meer/ daeromme heeftet meer crachten om den

loop des buycx te doen cesserē dan de wortel. Dat saet met wÿn gedroncken/dat geneest de geelsieckte. Sommighe nemen Aueroone daertoe.

Van Ysope. Cap. CCCXXVI.

Den naem.

A DEYsope oft Hyssop heetmen in Griecx ende Latÿn Hyssopus. Ende so heetet oock inder Apoteke.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Ysope / tam ende wildt. De tamme wordt inde houen gheset/ende daeromme heetmen die oock hof Ysope. De wilde heetmen berch Ysope / om datse op de berghen wast.

Gaetsoen.

De hof Ysope is een houtachtich cruyt / hebbende een herde wortel/ ende daerwt wast eenen stam / somtÿts twee oft drÿ / na dat den stock oudt wordt. Het crÿcht veel tackens oft rÿskens/die sÿn van onder tot bouen met schoon gruen bladerkens becleedet / van gaetsoene ghelÿck de bladerkens van Saturon oft Kuel. Het leuert bloemē/die sÿn op bruyn blaw ghecolureert / ende dese bloemen staen aen malcanderen deen bo-

B uen dander gelÿc een are. Als de bloemen afvallen / dan volcht daer cleyn sadeken na / dat leyt in huyskens besloten. De wortel is lanck ende houtachtich. De wilde Ysope en is ons noch niet ter hant comen / ende daeromme en consten wÿ die niet af conterfeyten.

* Hyssopus. Ysope.

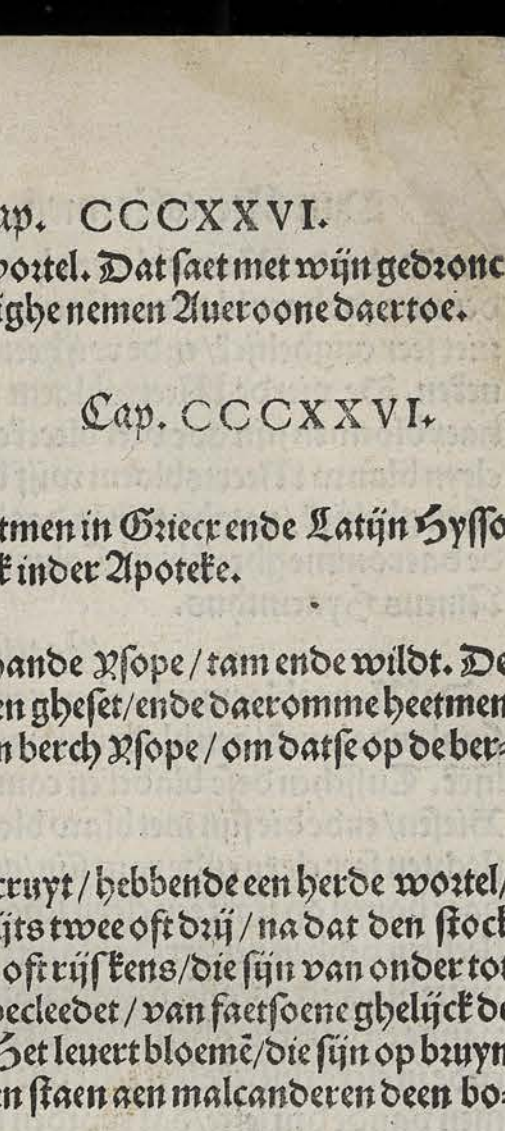

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Ysope wordt oueral in de houen gheplandt. De wilde wast op berghen/also wi gheseyt hebben.

Den tÿt.

C De hof Ysope bloeyt principalick in Julio / ende dan behoortmense te vergaderen/om der bloemen wille.

Natuer ende complexie.

De Ysope is werm ende drooghe inden derden graedt / ende sÿ is van subtÿl substancie.

Cracht ende werckinge.

Ysope met Vÿgen / Wÿnruyte eñ

D hueninck in water gheſoden ende gedroncken/ dat helpt den genen die kichen ende ſwaren adem hebben / eñ langduerenden hoeſt eñ ſnoteringe. Ysope met hueninck gemengt / eñ in maniere van een electuarie inghenomen/dat doodet de wormen. Ysope met Orymeli ingenomen ende ghedroncken / dat loſt de taey ſlÿmicheyt door den camerganck. Ysope met Vÿgen gegeten/dat laxeert. Het maect goede coluer. Het verteert dat gronnen bloet dat onder blaw geſlagenheyt leyt/in water gheſoden ende daerop gheleyt. Met Vÿghen gheſoden ende tſop gegorgelt/dat is goet voor den huyghe/ende geſwel inde keele. Ysope met azÿn geſoden / ende tſop daeraf inden mont gehouden/daermede verſuetet den tandtſweer. Het is ſeer goet teghent bÿten van nateren/met Roomſchen Comÿn ende hueninck ende ſout gheſtooten/ende daerop gheleyt. Ysope in olie gheſoden ende gheſtreken/dat verdrÿft de luyſen. Dwater daer Ysope in geſoden is/dat geneeſt ruydicheyt/ſchorfte hoofden/ende quade crauwagie/alſment daermede waſcht.

Van Waterpeper. Cap. CCCXXVII.

Den naem.

WAterpeper heeft daerÕ dyen naem om dattet ſcherp ende amper is van ſmake / eñ tbernt op de tonghe ghelÿck als Peper. Sommighe heetent oock Vlieghencruyt / om des wille dat de vliegen ende muggen oft mueſien niet aenrueren en ſullen yet dat met dat ſap van dit cruyt beſpraeyt is.

Hydropiper. Waterpeper.

Faetſoen.

Waterpeper heeft eenē vaſten/ſterc ſten ſteel met veel knoopen ende ionckruerkens. Eñ hierop waſſen ſÿn bladeren/die ſÿn den Wilghebladeren gelÿck / grawachtich van coluere / ende ſonderlinghe op dye ſÿde ter eerdenwaert. Sÿn bloemen ſÿn te ſamen gedronghen / ghelÿck een ſcherpe / ſmale are / ende ſneewit van coluere. Als deſe afvallen/ ſoo leueret bruyn breedt ſaet/dat is oock heet op de tonghe. De wortel heeft ſeer veel veeſen.

Plaetſe

B Plaetse sijnder wassinge.

Waterpeper/na dat sijnen naem wtwijst/ wast geerne op vochtighe plaetsen/bij vijvers/poelen/ende vischputten.

Den tijt.

Waterpeper bloeyt meest in Augusto/ende daerna leveret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Waterpeper is seer werm ende drooghe.

Cracht ende operatie.

De bladeren ende tsaet ghestooten / dat verteert de sweeringhen ende gheronnen bloet / ligghende ondert ghene dat blaw ghestooten oft gheslaghen is/alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepulverizeert / daermede machmen de spijse bereyden in stede van Peper. Dat sap dat wt de bladeren gheperst is/dat is goet tot vuyl wonden/ om die daermede te wasschen.

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

Den naem.

A Wolcruyt dat heetmē oock Tortsecruyt/oft Keerssecruyt. In Griecx heetet Phlomos/in Latijn Verbascum/Candela regis/Candelaria/eñ Lanaria/ inder Apoteke Tapsus barbatus. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Gheslacht.

Men vindt principalick sesterhande Wolcruyt. Deerste (also Dioscorides scrijft) heetet Verbascum candidum mas / dat is te seggben / wit Wolcruyt manneken / oft Toortscruyt. Dat tweede heetet Verbascum candidū femina/dat is/wit Wolcruyt wijfken. Dat derde swert Wolcruyt/oft Wolbladeren. Dat vierde Verbascum sylvestre/dat is/wildt Wolcruyt. Dat vijfde Verbasculum / dat is cleyn Wolcruyt/ende dit is tweederhande. Deen geeft eenen goeden stercken rueck / ende dit heetmen S. Peeters cruyt/oft geel Hemelsluetel. Dander en rieckt niet/en-
B de dat heetet witte Sluetelbloemen. Dat seste heet Lychnitis / ende in Duytsch Marien rooskens / ende dit is oock tweederhande / bruyn ende wit. Dit sijn alle de soorten van Wolcruyt / die ons nv te deser tijt bekendt sijn.

Gaetsoen.

Dat eerste heeft eenen hooghen grauwen gheharyden steel/dit is van onder tot bouen toe met bladeren verchiert/alsoo dat altijt deen blat bouen dander staet/altijt cleynder ende smaelder. De bladeren beneden bij de wortele / die sijn seer breedt ende lanck/wit aschverwich gruen/ wolachtich ende saecht. Bouen de bladeren verthoonen haer geel welriekende bloemen / die staen rondtom den steel tot bouen toe/eñ elck bloeme is met

C is met vijf bladerkens onderscheyden. Als die af vallen / so worden dat ronde gehayrde bollekens oft knoppekens / die sijn vol saets gelijck Huel saet / maer tis cleynder. Ende desen langen steel met sijn bloemen siet ghelijck een schoon keerse oft toortse / ende daerom heetment oock Toortscruyt / alsoo bouen ghescreuen is. Het heeft een lange slechte wortel / die is houtachtich ende rondt / ende vinghers dicke. Dat tweede is desen gelijck van stele ende wortele. Sijn bladeren sijn wit / ende wat wolachtich. Sijn bloemen sijn sneewit / elck bloeme met ses bladerkens onderscheyden. Tsaet leyt oock in knoopachtighe bollekens besloten. Dat derde / dwelck men swert Wolcruyt oft Wolbladeren heetet / dat is den eersten heel ghelijck / maer sijn bladeren sijn grooter ende swerter. Sijn bloemen sijn oock veel grooter / ende ghesaetsoeneert ghelijck roosskens.

D Dat vierde gheslechte / dwelck men wildt Wolcruyt heetet / dat heeft langhe ende dicke stelen / ende heeft bladeren ghelijck Sauiebladeren. Sijn bloemen sijn geel ende minder dan deerste / eñ sij hebben een bruyn oft purpuren sterreken inde middel. Sijn wortel is seer dicke / alsoo / dat dit gants ghewas / dat daerwt compt / wel een boomken gelijct. Dat vijfde geslecht dat heet S. Peeters cruyt / oft geel Sluetelbloemen / eñ dit cruyt spreyt hem wt op deerde met witte gefronsselde bladerē / die sijn

Verbascum candidum mas.
Wit Wolcruyt manneken.

Verbascum candidum fœmina.
Wit Wolcruyt wijfken.

eerst

Verbaſcum nigrum.
Swerte Wolbladeren.

Verbaſculum odoratum.
S. Peeters cruyt.

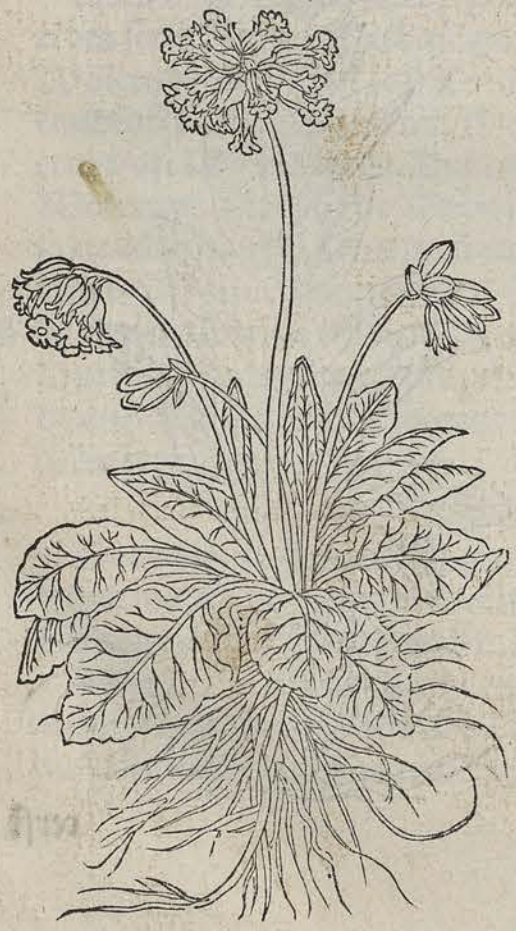

Verbaſcum ſyluestre.
Wilde Wolcruyt.

Verbaſculum non odoratum.
Witte Sluetelbloemen.

E eerst rondt. Tusschen de bladeren wast eenen ronden glatten oft effenen steel / een spanne lanck / ende aschverwich. Int sop van elcken steel hanghen dodergeele bloemen / die sluypen wt witte holle sackkens oft borsekens / niet anders dan wt cleyn clockkens oft sluetelpijpkens / somtijts elne meer oft min op eenen steel. Als de bloemen wtuallen / so worden dat cleyn bollekens in maniere vã Huelsaet / die sijn vol swerts cleyns saets. De wortel is wit ende veesachtich / ghelijck de wortel van Wechbreede.

De witte Sluetelbloeme is den voorgaenden cruyde ghelijck / maer dit heeft veel breeder bladeren dan dat. Sijne bloemen sijn heel bleeckgheel / bijcans wit / ende daeromme heetet witte Sluetelbloeme. Sij en hebben gheenen sonderlinghen rueck ghelijck de gheele. Dat seste gheslechte / met namen Marien Roosekens / dat heeft bladeren die sijn aschverwich gruen / dick / saecht / ende wolachtich / ghelijck dat eerste Wolcruyt / maer dese sijn teerder. Sinen steel heeft veel iongcktueren oft knoopen / ende hi is ghehayrt oft wolachtich. Desen steel draecht schoon roosekens / die sijn van coluer bruyn oft wit / ende na dat elck bloem vergaen
F is / soo compt daer een bolleken ghelijck een Huelbolleken / dat is bouen scherp ghelijck een cleyn Eeckel / ende hierin leyt aschverwich saet. Sijn wortel is oock houtachtich gelijck de wortel van ander Wolcruyden.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Wolcruyden vindtmen hier ende ghinder. Deerste drij gheslechten wassen ghemeynlick op de heyde / neffens den wech / aende haghen / ende bij de tuynen. Nochtans en is dat gheslecht met de witte bloemen niet soo ghemeyn / als de twee andere / ende men vindes oock niet oueral. Dat vierde wast geerne op de heyde / ende sonderlinghe op drooghe ende steenachtighe heyden. De geel Sluetelbloemen oft S. Peeters cruyt dat wast op drooge beemden / ende int Gras. De witte Sluetelbloemen wassen ghemeynlick op de berghen ende in bosschen. De Marien Roosekens die setmen inde houen.

Den tijt.

G De Wolcruyden bloeyen principalick in Julio ende Augusto. Ende men behoort die te vergaderen teghen den Herft. Maer de Sluetelbloemen comen vroech wt / want daeraen mercktmen dat de Lenten voor de hant sijn. Ende in dyer tijt behoortmen se te vergaderē / want sij verdwinen ende vergaen haest.

Die natuer ende complexie.

De Wolcruyden sijn alle drooghe van natuere / maer nochtans niet seer werm.

Cracht ende operatie.

De wortel vande Wolcruyden in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / dat stoppet den loop des buycks. In water ghesoden ende ghedroncken / soo is sij goet voor de ghene die ghebroken sijn / ende als yemanden in sijn lijf yet gheschoort oft ghequetst is. Item teghen den

T lang-

langduerenden hoest. Den tandtzweer versuetet daermede / alsmen dit sap werm inden mondt houdet. De Wolcruyden met de gheel bloemen inde looghe ghedaen/die maken schoon hayr. De bladeren in water ghesoden ende gheappliceert / die verteeren de coude swellinghen / ende ander sweeringhen. Si sijn oock goet gheleyt op dat ghene dat van eenen Scorpioen ghesteken is. Dese bladeren ghedrooghet/ ghepulueriseert/ ende met hueninck ghemenghet / ende dat inde sweeringhen ende wonden ghedaen/ die sullen daermede gheneesen. De bladeren van dat wildt Wolcruyt ghestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / alsmen dit daerop leyt. Om Vijghen allet iaer dore onghescheyndt te houden / soo salmen die op de bladeren van dat vrouwelick wit Wolcruyt legghen/want alsoo blijuense goet. De wortel vande Wolcruyden met Ruyte in water ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor den ghenen die van eenen Scorpioen ghesteken is. Dat Wolcruyt met de gheel bloemen/ dat is goet ghesoden ende ghedroncken tot alderhande ghebreken vande borst/als hoest/fluymen etc. Dat saet in wijn ghesoden/ghestooten ende gheappliceert / dat is goet gheleyt op yemandts leden / die wt een oft wt malcanderen sijn / want dit beneempt de pijne ende tgheswel. Alsmen de bladeren met dat saet in wijn siedet / ende dan stootet/ soo treckt dat de doornen ende splinters wten lijue / ist datment daerop leyt. De Sluetelbloemen hebben deselue cracht ende operatie / want de bladeren ende bloemen drooghen neder/ende sij verteeren de swellinghen / ende daeromme sijnse seer goet tot pijne ende weedommen inde knokelen ende ioncktueren / oft Fleercijn. Ende daeromme heeten sommighe dit ghewas in Griecx Arthritica/ ende bij onsen tijden Herba paralysis/dat is te segghen Gichtcruyt. Dat sop daer de Sluetelbloemen in gesoden sijn/dat verdrijft de blaw ende swerte plecken/alsmense daermede wascht. Ditselue doet oock dat sap datmen wt de bloemen dowt. Daeromme pleghen de vrouwen haer aensicht met dit sap te bestrijcken ende te wasschen / om de plecken / masen ende rimpelen wt den aensichte te verdrijuen.

Van Eerdtbesiencruyt.

Cap. CCCXXIX.

Den naem.

AEerdtbesyencruyt heetmen Fragaria bij onsen tijden/ende sijn vruchten Fraga / dat is te segghen Eerdtbesyen. Maer hoe de oude Grieckssche meesters dit schoon lieflick cruyt hieten/dat en weet ick niet / het en sij messchien Rubus Ideus/ende sonderlinghe tghene dat gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / also wi in onsen Latijnschen Herbario met meer woorden bewesen hebben.

Geslecht

Van Eerdtbesyecruyt. Cap. CCCXXIX.

Geslecht.

Eerdtbesycruyt is tweederhande. Deen heeft grooter bloemen ende vruchten dan dander / ende oock rooder besyen. Anders en hebben sij gheen onderscheedt. Ende daeromme hebben wij die beyde onder een figuere begrepen.

Faetsoen.

Fragaria. Eerdtbesycruyt.

Eerdtbesycruyt cruypt ende vlidder op deerde / ende het en heeft gheenen stengel / maer het crijcht veel lange draeykens / cruypende wt de wortel gelijck als netgaren / eñ sij haken allesins op deerde aen met cleyn cnoppekens / daerwt comen ionghe stekelinghen. Het heeft ghehayrde stelen / ende op eenen steel en wassen niet meer dan drij
C bladeren / ende elck bladeken is rondtomme gheckerft ghelijck een sage. Dese bladeren sijn oock op deen sijde ter eerden waert gants aschverwich / ende si hebben veel ribbekens. Als dese bladekens eerst wtcomen / so sijnse te samen gheuouden ghelijck Clauerbladeren / ende seer gefronsselt. De bloemen sijn ghelijck schoon witte ghesterrede Violetten / binnen gheel. Als de vijf witte bladerkens ter sijden afvallen / so cõpt wt dat middelste geel dingesken / een row besie / die is eerst gruen / ende daerna als sij heel rijp is / dan soo wordtse schoon root / binnen vol cleyn sadekens / hebbende eenen lieflicken rueck /
D eñ sueten smaeck. De wortel is buyten bruyn / ende binnen wit / ghehayrt ende veesachtich.

Plaetse haerder wassinge.

De Eerdtbesyen wassen op drooge grasachtige hueuelen / aen haech bosschen / ende inde houen / maer alderliefst int woudt / ende in berghen daer veel lombre is.

Den tijt.

Eerdtbesycruyt bloeyt inde Lenten / ende den gantsen somer door tot inden Herft. Maer geen tijt vanden iare en crijchtmen de besien bat dan int beginsel vanden somer.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortel van dit cruyt sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt. De besyen vercoelen ende drooghen / diewijl datse noch

E onrijp sijn. Maer als sij rijp sijn/dan sijn sij werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghestooten ende gheappliceert/dat heylt de wonden. Ghesoden ende ghedroncken/so stoppet den loop des buycks/ende der vrouwen sieckte. Dat sop daeraf inden mondt ghehouden/dat conforteert ende sterckt dat tandtvleesch/het gheneest de vuyl quade monden/ende het verdrijft den quaden rueck oft stanck daerwt. Dat sap vande bladeren gheneest alderhande ghesweer/ende sonderlinghe int aensicht/ist datment daermede wascht. Ende daeromme sullen de lieden dit sap dickwils ghebruycken/dyen haer aensicht root wtbreeckt. De Eerdtbesyen verslaen den dorst/ende sij dienen wel voor een heete Colerike maghe. Dat sap vande rijpe Eerdtbesyen is goet voor de ghene die dat graueel hebben/ghedroncken/ende het suyuert ende purgeert de borst. De wortel ghesoden/ende daeraf des auondts ende des morghens gedroncken/dat is goet teghen ouergroote hitte der leuer.

Van Valeriane. Cap. CCCXXX.

Den naem.

A Valeriane heet oock Cattencruyt eñ Ooghecruyt/om dat de catten de wortel van dit cruyt geerne riecken/eñ haer oogen daermede sterckē. In Griecx eñ Latijn heetet Phu eñ Nardus syluestris. Inde Apoteke heetet Valeriana.

Geslacht.

Valeriaen is tweederhande. Deerste is groote Valeriana/ende die wort van sommighen ghenoemt Theriacaria/dat is/Theriakelcruyt. Dander heet ghemeyn Valeriane. Dat onderscheedt dat tusschen dese twee sorten is/dat suldi hierna beschreuen vinden.

Gaetsoen.

B Groote Valeriane heeft eenen ronden/holen/effenen/teederen/bruynen stenghel/met ionckturen oft leden onderscheyden. De bladeren sijn eerst redelick breedt/ghelijck Wechbree bladeren/ende daerna worden si gheclouen ghelijck bladeren van witten hof Mostaert/van coluere schoon gruen. Op den steel wassen schoon sneewitte bloemen/hoewel datse schijnen lijfverwich te sijn eer sij haer ontpluycken. Als tsaet rijp wordet/dan vlieghet wech ghelijck dat saet van Lattouwe. Die wortel is vinghers dicke/met veel cleyn veeselingen oft wortelkens daer neffens aen hanghende/door malcanderen ende ouer malcanderen ghelijck de wortel van dat Heylich Kerstcruyt/maer veel geelder/hebbende eenen seer lieffelijcken rueck. Ende in sommighe plaetsen vercoopen de vrouwen dese wortel voor Calmus. De ghemeyn Valeriane der voorghenoemden ghelijck van stenghel/wtghenomen dat hij

int

Van Valeriane.

Phu uerum. Groote Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Phu uulgare. Ghemeyn Valeriane.

C int opperſte canten oft holkelen ende ſtrepen heeft. Sÿn eerſte bladeren ſÿn heel ſmal/altoos twee/deen teghen dander/ghelÿck twee vluegelen/ daerna worden ſÿ wat ronder ende breeder/ringſomme gheclouen/ende donckergruen van coluere. Int ſop vanden ſteel waſſen lÿſverwige bloemē. De wortel van dit cruyt is cleynder dan de wortel vande voorſeyde Valeriane/eñ ſÿ is vol veeſen. Alle iaer ſtootet ſÿ nieuw cleyn witte wortelkens beſÿden wt/daermede reynighet ſÿ haer wederomme.

Plaetſe haerder waſſinge.

De groote Valeriane moet inde houen gheſedt worden / want ſÿ en is in alle landen niet ghemeyn. Dander waſt in vochte plaetſen / in beemden/ende in watergrachten.

D

Den tÿt.

Valeriane bloeyt den gantſen Somer lanck.

Natuer ende complexie.

Valeriane is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Valeriaen wortel gheſoden ende gedroncken/dat loſt de vrine. Desghelÿcke cracht heeft oock dat puluer/in wÿn ghedroncken. Sÿ doet de pÿne ende weedom ceſſeren/die een menſch in ſÿn ſÿde heeft. Sÿ leuert den vrouwen haer maentſtonde. Men doetſe oock inde medicÿnen / die

Men teghent venijn inneempt/ daerom ist seer goet datmen in tijden van Pestilentie daeraf drincke. Item Valeriaen wortel in wijn oft water gesoden/ende dat inde ooghen gedrupt/dat maect een claer ghesichte. Sij is oock wtnemende goet om wonden ende vlceren te heylen eñ genesen.

Van Linsen. Cap. CCCXXXI.

Den naem.

A Linsen heetmen in Griecx Phacos oft Phace / in Latijn Lens / ende Lenticula. Ende aldus heetment noch inder Apoteke.

Haetsoen.

De Linsen wassen op ghelijck de Wicken/met cleyn stelen/een elle lanck/ op alle sijden becleet met cleyn bladerkens ghelijck veederkens. Elck blat heeft sijnen draet oft clauwierken / daert mede haeckt ghelijck de Erwten. De bloemkens worden bruyn met wit gemengt/ eñ sij cruypen onder wt den steel tusschen de bladerē tot bouen toe / also dat de opperste bloemkens noch nauwelick haer hawkens en hebben/ als de onderste rijp worden. Men vint selden meer dan vier Linsen inde hawkens/die daer wassen na dat de bloemkens afgevallen sijn/ ende sommighe vande Linsen sijn leuerverwich/ som gheelwit/ ende som grawswert. Sij hebbē een teedere wortel met veel veesen.

Lens. Linsen.

Plaetse daerse wassen.

B De Linsen moeten in ackers opghebrocht worden gelijck als ander pottagie vruchten / eñ sij willen een middelbaer eerde hebben.

Den tijt.

De Linsen bloeyen in Julio / daerna worden haer hawkens rijp / ende dan moetmense vergaderen.

Natuer ende complexie.

De Linsen sijn middelbaer werm ende coudt / ende sij drooghen inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Die veel Linsen etet/die crijcht daer af doncker droeue oogen / want sij en sijn niet goet om verdouwen/ende sij sijn quaet voor de maghe / want sij

blasen

C blasen de mage ende de dermen seer op. Alsmen de Linsen met haer sluymen etet/dan stoppen sy den buyck/ want haer sluymen oft schellen trecken seer te samen. Linsen in water gesoden/ende dat sop daeraf gedroncken/dat laxeert. Maer alsmen deerste sop wtgietet/ende als si wederom in een ander water ghesoden worden/so stoppen si. Daerom syn se goet aldus bereyt voor de ghene die den loop des buycx/ ende dat roode melizoen hebben. Sy syn ock goet voor de vrouwen / die te seer overuloedich haer fluxie hebben. Als de sluymen oft schellen vande Linsen ghedaen syn/so en stoppen sy niet so seere/maer sy voeden badt/niet teghenstaende datse grof/quaet melancolieus bloet maken. Daerom soo worden de menschen lichtelick lazarus oft malaetsch / ende crijgen den cancker / alsmense dickwils ende veel etet. Sy maken ock swaer droomen/ ende sy syn den hoofde ende den neruen oft zenuwen schadelick. Maer tis goet datmen de schellen af doe vande Linsen / daertoe nemende Endiuie/Porceleyne/Mispelen/drooghe Roosen/Queappelen/ ende dyerghelycke cruyden/so stoppen sy des te meer. De pyne van dat Podagra
D versuetmen met Linsen/met Gersten mout ghesoden / ende daerop gheleyt. Linsen met hueninck gecoockt/die dienen wel tot loopende ende inetende vlceratien. Sy verteeren herde swellingen ende croppen/in azyn ghesoden / ende daerop gheleyt. De Linsen in zeewater oft sout water ghesoden/soo scheydet dat gheclontert melck inde vrouwen borsten/ende sy verteeren dat overtollich melck dat daerinne is/ alsment op de borsten leyt. De Linsen syn goet tot alderhande ghesweer / ende tot schorftheyt ende ruydicheyt van lyue. Si syn goet in Meede ghesoden/ende geleyt op de leden die opclieuen. De Linsen wel ghesoden/ende daerna ghestooten ende gheappliceert / dat stoppet bloedt dat wt de wonden oft elders wt loopt. Si syn goet ghegheten voor de ghene die overuloedelick vochtich syn / maer den ghenen die seer drooghe syn van natuere / dyen syn se wter maten schadelick / want sy drooghen seer. Daeromme aenghesien datse dat mannelick saet verteeren ende verdrooghen / soo benemen sy den mensch den lust om by te slapen. Ende hieromme dienen sy badt den genen die in suyverheyt leven willen / dan die inden houwelycken staet syn.

Van de Linde. Cap. CCCXXXII.

Den naem.

A DE Linde heet in Griecx Philyra / ende in Latyn Tilia/ ende also heet sy noch inde Apoteke.

Geslacht.

De oude meesters scryven van tweederhande Linde boom/te weten manneken en wyfken. Dmäneken heeft herdt/vael/knoopachtich houdt / ende een dicke schorsse / die en laet

B haer niet booghen als sÿ af gheschelt is/eñ sÿ rieckt bat dan de schorsse van dwÿfken. Daerop en wassen oock gheen bloemen noch vruchten. Dat wÿfken heeft eenē dicken stam / ende wit hout / ende dese schorsse laet haer buygen / want daer worden wiegen af ghemaect. Het brengt bloeysel ende vruchten. Dwÿfken is ons alleen bekent/ ende daerom hebben wi oock alleen sÿn figuere hier geset/ende van sÿn faetsoen bescreuen.

Tilia. Linde.

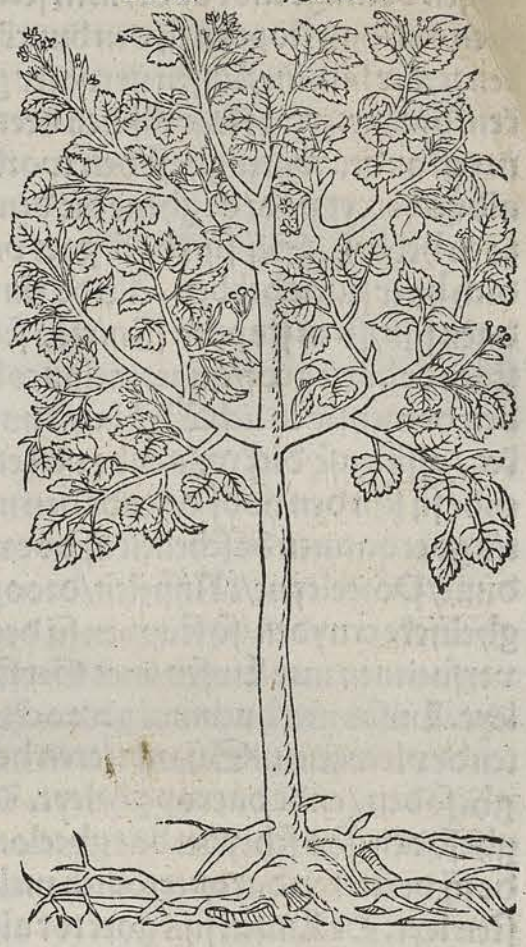

Tfaetsoen.

C De Linde dat wÿfken heeft eenen dicken stam/die breydt hem verre wt met sÿn tacken. Sÿn bladerē sÿn den Veyle niet onghelÿck / maer dese sÿn weecker/ende bouē scherper toegaende/ende rondtsomme ghekerft gelÿck een sage. Diewÿl dat de bloemē noch in haer huysken oft borsekens stekē/ dan sÿnse gruen/maer alsse wtcomē/ dan sÿn sÿ bleeckgheel. Ende hierwt compt de vrucht / die is rondt ghelÿck de besyen van Veyl. Ende gheen beeste en proeft oft en etet van dese vruchten / maer de bladeren en laten sÿ niet te eten.

Plaetse haerder wassinge.

D De Linden wassen geerne int gheberchte. Maer nv setmense overal daermen wil/ende sonderlinghe dwÿfken.

Den tÿt.

Dat wÿfken bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

De Lindenboom is werm/hi adstringeert een luttel/ende hi suyvert.

Die cracht ende operatie.

De bladeren vande vrouwelÿcke Linde/die heylen de wonden / alsmen dit met azÿn stootet ende daerop leyt. Dat sap wt de bladeren ende bloemen/dat verdrÿft de fronsselen ende rimpelen/ eñ vlecken wten aensichte / alsmen dat aensicht daermede wascht. Dat sap vande binnenste schorsse/doet dat gheswel vergaen/alsmen dat hiermede bestrÿct. Men heylt de wonden met dese schorsse / alsmense inden mont knowt eñ daerop leyt. Dit voorseyde sap is goet teghen dat wtvallen des hayrs / ende dat hayr wort daeraf wassende/alsment daerop strÿckt. De vuyl monden genesen/alsmen de bladeren van Linde inden mont knowt. De bladeren

Lederen in wijn oft water gheſoden ende ghedroncken/die loſſen de vrine/ endt ſij brenghen den vrouwen haer maent. Si ſijn oock goet ghevſeert voor de ghene die de vallende ſieckte hebben/ ende ſij druijuen ende loſſent graueel. De wortel heeft desghelijcke cracht. De bladeren gheknutſt oft gheſtooten / ende op gheſwollen voeten gheleyt / daermede vergaet dat gheſwel. Van dbloeyſel van Linde maectmen een conſerue oft ſuycker/ dat is goet teghen de ſtuypen ende tfreyſſem.

Van Gouwe. Cap. CCCXXXIII.

Den naem.

A DEt Gouwe oft Vergouwe/heetmen oock groot Swaluwencruyt/ende in Griecx heetmenſe Chelidonion mega/ende in Latijn Chelidonium maius/inder Apoteken Chelidonia. Den oorſpronck vã deſen naem ſtaet in onſen Latijnſchen Herbario beſcreuen.

Faetſoen.

Gouwe heeft eenen teederen/ronden/ gehayrden ſteel / met veel tacxkens ter ſijden gheliick een boomken. Elck tacxken aenden rechten ſteel heeft veel ledekens ende knoopkens. Sijn bladeren ſijn den bladerẽ van Boterbloemen wat gheliick/ maer ſij ſijn teerder ende doorſneden / ende op deen ſijde ſwitzergruẽ oft grawgruẽ/ ende op dander ſijde blawgruen. Bouen op den ſteel / ende op de tacxkens waſſen ſchoon ſaffraengeel bloemen/ gheliick geel Violetten/ende dat worB den ten leſten lange hawkens oft horenkens/ daerin leyt gheel bleeck cleyn ſadeken gelijck Huelſaet. Alſmen dat cruyt/ ſteel eñ bloemen in ſtucken wrij uet/ſo compt daer geel ſap wt/ende aldermeeſt de wortel / want die is ſoo gheel als goudt / met veel veeſen daer neffens aenhanghende. Dit ſap is gheel gheliick Saffraen / ende ſcherp ende bitter / ende het heeft eenen ſtercken rueck.

Chelidonium maius. Gouwe.

Plaetſe haerder waſſinge.

Gouwe waſt oueral in plaetſen daer veel lombre is/ ende ſonderlinge bij mueren ende oude ſtructuren / ende oock bij tuynen ende haghen.

Den

C Den tijt.

Gouwe crijcht terstont bloemē/ bijcans ontrent dyen tijt als de swaluwen ouercomen/ende sijn bloeysel duert den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Gouwe is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Tsap van dit cruyt met hueninck ghemengt / ende in een eeren potteken ghesoden/dat maect claer ghesichte / ist datment inde oogen druypt. Men salt sap van dit cruyt inden Mey / ende int beginsel vanden somer vergaderen. Tsap van Gouwe heylt de fistelen / den cancker / ende den wolf/daermede ghewasschen. Dat ghedroocht puluer heeft oock sulcke cracht/alsment inde wonden ende ghebreken doet. De wortel met Anijs in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat ōpent de verstoptheyt vande leuer/eñ het verdrijft de geelsieckte. Alsmense inden mont knowt/ so vergaet den tandtsweer daermede.

Van Speencruyt. Cap. CCCXXXIIII.

Den naem.

A Speencruyt heetmē oock cleyn Schelwortel/oft cleyn Gouwe/in griecx heetet Chelidonion micron/in Latijn Chelidoniū minus/eñ inder Apoteke Scrofularia minor. Tfaetsoen.

Chelidoniū minus. Speencruyt.

Dit cruyt en heeft gheenen stengel/ maer het cruypt lancx der eerdē. Sijn bladerkens sijn ronder/cleynder/teerder/weecker/ ende vetter dan de bladeren van Veyl. Dese bladerkens wassen op cleyne/dunne/bruynachtige stelen/ metgaders de bloemen / dewelcke dodergeel sijn / ende seer glicken / ende sij staē gelijck schoon sterrekens. Sijn wortelen sijn knoopachtich/ ende sommighe van dyen sijn lanckachtich ghelijck Gersten corenen / gemeynlick drij oft vier bij een / met veesen daert hem mede vast maect in deerde.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Speencruyt wast bi vochtighe grachten/ in sommighe beemden ende houen die nat sijn.

Den tijt.

B

Den tijt.

Dit cruyt compt wt int eynde van Februario. Het bloeyt inde Meerte/ende principalick ontrent dyer tijt als de swaluwen ouer comen. Als den Mey ghepasseert is/dan verwelct ende verdwijnet wederom.

Natuer ende complexie.

Dit cruydeken dat hier te lande wast/is wat scherp eñ heet / maer niet so seer als Galenus schrijft/want alsment proeft/soo en ist soo scherp niet op de tonghe / als die oude meesters schrijuen. Ende dit is messchien des eerdtrijcks schult / want dit lant is wat couder dan veel ander landen. Ende dese Speencruydekens sijn scherper/die op drooge plaetsen wassen/dan diemen op vochtighe plaetsen vindt/alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario dat breeder verclaert hebben.

C

Die cracht ende operatie.

Tsap vande wortel met hueninck gemengt/ ende inden nuese gedaen/ dat purgeret thooft. Desghelijcks doet oock dat cruyt met der wortel in wijn ghesoden/ ende hueninck daeronder gedaen ende ghegorgelt. Dat cruyt ende wortel gruen gestooten/dat heylt ende geneest/ ende verdrijft de spene / ende de croppen oft clieren / alsment daerop leyt. Desghelijcke cracht heeft oock dat poeder/alsment daerop stroyt.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

A

Den naem.

Chamedren/dit is een sorte van cruyden diemen in Griecx heet Chamedrys/eñ in Latijn Trirago. Den Griecschen naem is inder Apoteken best bekent. Anders heetet oock Quercula minor/ende Serratula.

Gheslacht.

Men vindt principalick vier gheslechten oft sorten van Chamedren. Deerste en heeten wij anders niet dan Chamedren / want het is dat oprecht Chamedrys/na dat de oude meesters daeraf schrijuen. Dat tweede gheslechte heeten wi cleyn Chamedren. Sommighe nemen oock deerste voor dmanneke/eñ dit voor dwijfken. Dat derde heet Eerdwieroock. Tvierde/blaw Chamedrē. Alle dese vier sorten van cruyden sijn sonder twijfel geslechten van Chamedrys. Aen deerste en is geen twijfel/want alle Apotekers houdent daer voor. Dat tweede riect seer wel/eñ tis oock een sorte van Chamedrys/ want Plinius schrijft lib. ix. cap. x. dattet eenē goeden rueck heeft. Wi hebben de twee leste sorten oock hieronder begrepen/want sij en dienen nergens beter dan onder dit Capittel.

Faetsoen.

Dat eerste gheslecht is ontrent anderhalf spanne lanck/hebbende veel dunne geerdekens/die sijn met cleyn bladerkens verchiert / staende altijt gepaert/ende vol kerfkens/den Eycken loone seer ghelijck/eñ bitter van smake.

Chamædrys uera mas.
Chamedren.

Chamædrys uera fœmina.
Cleyn Chamedren.

Chamædrys uulgaris mas.
Eerdwieroock.

Chamædrys uulgaris fœmina.
Blaw Chamedren.

C smake. Het crijcht bruynachtige bloemkens/die clim̃e hooge op in maniere vã een are. Ende als dese afvallen/so leueret in sijn huysskens cleyn ront swert sadeken. Sijn wortel is dunne ende cleyn/eñ wit/cruypende hier ende ginder in deerde. Dat tweede heeft eenen wtnemenden goeden rueck/eñ tghelijct den eersten seer wel met bloemkens wassende wt huysskens. Sijn bladerē sijn oock den Eycken loone gelijc/maer si sijn cruyswijs geclouen eñ gespleten/ende si sien gelijck bladeren van Alsene/maer dese sijn cleynder eñ schoonder. Sijn wortel is wat dicker / cruypende hier en ginder met haer veesen. Dat derde geslecht is een seer lieflick gheswas/hebbende twee oft drij stelen/ die sijn ront ende gehayrt/eñ ontrent een spanne lanc. De bladerkens die op sijn stelen wassen sijn wat langer ende scherper dan de twee eerste / ende si sijn oock ring som gekerft gelijck een zage. Het crijcht seer schoone blauwe lieflijcke geaerde bloemkens/eñ die en wassen niet int opperste vande stelen/maer ter sijdē gelijc als deerste. Sijn wortelkens sijn veesachtich ende dunne. Dat vierde gheslecht ende dat aldergemeynste/ is den derden seer gelijck met wortel/stele/bladerkens ende bloemkens/nochtans sijn sijn bladekens wat grooter ende
D breeder/ende sijn bloemkens en sijn niet seer blaw noch geaert gelijck alst derde geslecht. Het brengt sijn sadeken in twee tes kens gelijck Ereprijs.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste ende alderbeste gheslecht van Chamedren wast op de bergen onder heggen ende hagen/ende somtijts op steenachtighe plaetsen. Dat tweede wast geerne op steenachtighe plaetsen. Dat derde ende vierde in beemden ende gras houen oueral.

Den tijt.

Dat eerste ende tweede gheslecht bloeyen meest in Junio ende Julio. De twee ander sorten int beginsel vanden Mey.

Natuer ende complexie.

De twee eerste sijn werm ende drooge inden derden graedt. De twee leste sijn oock van sulcker natuere / maer niet so hooge inden graedt van wermte ende droochte als de twee eerste.

E

Cracht ende operatie.

Tcruyt ende de bloemen van Chamedren in water gesoden ende ghedroncken/ die sijn wtnemende goet voor de gene die hoesten eñ een herde milte hebben/ende die haer water niet wel maken en connen/eñ die dwater beginnen te laden. Si brengen den vrouwē haer maentstonde/si verdriuen de verstoptheyt van binnen/ ende si scheyden de groue taey humoren ende vochticheyt. Met azijn gemengt ende gedroncken / so maken sij de milte cleynder. In wijn ingenomen oft van buyten geappliceert/also sijnse goet tegen alderhande venijn. Gedroocht ende ghepulueriseert eñ met hueninck gemengt/also suyueren sij de oude vlceratien. Sij genesen de geschoortheyt oft gebrokenheyt/ende wonden ende voortsetende vlceren/alsmense met olie mengt ende daerop gestreken. Dat sap vande bla-

deren met olie gemengt/dit verdrijft de donckerheyt vande ooghen/alsment daerop strijct. In summa de Chamedren sijn seer heylsame eñ goede wontcruyden/ende sij dienen oock wel om alle groue vochticheyt eñ humorē te scheyden/daerom machmense wel in grooter weerdē houdē.

Van Cypres. Cap. CCCXXXVI.

Den naem.

A Cypres heetmē in Griecx Chamecyparissus/in Latijn Pumila Cupressus/dats te seggen/nederē oft cleynē Cypres/tot onderscheedt vanden grooten boom die oock so heet.

Haetsoen.

Cypres is houtachtich gelijck de Lauender/eñ tgants cruyt is aschverwich gruen/met seer cleyn ronde gesnedē bladerkens/bij cans gelijc Heyde als si eerst begint te wassen/oft gelijck de vrouwelijcke Aueroone. Int sop vandē tacrkens wassen schoō geel bloemkens/van faetsoen gelijc Madelieuē/maer elck bloem staet op eenē besonderē steel/staende daerop gelijc eē keesken. Sijn wortel is houtachtich eñ vol veesen. Dit geheel gewas heeft eenē seer goedē ruec gelijc den Cypresboom.

Chamæcyparissus. Cypres.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men sedt den Cypres inde houen eñ in teylen.

Den tijt.

Den Cypres bloeyt in Julio/eñ selden wort hi met de bloemē geuonden.

Natuer ende complexie.

Cypres droocht sonder groote hitte/also dat sinē smaeck claerlick wtwijst.

B Cracht ende werckinge.

De Cypres bladeren gestooten ende geappliceert/die heylen de wonden/eñ si stelpent bloet. In dyer manieren genesen si oock de geschoortheyt oft ghebrokenheyt. Si sijn oock goet/eñ sonderlinge met Gersten mout/tot wildt vier/eñ desghelijcke heete sweeringen/als die wat veroudet sijn. De bladerē gesoden ende gedroncken/die stoppen den loop des buycks ende troode melizoen/ende si verteeren eñ drooghen de ouertollige vochticheyt ende humorē/die eē mensch in sijn lijf heeft. De wortel metgaders de bladeren ghesoden ende gedroncken/die sijn goet voor de blase/ende tot de droppelpisse. Dat cruyt ghedroocht eñ tpulver daer af in wijn ghedroncken/dat is goet teghen alderhande venijn.

Van On-

Van Onderhaue. Cap. CCCXXXVII.

Den naem.

A Onderhaue wort in Griecx geheeten Chamecyſſos/in Latijn Hedera terreſtris/ende Corona terre. Eñ daerõme heet dit in ſommighe landen Eerdcranſkens/eñ Eerdtveyl/want het ſpreyt hem wt met ſijn tackens ende rijſkens/ende het croneert ende bedecket deerde.

Gaetſoen.

Chamæcyſſos. Onderhaue.

Onderhaue heeft veel teeder ſteelkens/die ſijn viercant ende ontrent een ſpanne lanck/ende op alle ſijden beſedt met ronde bladerkens gelijck Veyl/eñ deſe bladerkens ſijn rowachtich/ront omme met kerfkens/cleynder ende teerder dan de Veylbladerẽ/bitterachtich van ſmake/eñ ſterck van ruecke. Tuſſchen dye bladeren waſſen purpuren
B bloemkens gelijck Violetten/eñ die vallen af ſonder vucht ende ſonder ſaet. Het heeft een cleyn wortel/ende die en wort inde Apoteke niet ghevſeert. Dit cruyt hangt aen deerde/eñ ſoo cruypet hier en ghinder.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Onderhaue waſt gemeynlick inde houen bi de tuynen ende mueren. Sij ouertrect ock ſomtijts wel eenẽ gantſen acker/alſo ick wel gheſien hebbe.

Den tijt.

Onderhaue compt vroech wt inde Meerte/ende inden April begint ſi te bloeyen/eñ ſo voorts den gheheelen ſomer.

Natuer ende complexie.

C Dit cruyt is werm ende drooge/alſo tblijct aen ſinen ſmaeck/want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

Tcruyt van Onderhaue in water gheſoden/ende veertich oft vijftich dagen veruolgens daeraf gedrõcken/dat is goet voor de gene die tſciatica oft weedom inde huepe hebben. Ock verdriuet de geelſiecte/alſment ſes oft ſeuen dagen achtermalcanderen drinct. De bloemen alleen/ôpenẽ de verſtoptheyt vande leuer. Dit voorſeyde cruyt in wijn geſoden ende gedroncken/dat loſt de vrine/ende leuert den vrouwen haer maentſtonde. Onderhaue is ock goet tegen alderhande venijn/ende het drijft dat wt metten ſweete. Eñ daer door comet dat de hoefſmeden dit cruyt ſeer gebruycken tot de peerden die de vijuel hebben/dat is een maniere vande

peste. Oock geneestmen daermede quade vuyl monden / eñ schorftheyt/ ende meer ander corrosien/die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Boterbloemen.

Cap. CCCXXXVIII.

Den naem.

A Dese Boterbloeme heet in Griecx ende Latijn Chrysanthemum/dat is te seggen/Goutbloeme / want sijn bloemen sijn geel ghelijck gout / ende sij glicken oft blincken/ ende ist datmense met vingeren in stucken wrijft/so gaet daer vetticheyt wt.

Chrysanthemum. Boterbloemen.

Haetsoen.

Dit is een teeder cruyt/nochtans ist struyckwijs. Het heeft caele effene stelen/ende sijn bladeren sijn menichuuldelick doorsneden/gelijck de bladeren
B van Hanenvoet. De bloemen wassen opt sop vande stelen/ende si sijn goutgeel ende glickende/ende rondt gelijck een ooge. De wortel is van veel cleyn geel wortelkens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast geerne in vochtige beemden / ende op ander waterachtige plaetsen. Wāt waer dit cruyt wast daer vindtmen sonder twijfel water/ ist sake dat ghij dat anders wel soeckt met in deerde te grauen.

C

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden Mey / ende daeraf blincken de beemden/ende ander vochtighe plaetsen daert gheerne wast/also wi gheseyt hebben.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge in alle manieren ghelijck de Coedille.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gheneest de gheelsieckte/ alsment siedet ende daeraf een badt gemaeckt/ende een goede wijle daerin geseten/ende daerna gedroncken. Het is oock goet teghen den steen inde blase. De bloemen met was ghemengt/ ende daeraf een plaester ghemaeckt / dit verteert ende scheydt alderley gheswel/alsment daerop leyt.

Van Euer-

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

Den naem.

A Euerwortel oft Beerwortel / dat heetet oock na Dlatijn Beercaerden / Carduus suarius. De Griecsche ende Romeynsche meesters hieten dit in voorleden tijden Chameleon / eñ Carduus varius. Men heetet inde Apoteke Cardopatium na dit woordeken Pancratium / want alsoo noempt Apuleius dit cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste leyt op der eerden / want het en heeft als gheenen stenghel. Want den steel daer die stekende bloeme opstaet / ende niet bouen eenen vinger lanck en is / dat en can geenen stengel heeten in sulck groot gewas. Eñ dit heet Chameleon albus / dat is te seggen witte Euerwortel. Dat tweede geslechte crijcht eenen steel / die wast eenen cubitus lanck. Het heetet Chameleon niger / dat is te seggen /
B swerte Euerwortel. Want dit heeft een swerter wortel dan deerste. Anders sijn sij malcanderen seer gheliick.

Faetsoen.

Carduus suarius. Euerwortel.

Witte Euerwortel heeft bladeren / die sijn den bladerē van Artichaut gelijck / maer si sijn scherper eñ meer stekende / liggende op der eerden. Sij en heeft geenen stengel / dan alleen tgene daer de stekende bloembollē opstaen / eñ dat en is niet eenen vingher lanck.
Dese bollen draghen purpuren oft rosijnroot bloeysel / ende dit wort daer-
C na graw hayr / daerinne leyt dat saet verborgen / ende tgelijct den sade van wilden hof Soffraen. Het heeft een lange dicke wortel / binnen wit / sterck van ruecke eñ suet. De swerte Euerwortel heeft bladeren gheliick de witte / maer sij sijn wat rooder. Den stengel is vingers dicke / rootachtich / ende anderhalf spanne lanck / daerop wassen oock stekende bleeckverwige bloemen. Dye wortel is oock lanck / swert ende dicke / int herte gemeynlick opgeclouen / eñ in stucken gecnaecht / binnen is sij gheel / ende wat scherp op de tonghe.

Plaetse haerder wassinge.

De witte Euerwortel wast geern op row bergen in vaste witte eerde.

D De swerte Euerwortel wast in bosschen eñ op rouwe hooge bergen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese cruyden sijn drooge inden derden graet/ eñ de witte is werm inden tweeden graet/ende de swerte inden derden.

Cracht ende operatie.

E De wortel van witte Euerwortel gepulverizeert eñ een drachma van dyer met wijn inghenomen/ dat verdrijft ende iaecht de breede wormen wten lijne/het is goet voor de gene die dwater laden/ eñ het losst de vrijne met crachte. Aldus is sij ock goet tegen alderley venijn / ende principalick tegent venijn ende vierichеyt der pestilentie. Dese wortel in azijn gesoden/die verdrijft de ruydicheyt / schorftheyt eñ quade crauwagie / als een mensch hem daermede wascht. Si verdrijft den tantzweer/alsmense inden mondt houdt. De wortel vande swerte Euerwortel heeft wat dootlics in haer/also Galenus scrijft/ ende daerom en behoort niet dat men die int lijf inneme. Maer van buytē salmense besigē tot ruydicheyt/ cleyn pockens/crauwagie/ende tot alderhande desgelijcke gebreken die suyuerens behoeuen. Men neemptse ooc tot de medicamenten/daermen mede plach te etsen. Si gheneest ock de voortetende quade vlceren/alsmense stootet ende daerop leyt.

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL

Den naem.

A Men heeten dit gewas Roomsche Distelen / om dattet een vrembt cruyt is ende hier te lande niet van selfs en wast. Hoe dat dit gewas in voorleden tijden hiet/dat en weet ick noch niet / want dat is waerachtich / dattet niet en is Chameleon niger/also sommige meesters meynen/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Het en is inder Apoteken ock niet bekent.

Faetsoen.

Roomsche Distel heeft eenen ronden langen steel / die is vingers dicke/ende bruynachtich ende ghehayrt. De bladeren sijn groot ende bleeckgruen/op deen sijde heel aschverwich ende wolachtich / op beyde sijden doorsneden/ende sij en hebben gheen scherpe stekende doornen. Opt sop vanden steel wassen schoon ronde rouwe bollen/die draghen wit bloeysel met wat blaws ghemengt. Als dese rijp worden/soo leyt daer graw saet in verborghen/dat ghelijct der hauere / wtgenomē dattet bouen seer hayrachtich is. Het heeft een swerte houtachtighe wortel.

Plaetse sijnder wassinge.

Dese Distel / alsoo wij hier voor gheseyt hebben / en wast hier in dese landen

landen niet van haer seluē/men moet se inde houen planten. Ende als sij eens gheplant is/ dan besaeyt sij haer seluen voorts alle iaer/ende sij compt wel op.

Den tijt.

Dese Roomsche Distel bloeyt in Julio/ende in Augusto daerna/dan leuert sij row ghehaynt saet.

Cracht ende werckinge.

Hoewel dat wij noch gheen experientie en hebben van dit schoon ghewas/des niet te min wij hebbent doē contrafeyten om dattet so schoon is. De Italianen sieden haer hoenderen eñ ander vleesch met dese Distelbollen/ghelijck Artichaut/ ende daerom denck ick dat dit cruyt oock bijna sulcken cracht ende operatie heeft. Ende die dat begeert te wetē/ die soecke elck in sijn Capittel.

Spina incognita. Roomsche Distel.

Van Hoe langher hoe lieuer.

Cap. CCCXLI.

Den naem.

A Hoe langher hoe lieuer dat heet in Griecx Chamepitys/ in Latijn Aiuga oft Abiga/ende Jbiga/ ende daer door comet dattet inder Apoteken Jua gheheeten wort. Den oorsprong van dese namē staet inden Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Daer sijn drij geslechten oft soorten van Chamepitys/maer ick en kenne dyer niet meer dan twee. Deerste/dat heet ick hier Hoe langer hoe lieuer dwijfken. Ende dmanneken/dat is dat derde geslecht/daer Dioscorides afscrijft. Van haer onderscheedt suldij hierna hooren.

Gaetsoen.

Hoe langher hoe lieuer dwijfken is een neder cruydeken/ cruypende lancx deerde/ende het crompt hem eens deels. Sijn bladekens gelijcken den bladekens van manlick cleyn Donderbaert oft Bladeloos/maer sij sijn gehayrt/ ende daer is taey vochticheyt binnen in. De bloemkens sijn geel oft wit. De wortel is slecht ende houtachtich gelijck de wortel van Endiuie. Dmanneken is ooc een cleyn fijn cruydeken/met bruynachtige

B gehayrde tacrkens / die sijn eerst ter wortelwaert met breede eñ gekerfde bladeren becleet/daerna met cleyndere die sijn gehayrt/ eñ elck bladt is in drij deelen oft scherpe punten ghedeylt. Het heeft schoon geel bloemkens/ eñ als dese afvallen/so brengen de huyskens cleyn ront sadeken. De wortel is houdtachtich ende geel. Dit gants cruyt rieckt ghelijck hers.

Plaetse haerder wassinge.

Ick en hebdat eerste gheslecht in ons landt noch niet sien wassen. Dat derde heb ick gesien / eñ dat wast geern in berchachtige ende steenachtige plaetsen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm inden tweeden graet ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende operatie.

De bladeren van Hoe langer hoe lieuer seuen dagen achter malcanderen in wijn gedroncken/dat geneest de geelsiecte. Si genesen dat sciatica oft weedom inde huepe/veertich dagen lanck in meede gedroncken. Sij sijn oock sonderlinge goet tegen de Leuersiecte/droppelpisse/ ende andergebreken der nieren. Si lossen de vrine / ende sij brenghen den vrouwen haer maentstondt/in deser manieren gevseert. Dit cruyt gruen ghestoo-

Chamæpitys prima.
Hoe langer hoe lieuer dwijsken.

Chamæpitys tertia.
Hoe langher hoe lieuer dmanneken.

ten/

ten/ dat heylt de groote wonden / ende vuyl vlceren. Met hueninck ghemengt eñ gheappliceert/ so heylet de voortsetende vlceratien. Het is goet tegen de hertheyt van vrouwen borsten/ groen gestooten ende daerouer geslagen. Gepuluerizeert ende met vijghen ghemengt / ende so inghenomen/ dat laxeert. Het suyuert de moeder/ met hueninck ghemengt sijnde/ ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen. Ock ist goet voor de ghene die van naderen gebeten sijn/ alsment gruen stoot ende daerop leyt. Een mensch sal worden sweetende/ als hij sijn lijf bestrijckt met dat sap vande bladeren. Dit cruyt gheseden ende gedroncken/ dat losset verstoct oft dick bloet. Met azijn geseden eñ gedroncken/ so losset de doode vrucht.

Van Vloocruyt. Cap. CCCXLII.

Den naem.

A Dit cruyt heet in Griecx Psyllion/ in Latijn Herba pulicaris / dat is te segghen / Vloocruyt / om dat sijn saet den vloyen heel ghelijck is.

Faetsoen.

Dit cruyt heeft bladeren die sijn den Hertshoren oft Craeyenvoet gelijck/ ende gehaynt ende langer/ sonder wtgaende schuetkens. Als dit cruyt eerst wtcompt/ so ist gelijck gras. Sinen steel is ront eñ gehaynt/ een elle lanck. Wt den seluē comē lanckachtige geaerde bollekens/ die draghen geel bloeysel/ eñ als sij rijp worden/ so vindtmen daerin cleyn sadeken/ dat is den vloyen heel ghelijck. Het heeft een slechte witte wortel met veel veesen oft wortelkens ter sijden.

Herba pulicaris. Vloocruyt.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van hem seluen / soo ick meyne / maer men moetet inde houen setten. Ende waert eens geplandt is/ daer besaeyet hem seluen alle iaer / eñ daerna en can men tselue niet wel wtroeden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer doze/ ende sijn bloemkens hangen aen langhe bollekens / die sijn den hoofde van eenen hondt wat ghelijck. Sijn saet wordt inden Herst rijp.

Natuer ende complexie.

Dat saet wordt meest tot de medi-

C cijnen ghebruyct/ende tselue is cout inden tweeden graedt/ ende redelick drooghe ende vochtich.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Vloocruyt met olie van Roosen oft azijn geknutst ende geappliceert/dat is goet tot pine inde knueckelen/ ende tot pine int hooft/ ende ander sweeringhen oft gheswel des lijfs/ende sonderlinghe teghen wildt vier. Met azijn ghestooten sijnde/so ist goet voor de ionghe kinderen die gebroken oft gheschoort sijn/want het gheneestse alsment daerop leyt. Het is oock goet geleyt op eenen nauel die te verre wtgaet/want hij gaet hiermede achterwaerts. Het suyuert de wonden/met boter gestooten. Tsap/dwelck wt dit cruyt gheperst wort/met hueninck gemengt/eñ in loopende ooren ghedaen/dat gheneestse. Men seyt/ dat gheen vloyen inde huysen en wassen/daermen dit cruyt in draecht/ tewijle dattet noch gruen is. Dit cruyt met der wortel ghesoden/ende gheappliceert/dat geneest tcolica passio.

Van valsch Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

A DE cruyden die in Griecx ende Latijn Pseudonardi heeten/ die noemen wij hier valsche Narden / om des wille dattet niet de oprechte Nardi en sijn / daeraf dat Dioscorides ende ander oude meesters ghescreuen hebben.

Geslacht.

Men vint tweederhande valsche Spicanardi/dmanneken eñ tvrouken. Dmanneken is wat hooger/dicker/breeder / ende stercker eñ lieflijcker van ruecke dan dwijf ken. Bi onsen tijden wordet om sijn gheaerde bloemen wille Spicanardi geheeten. Dwijf ken en is niet so sterck ende lieflick van ruecke/het is leegher ende dunner/inder Apoteken heetet Lauandula oft Lauendula/ om datment int badt oft inde stoue ghebruyckt om de looghe ende meer ander dinghen welrieckende te maken / ende in Duytsch heetet oock Lauender.

B Faetsoen.

De Spicanardi ende Lauender hebben viercante stelen / die sijn een weynich hol. De bladeren sijn vet / dicke / smal/ ghehayrt/aschverwich gruen/ gelijck de bladeren van Roosemarijn / maer sij sijn langher ende breeder. De bloemen wassen int opperste vanden steel / in faetsoen van een are met veel cleyn bruynblauwe bloemkens. Maer de Lauenderbloemen sijn veel bruynder dan de bloemen vande Spicanard. Tsaet is grawswert. De wortel is heel houtachtich met veel veesen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese cruyden wassen gheerne op steenachtighe plaetsen / daer de sonne

Van valsch Spicanard. Cap. CCCXLIII.

Pseudonardus mas. Vals Spicanard. Pseudonardus femina. Lauender

C de sonne veel toecompt. Men machse saeyen/maer si comen beter op alsmen de tacrkens aftrect/ende wederom in deerde leyt.

Den tijt.

Dese cruyden worden inde Lenten wederom gruen/si bloeyen in Junio ende Julio/ende dan vergadertmen haer welrieckende bloemen.

Natuer ende complexie.

Dese struycken oft cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt/ende sij sijn van subtijl substantie.

Cracht ende werckinge.

D Spicanard eñ Lauender met wijn gesoden eñ gedroncken/die lossen de vrine/ende sij sijn goet tot alderhande gebreken der nieren ende blase. Alsmense in deser manieren drij oft vier dagen vseert/so brenghen si den vrouwen haer cranckheyt/ende sij lossen de secundina/ende drijuen die wt. Si verwermen een coude maghe/ende si verdriuen de inflatien die daerin sijn. Si doen de pijne der moeder cesseren/si vermorwen een herte milte/eñ sij sijn goet voor een verstopte leuer/ende tegen de geelsieckte. Dese cruyden van buyten gheappliceert/die verdriuen de pijne eñ swijmelinge int hooft/want si confortteren seer/eñ stercken thooft dat cranck is. Si sijn oock goet tot lamme leden/ende sij verdrijuen de beuinghe derselver leden.

Van

Van Windtcruyt. Cap. CCCXLIIII.

Den naem.

A DIt cruyt wort oock Cueckenschelle gheheeten / daeromme dat sijn bloemen den schellen oft cimbalen ghelijck sijn. In Griecx heetet Anemone agrios / ende in Latijn Anemone sylueſtris. Anders heetet Herba venti / dat is Windtcruyt.

Tfaetsoen.

Windtcruyt heeft veel ghehayrde stelen / ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Venckelcruyde gelijc / oft den Coriander / maer si sijn veel teerder ende hayrachtiger / liggende gemeynlick op deerde wtghespreyt. Opt sop vanden stele wassen schoō purpurbruyn bloemē / van faetsoē gelijck schellen oft bellen / eñ si hebben binnen geel veesckens ghelijc de Roosen. Dese bloemē ontluycken haer meest als den windt waeyt.

Anemone sylueſtris. Windtcruyt.

B Als dese bloemen afvallen / soo verthoont hem daerna eenen grauwen hayrachtigen rondē bol / maer thayr is graw met bruyn ghemengt / van faetsoene gelijck verckens borstelen. De wortel is swert ende veesachtich. Dat gāts gewas is scherp / eñ tbernt met sijnen smaeck op de tonge gelijck den scherpen Hanenvoet ende Aron.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne op drooghe sandighe berghen / ende in bosschen.

Den tijt.

Windtcruyt begint vroech inden Meerte te bloeyen. Ende den geheC len somer lanc vindtmē daer schoon bloemen aen / want ick hebse in Julio ende noch spader met schoon bloemen sien staen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is seer heet ende drooghe / te weten tot inden vierden graet ghelijck Mostaertcruyt / ende dat blijckt aen sijnen smaeck / want hij is wter maten scherp.

Cracht ende operatie.

Aengesien dat dit cruyt seer bernt op de tonge / so machment gebruycken om op te bijten ende innewaerts te eten / want het treckt tot hem ende lockt wt alle de vochticheyt die int lijf sijn mach. De wortel gheknowt

D knowt wesende / die trect die taey vochticheyt wten hoofde. Men purgeert thooft met dat sap vande wortel / alsment indē nuese doet. Alsment inden ooghen laet druypen / so verteeret die dicke vellekens die daerinne ghewassen sijn / ende het maeckt een claer ghesichte. Dit cruyt met de stelen ghesoden / ende met ghesuyuerde Gerste daer de sluymkens ende tcaf af ghedaen is / hieraf crijghen de suyghende vrouwen veel melck / als sij dat aldus eten. Desghelijck oock gruen gestooten ende op der vrouwen borsten gheleyt. In deser manieren worden sij oock gevseert om de ruydicheyt / ende dyerghelijcke onsuyuerheyt van lijue daermede te genesen / ende vuyl onsuyuer vlceratien. Tsap datmen wtet cruyt eñ stelen dowt / dat heeft oock desghelijcke cracht. Een deel wollen oft cottoen hierinne nat ghemaect / ende dat inder vrouwen schamelheyt gedaen / daeraf crijghen si haer maentstonde. Men doetet oock in onsuyuer wonden / want het gheneest die.

Van Vingherhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.

A

Den naem.

Men heeten dit cruyt Vingerhoet / om dat sijn bloemen eenē vingerhoet daermen mede naeyt seer ghelijck sijn. Men macht in Latijn Digitalis noemen.

Geslacht.

Vingerhoetcruyt is tweederhande. Deen heeft schoon lijfverwighe bruyne bloemen / ende dit machmen bruyn Vingherhoetcruyt heeten tot een onderscheedt van dander / dwelck schoon gheel bloemen heeft / ende mach daeromme wel geel Vingerhoetcruyt ghenoemt worden. Sij en hebben anders geen onderscheedt dan alleen inde bloemen.

Faetsoen.

B Vingerhoetcruyt heeft eenen ronden steel / die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende breet / den Wechbreede niet seer ongelijck / maer dese sijn ringsomme gekerft gelijck een saghe. Ter sijden aende stelen wassen schoon lieflijcke bloemen / staende in ordinancie deen bouen dander / van den haluē stengel af tot bouen toe / lijfverwich bruyn oft geel van coluer / ende van faetsoen ghelijcken sij eenen vingerhoet seer wel. Als dese bloemen afvallen / so verthoont hem dat saet / dat is breet ende lanckachtich / hebbende voor eenen langhen punct / die crijcht bouen twee gaffelkens. De wortel is swert / ende heeft veel veesen. In summa / het is een schoon lustich cruyt van aensiene.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op bergen / op steenighe plaetsen / eñ daer veel lombre is. Si en sijn niet seer ghemeyn / ende men vindtse selden.

Van Vingerhoetcruyt.

Digitalis purpurea.

Bruyn Vingherhoetcruyt.

Cap. CCCXLV

Digitalis lutea.

Geel Vingherhoetcruyt.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe/ dat machmen lichtelick mercken wt haren smaeck/ want hi is seer bitter.

Cracht ende operatie.

De Vingerhoet cruyden gheseden ende ghedroncken/ die scheyden de groue dicke humoren/ sij suyueren ende purgeren/ ende sij nemen wech de verstoptheyt vande leuer/ ende der inwendighe leden. In deser manieren brenghen sij den vrouwen haer maentstont/ sij doen den mensch wtworpen/ ende sij purgeren de borst. Dese cruyden sijn goet teghen alderhande venijn ende vericheyt/ in wijn gheseden ende ghedroncken. Dat puluer van dese cruyden heylt de wonden/ alst daerin ghestroyt is. Met hueninck ghemengt ende gestreken/ daermede verdrijftmen de masen ende vlecken/ die een mensch in sijn aensicht/ ende aen sijn gheheel lijf hebben mach. In summa/ sij hebben alsulcke cracht ende operatie gelijck de Gentiane. Ende so wie die operatie begheert te weten/ die soecke se int lxiij. Capittel.

Van wil-

UNIVERSITÉ DE LIÈGE BIBLIOTHÈQUE L G

R559D

701 000 429

DONum

Reliure
Bookbinding

Dos
Spine

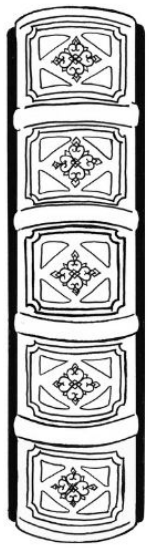

Gouttière
Fore-edge

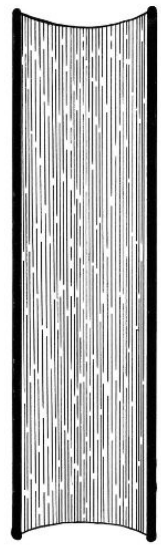

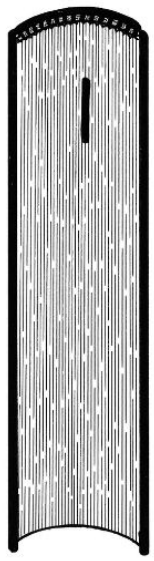

Tranche de tête
Head

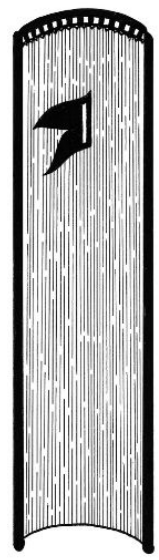

Tranche de queue
Tail

LIÈGE université
Library

DICTIONNAIRE
DES PLANTES
MÉDICINALES

508 D